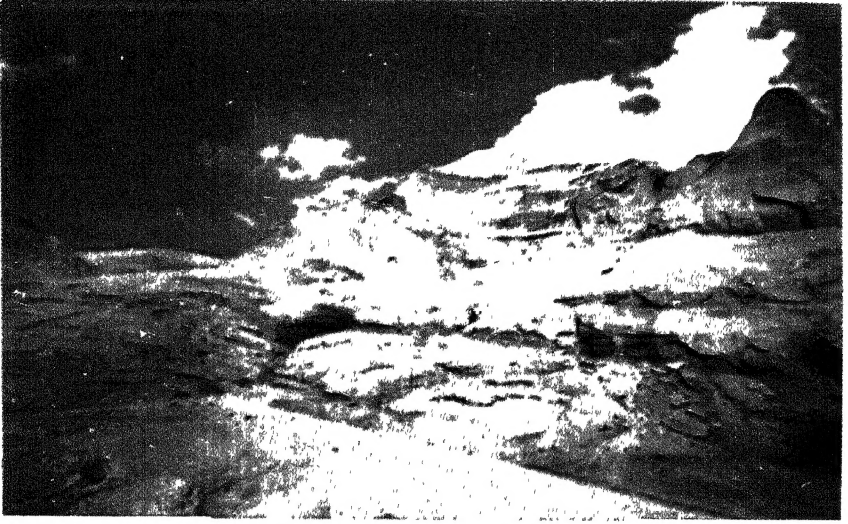
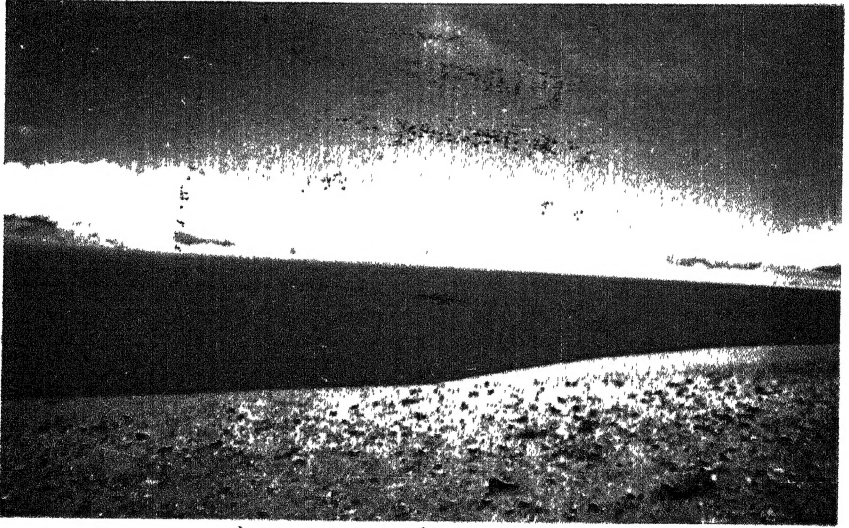

ವಾನನ ಪಥದಲಿ

ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ಮತ್ತೊಂದು ವೈಖರಿ

‘ರಾವಣಹೃದಯ’ ಸ್ಥಿರ ಸರೋವರ

ಮಾನಸ ಪಥದಲ್ಲಿ

ಲೇಖಕರು
ತಾರಾಮೂರ್ತಿ

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾಗ್ರಂಥಾಲಯ:
ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾವಿಜ್ಞಾನಿಶಿಕ್ಷಣ, ಬೆಂಗಳೂರು-೨೮

ಕ್ರ.ಸಂ.- ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿ.ಸಂ.-

ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಲಾದರ್ಶಿ

ನಂ. 13/2, ಮೊದಲನೇ ಮಹಡಿ, 4ನೇ ರಸ್ತೆ,

ನಾಗಪ್ಪ ಜೀವಿ, ಪ್ರಾಣಿ ನಗರ,
ಬೆಂಗಳೂರು. ದೂರವಾಣಿ- 3363605

MANASA PATHADALLI - A travellogue by Taramurthy

Published :

"Sahitya Kala Darshini"

No.13/2, 1st Floor, 4th Cross,
Nagappa Street, Palace Nagar,
Bangalore-560003.

Copy Rights : Author

First Published in 1999

Price: Rs. 125/-

**Designed & Printed by
VIDEO DARSHAN INDIA Ph : 3440606**

ಮಾನಸ ಪಥದಲ್ಲಿ

ಕೈಲಾಸನಾಥನ ಅಡಿಗಳಿಗೆ

ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ

ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಾಗಿ, ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸೊಲ್ಲಾಗಿ,
ವಂದಿಸುವ

ಆಸರಿಸಿ
ಕೆಳುತೊಡೆಯದಿಡು ಕೊಡು ಕೊಡು ಕೊಡು
ಹೊನ್ನೊತ್ತು ಕೊನ್ನೊಡಿಸಿ ಕೊನ್ನೊಡಿಸಿ ಕೊಡುವ
ಆತ್ಮಿಯ ಬಂಜು ಕೈಯದಾಗಿತ್ತು
ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ

ನೋಡಿನಲಿ, ನಲಿ ನಲಿ, ಜೊತೆಗೂಡಿಹಾಡುತ್ತ
ಹಗಲಲ್ಲಿ ಗೆಳೆತನವು
ನೋಡಾ ಶಿಖರ! ಇಲ್ಲಿ ಈ ಇಂದ್ರಧನು
ತೋರಿಸುತ ಕೌತುಕವ ಕೈಯ ಚಾಚಿತ್ತು
ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ

ಗುನುಗುನಿಸಿ, ನಮಿಸುತಲಿ ಸರವೆತ್ತಿ ಉಗ್ಗಡಿಸಿ
ಪಂಗಮದ ಜಾಲವನೆ ನೆಯ್ದದಾಗಿತ್ತು
ಎನಿತೂ ಕರಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಎನಿತೆನಿತೂ ಕರಣಗಳು
ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲೇಶನ ಕೈವಾಡವಿತ್ತು
ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ

ಪರಿವಿಡಿ

ಮುನ್ನುಡಿ	೧
ಅರಿಕೆ	೫
ಪೃಥ್ವಿಯ ಮಾನದಂಡ	1
ಹಿಮಗಿರಿಯ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ	11
ಮಾನಸ ತಡಿಯಲ್ಲಿ	55
ಅನುಭಾವದಂಗಳದಲ್ಲಿ	87
ಹೂಣರೊಡನಾಟದಲ್ಲಿ	115
ಮಾನಸ ಪಥದಲ್ಲಿ	141
ಹಿನ್ನುಡಿ	
ಯಾತ್ರಾ ಮಾಹಿತಿ	
ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸಕ್ಕೆ ವಿದೇಶೀಯರ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ	
ನಕ್ಷೆಗಳು- ೩	
ಹಿಮಾಲಯದ ಜನನ	

ಮುನ್ನುಡಿ

ಶ್ರೀಮತಿ ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರ ಹಿಮಾಲಯ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಕುರಿತ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನು ಓದಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು. ಅವರು ಓದಿದ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಕಾಳಿದಾಸ, ಕುವೆಂಪು ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಂದ ರೂಪಿತವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಅದು ಜನರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ, ಅವರು ಕಂಡುಬಂದ ಇತರ ದೇಶಗಳು ಮೊದಲಾದವು ಈ ಪ್ರವಾಸಕಥನಕ್ಕೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿವೆ. ಕಾಳಿದಾಸ ಹಿಮಾಲಯವನ್ನು ದೇವತಾತ್ಮ ಎಂದು ಏಕೆ ಕರೆದ ಅನ್ನುವುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ, ಹಿಮಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವಾಸ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕು ಅಥವಾ ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರ ಪ್ರವಾಸಕಥನವನ್ನು ಓದಬೇಕು. ಹಿಮಾಲಯ ಗಿರಿಜೆಯ ಮತ್ತು ಶಿವನ ಮನೆ ಏಕಾಗಿದೆ ಅನ್ನುವುದೂ ಸಹ ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಒಡಮೂಡಿದೆ.

ಹಿಮಾಲಯಕ್ಕೆ ಯಾತ್ರೆ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಕಾಗದ ಪತ್ರ, ಉಡುಪು, ಔಷಧಗಳು, ತಿನಿಸುಗಳು, ಟಿಕೇಟು, ಹಣ, ಪ್ಯಾಸ್ಪೋರ್ಟ್ ಚೀಲ, ಗೋಣಿ ಚೀಲ, ಮೊದಲಾದದ್ದು ಏನೇನು ಬೇಕು ಮೊದಲದ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಬೇಕು, ಎಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಪರೀಕ್ಷೆ, ಎಲ್ಲಿ ವೀಸಾ ಮತ್ತು ವಿದೇಶೀವಿವಿಮಯ, ಅರ್ಧದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಏಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಬೇಕಾಗುತ್ತೆ, ಅನ್ನುವ ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾದ ವಿವರಗಳು ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ. ಪ್ರಯಾಣದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು, ನದಿ ಸಂಗಮಸ್ಥಳಗಳು, ಧುಮಿಕ್ಕುವ ಜಲಪಾತಗಳು, ಬಸ್ ಪ್ರಯಾಣ, ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಯಾಕ್ ಸವಾರಿ, ಕಾಲ್ಪಡಿಗೆ, ಆತಂಕ, ಆಯಾಸ, ಭಯ, ಹಸಿವು, ಸಹಪ್ರಯಾಣಿಕರು, ಅವರ ಸಹಾಯಕವಾದ ಭೋಟಿಯಾ ಜನಗಳು, ಪ್ರವಾಸ ನಿಗಮದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಇವೆಲ್ಲವೂ ನೋಡಿ ಕೇಳಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಸುಖ ಈ ಪ್ರವಾಸಕಥನವನ್ನು ಓದುವುದರಿಂದ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ನನಗೆ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಇರಲಿ ಒಂದೇ ಅಂತಸ್ತಿನಿಂದ ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಕಾಲುನಡುಗುತ್ತವೆ. ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲೆ ಬಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಿದ್ದಾಗ ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರ ಹಿಮಾಲಯ ಯಾತ್ರೆಯ ಮೊದಲ ಭಾಗವನ್ನು ಓದುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಏನಾಗಿರಬಹುದು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ. ಥಾನಿವಾರ್ ಬೋಳು ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತಿದ್ದನ್ನು ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಆರಂಭ ಶೂರತ್ವದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸರಸರನೆ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನೇರಿದವು. ಅರ್ಧಗಂಟಿಯಲ್ಲೇ ಏದುಸಿರು, ಒಣಗಿಬಂದ ಗಂಟಿಲು, ಕಾಲ್ಪಡುಕ ಆದರೂ ಸೋಲಬಾರದೊಬ ಛಲ. ಐವತ್ತು ಅಡಿ ಮೇಲೇರಿದರೆ ಐದು ನಿಮಿಷ ನಿಲ್ಲುವುದು, ಮತ್ತೆ ಮುಂದೆ ಹೋದವರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಆವೇಶ ಬಂದವರಂತೆ ಮೇಲೇರುವುದು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಂತೆ ತಂಡದ ಸದಸ್ಯರು ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂದೆಹಾಕಿ ಹೋದಾಗಲೆಲ್ಲ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸಾಹಸ ಪಟ್ಟಿ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಮತ್ತು ಅಡಿಗಳಿಗೆ ದೇಹವನ್ನು ಎಳೆದುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದು ಹತ್ತು ಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಶ್ರಮದ ಜೊತೆಗೆ ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪದಿಂದಲೂ ಮೈಬೆವರೊಡೆದಿತ್ತು.

ಬಾಯಾರಿಕೆ ಹೇಳಲಾರದಷ್ಟು. ಅರ್ಧದಾರಿಮುಗಿದು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಂತು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿದರೆ ತಲೆಸುತ್ತಿಬಂದಂತೆ ಕೆಳಗರುಳುತ್ತಿರುವಂತಹ ಭಾವನೆ. ಧೈರ್ಯವಹಿಸಿ ನಿಂತುನೋಡಿದರೆ ತವಾಫಾಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುವ ಜನರು ಇರುವೆಗಳಂತೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ, ಆದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಫಾನೀಫಾಟ್ ಬೆಟ್ಟ ಅಷ್ಟು ಬೋಳುಬೋಳಾಗಿದೆ, ಕಡಿದಾಗಿದೆ, ತವಾಫಾಟ್ ಕಡೆಗೆ!

ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರೇ,

ಸದ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕ ಓದಿದ್ದೇನೆ. ಇನ್ನು ನಾನು ಹಿಮಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿಮಾಲಯ ಹೇಗಿದೆ ಅನ್ನುವ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಓದುತ್ತೇನೆ.

ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರ ಕಣ್ಣಿನ ಮೂಲಕ ನಾವು ಅದ್ಭುತದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ, ಕಿವಿಯ ಮೂಲಕ ನಾನಾರೀತಿಯ ಸದ್ದುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಈ ಪ್ರವಾಸ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಒಂದು ಡಾಕ್ಯುಮೆಂಟರಿಯ ಹಾಗೆ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ತುಂಬ ದಸಿದಾಗ ಎಂಥದೇ ಆದಾರಸಿಕ್ಕಾಗ ತಿನ್ನುವ ಸುವಿ, ದೂರದಾಗ ಸಿಗುವ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯ ಸುವಿ, ಯಾರ್ಯಾರೋ ಅಪರಿಚಿತರ ನಡುವೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಮರೆಯುವ ಆನಂದ, ಹೀಗೆ ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರ ಪ್ರವಾಸ ನಮಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭಾವನೆಗೆ ಈ ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ನಡೆದು ಅನುಭವವನ್ನು ಕೇಳಿ:

ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಆರುಗಂಟಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಮುಸುಕಿದ್ದ ಮಂಜಿನಲ್ಲೇ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದೆವು. ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ.ನ ಏರುದಾರುದಾರಿಯನ್ನು ಒಂದೂವರೆ ಗಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಿಸಿದೆವು. ಫಾನೀದಾರ್ ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತುವಿಕೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಇದು ಮಕ್ಕಳಾಟದಂತಿತ್ತು..... ನಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ನಡೆದಿದ್ದ ಭಾವಾನೀಸಿಂಗ್ ಇಂದು ಕೇವಲ 'ಪೋನಿವಾಲಾ'ನಾಗದೆ ಗೆಳೆಯನಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದ. ಹದಿನೆಂಟರ ಈ ಯುವಕ ಧಾರ್ಜಿಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಇಯತ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿವ್ಯಾಥಿ. ತಂದೆಯ ವರಮಾನ ಸಾಲದಂದು ಈ ಯಾತ್ರಾಕಾಲದ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಕುದುರೆ ನಡೆಸುವ ಕಾಯಕಕ್ಕಿಳಿದ. ಅವನ ರೀತಿ, ನೀತಿ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಮಾಯಂ ರಜೆಯಲ್ಲಿದ್ದಂತಿತ್ತು. ಚುರುಕಿನ ಭಾವಾನಿ ಸಿಂಗ್ ಹಳ್ಳಿ ದಾಡುಗಳ ಸರದಾರನೇ! ದರೆಯದ ದುಡುಗಿಯರನ್ನು ಕುರಿತ ದಾಡುಗಳ ಖಜಾನೆಯೇ ಇವನಲ್ಲಿತ್ತು.

ಹೀಗೆ ಈ ಪ್ರವಾಸಕಥನ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಬರೀ ದೃಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದ ಜನಗಳೂ ಜೀವಂತ ಪಾತ್ರಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ನೀವೊಂದು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಓದುತ್ತಿದ್ದಿರೋ ಏನೋ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದಿನ ಭಾಗ ಹೀಗಿದೆ:

ನಿರ್ಮಲಾರೊಂದಿಗೆ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಬಹುಮುಂದೆ ಹೋಗಿದ್ದ. ಪಾಯಿಂಟ್‌ನಿಂದ ಐದಾರು ಜನ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟರೂ ಅರ್ಧಗಂಟಿಯಲ್ಲೇ ನನ್ನ ನಿಧಾನದ ನಡಿಗೆಯಿಂದಾಗಿ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಒಬ್ಬಂಟಿ. ಎರಡೂ ಕಡೆ ಹಬ್ಬಿದ್ದ ಕಾಡು, ಹಕ್ಕಿಗಳ ಚಿಲಿಪಿಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಕೂಗುಗಳು, ನನ್ನ ಬೂಟುಗಾಲಿನ ಧಪ್ ಧಪ್ ಸದ್ದಿನಡಿ ಒಣಗಿದಲೆಗಳ ಸರಸರ. ಹತ್ತಾತ್ತನೇ ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಊರುಗೋಲನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡ ಕೈ. ಕಿಟ್ಟನೆ ಕಿ ರುಚಿದೆ. ಎಲ್ಲೆಡೆ ಗದಗದಸಿ ನಗುವಸದ್ದು. ಕಿವಿಯ ಬಳಿಯೇ ಹೂದೂ ಎಂದು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕಿರುಚಿದ

ಮುಖ. “ಡರ್ ಗಯೇ ಬೆಹನಜೀ” ಎಂದು ದಾರಿಗಡ್ಡವಾಗಿ ಹಾರಿ ಬಂದ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್! ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಕುಳಿತ. ಆಗ ಗೋಚರಿಸಿದರು ಪಕ್ಕದ ಪುಟ್ಟ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಮಲಗಿ ವಿರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಇತರ ಕೆಲವು ಪೋಟರ್ ಪೋನೀವಾಲಾಗಳು. “ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಈ ರೀತಿ ಹೆದರಿಸಿದರೆ ಜ್ಞಾನತಪ್ಪಿ ಬೀಳುವವಳೇ. ಆಗ ನೀನೇ ನನ್ನನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಒಯ್ಯಬೇಕಾಗುವುದು ಎಚ್ಚರ” ಎಂದ. “ನೀನೇನು ಜ್ಞಾನತಪ್ಪಿ ಬೀಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಈಗಲೇ ದೇಳು, ಎತ್ತಿ ಒಯ್ಯುತ್ತೇನೆ. ಇಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಕುದುರೆ ತರುತ್ತೇನೆ” ಎಂದ. “ಹೌದಪ್ಪಾ ದನುಮಂತ” ಎಂದು ನಕ್ಕು ಅವರಿದ್ದ ಜಾಗಕ್ಕೆ ದೋಗಿ ಕುಳಿತು, ಕಾಲಿನ ನಡುಕ ದೋಗಲೆಂದು. ಆಕ್ಷಣದಿಂದ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್‌ನಂತ ಇತರ ಸಿಂಗ್‌ಗಳು ನನ್ನ ಬಂಟರೇ ಆಗಿಹೋದರು.

ಹೀಗೆ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್, ದಿವಾನ್‌ಸಿಂಗ್, ತುಲಾರಾಂ ಸಿಂಗ್ ಭಿಕ್ಷುಕರ ಮಕ್ಕಳು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವ ಹುಡುಗರು, ಗುಡ್ಡಗಾಡಿನ ಜನ, ಅವರ ಸಂಸಾರಗಳು, ಭೋಟಿಯಾಗಳ ನರ್ತನ, ಕುಸಿಯುವ ಮಣ್ಣು ಉರುಳಿಬೀಳುವ ಬಂಡೆಗಳು, ಜರಿದುಹೋಗುವ ದಾರಿಗಳು, ಸರೋವರಗಳು, ಪರ್ವತಶಿಖರಗಳು, ಜಲಪಾತಗಳು, ಗೊಂಪಾ ಜನಗಳು ನೂರಂಟು ಪಾತ್ರಗಳು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ.

‘ಗರ್ಭಾಂಗ್’ ಅನ್ನುವ ಭಾರತ-ಟಿಬೆಟ್ ನಡುವಿನ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರ ಈಗ ಸಣ್ಣ ದಳಿಯಾಗಿ ಹೋದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಾರಾಮೂರ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ದೋಣುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಿರ್ಮಲಾ ಅವರು ಸೌಂದರ್ಯಲಹರಿಯನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ-

ಅಲ್ಲಿ ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದ ಕುರಿಗಳೂ ಅರಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಮೇಲಿನಿಂದ ಹಾರಿಬಂದ ಹದ್ದೊಂದು ಕುರಿಮರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಹಾರಿತು. ಅದರ ಹಿಡಿತ ಸರಿಯಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಅಥವಾ ಮರಿಯೇ ಭಾರವಾಯಿತೋ ಮರಿ ದೊಪ್ಪೆಂದು ಕೆಳಗೆ ಬಿತ್ತು. ಒಂದು ಸುತ್ತು ಹಾರಿ ರಿವ್ವನೆ ಮತ್ತೆ ಎರಗಿದ ಹದ್ದು ಮರಿಯಮೇಲೇ ಕುಳಿತು, ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೂಗು ಹಾಕಿದ್ದೇ ತಡ ಕುರಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ. ಹದ್ದು ಅಲ್ಲೇ ಆಗಲೇ ತನ್ನ ಊಟವನ್ನು ಹರಿಯಾಲ್ಪಾರಂಭಿಸಿತು. ಸೌಂದರ್ಯಲಹರಿಯಿಂದ ಜಾರಿಸಿ ರುದ್ರ ಅಲೆಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದಂತಾಗಿ ಜೀವ ತಲ್ಲಣಿಸಿಹೋಯಿತು.

ಹೀಗೆ ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರ ಕ್ಯಾಮರಾ ಕಣ್ಣು ಅನೇಕ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಯಾಕ್ ಸವಾರಿಯಾಗಬಹುದು ಅಥವಾ ಕುದುರೆ ಮರಿಗಳ ಚಿತ್ರವಾಗಬಹುದು. ಪ್ರವಾಸಿ ತಂಡದೊಂದಿಗೆ ನಡೆದಿದ್ದ ಕುದುರೆಮರಿಗಳ ಸಡಗರ, ಚೆಲ್ಲಾಟ, ತುಂಬಿದ ಕೆಚ್ಚಿಗೆ ಬಾಯಿದಾಕುವ ಅವುಗಳ ನೆಗೆದಾಟ, ಬಳಿಗೆ ಬಂದ ಇತರ ಮರಿಗಳೊಡನೆ, ಮನುಜರೊಡನೆ ಖಾಲಿ ಗುಡ್ಡಾಟ. ಒದೆದಾಟ, ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಜಿಗಿತ, ಓಟ-ಮನ ಕದಿಯುವ ಮಕ್ಕಳು ಮಕ್ಕಳೇ! ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯದಾಗಲಿ ಎಳೆಯರ ಮುಗ್ಧತೆ ಮನವೊಲಿಸುವಂತದದು.

ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳು, ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ್, ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಕೈಲಾಸದ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

ಆದಿ ಮಾನವನಿಂದ ಆಧುನಿಕ ಮಾನವನವರೆಗೆ ಏಕತಂತುವಾಗಿ ಹರಿದು ಬಂದಿರುವ ಭಾವವೇ ಅನುಭಾವ - 'ಮಿಸ್ಟಿಕ್ ಎಕ್ಸ್‌ಪೀರಿಯನ್ಸ್!' ಪರಿಸರದಲ್ಲಿನ ಭವ್ಯ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ದಿಬ್ಬಾಡುನಾಗುವುದು-ಈ ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ ಅನುಭವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪಡೆಯಲು ಈ ತಾಣಗಳಿಗೆ ಮರಳುವುದು. ಭೀತಿಜನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಜನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದೇಗುಲ, ಪೂಜೆ ಎಂದು ಭವ್ಯವನ್ನು 'ಮಾನವೀಯ' ಮಾಡುವುದು ಮಾನವನ ಮೂಲ ಸ್ವಭಾವದ ಒಂದು ಮುಖ. ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ನ್ಗಾರಿ ಪ್ರದೇಶದ ನಿಸರ್ಗ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ ಅನುಭವದ ಮೇಲೆ 'ಅಸಂಭವ' 'ಅಸಾಧ್ಯ' ಪದಗಳು ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಾವೇ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಿತಿಯೇನಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಮವಂತನೊಡಲಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ನಡೆದಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅವೆರಡು ಪದಗಳು ಕೇವಲ ಶಬ್ದಕೋಶದ ಪದಗಳಾಗಿ ಉಳಿದು ಹೋದವು. ಪ್ರಕೃತಿನಿಯಮದ ನಿಗೂಢತೆ, ಅದರ ಅನಂತತೆಯ ಸುಳಿವು ಸಿಕ್ಕುವುದು ಈ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಗಳಲ್ಲಿ. ಈ ಸುಳಿವಿನ ಬಿಂಬಿತ್ತಿ ನಿಸರ್ಗನಿಯಮವನ್ನರಿಯುವ, ಅನಂತತೆಯನ್ನಳಿಯುವ ಮಾನವ ಚೈತನ್ಯದ ಅಪರಿಮಿತತೆಯ ಅರಿವಾಗುವುದು ಇದೇ ಪರ್ವತಸ್ತೋಮದ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ.

" ಒಲಿದ ಕುದುರೆಗಳಾದ ಹಾರಾಟ, ಕುಣಿದಾಟ, ಲವಲವಿಕೆಯ ಉತ್ಸಾಹ, ಕುತೂಹಲ, ಆಚ್ಚರಿ, ಇತರರ ನೋವು ನಲಿವಿಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಚೈತನ್ಯ, ಸ್ವಾವರಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣನೀಡುವ ಕಲ್ಲಿನಾಕಶ್ಚಿ ದೊಡ್ಡವರಾದಂತೆ ಕ್ಷೀಣಿಸಿದುದು ಈ ಪ್ರವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬಲಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಆದ್ದಾದ ಆನಂದ ಪರಮಶತೆ ತಲ್ಲಿನತೆ ಮಿಂಬುದರ ಮರುಪರಿಚಯವಾಗಿತ್ತು. ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲ ಜೀವಂತರಾಗಿದ್ದೆವು. ಮೂರು ವಾರಗಳ ನಿಸರ್ಗದೊಡಲಿನ ಚಾರಣದಿಂದ ಕಾಯಕಲ್ಲವೇ ಆಗಿತ್ತು.....

ಈ ರೀತಿ ಕುಟುಂಬದವರೊಡನೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೆ, ಮಾಮೂಲಿ ದಿನಚರಿಯಿಲ್ಲದೆ, ರೇಡಿಯೋ, ಟಿ.ವಿ, ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಆಗುವ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚದ ಸಂಪರ್ಕವೂ ಇಲ್ಲದೆ, ೩-೪ ವಾರ ಒಬ್ಬರೇ ಇದ್ದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಭಾವನೆಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳ ಪೂರ್ವಾಗ್ರದ ವಿಚಾರಗಳ, ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಗೋಜಲನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆದು ಮನದಂಗಳವನ್ನೊಮ್ಮೆ ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯನಡೆಯುವುದು ಸುಲಭ. ಇಂತಹ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಯಾರೇ ಹೇಳಿದ ಮಾತಾಗದೆ ಸ್ವಾನುಭವದ ಫಲವಾದ ಅರಿವಾಗುವುದು ಹೇಗೆನ್ನುವುದನ್ನು ಈ ಪುಸ್ತಕ ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ.

ನಾನು ಈ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೇ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಅನೇಕ ಕುತೂಹಲಕಾರಿ, ಆಕರ್ಷಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ, ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಓದಲೇ ಬೇಕು. ಶ್ರೀಮತಿ ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರು ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಓದಿಸಿ ಉಪಕಾರಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಸುಮತೀಂದ್ರ ನಾಡಿಗ್
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬುಕ್ ಟ್ರಸ್ಟ್, ದೆಹಲಿ

ಅರಿಕೆ

ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಯಾತ್ರೆಯು ಒಂದೊಂದು ದಳವೂ ಚಿತ್ತಾಂಕಿತವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸಹಸ್ರದಳ ಕಮಲದಂತೆ. ನನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದು ಇನ್ನೂರು ದಳಗಳಾದರೆ ಸೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಂಡದ್ದು ನೂರುದಳಗಳು ಮಾತ್ರ. ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸ ದೊರಟಾಗ ವಿವರಣೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಕೇವಲ ಐವತ್ತು ದಳಗಳ ವಿವರ! ಮಿಕ್ಕಲ್ಲವೂ ಮಾತಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಅನುಭವಗಳಾಗಿ, ನನ್ನನ್ನು ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕೈಲಾಸ - ಮಾನಸಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದಾಕೆದ ಸೂತ್ರಗಳಾಗಿ ಒಳಸರಿದು ಹೋದವು - ಸಿರಿನೋವನುಳಿಸಿ. ಕಾರಣ, ಯಾತ್ರಾ ಪ್ರವಾಸದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿನವೂ ಕ್ರಿಯಾಸ್ಥಿತವಾಗಿದ್ದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ದೇಹಮನಸ್ಸುಗಳ ಮೇಲೆ ಅನುಭವಗಳ ದಾಖಲಾತಿ ಸತತವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಅಸಾಧಾರಣ ಘಟನೆಗಳ - ನೋಟಗಳ ನಿರಂತರ ಆಘಾತದಿಂದಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ ಬದುಕುಗಳೆ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗಳಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅನುಭವಗಳ ಚಿಂತನ-ಮನಸ್ಸು ವ್ಯವಧಾನವಲ್ಲ? ಆರೋಗ್ಯ ತಪ್ಪುವುದಕ್ಕೂ ವ್ಯವಧಾನವಿರಲಿಲ್ಲ! ಬಿದ್ದು ಮೂಳೆ ಮುರಿದಾಗಲೂ ಉಳುಕಿದಾಗಲೂ ತುರ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆಮುಗಿಸಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಗಳವು. ಅರಿವಿಗೆ ಬರುವ ಮುನ್ನವೇ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಯಾತ್ರಾ ಪ್ರವಾಸ ಮುಗಿದು ಹೋಯಿತು. ಪ್ರವಾಸಕಾಲದಲ್ಲಾದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಮೆಲುಕಾಡಿ ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳುಗಳೇ ಬೇಕಾದವು. ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಬಂದು ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಎಷ್ಟೋ ಸೆನಪುಗಳು - ಅನಿಸಿಕೆಗಳು ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ವಿಮನಸ್ಕೃತಗೆ ನನ್ನನ್ನು ತಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು - ದೈನಂದಿನ ಚರ್ಯೆಗೆ ಅಡ್ಡಗಾಲಿಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸದ ಗುಂಗಿನಿಂದ ಹೊರಬರಲು (ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ) ಇದ್ದುದೊಂದೇ ಮಾರ್ಗ. ಬದುಕುಬಿಟ್ಟವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಫೋಟೋಗಳು ಮತ್ತು ಆತುರದಲ್ಲಿ ಗೀಚುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಚರಿಯ ನೆರವಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ, ಮಾನಸ ಪಥದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿ ಬರುವುದು. ಅಂದು ಅದುದನ್ನು ಮರು ಅನುಭವಿಸಿ, ಆನಂದಿಸಿ, ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಿ ತೊಳಲುತ್ತಿದ್ದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂತೈಸಿ ಮತ್ತೆ ಮನೆಮಾಳ್ತೆಯ ನೋಗಕ್ಕೆ ದೂಡುವುದು.

ಕೈಲಾಸ - ಮಾನಸದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರವಾಸವೇನೋ ಮೂವತ್ತೈದು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಗಿದು ಹೋಯಿತು. ಮಾನಸ ಪಥದಲ್ಲಿನ ಪ್ರವಾಸವಾದರೋ ಅನುಗಾಲದ ಯಾತ್ರೆ. ಅದರ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಮಜಲುಗಳನ್ನು ಪ್ರವಾಸಕಥನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಲು ಒಂದು ವರ್ಷವೇ ಬೇಕಾಯಿತು. ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಾದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಸಮಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡುವ ಮಾನಸಿಕದೂರ ತಂದುಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಕಾಲಾವಕಾಶದ ಅಗತ್ಯವಿತ್ತು. ಇದುವರೆಗೆ ಓದಿ ತಿಳಿದೆನೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಎಷ್ಟೋ ಗದನವಿಚಾರಗಳು, ವಾಕ್ಯಗಳು ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿನ ಸ್ವಾನುಭವದ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟರೂಪತಳೆದು ಅರಿವಿನಾಳಕ್ಕೆಳೆದವು. ಈ ಬರವಣಿಗೆಯ ಕಾರ್ಯ ನಿಜಯಾತ್ರೆಯಷ್ಟೇ ಕಷ್ಟವಾದರೂ ಅಷ್ಟೇ ಆನಂದ, ಆತ್ಮ ತೃಪ್ತಿ ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಕಾರ್ಯ. ಬಾಳಿಗೊಂದು ಹೊಸ ಅರ್ಥ ಒರೆದ ಕಾರ್ಯ. ಕೈಲಾಸಮಾನಸವನ್ನು ಹೃದಯದೊಳಗಿಳಿಸಿದ ಸಾಧನ ಕಾರ್ಯ. ಇದು ಸಾಧನ ಕಾರ್ಯವೇ ದಿಟ! ಏಕೆಂದರೆ ಇದನ್ನು ದಾಖಲಿಸಲು ನಾನಿನ್ನೂ ಬದುಕುಳಿದಿರುವ. ಇನ್ನೂ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ಥಿರ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ದಾಡು ಹೋಗುವ ಗಂಡಾಂತರದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಿನ ಅನಿಶ್ಚಯತೆಯ ಹವಾಮಾನದಲ್ಲಿ, ಕಾಲ್ಪಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡುವುದೊಂದು ಸಾಧನಕಾರ್ಯವೇ! (ದುಃಖಿತನು ಎಂದು ಹಲವು ಅಭಿಮತ.) ಉದಾಹರಣೆಗೆ

ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರವಾಸ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದಳಿ ಗರ್ಭಾಂಗ್ ದಲಿವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಭೂಕಂಪದಲ್ಲಿ ಭೂಗತವಾಗಿ ಭೂತಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂದುದೋದಂತೆ ಕಳೆದ ತಿಂಗಳಷ್ಟೇ ಭೂಕುಸಿತದಿಂದಾಗಿ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪುಟಗಳಿಗೆ ಸಂದುದೋದ ಮಾಲ್ಪಾದಳಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಾರಿ ನಾವು ತಂಗಿದ್ದೆವೆಂಬುದನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡರೇ ಎದನಡುಕ ಬರುತ್ತದೆ. ಬದುಕಿನ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಹಿಡ್ಡುವಷ್ಟುಗೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಪ್ರವಾಸದ ಅರ್ಪಣೆಯ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಶಬ್ದ ಜಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಡುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಧನ ಕಾರ್ಯ. (ಮೂಢತನವೆಂದರೂ ಸರಿ.)

ಗೋಕುಲಾಷ್ಟಮಿಯಂದು ದಾದಿಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರು ಅಳೆತ್ತರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿವೆ ಮೊಸರು ಬೆಣ್ಣೆಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು, ಗೋಪುರವಾಗಿ ನಿಂತ ಗೆಳೆಯರಮೇಲೇ ದೋದವನೊಬ್ಬನೇ ದುಡುಗ ಬೆಣ್ಣೆ ಸೂರೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ನನ್ನರೂ ಸಾಧನಕಾರ್ಯಗಳು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದು ಹತ್ತದಲವರ ಸಮಾಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ. ಮನಮಂದಿಯ ಬೆಂಬಲ, ಸದಕಾರ, ಪುತ್ಯಾದವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣೆ, ಪಾಸ್‌ಪೋರ್ಟ್ ಔಷಧಿಗಳು, ಉಣ್ಣೆ ಉಡುಪುಗಳು, ರೈಲು ರಿಪೇರಿಂಗ್, ದದಲಿಯಲ್ಲಿನ ಸರಕಾರಿ ಕೆಲಸಗಳು, ಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ಕಡೆಯದಾಗಿ ಖರೀದಿಸಿ ತಂದುದನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಯಾತ್ರೆ ಸುಗಮವಾಗಿಸಿದ ಅನೇಕ ಬಂಧುಮಿತ್ರರ ಸಮಾಯ ವೈವ ಸಮಾಯದಷ್ಟೇ ಅಗತ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಬಂದುಕಿದ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು-ಪ್ರವಾಸದ ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು, ಅನುಭವಗಳನ್ನು- ಕನ್ನಡ ಬಾಂಧವರಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಪುಸ್ತಕ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತರುವಾಗಲೂ ಅನೇಕ ಸದಕಾರ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನು, ಕೈಪಿಡಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಎರವಲು ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಅನಿಸಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡ ಸದಯಾತ್ರಿಗಳ ದೇಣಿಗೆ ಅಮೂಲ್ಯ. ಬರವಣಿಗೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು - ಬುದ್ಧಿ ಕುಂಟಿದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಪ್ರೈತ್ಯಾಹಿಸಿ ಬೇಕಾದ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಗ್ರಂಥಾಲಯಗಳಿಂದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೊದಗಿಸಿದ ಸಾರಸ್ವತ ಬಂಧುಗಳ ಬೆಂಬಲ ಅಗಾಧ.

ನನ್ನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನದ ಮೂಲ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಓದಿ, ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಿ ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನಿತ್ತವರು ಗೆಳತಿ ಡಾ. ಉಷಾ ಪಾಠಕ್. ದಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವ ಕಷ್ಟತರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ಡಾ. ಟಿ. ವಿ. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ(ನಿವೃತ್ತ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು). ಇದನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಓದಿಸಿ ಕೇಳಿದ ಡಾ. ತ. ಸು. ಶಾಮರಾಯರು ಮೆಚ್ಚಿ ಪುಸ್ತಕ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತರಲು ಪ್ರೈತ್ಯಾಹಿಸಿದರು. ದಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಓದಿ, ತಕ್ಕದಾದ ಸೂಚನಾ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟವರು ಡಾ. ಸುಮತೀಂದ್ರ ನಾಡಿಗ್. ದಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಸುಂದರ ಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ಪಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸಿ ಮುದ್ರಿಸಿದವರು 'ಪಿಡಿಯಾ ದರ್ಶನ್' ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಎಸ್. ಪ್ರಸಾದ್ ಮತ್ತು ತಂಡದವರು ಹಾಗೂ 'ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಲಾ ದರ್ಶನ'ಯ ಸಂಚಾಲಕರಾದ ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಕಲ್ಯಾಣಪುರ್. ಪ್ರವಾಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಗದ ಕಲವು ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸದಕರಿಸಿದ ಸದಯಾತ್ರಿಕರು ಶ್ರೀ ಅರ್ಯಾಭ್ಯಾಪ್ರಸಾದ್(ಜೈಪುರ್), ನರ್ಮಿನ್ ಶಾಸ್ತ್ರಿ(ಮುಂಬಯಿ) ಮತ್ತು ರತ್ನ ಸಿಟ್ಟಿದಾನಂದ(ಬೆಂಗಳೂರು). ಇವರೆಲ್ಲರ ಸಮಯೋಗದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಕರಾದ ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎಸ್. ಮೂರ್ತಿಯವರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬೆಂಬಲದಿಂದಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವು ದೊರಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾದುದು. ಇವರಲ್ಲರಿಗೂ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ದಿನಾಂಕ: 19-09-1999.

ರಾಮಮೂರ್ತಿ

ಬೆಂಗಳೂರು

ಪೃಥ್ವಿಯ ಮಾನದಂಡ

ಅಸ್ತುತ್ವರಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ದೇವತಾತ್ಮಾ ಹಿಮಾಲಯೋ ನಾಮ ನಗಾಧಿರಾಜಃ
ಪೂರ್ವಾಪರೌ ತೋಯನಿಧೀವಗಾಹ್ಯ ಸ್ಥಿತಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಇವ ಮಾನದಂಡಃ||
ಯಂ ಸರ್ವಶೈಲಾಃ ಪರಿಕಲ್ಮವತ್ಸಂ ಮೇರೌಸ್ಥಿತೇ ದೋಗ್ಧರಿ ದೋಹದಕ್ಷೇ
ಭಾಸ್ವಂತಿ ರತ್ನಾನಿ ಮಹೌಷಧೀಶ್ಚ ಪೃಥೂಪದಿಷ್ಟಾಂ ದುದುಹುರ್ಧರಿತೀಂ ||

(ಕುಮಾರ ಸಂಭವ ಪ್ರಥಮ ಸರ್ಗ ೧,೨)

ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ ಮಹಾಕವಿ ಕಾಳಿದಾಸನು ಹಿಮಾಲಯದ ಬಗೆಗೆ ಬರೆದ ಮೇಲಿನ ಪಂಕ್ತಿಗಳು ಕವಿಯ ಉತ್ಕೇಕ್ಷೆಯಾಗಿರದ ವಾಸ್ತವದ ವಿವರಣೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅರ್ಪಣನೀಯವಾದುದನ್ನು ಕೆಲವೇ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿ ವಾಕ್ಯ ಕಾಳಿದಾಸನು ಹಿಮಾಲಯದ ಸಾರಸತ್ವವನ್ನು ಮಾನದಂಡ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಒಂದು ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಂತರ ಧರೆಯೆಂಬಥೇನುವಿಗೆ ಹಿಮಾಲಯ ಕರುವಿನಂತೆ ಎಂದು ಉಪಮಿಸಿ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಹಿಮಾಲಯದ ನಡುವೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಸೆದಿದ್ದಾನೆ. ಜೊತೆಗೆ, ಪಾಲ್ಗವ ನಿಪುಣನಾಗಿ ನಿಂತವನು ಮೇರುಗಿರಿ ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಮೇರುಗಿರಿಯೇ ಬಹುಶಃ ನಿಸರ್ಗ ಸೌಂದರ್ಯದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು ತಂದು ಹಿಮಾಲಯ ಕರುವನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸಿರುವನೇನೋ! ಮೇರುಗಿರಿಯು ತನಗಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮಣಿಗಳೇ ಕೃಲಾಸ ಶಿಖರ, ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಮತ್ತು ರಾಪಣ ದೃದ (ರಾಕ್ಲೆಸ್ ತಾಲ್). ಈ ಮೂರೂ ಅಮೂಲ್ಯ ರತ್ನಗಳು ತಮ್ಮಡೆಗೆ ಬಂದವರನ್ನೆಲ್ಲ ಕವಿಗಳನ್ನಾಗಿಸುವ ಸ್ವರ್ಗ ಮಣಿಗಳು.

ಕವಿಕಾಳಿದಾಸನ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಭೌತಿಕ ಆಧಾರವಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟಿಸಿದ್ದು. ಹಿಮಾಲಯವು ದಲವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವಿಯ ಮಾನದಂಡ. ಮಾನವನು ಭೂಮಿಯ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಅಳೆಯಬೇಕೆಂದರೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಾಡಬೇಕು. ಎತ್ತರ-ಅಳವನ್ನರಿಯಲು ಇದರ ಶಿಖರ -ಕಣಿವೆಗಳನ್ನು ದತ್ತಿ ಇಳಿಯಬೇಕು. ಮಾನವನ ಕಾಲಮಾನವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭೂಮಿಯ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕೆಂದರೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಕಾಲದ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಭೂರಚನಾಕ್ರಮದ, ಭೂಮಿಯ ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳ, ಋತುಮಾನಗಳ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಲು ಹಿಮಾಲಯ ಒಂದೇ ಸಾಕು. ಅಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲ ಮಾದರಿಗಳೂ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಭೂಮಿಯ ಸ್ಥೂ ಮಾದರಿಯೊಂದು ಬೇಕೆಂದರೆ ಅದುಮೇ ಹಿಮಾಲಯ. ಭೂಗರ್ಭದಿಂದ ಉದಿಸಿದ ಕಡೆಯ ಗಿರವತ್ಸವೇ ಹಿಮಾಲಯ. ೧೬೦ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಟೆಥಿಸ್ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯದ ಗರ್ಭವಾಸ ಸುಮಾರು ನೂರು ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳು. ಕೇವಲ ೬೦ ಲಕ್ಷ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಷ್ಟೆ ಈಗಿನ ರೂಪ ಪಡೆದಿರುವ, ಭೂಶಾಸ್ತ್ರದ ಕಾಲಮಾನದಲ್ಲಿನೂ ಶೈಶಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಿಮಾಲಯ ಪಯೋಮಾನದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿಯದಾದರೂ ಕಾಯಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕಲ್ಲ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿ. ಇನ್ನೂ ವಿಕಾಸಶೀಲ ಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೇಣಿ. ಬೇರಾವ ಪರ್ವತ ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣ ಸಿಗದ ಮದೋನ್ನತ ಶಿಖರಗಳು, ಅತಿದುರ್ಗಮ

ಕಣಿವೆಗಳಿರುವ ಹಿಮಾಲಯವು ನಗಾಧಿರಾಜ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಉಚಿತವೇ !

ಹಿಮಾಲಯ ದಿಂದ ನಿರಂತರ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಜೀವನದಿಗಳ ಆಸರೆ, ನದಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹರಿದು ಬರುವ ಮೆಕ್ಕಲು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಫಲವತ್ತಾದ ಗಂಗಾ ಬಯಲುಗಳು, ಹಿಮಾವೃತ ಪರ್ವತಗಳ ಬೃಹನ್ನತೆ ದುರ್ಗಮತೆಯಿಂದಾಗಿ ಸುರಕ್ಷಿತ ಜನಜೀವನ-ಎಲ್ಲವೂ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಕೊಡುಗೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನನ -ಪೋಷಣ-ವಿಜೃಂಭಣದಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯದ ಪಾತ್ರ ಹಿಂದು. ಭಾರತೀಯನಿಗೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಒಂದೊಂದು ಬೆಟ್ಟವೂ ದೇವತಾವಾಸ. ಒಂದೊಂದು ಗುಹೆಯೂ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬ ಸಾಧು-ಸಂತ-ಸಿದ್ಧನ ತಪದ ಮನೆ. ಒಂದೊಂದು ಊರೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಪುರಾಣ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ಇಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷ ಆಕಾರದ ಬಂಡೆ - ಪುಟ್ಟಗುಡಿ - ಪುಟ್ಟ ಮಂದಿರ - ದೊಡ್ಡಮಂದಿರ ಬೃಹತ್ ದೇವಾಲಯ ಎಲ್ಲವೂ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಾನಗಳೇ! ಋಷಿವಾಣಿಯಂತೆ ನೂರು ಜನ್ಮಗಳು ಸಾಲವು ಹಿಮಾಲಯದ ದಿವ್ಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲು. ರವಿಯ ಮುಂದಿನ ಮಂಜಿನಂತೆ ತುಚ್ಛವಾದುದೆಲ್ಲವೂ ಕರಗಿಹೋಗುವುವು ಈ ನಿತ್ಯ ಪವಿತ್ರ ಹಿಮಾಲಯನ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದ . ಅಂತೆಯೇ ಈ ನಗಾಧಿರಾಜ ಹಿಮಾಲಯನು ಭಾರತೀಯ ಸಮಷ್ಟಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಅಚಲ ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿಗೆ ಪಾತ್ರನು. ಭಾರತೀಯ ಪುರಾಣ-ಇತಿಹಾಸ-ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಿರಸ್ಥಾನ ಪಡೆದವನು. ದೇವತಾತ್ಮನು.

ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯವು ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ (ಸೇಷ್ಟಿ ವಾಲ್ತು) ಸುರಕ್ಷಣಾ ಕವಾಟ. ಸಾವಿರಾರು ಯಾತ್ರಿಗಳು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಇದರತ್ತ ಸಾಗುವರು. ದೇವರನ್ನು ದುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟ ಭಕ್ತಜನರೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಲೋಕ ವಿಲಕ್ಷಣರು, ವಿರಕ್ತರು, ದುಃಖಿಗಳು, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬಳಲಿ ಬೇಸತ್ತುವರು, ಸಮಾಜದಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟರಾದವರು ಕೂಡ ಮನಶಾಂತಿಯನ್ನರಸುತ್ತ ಹಿಮಾಲಯದೊಡಲಿಗೆ ಧಾವಿಸುವರು. ತನ್ನಡೆಗೆ ಬರುವವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಂತೈಸಿ ದಾರಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ದೈವಿಕತೆ ಹಿಮಾಲಯಕ್ಕಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅವನು ದೇವತಾತ್ಮನು. ಇಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಅಸಾಧಾರಣ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಮತಾಚಾರ್ಯರು - ಧರ್ಮಗುರುಗಳು ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಯಾತ್ರೆಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿರುವರು.

ಯೂರೋಪಿನ “ ಆಲ್ಪ್ಸ್ ” ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತ ಹಿಮ ಶಿಖರಗಳು, ಅಮೇರಿಕದ ರಾಕಿ ಮೌಂಟನ್ಸ್‌ನ್ನು ನಾಚಿಸುವ ಶಿಲಾಖಂಡಗಳ ಪರ್ವತ ಭಾಗಗಳು, ಸದಾ ಹಿಮಚ್ಛಾದಿತ ಪರ್ವತಗಳು, ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಿಮಪ್ರವಾಹಗಳು, ಸರೋವರಗಳು, ಮಹಾನದಿಗಳು, ನದಿಗಳ ನಿರಂತರ ಹರಿಯುವಿಕೆಯಿಂದಾದ ದರಿ ಕೊಳಗಳು, ನದಿಗಳು ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ಹೊರಳಿ ಹರಿದು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಮಜಲುಗಳ ಬಯಲುಗಳು - ಮನೋಹರ ಕಣಿವೆಗಳು, ಫಲವೃಕ್ಷ ಸಹಿತ ಕೃಷಿಯೋಗ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಗಳು, ಗಂಧಕಯುಕ್ತ ಬಿಸಿ ನೀರಿನ ಬುಗ್ಗೆಗಳು, ನದೀ ಸಂಗಮಗಳು, ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಕಾನನಗಳು, ಅಭಯಾರಣ್ಯಗಳು - ವಿಶಾಲ ಹಿಮಾಲಯದೊಡಲಿನ ಈ ಅನ್ಯಾದೃಶ ನಿಸರ್ಗತಾಣಗಳ ವೈಭವವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆನಂದಿಸಲು ಒಂದು ಜನ್ಮಸಾಲದು. ಇದೇ ಕಾರಣ, ಒಮ್ಮೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟವರಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರಗೀಳು ಹಿಡಿಯುವುದು. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವಾಸೆ, ಇಲ್ಲಿಯ ನೋಟ ನೋಡುವಾಸೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಗಾಳಿ, ನೀರು

ಸೇವಿಸುವಾಸೆ, ಆಗಸಕ್ಕೆ ಮೊಗ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲುವಾಸೆ, ಇಲ್ಲಿನ ಪರ್ವತಗಳ ಬಗಲಿನಲ್ಲಿ ದಾರಾಡುವಾಸೆ. ಇನ್ನೊಂದೇ ಸಲವೆಂದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮರಳುವಾಸೆ, ಇಲ್ಲಿನ ವಿಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಮೈನವಿರೇಳುವುದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಾಸೆ ಈ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಆಸೆಗಳು ಚಟವಾಗಿದೋಗುವುದು. ಏನಿಲ್ಲವೆಂದರೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹಿಮಾಲಯದೊಡಲಿಗೆ ಧಾವಿಸುವುದು ಮನಸ್ಸು. ಈ ರೀತಿ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಚುಂಬಕದಂತೆ ಸೆರೆಹಿಡಿದೇಳುವ ಶಕ್ತಿ ಹಿಮಾಲಯಗಲ್ಲದೆ ಬೇರಾರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ! ಇಲ್ಲಿನ ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನದಷ್ಟೇ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮನೋದಾರೀ ಚೇತೋಹಾರೀ ಮಾರ್ಗಗಳೂ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ, ಪ್ರವಾಸಿಗರಿಗೆ, ಚಾರಣಿಗರಿಗೆ ಮೋಡಿಹಾಕುತ್ತವೆ.

ಇನ್ನೂ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ, ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಎತ್ತರ ಪಡೆದು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಭೂಮಟ್ಟದ ಸಸ್ಯ ಜಾಲ, ಪ್ರಾಣಿ ಜಾಲ ಒಂದು ಮಟ್ಟದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕ್ರಮೇಣ ಬದಲಾಗುವ ರೀತಿಯೇ ಕುತೂಹಲಕಾರಿ. ಆಯಾ ಭೂ ಮಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವಿವಿಧ ಜಾತಿಯ ದುಲ್ಲ, ಕಂದ ಮೂಲಗಳು, ಹೂಗಿಡಗಳು, ಬಳ್ಳಿ ಮರಗಳು, ಪರಾವಲಂಬಿ ಸಸ್ಯಗಳು ಅಂತೆಯೇ ಕೀಟಗಳು, ಪಕ್ಷಿಸಂಕುಲ, ಸರಿಸ್ಪರ್ಶಗಳು, ಸಸ್ಯದಾರಿ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಮೃಗಗಳು, ಜಲಚರಗಳು -ನಿಸರ್ಗಾಧ್ಯಾಯಿಗೆ ಹಿಮಾಲಯ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಶಾಲೆ. ಜೀವಂತ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ.

ಸಾಗರ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೋದಂತೆ ಬದಲಾಗುವ ಹವಾಮಾನ ಮತ್ತು ಭೂಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ವಿಕಾಸಗೊಂಡ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಜನಜೀವನ ಹಿಮಾಲಯದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಕಾಣಬರುವುದು. ಹಿಮಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೮೦೦೦ ಅಡಿಗಳಿಗೇ ಅನವರತ ಹಿಮದ ರೇಖೆ ಬಂದರೆ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧೫೦೦೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಬೇಸಾಯವಿದ್ದು ಆಲೂಗಡ್ಡೆ, ಬಾರ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಹಳ್ಳಿಗಳಿವೆ. ೧೭೦೦೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ ಜನವಸತಿಯಿರುವುದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿ. ಹಿಮಾಲಯ ತಪ್ಪಲು ತೆರಾಯಿಯ ಜನರು, ಪರ್ವತೀಯ ಪ್ರದೇಶದ ಫಡವಾಲ್, ಭೋಟಿಯಾ, ನೇಪಾಳಿ ಜನರು ಎತ್ತರದ ಪ್ರಸ್ಥ ಭೂಮಿಯ ಕಾಶ್ಮೀರೀ, ಟಿಬೆಟ್ಟೀ ಜನರು ಇವರ ಜೀವನ ರೀತಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು, ಉತ್ಸವ ಹಬ್ಬಗಳು, ಉಡುಪು, ಭಾಷೆ, ಧರ್ಮ ಎಲ್ಲವೂ ಅಕರ್ಶಕ ಅಧ್ಯಯನಯೋಗ್ಯ. ಅಂತೂ ಭೂವಿಜ್ಞಾನಿ, ಜೀವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ, ಹವಾಮಾನಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ, ಮಾನವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ, ಪರಿಸರವಿಜ್ಞಾನಿ, ಸಾದಸಕ್ರೀಡಾಪಟು, ಪರ್ವತಾರೋಹಿ, ಚಿತ್ರಕಾರ, ಪಕ್ಷಿಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ, ಛಾಯಾಗ್ರಾಹಕ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅವರವರ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಆಕರ್ಷಿಸಿ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಿ ಕಡೆಗೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನಿಸರ್ಗ ಪ್ರೇಮಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆರಾಧಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಹಿಮಾಲಯದ ವಿಶೇಷತೆ. ಹಿಮಾಲಯದ ಎತ್ತರ ಬಿತ್ತರ ಅದರ ಆಕಾಶ ತಿವಿಯುವ ಆಕಾರ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಭವ್ಯವಾದೊಂದು ಭಾವಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಅನಂತತೆಯ ಪರಿಚಯಮಾಡಿಸುವುದು.

ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರದ ಆಫ್ಘಾನಿಸ್ತಾನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪೂರ್ವದ ಮಿಯಾನ್ಮಾರ್‌ವರೆಗೆ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೨೫೦೦ ಕಿ.ಮೀ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಹಬ್ಬಿರುವ ಹಿಮಾಲಯ ಶ್ರೇಣಿಗಳ ಅಡ್ಡಲ ೩೨೦ ರಿಂದ ೪೮೦ ಕಿ.ಮೀಗಳು. ಈ ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಏಳು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳನ್ನು - ಆಫ್ಘಾನಿಸ್ತಾನ,

ಪಾಕಿಸ್ತಾನ, ಭಾರತ, ಚೀನಾ, ನೇಪಾಳ, ಭೂತಾನ್ ಮತ್ತು ಮಿಯಾನ್ಮಾರ್ ತಾಗಿ ದಬ್ಬಿವೆ. ಹಿಮಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಅಂಚಿಗೆ ಇರುವುದೇ ಶಿವಾಲಿಕ ಶ್ರೇಣಿ. ಹಿಮಾಲಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ದಬ್ಬಿ ೨೫೦೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರಕ್ಕೇರುವ ಈ ಶ್ರೇಣಿಯ ಬೆನ್ನಿಗಂಟಿದ ಹಾಗೆ ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬಿರುವ ಉನ್ನತ ಪರ್ವತಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯೇ ಲಘು ಹಿಮಾಲಯ (ಲೆಸ್ಸರ್ ಹಿಮಾಲಯಾಸ್). ಸುಮಾರು ೧೫೦೦೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದ ಪರ್ವತಗಳ ೩೦೦೦ ಅಡಿಗಳ ಆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಕಣಿವೆಗಳ ಈ ಶ್ರೇಣಿಯ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಭಾಗಗಳು ನಾಗತಿಬ್ಬಾ, ಧವಳಧಾರ್ ಮತ್ತು ಪೀರಪಂಜಾಲ್.

ಪೂರ್ವ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ನಂತರ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಾಗಿ, ಹಿಮಾಲಯದ ಬೆನ್ನೆಲುಬಿನಂತ ಬೆಳೆದಿರುವ ಮೂರನೇ ಶ್ರೇಣಿಯೇ ಬೃಹತ್ ಹಿಮಾಲಯ (ಗ್ರೇಟರ್ ಹಿಮಾಲಯಾಸ್). ಇದರ ಸರಾಸರಿ ಎತ್ತರ ಶಾಶ್ವತ ಹಿಮರೇಖೆಯನ್ನೂ ಮೀರಿದುದು. ಪ್ರಪಂಚದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಶಿಖರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ಶಿಖರಗಳು ಈ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲೇ ಇವೆ.

ಬೃಹತ್ ಹಿಮಾಲಯದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಖಚಿತವಾದ ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಎಲ್ಲೆ ಇಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಗಳು, ಬೆಟ್ಟಸಾಲಗಳು, ತಗ್ಗುಪ್ರದೇಶಗಳು ಒಟ್ಟಾರೆ ಟೆಥಿಸ್ ಹಿಮಾಲಯವೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭೂಭಾಗ ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಟೆಥಿಸ್ ಹಿಮಾಲಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಶ್ಮೀರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಕಾರಕೋರಂ ಸಾಲು, ಲಡಾಕ್ ಸಾಲು, ಜಾಸ್ಕರ್ ಸಾಲುಗಳಿದ್ದು ಪೂರ್ವದ ಕಡೆಗೆ ಕೈಲಾಸ(ಗಾಂಗ್‌ಪ್) ಶ್ರೇಣಿ, ಸ್ಯಂಚೆನ್ ಟಂಗ್ ಶ್ರೇಣಿಗಳಿವೆ. ಈ ಶ್ರೇಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ದತ್ತಿರದ ಬೆಟ್ಟ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಿಖರಗಳೇ ಕೈಲಾಸ, ಕಾಮೆಟ್, ಗುರ್ಲಾ ಮಾಂಥಾತ, ಜಾಂಗ್‌ಗ್, ಚೋಮೋಲ್ಲಾರಿ ಮುಂತಾದವು (ನಕ್ಷೆ ೧). ಹಿಮಾಲಯದ ಅಗಾಧತೆ, ಬೃಹಸ್ಪತೆ, ದುರ್ಗಮತೆ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಿಗೂಢತೆಯ ಮುಂದೆ ಮಾನವ ಅತ್ಯಲ್ಪನಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಸದಜ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಹಿಮಾಲಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಅಡ್ಡಾಡುವಾಗ(ಟ್ರೆಕ್‌ಯಿಂಗ್), ಹಿಮಶಿಖರಗಳ ಮೇಲೆ ಪಾದವೂರುವಾಗ(ಮೌಂಟಿನೀರಿಂಗ್), ಭೋರಿಡುವ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವಾಗ(ರಿವರ್ ರಾಫ್ಟಿಂಗ್), ಹಿಮ ಪ್ರವಾಹಗಳ ಮೇಲೆ ಜಾರುವಾಗ(ಸ್ಕೀಯಿಂಗ್), ಪರ್ವತಾಗ್ರದಿಂದ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಹಾರಾಡುವಾಗ(ಡ್ರಾಡ್ ಗೈಡಿಂಗ್, ಪಾರಾ ಗೈಡಿಂಗ್), ಅಲ್ಲಿಯ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳುಗಟ್ಟಲೆ ಏಕಾಂತಾವಾಸ ಮಾಡುವಾಗ- ಈ ತೆರನ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ ಭವ್ಯವಾದುದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಆನಂದತುಂದಿಲನಾಗುವ ಮಾನವನ ಸಾಧನೀ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಈ ಅಲ್ಪತೆಯನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುತ್ತದೆ. ಸ್ವರ್ಗಾನಂದವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲೇ ಮಾನವಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಬಯಸುವ ಮತ್ತು ಪಡೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದು ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಮಾನವರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶಂಕು ಕೌಶಿಕೇ! ಈ ಧೀಶಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸವಿಯುವ, ಅದರ ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿರುವುದೂ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ನಿಸರ್ಗ ಸುಂದರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಾನುಭವವಾದಾಗ, ಅನಂತತೆಯ ಅರಿವಾದಾಗ ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಪವಿತ್ರಯಾತ್ರಾ ಸ್ಥಳವೆಂದು ನತಮಸ್ತಕನಾಗುವುದು ಮಾನವಸದಜ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಳಗಳ ಭೌತಿಕ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಕಲ್ಪನೆಯ ಭಾವಸತ್ಯವನ್ನು ತೊಡಿಸುವ ಮಾನವ ಸ್ಥಳ ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಇವುಗಳ ಸುತ್ತ ಭಾವಕೊಶವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ

ತನ್ನತನವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡು ಇದರ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಪ್ರಾಚೀನ, ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯುಳ್ಳ ಸ್ಥಳಗಳು ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ. ಕೇದಾರ, ಬದರಿ, ಗಂಗೋತ್ರಿ, ಯಮನೋತ್ರಿ, ಅಮರನಾಥ, ಮುಕ್ತಿನಾಥ, ವೈಷ್ಣೋದೇವಿ- ಪುಟಗಟ್ಟಲೆ ಪಟ್ಟಿಯಾಗುವ ಸ್ಥಳಗಳೆಷ್ಟೋ! ಪವಿತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಲೆಂದೇ ಹೊರುಡುವ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಗಣಿತ.

ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರಾಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮವೆನಿಸಿರುವ ಕೈಲಾಸಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸೌಂದರ್ಯ ಜನಜನಿತ, ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತ. ಯಾವುದೇ ಪೌರಾಣಿಕ ಅಥವಾ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಕೇವಲ ನಿಸರ್ಗ ಪ್ರೇಮಿಗಳಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಪ್ರವಾಸಿಗರೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿನ ಅಲೌಕಿಕತೆಗೆ ಮಾರುಹೋದವರೇ. (ಪರಿವಿಡಿ ೧) ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಅನೇಕ ಅನಾನುಕೂಲಗಳು ವಿಪತ್ತಿನ ಹಾದಿ, ಅಹಿತಕರ ತಂಗುದಾಣ, ಅಸುಖಕರ ಪ್ರಯಾಣ, ಪ್ರತಿಕೂಲ ಹವಾಮಾನ, ಅನಿಶ್ಚಿತ ಅಶನ- ಆದರೂ ಜನರು ಇದರಡೆಗೆ ಪಯಣಿಸುವರು, ಹಿಂದೂ, ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ, ಬೊಂಗೊಯಿ ನಾಲ್ಕೂ ಧರ್ಮಗಳ ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನು ಏಕರೀತಿ ತನ್ನತ್ತ ಸೆಳೆವುದೇ ಪವಿತ್ರ ಪ್ರದೇಶ. ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ, ಸಿಂಧು, ಶತದ್ರು ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಲಿ ನಾಲ್ಕೂ ಪವಿತ್ರ ನದಿಗಳ ಉಗಮಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಪೂಜನೀಯವಾದುದೇ ಅಲೌಕಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಕಾಲ್ಮಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯವನೇರಿ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದವರು ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವರು ಅಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಸಲ್ಲಲು ಶಕ್ತರು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಾಧಾರವಾದದ್ದೇ. ಈ ಪ್ರವಾಸದ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಅವಶ್ಯ ಬೇಕಾದ ಅರ್ಹತೆಯೆಂದರೆ ಸಂಕಲ್ಪ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಸರ್ವದಾ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವ. ಪೃಥ್ವಿಯ ಮಾನದಂಡವಾದ ಹಿಮಾಲಯದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ನಡೆಯ ತೊಡಗುವ ಯಾತ್ರಿಕನು ಭೂಮಿಯನ್ನಳೆಯುತ್ತ ಸಾಗಿದಂತೆ ಹಿಮಾಲಯವು ಅವನನ್ನು ಅಳೆಯತೊಡಗುವುದು. ಅಳೆದುದನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು. ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶ ತಲುಪುವ ವೇಳೆಗೆ ಯಾತ್ರಿಕನ ದೈಹಿಕ ಮಾನಸಿಕ ಬೌದ್ಧಿಕ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಅಳತೆಗೋಲಾಗುವುದು. ನಾವು ಚಾರಣಿಗರಾಗಿ ಹಿಮಾಲಯದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡಿದಾಗ ಅದರ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹೂವಾಗಿ ಅರಳಿದಾಗ, ಅದರ ವಿಷತ್ತು ವೈಭವ ಭವ್ಯತೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಾಗ, ಹೃದಯವನ್ನು ಸರಳಿಸುಂದರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ ಈ ಮಾನದಂಡ ತನ್ನ ತೀರ್ಮಾನ ಕೊಡುವುದು.

ವೇದಕಾಲದಿಂದಲೂ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ, ಈ ಶತಮಾನದ ಐದನೇ ದಶಕದವರೆಗೂ, ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಯಾವಾಗ ಬೇಕಾದರೂ ಹೋಗಬಹುದಿತ್ತು. ಚೀನೀ ಆಕ್ರಮಣದ ನಂತರ ಈ ಪ್ರದೇಶ ನಾಸ್ತಿಕವಾದಿ ಚೀನಾ ಸರಕಾರದ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬಯಸುವ ಭಾರತೀಯರು ವಿದೇಶ ಪ್ರವಾಸದ ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಈಗ! ಭಾರತೀಯ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದು, ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಕುಮಾವ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸ್ವರ್ಗಸಮ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ಚಾರಣ; ಭುವನದ ಛಾವಣಿಯೆನಿಸಿದ ಟಿಬೆಟಿನಲ್ಲಿ ಐದು ದಿನಗಳ ಪ್ರವಾಸ; ಕೈಲಾಸ, ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ ಯಾತ್ರೆ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಸುರಕ್ಷಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಆದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಜಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕುಮಾವ್ ಮಂಡಲ

ವಿಕಾಸ ನಿಗಮದ ಸಹಕಾರದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ವಿದೇಶಾಂಗ ವ್ಯವಹಾರ ಸಚಿವಾಲಯವು ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಜೂನ್ ತಿಂಗಳಾದಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಅಧಿಕೃತ ಪ್ರವಾಸ ಸೌಲಭ್ಯ ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ(ಪರಿವಿಡಿ ೨) ಈ ಸೌಲಭ್ಯವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶ ನನಗೊದಗಿದ್ದು ಬಹು ದಿನಗಳ ಕನಸು ನನಸಾಗಿತ್ತು.

ಕಾಲೇಜು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಣನ ಕಾದಂಬರಿಯ ಅಚ್ಚೊದ ಸರೋವರದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಓದಿದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಇದು ಕೇವಲ ಬಾಣನ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗಿರದೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಹೋಗಿ ನೋಡುವೆನೆಂಬ ಹರೆಯದ ಹುರುಪಿನ ಹಗಲುಗನಸು ಕಂಡಿದ್ದೆ. ಈ ಬಾಣನ ಸರೋವರದೊಂದಿಗೆ ಕಾಳಿದಾಸನು ಕಂಡ 'ಪ್ರತಿದಿನವೂ ರಾಶಿಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ತ್ಯಂಬಕನ ಅಟ್ಟಹಾಸದಂತೆ' ಇರುವ ಕೆಲಾಸ ಪರ್ವತವು ಆಗಾಗ ಅರಿವಿನಂಚಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಲಾಸ ಪರ್ವತ ಮತ್ತು ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಗಗನಕುಸುಮವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದವು.

ಎಂಟು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಮನಾಲಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲಾಸ ಯಾತ್ರಿಯೊಬ್ಬರ ಭೇಟಿಯಾಯಿತು. ಅವರು ಕೊಟ್ಟ ಮಾಹಿತಿ ವರ್ಣನೆಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೆಲಾಸ ಮಾನಸ ದರ್ಶನದ ಕನಸು ಕಟ್ಟಿದೆ. ೧೯೯೬ ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಭಾರತದ ಸರಕಾರದ ಆಹ್ವಾನದಂತೆ ಈ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೇ ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡೆ. ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಮುಂಗಡ ಹಣ ಕಟ್ಟುವ ಮೂಲಕ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಕನಸು ನನಸಾಗಿಸುವ ಮೊದಲ ಖಚಿತ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟೆ. ನನಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸುಕರಾಗಿ, ಸ್ವಗೃಹದ ನಿವೇಶನಕ್ಕೆಂದು ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಹಣ ನಲವತ್ತು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಟ್ಟು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಸಹಕಾರ ಪೋಷಣ್ಣೆ ನೀಡಿದ ನನ್ನ ಪತಿ ದೆಹಲಿಗೆ ಟಿಕೆಟು ತಂದಾಗ ಅತೀವ ಆನಂದದೊಂದಿಗೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಹೊರಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆಯೂ ಇತ್ತು. ನನ್ನ ಹದಿಹರೆಯದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಪತಿಗೆ ಈ ಯಾತ್ರೆಯು ನಂಬಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಸಾಹಸಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. 'ಅಮ್ಮ ಮುನ್ನೂರು ಕಿ.ಮೀ. ಟ್ರೆಕ್ಕಿಂಗ್ ಮಾಡುವುದು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಪ್ರವಾಹ ಬರುವುದು ಒಂದೇ' - ಮಗಳ ದೇಳಿಕೆ. 'ಅಮ್ಮ ಟಿಬೆಟ್ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡುವರೇ? ಅಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಕಟ್ಟಾ ವೆಜ್ಜಿ (ಶಾಖಾದಾರಿ ಊಟ) ಸಿಗದೆ ಉಪವಾಸ ಬಿದ್ದು ಐದೇ ದಿನಕ್ಕೆ ವಾಪಸ್ಸು' ಎನ್ನುವುದು ಮಗನ ತೀರ್ಮಾನ. 'ಇದು ಯಾತ್ರೆಯಂತು ಅಲ್ಲ, ದೇವರ ಪೂಜೆಯೆಂದರೆ ಮೊಗದಿರುವಿ ಜಾಗ ಖಾಲಿ ಮಾಡುವವಳು ದೇವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೆಂದು ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಒಬ್ಬಳೇ ಅಷ್ಟು ದೂರ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಕಷ್ಟ ಪಡುವಾಕೆ ನೀನಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದವರು ನನ್ನ ಪತಿ.

ಎಲ್ಲರೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನನ್ನ ಕುಂದುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೂ ಮನೆವಾಕ್ಯೆಯ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತು ನನಗೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ರಜೆ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಯಾಣದ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದರು. ಬೇಕಾದ ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳು, ವಿಶೇಷ ಉಡುಗೆ ತೊಡುಗೆಗಳು, ಔಷಧಗಳು, ಪ್ರಯಾಣದ ತಿನಿಸುಗಳು, ಕ್ಯಾಮರಾ, ಟಿಕೆಟು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಶಿವನ ಅಟ್ಟಹಾಸವು ರಾಶಿಗೊಂಡಿರುವ ಕೆಲಾಸವನ್ನು ಅದರ ಬಳಿಯೇ ತಿಳಿಗನ್ನಡಿಯಾಗಿ ನಿಂತ ಮಾನಸಸರೋವರವನ್ನು ನೋಡಲೇಬೇಕೆಂದು ಹಠ ಹಿಡಿದು, ಹುಚ್ಚು ಧೈರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಹೊರಟವಳನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಯಶಸ್ವೀ ಸುಖ ಪ್ರಯಾಣ ಕೋರಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು.

ದೇಹಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೊದಲ ದಿನ ವಿದೇಶಾಂಗ ವ್ಯವಹಾರ ಮಂತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಐದನೇ ತಂಡದ ಸದಸ್ಯೆಯಾಗಿ ಪರಿಚಯಾತ್ಮಕ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದೆ. ನಮ್ಮ ತಂಡ ಕಿರುಭಾರತವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಗಳು ವಿವಿಧ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರು. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ವರ್ಷದ ಯುವಕನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅರವತ್ತೂರು ವರ್ಷದ ಉತ್ಸಾಹಿಗಳೂ ಇದ್ದರು. ಮೂವತ್ತು ಜನರ ತಂಡದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಹಿಳೆಯರು ಎಂಟು ಮಂದಿ. ನಾಲ್ವರು ಪತಿಸಮೇತರಾದರೆ ಉಳಿದ ನಾಲ್ವರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಹೊರಟವರು. ಸಂಯೋಜಕರು ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸಸರೋವರ ಪ್ರದೇಶದ ಕಿರುಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಪ್ರವಾಸದ ಕ್ರಮ-ಸಿದ್ಧತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹಲವು ಸಲಹೆ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸಿದ ಆದರೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಮೊದಲ ಬೇಡಿಕೆ ಎಂದರೆ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ ಚೀಲಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ಅವುಗಳನ್ನು ಬಾಗಿ ಮೂಟೆಯಾಗುವಂತಹ ಕಿಟ್‌ಬ್ಯಾಗ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ರಕ್‌ಸ್ಯಾಕ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಡುವುದು. ನಂತರ ಈ ಮೂಟೆಯನ್ನು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ ಗೋಣಿ ಚೀಲದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬಾಯಿಕಟ್ಟುವುದು. ಇದರಿಂದ ಮೂಟೆಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದಂತೆ ಬಾಗಿ ಸಿ ಕುದುರೆ-ಕಚ್ಚರಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರುವುದು ಸುಲಭವಿತ್ತು. ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯಲ್ಲೂ ಥಂಡಿ ಅಥವಾ ನೀರು ಒಳಸೋರದಂತೆ ರಕ್ಷಣೆಯಿರುತ್ತಿತ್ತು.

ಅದೇ ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಭಾರತ-ಟಿಬೆಟ್ ಗಡಿ ರಕ್ಷಣಾ ದಳದ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯದ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣೆ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದವರೊಬ್ಬರು ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದವರೊಬ್ಬರು ಈ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ನಾಪಾಸಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕಾಯಿತು. ಅನೇಕರಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿಯವರದೂ ರಕ್ತದೊತ್ತಡದ ಕಾರಣ ಸಂದೇಹಾಸ್ತದವಾಗಿದ್ದುದು, ಗುಂಜಿ ಶಿಬಿರದವರೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲು ವೈದ್ಯರು ಅನುಮತಿಯಿತ್ತರು. ಗುಂಜಿಯಲ್ಲೂ ಇದೇ ತೊಂದರೆ ಕಂಡು ಬಂದರೆ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕೆಂಬ ನಿಬಂಧನೆಯನ್ನೂ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಹಿರಿಯರ ಹಾರೈಕೆ ಬಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ದರ್ಶನವೆನ್ನುವುದು ಖಚಿತವಾಯಿತು. ಮುಂದಿನೆರಡು ದಿನಗಳು ಚೀನಾದ ವೀಸಾ ವಿದೇಶೀ ವಿನಿಮಯ ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ಖರೀದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದು ಹೋದವು.

ಜುಲೈ ೩ನೇ ತಾರೀಖು ಬುಧವಾರ ಬೆಳಗಿನ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆಲ್ಲಾ ಕುಮಾವ್ ಮಂಡಲ ವಿಕಾಸ ನಿಗಮದ(ಕು.ಮಂ.ವಿ.ನಿ)ಮಿನಿ. ಬಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಏರಿಸಿ, ಇಪ್ಪತ್ತೂರು ಮಂದಿ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರೆ ಉಳಿದ ಐವರು ಮಂದಿ ಬೇರೊಂದು ಕಾರಿನಲ್ಲಿ. ತಂಡದ ಸಂಖ್ಯೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟಕ್ಕೆ ಇಳಿದಿತ್ತು. ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ಬಂದಿದ್ದ ಕುಟುಂಬದವರು, ಬಂಧುಮಿತ್ರರು ಕಣ್ಣೀರಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಶುಭಕೋರಿ ಕೈಕುಲುಕುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಜಯಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಯಾತ್ರಾ ಪ್ರವಾಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾದವು.

ಗಜಿಯಾಬಾದ್, ಮೊರಾದಾಬಾದ್ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೊರಟ ಬಸ್ಸು ಬೆಳಗಿನ ಎಂಟು ಗಂಟೆಗೆಲ್ಲಾ ಸುಡು ಬೇಸಿಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಡಬ್ಬವಾಗಿತ್ತು. ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪಕ್ಕೆ ಕಾದ ಕೆಂಧೂಳಿನ ಗಂಗಾ ಬಯಲು ಸೀಮೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಹಿಮಾಲಯದೊಡಲಿನ ತಂಪನ್ನರಿಸಿ ಸಾಗಿದವು. ಶಿವಾಲಿಕ -ಹಿಮಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣದಂಚಿನ ಮೊದಲ ಗಿರಿಸಾಲನ್ನು ಬಳಸಿದವು. ಬಯಲು

ಸೀಮೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಲ್ಲಾನಿ ದಾಟಿ ನೈನಿತಾಲ್ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಲು ಬಿಸ್ಕು 'ಶಿವಾಲಿಕದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನೇರತೊಡಗಿತು. ಬಸ್ಸು ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಬಂದಂತೆ ಚಿಕ್ಕ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗಳು- ತಾಲ್ ಗಳು ಕಾಣಬಂದು ಹಾಗೆಯೇ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಹಚ್ಚ ಹಸಿವಿನ ಮಧ್ಯೆ ವರುಣ ದೇವನು ತನಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಭೂಗ ಮಂದಿರಗಳಂತಿದ್ದ ಈ ಕೆರೆಗಳೊಂದೊಂದಕ್ಕೂ ರೋಚಕ ಪುರಾಣದ, ಸ್ಥಳಪುರಾಣದ ಕಥೆಗಳುಂಟು. ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶದ ಕೆರೆಯ ದೃಶ್ಯ ಒಂದು ಬಗೆಯದಾದರೆ ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವಿನ ಕೆರೆಯ ದೃಶ್ಯವೇ ಬೇರೊಂದು ಬಗೆಯದು. ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವು ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ಗಾಜಿನಂತಾಗುವ ಜಲದರ್ಪಣವನ್ನು ಬೆಟ್ಟದತ್ತರದಿಂದ ವಿಹಂಗಮದಂತೆ ನೋಡುವ ಸೊಗಸೇ ಸೊಗಸು.

ನೈನಿತಾಲ್, ಸಾತ್‌ತಾಲ್, ಭೀಮತಾಲ್-ಅನೇಕ ತಾಲ್‌ಗಳನ್ನು ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂತಂತೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಭೋವಾಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಎರಡುಗಂಟೆ. ಅಲ್ಲಿ ಭೋಜನಾನಂತರ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಬಳಸಿನ ಏರುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದೆವು. ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ನಮಗೆ, ತಿರುಗಿ ನಾವು ದೊರಟ ಮೊದಲ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದವೇನೋ ಎನಿಸುವಂತೆ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿ ಕಾಣುವ ಬೆಟ್ಟಗಳು, ಅವುಗಳ ನಡುವಿನ ಕಣಿವೆಗಳು, ಬೆಟ್ಟದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದು ನಂತರ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಳ್ಳಿಗಳು, ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ದೇಗುಲಗಳು, ಏರಿಳಿತದ ಸುತ್ತು ದಾರಿಯ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ತಿರುವುಗಳು. ಅತ್ತ ಕಡೆಯಿಂದ ಬರುವ ವಾಹನಗಳು ಸುಳಿವೇ ಸಿಗದಂತಹ ತೀವ್ರ ತಿರುವುಗಳು. ಇಂತಹ ಒಂದು ತಿರುವಿನಲ್ಲಿ ಬಲಬದಿಯ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ತಿವಿದು ನಿಂತಿತ್ತು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ಕಾರು. ಅಪಘಾತವಾಗಿತ್ತು! ಇದರಲ್ಲಿದ್ದ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ತರಚು ಗಾಯಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಬಲಗೈಯ ಮೋಟಾರ್‌ನ ಭಾಗ ಪೂರ ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಸರಕಾರಿ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತರ್ಕು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ದೊರೆತು ಅವರು ಅಲ್ಲೇ ವೈದ್ಯರ ಬಳಿಯಲ್ಲೊಳಿದರು. ಯಾತ್ರಿಕು ತಂಡ ತನ್ನ ದಾರಿ ಹಿಡಿಯಿತು. ಹಿಂದುಳಿದವರಿಗಾಗಿ ಪಯಣಿಗರೆಂತು ನಿಂತಾರು? ನಿಂತವರು ಪಯಣಿಗರು ಹೇಗಾದಾರು?

ನಿಸರ್ಗ ರಮಣೀಯ ಹಿಮಾಲಯ, ಅದರಲ್ಲಿನ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಕಂಡಾಗ 'ಸ್ವರ್ಗವೆನ್ನುವುದಿದ್ದರೆ ಅದು ಇಲ್ಲೇ, ಇಲ್ಲೇ! ಇಲ್ಲೇ!' ಎಂದುದ್ದಗ್ಗಿಸಿದ ಕವಿವಾಣಿ ನೆನಪಾಗುವುದು. ಅದರೊಂದಿಗೇ ನಿಸರ್ಗದ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ-ರೌದ್ರತೆಯ ಅನುಭವವೂ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಪಿಪರಿಗೆ ಆಗುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೋಪಗಳು, ವರ್ಷಾವಧಿಯ ಭಾರಿ ಹಿಮಪಾತ, ನದೀ ಪ್ರವಾಹಗಳ ಆಟಾಟೋಪ, ಜರಿದು ಕೆಳಗೆ ಬರುವ ಹಿಮ ಪ್ರವಾಹ, ಪರ್ವತಾಗ್ರದಿಂದ ಒಡೆದು ಉರುಳಿ ಬರುವ ಶಿಲಾಪಾತ, ಮಣ್ಣುಸಿತ, ಆಗಾಗ ಸಂಭವಿಸುವ ಭೂಕಂಪ, ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಶೂನ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಬದಲಳ ಕೆಳಗಿಳಿಯುವ ಉಷ್ಣಾಂಶದಿಂದಾಗಿ ಅತಿ ಶೀತ ಹವೆ, ದಾರಿಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಮಂಜಿನ ಮುಸುಕು-ಇವೆಲ್ಲ ಸಾಲದೆಂಬಂತೆ ಪ್ರಾಣಹಾನಿ ತರುವ ವಾಹನ ಅಪಘಾತಗಳು-ಇಡೀ ಬಸ್ಸೇ ಕಣಿವೆಗುರುಳುವ ಅಪಘಾತಗಳು. ದೇವ ಭೂಮಿಯೇ ರುದ್ರ ಭೂಮಿಯೂ ಆಗುವುದು. ಸ್ವರ್ಗವೇ ಮೃತ್ಯುಲೋಕವೂ ಆಗುವುದು. ಹಿಮಾಲಯವೇ ಯಮಾಲಯವಾಗುವುದು. ಈ ವಿಪತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಆಕರ್ಷಣೆಯಿರುವುದೂ ಅನುಭವವೇದ್ಯ. ಅಪಘಾತವಾಯಿತೆಂದು ಹಿಂದಿರುಗಿದವರಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಹಿಮಾಲಯದ ಪ್ರಕೃತಿಯು ರುದ್ರರಮಣೀಯವಾಗಿ ಮಾನವನಲ್ಲಡಗಿರುವ ಸಾದಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು

ಪ್ರಚೋದಿಸುವುದು. ಅವನನ್ನು ಹಿಮಾಲಯದತ್ತರಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸುವುದು.

ಅಲೋರಾಗೆ ದತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇರುವ 'ಚಿತಾಯಿ' ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತ ಬಸ್ಸಿನಿಂದಳಿದವರಲ್ಲರ ಮನದಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ. ಫಾಸಿಗೊಂಡವರು ಗುಣಮುಖರಾಗಿ ದೆಹಲಿಯಿಂದ ಹೊರಟವರಲ್ಲರೂ ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ಸರೋವರ ದರ್ಶನ ಮಾಡಲೆಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ. ಚಿತಾಯಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ಗೊಲ್ಲು ದೇವತೆಗೆ ದರಕೆ ದೊತ್ತು ಅದು ನೆರವೇರಿದರೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಗಂಟೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ರೂಢಿ. ಈ ದೇವರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಮೊರೆಯಿಡುವವರೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ದೂರು ದೇವರಿಗೆ ಕೇಳಲೆಂದು ಗಂಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವರು. ಜನರ ಆಸೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಸಾರಿ ಹೇಳಲು ಒಂದು ಕಾರಣ, ತಮಗಾದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ನ್ಯಾಯ ಕೇಳಲು ತಮ್ಮೊಳಗಿನ ಅಶಾಂತಿ ಅಸಮಧಾನಗಳನ್ನು ಕೂಗಿ ಹೇಳಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣ-ಇವೆರಡೇ ಕಾರಣಗಳು ಸಾಕು ಇಡೀ ದೇವಾಲಯ ಗಂಟೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಗಲು. ದೇವಾಲಯ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಅದರ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಮಾನುಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಣವಾಗಿ, ಧ್ವಜಸ್ತಂಭದ ಸುತ್ತಲೂ, ದೇವಾಲಯದಂಗಳದ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಗಂಟೆಗಳು. ವಿವಿಧ ಲೋಹದ, ವಿವಿಧಾಕಾರದ, ವಿವಿಧಗಾತ್ರದ ಗಂಟೆಗಳು, ಸೇನಾ ತುಕುಡಿಗಳ ಹೆಸರು ಹೊತ್ತ ಗಂಟೆಗಳೂ ಇದ್ದವೆಂದಮೇಲೆ ಗೊಲ್ಲು ದೇವಿ ದಿಟವಾಗಿಯೂ ಜನತೆಯ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಂತೆ ಗೊಲ್ಲು ದೇವಿಯ ಹೆಸರಿಗೆ ದೂರು ಪತ್ರಗಳು ಮನವಿಗಳು ಅಂಚೆಯ ಮೂಲಕವೂ ಸಾವಿರಾರು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದಂತೆ. ಈ ತಾಯಿಗೆ ಬಿಡುವೆಂಬುದೇ ಇರಲಾರದು.

ಸಾಗರ ಮಟ್ಟದಿಂದ ೫೪೦೦ ಅಡಿಗಳತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಅಲೋರಾ ನಗರ ಸಂಜೆ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಹಸಿರು ಶಾಲನ್ನು ಹೊದ್ದು ಕುಳಿತಿತ್ತು. ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅದನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಬರುತ್ತಾ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಕು.ಮಂ.ವಿ.ನಿ.ಯ ಅಧಿತಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಬಂದಿಳಿದೆವು. ಅಧಿತಿಗ್ರಹದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೆಳಗಿನ ಅಲೋರ ನಗರವನ್ನು, ಸುತ್ತಲಿನ ಗಿರಿಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು, ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಸ್ತಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರವಿಯನ್ನು, ಅವನ ತಾಮ್ರ ಕಿರಣಗಳನ್ನು, ಆ ಸೊಬಗನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಮಂಜಿನ ಬಿಳಿ ತೆರೆ ಅಡ್ಡಬಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಂಗಲೆಯೊಳಗೆ ದಬ್ಬಿತು.

ನಾನೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ತಿರುವುದಾರಿಯ ಪ್ರಯಾಣದ ದಣವು, ತಲೆಸುತ್ತಿಸೊಂದಿಗೆ ಸುಭಾಷ್ ಮೆಹ್ತಾ ಅವರ ಅಪಘಾತದ ಖಿನ್ನತೆ, ಜೊತೆಗೆ ಯಾವಾಗ ಎಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಏನಾಗುವುದೋ ಎಂಬ ಆತಂಕವೂ ಸೇರಿತ್ತು. ಆ ಸಂಜೆ ನಮ್ಮಿಗಿದ್ದ ಭರವಸೆಯೆಂದರೆ ಬೆಳಗು ಮೂಡಿ, ರವಿಯೊಂದಿಗೇ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ದೇಹ ಹೊಸ ದಿನವನ್ನು ಹೊಸತಾಗಿ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಗತಿಸುವುದೆಂಬ ಭರವಸೆ.

ಇಂದು ನೇಸರು ಮೂಡಿದ ಲವಲವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟವರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ಬಂದರು ಸುಭಾಷ್. ರಾತ್ರಿ ಪೂರಾ ನೋವುನುಡು ಸೊರಗಿದ್ದ ಆವರ ಮುಖದಲ್ಲಿ ವೇದನೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಲಾಗದ ನಿರಾಶೆಯೂ ಸೇರಿತ್ತು. ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೆ ಸುಖಪ್ರಯಾಣ ಕೋರಿದರು. ಮುಂದೆ ಆಗಬಹುದಾಗಿದ್ದ ವಿಪತ್ತು ತನ್ನೊಬ್ಬನಲ್ಲೆ ಮುಗಿದುಹೋಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಧೈರ್ಯ ತುಂಬುತ್ತ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ದರ್ಶನದ ವೇಳೆ ತಮ್ಮನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಿನ್ನವಿಸುತ್ತ

ಹಿಂದೆ ಸರಿದು ಕೈ ಬೀಸಿದರು.

ಸಹಯಾತ್ರಿಯೊಬ್ಬರನ್ನು ಹಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟು ಯಾತ್ರಿಜನರ ತಂಡ ೧೮೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಧಾರ್ಚುಲಾಗೆ ಹೊರಟಿತು. ಬೆಟ್ಟಗಾಡಿನ ಹೊರಳುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಸಿರು ಕಾನನವನ್ನು ಸೀಳುತ್ತ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬಸ್ಸು ಚಲಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಟ್ಟವೊಂದರ ತುದಿಗೇರಿದಂತೆ ಕೆಳಗಿನ ಕಣಿವೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ್ದ ವನಸಿರಿ ಕಣ್ಣಿಗೊಂದು ಹಬ್ಬವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಹಸಿರನ್ನು ಸೀಳುತ್ತಾ ಬೇರೊಂದು ಬೆಟ್ಟವನ್ನೇರಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯೇ ಚಿತ್ರವಾಗಿದ್ದ ವೃಕ್ಷ ಸಮೂಹ. ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿಯ ವರ್ಣ ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿ ಎಲೆಗಳ ಹಸುರು ಬಣ್ಣವೇ ಎನಿಸು ವೈವಿಧ್ಯಮಯ! ಕೆಂದಳಿರಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಉದುರಿ ಹೋಗುವ ಎಲೆಗಳ ಹಳದಿಹಸುರಿನವರೆಗೆ-ಎಲ್ಲ ಸಾಂದ್ರತೆಯ ಎಲ್ಲ ಛಾಯೆಯ ವಿವಿಧ ಮೇಲ್ಮೆಯ ಹಸಿರು. ಹಸಿರು ಬೆಳಕನ್ನೇ ಮುಕ್ಕಳಿಸುವ ಎಲೆಗಳು. ಪ್ರಾಣ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆರೆಚುತ್ತಿದ್ದ ಜೀವಂತ ಹಸುರು. ಜೀವನದಾಯಿನಿ ಪ್ರಕೃತಿ ರಹಸ್ಯಮಯೀ ಚಿತ್ರಕಾರ್ತಿ. ಧರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಕೋಶಗಳು ಉದಿಸಿದ ಕ್ಷಣದಿಂದ ನಿರಂತರ ಪ್ರವಹಿಸಿರುವ ಪ್ರಾಣನದಿಯಲ್ಲಿ ಈಜಾಡಿದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಲ್ಪಾಂತರಾವಧಿಯ ಭಾಸವಾಗಿತ್ತು ಈ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿಳಿಯುವಾಗ.

ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲ್ಗುಲುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಾಸರಿ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ವೇಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ ಬಸ್ಸು ೧೮೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಧಾರ್ಚುಲಾ ತಲುಪಲು ಏಳು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ಹಿಡಿತಿತ್ತು. ಮಧ್ಯೆ ಊಟಕ್ಕೊಂದು ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ವಿರಾಮವಿತ್ತು. ಧಾರ್ಚುಲಾ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿಳಿದಾಗ ಅಸಹನೀಯ ತಲೆನೋವಿನೊಂದಿಗೆ ಬಳಸು ಮಾರ್ಗದಿಂದುಂಟಾದ ವಾಕರಿಕೆ. ನಾಳೆಯಿಂದ ನಡಿಗೆಯ ಪ್ರವಾಸವಮ್ಮ ತಲೆಯಿಂದ ಹೋಯಿತು ಕಾಲಿಗೆ ಬಂತು. ಎಂದು ರೇಗಿಸಿದವರು ಆನೆಕಲ್ಲಿನ ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ. ನೇಪಾಳದ ಮುಕ್ತನಾಥ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಚಾರಣ ಮಾಡಿದ್ದ ಅನುಭವಸ್ಥ. ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾದ ಹಾಲಿನ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಕೈಗಿರಿಸಿ ಇನ್ನರ್ಧಗಂಟೆಯಲ್ಲಿ ತಲೆನೋವು ಮಾಯವಾಗುವುದೆಂದು ಭರವಸೆಯಿತ್ತರು. ಅವರು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಅರ್ಧಗಂಟೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೊಸಮನುಷ್ಯನಾಗಿದ್ದೆ. ಸುತ್ತಲಿನ ನೋಟಕ್ಕೆ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವಷ್ಟಾಗಿದ್ದೆ.

ಸುತ್ತಲೂ ಹಬ್ಬಿರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವೆ ತೊಟ್ಟಲಲ್ಲಿಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುವ ಧಾರ್ಚುಲಾ ಊರು ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಕೇವಲ ೨೯೭೦ ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಸ್ ಅನುಕೂಲವಿರುವ ಕಡೆಯ ಪಟ್ಟಣ. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಚೀನಾದ ಸರಹದ್ದಿನಿಂದ ೭೦ ಕಿ.ಮೀ. ಒಳಗಿರುವ ಧಾರ್ಚುಲಾ ಸೀಮಾಂತ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಬರುವುದರಿಂದ ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಸಿಗುವ ಜೊಲ್‌ಜೇಬು ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರೆಲ್ಲರಿಗೂ 'ಇನ್ಸೂಲೈನ್ ಪರ್ಮಿಟ್' ಬೇಕೆ ಬೇಕು. ಈ ಸೀಮಾಂತ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿ ಬೇಕು. ತಾಲ್ಲೂಕು ಮುಖ್ಯ ಕಛೇರಿ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣಾ ಪಡೆಯ ಕಛೇರಿಗಳಿರುವ ಧಾರ್ಚುಲಾ ರಕ್ಷಣಾದಳದವರು ಸಂಸಾರಗಳೊಂದಿಗೆ ಇರಬಹುದಾದ ಕಡೆಯ ಪಟ್ಟಣ.

ಕು.ಮಂ.ವಿ.ನಿ.ದ ಅಧಿತಿಗೃಹದಲ್ಲಿದ್ದುದು ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಹಜಾರಗಳು. ಎರಡು ಸ್ನಾನದ ಮನೆಗಳು, ನಾಲ್ಕು ಶೌಚಗಳು, ಒಂದು ಅಡಿಗೆ ಕೋಣೆ. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಮಂದಿಯೂ ಬೆಳಗ್ಗೆ

ಸರತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿ ಆರುಮರೆ ಗಂಟೆಗೆ ತಯಾರಾಗಿ ಹೊರಡುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿದುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯೇ ನಾವು ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆವು. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದಿನದ ನಡಿಗೆಯ ನಂತರ ಬೆವರಿಳಿದ ಮೈ ತೊಳೆದು ಮಡಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೊಡುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸವೆನಿಸಿತು. ದಿನವೂ ಮುಂದಿನ ಶಿಬಿರ ತಲುಪಿದ ನಂತರ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಇಂದು ಮೊದಲಿಟ್ಟೆವು. ಮೊದಲೆರೆಡು ದಿನ ಸ್ನಾನ ಇಲ್ಲದೆ ಹೊರಡಲು ಮುಜುಗರವೆನಿಸಿದರೂ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಬದಲಾವಣೆಯಿಂದಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಕೂಲವೆಂದರೆ ಮಲಗುವ ಮುನ್ನ ನಮ್ಮ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮೂಟೆಕಟ್ಟಿ ಶಿಬಿರದ ಹೊರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ನಮ್ಮ ಹೊಣೆ ಮುಗಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ರಾತ್ರಿ ನಿರಾಳದ ನಿದ್ರೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ಮುಖಮಾರ್ಜನವಾಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನು ಮೂಟೆಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚರಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಾಗಿ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದ ಹತ್ತೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿ ತಂಡ ತಾಯಾರಾಗಿ ಆರುಗಂಟೆಗೆಲ್ಲಾ ನಡಿಗೆಗಾರಂಭಿಸಿರುತ್ತಿತ್ತು.

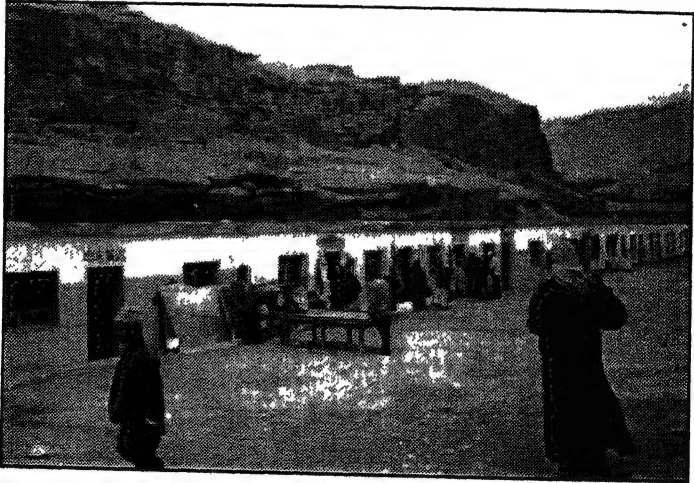
ಧಾರ್ಚುಲಾಗೆ ಬಂದ ಅರ್ಧಗಂಟೆಯಲ್ಲೇ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಲು ಎಸ್.ಟಿ.ಡಿ.ಬೂತ್‌ಗಳನ್ನರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟರು. ಧಾರ್ಚುಲಾ ಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಂದೆಲ್ಲೂ ದೂರವಾಣಿಯ ಸೌಲಭ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ವಿದೇಶೀ ಹಣದ ದುಬಾರಿ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಟೆಲಿಫೋನ್ ಟಿಕೆಟುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ಮಾತ್ರ ಸಂಪರ್ಕ ಸೌಲಭ್ಯವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದೂಕೂಡ ಲೈನ್ ಸಿಕ್ಕರೆ ಮಾತ್ರ. ಮಿಕ್ಕ ಮಂದಿಯೂ ಹೊರಡುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು. “ನೀನು ಇಲ್ಲೇ ಇರುವವಳೇ? ನೇಪಾಳಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೇ?” ಎಂದು ಗೆಳತಿ ಮಂದಾಕಿನಿ ಕೇಳಿದಾಗ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಕಾರಣ, ನಮ್ಮನ್ನು ಧಾರ್ಚುಲಾಗೆ ಕರೆತಂದ ಬಸ್ಸು ಆಗಲೇ ಗೆರೇಜಿಗೆ ಹೋಗಿಯಾಗಿತ್ತು. “ನನ್ನ ಮುಖ ನೋಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತೆಯಲ್ಲಾ ಎರಡು ಕಿ.ಮೀ. ನಡೆದರೆ ನೇಪಾಳದ ಸರಹದ್ದಿನೊಳಗಿನ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತೇವೆ. ಅಲ್ಲೇನಿದೆ ನೋಡೋಣ! ಬೇಗ ತಯಾರಾಗು.” ಮಂದಾಕಿನಿಯ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಮಣಿದು ನಾನೂ ಹೊರಟೆ.

ಧಾರ್ಚುಲಾ ಊರನ್ನು ಕಾಳೀ ನದಿ ಇಬ್ಭಾಗ ಮಾಡಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ನದಿಯೇ ಭಾರತ ನೇಪಾಳ ಸರಹದ್ದಿನ ರೇಖೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಊರಿನ ಅರ್ಧ ಭಾಗ ಭಾರತ ಸೇರಿದರೆ ಉಳಿದರ್ಧ ನೇಪಾಳದ ಸರಹದ್ದಿನೊಳಗಿದೆ. ಕಾಳೀ ನದಿಗೆ ಕ್ಷುರಿರುವ ಸೇತುವೆ ಎರಡೂ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಕೊಂಡಿಯಂತಿದೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಏಳು ಗಂಟೆಗೆ ಸೇತುವೆಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಸಂಜೆ ಏಳು ಗಂಟೆಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಜನರ ಓಡಾಟ ದಿನಪೂರ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಇತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಇರುತ್ತದೆ-ಯಾವುದೇ ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ. ಎರಡೂ ಕಡೆಯ (ರೂಪಾಯಿ) ನಾಣ್ಯಗಳು ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರ ಬಿರುಸಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಬಂಧವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ವಿವಾಹಸಂಬಂಧಗಳೂ ಉಂಟು. ಕಾರಣ, ಧಾರ್ಚುಲಾ, ಮತ್ತು ಊರಿನ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವೆಲ್ಲಾ ಭೋಟಿಯಾ ಜನಾಂಗ ಅನುಚಾನವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಭೋಟ್ ಪ್ರದೇಶ.

ದೂರದ ರಾಜಧಾನಿಗಳ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಕಾಳೀನದಿಯು ಸರಹದ್ದಿನ ರೇಖೆಯಾಗಿ ಭೋಟ್ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸಿದೆಯಾದರೂ ಇಲ್ಲಿನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಧಾರ್ಚುಲಾ ಸೇತುವೆ ಭೋಟಿಯಾ ಸಮಾಜವನ್ನು ಬೆಸೆದಿರುವ ಬೆಸುಗೆಯಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಅಟಕ್ಕುಂಟು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಗಡಿ

ಬಾಗಿಲುಗಳು ಭಾರತದ ಸರಹದ್ದಿನ ಗುಂಟ ಅದೆಷ್ಟಿವೆಯೋ! ಜನರು ತಮ್ಮ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ತೆರೆದುಕೊಂಡ ಈ ಕವಾಟಗಳು ವಿಶ್ವಬಂಧುತ್ವದ ಒಣಿಗಳೂ ಕೂಡ.

ರಾತ್ರಿ ಹತ್ತುಮರೆ-ಹನ್ನೊಂದು ಗಂಟೆಯಮರೆಗೂ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಗೌಜು ಗದ್ದಲ. ಜೇನುಗೂಡಿನಂತೆ ಚುಟುಪುಟಿ ಸಂಭ್ರಮ. ಪೆಡೋಮೀಟರ್‌ಗಳು, ಕ್ಯಾಮರಾದ ವಿವಿಧ ಜೋರುಗಳು, ಫಿಲ್ಮ್‌ರೋಲುಗಳು, ರೈಸ್‌ಕೋಟುಗಳು ದೊಡ್ಡ ಮೂಟೆಯಿಂದ ಕೈಚೀಲಕ್ಕೆ ಬಂದವು. ತಿಂಡಿ ತಿನಸುಗಳು ಒವರ್ ಕೋಟಿನ ಜೇಬಿಗೆ ಇಳಿದವು. ಸಂಜೆಯೇ ಕೊಂಡಿದ್ದ ಬೆತ್ತದ ಕೋಲುಗಳು ತಮ್ಮ ಮಾಲೀಕರ ಕೈಚೀಲದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನಿಂತವು. ಅವುಗಳ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಆಕಾರ ವರ್ಣಗಳ ಟೋಪಿಗಳು ರಾರಾಜಿಸಿದವು. ಅವುಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಧರಿಸಲಿದ್ದ ಭಾರದ ಬೂಟುಗಳು ಕುಳಿತವು. ಪ್ರಶ್ನೆ ಮರು ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಲಹೆಗಳು ಅತ್ತಿತ್ತ ತೂರಿದ್ದವು. ಎರಡು ದಿನದ ಬಸ್ ಪ್ರಯಾಣ ಮುಗಿದು, ಬೆಳಗ್ಗೆ ಆರಂಭವಾಗಲಿದ್ದ ಪಾದಯಾತ್ರೆಗೆ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ತಯಾರಿ. ಇವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯಾಗಿದ್ದಂತೆಯೇ ನಮ್ಮೊಳ್ಳಗಿನ ಉದ್ದೇಗದ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಈ ರಾತ್ರಿಯ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಮೂವತ್ತು ದಿನಗಳ ಯಾತ್ರೆಗೆ ತೊಡಗುವ ಸಿದ್ಧತೆ, ಹಿಮಾಲಯವನ್ನು ಕಾಲ್ಪಡಿಯಲ್ಲಿ ದಾಟಿ ಚೀನೀ ಆಡಳಿತದ ಟಿಬೆಟಿಗೆ ಕಾಲಿಡುವ ಸಾಧನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮನಸ್ಸೆಯವನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ, ಯಾವದೇ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲದಿರಲೆಂಬ ಹಾರೈಕೆ, ಪ್ರವಾಸದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ನೋಡಬೇಕು ಸ್ಥಳಗಳ ದರ್ಶನವಾಗಲೆಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಹಿಮಾಲಯದ ಮಾನದಂಡದ - ನಮ್ಮೊಳ್ಳಗಿನ ಮೇರುದಂಡದ - ಮಾಪನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಾಂಕ ಸಿಗಲೆಂಬ ಹಂಬಲ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮನೋವಾಕ್ಯಾಯ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರ, ವಿಶ್ವಾಸ - ಎಲ್ಲವೂ ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಶ್ರುತಿ ಮಾಡಿಟ್ಟ ವೀಣೆ ಮಿಡಿದರೆ ನುಡಿಯುವಂತೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಹಿಮಾಲಯದ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ, ಅಲ್ಲಿನ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಮಿಡಿಯಲು ಸಜ್ಜಾಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು.

ಟಿಕಲಾಕೋಟ್‌ನ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ಮುಂದೆ “ಬಲಿಯರ್ಸ್”

ಹಿಮಗಿರಿಯ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ

ವಿಶ್ವದೇಹಿಯನು ಸರ್ವವಾಙ್ಮಯನು

ಶಶಿತಾರಾಲಂಕೃತನು ಸಾತ್ವಿಕನು ಶಿವನೆಂದು
ನುತಿಸುತ್ತ ಚರಿಸಿಹರು ಪ್ರಮಥರು
ಸಿದ್ಧ ಚಾರಣರು

ರಾಜರಾ ಗಾಢೆಯನು ವೀರರ ಪ್ರಸಂಗವನು
ಜನಪದದ ಚರಿತೆಯನು ಅದರ ಇತಿಹಾಸವನು
ಹಾಡುತ್ತ ಅಲೆದಿಹರು ಗಾಯಕರು
ಕಥಿಕ ಚಾರಣರು

ತನ್ನ ಮುಲವನರಿಸಿ ನಿಸರ್ಗದೊಡಲನು ಸೇರಿ
ಪ್ರಕೃತಿಯಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಚಿಂತನೆಗೆ
ತೊಡಗಿಹನು ನಡೆದಿಹನು ಅನುಭಾವಿ
ಯೋಗಿ ಚಾರಣನು.

ಸಗುಣೋಪಾಸಕರಾಗಿ, ದೇವರ ದರ್ಶನಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳಾಗಿ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಪೂರ್ವಕ ಚರಿಸುವ ಯಾತ್ರಿಗಳು; ವಿಭಿನ್ನ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಿನ ಜನರನ್ನು ಅವರ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಅರಿಯಲು ಚರಿಸುವ ಪ್ರವಾಸಿಗರು; ನಾಗರಿಕತೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ದೂರವಾದ ನಿಸರ್ಗಕ್ಕೆ ನಿಕಟವಾದ ಅತಿ ಜನ ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದಿನಗಟ್ಟಲೆ ನಡೆಯುತ್ತ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಮುಖಿಗಳಾಗುವ ಚಾರಣಿಗರು- ಎಲ್ಲತರದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರನ್ನು ಏಕರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಡಲಿಗೆ ಆದ್ವಾನಿಸುವುದು ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತಸ್ತೋಮ. ದೇವತಾತ್ಮ ಹಿಮಾಲಯನ ಹೃದಯದಂತಿರುವ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸಸರೋವರದ ಪರ್ಯಟನ ಒಂದು ಯಾತ್ರೆಯೋ, ಪ್ರವಾಸವೋ, ಚಾರಣವೋ ಅಥವಾ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಇವನ್ನು ಮೀರಿದ ಭೂಮಾನುಭೂತಿಯೋ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಅನುಭವ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು. ಅವರವರ ಭಾವಕ್ಕೆ, ಅವರವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಈ ಅಲೌಕಿಕ ತಾಣಕ್ಕೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವರೆಲ್ಲ ಪ್ರಯಾಣಿಕರು. ಪ್ರಾಚೀನ ಋಷಿಗಳು ಮೊದಲೊಂದು ಇಂದಿನ ಪರ್ಯಟಕರವರೆಗೆ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ, ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರಕ್ಕೆದುರಾಗಿ ಅಥವಾ ಮಾನಸಸರೋವರದ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತವರು-ಕಡು ನಾಸ್ತಿಕನೂ-ಕೂಡ ಹೃದಯಾಂತರಾಳದಿಂದ ಉದ್ಗಾರವೆತ್ತಿ ಮಂಡಿಯೂರಿ ತಲೆಬಾಗುವರು. ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮದ, ಯಾವುದೇ ಭಾಷೆಯ, ಯಾವುದೇ ಜೀವನಧ್ಯೇಯದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಕ್ಷಣ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಪಲಯಕ್ಕೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಅದರಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವನು. ಈ ಪಲಯವು ಇಲ್ಲಿ ತಪಗೈದ ಸದಸ್ಯರು ತಪಸ್ವಿಗಳ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನಾ ತರಂಗಗಳಿಂದ ಬಲಗೊಂಡಿರುವುದರ ಸತ್ಯತೆ ನಮ್ಮ

ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯತತ್ವ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ* ಅದ್ಭುತ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ನೆಲ, ಜಲ, ತೇಜಸ್ವಿ (ಅಗ್ನಿ) ಮತ್ತು ಋಷಿ ಮುನಿಗಳ ವಾಸದಿಂದ ತೀರ್ಥ ಸ್ಥಾನಗಳು ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುವು. ಇಂತಹ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಾನಗಳು ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲೇ ಬಹಳಷ್ಟಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸಸರೋವರಕ್ಕೆ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ.

ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸಸರೋವರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗವು ಎಷ್ಟೇ ದುರ್ಗಮವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಪಾಯ ಎಡರು ತೊಡರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಎದೆಗುಂದದೆ, ಇಲ್ಲಿನ ಅಲೌಕಿಕ ಶಕ್ತಿವಲಯದ ಅನುಭೂತಿಗಾಗಿ ಜನರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಡೆದು ಬರುವರು. ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸಸರೋವರದಂತೆಯೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗವೂ ಸೌಂದರ್ಯದ ತವರು. ನಿಸರ್ಗ ಸುಂದರ ಕುಮಾವ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂಲಕ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗ ರುದ್ರ ರಮಣೀಯ ಪರ್ವತಗಳ, ಭವ್ಯ ಹಿಮ ಶಿಖರಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸಾಗುವುದು(ನಕ್ಷೆ ೨). ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು, ನದೀ ಸಂಗಮ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹಾದು ಹೋಗುವುದು. ಧುಮಿಕ್ತವ ಜಲಪಾತಗಳು ರಭಸದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದು ಸೇರುವ ಕಾಳೀ ನದಿಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲೇ ಸಾಗುವುದಾಗಿ ಕಷ್ಟದ್ದೇ ಆದರೂ ಚೇತನಾದಾಯಿ. ನನಗೆ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರವಾಸ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಆನಂದವಾದರ ಕುಮಾವ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಪ್ರವಾಸ ಮತ್ತು ಚಾರಣ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಆನಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರೀತಿಯ ಕೊಡುಗೆ-ಅಮೃತಪಾನ ಮಾಡಲಿರುವವನಿಗೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ನೆರಳೂ ಸಿಕ್ಕಂತೆ.

ಇಂದು, ಐದನೇ ತಾರೀಖು, ಬಹುದಿನಗಳಿಂದ ಎದರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಬೆಳಗು ಏಶೇಷದ ಬೆಳಗು. ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿದುದನ್ನು ಸಾಧಿಸ ಹೊರಟ ಮೊದಲ ಬೆಳಗು. ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧಳಾಗಿ ಧಾರ್ಚಲಾ ಶಿಬಿರದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ನನ್ನ ಮನದಲ್ಲಿ ಏನೆಲ್ಲ ಭಾವನೆಗಳ ತಾಕಲಾಟ! ಮೈಗಿಟ್ಟರೆ ನಡೆಯುವ ಬಗೆಗೆ ಸಂದೇಹ, ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಬೇಕಾಗಬಹುದೆಂಬ ಅಂಜಿಕೆ, ಬಿದ್ದು ಎದ್ದು ಎದವಟ್ಟಾಗಿ ದೇವಲಿಗೆ ವಾಪಸ್ಸು ಕಳಿಸಿದರೆ ಎಂಬ ಆತಂಕ, ಹಿಮಾಲಯದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಒಂದು ತಿಂಗಳಕಾಲ ಆನಂದಿಸುವನೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹ, ಕೈಲಾಸ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ದಿನ ಹತ್ತಿರವಾದನೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ, ವರ್ಷ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿ ಜಡ್ಡುಹಿಡಿದ ದಿನಚರಿಯು ಬದಲಾಗಿ ಆರಂಭವಾದ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ದಿನಚರಿಯ ಸಂಭ್ರಮ, ಹುಟ್ಟಿದ ಮನೆ ಸೇರಿದ ಮನೆ ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ನೋಡಿರದ ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ಸರೋವರವನ್ನು ನೋಡ ಹೊರಟಿರುವ ಮೊದಲಿಗಿಳೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆ-ಸಂತೋಷ. ಪಂಜರದಿಂದ ಹೊರ ಬಂದ ಹಕ್ಕಿ ರಕ್ಕೆ ಫಡಫಡಿಸುವಂತೆ ಮೈ ಮನದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಲವಲವಿಕೆ ಬಂದು ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕವಳಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದೆ.

*ಪ್ರಭಾವಾದದ್ಭುತಾತ್ ಭೂಮೇ ಸಲಿಸ್ಕಚ ತೇಜಸಃ|

ಪರಿಗ್ರದಾನುಗ್ರೀನಾಂಚ ತೀರ್ಥಾನಾಂ ಪುಣ್ಯತಾ ಸ್ಥತಾ||

ಧಾರ್ಚಲಾದಿಂದ ತವಾಘಾಟ್‌ನವರೆಗೆ ೯ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳ ಬಸ್ ಪ್ರಯಾಣ. ಫರ್ಲಾಂಗಿಗೊಂದರಂತೆ ದಾರಿಯ ಇಕ್ಕೆಲದಲ್ಲೂ ಧುಮಿಕ್ತತ್ತಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕ-ದೊಡ್ಡ ಜಲಪಾತಗಳು; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೊರೆನೊರೆಯಾಗಿ ಹರಿದಿದ್ದ ದುಗ್ಗು ಧವಳ ಜಲ; ಜಲವು ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೆಳಗಿಳಿಯಲೆಂಬಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿದ್ದ

ವಿವಿಧಾಕೃತಿಯ ಬಂಡೆಗಳು; ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಚಿಮ್ಮಿದಾಗ ತುಂತುರು ಹನಿಯಾಗಿ ಎದ್ದ ನೀರ ಕಣಗಳು ರಚಿಸಿದ ಕಾಮನ ಬಲ್ಲು; ಸನಿಹಕ್ಕೆ ಬಂದವರ ಮೈಮೇಲೆ ನೀರು ಹನಿಸುವ ತಡಸಲು; ಅಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದ ಭಾಗ ಕುಸಿದು ಕೆಳಗೆ ಜರುಗಿದ್ದ ಹೊಸ ಮಣ್ಣಿನ ರಾಶಿ- ನಿರ್ಸರ್ಗದ ಈ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಪೂರಕವೆಂಬಂತೆ ಎದುರಿನ ಬೆಟ್ಟದ ಹಸುರಿನ ಮಧ್ಯೆ ಏರು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಿ ನಡೆದಿದ್ದ ಕುಮಾರ್ ಮಹಿಳೆಯರು; ಒಂದೆರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದೆರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮಗ್ಗುಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮಂದಿರಗಳು ಅವುಗಳ ಗೋಪುರದಲ್ಲಿ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಜಗಳು; ಹಸಿರು ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೆ ರಂಗೋಲಿಯಿಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲ್ದಾರಿಗಳು, ಹಸುರಿನ ನಡುವೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂತೆ ಅರಳಿದ್ದ ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟ ಬಿಳಿಯ ಮನೆಗಳು. ಮಾನವನ ಕೈಲಸವೂ ಪರಿಸರದ ಅಂದವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತ್ತು. ಈ ಅಂದವನ್ನು ಕೆಡಿಸಲು ಹೋಗಿ ಕಾರುವ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಾಗಲೀ, ಬೆಟ್ಟದ ಬಸಿರನ್ನು ಬಗೆದು ಹೊರಗೆ ಚೆಲ್ಲುವ ಕ್ಷಾರಿಗಳಾಗಲಿ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಕಾಣ ಬರದಿದ್ದುದು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದ ಸುಕೃತ. ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ಭೂಭಾಗದ ಒಂದು ತುಣುಕನ್ನು ರಾಜಕಾರಣ-ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ಪೀಡಿತ ಭಾರತದಲ್ಲೇ ಕಂಡಿದ್ದ ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದ ಸುಕೃತವೇ ಸರಿ! ಈ ದಾರಿಯನ್ನು ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕ್ರಮಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕೆಂದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನಿಂತು ಮಾಡುವಂತಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಸೊಗಸಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಯಾತ್ರಿ ತಂಡದವರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರವಾಸದ ಯಾವುದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿಗಲಾರದನ್ನುವುದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೊರತೆಯಾಗಿ ಉಳಿದು ಹೋಯಿತು.

ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸುವ ತಾಣವಾದ ತವಾಫಾಟ್ ಹಳ್ಳಿಯ ಚೌಕಕ್ಕೆ ಬಸ್ಸು ಬಂದು ನಿಂತೊಡನೆಯೇ ಸುತ್ತಲೂ ಜನ ಘೇರಾಯಿಸಿಬಿಟ್ಟರು. ಬಹುಪಾಲು ಜನ ಭೋಟಿಯಾ ಜನಾಂಗದವರು. ಇವರು ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಭಾರತದ ಗಡಿಯವರೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವವರು. ಯಾತ್ರಿಕರ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಕುದುರೆ-ಕಚ್ಚರಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವವರು. ಯಾತ್ರಿಗಳ ಕೈಚೀಲ, ನೀರಿನ ಬ್ಯಾಗ್, ಕ್ಯಾಮರಾ ಬ್ಯಾಗ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಬರುವವರು. ಬಸ್ಸಿನ ಬಳಿಗೆ ಓಡಿ ಬಂದವರಿಗೆ ದೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಲಿಪುಲೇಖವರೆಗೆ ಬಾಡಿಗೆ ಗಿಟ್ಟಿಸುವ ತವಕ. ಈ ಭೋಟಿಯಾ ಜನ ತಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆ(ಕುಮಾರ್)ಯ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಅಂಗೈನಂತೆ ಬಲ್ಲವರು. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಡಚಣೆಯುಂಟಾದರೆ ಬೇರೊಂದು ಮಾರ್ಗ ಹುಡುಕಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಬಲ್ಲವರು. ದಿನದ ಹವಾಮಾನವನ್ನು ಮುಂದಾಗಿ ತಿಳಿಯ ಬಲ್ಲ ಸ್ಥಳೀಕರು. ತೆದರಿ ಘಡವಾಲ್ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಹಿಡಿದು ನೇಪಾಳದ ಪೂರ್ವ ಸರಹದ್ದಿನವರೆಗೆ ಸೀಮಾಂತ ಪ್ರದೇಶದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಇವರು ನೆಲೆಸಿರುವ ಭಾಗವೇ ಭೋಟ್ ಪ್ರದೇಶ.

ಭೋಟಿಯಾಗಳು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಹಿಂದೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಹಾಕಿರುವವರು ಬಹಳ ಮಂದಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣಬರುತ್ತಾರೆ. ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಟಿಬೆಟಿಯರೊಡನೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಬಂಧವಿಟ್ಟುಕೊಂಡವರಿವರು. ಟಿಬೆಟಿಯರೊಡನೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ಸಹ ಭೋಜನ-ಪಾನ ಮಾಡುವ ಭೋಟಿಯಾಗಳೊಂದಿಗೆ ಇತರ ಜನಾಂಗದವರು ವಿವಾದ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸುವುದು ಅಪರೂಪ. ಭೋಟಿಯಾ ಭಾಷೆಯಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಟಿಬೆಟಿ ಪದಗಳು ಸೇರಿದ್ದು

ಇವರ ಹಿಂದಿ ಬೇಗ ಅರ್ಥವಾಗದು. ಭಾರತ ಚೀನಾ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಬಂಧ ಬಿಗಡಾಯಿಸಿದ ನಂತರ ಮೊದಲಿನಂತೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಟಿಬೆಟ್‌ಗೆ ಹೋಗಿಬರಲಾಗದೆ ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಪೋರ್ಟ್ ಕೆಲಸ, ಕುದುರೆ ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಓಡಿಸುವುದು, ಹಂಗಾಮಿ ಮಜದೂರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಭೋಟಿಯಾಳು ಈಗೀಗ ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಗೆ ಬಂದು ನಾಲ್ಕಾರು ತಿಂಗಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಹಿಂದಿರುಗುವುದೂ ಉಂಟು. ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಖಾಯಂ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕರೆ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿಯೋ, ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿಯೋ ತಿಂಗಳುಗಟ್ಟಲೆ ಹೊರಗಿರುವ ಪುರುಷರೇ ದೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಜನಾಂಗದ ಮಹಿಳೆಯರೇ ಸಂಸಾರದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತವರು. ಹೊಲದ ಕೆಲಸವೂ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು. ಚೀನಾ ಭಾರತದ ಯುದ್ಧದಿಂದಾಗಿ ಭೋಟ್ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗಡಿ ಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಘೋಷಿಸಿರುವುದು ಭೋಟಿಯಾಳುಗಳಿಗೊಂದು ಶೋಚನೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾರೇ ಆದರೂ ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿ ಪಡೆದಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಗಡಿರಕ್ಷಣಾದಳದವರು ಕೇಳಿದಾಕ್ಷಣ ತೋರಿಸಬೇಕಾದುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ತಮ್ಮದೇ ನೆಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿ ಹಿಡಿದು ಓಡಾಡಬೇಕಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಅದಿಲ್ಲದೇ ಹೋದರೆ ತಮ್ಮ ಊರಿಗೇ ಕಾಲಿಡಲಾಗದ ನಿರ್ಬಂಧವೆಂಬ ಕೊರಗು ಇವರದು. ಇವರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ, ವಸತಿ ಸೌಲಭ್ಯ, ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನೋಡಿದರೆ ಸರಕಾರದ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ ಇವರಿಗಿನ್ನೂ ಲಭ್ಯವಾದಂತಿಲ್ಲ.

ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಸುಮಾರು ೩೯೬೦ ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ತವಾಫಾಟ್‌ನ ಚೌಕದಲ್ಲಿ ಗುಂಪುಗೂಡಿದ್ದ ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಪತ್ರ ತಪಾಸಣೆ ಮಾಡಿದ ಕು.ಮಂ.ಪಿ.ನಿ.ದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ನಾವಿಬ್ಬರು ಕನ್ನಡತಿಯರು-ನಾನು ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಲಾ ದೇವಿ ಒಂದು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಪಡೆದವು. ಕುದುರೆಯ ಮಾಲಿಕ ೧೭-೧೮ರ ಯುವಕ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಲಿಪುಲೇಖವೆರಿಗಿನ ಒಂಭತ್ತು ದಿನಗಳ ನಮ್ಮ ಚಾರಣದ ಸಹಚರ ಸಹಾಯಕ-ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ.

ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಮೂಟೆಗಳನ್ನು ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿ, ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳು ನೀರಿನ ಬಾಟಲೆ, ಕೈಚೀಲ, ರೈನ್ ಕೋಟ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹಗಲಿಗೇರಿಸಿ, ಕೂರಬೇಕೆಂದ ಯಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೇರಿಸಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕಾಲಿಗಂಗಾ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ದಾಟಿದಾಗ ಗಂಟೆ ಎಂಟು. ತವಾ ಫಾಟ್ ಚೌಕದಿಂದ ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಯಾತ್ರೆಯ ಮೊದಲ ಚಾರಣದ ಮೊದಲ ದಿನದ ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಗಣೇಶ ಮಾಡಿದ್ದವು-ಮನದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಕನಸುಗಳ ಹೊತ್ತು. ಎದುರಿಗೆ ೨೭೫೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರಕ್ಕೆ ಕದಿದಾಗಿ ಏರಿದ್ದ ಫಾನೀಧಾರ್ ಬೋಳುಬೆಟ್ಟ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಣಕಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿತ್ತು.

ಆರಂಭಶೂರತ್ವದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸರಸರನೆ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನೇರಿದವು. ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಏರುಸಿರು, ಒಣಗಿದ ಗಂಟಲು, ಕಾಲ್ಕಡುಕ, ಆದರೂ ಸೊಲಬಾರದೊಬ್ಬ ಭಲ. ಐವತ್ತು ಅಡಿ ಮೇಲೇರಿದರೆ ಐದು ನಿಮಿಷ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಮುಂದೆ ಹೋದವರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಆವೇಶ ಬಂದವರಂತೆ ಮೇಲೇರುವುದು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಂತೆ ತಂಡದ ಸದಸ್ಯರು ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿ ಹೋದಾಗಲೆಲ್ಲ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸಾಹಸ ಪಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದೈವತ್ತು ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಹೇದವನ್ನು ಎಳೆದು

ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹತ್ತು ಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಶ್ರಮದ ಜೊತೆಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ತಾಪದಿಂದಲೂ ಮೈ ಬೆವರೊಡೆದಿತ್ತು. ಬಾಯಾರಿಕೆ ಹೇಳಲಾರದಷ್ಟು. ಅರ್ಧ ದಾರಿ ಮುಗಿದು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಂತು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿದರೆ ತಲೆ ಸುತ್ತಿ ಬಂದಂತೆ ಕೆಳಗುರುಳುತ್ತಿರುವಂತಹ ಭಾವನೆ. ಧೈರ್ಯ ಪಟ್ಟಿ ನಿಂತು ನೋಡಿದರೆ ತವಾಫಾಟ್‌ನ ಚೌಕದಲ್ಲಿ ಒಡಾಡುವ ಜನರು ಇರುವೆಗಳಂತೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಆದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಥಾನೀಧಾರ್ ಬೆಟ್ಟ ಅಷ್ಟು ಬೋಳಾಗಿದೆ ಕದಿದಾಗಿದೆ ತವಾ ಫಾಟ್ ಕಡೆಗೆ. ಮಧ್ಯ ಒಂದೆರಡು ತಿರುವಿನಲ್ಲಿ ಚಹಾದಂಗಡಿಗಳಿದ್ದವು. ಹಣ್ಣು ಮಾರುವ ಮಹಿಳೆಯರೂ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕರು. ಕುದುರೆ ಏರಿದ್ದ ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ ಆಗಲೇ ಬದಲೆ ಮೇಲೇರಿದ್ದರು. ಅರ್ಧ ದಾರಿಗೆ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದ್ದು, ನನ್ನೊಂದಿಗೆಗ ಕು.ಮಂ.ವಿ.ನಿ.ದ ರೇಡಿಯೋ ಆಪರೇಟರ್, ಡಾಕ್ಟರ್ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಹಿಂದೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದ್ದ ಸಹಾಯಕ ಲಯಸನ್ ಆಫೀಸರ್ (ಸಂಪರ್ಕಾಧಿಕಾರಿ) ಸುಮೀತ್ ಕುಮಾರ್.

ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಎದುರಾದವರು ನನ್ನ ಏದುಸಿರು ಮತ್ತು ಬೆವರು ಕೆಂಪು ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ನಕ್ಕು 'ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ' ಎಂದು ಕೈ ಜೋಡಿಸಿ ಅಥವಾ ಬಲಗೈ ಹಣೆಗೊತ್ತಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಿವನಾಮ ಜಪ ಮಾಡಿದರೆ ದಣಿವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇವರ ಸಲಹೆಯೇನೋ! ನಾನು ನಮಸ್ತೆ ಎಂದುಸುರಿ ನಡೆದೇ ನಡೆದೆ. ಹರಸಾಹಸ ಮಾಡಿ ಕೊನಗೂ ಬೆಟ್ಟದ ನೆತ್ತಿ ತಲುಪಿದಾಗ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಹನ್ನೆರಡು ಗಂಟೆಯಾಗಿತ್ತು. ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರುವರೆ ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಐದು ಕಿ.ಮೀ. ನ ಏರು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಏರಿದ್ದೇನೆಂದರೆ ನನಗೇ ನಂಬಿಕೆ ಬಾರದು. ಅಲ್ಲಿ ಕಾಲು ನೀಡಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಸಮಾಧಾನ. ನನ್ನಂತೆಯೇ ಇವರಿಗೂ ಕಾಲು ನೋವಿದೆಯೆಂದ ಮೇಲೆ ನಾನು ಎಲ್ಲರಂತೆಯೇ ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನ. ಕೆಲವರು ದಾರಿ ಬದಿಯ ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಅಂಗಾತ ಮಲಗಿಯೂ ಇದ್ದರು. ಶಿಬಿರ ತಲುಪಲು ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ಕಿ.ಮೀ. ನಡೆಯಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಮತಟ್ಟಿನ ದಾರಿ. ಕುಳಿತರೆ ಕಾಲು ಮುಷ್ಟರ ಹೂಡಿತೆಂದು ಹೆದರಿ ಆಮೆಯಂತೆ ನಡೆದೇ ಇದ್ದೆ. ಥಾನೀಧಾರ್ ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತಿದ ಅನುಭವದಿಂದ ಇಂದಿನ ಶಿಬಿರದ ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು 'ಪಾಂಗು' (ಎಂದರೆ ಕುಂಟು) ಎನ್ನುವುದು ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವೆನಿಸಿತು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಲುಪುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕುಂಟರೇ ಆಗಿದ್ದವು. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕೈಯೂರಿ ಕಾಲೆಳೆದವರು, ಮಂಡಿನೀವಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ದಾರಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವರು, ಪೈಂಟ್‌ರಗಳ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಬಂದವರು- ಪಾಂಗುಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವು. ನನ್ನ ಕೆಂಪೇರಿದ ಮುಸುಡಿಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ "ಇದು 'ಥಾಣೇದಾರ್' ಗೊತ್ತಾ?" ಎಂದು ನಕ್ಕ. ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಥಾಣೇದಾರ್ ಎಂದರೆ ಪ್ರೇರಣೆ ಸು ಠಾಣೆಯವರು ಕೊಡುವ ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆ ಎಂದರ್ಥ. ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ಚಾರಣದ ರಿಹರ್ಸಲ್ ಇದಾಗಿತ್ತು. ಸುಮಾರು ೭೨೫೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಂಗು ಶಿಬಿರ ತಲುಪಿದಾಗ ದೇಹ ಸೋತಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸು ಗೆದ್ದೆನೆಂದು ಹಿಗ್ಗಿತ್ತು. ಶಿಬಿರದ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲೇ ಕೈಗೆ ಬಂದ ರಸನಾ ಪಾನಕ ಗಂಟಲಿಗಳಿರು ಹಾಯೆನಿಸಿತ್ತು. ಕೊಟ್ಟವರನ್ನು ಹರಸುವಂತಾಯಿತು.

ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ನಡುಗುತ್ತಾ ದೊರ ಬಂದರೆ, ಅನೇಕರು ಆಗಲೇ ಅರ್ಧ ಊಟ ಮುಗಿಸಿದ್ದರು. ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಸ್ಟಿವಾಲ್, ಹಬೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ

ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಕಾವಲಿಯಿಂದ ನೇರ ತಟ್ಟೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಬಿಸಿಬಿಸಿ ರೊಟ್ಟಿ. ದಸಿವು ಇಮ್ಮಡಿಯಾಯಿತು. ಇದೇ ರೀತಿ ತಿಂಗಳು ಪೂರ ತಿಂದರೆ ಗತಿ? ಬುದ್ಧಿಯೇನಾದರೂ ಯೋಚಿಸಲಿ, ಕೈ ಬಾಯಿ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಡೆಸಿದವು. ಉಂಡು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಲಗಿ ಕಣ್ಣಿಚ್ಚಿದರೆ ಒಳಗಣ್ಣಿನ ಮುಂದೆ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳು, ಮರಳು-ಕಲ್ಲುಗಳು ಬದುವೇಗದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಕ್ಕೋಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಮೆಟ್ಟಲು ಏರುವಾಗ ಮುಗ್ಗರಿಸಿ ಬೀಳ ಬಾರದೇಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮತ್ತು ಇತರರಿಗ ಬಲು ಹಿಂದೆ ಬೀಳಬಾರದೇಂಬ ಹಠ, ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಏರುದಾರಿಯಲ್ಲೂ ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡದ ನೆಲಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ಧಡಧಡ ನಡೆದುದರ ಪರಿಣಾಮವಿದು. ಪೆದ್ದೇ, ಅರ್ಧದಿನದ ಚಾರಣವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡೆ. ಆವರಿವರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಪೋಟಿ ಮಾಡಲು ಇದು ರನ್ನಿಂಗ್ ರೇಸ್ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸಲು ನೀನು ಕೈಗೊಂಡ ಚಾರಣ ಎಂದು ಬುದ್ಧಿ ಎಚ್ಚರಿಸಿತು. ಹತ್ತು ನಿಮಿಷದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಲಾರದಾದೆ. ಕತ್ತಲಾದ ಮೇಲೆ ಮಲುಗುವುದಿದ್ದುದೇ ಬೆಳಕಿರುವವರೆಗೂ ಆದಷ್ಟೂ ಹೊರಗೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಶಿಬಿರದ ಹೊರ ಜಗಲಿಗೆ ಬಂದು ಕುಳಿತೆ. ನನ್ನಂತೆಯೇ ಮದರಾಷ್ಟ್ರದ ಜೋಷಿ ಮತ್ತು ದಡಲಿಯ ಸುಧಾ ಮಹಾಲಿಂಗಂ ಕ್ಯಾಮರಾ ಹಿಡಿದು ಹೊರಬಂದಿದ್ದರು. ಪರಿಸರದ ಬಗೆಗೆ ಆರಂಭವಾದ ಮಾಮೂಲಿ ಮಾತುಕತೆ ಭಾರತೀಯ ಜನತೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೋದದ್ದು (ಆಸ್ಟ್ರೇ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ, ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ) ಒಳಿತಾದುದೂ ಕೆಡುಕೂ ಎಂಬ ಚರ್ಚೆಗೆ ತಿರುಗಿ, ಮುಂದವರಿಂದ ಆಸ್ತಿಕತೆ-ನಾಸ್ತಿಕತೆಗೆ, ಧೃತ-ಅಧೃತಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಇತರ ಯಾತ್ರಿಕರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಬಂದವರು ನಮ್ಮ ಚರ್ಚೆಗೆ ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ಮಾತನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಲಯಸನ್ ಆಫೀಸರ್ ಸತೀಶ್ ಕುಮಾರ್ ಶಿಬಿರದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಚಪ್ಪಾಳೆಯಿಕ್ಕೆ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಗಮನ ಸೆಳೆದಾಗ ಸಮಯ ಸಂಜೆ ಆರು ಗಂಟೆಯಾಗಿದ್ದುದು ಅರಿವಿಗೆ ಬಂತು. ಮೊದಲ ದಿನವೇ ಅಯೋಜಿತವಾಗಿ ಈ ರೀತಿಯ ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ಒಳ್ಳೆಯದು. ಇದನ್ನು ಕಾಲ ನಿಗದಿ ಮಾಡಿ ದಿನವೂ ಸಾಯಂಗೋಷ್ಠಿಯಂತೆ ನಡೆಸೋಣ. ನಮ್ಮಲ್ಲೇ ಯಾರಾದರೂಬ್ಬರು ಪ್ರವಚನ ಕೊಟ್ಟರೂ ಸರಿ. ನಂತರ ಇಷ್ಟವಿದ್ದವರು ಸಾಮಾನ್ಯಿಕ ಭಜನೆಗೆ ಸೇರಬಹುದು ಎಂದು ಸಲಹೆಯಿತ್ತರು. ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಗುಜರಾತಿ ಭಕ್ತಜನರು ಭಜನೆ ಆರಂಭಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು. ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಕಾಲ ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಹಾಡಿದ ಭಜನೆಗಳಿಗೆ ಮಂಗಳ ಹಾಡಿಸಿದ್ದುದೆಂದರೆ ಕೈಗೆ ಬಂದ ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಟೊಮೇಟೋ ಸೂಪ್. ಪ್ರವಾಸದ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸಂಜೆಯ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳು ಚರ್ಚಿತವಾದವು. ಪುರಾಣ, ಕಥೆ, ಕವನವಾಚನ, ಜಾನಪದ ಗಾಯನ ನರ್ತನ, ಅಪರೂಪದ ವಿಷಯ ಪ್ರವಚನಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದವು. ಯಾತ್ರಿಕರು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದ ಇದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ದಿನದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಚಾರಣದ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯವನ್ನು, ಮುನ್ನೂಚನೆಯನ್ನು, ಅಗತ್ಯ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿತ್ತು.

ಹೊರಗೆ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವರಿಗೆ ಮೇಲೆ ತಾರೆಗಳ ಮಕಮಲಿ ಆಗಸ, ಕೆಳಗೆ ಪಾಂಗು ಹಳ್ಳಿಯ ಮಿನುಗುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ದೀಪಗಳಿಂದ ಘಾಡವನಿಸಿದ್ದ ಕತ್ತಲೆಯ ರಾತ್ರಿ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ರುಚಿಕಟ್ಟಿನ ಬಿಸಿ ಸೂಪ್. ಉಮರನ ಒಸಗೆಗಳೂ ಇಂತಹುದೇ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಪದಗಳಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿರಬೇಕು. ಯಾವುದೇ ಕರ್ತವ್ಯದ ತುರ್ತು ಕದಳಿಯಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಆರಾಮವಾಗಿತ್ತು.

ಜೀರುಂಡೆಗಳ ತಾನಕ್ಕೆ ಮೀಣಕ್ಕು ಹುಳಗಳ ನರ್ತನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕೇಳಿಯೂಕೇಳದಂತಿದ್ದ (ಯಾರದೋ ರೇಡಿಯೋದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರವಾಗುತ್ತಿದ್ದ) ಹಿಂದೀ ಹಾಡಿನ ರಾಗ-ಭಾವಕ್ಕೆ ಮಣಿಯುತ್ತ ಭಾರತದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಳ್ಳಿಯೊಂದರ ರಾತ್ರಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ನೀರವತೆಯಲ್ಲಿ ತೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅದು ಎಚ್ಚರದ ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ಅಸಮಾನ್ಯ ತಂದಿಗೆ ಭಂಗ ತಂದದ್ದು ಯಾರದೋ ಕೈಯಿಂದ ಚಾರಿ ಬಿದ್ದ ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯ ಸದ್ದು. ಇಂತಹ ನಿರಾಳದ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದು ಯಾವ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲೋ ಎನಿಸಿ, ಈ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನೂರು ಜನ್ಮಗಳಿಗಾಗುವಂತೆ ಸಮಿದುಬಿಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ. ಶರೀರದ ಅಗತ್ಯಗಳಿಗೆ, ಊಟ ನಿದ್ರೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಡಂಬಡಿಸಿ ಒಳನಡೆದ.

ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ಐದು ಗಂಟೆಗೆಲ್ಲಾ ಚಾಯ್ ಬೆಹನ್‌ಜೀ ಉಲೋ ಉಲೋ ಎಂದು ಕೈಗೆ ಬೆಡ್‌ಟೀ ಕೊಟ್ಟು ಎಬ್ಬಿಸಿದವರನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮನಸಾರೆ ಹರಸುವವರೇ. ಈ ಸುಖದ ಸುಪ್ರಭಾತ ಭಾರತದ ಗಡಿಯವರೆಗೂ! ಶಂಕರನ ಅತಿಥಿಗಳಲ್ಲವೇ ನಾವು? ಪಾರ್ವತಿಯ ತಪರಿನಮರು ತೋರಿದ ಮರ್ಯಾದೆ. ಈ ಬೆಳಗು ಗುಜರಾತಿ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಸಂಭ್ರಮ ಹೆಚ್ಚಿ ಮಿಕ್ಕವರಲ್ಲೂ ಹರಡಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಕಾರಣ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮವನ್ನು ಇಂದು ಬೆಳಗ್ಗಯೇ ಭೇಟಿ ಮಾಡುವುದಿದ್ದವು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆರು ಕಿ.ಮೀ. ಹೆಚ್ಚಿನ ನಡಿಗೆ ಇಂದಿನ ಚಾರಣಕ್ಕೆ. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಆರು ಗಂಟೆಗೆ, ಇನ್ನೂ ಮುಸುಕಿದ್ದ ಮಂಜನಲ್ಲೇ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದೆವು. ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ.ನ ಏರು ದಾರಿಯನ್ನು ಕ್ರಮಿಸಿದೆವು. ಧಾನೀಧಾರ್ ಬೆಟ್ಟದ ಹತ್ತುವಿಕೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಇದು ಮಕ್ಕಳಾಟದಂತಿತ್ತು. ಇಂದಿನ ಒಟ್ಟು ನಡಿಗೆ ೧೪ ಕಿ.ಮೀ. ಇದ್ದು ಮಧ್ಯೆ ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಗಂಟೆ ಕಾಲ ನಿಲ್ಲುವುದೆಂದಿತ್ತಾಗಿ ಪರಿಸರವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿತ್ತು ಸ್ಥೂಲಕಾಯರ ಗುಂಪು. ನಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ನಡೆದಿದ್ದ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಇಂದು ಕೇವಲ ಪ್ರೇನಿವಾಲಾನಾಗದೆ ಗೆಳೆಯನಾಗಿದೋಗಿದ್ದ. ಹದಿನೆಂಟರ ಈ ಯುವಕ ಧಾರ್ಚಲಾದ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಇಯತ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ. ತಂದೆಯ ವರಮಾನ ಸಾಲದೆಂದು ಈ ಯಾತ್ರಾಕಾಲದ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಕುದುರೆ ನಡೆಸುವ ಕಾಯಕಕ್ಕೆಳೆದಿದ್ದ. ಅವನ ರೀತಿ ನೀತಿ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಖಾಯಂ ರಜೆಯಲ್ಲಿದ್ದಂತಿತ್ತು. ಚುರುಕಿನ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಹಳ್ಳಿಹಾಡುಗಳ ಸರದಾರನೇ! ಹರೆಯದ ಹುಡುಗಿಯರನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಹಾಡುಗಳ ಖಜಾನೆಯೇ ಇವನಲ್ಲಿತ್ತು. ಸಾಲುಹುದಕ್ಕೆ ಸೊಗಸಾಗಿ ಡ್ಯಾನ್ಸ್ ಮಾಡುವನೆಂದು ಅವನ ಜೊತೆಗಾರರ ಶಿಫಾರಸು. ಮನಕ್ಕೊಪ್ಪುವ ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯವೋ, ನಾವೂ ಸೇರಬಹುದಾದ ಹಳ್ಳಿ ಕುಣಿತವೋ ಅಥವಾ ಇಂದಿನ ಎಳೆಯರ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ರೀತಿಯ ಮೈಕೈಕಾಲಿನ ಒದರಾಟವೋ ಕಾದು ನೋಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನ ಕೊರಿಕೆಯಂತೆ ಐದು ಹಳ್ಳಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವೆನೆಂದು ಭಾಷೆಯಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮವನ್ನು ತಲುಪುವ ವೇಳೆಗೆ ಒಂದು ಹಾಡಿನ ಪಲ್ಲವಿ, ಒಂದು ಚರಣದ ಸ್ವರಧಾಟಿಯನ್ನು ಕಲಿಸಿದ.

ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮದ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲೇ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಹೂಗಳ ಕೈತೋಟ ನಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿತು. ಎರಡೂ ಕಡೆ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತ ಪೈರು, ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ ಮರಗಳು. ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ನಡೆದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಗಾರೆಯ ನೆಲದ ಅಂಗಳ. ಅದರ ಅಂಚಿನ

ಜಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿರಿಸಿ, ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು ಮೇಲಿನ ಮಜಲಿಗೆ ಹತ್ತಿದೆವು. ಸುತ್ತಲೂ ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮತ್ತೊಂದು ಸುಂದರ ಹೂದೋಟ. ಇದರ ನಡುವೆ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ, ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಹೂವಿನಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಎರಡಂತಸ್ತಿನ ಭವನ. ಆಶ್ರಮದ ಸುತ್ತಲೂ ಬೆಳೆದು ನಿಂತ ವೃಕ್ಷರಾಜಿ. ಆಶ್ರಮದ ಮುಂಭಾಗ ಹೂಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ವಾತಾವರಣವೇ ಹೂಮನಸಿನದಾಗಿತ್ತು.

೯೦೦೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದ ಪರ್ವತದ ಸೆತ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಒಂದೆಕರೆ ವಿಸ್ತಾರದ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮ. ಪರ್ವತವನ್ನು ಹಾವಿನಂತೆ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ಬಳಸಿ ಭೋರ್ಗರೆದು ದರಿಯುವ ಕಾಳೀ ನದಿಯು ೫೦೦೦ ಅಡಿಗಳ ಪ್ರಪಾತವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದೆ. ಆಶ್ರಮದ ಅಂಚಿನಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಗದ್ದೆಯ ಮಜಲುಗಳು ಇಳಿದಿಳಿದು -೫೦೦೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಇಳಿದು ಕಾಳೀ ನದಿಯ ತಟದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುತ್ತವೆ. ಕಾಳೀ ನದಿಯ ಆಚಿನ ದಡದ ನೇಪಾಳದ ಸರಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಮುಗಿಲಿಗಿದ್ದ ಹಿಮಚ್ಛಾದಿತ ಪರ್ವತ ಸಾಲು. ಬಲು ರಮ್ಯ ನೋಟ. ೧೯೩೬ ರಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸಂತ ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದಾಗಿನಿಂದಲೂ ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಈ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯ ಭೇಟಿ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ೧೯೬೦ರಿಂದ ೧೯೮೧ರವರೆಗೆ ಭಾರತ-ಚೀನಾ ಗಡಿಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ್ದಾಗ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಆಶ್ರಮದವರೆಗೆ ಒಂದು ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆಯ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಮರಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ. ಇಲ್ಲಿನ ನೋಟ, ಮಂಗಳಮಯ ವಾತಾವರಣ ನಿಜಕ್ಕೂ ಕೈಲಾಸಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲಿನ ಅಂಚೆಯ ಮೊಹರಿನಲ್ಲೂ ಕೈಲಾಸ್ ಎಂದೇ ಹೆಸರಿದೆ. ಆಶ್ರಮದ ಪ್ರಮುಖ ಭವನದ ಕೆಳ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಗೃಹವಿದ್ದು ಮೇಲಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪೂಜಾಗೃಹ, ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಸಂಕೀರ್ತನಾ ಮಂದಿರದ ದೊಡ್ಡ ಹಜಾರ. ಹಿಂಬದಿಗೆ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ವಾಚನಲಾಯ. ಭವನದ ಎಡಕ್ಕೆ ಇರುವ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮದ ಅತಿಥಿಗಳು ಮಲಗುವ ಕೋಣೆಗಳು, ಇವುಗಳ ಹಿಂಬದಿಗೆ ಅಡುಗೆಯಕೋಣೆ ಊಟದ ಹಜಾರ, ಆಶ್ರಮ ವಾಸಿಗಳ ಕೋಣೆಗಳು. ಕೆಳಗಿನ ಮಜಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಗೃಹಗಳು, ಶೌಚಾಲಯಗಳು. ಆಶ್ರಮ ಸ್ವಾಹರಾದ ಸ್ವಾಮಿನಾರಾಯಣರು ಸುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ತಂದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಹಲವು ವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು, ಎರಡು ಅಸ್ಪತ್ರೆಗಳು, ಅನೇಕ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಹಳ್ಳಿಗರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಗಲಿರುಳು ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಅವರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಆಶ್ರಮದ ಜೀವಾಳದಂತಿರುವ ಶ್ರೀ ಗಂಗೋತ್ರಿಮಾತಾ ಮುಂದುವರಿಸುವರು. ಆದರ್ಶ ಶಿಕ್ಷಕಿ ಎಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತರಾದ ಸಾಧ್ವಿ. ಇವರ ಸಮಕ್ಕೆ ದುಡಿಯುತ್ತಿರುವವರು ಈಗಿನ ಸ್ವಾಮಿಜೀ ತದ್ರೂಪಾನಂದರು. ಗುಜರಾತಿನವರಾದ ಈ ಸ್ವಾಮಿಜಿಯವರದು-ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಯಾತ್ರೆ ಕೇವಲ ಶ್ರೀಮಂತ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಗದವರು ವಂಚಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಸರಕಾರದ ವೇಳಾಪಟ್ಟಿಯನುಸಾರ, ನಿಗದಿತ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಂದರ್ಶಿಸಿ ಮರಳುವ ಈ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಯು ಕುರಿಯಂತೆ. ಆದಷ್ಟು ಬೇಗನೇ ಗಡಿ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ದಾರಿಯನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿ ಸಕಲರಿಗೂ ಯಾತ್ರಾನೂಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು. ಎಂಬ ಆಗ್ರಹ.

ಗಂಗೋತ್ರಿ ಮಾತಾ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಮಿ ತದ್ರೂಪಾನಂದರ ಭೇಟಿ ಮಾಡಿ, ಸಜ್ಜೆಯ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಪಡೆದು, ಕಂತೆಬೊಂತೆಗಳನ್ನೇರಿಸಿ 'ಸಿಖಾ ಪಾಯಿಂಟ್' ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟೆವು.

೯೦೦೦ ಅಡಿಗಳಿಂದ ೧೨೪೪೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಏರು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಸಿರು ಚಪ್ಪರದಂತೆ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ವೃಕ್ಷ ಸಮೂಹ. ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ, ಪುಟ್ಟ ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ, ಮರಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬಿದ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ವಿವಿಧ ವರ್ಣಗಳ ವಿವಿಧ ಹೂವುಗಳು. ದಾರಿ ಸವೆದುದೇ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮೂರುವರೆ ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಮೇಲೇರಿದ್ದವು. ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ದಾರಿಯ ದೂರ ಎತ್ತರ ಕಾಣಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಕಾಲಿನ ಮೀನಖಂಡಗಳಿಗೆ, ಎದೆಯ ಪಕ್ಕಗಳಿಗೆ, ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಎರಡೂ ಕಪಾಲಗಳಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಟ್ಟಿಯಿಂದ ಬಿಗಿದ ಅನುಭವ, ಸಹಿಸಲಾಗದ ತಲೆನೋವು. ಆದರೆ, ಸಿರ್ಖಾ ಪಾಯಿಂಟ್‌ನ ದಿಬ್ಬದ ಮೇಲೆ ಅಂಗಾತ ಮಲಗಿದ ಐದೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಕಾಲುಗಳ ಮತ್ತು ಎದೆಯ ಬಿಗಿತ ಹೋಯಿತಾದರೂ ಎರಡೂ ಕಪಾಲಗಳಲ್ಲಿನ ನರಗಳ ದುಡಿತ ಹಾಗೆಯೇ ಇತ್ತು. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸಿರ್ ಖಾ ನೇ ವಾಲೀ ತಲೆ ತಿನ್ನತೊಡಗಿದ ಏರು.

ಸಿರ್ಖಾ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸುತ್ತಲಿನ ರಮ್ಯ ನೋಟವನ್ನು ತಿರುತಿರುಗಿ ನೆನಪಿನ ಗೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿಕೊಂಡೆ. ಕಾಲಡಿಯಿಂದಿಳಿದು ಹೋಗಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸುತ್ತಾ ಬಹುದೂರದ ದಿಗಂತದವರೆಗೆ ಬಾನಾಡಿಯಂತೆ ಹಾರಾಡಿ ಬಂದೆ. ಲಘು ಹಿಮಾಲಯ ಶ್ರೇಣಿಯ ಈ ಭಾಗದ ಬೆಟ್ಟಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸರಿ ಸುಮಾರು ಒಂದೇ ಮಟ್ಟಸವಾಗಿದ್ದು ಮೇಲಿನಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ವಿಭಾಗವಾದ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಯೆನಿಸುವುದು.

ನಿರ್ಮಲಾರೊಂದಿಗೆ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಬಹು ಮುಂದೆ ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದ ಪಾಯಿಂಟ್‌ನಿಂದ ಐದಾರು ಜನ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟರೂ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯಲ್ಲೇ ನನ್ನ ನಿಧಾನದ ನಡಿಗೆಯಿಂದಾಗಿ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಒಬ್ಬಂಟಿ. ಎರಡೂ ಕಡೆ ಹಬ್ಬಿದ್ದ ಕಾಡು. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಚಲಿಪಿಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಕೂಗುಗಳು. ನನ್ನ ಬೂಟು ಕಾಲಿನ ಧಪ್ ಧಪ್ ಸದ್ದಿನಡಿ ಒಣಗಿದಲೆಗಳ ಪರಪರ. ಹಠಾತ್ತನೆ ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಊರುಗೋಲನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡ ಕೈ. ಕಿಟ್ಟನೆ ಕಿರುಚಿದೆ. ಎಲ್ಲೆಡೆ ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗುವ ಸದ್ದು. ಕಿವಿಯೆ ಬಳಿಯೇ ಹೂಹೂ ಎಂದು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕಿರುಚಿದ ಮುಖ. “ಡರ್‌ಗಯೀ ಬೆಹನ್‌ಜೀ” ಎಂದು ದಾರಿಗಡ್ಡವಾಗಿ ಹಾರಿ ಬಂದ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್. ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಕುಳಿತೆ. ಆಗ ಗೊಚರಿಸಿದರು ಪಕ್ಕದ ಪುಟ್ಟ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಲಗಿ ವಿರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಪೊರ್ಟರ್, ಪೋನೀವಾಲಾಗಳು. “ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಈ ರೀತಿ ಹೆದರಿಸಿದರೆ ಜ್ಞಾನತಪ್ಪಿ ಬೀಳುವವಳೇ. ಆಗ ನೀನೇ ನನ್ನನ್ನು ಹೊತ್ತು ಒಯ್ಯಬೇಕಾಗುವುದು ಎಚ್ಚರ.” ಎಂದೆ. “ನೀನೇನೂ ಜ್ಞಾನ ತಪ್ಪಿ ಬೀಳಬೇಕಿಲ್ಲ. ಈಗಲೇ ಹೇಳು ಎತ್ತಿ ಒಯ್ಯುತ್ತೇನೆ. ಇಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಕುದುರೆ ತರುತ್ತೇನೆ.” ಎಂದ. ‘ಹೌದಪ್ಪ ಹನುಮಂತ’ ಎಂದು ನಕ್ಕು ಅವರಿದ್ದ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತೆ-ಕಾಲಿನ ನಡುಕ ಹೋಗಲೆಂದು. ಆ ಕ್ಷಣದಿಂದ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್‌ನಂತೆ ಇತರ ಸಿಂಗ್‌ಗಳೂ ನನ್ನ ಬಂಟರೇ ಆಗಿಹೊದರು.(ಫೋಟಿಯಾ ಗಂಡಸರೆಲ್ಲರ ಹೆಸರೂ ಸಿಂಗ್ ಎಂದೇ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.) ನೌಬಾಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಮಾಷೆ, ಅದಕ್ಕೆ ನಕ್ಕು ಹಾಸ್ಯದಲ್ಲೇ ಉತ್ತರಿಸಿದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ-ಅವರೆಲ್ಲಾ ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳಾಗಿ ಉಳಿಯದೆ ನನ್ನ ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ನಡೆದಾಡುವ ಗೆಳೆಯರ ಬಳಗವೇ ಆಗಿದ್ದರು.

ತಣ್ಣಗಿನ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನುಸುಳುತ್ತ ಸುಮಾರು ೪೦೦೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಕೆಳಗಿಳಿದು, ೮೪೪೦

ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಸಿರ್ವಾ ಶಿಬಿರವನ್ನು ತಲುಪಿದ ಕಡೆಯ ನಾಲ್ಕು ಯಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾಗಿದ್ದ ಪಾಂಗುಪಿನಲ್ಲಾದಂತೆ ಸುಸ್ತಾಗಿ ಕೂರದೆ, ದೇಹ ಮನಸ್ಸು ಆರಾಮವಾಗಿತ್ತು. ಬಿಸಿಯೂಟವಾದ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣಗಿದ್ದ ತಲೆನೋವು ಮಂಗಳಮಾಯೆ. ಸರತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಬಟ್ಟೆಯೊಗೆದು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಹೊರ ಬಂದಾಗ ಗಂಟೆ ನಾಲ್ಕು. ಸಂಜೆ ಬಿಸಿಲು ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂದ ಮೈಗೆ ಆಪ್ತಾಯಮಾನವಾಗಿತ್ತು. ಎದುರಿನ ಪರ್ವತಗಳ ಮೇಲೂ ಬಿಸಿಲಿನಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು. ಬಿಸಿಲು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಹೊರಗಿನ ಅಂಗಳದಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ಐದು ಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ, ಯಾವ ಮುನ್ನೂಚನೆಯನ್ನೂ ಕೂಡದೆ ಎದುರಿನ ದಿಬ್ಬದ ಹಿಂದೆ ಎದ್ದಿತು ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು. ಅದು ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಬಾನಿನಲ್ಲಿ ಬಾಗದೆ ಸಪ್ತ ವರ್ಣಗಳ ಸ್ತಂಭವಾಗಿಯೇ ನಿಂತಿತು-ಒಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮೂಡಿ. ಕಾಮನಿಗೆ ಇಂದು ಬಿಲ್ಲು ಬೇಡವಾಗಿ ತನ್ನ ಚೊನ್ನ ದಂಡವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಿದ್ದನು. ಏಳು ಬಣ್ಣಗಳೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು, ದಟ್ಟವಾಗಿದ್ದ ಕಂಭದ ಚಿತ್ರವನ್ನಿಳಿಸಲು ಎಲ್ಲರ ಕೈಯಲ್ಲೂ ಕ್ಯಾಮರಾ. ಈ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸಿವೆ ಚಿತ್ರ ಒಂದಾದರೂ ಬರಲೆಂದು ಐದಾರು ಸಲ ತೆಗೆದವರೂ ಇದ್ದರು. ಸರಿಯಾದ ಕೋನ ಅರಸುತ್ತ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದ ದಿಬ್ಬಕ್ಕೆ ನಡೆದವರು ಕೆಲವರು.

ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಸಂಜೆಯ ಹೊನ್ನ ಕಾಂತಿ ದೂರದ ಧವಳಗಿರಿ, ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾ ಶಿಖರಗಳ ಮೇಲಿದ್ದ ಮಂಜಿನ ಮುಸುಕನ್ನು ಸರಿಸಿ ಒಂದೊಂದೇ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಒಕುಳಿಯರಚಿತು. ನಾಲ್ಕೈದು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಶಿಖರಗಳೂ ಅರುಣಕಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿದವು. ದತ್ತೇ ನಿಮಿಷದ ರಸಘಳಿಗೆಗಳು. ನಂತರ ನಿಧಾನವಾಗಿ, ಕತ್ತಲಾವರಿಸಿದಂತೆ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಶಿಖರಗಳು ಆಕಾಶದ ಬೂದು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗಿ ಹೋದವು.

ನೇಪಾಳಿಗಳು ಅದೆಷ್ಟು ಭಾಗ್ಯವಂತರು! ಇಂತಹ ಅಮೋಘ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಎತ್ತರೇತ್ತರದ ಶಿಖರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡವರು. ಪೂರ್ವದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಬೆನ್ನಲುಬಿನಂತೆ ಬೆಳೆದಿರುವ ಮೂರನೇ ಶ್ರೇಣಿ 'ಬೈದತ್ ಹಿಮಾಲಯ' ನೇಪಾಳದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಿದ್ದು, ಪ್ರಪಂಚದ ದದಿನಾಲ್ಕು ಅತ್ಯನ್ನತ ಶಿಖರಗಳಲ್ಲಿನ ಒಂಭತ್ತು ಶಿಖರಗಳು ಇಲ್ಲೇ ಇವೆ. (ಮ್ಲಾಫ್-೨) ವಿದೇಶಿಯರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ನಡೆಸುವ ಪರ್ವತಾರೋಹಣಗಳಿಗೆ ನೇಪಾಳವೇ ಮೊದಲ ಅಯ್ಯೆ. ನೇಪಾಳಿಗಳಿಗೆ ವಿದೇಶೀ ಹಣದ ಗಂಟು. ಪ್ರವಾಸೋದ್ಯಮ ಇಲ್ಲಿಯ ಜೀವಾಳ.

ನಿಸರ್ಗದಾಟವನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಕಂಡವರಂತೆ ಅರ್ಧ ಫಿಲ್ಮ್ ರೀಲು ಮುಗಿಸಿದವು. ಸಂಜೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮುಗಿದು, ಶಿಬಿರದ ವರಾಂಡದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತದ್ದಾಗಲೇ ಧಾರ್ಚಲಾದಿಂದ ಕುದುರೆ ತಂದವನೊಬ್ಬ ಆಳುತ್ತಾ ಬಂದು ೬೩ ವರ್ಷದ ಗುಜರಾತಿ ಯಾತ್ರಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂದ. ಎರಡು ದಿನದ ಕೂಲಿಯನ್ನು ಚುಕ್ತಾ ಮಾಡಿದರೆ ಮರಳಿ ಹೋಗುವೆನೆಂದ. ಕಾರಣ, ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರನ್ನು ತಂದ ಕುದುರೆ ದುಲ್ಲು ಮೇಯುವಾಗ ಕಾಲು ಜಾರಿ ಪರ್ವತದ ಬಗಲಿನಿಂದ ಕಳಗೆ ಉರಳಿ ಹೋಯಿತಂತೆ-ಪಾತಾಳ ಲೋಕಕ್ಕೆ! ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಒಮ್ಮೆ ಮೈಚಳಿ ಬಂದು ದೇಹ ನಡುಗಿತು. ನಾವು ಕುಳಿತಾಗ ಕಾಲು ಜಾರಿದರೆ? ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದಲೇ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮೈ ಬೆವರಿತು. ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ಒಳ ನಡೆದವು. ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂದರೇ ಭಯ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ನನಗೆ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಕುದುರೆಯ ಕೆನತವೇ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅದೆಷ್ಟು ಬಾರಿ

ಕುದುರೆಯೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಪ್ರಪಾತಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದೆನೋ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ.

ನಿನ್ನ ಸಂಜೆ, ಕುದುರೆ ಕಾಲುಜಾರಿ ಸತ್ತ ಕಾರಣವೋ ಏನೋ ಎಲ್ಲರೂ ಶಿಬಿರವನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಬಿಡುವುದೊಳ್ಳೆಯದೆಂದೋ, ಇಲ್ಲವ ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆಯೆಂದು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಿನವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದಕ್ಕೋ ಹೊಸ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವೊಂದು ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಇಂದು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲ ಯಾತ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಸಿಖಾ ಶಿಬಿರದಂಗಳದಲ್ಲಿ ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಜಪ ಮಾಡಿ ನಂತರ ಒಂದೆರಡು ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಹಾದೇವನ ಜಯಘೋಷದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ನಂತರ ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದವು. ಈ ಕ್ರಮ ಮರಳಿ ದೆಹಲಿ ತಲುಪುವವರೆಗೂ ಒಂದು ದಿನವೂ ಬಿಡದೆ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಯಿತು. ಚಿಕ್ಕವಳಿದ್ದಾಗ ಸ್ಕೂಲ್ ಟ್ರಿಪ್ ಹೊರಟ ದಿನಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಿದು.

ನಿನ್ನಯ ಹಾಗೆ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಬೀಳಬಾರದೆಂದು ಬೇಗನೆದ್ದು ಅವಸರಿಸಿ ತಯಾರಾಗಿ ಹೊರಬಂದು ನಿಂತವಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಮೊದಲ ಸೂಚನೆ- “ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿಯವರಿಗೆ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್‌ನ ಕುದುರೆಯಿರಲಿ. ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ. ನಿನ್ನದೊಂದು ಬೇರೆಯೇ ಕುದುರೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಇಲ್ಲಿನ ಚಾರಣದಲ್ಲಿಯೇ ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಖರ್ಚು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರೆ ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ತಲಪುವಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲೇನೂ ನೋಡಲಾಗದೆ ಹೋದರೇ? ಅಲ್ಲದೆ, ಕುದುರೆ ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಪಡೆಯಲು ಇದೇ (ಸಿಖಾ) ಕಡೆಯ ಹಳ್ಳಿ. ಮುಂದೆ ಬೇಕೆಂದರೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ.” ಎಂದು ಬಲವಂತದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯೊಂದನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದವರು ಸಂಬಂಧ ನಿರ್ವಹಣಾಧಿಕಾರಿ ಸತೀಶ್ ಕುಮಾರ್. ಸಿಖಾ ಹಳ್ಳಿಯ ಯುವಕ ವಿವಾನ್‌ಸಿಂಗ್ ತನ್ನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ. ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯ ಭಯವೇ ಇನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದಾಗ ಇದೇನು ಒತ್ತಾಯವೆನಿಸಿತು. ಆದರೆ ಎರಡು ದಿನದ ಚಾರಣ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವೇಗದ ಮಿತ್ರಿಯೂ ಅರಳಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಕೈಹಿಡಿದವರು ಜೊತೆಗಿರಬೇಕೆನಿಸಿತು.

“ಈಗಲೇ ಕುದುರೆ ಹತ್ತುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಂದೆರಡು ಕಿ.ಮೀ. ನಡೆದ ಮೇಲೆ ನೋಡೋಣ” ಎಂದವಳೇ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡದೆ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದ. ಬದು ಇಳಿಜಾರಿನ ಬಿಟ್ಟದ ಕಡಿಡಾದ ಮಗ್ಗಲಿನಲ್ಲಿ ಬೈತಲೆಯಂತೆ ಸೀಳಿ ಹೋದ ಕಾಲುದಾರಿಯೇ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ದಾರಿ! ದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಹೋದರೆ ಹದಿನೈದು ದಿನದಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸ ದರ್ಶನ. ಕಾಲು ಜಾರಿದರೆ, ಎಡುವಿದರೆ ಮಂಜಿನ ತೆರೆ ಬಿದ್ದು ಕಾಣದಾಗಿ ದಾರಿ ತಪ್ಪಿದರೆ ಹದಿನೈದು ಸೆಕೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸ ದರ್ಶನ! ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ತಾನೆ. ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ ನಡೆದ ನಂತರ ಪರ್ವತದ ಮಗ್ಗಲಿನಿಂದ ಸುಂದು ನೆತ್ತಿಗೆ ಬಂದುದ್ದರಿಂದ ಎಡಗಡೆಯ ಪ್ರಪಾತವೂ ಇಲ್ಲವಾಯಿತು. ವಿವಾನ್‌ಸಿಂಗ್ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದ. ಬೆಡನ್‌ಜೇ, ಈಗಲಾದರೂ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಳಗುರುಳುವ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವಾದರೆ ಒಳಿತಲ್ಲವೇ? ದಿನಪೂರ ನಡೆದೇ ಹೋದರೆ ಕಾಲು ಊದಿಕೊಂಡು ಆಮೇಲೆ ಇಳಿಜಾರೋ ಪ್ರಪಾತವೂ ಏನಿದ್ದರೂ ಕುದುರೆಯಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನೋಡಿ ಎಂದ. ನೀವು ಕುದುರೆಯನ್ನು ನೋಡಲೇ ಬೇಡಿ. ಸುತ್ತಲೂ

ಸೋಡುತ್ತಿರಿ. ನನ್ನ ಬೆನ್ನಮೇಲಿದ್ದೇನೆಂದುಕೊಳ್ಳಿ. ಎಂಬ ಸಮಜಾಯಿಷಿ ಬೇರೆ! ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಿ ಸತ್ತಿ ಕುಳಿತ ಹತ್ತೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಇಳಿದದ್ದು ಆಯಿತು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಿ.ಮೀ. ನಡೆದೆ. ನಂತರ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿದವಳು ಜೀವ ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಬಿಡದೆ ಪಯಣಿಸಿ ರುಂಗ್‌ಲಿಂಗ್ ಪಾಯಿಂಟ್ ತಲುಪಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿ. ಕುದುರೆಯಿಂದಿಳಿದ ಮೇಲೆಯೇ ಇಹದ ಗಮನ. ರುಂಗ್‌ಲಿಂಗ್ ಪಾಯಿಂಟ್ ನಾಕಂಡ ಇಹದಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವರ್ಗ ಲೋಕದ ತುಣುಕೇ ಇರಬೇಕೆನಿಸಿತು. ದೂರದೂರದವರೆಗೆ ಅಲೆಅಲೆಯಾಗಿ ಹಬ್ಬಿದ ಮಲೆಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಸೀಳುತ್ತಾ ಕೆಳಗಿಳಿದಿದ್ದ ಅಸಿಧಾರೆಯಂತಿದ್ದ ಜಲಧಾರೆಗಳು. ಈ ಜಲಧಾರೆಗಳಲ್ಲದೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಹಿಮಾಲಯ ಒಂದೇ ಒಂದು ಭಾರಿ ಪರ್ವತಾಕಾರದ ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತೇನೋ. ಝರಿ, ನದಿ, ಜಲಪಾತಗಳಿಂದಾಗಿ ಈ ಭೂಭಾಗ ಅನೇಕ ಚಿಟ್ಟು ಪರ್ವತಗಳಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿವೆಯೆನಿಸಿತು. ನಮ್ಮ ಸಂಗಡ ಭೂವಿಜ್ಞಾನಿಯೊಬ್ಬರಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನೋಡಿದ ಸಂಗತಿಗೆ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿವರಣೆಯೂ ದೊರೆತು, ಚಾರಣದ ಆನಂದ ದ್ವಿಗುಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಮೊದಲೇ ಓದಿದ್ದರೂ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತೇನೋ. ಸಾಕಷ್ಟು ತಯಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಟ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಈ ಊಹೆ-ಕಲ್ಪನೆಗಳು.

ಸಿಂಖೋಲಾ ಹಳ್ಳಿಗಭಿಮುಖವಾಗಿ ಇಳಿಯುವದಾಗಿ ಹಿಡಿದು ನಡೆಯ ತೊಡಗಿದವಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ನೋಡಿಯೂ ನೋಡದಂತೆ ಬಿಗುಮಾನದಿಂದ ನಡೆದು ಹೋದ. ಏನಾಯಿತೆಂದು ಕೂಗಿ ಕರೆದರೂ ಉತ್ತರಿಸದೆ ಬಿರಬಿರನೆ ನಡೆದಿದ್ದ. ಬಹಳ ಕೋಪ ಬಂದಂತಿತ್ತು. ಅವನ ಜೊತೆಗೆ ನಡೆದಿದ್ದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕುದುರೆಯವ ತಿವಿದು 'ಮಾತಾಡಿಲಿಕ್ಕೇನು ಸೊಕ್ಕು' ಎಂದಾಗ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೆ ನಿಂತ. ಅವನ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ನಾನು ದಿವಾನ್‌ಸಿಂಗ್‌ನ ಕುದುರೆಯೇರಿದ್ದು. ನಿರ್ಮಲಾ ದೇವಿಯವರೇ ಹೊಸ ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಬೇಕಿತ್ತಂತೆ. ಭವಾನಿಸಿಂಗ್‌ನನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡವಳು ನಾನಂತೆ. ಸಮಸ್ಯೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. "ಅವರು ನಿನಗೆ ಪೂರಾ ಹಣ ಕೊಡುತ್ತಾರಲ್ಲವೇ? ನಾ ಕೊಟ್ಟರೇನು ಅವರು ಕೊಟ್ಟರೇನು? ನೀನಂತೂ ಲಿಪುಲೇಖವರೆಗೆ ಕುದುರೆಯೋಡಿಸಲೇ ಬೇಕಲ್ಲವೇ?" ಎಂದೆ. "ನಿನಗೆ ಹಿಂದಿ ಬರುತ್ತದೆ. ನೀ ಹೇಳಿದ್ದು ನನಗೆ ನಾ ಹೇಳಿದ್ದು ನಿನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಡಮ್‌ನೊಂದಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?" ಎಂದುತ್ತರಿಸಿದ. ಓಹೊ ಇದೊ ಸಮಸ್ಯೆ! ಅದೇ ಹಳೆಯ ಸಮಸ್ಯೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿದ ಭಾಷಾ ಸಮಸ್ಯೆ. "ಭವಾನೀ, ನೀನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಾನಲ್ಲದೆ ಅವರೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಮರುಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಹೊಗುತ್ತಿದ್ದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಭಾಷೆ ಬರದ ಮಾತಕ್ಕೆ ಅವರು ಯಾತ್ರಿಕರಲ್ಲವೇನು? ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬರುವ ಯಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುವವ ನೀನೇಕೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕಲಿತಲ್ಲ? ಅದು ಹೇಗೆ ನಿನ್ನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದಿ ನಮ್ಮ ಭಾಷೆಯಲ್ಲ. ಕಲಿತರೆ ಸೌಕರ್ಯ ನಿಜ ಆದರೆ ಕಲಿತಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀನು ಈ ರೀತಿ ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ." ಎಂದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ, ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದೆ. ಎಷ್ಟು ಅರ್ಥವಾಯಿತೋ ಏನೋ- ನೀನೇ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಎಂದು ಗೊಣಗಿದ. ಐದು ನಿಮಿಷದ ನಂತರ ನನ್ನೆದುರಿಗೇ ಬಂದು ನಿಂತು ನೀನು ಹಾಡು ಕಲಿಯುವುದೇನಾಯಿತು? ಆಗಲಾದರೂ ಮಾತನಾಡಲು ಸಿಗುವಿಯಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಕೇಳಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಗೆಲುವಾದ. ಅವನ ಕೋಪದ ಹಿನ್ನೆಲೆ ನಂತರ ತಿಳಿಯಿತು. ಓದಿನ ಬಗೆಗೆ ಅಪ್ಪನೊಡನೆ ಜಗಳವಾಡಿ, ಒಂದೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಏಳು ಸಾವಿರ

ರೂಪಾಯಿ(ಎರಡು ಟ್ರಿಪ್‌ನಿಂದ) ಕೈಗೆ ಬರುವ ಅವಾಕಾಶ ಬಿಡಲಾರದೆ ಲಿಪ್ಪಲೇಖವರಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದ. ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಇವನು ನೋಡಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡುವ ಸನ್ನಾಹವಿತ್ತಂತೆ. ಇವನ ಅಳಲನ್ನು ಕೇಳುವವರೊಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಮಂಕು ಕವಿದ ಮನಸ್ಸೆ ಬದಲಾವಣೆಗೊಬ್ಬರು ಬೇಕಿದ್ದ ಮುಜುಗರದ ಸಮಯವಾಗಿತ್ತದು. ಅವನೊಡನೆ ಮಾತಿಗಿಳಿದು, ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆಯೇ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ ನಾನಗಿದ್ದೆ. ಯಾರಾರ ಒಳಗಿನ ನೋವು ನಲಿವು ಹೇಗೆ ಪರಿಹಾರ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಬಲ್ಲವರಾರು ?

ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ಬಾಲಂಗೋಚಿಯಂತೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ವಿಚಾರಗಳು ಹರಿದಾಡಿದ್ದವು. ಒಂದು ಸಂಗತಿ ವಿಚಿತವಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದಿನ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ದಿನವೂ ಬೆಳಗ್ಗೆ ವಾರ್ತಾಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿ ಪಕ್ಕಕ್ಕಿಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಈ ತಿಂಗಳ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ (ಅದರ ತಯಾರಿಯಲ್ಲಿಯೂ) ಸ್ವಯಂ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇಂದಿನ ಭಾಷಾ ಸಮಸ್ಯೆ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಷ್ಟೆ. ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣೆಯ ಬವಣೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಚೀನಾ-ಭಾರತ-ಟಿಬೆಟ್ ಗಡಿ ವಿವಾದದವರೆಗೆ ಏನೇನು ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೆದುರಿಸಬೇಕೋ ಶಿವನೇ ಬಲ್ಲ! ಸೇತುವೆ ಬಂದಾಗ ದಾಟಿದರಾಯಿತೆಂಬ ತಾಳ್ಮೆ ತಂದುಕೊಂಡೆ ಇಂದಿನ ನನ್ನ ಕುದುರೆಸವಾರಿಯ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೇ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ. 'ಏರುದಾರಿ ಮುಗಿದು ಇಳಿತ ಮಾತ್ರ. ಆಮೇಲೆ ಗಾಲಾ ಶಿಖರದವರೆಗೆ ನಾಲ್ಕೈದು ಕಿ.ಮೀನ ಸಮತಲದ ನಡಿಗೆ ತಾನೆ? ಈಗಿನ್ನೂ ಹನ್ನೊಂದು ಗಂಟೆ. ನಾನು ನಡೆದೇ ಬರುವೆ. ನೀನು ಮುಂದೆ ನಡೆ.' ಎಂದು ದಿವಾನ್‌ಸಿಂಗ್‌ನನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಾಗ ಹಾಕಿದೆ. ಸಿಂಖೋಲಾ ಕಾಡಿನ ಸೊಬಗನ್ನು ಆಸ್ವಾಧಿಸುತ್ತಾ ನನ್ನ ಕಾಲಮೇಲೆಯೇ ನಡೆವ ನಿಶ್ಚಿತೆಯ ವಾಯು ವಿಹಾರ. ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ಎದುರಾದವರ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ.

ಈ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯದ ವಂದನಾರೀತಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದರೂ ಬಲು ಆತ್ಮೀಯವೆನಿಸಿತು ಥಾಣೇಫಾರ್ ಬೆಟ್ಟ ಏರುವಾಗ ಈ ರೀತಿವಂದಿಸುವ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು. ಅಪರಿಚಿತರೆಂಬ ಸಂಕೋಚ ಬೇಧಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಎದುರಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದು ನುಡಿದು ಬಲಗೈ ತಮ್ಮದೆಗೊತ್ತಿ ಕಿರುನಗೆ ಬೀರಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿ ನಮ್ಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೇ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದವರೂ ಕೂಡ ನಮ್ಮೆಡೆ ನೋಡಿ ವಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಳ್ಳಿಗರು, ಸರಕಾರಿ ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳು, ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳು, ಶಾಲಾ ಕಿರಿಯರು, ಮನೆಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತ ತಾಯಂದಿರು, ವಾಪಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಗಳು - ಎಲ್ಲರ ಬಾಯಲ್ಲೂ ಮೊದಲ ಮಾತೆಂದರೆ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ. ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆ ಈ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಮನಸ್ಸು ಶುಚಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾದಿ ಸವೆದಂತೆ ದಕ್ಷಿಣದವರ ನಮಸ್ಕೆಯ ಬದಲಿಗೆ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ನಮ್ಮ ನಾಲಿಗೆಯೂ ನುಡಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಸಿರ್ಪಾ ಶಿಬಿರ ಬಿಟ್ಟು ಗಾಲಾ ಹಳ್ಳಿಯ ದಾರಿ ಹಿಡಿದ ನಮಗೆ ಈ ಮಂತ್ರದ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖದ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು. ಕಾಡಿನ ಕಾಲುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳ ಗುಂಪು ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದು ಕೂಗಿ ನಮಿಸಿ ಕೈಯೊಡ್ಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಮೊದಮೊದಲು ಕೈ ಒಡ್ಡಿದ ಈ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಕರನ್ನು ಕಂಡವು. ಕೊಡಲು

ಕಿಸೆಯಲ್ಲಿರುವವರೆಗೆ ಕೊಟ್ಟೆವು. ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಬೀಗಿದವು ನಂತರ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಾರಮ್ಯು ಅಡಬೇಕಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಇತಿಮಿತಿಯ ಅರಿವಾಯಿತು. ಈ ಅರಿವು ಮೂಡಿಸಲೆಂದೇ ಶಿವ ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯೆ ಮಕ್ಕಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಮ್ಮ ಖಾಲಿತನವನ್ನು ಬಯಲಿಗೆಳೆದ ದಾಗಿತ್ತು. ದೂರವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾದಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಾಗ ನಾನೂ ಮಕ್ಕಳಂತೆಯೇ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದು ಕೈಯೊಡ್ಡಿದೆ. ಹಳಿಗರು ನಕ್ಕು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರೆ ಸಹ ಯಾತ್ರಿಗಳು ನಕ್ಕು ಬೊಗಸೆ ತುಂಬಿದರು. ಮಕ್ಕಳು ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆ ನಿಂತು ಚಪ್ಪಾಳೆಯಿಕ್ಕಿದರು. ಮನತುಂಬಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಕೈಯೊಡ್ಡುವ ಮಕ್ಕಳ ಅಭ್ಯಾಸ ಕೋಪತಂದಿತ್ತು. ಶಾಲೆಯ ಸಮವಸ್ತ್ರಧರಿಸಿ ಅದೇ ಹುಡುಗರು ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದಾಗ ನಮಗೆ ಅಚ್ಚರಿ. ಇದು ಮಕ್ಕಳು ಮೋಜುಗಾಗಿ ಕೈಯೊಡ್ಡುವ ಪರಿಯೆಂದು ಆಗ ಹೊಳೆಯಿತು. ಇಂತಹದೇ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕರೆದು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳೆಂದು ದಿವಾಸನಿಗ್ ಪರಿಚಯಿಸಿದ. ನೋಡಲು ದಪ್ಪಪುಷ್ಟವಾಗಿ ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ನಳನಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳು ತಂದೆಯನ್ನು ಕಂಡು ನಾಚಿದ್ದವು. ನಾವು ಮಾತನಾಡಿಸಿದಾಗ ನಕ್ಕು ತಂದೆಯ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆ ಅವಿತು ಕೊಂಡರು. ಏಕೆ ಹೀಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೇಳಿದೆ. ಅವನ ಉತ್ತರ ನನ್ನನ್ನು ನಾನೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿತು. ಶಿವನ ಈ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಕೊಟ್ಟು ದೊಡ್ಡವರಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಪಡೆದು ಬಡವರಾದವರಿಲ್ಲ. ಶಿವಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಶಿವನಿಗೆ ಸೇರಿತು ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಭಿಕ್ಷೆ ದಾನ ಎಂಬೆಲ್ಲ ಮಾತು ಈ ಗಿರಿಯೊಡಲಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದು ಎಂದಿದ್ದನವ.

ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎನ್ನುವವರೇ! ಊಟಕ್ಕಾಗಿ, ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಹೆಗಲಿನಲ್ಲಿರುವ ನೀರಿಗಾಗಿ, ಮೇಲೇರಲು ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ, ನಮ್ಮ ಹೊರೆಯನ್ನು ಸಾಗಿಸಲು ಬೇರೆಯವರ ಹೆಗಲಿಗಾಗಿ, ಆ ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ನಮ್ಮದಲ್ಲದ ತಿಂಡಿ ತಿನಿಸಿಗಾಗಿ, ಔಷಧಿಗಾಗಿ, ಬಾಚಣಿಗೆ ಸಾಸಿವೆ ಎಣ್ಣೆ, ಕ್ರೀಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಾಗಿ ಕೈಯೊಡ್ಡುವವರೇ. ಇದೇ ರೀತಿ ಬಾಳಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ದಿನ ನಿತ್ಯ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರಾರಮುಂದೆ ಕೈಯೊಡ್ಡುವವೋ, ಇನ್ನೂ ಬೇಡಲಿರುವವೋ ನಾವು? ಹಿರಿಯ ಕಿರಿಯ, ಉಳ್ಳವ ಇಲ್ಲದವ ಎಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರದನ್ನು ಪಡೆದೂ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎನ್ನವ ಈ ಪರಿ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲೆಷ್ಟೋ ಪಡೆಯುವುದರಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟೇ ಆನಂದ ಕೊಟ್ಟ ಮಂತ್ರ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಂದೇ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಮಂತ್ರ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊಚ್ಚಿರುವ, ವಿಶ್ವಜೀವಜಾಲವನ್ನು ನೇಯಿರುವ ಮಂತ್ರ. ಶ್ರಾವಣ ಶನಿವಾರದ 'ಶ್ರೀರಮಣ ಗೋವಿಂದ ಗೋವಿಂದಾ' ವೂ ಇದೇ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಗೊಂಡ ರೂಢಿಯಿರಬೇಕು.

ನಾವು ಮೂವರೂ-ಗೀತಾಂಜಲಿ, ನಿರ್ಮಲಾ ದೇವಿ ಮತ್ತು ನಾನು ಕಾಡಿನಂಚಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೆವು. ಕೆಳಗೆ ಸಿಂಖೋಲಾ ಹಳ್ಳಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹರಿದಿದ್ದ ದೊಡ್ಡ ಹೊಳೆ. ಮಾತನಾಡುತ್ತಲೇ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಇಳಿದಿದ್ದೆವು. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಒಡೋಡಿ ಬಂದು ಎಡಕ್ಕೆ ಮೇಲಿನ ದಾರಿ ಹಿಡಿದರೆ ಹಳ್ಳಿ ದಾಟಿ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಸೇರುವಿರಿ ಎಂದರು. ನಾವಿಳಿದಿದ್ದ ದಾರಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಹೊಳೆಯ ಬಲಗಡೆಗೆ ತಿರುಗುವುದೆಂದರು. ನಂಬಲಸಾಧ್ಯವೆಂಬಂತಿತ್ತು ದಾರಿಗಳು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿಕ್ಕು. ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ ಇಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಿಮಾಲಯದ ಪರ್ವತ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಬೇಕಾದರೆ

ಪ್ರದೇಶದ ನಿಟಪರಿಚಯವಿರಬೇಕು ಇಲ್ಲವೇ, ಪರಿಚಯವಿದ್ದವರ ಜೊತೆಯಿರಬೇಕು. ತಪ್ಪಾದ ಹಿಡಿದರೆ ಅನವಶ್ಯ ನಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದು. ಇಲ್ಲಿನ ಇನ್ನೊಂದು ಅಪಾಯವೆಂದರೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಹರಡಿ ಬಿಡುವ ಮಂಜಿನ ಮುಸುಕು. ಮಂಜು ಕವಿದರೆ ಸ್ಥಳೀಕರೂ ದಾರಿ ತಪ್ಪುವುದುಂಟು.

ಸರಿದಾರಿ ಹಿಡಿದು, ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಎಡದಂಡೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸುಸ್ತು. ಸಾಲದೊಂದು ಮುಖವನ್ನು ಬೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಎದರು ಬಿಸಿಲು. ಎದುರಿನಿಂದ ಮೂವರು ಹದಿದರೆಯದ ಹುಡುಗಿಯರು ಮಂಡಿಯವರೆಗೆ ಜೋತುಬಿದ್ದ ದುಲ್ವಿನ ಹೊರಗಿನನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಬಂದರು. ಮುಖ ಬೆವರಿ ಕೆಂಪಾದರೂ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ನಡೆದೇ ಇದ್ದರು. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದವರನ್ನು ಫೋಟೋ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲೇ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ನಕ್ಕರು. 'ನೀವು ಯಾತ್ರಿಕರು ಫೋಟೋ ತೆಗೆಯುತ್ತೀರಿ. ಒಬ್ಬರಾದರೂ ನಮ್ಮ ವಿಳಾಸ ಪಡೆದು ನಮ್ಮ ಫೋಟೋ ಕಳಿಸುತ್ತೀರಾ? ನಿಮಗೆಲ್ಲಾ ನಾವು ದರ್ಶನಕ್ಕಿಟ್ಟ ಬೊಂಬೆಗಳು. ಅಷ್ಟೆ. ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಸುಖಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಪುರುಸೊತ್ತೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿದೆ.' ಎಂದಳು ಹುಡುಗಿ ಮೀನಾ. 'ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತದ ನೇತಾಗಳೇ ಮುಖ ತಿರುವಿ ಹೋಗುವಾಗ ಇವರೇನು ಮಾಡಿಯಾರು? ನಮ್ಮ ದುಃಖ ನಮಗೆ.' ಮತ್ತೊಂದು ಹುಡುಗಿ ವೀಣಾಳ ಅಸಮಧಾನ.

ಮೀನಾ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಹಳ್ಳಿ ಹೆಂಗಸರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ನೂರಂಟು. ದುಡಿಯಲು ಹೊರಟ ಗಂಡಸರು ದಿನಗಟ್ಟಲೆ ಮನೆಗೆ ಬರಲಾರದುದರಿಂದ ಸಂಸಾರದ ಹೊಣೆ ಇವರದೇ. ಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ತರಲು ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಏರಿ ಇಳಿದು ಪಟ್ಟಣಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕು. ತುರ್ತು ವೈದ್ಯಕೀಯ ಸಹಾಯ ಕನಸಿನ ಮಾತು. ಹೆಂಗೆಯ ನೋವು ಬಂದವರೂ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಕಾಡು ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಹಾದು ದೂರದ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಬೇಕು. ಅದೃಷ್ಟವಿದ್ದರೆ ದಾದಿಯರ ಸಹಾಯ ಸಿಗಬಹುದು. ಮೀನಾಳ ಮತ್ತೊಂದು ದೂರದಿಂದ ಹುಡುಗಿಯರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿರುವ ತೊಂದರೆ. ಪಾಠಶಾಲೆಗಳ ಕೊರತೆ. ದೂರದೊಡನೆ ಇರುವ ಪಾಠಶಾಲೆಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಶೋಚನೀಯ. ಮನೆಗೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಹಕರಿಸಿದ ನಂತರ ದೂರದ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಅತ್ತ ಕಡೆ(ದೇಶದಿಂದ) ಮುಖವಿಟ್ಟಿರುವ ನೇತಾಗಳಿಗೆ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಾವುವೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತದ ಪ್ರಜೆಗಳು! ಪರ್ವತ ಪ್ರಾಂತದ ಮಹಿಳೆಯರ ಬದುಕಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ನಮ್ಮ ಕಡೆಯ ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ಹೆಂಗಸರದ್ದು ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲದ ಬದುಕು ಎನಿಸಿತು.

ಬೆಟ್ಟದ ಮಗ್ಗುಲಿನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಕಂಡು ಒಮ್ಮೆ ಕಾಣದಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಲಾ ಶಿಬಿರ ಬಹಳ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದಂತಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಸೇರುವ ನಾಲ್ಕು ಕಿ.ಮೀನ ದಾರಿ ನಲವತ್ತು ಕಿ.ಮೀ.ಗೆ ಎಲಾಸ್ಟಿಕ್‌ನಂತೆ ಎಳೆಯಕೊಂಡಂತೆನಿಸಿತ್ತು. ಕೊನೆಗೂ ತಲುಪಿದವೆಂದು ಗಾಲಾ ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದ ಫಲಕದ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತರೆ ಅಲ್ಲೇ ದಿಬ್ಬದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳು ಇದು ಗಾಲಾ ಹಳ್ಳಿ. ಯಾತ್ರಿಕರ ಶಿಬಿರ ಇನ್ನೊಂದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದರು. ಹಳ್ಳಿ ಮನೆಗಳ ಹಿಂಭಾಗ, ಅಂಗಳ, ಮುಂಭಾಗ ಎಂದು ನುಸುಳಿಕೊಂಡು ಹೆದ್ದಾಗ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕಾಲುಗಳು ಮೊಂಡು ಹಿಡಿದು ನಿಂತವು. ನಡೆಯಲಾರದೆಂದರೆ ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕು. ಒಂಟಿ ಕುಳಿತರಬೇಕು. ಬುದ್ಧಿ ಚುರುಕಾಯಿತು. 'ಇಲ್ಲಿಯ ಮನೆಗಳನ್ನೂ ಮೈದೊಕ್ಕು ಬರೋಣ. ಹೇಗೆ ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸಿರುವರೋ ನೋಡಬಹುದು' ಎಂದು ಗೆಳತಿಯರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯಲು ನೋಡಿದೆ. 'ನಿನ್ನ ಬಾತ್ರೀದಾರ

ಕೆಲಸವನ್ನು ನೀನೊಬ್ಬಳೇ ಮಾಡು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡು.' ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಡೆಯಲು ಆರಂಭಿಸಿಯೇ ಬಟ್ಟರು. 'ನಮ್ಮ ಹಿಂದೆಯೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಧವ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ- ಅವರು ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿ ನಾನು ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಬರುವೆ ನಡೆಯಿರಿ.' ಎಂದಾಗ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಯಿತು.

ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ ಹರಟುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಇಬ್ಬರು ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಅವರ ಮನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡೆವು. ಹಿರಿಯಳು ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕಸಗುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಸೊಸೆಯನ್ನು ಕರೆದು ಮನೆಯೊಳಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಹೇಳಿದಳು. ೧೫ : ೧೫ ಅಡಿ ಚದರದ ಕೆಳಮನೆಯಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯ ಹಸುಗಳ ಮೇವು ಮತ್ತು ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟಿದ್ದರು. ಮೇಲಿನ ಅಂತಸ್ತಿನ ಮಲಗುವ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆ ಬರೆ, ಚಳಿಗಾಲದ ಹೊದಿಕೆ ಉಡುಪುಗಳು. ಅದಕ್ಕೂ ಮೇಲಿನ ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೊದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡುಗೆ ಒಲೆ, ಸುತ್ತಲೂ ಕೂತು ಉಣ್ಣುವ ಜಾಗ. ಅಲ್ಲಯೇ ಚಾಪೆಯೊಂದನ್ನು ಹಾಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೂರಿಸಿದಳು. ನಮ್ಮ ಹಿಂದೆಯೇ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದ ಹುಡುಗಿ ನಾದಿನಿಯೂ ಕುಳಿತಳು. ನಾವು ಕುಳಿತಮೇಲೆ ತೆಲೆಯತ್ತಿ ನೋಡಿದಾಗ ಕಂಡಿದ್ದು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹಂದರದ ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸಿದ್ದ ಹುಲ್ಲಿನ ಛಾವಣಿ. ಇಡೀ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಣ್ಣು ಮತ್ತಿದ ಗೊಡೆಯಿಂದಾದುದು. ಹಿಮ ಬಿದ್ದಾಗ ಕೆಳಗಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಕಳು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಭದ್ರ ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಿಮ ಕರಗಿ ರಸ್ತೆ ತೆರೆಯುವವರೆಗೆ ಅವುಗಳೂ ಮನೆಯೊಳಗೇ. ಆರ್ಥಿಕ ಅನಕೂಲವಿದ್ದವರು ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವರು.

ಸೊಸೆಯನ್ನು ಪತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಕೇಳಿದಾಗ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿ 'ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಬಿಡುವಾದಾಗ ಒಂದೆರಡು ರಾತ್ರಿಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ.' ಎಂದಳು. ಮೀನಾಳ ಇನ್ನೊಂದು ಗೋಳನ್ನೂ ಇವಳಲ್ಲಿ ಕಂಡೆ. ಆಗಲೇ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮನೆಯೊಡೆಯ ಮಾವ ನಮಗೆ ತಿನ್ನಲು ಏನಾದರೂ ಕೊಡೆಂದು ಹೇಳಿ ಮಾತಿಗಿಳಿದ.

ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ತೊಂದರೆಗಳೊಂದಿಗೆ, ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ತೊಂದರೆಗಳೂ ಇವರ ಪಾಲಿಗುಂಟು. ಆಗಾಗ ಸಂಭವಿಸುವ ಭೂಕಂಪ, ಭೂಕುಸಿತ ಹಿಮಪಾತ, ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ಹೊರ ಜಗತ್ತಿನ ಸಂಪರ್ಕ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು. ಪ್ರಾಣಹಾನಿಯೂ ಸರ್ವೇ ಸಾಮಾನ್ಯ. ಈ ರೀತಿಯ ಅನಿಶ್ಚಿತ ಜೀವನದಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿನವರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪತೃಪ್ತಿ, ಒಗ್ಗಟ್ಟು, ಅನುಕಂಪ, ಪರಸ್ಪರ ಸಹಕಾರ-ಸೌಹಾರ್ದ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಗುಣಗಳು. ಇವರ ಬದುಕಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ನಮ್ಮದು ನಿಶ್ಚಿತತೆಯ ಸುಖದ ಬದುಕೇ. ಆದರೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ತೃಪ್ತಿ ಸಮಾಧಾನ ನಮ್ಮಲ್ಲೇಕೆಲ್ಲ? ಬಾಳು ಸುಗಮವಾದಷ್ಟು ಆ ಬಾಳಿಗೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದಾಗುವುದೇನೋ!

ಸೊಸೆಕೊಟ್ಟ ವಿಚಾರ ತಿಂದು, ಕೈಚೀಲದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಚಣಿಗೆ, ಶಾಂಪೂ ಸಾಶೆ ಮತ್ತು ಬಿಂದಿ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಅವಳ ಕೈಗಿಟ್ಟು ಹೊರಬಂದಾಗ ಯಾವುದೋ ವೃತ್ತಿ ಚಿತ್ರ ನೋಡಿದಂತೆ ವಿಚಾರ ಮಂಥನಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗಿತ್ತು. ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಟಿಬೆಟ್ ಭಾರತ ನಡುವಿನ ವ್ಯವಹಾರ ಆರಂಭವಾದರೆ ಸಾಕು ನಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಕೊಂಚ ಉತ್ತಮವಾದೀತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನವರ ಬಯಕೆ. ಇದು ರಾಜಕಾರಣಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿದೀತೇ?

ಸುಮಾರು ಮುಕ್ಕಾಲು ಗಂಟೆ ತಡವಾಗಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಮತ್ತು ನಾನು ಲಂಚಂ ಅಡಿಗಳತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಗಾಲಾ ಶಿಬಿರವನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ ಯಾತ್ರಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಆಗಲೇ ಭೋಜನದ ಕಡೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದರು.. ಕೆಲವರಾಗಲೇ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಸರತಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಬಹು ಚೊಕ್ಕವಾಗಿ, ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಕಲಿತದ್ದೇನೆಂದರೆ ರಕ್ ಸ್ನಾಹ-ಪ್ರವಾಸದ ಸಾಮಾನಿನ ಮೂಟೆಯನ್ನು ಯಾರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೇ ಬಿಚ್ಚುವುದು ಮತ್ತು ಕಟ್ಟುವುದು. ಆದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಸಾಮಾನನ್ನು ಮೂಟೆಯೊಳಗೇ ಗುರುತಿಸಿ, ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತಾಡದೆ ಹೊರಗೆಳೆಯದೆ, ಬೇಕಾದ್ದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊರತೆಗೆಯಲು ಕಲಿತಿದ್ದವು. ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದೇನೂ ಕಡಿಮೆ ಸಾಧನೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕ ಮೂಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೇ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಪೂರಾ ಜೀವಿಸುವೆವು ಎಂಬ ವಿಚಾರವೇ ವಿಸ್ಮಯ ತರುವುದಾಗಿತ್ತು. ಆ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಎಷ್ಟೋ ಇನ್ನೂ ಹೊರಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಸರಳವಾಗಿತ್ತು ನಮ್ಮ ಅವಶ್ಯಕ ಗಳ ರಕ್ ಸ್ನಾಹ.

“ಇವತ್ತಿನದು ಗಾಲಾಯಿಂದ ಮಾಲ್ವಾಗೆ ಬಹಳ ಬಹಳ ಕಷ್ಟದ ನಡಿಗೆ ಗೊತ್ತಾ?”
 “..ಛಛಛ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದೂ ಕೂಡ ನೀರು ಹರಿದು ಹರಿದು ಪಾಚಿಕಟ್ಟಿ ಜಾರುವ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು. ಗೊತ್ತಾ?” “ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ತಡಸಲುಗಳು ತಲೆಯ ಮೇಲೇ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಮೈ ನೆನೆಯುತ್ತದೆ. ಖಂಡಿತ! ಗೊತ್ತಾ?” “ನೀನು ಕಾಲು ಜಾರಿ ಬಿದ್ದರೆ ಸೀದಾ ಕಾಳೇ ನದಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಗೇ ಗೊತ್ತಾ?” “. . . ಮಾಲ್ವಾ ತಲುಪುವಲ್ಲಿಗೆ ಹತ್ತು ಝರಿಗಳನ್ನು, ಬೆಟ್ಟದಿಂದಳಿದು ಬರುವ ತೊರೆಗಳನ್ನು ಇಳಿದು ದಾಟಬೇಕು. ಗೊತ್ತಾ?”
 .. ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಒಂದೊಂದು ಗೊತ್ತಾ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ನಂತರವೂ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನನ್ನ ಮುಖ ನೋಡಿ ಭಯ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೇರಿದೆ ಎಂದು ನಿರುಕ್ತಿಸುತ್ತ, “ನಾನು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ದಿವಾನ್ ಸಿಂಗ್ ನನ್ನೇ ಕೇಳು. ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವಿಕಾಸ ದಳದ ಸ್ಕೌಟ್ ಈ ಗಣೇಶನನ್ನೇ ಕೇಳು.” ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿದ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ನನ್ನನ್ನು ಬೇವಕೂಘ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆನಿಸಿದರೂ ನಂಬಿದರಲ್ಲೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನೆ ಸಂಜೆ ಮಾಲ್ವಾ ಮಾರ್ಗದ ಬಗೆಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಕಟ್ಟಿಚ್ಚರದ ನಡಿಗೆ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿ, ಆದಷ್ಟು ನಿಧಾನವಾಗಿ, ಭಯವಾದರೆ ಸಹಾಯಕರ ಕೈಹಿಡಿದು ನಡೆಯಬೇಕೆಂದಿದ್ದರು. ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ನಂತೆ ವಿವರಗಳ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ ಅಷ್ಟೆ.

“ಬೆಹನ್ ಜಿ .. ಇವನು ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲ ನಿಜ. ಆದರೆ ಭಯ ಪಡುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುವುದೊಳ್ಳೆಯದು. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಯಾತ್ರಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಇದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಜಾಗರೂಕರಾಗಿದ್ದರಾಯಿತು. ಈ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಕೀಟಲೆ ಮಾಡಿಯಾನು. ಹೆದರಬೇಡ ನಿನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಾನಿರುತ್ತೇನೆ.” - ಸ್ಕೌಟ್ ಗಣೇಶನ ಒತ್ತಾಸೆ. ಪ್ರಾತಃಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಶಿಬಿರದ ಅಂಗಳದಿಂದಿಳಿಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಬೆದರಿಕೆ ಸಾಂತ್ವನ. ಮುಂಜಾನೆಯ ಚಳಿಗಾಗಿಯೋ ಅಥವಾ ಅವನ ನಗು ನನಗೆ ಕಾಣದಿರಲೆಂದೋ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಮಘರ್ ಸುತ್ತಿದ್ದ ದಿವಾನ್ ಸಿಂಗ್ ಕುದುರೆಯ ಜೇನು

ಓದಿದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ನಡೆದಿದ್ದು ಉತ್ತರಿಸಲು ಬಾಯಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಬಣ್ಣಗೇಡಾದೀತೆಂದು ನಾನೂ ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ ನಡೆದೆ . . . ಎರಡು ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ನಿರ್ಮಾಲಾ ದೇವಿಯವರನ್ನು ಕುದುರೆಯೇರಿಸಿ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಬದು ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದ್ದ. ಹನುಮ ಹೋಗಿ ಗಣೇಶ ಬಂದಿದ್ದ ನನ್ನ ಬಗಲಿಗೆ. ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ವೀಕ್ಷಕ ಸುರಣಿ ಅವನಿಂದ. ಚಾರಣಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ನೋಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅಲ್ಲಿಯವನೇ ಆದ ಆ ಯುವಕನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಪರಿಸರದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದ ಇದೊಂದು ಅಪೂರ್ಣ ಅನುಭವ.

ದೃತ್ಯ ಕೈಯೊಂದು ಹಚ್ಚಿ ಹಸುರಿಗೆ ಹಾಸಿದ್ದ ಹುಲ್ಲಿನ ವಿಶಾಲ ಹಾಸನ್ನು ಸಮಾನಾಯಂತೆ ನೂಕಿ ನೆರಿಗೆ ನೆರಿಗೆಯಾಗಿಸಿದಂತೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಬೆಟ್ಟಗಳು ದೂರದಿಂದ ನುಣ್ಣಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿದ್ದ ಹಸುರಿನ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲೆ ಹಿಂಜದರಳೆಯಂತೆ ಬಿಳಿ ಮೋಡಗಳು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಕೆಲವು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೆಲವು ಬದು ದೂರದ ಶಿಖರಗಳ ಮೇಲೆ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಬಿಳಿ ಹಸಿರು! ಎರಡೇ ಬಣ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಮೋಡಿ ತುಂಬಿದ್ದಳು ಮಾಯಾವತಿ ಉಷಾದೇವಿ. ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಿತ್ತಳೆ ಬಣ್ಣವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸೊಬಗಿನ ಸೆರಗನ್ನು ಬೀಸಿದ್ದಳು. ಅಲ್ಲೇ ನಿಂತು ರವಿಯು ಮೇಲೇರುವವರೆಗೆ ನಿಂತು ನೋಡುವಾಸೆ. ಅಸೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಕಾಲುಗಳು ನಿಧಾನವಾದುವು. ಈಗ ನನ್ನ ವೇಗ ಯಾರ ತಾಳ್ಮೆಯನ್ನಾದರೂ ಕಣಕುವಂತಿತ್ತು.

“ಬನ್ನಿ, ಇನ್ನೆರಡು ಕಿ.ಮೀ ನಂತರದ ಇಳಿತಕ್ಕೆ ಯಾರನ್ನೂ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗಲೇ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರೆ ಬೇಗನೇ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಸೇರಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಇಳಿಯುವಿರಂತೆ.” ಎಂದು ನನ್ನ ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ಕಾಯದೆ ಕೈಹಿಡಿದು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೇರಿಸಿದ ದಿವಾನ್‌ಸಿಂಗ್.

ಕಡೆಯ ನೂರು ಅಡಿಗಳನ್ನು ನಡೆದು ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅದುವರೆವಿಗೂ ಮುಂದೆ ಮೇಲೆ ಇದ್ದ ಆಕಾಶ ಎರಡೇ ಹೆಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನ ಕೆಳಗೂ ಇಳಿದು ಹೋಗಿತ್ತು. ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯ ಮೇಲೆ ನಾನೂ ಒಂದು ಕೋಡುಗಲ್ಲಿನಂತೆ ನಿಂತು ಬೀಸಿ ಬಂದ ಗಾಳಿಯ ರಭಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದೆ. ಗರುಡನಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯಿಳಿಸಿದೆ. ಎದುರಿಗೆ ೩-೪ ಅಡಿ ಅಗಲದ ಹಾದಿ. ಇಳಿಯುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ಎಡಬದಿಗೆ ಕಡಿದಾದ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟ ಏರುತ್ತಾ ಹೋಗಿತ್ತು. ಬಲಬದಿಗೆ ಶೂನ್ಯ! ಪಾತಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯ ದಾರದಂತೆ ಮಿಂಚಿದ್ದ ಕಾಳೀ ನದಿ. ಮೊದಲ ಒಂದೆರಡು ಫರ್ಲಾಂಗ್ ದಾರಿಗೆ ಬಲಗೈಗೆ ಹಿಡಿಯಲು ಅನುವಾಗಿ, ಈಗಲೋ ಆಗಲೋ ಬೀಳುವಂತಿದ್ದ ಕಂಬಿಗಳಿದ್ದವು. ನಂತರ ಅದೂ ಕಾಣದಾಯಿತು. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ನಿರ್ಮಾಣದವರು ಬಂಡೆಗಳನ್ನೊಡೆದು ಚಪ್ಪಡಿ ಹಾಸಿ ಮಾಡಿದ್ದ ಏರುಪೇರಿನ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು. ನಡುನಡುವೆ ೫೦-೧೦೦ ಅಡಿಗಳವರೆಗೆ ಮೆಕ್ಕಲು ಮಣ್ಣಿನ ದಾರಿ. ಮತ್ತೆ ಓರೆ ಕೋರೆ ಮೆಟ್ಟಿಲು. ಕಳಚಿ ಬಂದ ಕಲ್ಲು ಹೆಂಟಿ ಕೆಳಗುರುಳಿದಾಗ ಸದ್ದೇ ಕೇಳಿಸದಂತಹ ಆಳದ ಪ್ರಪಾತ. ನಾವೇನಾದರೂ ಬಿದ್ದರೆ ಕಾಳೀ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುವ ಮೊದಲೇ ಪುಡಿ ಪುಡಿಯಾಗಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲೇ ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ. ೧೦-೧೫ ನಿಮಿಷಗಳ ಇಳಿತದಲ್ಲಿ ದಿಗಲನ್ನು ಹಿಂದಿಕ್ಕಿದ ದುಚ್ಚ ಧೈರ್ಯ ಮನದೊಳಗೆ. ಇಳಿಯುವಾಗ ತಂತಾನೇ ಬಂದ ಒಟದ ನಡಿಗೆ ಕಾಲಿಗೆ. ಎರಡೂ

ಅಪಾಯಕಾರಿ ಅಂಶಗಳೇ. ಹಿಂದೆಯೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ರಮೇಶ್ ಮೆದ್ದಾ “ತಾರಾ ಬೆದನ್ - ನಿಧಾನ, ನಿಧಾನ! ಇನ್ನೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಕಾಲು ಸೊಂಟ ನೆಟ್ಟಿರಬೇಡವೇ? ನಿಧಾನಿಸು.” ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕೂಗು ಹಾಕಿದರು. ಕಾಲಿಗೆ ಯಾವ ವೇಗ ಬಂದಿತ್ತೆನ್ನುವುದು ನಿಂತಾಗಲೇ ತಿಳಿದದ್ದು.

ಇಳಿಯುವವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದು ಕುದುರೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆಗಲೇ ಮುಂದೆ ಕಳುಹಿಸಿಯಾಗಿತ್ತು. ನಾವು ಮಹಿಳೆಯರೊಂದಿಗೆ ಸ್ಕೌಟ್ ಅಥವಾ ಪೊಲೀಸ್ ಒಬ್ಬರು ಇದ್ದರು. ವಚನವಿತ್ತಂತೆ ಗಣೇಶ ನನ್ನ ಎಸ್ಕಾರ್ಟ್ ಆಗಿದ್ದ. ಮುಂದೆ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ನಿಂತಿದ್ದ ಅಡಮದಾಬಾದ್‌ನ ಸರಸ್ವತಿ ಪರಮಾರ್ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಮೇಲೆ ನೂಡಲು ಹೇಳಿದರು. ಮರಳಿ ಬರುವಾಗ ಆ ತುದಿಗೇರಬೇಕು. ಎಂದರು. “ಆಗ ಕೈಲಾಸ ನೋಡಿ ಬಂದ ಶಕ್ತಿ ಅವರ ಮೈಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಶಂಕರ ಕೃಪೆ ದೊಡ್ಡದು. ಈಗೇಕೆ ಅದರ ಚಿಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು?” ಗಣೇಶನ ಈ ಉತ್ತೇಜಕ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದವಳಿಗೆ ಯಾವನದ ಉತ್ಸಾಹದ ಮರು ಪರಿಚಯವಾಯಿತು. ಜೀವನದುದ್ದಕ್ಕೂ ಇದೇ ಉತ್ಸಾಹ-ಮನೋಭಾವವಿದ್ದರೆಷ್ಟು ಚೆನ್ನ ಎನಿಸಿತು.

ಅಳಿಂ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳೋ ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಕಿ.ಮೀನ ದೆಬ್ಬಗಳೋ ಅಂತೂ ಇಳಿದಿಳಿದು ಕಾಳೀ ನದಿಯ ದಡಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ನಡುಕ. ಹಲ್ಲೊಂದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಿಜ್ಜು ನಗು. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳೊರೆಯನ್ನೆರಚುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಳಿಯ ರಭಸ. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಯ ಮೊರೆತ ಮತ್ತು ಪಾದಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯ ಉಂಡೆಗಳಿಟ್ಟಂತೆ ಉರಿ. ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಬೂಟುಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆನಡೆದು ಮೂರುದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ದೊಪ್ಪಳಗಳಿದ್ದಿದ್ದವು. ನಾವು ಬಂದಿದ್ದುದು ಲಖನೌಪುರಕ್ಕೆ. ಪುರವೆಂದರೆ ಕಡಿಹಾದ ಬಂಡೆಗಳಿಗೆ ಅನಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಚಹಾ ಅಂಗಡಿಯ ಎರಡು ಮನೆಗಳಷ್ಟೆ. ಅವುಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದ ತೀವ್ರ ತಿರುವಿನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನಿಂದ ಧುಮಿಕ್ತಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹೆಡ್ಲಾರ್. ತೊರೆಯನ್ನು ದಾಟಿದರೆ ಮನೆಗಳ ಮುಂದಿನ ೧೦/೧೦ ಅಡಿಗಳ ಚೌಕ. ಆ ಕಿರಿದಾದ ಚೌಕದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಕುದುರೆ ನಿಂತರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕುದುರೆ ಅಥವಾ ಮಾನವ ಅವುಗಳ ಕಾಲಡಿಯಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿ ಹೋಗಬೇಕಷ್ಟೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹದಿನೈದು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತುರುಕಿ, ಹುಲ್ಲು ಹಾಕಿದ್ದರು. ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಗುಡಾಣದ ಹೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ದಬ್ಬಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ಸ್ಥೂಲಕಾಯವನ್ನು ತೂರಿಸಿ ಆ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿಯೇ ಬಿಟ್ಟೆ. ಕಾಲು ಜಾರಿದರೆ ೧೦ ಅಡಿ ಕೆಳಗುರುಳಿ ಕಾಳೀ ನದಿಗೆ ಬೀಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಇದು ಲೇಸೆನಿಸಿತು. ಕುದುರೆಯ ಬಗೆಗಿದ್ದ ಭಯವೆಲ್ಲ ಹಾರಿ ಹೋಯಿತು.

ಮಾಲ್ವಾಗೆ ಇನ್ನುಳಿದಿದ್ದ ದಾರಿಯಂತೂ ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಂತಿತ್ತು. ಬೆಟ್ಟದ ಬಂಡೆಯನ್ನು ಕೊರೆದು ಸಾಗಿದ್ದ ದಾರಿ. ಕೆಲವೆಡೆ ಬಂಡೆಯಿಂದ ಬಂಡೆಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಸೇತುವೆಯ ಕೆಳಗೆ ಭೋರ್ಗರವ ಜಲಧಾರೆ, ಕೆಲವೆಡೆ ಮಣ್ಣು ಕುಸಿದು ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದ ದಾರಿಯ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ ನೆಪ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ನಡೆದಿದ್ದ ಕುದುರೆ. ಅದರ ಮೇಲೆ ನಾನು, ನನ್ನ ಹಿಂದೆ ದಿವಾನ್‌ಸಿಂಗ್, ಅವನ ಹಿಂದೆ ಮೈಸೂರಿನ ರಫಾಪತಿಯವರು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕುದುರೆ. ಇನ್ನೂರೂ ಕಾಣದಿದ್ದ ಕಾಡುದಾರಿ. ೨೫೦೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಇಳಿದು ಕಾಳೀ ನದಿಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ್ದವು. ಕೆಲವೆಡೆ ತಲೆಯಮೇಲೆ ದೆಮ್ಮರಗಳ ಹಸಿರು ಚಪ್ಪರವಾದರೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟದ ಬಯಲು, ಮೇಲೆ

ನೀಲಾಗಸದ ಭಾವನೆ. ಬಲಭಾಗದುದ್ದಕ್ಕೂ ನದಿಯ ಆ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ್ದ ದಾರಿ. ಕೂಗುಗಳೆಂಬುದ್ದ ನೇಪಾಳದ ದಾರಿ. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಸಹಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ಹೆಚ್ಚು ಸಮತಲವಾಗಿದ್ದ ದಾರಿ.

ಗಾಲಾ- ಮಾಲ್ವಾ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ವಿವಿಧ ಆಕೃತಿ, ವಿಭಿನ್ನ ಎತ್ತರ ಬಳುಕಿನ, ವಿವಿಧ ಗಾತ್ರದ ಅನೇಕ ಜಲಪಾತಗಳು ಕಣ್ಣಿನ ತಣಿಸಿದ್ದವು. ಈ ಮಾರ್ಗವಂತೂ ಚಾರಣಿಗರ ಸ್ವರ್ಗ. ಛಾತಾ ಫಾಲ್(ಬಿಚ್ಚು ಕೊಡೆ) ಎಲ್ಲರ ಮೆಚ್ಚಿನ ಜಲಪಾತ. ಮೇಲಿನಿಂದ ಧುಮಿಕ್ಕುವಾಗ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಭತ್ತಿಯಂತೆ ಅಗಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಬರುವುದು. ಇದನ್ನು ದಾಟುವಾಗ ನಮ್ಮ ಭತ್ತಿಯೂ ಬಿಚ್ಚಿದವೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಬಲವಂತ ಸ್ನಾನವಾದೀತು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಮೇಲಿನ ಬೆಟ್ಟದ ಬಂಡೆ ದಾರಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೂ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಜಲಪಾತವು ನೀರಿನ ಘಡ ಪರದೆಯಂತೆ ಬೀಳುವುದು ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಬಂಡೆಗಳ ಸಂದಿನಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕಡೆ ಜನುಗುತ್ತಿದ್ದ ನೀರಿನ ತೆಳುವಾದ ಪರದೆ ಮೈ ಮನ ತಣಿಸುವುದು. ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಹೇಳಿದ್ದುದೆಲ್ಲವೂ ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕಗಳ ಬರಿಯ ಪಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದು ಈಗ ರೋಮಾಂಚನ ತಂದ ಅನುಭವಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ನನ್ನ ರೋಮಾಂಚವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡವನು ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಆಗದೆ ಗಣೇಶನಾಗಿದ್ದ. ದಿವಾನ್‌ಸಿಂಗ್ ಕುದುರೆಯ ಸಂಗಡ ಮುಂದೆ ನಡೆದಿದ್ದ. ನಾನು, ನನ್ನ ಜೊತೆಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಗಣೇಶ, ಇಬ್ಬರೂ ನೆನೆದವು. ಅಂತೆಯೇ ನನ್ನ ನಡುಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕ್ಯಾಮರಾ ಕೂಡ.

ನಮ್ಮ ಎಡಗಡೆಗೆ, ಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ೧೫೦೦-೨೦೦೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲ್ತುದಿಯ ಮಗ್ಗಲಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿದಂತೆ ಔ ಆಕಾರದ ಮಾರ್ಗ ಭಾಗವನ್ನು ತೋರಿಸಿ 'ಅದು ಹಿಂದೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಾರಿ. ನಾವು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳ ಕಠಿಣವಾದ ಮಾರ್ಗ ಅದು. ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ನಿಮ್ಮ ಕಡೆಯ (ದಕ್ಷಿಣದ) ಮಹಾರಾಜರು ಹೋಗಿದ್ದರು.' ಎಂದು ಗಣೇಶ ವಿವರಿಸಿದ. ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರಾಗಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರು ಹಾದು ಹೋಗಿದ್ದ ಆ ದಾರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬಲು ಹೆಮ್ಮೆಯಾಗಿತ್ತು.

ಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬಲ ಬದಿಯ ಮೈದಾನಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ೨೦೦-೪೦೦ ಅಡಿಗಳು ಬಂದರೆ ಚಹಾದಂಗಡಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಹಳ್ಳಿ-ಅಂಗಡಿಯ ಕಟ್ಟೆ. ಅಲ್ಲಾಗಲೇ ನಾಲ್ಕನೇ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಕುಳಿತು ಚಹಾ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವುದು ದೂರದಿಂದಲೇ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಗಣೇಶ ನಮಗೆ ಕೇಳಿಸಿಯೂ ಗೊತ್ತಾಗದಿದ್ದ ಯಾವುದೋ ಸದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದವನೇ, ಹಿಂದಕ್ಕೋಡಿದ. ಚಹಾದಂಗಡಿಯ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಜೈಪುರದ ಮೋಹಿನಿ ದೇವಿ, ಬಡಾಯಿಯಾ ಮತ್ತಿತರರು 'ನೋಡಿ! ನೋಡಿ! ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆ ಉರುಳುತ್ತಿದೆ!' ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡರು. ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ನೋಡಿದಾಗ ಕಂಡ ದೃಶ್ಯ-ಭಯಾನಕ! ಸುಮಾರು ೧ ೧/೨ ಮೀಟರ್ ಅಗಲದ ಬಂಡೆಗಳ ಜೊತೆ ಪುಡಿಗಲ್ಲುಗಳು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿಂದ ಉರುಳಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಅದೇ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಾವಿದ್ದವು. ನಮ್ಮ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆರೇಳು ಯಾತ್ರಿಗಳು, ಸಂಗಡಿಗರು ಈಗಲೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದರು. ದಿಬ್ಬಾಡರಾಗಿ ನಿಂತು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹಣೆಯಿಂದ ಬೆವರೊರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬಂದ ಗಣೇಶ. ಲಯಸ್‌ ಆಫೀಸ್‌ ಸತೀಶ್ ಕುಮಾರ್, ಮಂದಾಕಿನಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಐದಾರು

ಮಂದಿ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯ ನಂತರ ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಾಗಲೇ ನಮಗೆ ಈ ಶಿಲಾಪಾತದ ವಿವರ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು. ಸರ್ಜಿನ್ ಕುಮಾರರ ಕುದುರೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಜಗಿದು ನಿಂತು ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಮೊದಲ ಸಂಜ್ಞೆ ನೀಡಿತಂತೆ. ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಪೊಲೀಸ್‌ಗಳು ಯಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಂದೆ ಸರಿಸಿದರಂತೆ. ಬಂಡೆಗಳು ಉರುಳುವುದು ನಿಂತ ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳ ನಂತರ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಓಡುತ್ತ ಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದರು. ಒಮ್ಮೆ ಕುಸಿತ ಉಂಟಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ಹಿಡಿತ ಸಡಿಲಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಕಲ್ಲು ಉರುಳುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಜಲಪಾತವನ್ನು ನೋಡಿ ರೋಮಾಂಚನಗೊಂಡಿದ್ದ ನಮ್ಮ 'ಮನಸ್ಸು ಶಿಲಾಪಾತವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ನಡುಗಿತ್ತು. ಹೃದಯ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಬಿಸಿಲು ಏರಿಂದಂತೆ ರಾತ್ರಿ ಗಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಹಿಮ ಕರಗಿ ಮಣ್ಣು ಸಡಿಲಗೊಂಡಾಗ ಈ ರೀತಿ ಶಿಲೆಗಳು ಕಳಚಿಕೊಂಡು ಉರುಳುವುದು. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎಂಟು ಗಂಟೆಗೆ ಮೊದಲೇ ಇಂತಹ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಡಾಟೆರಬೇಕೆಂದು ಸ್ಥಳೀಕರ ಒತ್ತಾಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆರು ಗಂಟೆಗೇ ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಎಲ್ಲರೂ ಚಹಾಂದಗಡಿಯ ಜಗುಲಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಚಹಾ ಹೀರುತ್ತಾ ಶಿಲಾಪಾತವನ್ನು ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ ನಂತರವೇ ದೇಹ ಮನಸ್ಸುಗಳೆರಡೂ ಸಮಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದದ್ದು.

ಗಾಲಾ-ಮಾಲ್ವಾ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನೀರಹೊಳೆ, ಕಲ್ಲು ಹೊಳೆ, ಮರಳು ಮಣ್ಣು ಹೊಳೆ, ಹಿಮದ ಹೊಳೆ ಎಂದು ಪ್ರಕೃತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಚ್ಚುಗೈಯಲ್ಲಿ ಸುರಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗಿದ್ದಾಳೆ. ಸೋಜಿಗವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಹೂವಿನ ಹೊಳೆ, ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲಿನಿಂದ ಕಳಗಿನವರೆಗೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಹುಲ್ಲಿನ ಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಹುಲ್ಲು ದೂಗಗಳು ಅರಳಿ ನಿಂತು, ಹಸಿರು ದಡಗಳ ನಡುವೆ ಬಣ್ಣದ ಹೂವಿನ ಹೊಳೆ. ಈ ಹೂವಿನ ಹೊಳೆಗೆ ಹಿಮ್ಮೇಳವಾಗಿ ಕಾಳಿ ನದಿಯ ಭೋರಿಡುವ ಸದ್ದು. ರಮಣೀಯತೆಗೆ ರೌದ್ರತೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಹುನ್ನಾರವಿದು. ಮಾಲ್ವಾ ಸಮೀಪಿಸಿದಂತೆ ಎರಡೂಕಡೆ ೧೫೦೦-೨೦೦ ಅಡಿಗಳವರೆಗೆ ಏರಿರುವ ಪರ್ವತಗಳ ನಡುವೆ ಕೆಳಗೆ ಇಕ್ಕಿವುದು ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಕಾಳಿ ನದಿಯ ಸದ್ದು ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿ ಗುಂಭ ಮೊರತವಾಗಿ ನೆಲದೊಳಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಗುಡುಗಿನಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸದ್ದು. ಈ ಮೊರೆತವನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿಗೊಳಸಲೆಂಬಂತೆ ನದಿಯು ತನ್ನ ಪಾತ್ರದಲ್ಲೇ ಕೊರೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಹೆಬ್ಬಂಡೆಗಳು. ಹರಿಯುವ ನೀರಿನ ಅಗಾಧ ಶಕ್ತಿಯ ಅರಿವು ಇಲ್ಲಿ ಆಗುವುದು.

ಗಾಲಾದವರೆಗೆ ನೋಡಿದ ಪ್ರಕೃತಿ, ನಮ್ಮಳವಿನಲ್ಲೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಬಂದವಳು, ಮಾಲ್ವಾ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನೇ ನುಂಗುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯದ ಬೃಹನ್ನತೆ, ಅಗಾಧತೆಯ ಸುಳಿವು ಸಿಕ್ಕು, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅದರ ಬಗೆಗೆಗಿರುವ ಗೌರವದ ಜೊತೆಗೆ ಭಕ್ತಿಯ ಭಯವೂ ಸೇರಿತ್ತು. ಇಂದಿನ ಚಾರಣವು ನಿಜವಾದ ಚಾರಣ. ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮ, ಮಾನಸಿಕ ಉಲ್ಲಾಸ, ಬೌದ್ಧಿಕ ಉತ್ತೇಜನಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುವ ಮಂಗಳಮಯ ಪಥವಿದು. ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಹಾದಿಯಿದು. ಮಾಲ್ವಾ ಶಿಬಿರವನ್ನು ಸೇರಿದಾಗಿನ ನಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ನವಜಾತ ಶಿಶುವಿನಂತೆ. ಹಲವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮರು ಹುಟ್ಟು ಪಡೆದಂತಿತ್ತು.

೬೭೭೦ ಅಡಿಗಳ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಲ್ವಾ ಶಿಬಿರವನ್ನು ಸೇರಿದ ಕೂಡಲೇ ಬೂಟು ಬಿಚ್ಚಿ, ನಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೆಡಿಕಲ್ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಓಡಿದೆ. ಎರಡೂ ಹೆಬ್ಬರಳುಗಳ

ಒಳಬದಿಗೆ ಒಂದಿಂಚು ಉದ್ದದ ಕಡಲೆಕಾಳು ಗಾತ್ರದ ದೊಪ್ಪಳೆಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿ ಕೋಪಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಅವನ್ನು ನೋಡಿದ ವೈದ್ಯರಿಗೆ ಅವಿವಾಹವಾಗಿ ಸುಲಹೆಕೊಡುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ‘ಇವನ್ನು ನಿನ್ನೆಯ ತೋರಿಸಿ ಮುಲಾಮು ಹಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಇಂದಿನ ನಡಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಅಲ್ಲವೇ? ದೇಹಕ್ಕೆನೇ ತೊಂದರೆ ಬಂದರೂ ಕಡೆಗಣಿಸದಿರಿ. ಹೇಳಲು ಹಿಂಜರಿಯದಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತಾನೆ ನಾವೂ ಕಷ್ಟ ಬಿದ್ದು ನಿರ್ಮೂಢನೆ ನಡೆದಿರುವುದು.’ ಎಂದರು. ದೊಪ್ಪಳೆಗಳನ್ನೊಡೆದು, ಮೇಲಿನ ಚರ್ಮ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ ಮುಲಾಮನ್ನು ಮೆತ್ತಿ ಬ್ರಾಂಡೇಜು ಸುತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ನೆಮ್ಮದಿ.

ಇಳಿ ಬಿಸಿಲಿನ ಹಿತವಾದ ಕಾವಿನಲ್ಲಿ ಶಿಬಿರದ ಹಿತ್ತಲಿನ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಾಳೀ ನದಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕಾಲುಬಾಟ ಕುಳಿತವಳು ನೆಮ್ಮದಿಯ ನಾವೆಯನ್ನೇರಿ ಕಾಳೀ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ತೇಲಿದೆ. ಹಗಲುಗಸನ ಕುದುರೆಯೇರಿ ನೇಪಾಳದ ಪರ್ವತವನ್ನೇರಿದೆ. ಇಂದ್ರಾಣಿ-ಶಚಿ ದೇವಿಯಂತೆ ನನ್ನದುರಿನ ಜಗತ್ತನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತ ಆ ಕ್ಷಣಗಳು ಅಲೌಕಿಕ.

ಮಾಲ್ವಾ ಶಿಬಿರದ ಹಿತ್ತಲ ೨೫-೩೦ ಅಡಿ ಅಗಲದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿದ್ದ ಅಲೂಗಡ್ಡೆಯ ಕೈ ತೋಟ. ಅದರ ಅಂಚಿಗೆ ೩೫-೪೦ಅಡಿ ಆಳದಲ್ಲಿ ಕಾಳೀ ನದಿಯ ಕುಣಿತದ ದರಿವು. ಸಮುದ್ರ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿಯಂತೆ ನದಿಯ ಏಕನಾದ, ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನದಿಯ ರಭಸದ ಕಂಪನ ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾಗಿತ್ತು.

ನೇಸರು ಕಂತುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಸಂಜೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಂಬಳಿ ಹಾಸಿ ಕುಳಿತವು. ಇಂದು ಸಂಜೆ, ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ತಮಾಫಾಟ್‌ನಿಂದಲೂ ನಮ್ಮೊಡನಿದ್ದ ಪೋರ್ಟರ್ ಪೋನಿವಾಲಾಗಳೂ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಮೊದಲೆರೆಡು ಘಳಿಗೆ ನಾಚಿದರೂ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವ ಉತ್ಸಾಹ ಹತ್ತಿಕ್ಕಲಾರದೆ ತಮ್ಮ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಮೆರೆದರು. ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು, ಗಜಲ್, ಭಜನೆ ಹಾಡುಗಳು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು. ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಪರ್ವತದ ಗಂಧರ್ವರಿವರು. ಅವರ ಗಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯಿಟ್ಟವಳು ಕಾಳೀ ನದಿ. ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸ್ಥಳದ ಮಹಿಮೆ. ಇಂದಿನದು ದಿವ್ಯಗಾನವಾಗಿತ್ತು.

ಹಿಂದಿನ ದಿನಗಳಂತೆ ಇಂದೂ ಯಾತ್ರಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಶಿಬಿರದಿಂದ ಹೊರಟರೂ ಅರ್ಧಗಂಟಿಯೊಳಗೇ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಯಥಾರೀತಿಯಾಗಿ ನಾವು ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿದ್ದೆವು. ಇವತ್ತು ನಾನು ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಲಾರೊಂದಿಗೆ ಮುಂಬಯಿಯ ಮಂದಾಕಿನಿ ಮೇಘಾನಿಯೂ ನಡೆದಿದ್ದರು. ಸಂಗಡ ಕುದುರೆ ಹಿಡಿದ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್. ದಿವಾನಸಿಂಗ್ ಮತ್ತು ಗಣೇಶ. ಗುಂಪು ಸಾಕಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಿತ್ತು. ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಹರಟುತ್ತಾ ನಡೆದಿದ್ದೆವು. ಬೆಳಗಿನ ಪರಾಕಾ ಉಪಹಾರದ ಬಲದಿಂದ ಬಿಸಿಲೇರಿದ್ದರೂ ಸಾಕಷ್ಟು ವೇಗದಲ್ಲೇ ನಾನೂ ನಡೆದಿದ್ದೆ.

‘ಇದೀಗ ನೀನು ಕುಮಾವ್‌ನಲ್ಲೂ ನಡೆಯಬಲ್ಲೆಯೆಂದಾಯಿತು.’ ಎಂಬ ಭವಾನಿಯ ಎಡಚು ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಹೇಳಿಕೆ ಒಗಟಿನಂತಿತ್ತು. “ಹೌದು. ಈಗ ನಿನ್ನ ನಡಿಗೆ ಬದಕ ಸುಧಾರಿಸಿದೆ. ಮೊದಲ ದಿನ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರೆ ಬುಸುಗುಡುವ ಸದ್ದು ಬಹು ಜೊರಿಸಿತ್ತು. ಮಾತಿಲ್ಲ ಕತೆಯಿಲ್ಲ ಪಾಂಗುಯಿಂದ ಗಾಲಾವರೆಗೆ ಬರುವಾಗ ಮಾತನಾಡಿಸಿದರೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ನೀನು ನಿಂತು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ ನಡಿಗೆ ಇಲ್ಲವೇ ಮಾತು. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಮಾತ್ರ. ಆದರೆ ಇಂದು ನೀನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಲೇ

ನಡೆದಿದ್ದೀಯ. ನಿನ್ನ ಉಸಿರಾಟ ಒಂದು ರೀತಿಗೆ ಬಂದಿದೆ ಎಂದಾಯಿತು. ಬೆಟ್ಟ ದತ್ತಿ ಇಳಿಯುವಾಗ ಧಾವಂತ ಪಡೆದ ಒಂದೇ ವೇಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರಬೇಕು ಅದೇ ಬೆಟ್ಟ!" ಹಾಡಿನ ಗುರುವು ಹಾದಿಯ ಗುರುವಾಗಿದ್ದ. "ಆದರೆ ಭವಾನೀ- ನನಗೆ ಮೊನ್ನೆಯಿಂದ ಈ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೀರು ಕುಡಿಯ ಬಾರದನ್ನುತ್ತೀಯೆ ಬೇರೆ." ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ನೀರಿನ ಬಾಟಲಿಯನ್ನೇ ಆಸೆಯಿಂದ ನೋಡಿದ. ತಕ್ಷಣವೇ "ಶುಭ ಶುಭ ಬೋಲೋ. ಹೇ ಭಗವಾನ್! ಇವಳ ತಲೆಯಲ್ಲೇನೂ ಇಲ್ಲವೇ? ಬರೀ ಬಾಯಿಯವಳು. ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟ ದೂಡ್ಡು. ತವಾಘಾಟ್‌ನಿಂದಲೂ ಹಗುರ ಮಂಜು ಬಿಟ್ಟರ ಬಿಸಿಲು ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಮಳೆ ಅಥವಾ ಮಂಜು ದಿನದ ವೇಳೆಯಲ್ಲೂ ಸುಂದಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಜನರನ್ನು ನಾವು ಎಳೆದೊಯ್ಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾದಿ ಒಣಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಜಾರಿಕೆ ಎಂಥ ಖತರ್‌ನಾಕ್ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಮರಳಿ ಬರುವಾಗ ಮಳೆ ಶುರುವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಇದೇ ಬಿಸಿಲಿಗಾಗಿ ಜಪಿಸುವೆ." ಎಂದ. ಹಾದಿಯ ಗುರುವೇ ರೀತಿಯ ಗುರುವೂ! ಅಂತೂ ಎಲ್ಲ ನೆಟ್ಟಗಿದ್ದರೂ ಅದ್ವಯವಿಚಾರದ ಅತ್ಯಪ್ತಿಯ ಜೀವಕ್ಕೆ ಚಾಟಿಪಟಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಅವನ ಮಾತು. ಹಗಲಿರುಳು ಬದುಕಿಗಾಗಿ ದೊರಾಟ ನಡೆಸುವ ಭೋಟಿಯಾಗಳಲ್ಲಿರುವ ತಾಳ್ಮೆ ತೃಪ್ತಿಯ ಕೊಂಚ ಭಾಗವಾದರೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಸುಧಾರಿಸಿಯೇನೆನಿಸಿತು. "ನಿನ್ನ ಮಾತು ಒಪ್ಪಿದೆ ಸರಿ ನಿನ್ನ ಸಂಜೆಯ ಕೂಟಕ್ಕೇ ಬರಲಿಲ್ಲ? ನಿಮ್ಮವರೆಲ್ಲರೂ ಇದ್ದರು. ನೀನೂ ಹಾಡಬಹುದಿತ್ತು." ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ "ಬೆಳಗಿನಿಂದಲೂ ಸ್ವಸ್ಥವಿಲ್ಲ. ಜ್ವರ ಬಂದಿತ್ತು. ಬಂದವನೇ ಯಾರೋ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತ್ರ ನುಂಗಿ ಮಲಗಿ ಬಿಟ್ಟೆ." ಎಂದ. ಇದು ಸದನೆಯ ಪರಮಾವಧಿಯಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಡೆದೇ ತೀರಬೇಕಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಜ್ವರದ ಮೈಗೆ ಚಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಬೆಚ್ಚನ ಉಡುಪಿನ ಕೊರತೆ, ಮಲಗಲು ಸ್ಥಳಾಭಾವ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎಂದಿನಂತೆ ಕುದುರೆಯ ಹಿಂದೆ ನಡೆದಿದ್ದ. ಇಂಥವನ ಮುಂದೆ ನಮ್ಮ ಗೋಣಗಾಟದ ನಡವಳಿಕೆ ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿನದಾಗಿತ್ತು. ಈ ಹರೆಯದ ಹುಡುಗರು ಅದಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹುಡುಗನಿಗೆ ನಿಂತವರು? ಇವರ ನೋವು ನಲಿವಿಗೆ ಆಸೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಬೆಲೆಯಿದೆಯೇ? 'ಇಂದಾದರೂ ಬಾ. ಎಲ್ಲರೂ ನಿನ್ನ ಹಳ್ಳಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು. ತಪ್ಪಿಸಬೇಡ.' ಎಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದೆ. ಪೆಚ್ಚುನಗೆ ನಕ್ಕು ತಲೆಯಾಡಿಸಿದನಷ್ಟೆ. ಇದು ಬರಿಯ ಜ್ವರದ ತಾಪವಲ್ಲ. ಒಳ ತಾಪ ಬೇರೇನೋ ಇರಬೇಕೆನಿಸಿತು. ಕೆದಕಿ ಕೇಳಲು ನಾನಾರು? ಏನು ಮಾಡಬಲ್ಲೆ? ಭವಾನಿಗೆನೆನಿಸಿತೋ ಅಥವಾ ಬೇಗನೇ ಬುಧಿ ಶಿಬಿರವನ್ನು ಸೇರಿ ಮಲಗಲೆಂದೋ ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ ಕುದುರೆಯೇರಿದ ಕೂಡಲೇ ಬೇಗ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿ ಮುಂದೆ ಹೋದ. ಮಾಲ್ವಾಯಿಂದ ೧೦ ಕಿ.ಮೀ.ನ ಏರುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರ ಅಡಿಕೆಗಳತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ಬುಧಿ ಶಿಬಿರವನ್ನು ಸೇರಲು ಇನ್ನೂ ಅರ್ಧ ದಾರಿಯಿತ್ತು. ಚಾರಣದ ಮಾರ್ಗ ನನ್ನೆಯದರಷ್ಟೇ ರಮ್ಯ ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಚಾರಣ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಮೊದಲ ದಿನವೇ ಈ ತರದದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ ನಾಲ್ಕು ಜನರಾದರೂ ಬಿದ್ದು ಕಾಲು ಮುರಿದು ದಿಲ್ಲಿಗೇ ವಾಪಾಸಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರಾದರೂ ಕಾಲುಕುರಿ ಕುಂಟುವವರಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇಂದಿಗಾಗಲೇ ಐದು ದಿನಗಳ ನಡಿಗೆಯ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿನ ದೊಸವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಪಳಗುವುದರೊಂದಿಗೆ ಬಾಯಾರಿಕೆ- ಹಸಿವನ್ನು ದತ್ತಿಕ್ಕುವುದು, ಭಾರವಾದ ಶೂಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಕುಡೊಂಕು ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು, ನೀರಿನಲ್ಲಿಯ

ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಜಿಗಿದು ದಾಟುವುದು, ಅದಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಂಗಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಪ್ಪಳ ಊತ, ಉರಿ ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಾವು ಪಳಗಿದ್ದೆವು. ಹಿಮಾಲಯದ ಎತ್ತರ-ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೂ ಮನಸ್ಸು ಕೊಂಚ ಕೊಂಚವೇ ಪಳಗಿದ್ದಂತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ಎಂದಿಗೂ ಪಳಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಅವಳ ನಿಗೂಢತೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ನೋಡಿದ ಕಾಳೀ ನದಿಯ ರಭಸಕ್ಕೆ ನಾವು ಅಚ್ಚರಿ ಗೊಂಡಿದ್ದರೆ ಇಂದಿನ ಅವಳ ಪ್ರವಾಹ ಕಂಡು ದಿಬ್ಬಾಡಲಾಗಿದ್ದೆವು. ಧುಮಿತ್ತಿ ಕೆಳಗಿಳಿಯುವಾಗ ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಬಂಡೆಯನ್ನು ವಿವಿಧಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆಕೊರೆದು ತನ್ನೊಡಲಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಇದರ ಪರಿ! ಅನೇಕ ಕಡೆ ಹೆಬ್ಬಂಡೆಗಳನ್ನೇ ಚಚ್ಚಿ ಹೊಡೆದೊಡೆದು ಸುರಂಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗುವ ಶಕ್ತಿ ಊಹಾತೀತ. ಕಾಳೀ ನದಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಹಿಮಾಲಯದ ಪರ್ವತ ಪ್ರದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹವೂ ಬಹುಶಕ್ತಿಯುತವಾದುದು. ನಿಜವೆಂದರೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಇಂದಿನ ರೂಪರೇಷೆಯ ರೂವಾರಿಗಳು ನದಿಗಳೇ. ಹಿಮಾಲಯವು ಭೂ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಅಲ್ಲಾಗಲೇ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನದಿಗಳು ಈ ಹಿಮಾಲಯವನ್ನು- ಅದರೊಳಗಿನ ಗಡಸು ಶಿಲೆಯನ್ನೂ- ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದಿವೆ. ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯದ ಶಿಖರಗಳ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿರುವ ಹಿಮರಾಶಿ ಕರಗಿ ನದಿಯಾಗಿ ಹರಿದು ಬಂದರೆ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯ ಹೇರಳ ನೀರು ಭಾರತದ ಕಡೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕಡಿದಾದ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿಬರುತ್ತದೆ. ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿನ ನದಿಯ ನೀರಿನ ೬೦ ಪಟ್ಟು ನೀರು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನದಿಯನ್ನು ತುಂಬಿ ಹರಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾರೀ ಮೊತ್ತದ ನೀರಿನೊಂದಿಗೆ ಕೆಳಗುರುಳಿ ಬರುವ ಕಲ್ಲು-ಮಣ್ಣು ಸೇರಿ ಕೊಡತಿಯಂತಾದ ನದಿಯು ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ಕೆಡವುತ್ತದೆ. ಕಂದಕಗಳನ್ನು ಇನ್ನೂ ಆಳವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಧವಳಗಿರಿ ಮತ್ತು ಅನ್ನಪೂರ್ಣ ಪರ್ವತಗಳ ಶಿಖರಗಳು ೨೬ ಸಾವರಿ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರಕ್ಕೇರಿದ್ದರೂ ನಡುವಿನ ಅಂತರ ಕೇವಲ ೨೨ ಮೈಲಿಗಳು. ಇವೆರಡರ ನಡುವೆ ಹರಿಯುವ ಕಾಲೀಗಂಡಕಿ ನದಿ ಭೂಮಟ್ಟದಿಂದ ೪೦೦೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಶಿಖರ ಮತ್ತು ಕಣಿವೆಗಳ ಅಂತರ-೨೨೦೦೦ ಅಡಿಗಳು! ಇಂತಹ ಕಡಿದಾದ ನದೀ ಕಣಿವೆಗಳು ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಿವೆ. ಹಿಮಾಲಯದ ವಿಶೇಷತೆಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಅವುಗಳ ಭವ್ಯರುದ್ರ ನಿಲುವು, ನೀರಿನ ರಮಣೀಯ ಹರಿವು ಅನ್ಯಾದೃಶ. ಪ್ರಪಂಚದ ಬೇರಾವ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಗಳಲ್ಲೂ ನದಿಗಳು ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಣಿವೆಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ತೆರೆದು ತೋರಿಸಿಲ್ಲ.

ಮೊದಲೆಲ್ಲಾ ಹಸಿರು ಸೂಸುವ ಎತ್ತರೆತ್ತರದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಕಂಪಿನ ಸುಳಿಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿನ-ಎಳೆ ಬಿಸಿಲಿನಾಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಬಂದವರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಹಸವಿತ್ತು. ಹಾದಿ ಸವೆದಂತೆ ಗಗನ ಚುಂಬಿ ಶಿಖರಗಳ ಮೇಲುದುರಿ ನಿಂತ ಹಿಮರಾಶಿ, ಗಾಳಿ ಬೀಸಿ ಬೀಸಿ ಬೋಳಾಗಿ ಗೋಡೆಯಂತೆ ನಿಂತ ಪರ್ವತಗಳ ಶಿಲಾಭಾಗಗಳು, ನೂರಾರು ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದಿಂದ ಧುಮುಕುವ ಜಲಪಾತ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿ ಮತ್ತೆ ತೆರೆದು ತೊರಿಸುವ ಮಂಜಿನ ತೆರೆಗಳು. ನಿಸರ್ಗದ ನೊಟವನ್ನು ನಮ್ಮೊಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಬದಲಿಗೆ ನಾವೇ ಅದರಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಹೋದ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಭಾವ-ಅನುಭಾವ! ಸಾಲದೆಂದು ದೂರದಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಕಣ್ಮರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕುರಿಗಳ ಕಿರುಗಂಟೆಗಳ ನಾದದೊಂದಿಗೆ ಕೇಳಿಯೂ ಕೇಳದಂತಿದ್ದ

ಕೊಳಲಿನ ದನಿ ನಮ್ಮ ಕರುಳನ್ನೇ ಹಿಡಿದೆಳೆದು ಕೊಂಡಂತೆ ವಿಚಿತ್ರ ಸುಖದ ನೊವು ಬೇರೊಂದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸೆಳೆದಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಬೃಹತ್ ಸ್ಥಾವರಗಳೂ ಕೂಡ ಗಾಳಿ, ನೀರು, ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮ ರೂಪವನ್ನು ಬದಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆಯೆಂದ ಮೇಲೆ ಜಂಗಮ ವಸ್ತುಗಳ ಕ್ಷಣಿಕತೆಯೆಷ್ಟು? ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಮಹಾ ಕಾಲನ ಕೈವಾಡವೇ!

ಒಂದೆರಡು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದಿದ್ದ ಗಣೇಶ್ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ನಿಂತ. ಯೋಚಿಸುತ್ತ ನಡೆದವಳು ಅವನಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡದೆ ಹೋದನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. 'ಏನಾಯಿತು ಏಕೆ ಹೆದರಿರುವೆ?' ಎನ್ನುತ್ತ ಹಿಡಿಯಲು ತನ್ನ ಕೈ ಚಾಚಿದ. 'ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು ಮದರಾಸಿ ಅಮ್ಮಾ ಜೊತೆ (ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ) ಭವಾನೀ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ.' ನಿಂತವರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದೊಡನೆ ಇವಳೂ ಹೆದರಿದ್ದಾಳೆ ನೋಡು ಎಂದು ನಕ್ಕ. "ಹೆದರಿದೆಯಾ? ಬೆಟ್ಟ ನನ್ನನ್ನು ನುಂಗುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಗೊತ್ತು. ದೇವಗಂಗೆಯನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟ ಶಂಕರ ಭಗವಾನೇ ಈ ಬೆಟ್ಟಗಳೆಂದುಕೊ. ಆಗ ಅವನ ಉಡಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತೀಯಲ್ಲವೇ? ಭೋಲಿನಾಥನ ಮೇಲೆ ಭಾರಹಾಕಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಯಾತ್ರಿಯಂತೆ ನಡೆ.." ರೀತಿಯ ಗುರುವೇ ಭಕ್ತಿಯ ಗುರುವೂ ಆದನೇ! ವಾಹ್ ರೇ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್. ಯಾರ ಭಾರ್ಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದನೊ ಅಥವಾ ಅವನದೇ ಅನುಭವದ ಮಾತುಗಳೋ ನನ್ನನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಬ್ಬಿಬ್ಬು ಮಾಡಿತ್ತು. ಮಾನವಾಗಿಯೇ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದೆ. ನನ್ನ ಜೊತೆಯೇ ನಡೆಯತೊಡಗಿದ ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ "ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗಲು ನೀವು ಜೊತೆಗಿದ್ದರೆ ವಾಸಿ. ಈ ಜಾಗವೇ ವಿಚಿತ್ರ. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಯಾರೋ ನೂಕಿಕೊಂಡು ಬಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹುಡುಗನೂ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ." ಎಂದರು. ಈ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಮೊದಲ ಸಲ ಬಂದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ವಿಶೇಷ ಅನುಭವವಾಗುವುದಂತೂ ನಿಜ. ಅದನ್ನರಿತಿರುವ ಭವಾನಿಸಿಂಗ್‌ನ ಯಾತ್ರಿಯಾಗುವ ಸಲೆದೆಯನ್ನು ತರ್ಜುಮೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅವನ ಜ್ವರದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಡೆದಂತೆ ಇಬ್ಬರ ಮೈ ಮನಸ್ಸು ಹಗುರವಾಯಿತು. ಅವನ ಸಲೆಯಲ್ಲಿಿದ್ದ ಗಂಗಾವತರಣದ ಕಥೆಯನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮನನ ಮಾಡುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದೆ.

ಇಪ್ಪತ್ತನೇ ಶತಮಾನದ ಅವಿಷ್ಕಾರಗಳ ಸವಲತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸರಂಜಾಮು ಇರುವ ಪರ್ವತಾರೋಹಿಗಳಿಗೇ ಹಿಮಾಲಯ ದುರ್ಭೇದ್ಯವೆನಿಸುವಾಗ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಭಾರತೀಯನಿಗೆ, ಅದೂ ಸುಡುಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾದು ನಿಂತ ಬಯಲಿನಿಂದ ಬರುವ ಭಾರತೀಯನಿಗೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಉನ್ನತ ಪರ್ವತಗಳ ಚಳಿ-ಹಿಮದ ನಾಡು ದುರ್ಗಮವಾಗಿದ್ದು ಬೇರೊಂದು ಲೋಕವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಆಗಿ ತೋರು ಸಾಕು. ಜೀವನದಾಯಿ ದೇವಭೂಮಿಯೆಂದು ಹಿಮಾಲಯವನ್ನು ಅವರು ಗುರುತಿಸಿದುದು ಸದಜವೇ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯ ಜಲದಾನದಿಂದ ಸಿಗುವುದು ಕ್ಷಣಿಕ ಜೀವದಾನ. ಬೇಸಿಗೆಯ ಬಿರುಸಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯದಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ಜೀವ ನದಿಗಳೇ ಇಂದಿಗೂ ಭಾರತೀಯರ ಜೀವಾಳ. ಅಸ್ತಿತ್ವ ಭಾರತೀಯನಿಗೆ ಹಿಮಾಲಯವು ಶಿವನಾಗಿ, ಉಬ್ಬಿನಂತ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ಬೆಟ್ಟಸಾಲು ಅವನ ನೊಸಲಾಗಿ, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿಳಿದು ಬಂದಿರುವ ಬೆಟ್ಟ ಗುಡ್ಡಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಅವನ ಕೇಶವೆನಿಸುವುದು ಸದಜ. ಸನಾತನ ನಂಬಿಕೆಯಂತೆ ಕೂದಲು ಶುಭದ, ಫಲವತ್ತತೆಯ, ಜೀವನದ, ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯ

ಸಂಕೇತ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಮುಗಿಲಿಗೇರಿರುವ ಹಿಮಾಲಯನ-ಶಿವನ ಕೇಶ ವೈಭವದಲ್ಲಿನ್ನಷ್ಟು ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯಿರಬೇಕು! ವ್ಯೋಮಕೇಶ ನಲ್ಲವೇ ಶಿವ? ಆ ಕೇಶಪಾಶದಲ್ಲಿ ಜೀವನದಿ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಓಡಿಸಿಟ್ಟು ಗಂಗಾಧರನಲ್ಲವೇ ಅವನು. ಸನ್ಯ ರಾಶಿಯ ಕೇಶವನ್ನುಳ್ಳ ಹಿಮಾಲಯ, ಅವನ ಶಿರದಿಂದ ನಲಿನಲಿಂದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಜೀವಂತ ನದಿ ಕಾಳೇ ಇಬ್ಬರೂ ನಮೋಡನ ಸಂವಾದಕ್ಕಿಳಿದು ಪುರಾಣ ಕಥೆ-ಗಂಗಾವತರಣದ ಮರುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಪ್ರವಾಸದ ಕೊನೆಗೆ ನನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಿಚಾರಧಾರೆಯಲ್ಲಿ ಮನೋವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಬದಲಾಣೆ ತರುವರೋ ಈ ಹಿಮಾಲಯ ಮತ್ತಿವನ ಒಡನಾದಿ ಕಾಳೇ!

ಈಗಿನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬುಧಿ ಶಿಬಿರವನ್ನು ಸೇರಲು ಕಾಳೇಯನ್ನು ದಾಟಿ ೨೦೦ ಅಡಿಗಳತ್ತರ ಗುಡ್ಡವನ್ನೇರಬೇಕಿತ್ತು. ಕಾಲಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗವಿಲ್ಲ. ಗುಟಲಲ್ಲಿ ಪಸೆಯಿಲ್ಲ. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರಿಲ್ಲ. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಗಿತ ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಂತೂ ಏನೇನೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. 'ಹಾಯ್ ರಾಮ್ ನೀನು ಹೀಗೆ ಬೀಳುತ್ತೇಳುತ್ತ ನಡೆದರೆ ಕೈಲಾಸವನ್ನೇನು ಏರುವೆ? ನಡಿ ನಡಿ ಎಲ್ಲಾ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಂತೆ-ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳು.' ಗಣೇಶನ ಉತ್ತೇಜಕವಾಣಿ ಮೋಳಗಿತ್ತು. ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷ ಕಾಲಿನೊಂದಿಗೆ ಕದನ ಮಾಡಿ ಬುಧಿ ಶಿಬಿರದ ಹೊರಗಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆ ದೇಹವನ್ನೆಳೆದು ತಂದು ದಾಕಿ. ಎದುರಿಗೆ ಶಬಿರದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಅರಳಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಕೈತೊಟದ ವಿವಿಧ ಹೂಗಳು ಗಾಳಿಗೆ ತೂಗಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಯಮೇಲೆ ಕುಳುತವಳನ್ನು ಬಳಿಗೆ ಕರೆದಿದ್ದವು. ಕಾಲು ಕುಂಟಿದರೂ ಕೃ ಹೂಗಳನ್ನು ತಡವಿತು. ಒಂದೊಂದೇ ಗಿಡವನ್ನು ಸವರುತ್ತಾ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನಿಳಿದು ಊಟದ ಮೇಜನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದ ಜಗುಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ-ನನಗಿರವಲ್ಲದೇ. ಕೈಗೆ ಬಂದ ರಸನಾ ಶರಬತ್ತಿನಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಗಂಟಲಿಗೆ ತುಸು ಆರಾಮ ಸಿಕ್ಕು ಉಸಿರು ಕೆಳಮುಖವಾಯಿತು. ಯಾರೋ ಕೈಗಿತ್ತ ತಟ್ಟೆಯ ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಿಂದ ಮೇಲೆ ನಾನೂ ಮನುಷ್ಯಳಾದೆ. ಇಂದಿನ ಊಟಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ತಂಡದವರೊಂದಿಗೆ ಎರಡನೇ ತಂಡದವರೂ ಇದ್ದರು. ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ಪ್ರವಾಸ ಮುಗಿಸಿ ದೊಲಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಾಡಿದ ಪ್ರವಾಸ ಯಾತ್ರೆಯ ಬಗೆಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ. ಎಲ್ಲ ತಂಡದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವಾಸ, ಯಾತ್ರಿ, ಚಾರಣಿಗಳು ಇರುತ್ತಾರೆಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮೂವರೂ ಇದ್ದು ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ಜಾಗೃತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸ್ವಾನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂಗತಿ.

ಎರಡನೇ ತಂಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ವಿದಾಯ ಹೇಳಿ, ಮುಷ್ಕರ ಹೂಡಿದ್ದ ಕ್ಯಾಮರಾ ಓಡಿದು ಮುಂಬಯಿಯ ದಿನೇಶ್ ಮೆಹ್ರಾ ಅವರ ಬಳಿಸಾರಿದೆ. ಗಾಲಾ-ಮಾಲ್ಹಾ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒದ್ದೆಯಾದ ಮೇಲ್ಮುಖವನ್ನು ತೂರಿ ಕ್ಯಾಮರಾದ ಒಳಗಿಳಿದಿದ್ದ ತೇವದಿಂದಾಗಿ ಒಳಗಿನ ಫಿಲ್ಮರೋಲು ಸುಶುಕ್ಲೋಳದೆ ಕುಳಿತಿತ್ತು. ಸೆರೆಹಿಡಿದಿದ್ದ ಚಿತ್ರಗಳಾದರೂ ಉಳಿಯಲೆಂಬ ಆಸೆ. ದಿನೇಶ್ ಮೆಹ್ರಾ ಕಂಬಳಿಯೊಳಗೇ ರೋಲನ್ನು ಕ್ಯಾಮರಾದಿಂದ ತೆಗೆದು ಡಬ್ಬಿಯೊಳಗಿಟ್ಟರೂ ಚಿತ್ರಗಳ ಬಗೆಗೆ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಅನುಮಾನ. (ಈ ರೋಲಿನ ಅನೇಕ ಚಿತ್ರಗಳು ಸಿಗದೇ ಹೋದದ್ದು ಬೇದದ ಸಂಗತಿ.) ಉಳಿದಿದ್ದುದರದೇ ರೋಲುಗಳು. ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾಗಿದ್ದವು. ರಕ್ಷಣಾದಳದ ಆಂತಿಯಂತೆ ನಾವು ಸೀಮಾಂತ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದ ರೋಲನ್ನು ಗಡಿಯಿಂದಾಚೆಗೆ ಒಯ್ಯುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ದಾಗಾಗಿ ಕಾಲಾಪಾನಿ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಮರಾಗಳನ್ನು ಖಾಲಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿತ್ತು. ಒಂದು

ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಪೋಷಣೆ ತೆಗೆಯಬೇಕೆಂಬ ಕಾತರ-ಕಾಟವಿಲ್ಲದೆ ನಿರಾಳವಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ ನಡೆಯಬಹುದೆಂಬ ನೆಮ್ಮದಿ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಕ್ಯಾಮರಾವನ್ನು ಮೂಟೆಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿ ಹೊಗಳಿಬಂದು ಕಣ್ಣಿನ ಕ್ಯಾಮರಾವನ್ನು ಕಿಕ್ಕಿಸಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟೆ. ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇವೇ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಾಯಿ ಚಿತ್ರಗಾಣುವುದೆನಿಸಿತು.

ಬುಧಿ ಹಳೆಯ ದಿಣ್ಣೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಬರುವ ಕಾಳೀ ನದಿ ಸುಮಾರು ೫೦೦ ಅಡಿಗಳ ಕೆಳಗೆ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ನದಿಯ ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ಆಕಾಶವನ್ನು ಸೀಳಿನಿಂತಿದ್ದ ಪರ್ವತಗಳು. ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳು-ಹುಲ್ಲು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದು, ಎತ್ತರದ ಮರಗಳು ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದವು. ವಿಲಿಕ್ಷಣ ಪರಿಸರವನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ತೋರಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂಜಿನ ಮೋಡಗಳು. ಸಂಜೆ ಐದುವರೆಗೆಲ್ಲಾ ಕತ್ತಲಾವರಿಸಿ ಆರಂಭವಾದ ಮಳೆ ಹತ್ತೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿಯತೊಡಗಿತು. ಸಂಜೆಯ ಗೊಪ್ಪಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅರ್ಧ ಗೋಳಾಕಾರದ ಟೆಂಟಿನೊಳಗೇ ಸೇರಿದವು. ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಭೋಟಿಯಾಗಳಲ್ಲದೆ ಕು.ಮಂ.ವಿ. ನಿ.ದ ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳು ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ಸುಮಾರು ೫೦-೬೦ ಜನ ಸರಿದೂತ್ರಿ ಕುಳಿತವು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹಾಡ ಹೊನಲು ಹರಿಯಿತು. ಕುಳಿತಲ್ಲೇ ಸರಿದು ಮಧ್ಯೆ ಜಾಗ ಮಾಡಿ ಕುಣಿಯುವವರಿಗೆ ಅನುವು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಹಾಡುವವರ ಹುಮ್ಮಸ್ಸು ಇಮ್ಮಡಿಯಾಯಿತು. ಟೆಂಟಿನ ಜಂಕಶೀಟಿನ ಮೇಲೆ ಎಡಬಿಡದೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಜಡಿ ಮಳೆ ಅರ್ಭಟವನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿತ್ತು ಹಾಡುವವರ ಒಕ್ಕೂಟ ರಾತ್ರಿ ಒಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಲಗಲು ಎದ್ದು ಹೋದವು. ಸಂಜೆ ಹಿಡಿದ ಮಳೆ ಈಗ ಇನ್ನೂ ಬಲಗೊಂಡು ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು.

ರಾತ್ರೆಯೆಲ್ಲಾ ಮಳೆ ಜಪ್ಪಿಸಿ ಜಡಿದಿತ್ತು. ಹಳೆಯದುರಿನ ಚೌಕದಲ್ಲಿ ರಸ್ತೆಯ ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಕುದುರೆಗಳ ಸಗಣೆ ಮತ್ತು ಮಳೆ ನೀರು ಸೇರಿ ದಾರಿಯೆಲ್ಲಾ ಕೊಚ್ಚಿಹಾಡಿಯಾಗಿರುವುದು ಖಂಡಿತ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಜಾರಿ ಬಿದ್ದರೆ ದಿನಪೂರ ಕೊಚ್ಚಿ ಮೆತ್ತಿದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ದಿಗಿಲು. ಕೊಣೆಯ ಹೊರಗೆ ಬಂದವರು ಆಗಲೇ ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ ಇಣಕಿದ್ದ ಅರುಣಸ್ಥಮರುಗೊಂಡವು. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಅರಳಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಹೂಗಳು ದಿನಕರನಿಗಿಂತೋ ಅಂತೇ ನಮಗೂ ಸುಪ್ರಭಾತ ಕೋರಿದವು. ಚುಂಬಕದಂತೆ ಬಳಿ ಸೆಳೆದವು. ಬೆಟ್ಟ ತಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗೊಂದು ನೀರ ಹನಿಯ ಭಾರದಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡಿದ ನೀರ ಹನಿಯು ಸೂರ್ಯ ರಶ್ಮಿಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ವಜ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಸೌಂದರ್ಯ ಖನಿಯ ನೋಟದ ಭಾರವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಮನ ಕುಸಿದು ಕುಳಿತಿತ್ತು ಆ ಮೊಗ್ಗಿನಲ್ಲಿಯೇ!

ಇರುಳೆಲ್ಲ ಸುರಿದ ಮಳೆ ತಡೆದು ನಿಂತವರು

ಬೆಳಗು ಮೊಗ್ಗಿನಿಂದುದುರಿದಾ ಹನಿವಜ್ರಕೆ

ಕುಸಿದು ಕುಳಿತವು ನಾವು

ಇಂದ್ರಧನು ಶತವರ್ಣ, ಎಚ್ಚರಿದ್ದವರು

ತಿಳಿನೀರು ಹಿಮದ ಬಿಳಿಬಣ್ಣವದ ನೋಡಿ

ತಿಳಿವಿರದಾದವು ನಾವು

ಸಾವಿರದ ಸೋಪಾನಗಳ ಏರುತಲೆ ಹೊದವರು

ನಾಲ್ಕು ನಡೆ ಇಳಿತವದು ಇಳಿಯಲಾರದೆಯೆ

ಸೋತು ನಿಂದೆವು ನಾವು
 ಸಭ್ಯತೆಯ ದಿರಸುಗಳ ಧರಿಸಿ ನಿಂತವರು
 ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದ್ದವನ ಸರಳ ಸಹಜತೆಗೆ
 ಬೆತ್ತಲಾದೆವು ನಾವು
 ಹರಿ ಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಲೆ ಬೀಗಿ ನಡೆದವರು
 ಮಲೆಯ ಇನಿ ಹಾಡದನಿ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೆ
 ಮೂಕರಾದೆವು ನಾವು.

ಎದುರಾಗುವ ಎಲ್ಲ ಅನಿಷ್ಟ ಅನಿವಾಯಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುತ್ತಲೇ ಮುಂದುವರಿದಾಗ ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಸಿಗುವ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಸಂತಸವನ್ನು ಭರಿಸಲಾರೆವು. ಕಣ್ಣಾಪ್ತ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೇರ ನೋಡುತ್ತ ನಿರ್ವಿಶೇಷದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವರೆದುರು ಬರುವ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಅಡ್ಡ ತಿರುವು ಹೊಸದೊಂದು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ತೆರೆದು ತೊರಿಸುವುದು. ಆಗ ದಿಬ್ಬೊಡ್ಡರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವೆವು. ನಾವು ನಡೆದಿದ್ದ ದಾರಿಯ ವೈಶಾಲ್ಯಹೀನತೆಯನ್ನು ಮನಗಾಣುವೆವು. ಕೈಲಾಸಮಾನಸ ಯಾತ್ರೆ ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೊಸತನವನ್ನು ತರುವ ಇಂತಹ ತಿರುವಿನ ಸಂಗತಿಯೇ ಆದೀತು. ಬುಧಿ ಶಿಬಿರ ಬಿಟ್ಟು ಹಳ್ಳಿಯ ಬೀದಿಗಳೆದವರೆಲ್ಲರೂ ಮೂಗು ಮುಚ್ಚಿ ಬೇಗ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದೆವು. ಕುದುರೆಯದರೊಂದಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರದ್ದೂ ಸೇರಿರಬೇಕು. ದುರ್ಗಂಧ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹರಡಿತು. ನೂರು ಮಾರು ದೂರ ಸರಿದನಂತರವೇ ನಿರಾಳವಾಗಿ ಉಸಿರು ತೆಗೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು. ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿ ಹೂತಿದ್ದ ದಾರಿ, ಎದುರನಿಂದ ಬೀಸಿ ಬಂದಿದ್ದ ನಿರ್ಮಲ ಗಾಳಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹರಡುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲು. ಕಾಳೀ ನದಿ ಹೊದಿದ್ದ ಬಿಳಿಯ ಮಂಜಿನ ಮೃದು ದುಕೂಲವನ್ನು ಶಾಖ ಕೊಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕಿತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ತುಂಟ ಬಾಲ ರವಿ. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ನಡೆದಿದ್ದ ನಾವು ಕೆಳಗೆ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಮಂಜು ಮೋಡವಾಗಿ ಏರುತ್ತ ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸಾಗಿದೆವು.

ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕುವರೆ ಕಿ.ಮೀ.ನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೪೦೦೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಿ ಫಿಯಾಲೇಟ್ ಪಾಸ್ ತಲುಪಿದರೆ ಆಮೇಲೆ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ.ನ ಇಳಿತ. ಉಳಿದ ೧೦ ಕಿ.ಮೀ ಸಮ ತಟ್ಟಿನ ದಾರಿ ಇದು ಬಹಳ ಸುಲಭವಾದದ್ದು ಎನ್ನುವುದು ದಿವಾನಸಿಂಗ್‌ನ ಮತ. ನಡೆದು ನೋಡಿದ ಮೇಲೆಯೇ ತೀರ್ಮಾನವೆಂದು ನನ್ನ ನಿರ್ಧಾರ. ಕಾರಣ, ಕಳೆದ ಒಂದೆರಡು ದಿನಗಳ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ದಿವಾನಸಿಂಗ್‌ನ ಕಿ.ಮೀ.ಗೂ ನನ್ನ ಕಿ.ಮೀ.ಗೂ ಅಳತೆಗೋಲಿನ ಕಿ.ಮಿ.ಗೂ ಯಾವುದೇ ಸಂಬಂಧ ಇರಲಿಲ್ಲವೆನಿಸಿತು. 'ನಿನ್ನ ಕಿ.ಮೀ ಲೆಕ್ಕ ಹೇಳಬೇಡ ಎಷ್ಟು ನಿಮಿಷದ ನಡಿಗೆ ಎಂದು ಹೇಳು ತಿಳಿದೀತು.' ಎಂದಾಗ ಜೋರಾಗಿ ನಕ್ಕು 'ನಿನ್ನ ನಡಿಗೆಯ ವೇಗಕ್ಕೆ ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲ-ಗಂಟೆ ದಿನಗಳ ಲೆಕ್ಕ ಹೇಳಬೇಕು. ನೀನಷ್ಟು ಸಲ ಕೇಳಿದರೂ ಅಷ್ಟೇ ದೂರ. ಸುಮ್ಮನೆ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಾ ಇರು. ಕ್ಯಾಂಪ್ ತಾನೇ ಬರುತ್ತದೆ.' ಎಂದಿದ್ದ. ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಲವೂ ಇನ್ನಷ್ಟು ದೂರವೆಂದು ಕೇಳಿಬಾರದೆಂದು ಶಪಥ ಮಾಡಿದ್ದೆ.

ಮೊದಮೊದಲು ಎಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟಗಳೂ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದು ನಾಲ್ಕುದಿನದ ಚಾರಣದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಷ್ಟಾಗಿದ್ದ. ಗಾಳಿ ಮಳಿಗೆ ತೆರೆದು ನಿಂತ

ಭಾಗದ ಲಕ್ಷಣ, ಮರೆಗೆ ನಿಂತ ಮೇಲ್ಮೈಯ ಲಕ್ಷಣ, ಪರ್ವತಾಗ್ರದ ವಿವಿಧ ನಮೂನೆಗಳು, ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿನ ತೊರೆಗಳ ಕೊರೆತದ ಜಾಡು ಹಾಗೂ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಕೂಡುವಿಕೆಯ ಜಾಡಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲಿನ ಕಾಡುಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಹೀಗೇ.. ಕೇಳಿದ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಹಲವು ವಿವರಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಉತ್ತರಿಸುವ ದಿವಾನಸಿಂಗ್‌ನ ಸ್ಥಳೀಯ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನ ಉಪಾಕರವಿದು. ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲೇ ತಾಯಿಯವರು ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಹಿಂದಿ ಕಲಿಸಿದ ಫಲವಿದು.

ಕೆಳಗಿನ ಕಣಿವೆಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇರುತ್ತಿದ್ದ ಮಂಜಿನ ಹೊಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದಲ್ಲಿ ಥಿಯಾಲೇಖ್ ಮೇಲೆ ಹೊಳೆದಿದ್ದ ನೇಸರ ಕಿರಣಗಳು ಆಸೆ ತೋರಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕರೆದಿದ್ದವು. “ಥಿಯಾಲೇಖ್ ಬಹಳ ಸುಂದರವಾದ ಜಾಗ. ನೀನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕುದುರೆಯಿಂದಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಬಿಸಿಲಿರುವಾಗಲೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸೇರಬಹುದು.” ಎಂದು ದಿವಾನಸಿಂಗ್ ಅವಸರಿಸಿದ. ತುದಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಮೂವತ್ತು ಅಡಿ ದೂರದಿಂದಲೇ ಬಂಡೆಗಳ ಸಂದಿನಿಂದ ಕಾಣದ ಬಾಯೊಂದು ಬಿಸಿಲ ಬೆಳಕನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೀರಿಕೊಂಡಂತಾಗಿ ಎರಡೇ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಜು ಮುಸುಕಿತ್ತು. ಐದಡಿ ಅಚ್ಚೇನಿದೆಯೆಂದು ಕಾಣದಂತಹ ದಟ್ಟ ಮಂಜು. “ಇಲ್ಲೇ ಕೂರೋಣ. ಮೋಡ ಸರಿದ ಮೇಲೆ ನೋಡಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆಯೋಣ.” ಎನ್ನುವ ನನ್ನ ಸಲಹೆಗೆ ಗಾಬರಿಯಾಗಿ, “ಇಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಗಾಳಿ ಮಂಜು ಬಿಸಿಲು, ಚಳಿ ಯಾವುದೂ ಹೇಳಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾಯುವೆನೆಂಬುದು ಹೆಡ್ಡತನ. ಬಿಸಿಲಿನ ಬದಲಿಗೆ ಮಳೆ ಶುರುವಾದರೆನು ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ? ನಿನ್ನ ಅದೃಷ್ಟದಂತೆ ಯಾವುದು ಸಿಕ್ಕರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊ.” ಎಂದವನೇ ಚಹಾದಂಗಡಿಯಲ್ಲೂ ಕೂರಲು ಬಿಡದೆ ನಡೆಯಹಚ್ಚಿದ. ಅರೆಬೆಳಕಿನ ಬಿಳಿಯ ಸುರಂಗದೊಳಗೆ ನಡೆದು ಹೋದಂತಿತ್ತು ಥಿಯಾಲೇಖ್ ಪಾಸ್. ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮೀ. ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಮೋಡಸರಿದು ಬೆಳ್ಳಂಬೆಳಕು ಹರಡಿತು. ಮಂಜಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಹೊಸಲೋಕವೊಂದು ಕಣ್ಣೆದುರಿಗಿತ್ತು. ಗುಡ್ಡಗಳ ಸಾಲು ಸಾಲು ಇಳಿದಿಳಿದು ಗರ್ಭಾಂಗ್ ಊರಿನ ಮೈದಾನವಾಗಿ ಹರಡಿತ್ತು. ಪೂರ್ವ ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ ನೇಪಾಳದ ಪರ್ವತಗಳು ಹಿಮದ ಟೊಪ್ಪಿಧರಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದವು. ನಮ್ಮ ಎಡ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಥಿಯಾಲೇಖ್ ಪರ್ವತ ಆಕಾಶವನ್ನು ತಡವಿತ್ತು. ನಾವು ನಡೆದಿದ್ದ ದಾರಿಯ ಇಕ್ಕೆಲದ ನವುರಾದ ಏರು-ಇಳಿಜಾರಿನ ಹಸಿರು ಹುಲ್ಲಿನ ಹಾಸಿನಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಹೂಗಳರಳಿ ಚಿತ್ತಾರ ಬಿಡಿಸಿತ್ತು. ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಕೈಯಾರೆ ನೆಯ್ದಿದ್ದ ಹಾಸು ಕಲೆಯ ಬಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಳುಕಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಝರಿಗಳು ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಚಲನವಿತ್ತಿದ್ದವು. ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ಸಲ್ಲದೆನುವಷ್ಟು ದೈವೀಕವಾಗಿತ್ತು ಈ ಪ್ರಾಂತ.

ಥಿಯಾಲೇಖ್ ಓಣಿಯಿಂದ ನನ್ನೊಡನೆ ನಡೆದಿದ್ದ ನಿರ್ಮಲಾ ಸೌಂದರ್ಯ ಲಹರಿಯನ್ನು ಹಾಡುವ ಮೂಲಕ ತಮಗಾದ ಆನಂದ ನನಗೂ ಹಂಚಿದ್ದರು. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಒಂದೊಂದು ವರ್ಣನೆಯೂ ಒಂದೊಂದು ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹರಿದಾಡಿ ವಿದ್ಯುತ್‌ತರಂಗವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದಂತಿತ್ತು. ಲಹರಿಯ ಪದಗಳ ಓಜ, ಲಾಲಿತ್ಯ ಇಲ್ಲಿನ ಪರಿಸರವನ್ನೇ ಕುರಿತಂತೆನಿಸಿತು. ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದಂತೆ ಎದುರಿನ ಗಿಡ ಮರಗಳಿಲ್ಲದ ಬೆಟ್ಟಗಳು ನಾವು ಇನ್ನೂ ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದೇವೆಂದು ಸಾರಿದ್ದವು. ಗರ್ಭಾಂಗ್ ಮೈದಾನವನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಹತ್ತು ಗಂಟೆ.

ಗರ್ಬಾಂಗ್ ಮೊದಲಿಗೆ ಭಾರತ-ಟಿಬೆಟ್ ನಡುವಿನ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಜನನಿಸಿದ ಸಮೃದ್ಧ ಊರಾಗಿತ್ತು. ಚೀನೀ ಯುದ್ಧದ ನಂತರ ಗಡಿ ಮುಚ್ಚಿದಾಗ ವ್ಯಾಪಾರ ನಿಂತುಹೋಗಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಲ್ಯೋರಾ ಕಡೆಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಗರ್ಬಾಂಗ್ ಹಳೆಯಾಯಿತು. ಈಗ ೧೨-೧೩ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಆದ ಭೂಕಂಪದಿಂದಾಗಿ ಈ ಹಳೆಯೂ ಇಲ್ಲವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಹೂತುಕೊಂಡಿರುವ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುವ ಹಳೇಕಾಲದ ಬೀಗಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಈಗ ಇಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಬಿಸ್ತಿ ಎನ್ನಬಹುದಷ್ಟೆ. ಗರ್ಬಾಂಗ್ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾ ನಡೆದಿದ್ದವರಿಗೆ ಎಡಗಡೆಯ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಕಂಡದ್ದು ರುದ್ರ ನಾಟಕವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದ ಕುರಿಗಳು ಅರಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಮೇಲಿನಿಂದ ಹಾರಿಬಂದ ಹದ್ದೊಂದು ಕುರಿಮರಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಹಾರಿತು. ಅದರ ಹಿಡಿತ ಸರಿಯರಲಿಲ್ಲವೋ ಅಥವಾ ಮರಿಯೇ ಭಾರವಾಯಿತೋ ಮರಿಯು ಧೂಪೆಂದು ಕೆಳಗೆ ಬಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಒಂದು ಸುತ್ತು ಹಾಕಿ ರಿವ್ವನೆ ಎರಗಿದ ಹದ್ದು ಮರಿಯ ಮೇಲೇ ಕುಳಿತು ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೂಗು ಹಾಕಿದ್ದೇ ತಡ ಕುರಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿ. ಹದ್ದು ಅಲ್ಲೇ ಆಗಲೇ ತನ್ನ ಊಟವನ್ನು ಹರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಸೌಂದರ್ಯ ಲಹರಿಯಿಂದ ಜಾರಿ ರುದ್ರ ಅಲೆಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದಂತಾಗಿ ಜೀವ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಹೋಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಟದ ದೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದವು. ಗರ್ಬಾಂಗ್‌ನಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ ನಡೆದ ಬಳಿಕ ಮೂದಲ ಬಾರಿಗೆ ಕುಮಾವ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವೆನ್ನಬಹುದಾದ ಮೈದಾನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಶಾಂತವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಳೀ ನದಿಯ ಆ ಕಡೆಗೆ ನೇಪಾಳದ ಮೈದಾನವೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿತ್ತು. ಪೂರ್ವಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿದ್ದ ನಾವು ಎಡಗಡೆಯ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಬಳಸಿ ನೇಪಾಳಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ ಉತ್ತರದ ಕಡೆ ತಿರುಗಿದವು. ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮೀ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಕಿವಿಗಡಚಿಕ್ಕುವ ದೊಡ್ಡ ಸಿಡಿತದ ಸದ್ದು ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿತು. ಗಾಳಿಯ ಒತ್ತಡದ ದೊಡ್ಡ ಅಲೆಯೊಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ತಳ್ಳಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು. ಕುದುರೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ನಿಂತಿದ್ದು ಏನೂ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ನಡೆದಿದ್ದ ದಿವಾನಸಿಂಗನನ್ನು ಕೇಳುವ ಮೊದಲೇ ಅವನ ವಿವರಣೆ ಸಿದ್ಧ. “ಕಾಲು ದಾರಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲು ಡೈನಾಮೈಟ್ ಹಾಕಿರಬೇಕು-ನೇಪಾಳದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಡೆಯಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಮುನ್ನೂಚನೆ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ನೀನೀಗ ಕುದುರೆಯಿಂದಿಳಿಯಬೇಕಿಲ್ಲ.” ಎಂದೂ ಸೇರಿಸಿದ ನನ್ನ ಮನದಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಓದಿದವನಂತೆ.

ಕುದುರೆಯಿಂದಿಳಿದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕಾರಣಗಳು. ಒಂದು, ಕುದುರೆಯ ಬಗೆಗೆ ಮೊದಲಿನ ಭಯದ ಜೊತೆಗೆ ಅನುಕಂಪದ ಭಾವನೆ. ಎರಡು, ನನ್ನ ನಡಿಗೆಯು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಆತಿ ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕುದುರೆಯೇರಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ಮೂರು, ಕುದುರೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದು ತುರ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿಯೇ ಹೊರತು ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮಕ್ಕಂಜಿಯಲ್ಲ. ದೇಹಶ್ರಮದಿಂದ ನಮ್ಮ ಉಸಿರಾಟ ದೀರ್ಘವೂ ಆಳವೂ ಆಗುತ್ತಿದ್ದು ಕೈಲಾಸದ ಪರಿಕ್ರಮಾಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದಿತ್ತು. ಎತ್ತರದ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಬೇಗ ಪಳಗಬಹುದಿತ್ತು. ನಾಲ್ಕು, ಈ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳ ಹಿಂದಷ್ಟೇ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತದ್ದು. ಹಾಗಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ನಾನು ಕೂರುತ್ತಿದ್ದ ಭಂಗಿಯೇ ಸರಿಯಲ್ಲದೆ ಏರಿದ ಹತ್ತೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ

ಸೊಂಟ ಕಾಲುಗಳು ನೋಯತೊಡಗಿ ಇಳಿದು ನಡೆಯುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇವತ್ತಷ್ಟೋವಾಸಿ. ಕುದುರೆ ಸವಾರಿ ಕಲಿತನಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಕುಳಿತು ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ನಷ್ಟು ದಾರಿ ಕ್ರಮಿಸಿದ್ದ. ಸೆಟಗೊಳ್ಳದೇ ಕುಳಿತು ಸುತ್ತಲಿನ ನಿಸರ್ಗವನ್ನು ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ನೋಡುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು.

ಐದಾರು ತಿಟ್ಟುಗಳನ್ನೇರಿ ಇಳಿದ ಮೇಲೆ ಬದುಕುರದಲ್ಲಿ ಮೈದಾನದಂಚಿಗೆ ಗುಂಜಿ ಬಿಬಿರದ ಫೈಬರ್‌ಗ್ಲಾಸ್ ಹೊದಿಕೆ ಗಾಜಿನಂತೆ ಫಣಗುತ್ತಿತ್ತು. 'ಅಕೋ! ನಾಲ್ಕೈದು ಕಿ.ಮೀ. ಅಷ್ಟೆ. ಬಿಬಿರದಲ್ಲಿರುತ್ತೀಯ' ದಿವಾನಸಿಂಗ್‌ನ ಉದ್ಗಾರ. 'ಅಷ್ಟೇನಾ?' ನನ್ನ ಕೊಂಕು ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿತ್ತು ಕುಹಕನಗೆ. ಅಷ್ಟೇ.

ಒಂದು ಗಂಟೆ ಕಾಲ ನಡೆದು ಬಿಬಿರದ ಕಿಟಕಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಷ್ಟು ಸಮೀಪಿಸಿದೆವು. ಆದರೆ ಬಿಬಿರವಿದ್ದುದು ನದಿಯ ಆ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಲ್ಲೆಯೂ ಸೇತುವೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ದಿವಾನಸಿಂಗ್‌ನನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಕೇಳಬಾರದೆಂಬ ಹಠ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಿ.ಮೀ. ನಂತರ ಎರಡು ನದಿಗಳು ಕೂಡುವ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಬಂದವು. ಕಾಳಿಗಂಗಾ ಮತ್ತು ಕುರಿ ನದಿಗಳು ಸೇರಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕಾಳಿ ನದಿಯಾಗಿ ಗರ್ಭಾಂಗ್ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಮೈದಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿನ ನೀರಿನ ವಿಸ್ತಾರವೇ ಅಗಲವಾಗಿತ್ತು. ಎಷ್ಟೊ ನದೀ ಸಂಗಮಗಳನ್ನು ಹಲವು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದರೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಗಮದಲ್ಲೂ ಅದರದೇ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, ಸೊಬಗನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದೆಂಬಂತೆ ತೋರುವುದು. ಮೈಪುಳಕ ತರುವುದು. ಇಂದೂ ಅದೇ ಪುಳಕ.

ಎರಡುವರೆ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುರಿ ನದಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿದ್ದ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಬೊಟ್ಟು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ ದಿವಾನಸಿಂಗ್‌ನ ಕುಹಕ ನಗೆಯ ಒಳಾರ್ಥ ಈಗ ಅರಿವಾಯಿತು. ಹಕ್ಕಿ ಹಾರುವಂತೆ ನಾವು ಬಿಬಿರಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇನ್ನೂ ಎರಡುವರೆ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರ ದಂಡಗುಂಟ ನಡೆದು ಸೇತುವೆ ದಾಟಿದರೆ ಗುಂಜಿ ಹಳ್ಳಿ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಿಬಿರವನ್ನು ಸೇರಲು ಮತ್ತೆ ಒಂದುವರೆ ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಹಿಂದೆ ಬರಬೇಕು. ಆಮೆಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದು ನಡೆದು ೧೦,೬೨೫ ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಗುಂಜಿ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗಲೇ ನೆತ್ತಿಗೆ ನೆರಳು ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು. ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಗಡಿಯವರ ನೋಡಿದರೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದು ೧೫.೫೫. ಮತ್ತೆ ಕಾಲೇಳಿಯತ್ತಾ ಬಿಬಿರಕ್ಕೆ ತಲುಪುವಲ್ಲಿ ಉಸಿರಡಗಿ ಹೋಯಿತು. ಪ್ರತಿ ಬಿಬಿರದ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯೇ ಶರಬತ್ತು ನೀಡುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ್ದ ಕು.ಮಂ.ವಿ.ನಿ.ಯವರಿಗೆ ಮೌನ ಧನ್ಯವಾದ ಅರ್ಪಿಸಿ ಬಾಯಿಗೆ ಪಾನಕ ತರ್ಪಣ ಬಿಟ್ಟೆ.

ದಣಿವಿನ ಜೊತೆಗೆ ಇವತ್ತಿನ ಹಸಿವು ಹೆಚ್ಚಿತ್ತಾದರೂ ತಿಂದುದು ಒಂದು ರೊಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಚೆಕ್ಪಾಟಿಯಲ್ಲಿ ದಾಲ್. ಅದೂ ಕೂಡ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಬಿಸಾಡಬಾರದೆಂಬ ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಮತ್ತು ರೊಟ್ಟಿ ಬಿಸಿಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ. ಮೈಯ ಕೊಬ್ಬು ಕರಗುತ್ತಿತ್ತು ಇಲ್ಲ ಎತ್ತರತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೊದಂತೆ ಹಸಿವು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿತ್ತು ಇಲ್ಲ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ತಿನಿಸುಗಳೇ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿದ್ದವೋ, ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ

ಊಟದ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಬದುಕಡಿಮೆಯಾಗಿತ್ತು. ದಿನಕ್ಕೆ ಆರೇಳು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ಕಷ್ಟತಮ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದತ್ತಿಯಿಳಿದು ನಡೆದರೂ ಇಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಊಟ ಸಾಕಾಗಿದ್ದು ರಾತ್ರಿ ಮಲಗುವವರೆಗೆ ಲವಲವಿಕೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದಮೇಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯದಂತೆ ನಾವು ಬೇಕಿದ್ದುದರ ಎರಡು ಮೂರು ಪಟ್ಟು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ತುರುಕುವೆಂದಾಯಿತು!

ಈ ವಾರದ ಚಾರಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡ, ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡ ಮತ್ತೊಂದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ ದಿನವನ್ನು ಹೊಸತನದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ (ಆರೇಳು ಗಂಟೆಗಳ ನಡಿಗೆಯೆನ್ನುವುದು ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ) ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆ ಎದ್ದು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಹೊರಗೆ ಚಳಿಗಾಳಿ, ಮಳೆಯಿದ್ದರೂ ಇನ್ನೆದು ನಿಮಿಷವೆಂದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಂಬಳಿಯೊಳಗೆ ಯಾರೂ ಮುಂದುರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನವಿದ್ದರೆ ಮಹದೇವ- ಗಾಣದೆತ್ತಿನಂತೆ ಮನೆಯೆಂಬ(ಅಫೀಸೆಂಬ)ಗೂಟವನ್ನು ಸುತ್ತುವವರಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಹೊಸ ದಿನಚರಿಯ ಬೆಳಗು ಅರುಣೋದಯ ಕಾಯಕಲ್ಪ-ಮಾನಸಕಲ್ಪ ತರುವಂತಹದು. ಜೀವನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿಶಾಲವಾಗಿಸುವಂತಹದು.

ಸಂಜೆ ಐದು ಗಂಟೆಗೆ, ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣೆಗಾಗಿ, ನಮ್ಮ ಶಿಬಿರದಿಂದ ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಇಂಡೋ ಟಿಬೇಟಿಯನ್ ಬಾರ್ಡರ್ ಪೊಲೀಸ್ ದಳದ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸರತಿ ನಿಂತೆವು. ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿಯೊಂದಿಗೆ ಸುಧಾ ಮಹಾಲಿಂಗಂ ನಿಂತರು. ನಿರ್ಮಲಾರ ಪರವಾಗಿ ವೈದ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಹಾಗೂ 'ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ' ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಲು ನಿರ್ಮಲಾರಿಗೂ ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯಲು ಸುಧಾರ ಪ್ರಯತ್ನ.

ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಅರ್ಕವುತ ಚಟರ್ಜಿಯವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಮತಿ ಸಿಕ್ಕಿತು. ನಮ್ಮ ತಂಡದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ವೈದ್ಯರಿಲ್ಲದಿದ್ದು ಒಂದು ಕೊರತೆಯಾಗಿತ್ತು. ಇವರಿಬ್ಬರ ದೇಹಸ್ಥಿತಿ ಟಿಬೆಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಬಿಗಡಾಯಿಸಿದರೆ ತುರ್ತು ಸಹಾಯ ನೀಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಂಬಂಧ ನಿರ್ವಾಹಕರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಭರವಸೆ ಮತ್ತು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಬೇಡಿಕೆಗೆ ಮಣಿದು ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನುಮತಿಕೊಟ್ಟು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ ವೈದ್ಯರು ಇವರಿಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಕರಾರು ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡರು. ದೆಹಲಿಯಿಂದ ಇಬ್ಬರು, ಅಲ್ಪೋರಾದಿಂದ ಒಬ್ಬರು ಮರಳಿದಂತೆ ಗುಂಜಿಯಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಾದುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತಸ ತಂದಿತ್ತು.

ತಪಾಸಣೆ ಮುಗಿಸಿ ಕೋಣೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಸುಧಾರ ಮಂಚದಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕಗಳಿದ್ದವು. ಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರಿಂದ ಓದಲು ತಂದಿದ್ದದು. ಹಿಮಾಲಯದ ಬಗೆಗಿನ ವಿಷಯಗಳ ಕುರಿತು ಪ್ರಬಂಧಗಳು, ಕೈಪಿಡಿಗಳು. ನಿಧಿ ಕಂಡವಳಂತಾಯಿತು ನನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ. ಇಂದು ರಾತ್ರಿ ತಾನು ಓದಿ ಕಾಲಾಪಾನಿ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಭಾಷೆಯಿತ್ತರು ಸುಧಾ. ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ಕಂಡಿರದ ಕಾಲಾಪಾನಿ ಶಿಬಿರಕ್ಕಾಗಲೇ ನೂರು ಸಲ ಜಿಗಿದಾಡಿತು. ಹೀಗೆಯೇ ದಿನದಿನವೂ ಏನಾದರೊಂದು ಹೊಸತು ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಇಂಬು ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು.

ಇಂದು, ಗುಂಜಿ ಶಿಬಿರದಿಂದ ಲಿಪುಲೇಖ್ ಗಡಿಯವರೆಗೆ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಇಂಡೋ

ಟಿಪಿಟಿಯನ್ ಬಾರ್ಡರ್ ಪೊಲೀಸ್‌ನವರು (ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ.) ಬರುವವರಿದ್ದರು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ವೃದ್ಧರೊಬ್ಬರು, ಇಬ್ಬರು ರೇಡಿಯೋ ಆಪರೇಟರ್‌ಗಳು. ಒಬ್ಬ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಮತ್ತು ಕೆಲವರು ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳು ಹೊರಟರು. ಯಾತ್ರಿಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಜನರಾದರೆ, ಪೋನಿವಾಲಾ-ಪೋರ್ಟ್, ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವಿಶಾಸ ದಳದವರು ಮತ್ತು ಈಗ ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ.ಯವರೂ ಸೇರಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಜನರಿದ್ದರು. ಐವತ್ತು-ಅರವತ್ತು ಜನರ ಗುಂಪಿನೊಂದಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಮೂವತ್ತು ಕುದುರೆಗಳೂ ಸೇರಿ ತಂಡವು ದಿಬ್ಬಣವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಏರುವನಿಯ ಮಾತುಕತೆ ಹಾಸ್ಯ ಚಟಾಕಿ, ಗಾಯನ ನಡೆದಿತ್ತು. ಕೆಲಯಾತ್ರಿಗಳು ಹಿಮಾಲಯದ ಈ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಕಿರಿಕಿರಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಪೋರ್ಟ್‌ನೊಂದಿಗೆ, ಸಹ ಯಾತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಅವರ ಚಕಮಕಿಯೂ ನಡೆದಿತ್ತು. ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ.ಯ ಡಾ.ರಾಜೂ ಅತಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿನ ವಿರಳ ಹವೆಯಿಂದಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರು ಸಹನೆ ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಹಜ. ಅವರಿಗೆ ಎದುರುತ್ತರ ಕೊಡದಿದ್ದರಾಯಿತು. ಅದಷ್ಟು ದಾರಿ ನಡೆದು ಹೋದರೆ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಬೇಗ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆಗಾಗ ಪಾನೀಯವೇನಾದರೂ ಅಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆ ದಣವಾಗುವುದು ಕಡಿಮೆ. ಏನೇ ಭಾರ ಹೊರಬೇಕಿದ್ದರೂ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೊರುವುದುತ್ತಮ. ಇಲ್ಲವೇ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಿ. ಎರಡೂ ಕೈಗಳು ಖಾಲಿಯಿದ್ದರೆ ಬೀಸಿ ನಡೆಯಲು, ಆಸರೆ ಪಡೆಯಲು ಅನುಕೂಲ. . . ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದರು. ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ.ಯವರಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಚುರುಕು ಬಂದಿದ್ದರೆ ಅಚ್ಚರಿಯಿಲ್ಲ. ಅವರಿರುವರೆಂಬ ಸಂಗತಿಯೇ ಧೈರ್ಯ ತಂದಿತ್ತು.

ಗುಂಜಿಯಿಂದಲೇ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಶುಷ್ಕತೆ ಇಣುಕಹತ್ತಿತು. ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳ ಏರು, ನೊರಜುಗಲ್ಲಿನ ದಾರಿ, ತಣ್ಣನೆಯ ಒಣಗಾಳಿ. ನೋಡಲು ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳಷ್ಟೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಅದೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹುಲ್ಲು ಮಾತ್ರ. ಬೇಸಿಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಮೈಯೊಡ್ಡಿದ್ದ ಈ ಹುಲ್ಲುಗಿಡಗಳೇ ಹೂ ಬಿಟ್ಟು ಒಣ ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳ ಚಿತ್ತಲೆ ಪರ್ವತ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಲೆತ್ತಿಸಿದ್ದವು

ಕಾಲೇಗಂಗಾ ನದಿಯ ಇಬ್ಬದಿಯಲ್ಲೂ ಕಣ್ಣು ಹಾಯುವವರೆಗೆ ನಿಸರ್ಗ ನಿರ್ಮಿತ 'ರಾಕ್ ಗಾರ್ಡನ್'. ಕಾಲೇಗಂಗಾ ಕೂಡ ತನ್ನ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಹೊರಳಿ ಕುಣಿದು ಹಂದಿದ್ದಳು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಝುಬ್ಬುಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಮಾನು ಹೇರಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಎದುರಾದರು. ಒಂದು ಝುಬ್ಬುವಿನ ಮೇಲೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲಿನ ಹೊರೆಯಿತ್ತು. ಧೂಪದ ಹುಲ್ಲೆಂದು ಟಿಪಿಟಿನಿಂದ ಭಾರತಕ್ಕೆ ತಂದು ಮಾರುವವರಿದ್ದರು. ಕೆಲವರ ಬಳಿ ದುಂಡುದುಂಡಾಗಿ ಬೆಳದಿದ್ದ ಕುರಿಗಳ ಮಂದೆ ಇತ್ತು. ಗಡಿ ತೆರಪಿಲ್ಲದಾಗಲೇ ಇಷ್ಟು ಓಡಾಟವಿದ್ದರೆ ಅನಿರ್ಬಂಧಿತ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮನುಷ್ಯ - ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಓಡಾಟ ಇನ್ನಷ್ಟಿದ್ದಿರಬೇಕು! ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಕೂಡ ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಎರಡು ಅಡಿ ಅಗಲದ 'ಸೇತುವೆ' ಯನಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸರದ ಮೇಲೆ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದವು.

ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ತರಹದ ಸೇತುವೆ? ಯಾವಾವ ಜೀರ್ಣಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸೇತುವೆ? ಸೇತುವೆಯ ಪಳೆಯುಳಿಕೆ! ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯ ಸೇತುವೆಗಳನ್ನು ಗಾಲಾಯಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತ ದಾಟುತ್ತ

ಬಂದವು. ಗುಂಡಿ ಬಿಬಿರವನ್ನು ತಲುಪಲು ನನ್ನ ಐದು ಕಿ.ಮೀ. ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ನಡೆದಿದ್ದವು ಕಾರಣ- ಸೇತುವೆಯೇ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿದೋಗಿತ್ತು. ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಡೆ ಜನಸಂಚಾರದ ಮಾರ್ಗವು ನದಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ ಸೇತುವೆಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಮುಂಗಾರಿನ ದೊಡ್ಡ ದ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಸೇತುವೆಗಳು ಕೊಚ್ಚಿದೋಗುವುದು, ಮುಂದು ಬೀಳುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಗುಂಡಿ ಬಿಬಿರದ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಇರಬೇಕಿದ್ದ ಸೇತುವೆಯ ಸಮಸ್ಯೆ ಇನ್ನೂ ಕ್ಲಿಷ್ಟ. ಎರಡು ನದಿಗಳ ಸಂಗಮದಿಂದಾಗಿ ನೀರು ಅಗಾಧ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಬರುವಾಗ ಎರಡೂ ದಡಗಳು ಕೊಚ್ಚಿ- ಕುಸಿದು ದೋಗಿ ನದಿ ಪಾತ್ರವು ವರ್ಷವರ್ಷವೂ ಅಗಲವಾಗುವುದು. ಆಗ ಸೇತುವೆಯ ಉದ್ದವೇ ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆ. ಸಾಲುದದಕ್ಕೆ ಹಿಮಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಹಿಮರಾಶಿಯ ಭಾರದಿಂದ ಸೇತುವೆ ಜಗ್ಗಿ ಕಡಿದು ದೋಗುವುದೂ ಉಂಟು.

ಪಾಂಗು-ಸಿರ್ಖಾ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಕೊಳ್ಳಗಳು, ನದೀ ಕಂದರಗಳು, ಗಾಲಾ ಮಾಲ್ವಾ ಬುಧಿ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಪ್ರಪಾತಗಳು, ಕಡಿದಾದ ಪರ್ವತಗಳು, ಶಿಲಾಪಾತ, ಗರ್ಭಾಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಭೂ ಕಂಪದ ಪರಿಣಾಮ, ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿನ ನದೀ ಪಾತ್ರದ ವಿಸ್ತಾರ- ಕೇವಲ ಒಂದು ವಾರದ ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲೇ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕುರುಡುಗಳನ್ನಿತ್ತ ಹಿಮಾಲಯವು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದ ಕಿರುಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿತು. ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಮೂರುವರೆ ಅಂಗುಲದಂತೆ ಸರಿಯುತ್ತಾ ಏಷಿಯಾ ಖಂಡದ ಭೂಪರಮವು ಗುಮ್ಮತ್ತಿರುವ ಭಾರತದ ಭೂವಿಸ್ತಾರ, ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮೈಕೊಡವಿಕೊಂಡೇಳುತ್ತಿರುವ ಹಿಮಾಲಯ, ಈ ಹಿಮಾಲಯದಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹಾದು ಹೋಗಿರುವ ಭೂಕಂಪ ಅಧಿಕೇಂದ್ರಗಳ ಪಟ್ಟಿ, ಪ್ರತಿ ಹಿಮಗಾಲದಲ್ಲೂ ಹಿಮಾಲಯದ ಉನ್ನತ ಶಿಖರಗಳ ಮೇಲೆ ಶೇಖರವಾಗುವ ಹಿಮರಾಶಿಯ ಭಾರ, ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಎರಗುವ ಮುಂಗಾರು ಮಳೆ, ಇದರಿಂದಾಗಿ ತುಂಬಿ ಹರಿವ ನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹದ ಕೊರೆತ-ಹೆಸರಿಗೆ ಹಿಮಾಚಲವಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಅಚಲವಲ್ಲ. ಯಾವುದೂ ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಹುಲುಮಾನವ ಕಟ್ಟುವ ಸೇತುವೆ ರಸ್ತೆಗಳನ್ನು ನೆಚ್ಚಲಾದೀತೇ? ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಜಲಾಶಯ, ವಿದ್ಯುತ್ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು ನಂಬಲಾದೀತೇ? ಹಿಮಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣಾಮುಖದ ಪರಿ ಇಂತಾದರೆ ಉತ್ತರಾಮುಖದ ಟಿಬೆಟ್ ಪರ್ವತಗಳ ಪರಿಯಿನ್ನೇತೋ! ಅಂತೂ ಹಿಮಾಲಯವು ಸೋಜಿಗದ ಸುರಿಮಳೆ ಸುರಿಸುವ ಪರ್ವತ ಮಾಲೆಯೇ ದಿಟ.

ಗುಂಡಿ ಬಿಬಿರದಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ಬಂದಿದ್ದವು. ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಗಳು, ಭೋಟಿಯಾಗಳು ದಾರಿಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಆರಾಮವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಏಕೆಂದು ಊಹಿಸುವ ಮೊದಲೇ ಕೈಗೊಂಡು ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಚಹಾದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ಐ.ಟಿ.ವಿ.ಪಿ. ಯೋಧನೊಬ್ಬ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದು ಕಿರುನಗೆ ಬೀರಿ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದ್ದ. ಕಾಲೀಗಂಗಾ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಒಲೆಗಳು ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದು, ಅದರ ಮೇಲೆ ಚಹಾ ನೀರು ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಳೆದಷ್ಟು ಚಹಾ ಸರಬಾರಜಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕುಳಿತಲ್ಲಿಗೇ ತುಂಬಿದ ಬಟ್ಟಲು ತಂದು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೈನಿಕಸೋದರರು 'ನಮ್ಮ ಕೈಲಾದ ಅತಿಥ್ಯವಿದು. ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಮಾಡಲು ಮನವಿದ್ದರೂ ಸೌಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿದರು.

ತಮ್ಮ ಭೂಮಿ ಕಾಣೆಯನ್ನು, ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟು ಇಡೀ ದೇಶವನ್ನು ದೇಶವಾಸಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಇವರ ಅತಿಥ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ! ಇವರದು ಪೂರಾ ಭಾರತವನ್ನೇ ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಹೃದಯ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರನ್ನೂ 'ಬೆಹನ್ ಜೀ' 'ಭಾಯಿಸಾಬ್' ಎಂದು ಸನಿಹಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಾತನಾಡುವ ಅತ್ಯಂತ. ಜೊತೆಗೆ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ದ ಭಕ್ತಿ ಭಾವ. ಒಂದು ಸಗುಣದಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸೋದರ ಭಾವವನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿದ ಹೆಸರಿನ ಮನದವರು. ಇವರು ಧರಿಸಿದ್ದ ಶಿಕ್ಷೆ ಸಿಪಾಯಿಯ ವೇಷ ಭೂಷಣಗಳೂ ವಿಚಿತ್ರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಪ್ತಾಯಮಾನವಾಗಿತ್ತು. ಕಾಲಾಪಾನಿ ಶಿಬಿರವನ್ನು ತಲುಪುವ ಮೇಳೆಗೆ ಕು.ಮಂ.ವಿ.ನಿ.ಯವರು ನೀಡಿದ್ದ ಅತಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಗರ ಮುಗ್ಧ ಅತ್ಯಂತಯಿತ್ತು. ಇಂದು ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ. ನೀಡಿದ್ದ ಅತಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟೋಪಚಾರದ ಒತ್ತಾಯವೂ ಬೆರೆತಿತ್ತು. ಮುಕ್ತ ನವಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಷ್ಟತೆಯಿದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯ ಮತ್ತು ಸೇವಾರ್ಥದ ನಡುವಿನ ಅಂತರ ಛೇದಿಸಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ವರ್ಷವಿಡೀ ನಡೆಸುವ ಮಿಲಿಟರಿ ಜೀವನದ ಏಕತಾನತೆಯಲ್ಲಿ ಆಗೇಗ ಸಿಗುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರೊಡನಾಟವನ್ನು ದೃತ್ಯಾರ್ಪಣೆ ಆನಂದಿಸುವ ಮಂದಿ ನಮ್ಮಿಂದ ಬಯಸುವುದಾದರೂ ಏನನ್ನು? ಅತ್ಯಂತ ಅಷ್ಟೆ. ಸಿಕ್ಕರೆ ಸರಿ. ಸಿಗದಿದ್ದರೆ ಕರ್ತವ್ಯ ಮಾಡಿದ ಎನ್ನುವ ತೃಪ್ತಿ. ಸ್ಥಳೀಕರೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ಕೊಳ್ಳುವ, ಕಷ್ಟ ಸುಖಕ್ಕಾಗುವ ತುಡಿತ. ಜೀವಕ್ಕೆ ಅವರು ಕೊಡುವ ಬೆಲೆ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಿಪರೀತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಸಹಾಯ ಹಸ್ತ- ಹಿರಿಯಣ್ಣನಂತೆಯೇ ಇವರ ವ್ಯವಹಾರ. ಈ ಹಿರಿಯಣ್ಣನ ಬಲಿಷ್ಠ ಬಾಡುಗಳು ಕಾಲಾಪಾನಿ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿ ತಂಡವನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದ ರೀತಿ ಅನನ್ಯ. ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದರೆ ಗಂಡಸರನ್ನು ಕೈಕುಲುಕಿ ನಂತರ ಬಿಗಿದಷ್ಟಿರಬಹುದು ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದ ರೀತಿ ವಿಶೇಷಾಭಿಮಾನ ತಂದಿತ್ತು. "ಈಗ ಊಟ ಮಾಡಿ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ. ಸಂಜೆಗೆ ಕಾಳೀಮಾತಾ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕೂಡೋಣ." ಎಂದ ಇವರ ಮಾತು ವಿಧಾಯಕವಾದರೂ ಕಾರ್ಣವ್ಯತ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಅದ್ವಾನವಾಗಿದೋಯಿತು. ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ. ಸೋದರರಂತೆಯೇ ಅವರ ಮಿಲಿಟರಿ ಶಿಬಿರದ ಮುಂಭಾಗವೂ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ತಾಣ' ಕಾಲೀಗಂಗಾ ಉದ್ಗಮ ಸ್ಥಳದ ಪುಟ್ಟಕೊಳ. ಅದರ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಳೀಮಾತಾ ಮಂದಿರ. ಕೊಳದ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಾವಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಧ್ವಜಗಳು.ಎಡಗಡೆಗೆ ಮುಗಿಲೆತ್ತರಕ್ಕೆ ಎದ್ದಿದ್ದ ಶಿವಪರ್ವತ್ ನ ಗರಗಸದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಖರಗಳ ಸಾಲು. ಬಲಗಡೆಯ ಬೆಟ್ಟದ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಮಂದಿರ. ಹಿಂಜಿದ ಹತ್ತಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೂರಾಡಿದ್ದ ಹಗುರ ಬಿಳಿ ಮೋಡಗಳು. ಕಾಳೀಮಾತಾ ಮಂದಿರವನ್ನು ದಾಟಿ ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮೀ ನಡೆದರೆ ಕು.ಮಂ.ವಿ.ನಿ.ಯ ಅರ್ಧ ಗೋಳಾಕಾರದ ಟೆಂಟ್‌ಗಳು. ೧೯೯೦ ಅಡಿಗಳ ಮುಗಿಲೆತ್ತರದ ಇಂತಹ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದು ಸಂಜೆ ಏನೇನೂ ಸಾಲದು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನವೇ, ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ. ಕಛೇರಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಪಾಸ್ಪೋರ್ಟ್ ಮತ್ತು ಕ್ಯಾಮರಾವನ್ನು ಪರಿಶೀಲನಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಭಾರತದ ಹಣವನ್ನು ಮತ್ತು ತೆಗೆದ ಫಿಲ್ಮ್ ರೋಲುಗಳನ್ನು ಜಮಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ರಕ್ತಸ್ಯಾಕ್‌ನಿಂದ ಅನಾವಶ್ಯಕ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು, ಕೊಳೆಯಾದ ಕಾಲು ಚೀಲಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಟ್ಟಗಳನ್ನು ಈಚೆ ತೆಗೆದು ಮೂಟೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಲಾಪಾನಿ ಶಿಬಿರದಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲು ಅಣಿ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯಾಣವು ಇನ್ನೂ ಹಗುರವಾಯಿತೆಂಬ ಭಾವನೆ!

‘ಇವತ್ತಿನ ನನ್ನ ಕೊಡುಗೆ ನಿನಗೆ’ ಎಂದು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಸುಧಾ ನನ್ನ ಉಡಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು. ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದು ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ಒದುತ್ತಾ, ಮ್ಯಾಪುಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ, ಈ ಒಂದು ವಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನೋಡಿದ್ದ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿ ಹಿಮಾಲಯದ ಜನನವೂ ಕೂಡ ಕೂತೂಹಲ ಕೆರಳಿಸುವ, ವಿಸ್ಮಯ ಮೂಡಿಸುವ ಸಂಗತಿಯಾಗಿ ತೋರಿತು.

ಹಿಮಾಲಯದ ಜನನ ವೃತ್ತಾಂತ ೧೩೦-೧೪೦ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಟೆಥಿಸ್ ಸಾಗರ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಸಾಗರ ತಳದಲ್ಲಿ ಮರಳು ಮಣ್ಣು ಪದರ ಪದರವಾಗಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನಿರಂತರವಾಗಿ. ೬೦-೬೫ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ನಡೆಯಿತು. ಈ ಪದರಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಾಣು ಜೀವಿಗಳ ಚಿತ್ರ ವಿಚಿತ್ರ ರಚನೆಗಳು, ಅಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಲಘು ಹಿಮಾಲಯ ದ ಶಿಲಾಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ೬೦-೬೫ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಆದ ಭೂಮಿಯೊಳಗಿನ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರದಿಂದಾಗಿ ಈ ಪದರ ಕಟ್ಟುವಿಕೆ ನಿಂತು ಹೋಗಿ ಬೇರೆಡೆ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಈ ಹೊಸಪದರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಂತರ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದ ವಿವಿಧ ವರ್ಗದ, ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ-ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳು ಉತ್ತರ ಹಿಮಾಲಯದ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವನ್ನು ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಮೆಂದು ಪೂಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ೨೦-೨೨ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಆದ ಹರ್ಸಿನಿಯನ್ ಕ್ಷೋಭೆಯಲ್ಲಿ ಟೆಥಿಸ್ ಸಾಗರವು ಸಂಕುಚಿತಗೊಂಡು ಲಘು ಹಿಮಾಲಯ ಶ್ರೇಣಿ ಮೇಲೆದ್ದಿತು. ಈ ಶ್ರೇಣಿಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾದ ಟೆಥಿಸ್ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಪದರ ಕಟ್ಟುವಿಕೆ ೧೩-೧೪ ಕೋಟಿ ವರ್ಷ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಕೇವಲ ೭ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಭೂ ವಿಪ್ಲವವು ಪ್ರಸವದ ಮೊದಲ ಆಕುಂಚನವೆನ್ನಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರದ ಕಾರಕೊರಂ ಶ್ರೇಣಿ ಮೇಲೆ ಬಂದಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ನೀರಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ನುಗ್ಗಿತು. ಟೆಥಿಸ್ ಸಾಗರ ತಳದಲ್ಲಿ ೫೦-೬೦ ಕಿ.ಮೀ. ಉದ್ದದ ಬಿರುಕು ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭೂಮಿಯೊಳಗಿನ ಲಾವಾರಸ ಹೊರಹರಿದು ಕಲ್ಲು ಪದರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹವುಗಟ್ಟಿತು. ಅಳಿದುಳಿದ ಟೆಥಿಸ್ ಸಾಗರದ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಪದರಗಳು ಬೆಳೆಯುವುದು ೧೧/೨ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಇದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ತ್ರಿಕೋನ ಭೂಖಂಡ ಏಷಿಯಾ ಖಂಡದ ಟೆಬೆಟ್, ಕಾರಕೊರಂ ಭೂಭಾಗವನ್ನು ಗುದ್ದಿ ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಸರಿದು ಏಷಿಯಾ ಭಾಗವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮೀಟುತ್ತಿತ್ತು.

ಎರಡನೆಯ ಭಾರೀ ವಿಪ್ಲವ ೪ ೧/೨ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಆಗಿ, ಈ ಬಾರಿ ಸಮುದ್ರದಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಏಷಿಯಾ ಖಂಡದ ಟೆಬೆಟ್ ಭೂಭಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಲಾಭಾಗಗಳು ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಜರುಗಿ ಬಂದವು. ೨ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಆದ ಮೂರನೇ ಪ್ರಳಯಾಂತಕ ಕ್ಷೋಭೆಯಿಂದ ಸಾವಿರಾರು ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆದ್ದು ಬಂದವು. ಪರ್ವತಾಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಈ ಶ್ರೇಣಿಗಳ ಸಮೂಹವೇ ಹಿಮಾಲಯ ವಾಗಿ ಉದಿಸಿತು. ಈ ಭೂ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಿರುಕುಗಳು ಅಗಲವಾಗಿ ಪರ್ವತ ಶಿಲೆಗಳು ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟಗೊಂಡು ನವಜಾತ ಹಿಮಾಲಯವು ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಸರಿಯ ತೊಡಗಿತು. ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಎರಡು ಸೆಂಟಿ ಮೀಟರ್‌ನಂತೆ

ಇಂದಿಗೂ ಜರಗುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಎಣಿಕೆ! ಡಾಲ್ ಹೌಸಿ, ಸಿಮ್ಲಾ, ರಾಣೀಖೇಟ್, ಅಲೋಡ್ರಾ, ದಾರ್ಜಿಲಿಂಗ್ ಮುಂತಾದವು ಈ ರೀತಿ ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟವಾದ ಶಿಲಾಶೈಲ ಸಮೂಹವೇ. ಬಿರುಕುಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಅನೇಕ ಪದರಗಳ ಭಾರವೂ ಸೇರಿ ಭೂಮಿಯ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಿಲಾ ಪದರವೇ ಕರಗಿ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಮಾಗುವು ಬಂಡೆಗಳ ಪದರವನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಮೇಲೆದ್ದಿತು. ಈಗಿನ ಶಿವಾಲಿಕ ಶ್ರೇಣಿಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮಡುಗಟ್ಟಿದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪದರ ಕಟ್ಟುವೆಕೆ ಮುಂದವರೆಯಿತು. ಸುಮಾರು ೨೫-೩೦ ಲಕ್ಷ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭೂಕ್ಷೋಭೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಾಲಿಕ ಬೇಸಿನ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪದರಗಳು ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿ ಇಂದಿನ ಶಿವಾಲಿಕ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು ರೂಪಗೊಂಡಿತು.

ಶಿವಾಲಿಕ ಶ್ರೇಣಿ ಮತ್ತು ಹಿಮಾಲಯ ಶ್ರೇಣಿಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯದ ಸಂಧಿಯು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ್ದರೂ ಹಿಮಾಲಯವು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಜರುಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕೆಲವೆಡೆ ಶಿವಾಲಿಕದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಪರ್ವತಗಳು ಏರಿಕುಳಿತಿವೆ! ಕಡೆಯದಾಗಿ ಶಿವಾಲಿಕದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಪದರಗಳು ಬಿದ್ದು ಇಂದಿನ ಗಂಗಾಬಯಲು ರೂಪಗೊಂಡಿದೆ. ಹಿಮಾಲಯದ ಎತ್ತರ ಬೆಳೆಯುವಿಕೆಗೆ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಜರುಗುವಿಕೆಗೆ ಕಾರಣ ಭಾರತದ ಪರ್ಯಾಯ ದ್ವೀಪದ ತ್ರಿಕೋನ ಭೂಖಂಡವು ಏಷಿಯಾ ಭೂಪದರವನ್ನು ಹರಿಹಾಯುತ್ತಿರುವುದು.(ನಕ್ಷೆ -೩)

ಸಾಗರ ತಳದಲ್ಲಿ ಮರಳ ರಾಶಿ ಮೇಲೆದ್ದು ಇಂದು ಉನ್ನತ ಹಿಮಶಿಖರಗಳಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ! ಸಾಗರ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟ್ ಭೂಭಾಗ ಇಂದು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಪ್ರಸ್ಥ ಭೂಮಿಯಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನ ಭಾವಣೆಯೆನಿಸಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಹಿಮಾಚಲ ದಕ್ಷಿಣದತ್ತ ಏರಿಬರುತ್ತಿದ್ದ- ಅಂದಮೇಲೆ ಅಚಲ ಅಚರವಾದುದೇನು? ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರ ಹೊಂದದಿರುವುದೇನು? ಸರ್ವವೂ ಸರ್ವತ್ರ ಚಲನ ಶೀಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಚಲನೆಯ ಮೂಲ ಶಕ್ತಿಯಾವುದು? ಭಾರತ ಋಷಿವಾಣಿ 'ತತ್' (ಆದ-ಬ್ರಹ್ಮ) ಎಂದುತ್ತಿತ್ತು. ನೂರಾರು ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಡೆದಿರಬಹುದಾದುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಅದನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾಧಾರ ಸಮೇತ ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಮಾನವ ಚೈತನ್ಯದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಧ್ಯಾನಿಸಿತ್ತು. ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರದ ಹಿಂದಿರುವ ವಿರಾಟ್ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸಿದ ಭಾರತೀಯ ವಿಚಾರ ವೈಖರಿಯನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿತ್ತು. ಮಾನವ ಚೈತನ್ಯವೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿ 'ಬ್ರಹ್ಮ'ದ ಆಯತನ (ಸ್ಥಾನ) ವಾಗಿರುವ ಮಾನವನನ್ನು 'ಆಯತನವಾನ್' ಎಂದಿತು ಭಾರತೀಯ ವಿಚಾರಧಾರೆ. ಆಯತನವಾನ್ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪದವು ಮಾನವ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಭಾರತೀಯರು ಕೊಟ್ಟ ಅತ್ಯುಚ್ಚ ಕಾಣಿಕೆ. ಈ ಶ್ರೀಮಂತ ವಿಚಾರ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದವಳು ನಾನೆಂಬ ಹೆಗ್ಗುಳಿಕೆ ತಾನೇತಾನಾಯಿತು.

ಹಿಮಾಲಯದ ಬಗೆಗೆ ಓದುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ಗತಕಾಲಕ್ಕೆ ತೊಂದೋದ ತರಗಲೆಯಾಗಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ವರ್ತಮಾನಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ತಂದವರು ಗೆಳತಿಯರು ನಿರ್ಮಲಾ ಮತ್ತು ಮಂದಾಕಿನಿ. ಸಂಜೆಯ ಇಳಿಬಿಸಿಲಿನ ತಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿಬಂದ ಗಾನ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಳೀಮಾತಾ ಮಂದಿರಕ್ಕೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು. ಮಿಲಿಟರಿ ಶಿಬಿರದ ಕಾಳೀಮಾತಾ ಮಂದಿರದೊಳಗೆ ಅಲುಗಾಡಲು ಆಗದಂತೆ ಜನ ತುಂಬಿದ್ದರು. ಫೋಲು ತಾಳಗಳ, ೩೫-೪೦ ಕಂಠಗಳ ಸಮೃದ್ಧತಾನ ಪರ್ವತಗಳೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಉತ್ಸಾಹ ಯುವಕರು ದುರುಪಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಜನೆಗಳಿಗೆ ಕೊಳದ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ

ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದರು ಹಲವರು. ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿಗಳೆರಡೂ ವಿಶೇಷ ಶೂನ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಕಾಳೀಮಾತೆಯಲ್ಲಿ ಕೋರುವುದೇನೂ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇಂದು ಬೆಳಗ್ಗೆ, ಕಾಳೀಮಾತಾ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತಲೆಬಾಗಿ, ಶಿವ ಮಂದಿರದ ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಿಂದ ಸಾಗಿ, ನಾಬಿದಾಂಗ್ ಶಿಬಿರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಡೆದವು ಸರಿಸುಮಾರು ಸಮತಟ್ಟಿನ ಹತ್ತು ಕಿ.ಮೀ.ನ ದಾರಿಯಾಗಿ ಇಂದಿನ ಪಯಣ. ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನವು ೧೩೮೦೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದ ನಾಬಿದಾಂಗ್ ಶಿಬಿರ. ನಿನ್ನೆ, ಹಿಮಾಲಯದ ಬಗೆಗೆ ಓದಿದ್ದ ವಿಚಾರಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದು ಈ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ದೂಸದೇನನ್ನೋ ಕಂಡ ಭಾವನ. ಅಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಳೀಗಂಗಾ ಯಾವುದೂ ಪೂರ್ವೇತಿಹಾಸದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ದೇಳುತ್ತಿರುವಂತೆ, ಅದನ್ನು ಕೇಳುವ ಕಾತರ. ದಿವಾನ್‌ಸಿಂಗ್‌ನ ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯ. ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿಗಳೆರಡೂ ಜಾಗರೂಕವಾಗಿದ್ದವು.

ಮೇಲಕ್ಕೇರಿದಂತೆ ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಸಿರು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿತ್ತು. ಹುಲ್ಲು ಹೂದಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಬದಲಿಗೆ ನಿರ್ವಾಣ ನಿಂತ ಶಿಲಾಶೈಲಗಳು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಏನೋ ಒಂದು ಮೋಡಿ! ನಿಸರ್ಗದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಲಾ ವಿಲಾಸ! ಎಂದಿನಂತೆ ಬಿಸಿಲಿರದ ಪದೇಪದೇ ಬೀಳುತ್ತೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಂಜಿನ ತೆರೆ. ಮೋಡದ ವಾತಾವರಣ, ಹವೆಯಲ್ಲಿ ಚಳಿಯ ಅನುಭವ. ಇವತ್ತಿನ ಚಾಯ್ ಪಾನಿ ಆತಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಡಗರ. ನಡೆಯ ಬೇಕಿದ್ದುದು ಕೇವಲ ಹತ್ತು ಕಿ.ಮೀ.. ಆರಾಮದ ನಡಿಗೆಯೆಂಬ ಸಮಾಧಾನ. ಇಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುರಿಗಳ ಕೂಗು, ಕುದುರೆಗಳ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಗಂಟೆಗಳ ಸದ್ದು ಮಾರ್ದನಗೊಂಡು ವಿಶೇಷ ನಾದತರಂಗಗಳು ಕೇಳುವವರನ್ನು ಹಾಡಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದ್ದವು. ಹಾಡುವವರನ್ನು ಕುಣಿಸಿದ್ದವು. ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಚಾಯ್ ಪಾನಿಗೆ ನಿಂತಾಗ ಭೂಟಿಯಾ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಹಿಮ್ಮೆಳ ಒದಗಿಸಲು ಭವಾನಿಸಿಂಗ್, ಮತ್ತೊಂದಿಬ್ಬರು ಕುಣಿಯಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟರು. ಜಾನಪದವೂ, ಹಳ್ಳಿ ಕುಣಿತವೂ-ಅವರ ಮನದಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ತನ್ನದೇ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡೊಮ್ಮಿತ್ತು. ಮಾನವನ ಸದಜನತನದ ನಮೂನೆಯದು. ಮುಗ್ಧಮನದ ನಲಿವಿನ ಲಾಸ್ಯವು. ಕುಣಿತದ ಲಯಕ್ಕೆ ಮನಗೋತು ಮತ್ತೊಂದಾರು ಕಾಲುಗಳು, ನನ್ನದೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ತನು ಬಾಗಿ, ಬಳುಕಿ, ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸುತ್ತ ಹತ್ತಿದ್ದವು. ತೀವ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡು ಸಾಗಿದಂತೆ ಸುತ್ತಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲಾ ಕೈ ಚಪ್ಪಾಳೆಯೆಕ್ಕುತ್ತಾ ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದರು. ಹತ್ತು ನಿಮಿಷದ 'ಚಾಯ್ ಪಾನಿ' ಅರ್ಧಗಂಟಿಯ 'ನಾಚ್-ಗಾನಾ'ಗೆ ತಿರುಗಿತ್ತು. ಮರೆಯಲಾಗದ ಅನುಭವ.

೧೩೮೦೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದ ನಾಬಿದಾಂಗ್ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ತುಂತುರು ಮಳೆ ಸ್ವಾಗತಿಸಿತು. ಎರಡು ಅರ್ಧಗೋಳದ ಟೀಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಅಡಿಗಮನೆ-ಕಂ-ಕಟ್ಟಿಗೆಮನೆಯಾಗಿದ್ದ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಿರುಕೋಣೆಯೊಂದಿತ್ತು. ಊಟದ ಮೇಜು ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ, ತುಂತುರು ಮಳೆಯಡಿಯಲ್ಲೇ! ಭೂಟಿಯಾ ಜನರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕುದುರೆಗಳ ಮೈದಾನದ ಗುಡಾರದಲ್ಲಿ ಒಲೆ ಹತ್ತಿಸಿದರ ಉಳಿದವರು ನಮ್ಮ ಶಿಬಿರದಹಿರಿದ ದಿನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ, ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಯ ಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಯಿಬಂಡೆಯ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿ ಊಟದ ತಯಾರಿ ನಡೆಸಿದರು. ಹಾಡು ಕುಣಿತಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರೆತವರ ಊಟದಲ್ಲೂ ಬೆರೆತ ಮನವಾಗಿ

ದಾಖ್‌ನ್ ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟದ ಪಿರಿಯಗಳು

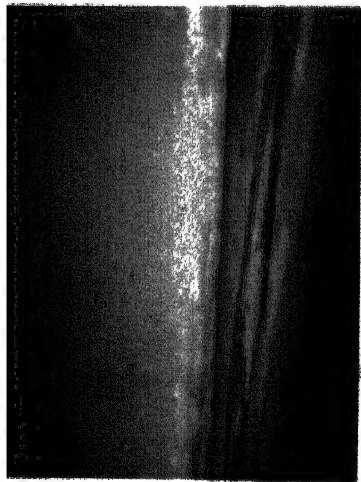
ನೇರಿಯಾ ಗೋಪಾಲದ ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ

ನೇರಿಯಾ ನ ಕುಳಕ್ಕೆ

ಕೊಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಬಾಚಿ

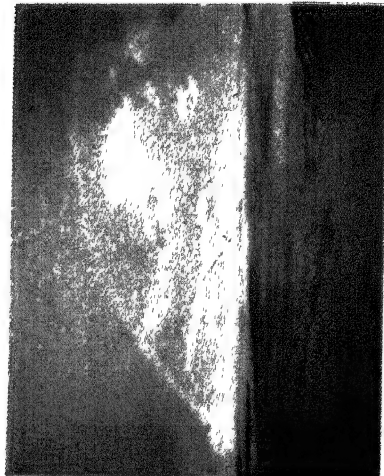
2000 ರಾಜ್ಯಾಭಿಮಾನ, ಮೈಸೂರು

2000 ರಾಜ್ಯಾಭಿಮಾನ, ಮೈಸೂರು

2000 ರಾಜ್ಯಾಭಿಮಾನ, ಮೈಸೂರು

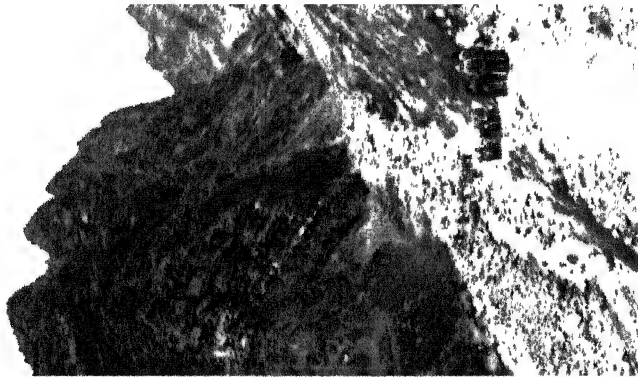
2000 ರಾಜ್ಯಾಭಿಮಾನ, ಮೈಸೂರು

ಲಿಕ್ಕರೇಬ್ಬಾ ಪಾಸಾಬ್ಬಿ

ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪಾಸಾಬ್ಬಿ

ಲಿಕ್ಕರೇಬ್ಬಾ ಪಾಸಾಬ್ಬಿ

ನಾವು ಮೂವರು ಮಹಿಳೆಯರು ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತೆವು-ಬಲವಂತದ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿ. ಗಂಡಸರು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಊಟ ಕಾಣಿಸುವವರು-ಬಲು ಮಿಷಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಭೋಟಿಯಾ ಪೂರಿ ಗೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ಹುಣಸೆ ಗೊಜ್ಜು! ಎತ್ತಣೆಂದೆತ್ತ ಸಂಬಂಧ ಬೆಸೆದನೋ ಮಲ್ಲೇಶ! ಇಂದಿನ ಊಟಕ್ಕೆ ಮಾಧುರ್ಯ ಹೃದಯದಿಂದ ಬಂದುದು. ರಸನದಿಂದಲ್ಲ. ಮಾತು ಊಟ ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗೆ.

ತವಾಘಾಟ್‌ನಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಿದ ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿಯ ಮೇರೆಗೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸಹಾಯಕನಿಗೂ ನಿಗದಿಯಾದಂತೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಗೋಧಿ ಹಿಟ್ಟು, ಎಣ್ಣೆ, ಬೇಕಾದ ಇತರ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಇವರೇ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಉರವಲು ಕೂಡ ಇವರದೇ. ಮೇಲು ಮೇಲಕ್ಕೇರಿದಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುವೂ ದುಬಾರಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಆದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ದಿನದ ಹೊಟ್ಟೆ ಪಾಡು ಕಳೆದರೆ ಹಣ ಕೈಗೂಡೀತು. ಇಂದರಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮೊಡನಿದ್ದ ಭೋಟಿಯಾಗಳಿಗೆ ಬೇಕೆ ತರಕಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಊಟ. ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿಯೇನಾದರೂ ಕಳೆದು ಹೋದರೆ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಅಳಿಸಿ ಹೋದಂತೆ! ಬೇಸಗೆಯ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟರೆ ನಂತರ ಬರುವ ದಶಹರಾ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಕೈಬಿಟ್ಟ ಮನೆಯವರೊಂದಿಗೆ ಸಡಗರದ ಹಬ್ಬವಾಚರಿಸುವರು. ಏನಾದರೂ ಹಣ ಮಿಕ್ಕರೆ ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲೊಂದಿಷ್ಟು ಸಂಭ್ರಮ. ಆಮೇಲೆ ಚಳಿ-ಹಿಮಗಾಲ ಮುಗಿವವರೆಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಕೈ ಬಾಯಿ ಕಟ್ಟುವರು.

ಶತಮಾನಗಳವರೆಗೆ ನಡೆದು ಬಂದಿದ್ದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೊರಗಿನವರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದರೆ, ಕಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವರು ಸ್ಥಳೀಕರೇ ಹೊರತು ದೂರದ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನಿರ್ಣಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವರಲ್ಲ. ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಭೋಟಿಯಾ, ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಗಿರಿಜನರು, ನರ್ಮದಾ ದಂಡೆಯ ಹಳ್ಳಿಗರು, ಅಭಯಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿನ ವನ ಜನರು-ಇವರ ಬಾಳು ಮೂರಾಬಟ್ಟೆಯಾಗುವುದಷ್ಟೆ. ನಗರವಾಸಿಗಳ ಬಾಳು ಹಸನಾಗುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಭೋಟಿಯಾಗಳ ಈ ಬಗೆಯ ಒತ್ತಡದ ಬದುಕಿಗೆ ಹಾಡು ಕುಣಿತಗಳೇ ಹೊರಗಂಡಿ. ನಕ್ಕು ನಡೆವುದೊಂದೆ ದಾರಿ. ನಮ್ಮ ದೇನಿದೆಯೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೀರಿ? ಕೈಲಾಸನಾಥನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪರವಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಮುಂಚಿನಂತಾಗಲೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಿ. ಅಷ್ಟೆ ಸಾಕು ನಮಗೆ ನಿರ್ವಾಸಿತರಾದ ಟಿಬೆಟೀಯರಂತೆಯೇ ಇವರೂ ಮೊದಲಿನಂತದ ಬಾಳಿಗೆ ತಹತಹಿಸುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಎರಡು ಗಂಟೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ತುಂತುರು ಮಳೆ ನಿಂತು ಬಿಸಿಲು ಮೂಡಿತು. ಓಂ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಮುಖಮಾಡಿ ಶಿಬಿರದ ದಿನೈಯ ಮೇಲೆ ಆರಾಮ ಮಾಡಿದ್ದೆವು. ನೆನಪಿನ ಸುರುಳಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಹಿಂದಿನ ಎಂಟು-ಒಂಭತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಹಿಮಾಲಯದ ರೂಪರೇಷೆಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸಿದ್ದೆವು. ಹಲ್ಲಾನ್‌ನಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಹಿಮಾಲಯ ದರ್ಶನ ಓಂಪರ್ವತದೊಂದಿನಲ್ಲಿ ಓಂ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತಿತ್ತು.

ನಾವು ದಕ್ಷಿಣದಿಂದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಿ ಬಂದಂತೆ ಹವಾಮಾನದ ಎಲ್ಲ ವಲಯಗಳ ನಮೂನೆಯನ್ನೂ ಹಾದು ಬಂದಿದ್ದೆವು. ಮೊದಲಿಗೆ ಉಷ್ಣವಲಯದ ದಟ್ಟ ಕಾಡಿನ ತೆರಾಯಿ

ಪ್ರಾಂತ. ವನ್ಯ ಮೃಗಗಳಿಂದ, ವಿವಿಧ ಪಕ್ಷಿ-ಕೀಟಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರಾಂತ. ಅನಂತರ ಏರಿದುದು ಬಟ್ಟೆ ಕಣಿವೆಗಳ ಸಮಲೀತೋಷ್ಣವಲಯದ ಮಧ್ಯ ಹಿಮಾಲಯ ಪ್ರಾಂತ. ಇದು ಎಲ್ಲ ತರಹದ ಮರ ಗಿಡಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ವ್ಯವಸಾಯ ಸಾಧ್ಯವಿರುವ ಫಲವತ್ತಾದ ಪ್ರಾಂತ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜನ ವಸತಿಯಿದ್ದಿತು. ಸಿಗುವ ಎಲ್ಲ ಸಮಶಿಷ್ಟನ ಮೈದಾನವೂ ಬೇಸಾಯಕ್ಕೇ ಖಾಸಲು. ಇದು ಸಾಲದಂದು ಬಟ್ಟವನ್ನೇ ಜಗಲಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಗಜದಗಲ ಜಾಗದಲ್ಲೂ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ ಪೈರು ನಿಂತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಆಧುನಿಕ ಬೇಸಾಯದ ಸಲಕರಣೆಗಳ, ಟ್ರಾಕ್ಟರ್‌ನ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಕೆಲವೆಡೆ ನೇಗಿಲಿ ಬಳಕೆಯೂ ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೈ ಗುದ್ದಲಿಯ ಬೇಸಾಯ. ಇನ್ನೂ ಮೇಲೆ ಹೋದಂತೆ ಶೀತವಲಯದ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನ ಪ್ರಾಂತ. ಮೊದಲಿನ ಹೆಮ್ಮರೆಗಳು ಕಾಣೆಯಾಗಿ ಪರ್ವತೀಯ ಹೂಗಿಡಗಳು, ವಿವಿಧ ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು ಮೈದಾನದ ತುಂಬೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿತ್ತು. ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಹೂಗಳು ಹಸಿರನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಡುವಂತೆ ಹೂಹೊಳೆಯಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ-ಕಾಲಾಪಾನಿವರೆಗೂ ಹರಡಿತ್ತು. ಮೇಲೇರಿ ಬಂದಂತೆ ನಾಬಿದಾಂಗ್ ಕಡೆಗೆ ಹಸಿರು ಹುಲ್ಲು ಕೆಲವೆಡೆ ಮಾತ್ರ. ಜರುಗುವ ಮಣ್ಣಿನ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ, ಹಿಮ ಪ್ರವಾಹದ ಆಚೆಯ ಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣಿನ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಸಿರಿನ ತೇವೆ. ಇನ್ನೂ ಮೇಲೇರಿದರೆ ಪಾಸ್‌ಗಳ ಮೇಲೆ ಅನವರತ ಹಿಮರಾಶಿ. ಕಮಾಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲೂ ಕರಗದ ಹಿಮರಾಶಿ! ಹಕ್ಕಿ ಹಾರಿದಂತೆ ಸಮಶೀತೋಷ್ಣವಲಯದ ತೆರಾಯಿನಿಂದ ದಕ್ಷಿಣವಲಯದಂತಹ ಅನವರತ ಹಿಮದ ಪಾಸ್‌ಗಳವರೆಗೆ ಕೇವಲ ೨೦೦ ಕಿ.ಮೀ. ಅಷ್ಟೆ. ಹಿಮಾಲಯದೊಡಲಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ವಲಯದ ತುಣುಕುಗಳೂ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದು ಈ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಒಂದಲ್ಲ ನೂರು ಬಾರಿ ಬಂದರೂ ನವನವೀನತೆ ಕಾಣುವುದು ಖಚಿತ.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಎರಡು ಗಂಟೆಯಿಂದಲೂ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದೆವು. ಮಳೆ ನಿಂತು ಬಿಸಿಲು ಬಂದಿತಾದರೂ ಎದುರಿನ ಒಂಪರ್ವತದ ಮೇಲಿನ ಮಂಜಿನ ತೆರೆ ಅರ್ಧಮೇಲೇರಿ ತಿರು ತರುಗಿ ಕೆಳಗಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅಕ್ಷರದ ದರ್ಶನವೇ ಆಗಲೊಲ್ಲದು. ಆರು ಗಂಟೆಯವರೆಗೆ ಭಜನೆ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ನಡೆದು ಭಕ್ತಜನರು ಸುಸ್ವಾದರೂ ಮಂಜುನಾಥನ ಕೃಪೆಯಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ಮಂಜಿನ ತೆರೆ ಪೂರಾ ಮೇಲೇಳಲೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಕಾಯುವಿಕೆಯಲ್ಲೇ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಸುಖ ಶಾಂತಿ ಲಭಿಸಿತ್ತು. ಮರಳುವಾಗ ದರ್ಶನವಾದೀತೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ- ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಾದರೂ ಸುಖ ಕಾಣುತ್ತೇವೆನ್ನುವಂತೆ ಆಶಾವಾದಿಗಳು ನಾವು ಭಾರತೀಯರು. ಆರುವರೆಗೆಲ್ಲಾ ಮತ್ತೆ ಶುರುವಾದ ತುಂತುರು . ಈ ಪ್ರದೇಶವೇ ಹೀಗೆ. ಎಳಕ್ಕೇ ರಾತ್ರಿಯೂಟ ಮುಗಿಸಿ ಕೋಣೆ ಸೇರಿದೆವು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮೂರುವರೆಗೆ ತಯಾರಾಗಿ ಲಿಪುಲೇಖ್‌ಗೆ ಹೊರಡಬೇಕಿದ್ದುದರಿಂದ ಬೇಗನೇ ಮಲಗಿದೆವು. ಶಾಲಾ ಪ್ರವಾಸ ಹೊರಡುವ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯ ತವಕದ ನಿದ್ರೆಯಂತೆ ಇಂದು ರಾತ್ರೆಯಲ್ಲಾ ಅರ್ಧ ಎಚ್ಚರದ ನಿದ್ರೆಯೇ ನಮಗೆ ಲಭ್ಯವಾದದ್ದು.

ಇಂದಿನ ಚಾರಣ-ಸೀಮೋಲ್ಲಂಘನದ ಚಾರಣ. ಇಂದು ಭಾರತದ ಗಡಿ ದಾಟುವವರಿದ್ದೆವು. ಚೀನೀ ಸರಕಾರದ ಅನುಮೋದಿತ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿ ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲಿಡುವವರಿದ್ದೆವು. ೧೬೭೮೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಿ, ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ಎಲ್ಲ ನಿರ್ಮಿಸುವವರಿದ್ದೆವು. ಈ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿನ ಅತಿ ಶೀತಹವಗೆ ಮೈಯೊಡ್ಡಿ ನಮ್ಮ ಸಹನೆ, ಧಾರಣಾ ಶಕ್ತಿಯ ಗಡಿ ಗುರುತಿಸುವವರಿದ್ದೆವು. ಏನೋ ವಿಶ್ವಾಸ, ಏನೋ ಹುಮಸ್ಸು:

ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ಜನುಗುತ್ತಿದ್ದ ತುಂತರು ಮಳೆ, ಕವಿದಿದ್ದ ದಟ್ಟ ಮಂಜು. ಮೊದಲ ಝಾಪಕ್ಕೆ ಎದ್ದು, ಮುಖ ಮಾರ್ಜನದ ಅನಿಷ್ಟ ಅನಿವಾರ್ಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಹೊದಿದ್ದ ಕಂಬಳಿಯೊಳಗೇ ಇಟ್ಟು ಬೆಚ್ಚಗಾಗಿಸಿದ್ದ ನೀರಿನ ಬಾಟಲಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಷ್ ಹಿಡಿದು ಟೆಂಟಿನ ಹೊರಗೆ ತಲೆ ಹಾಕಿದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ತೂಕಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತಲೆ ಬಲು ಸನಿಹದಲ್ಲೇ! ಹೊರ ಹೊರುವ ಕುದುರೆಯೊಂದು ಟೆಂಟಿಗೆ ತಾಗಿಕೊಂಡಂತೆ ನಿಂತೇ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿತ್ತು, ಬಿಸಿಯುಸಿರ ಹೊಗೆ ಕಾರುತ್ತ. ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನೆನದರೂ ಚಳಿಗಾಳಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದಿತ್ತು ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿ.

ಬೆಚ್ಚಗಿನ ಕುದುರೆಯೇರಿ ಸಾಗುವನೆಂದು ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತ ಚಳಿಗೆ ಸೆಟೆದಿದ್ದ ಕೈಗಳಿಂದಲೇ ಸೆಡೆತು ಹೋಗಿದ್ದ ಬೂಟುಗಳನ್ನು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಕಾಲಿಗೆ ತೂರಿಸಿ ದಪ್ಪ ಉಣ್ಣೆ ಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಿ ತಯಾರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮುಂಜಾವಿನ ಮೂರುವರೆಗೇ! ಭವಾನಿಸಿಂಗ್ ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಪಿಸುದನಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಆದೇಶ- “ಬೆಹನ್‌ಜೀ, ನಿನ್ನ ಕುದುರೆ ಕಾಣೆಯಾಗಿದೆ. ದಿವಾನಸಿಂಗ್ ದುಡುಕಿ ತರಲು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ನೀನು ನನ್ನ ಜೊತೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತಿರು. ೧೦-೨೦ ನಿಮಿಷದಲ್ಲೇ ನಿನ್ನ ಕುದುರೆ ಬರುತ್ತದೆ ಯೋಚಿಸಬೇಡ. ದಯಪಟ್ಟು ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ.ಯವರಲ್ಲಿ ದೂರಬೇಡ. ನಮ್ಮನ್ನು ಓಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಾರು! ನಡಿ ಮತ್ತೆ. ಇಕೋ, ನಿನ್ನ ಕೋಲು!” ವಿಧೇಯಳಾಗಿ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ(ತುಂತುರು ಹನಿ ಮುಖಕ್ಕೆ ರಾಚುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಒಂದು ಕಾರಣ) ನಡೆದ, ಬಂದ ನಗುವನ್ನು ತಡೆದು. ಮನುಷ್ಯರಂತೆಯೇ ಅಶ್ವಜಾತಿಯಲ್ಲೂ ಅನುಭವಿ, ಅನನುಭವಿಗಳಿರುತ್ತಾರೆಂದಾಯಿತು.

ಮುಂಜಾನ ಮುಖದರ್ಶನವಿತ್ತ ಅಶ್ವರಾಯರು ಹಿರಿಯರು, ಅನುಭವಸ್ಥರು. ದಿನದ ಚಾಕರಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಕೊಟ್ಟೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ, ಕರ್ಮ ಮಾಡದೇ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದವರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ನಿರಾತಂಕದ ನಿದ್ರೆ ತೆಗೆದು ತ್ರಾಣ ಸಂಚಯ ಮಾಡಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಸವಾರಿಯಾದರೋ ಮನೆಯ ಬೆಚ್ಚಗಿನ ದುಲ್ಲು ಹಾಸಿಗೆ ನೆನದು, ಲಿಪ್ಟುಲೇಖಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ ಚಳಿಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಯುತ್ತಾ ಊರಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸಿ ನಿತ್ರಾಣಗೊಂಡಿದ್ದ ಹರೆಯದ ಕನಸುಗಾರ. ‘ಅಯ್ಯೋ ಪೆದ್ದೋ’ ಎಂದುಕೊಂಡೇ ಅದನ್ನೇರಿದ್ದ. ಏರಿದ ಹತ್ತೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿಳಿದೂ ಆಗಿತ್ತು. ಒದ್ದೆ ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿದ ಪೆದ್ದಿಯಾಗಿದ್ದ! ಅದರ ಬೆನ್ನಿನ ಒದ್ದೆ ನನ್ನ ಒಳಾಂಗಿಯನ್ನೂ ನೆನಸಿ ಮಂಡಿಯವರೆಗೆ ಜೋಮು ಹಿಡಿದು ಬೆರಳುಗಳು ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಅನುಭವ. ಇದ್ದುದೊಂದೇ ಉಪಾಯ. ಬಿರಬಿರನೆ ನಡೆದು ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ರಕ್ತ ಸಂಚಾರ ತರುವುದು. ಯಾವ ಭೂತ ಹೊಕ್ಕಿತ್ತೋ ಈ ಪ್ರವಾಸ ಕೈಗೊಂಡ ಮುಠಾಳ ನಾನಾದೆ ಎಂದು ಕೊಂಡೇ ಓಡೋಡುತ್ತಾ ಏರಿ ಏರಿದ್ದೆ. ಈ ಮುಠಾಳ ಮನಸ್ಸು ಕೊಟ್ಟ ಭೂತನಾಥನನ್ನು ಬೈಯುತ್ತಾ ಓಡಿದೆ. ನನ್ನ ಪುಣ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಹೋಗಿದ್ದ ಇಳಿಜಾರು ಕಾಣದಂತೆ ಮಂಜುಗತ್ತಲೆ ಕವಿದಿತ್ತು. ಕಂಡಿದ್ದರೆ ಶಿವನಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ನಿಂದಾಸ್ತುತಿ! ನನ್ನ ಹಿಂದೆಯೇ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದೆವಲಿಯ ಭರತ್ ಹಂಸರಾಜ್ ಶಾ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿ ಕೇಳಿಸಿರಬೇಕು. “ನಾನು ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಈ ಮುಠಾಳ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಏಕೆ ಗೊತ್ತಾ? ಈಗ ನಾನೇನೂ ಹೇಳುವುದು ಬೇಡ. ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ನೀನಾಗಿಯೇ ಬಂದು ಹೇಳುತ್ತೀಯೆ. ಕೈಲಾಸನಾಥನ ಮೋಡಿಯೇ ಅಂತದುದು!” ಎಂದವರೇ ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರು. ಎಲ್ಲಿದಲೋ

ಒಂದು ಕಂಬಳಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಕುದುರೆಯ ಬೆನ್ನಿಗಿಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ಕೂರಿಸಿದ ದಿವಾನ್‌ಸಿಂಗ್ ಆಗ ನನ್ನ ಪರಮಾಪ್ತ ಬಂಧುವಾಗಿದ್ದ.

ಸುಮಾರು ಎರಡುವರೆ ಗಂಟೆಯ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಆರು ಕಿ.ಮೀ. ದಾರಿ ಸವೆಸಿದ್ದೆವು. ಅರೂಣೋದಯದ ಮುಂಬೆಳಗು ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಅನಾವರಣ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಹಿಮದ ಗಾಳಿ ಬೀಸಿ ಬೀಸಿ ಬೋಳಾಗಿ ನಿಂತ ಕಪ್ಪು ಹೆಬ್ಬಂಡೆಗಳ ಶಿಖರಗಳು ಸನಿದದಲ್ಲೇ; ಕಾಲಡಿ ಕುಳಿ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಹಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ್ದ ಬಿಳಿ ಬರ್ಘದ ಹೊಂಡಗಳು; ಕೋಡಿ ಹರಿದ ನೀರೂ ಹಪ್ಪುಗಟ್ಟಿ, ವಿಭೂತಿ ಬಳಿದು ನಿಂತ ಭೂತಗಣಗಳಂತಹ ಬೆಟ್ಟಗಳು; ಕೆಳಗ, ಬಹುದೂರದಲ್ಲಿ ತೇಪೆ ಹಚ್ಚಿದಂತೆ ಹಸಿರು ಹುಲ್ಲಿನ ನೆಲ, ದೂರದ ಶಿಖರಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯಿಟ್ಟಂತೆ ಬಾಲ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶ; ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲವೂ ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ತೋರಿದರೆ ಮರುಕ್ಷಣವೇ ಬೂದಿ ಎರಚಿದಂತೆ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂಜು- ಇಂತಹ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ತೋರುವ ಶಿವ ರುದ್ರನೇ ಸರಿ.

ಹದಿನೇಳುವರೆ ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳತ್ತರದ ವಿರಳ ಹವೆಯಿಂದಲೋ, ಕರಳು ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ನುಹುಕ ತರುವ ಚಳಿಯಿಂದಲೋ, ಅಥವಾ ಕಾಲಡಿಯಿಂದಲೇ ಪಾತಾಳಕ್ಕಿಳಿದು ಹೋಗಿದ್ದ ಪ್ರಪಾತದ ಭಯದಿಂದಲೋ- ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾರಿ ಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಅನಿಸಿಕೆ. ಮೇಲೆರುತ್ತ ಹೋದಂತೆ ಏನನ್ನೋ ಕಳೆದು ಕೊಂಡಂತಹ ಭಾವನೆ. ನಾನೇ ಕಳೆದು ಹೋದಂತೆ! ಎತ್ತತ್ತ ತಿರುಗಿದರತ್ತ ಒಂದೇ ಭಾವನೆ - ಶೂನ್ಯತೆ. ಮನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿತ್ರ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ತನ್ನ ಸತಿಯ ಶವವನ್ನು ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತ ಶಿವ ದಿಕ್ಕಿಟ್ಟು ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ- ಎಂತಹ ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿ ರಮ್ಯ ಕಥೆ ಈ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಲು! ಶಿವನ ಅಲೆದಾಟದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಸತಿಯ ದೇಹದಿಂದ ಹಾರಿ ಹೋದ ಹಸಿರುಡಿಗಿ ಬಹುದೂರದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಂತೆ-

ನಸುಕಿನಲೆ ಮಲೆಯೇರಿ ನಿನ್ನಡೆಗೆ ಹೊರಟೇವೊ

ಕೈಲಾಸ ಸೇರ್ದಾಸೆ ಕಸುವೊ ಶಿವನೇ,

ಪಾವನಾ ಕೆರೆಯಾಗೆ ಮೀವಾಸೆ ಹೊತ್ತೇವೊ.

ಸತಿಹೋದ ಕ್ಷಾಪಾದಿ ಕೆಂಪಾದ ನಿನಕಣ್ಣು

ಪರುವತದ ಹಸಿರೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟಾವೊ ಶಿವನೇ

ದುಕ್ಕಾದಿ ಮಲೆಯೇ ಬೋಳಾಗಿ ನಿಂತೈತೊ.

ಸತಿಗಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕುಕ್ಕಿ ಹರಿದಾವೊ

ಮಡುಗಟ್ಟಿ ಹೆಪ್ಪಾಗಿ ನಿಂತೈತೊ ಶಿವನೇ

ನಿಡುಸುಯ್ಯ ತಂಗಾಳಿ ಬಿರುನಡುಕ ತಂದ್ಯಾವೊ

ನಡುನಡುಗಿ ನಮಜೀವ ಮಂಜಿನಲೆ ಅಲೆದಾವೊ

ಮಂಜಾಗಿ ದುಗುಡ ಆವರಿಸ್ಯಾವೊ ಶಿವನೇ

ನಿನ್ನಳುವಿನಾಳವಾ ನಾವಿಂದು ಕಂಡೇವೊ

ಸತಿದೇಹ ಹಗಲಲ್ಲೆ ನೀ ಹೊತ್ತು ತಿರುಗೋದ,

ಅವಳನ್ನೇ ಕೂಗುತ್ತ ಸುತ್ತೋದ ಶಿವನೇ
ಮಲ್ಲೇಶ, ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಿನ್ನನೇ ಕಂಡವೋ!

ಕಡೆಯ ೫೦-೫೫ ಅಡಿಗಳನ್ನು ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಏರುವಾಗ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಂಜನ ತೆರೆಯ ಬಿಳುಪಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಕರಗಿ ಹೋದವು. ಆ ಬಿಳಿಯ ಮುಸುಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಲಿಪುಲೇಖ ಪಾಸ್ ಏರಿ ನಿಂತೆವು. ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ. ವೈದ್ಯರ ಆಗ್ರಹದಂತೆ ಕೈ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಚಲನೆ ಜಾರಿಯಿರಲೆಂದು ದೆವ್ವಕುಣಿತ ಕುಣಿಯುತ್ತಲೇ ಎಲ್ಲರೂ ಕುರಿಮಂದೆಯಂತೆ ಒತ್ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಎಲ್ಲರೂ ಮೂರನೇ ಯಾತ್ರಿತಂಡಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನಮ್ಮನ್ನು ಟಿಪ್ಪಣಿಯರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಬಂದ ಯಾತ್ರಿತಂಡವನ್ನು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಸಜ್ಜಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ. ಸೋದರರು ಮತ್ತು ಭೋಟಿಯಾ ಬಂಧುಗಳು.

ಬೆನ್ನುಹುರಿಯು ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಬಲವಾಗಿ ಬೀಸಿ ಬಂದ ಚಳಿಗಾಳಿ ಹತ್ತೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಮುಸುಕಿದ್ದ ಮಂಜನ್ನು ಸರಿಸಿ ಪರಿಸರದ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸಿತು. ಸೂರ್ಯ ಭಗವಾನನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸಿತು. ನಮಗಾದ ಹೂಣ ದೇಶದ ಮೊದಲ ದರ್ಶನದಿಂದ ನಮ್ಮದು ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯಿ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣು, ಭೂತನರ್ತನದೊಂದಿಗೆ! 'ಹಿಮಾಲಯದತ್ತರ' ಎಂಬ ಉತ್ತಿಯ ನೇರ ಅನುಭವವಾಯಿತಿಲ್ಲ. ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಓದಿದ ಹೆಸರುಗಳು, 'ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ.. ಇಷ್ಟು ಅಡಿಗಳತ್ತರ' ಎಂಬ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ಲೆಕ್ಕವಾಗಿರದೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹೋದ ಉಸಿರು; ತಲೆಯೊಳಗಿನ ದುಡಿತ; ಮೀನವಿಂಡಗಳಲ್ಲಿನ ಬಿಗಿತ; ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಕಸಿವಿಸಿ - ಇವೆಲ್ಲ ಹಿಮಾಲಯದತ್ತರವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸಿದ್ದವು. ದೇಹವು ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿತ್ತು. ಬೇರೆಲ್ಲ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಕಣಿವೆಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಎತ್ತರದಿಂದ ಇಳಿದು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ? ಜಗತ್ತಿನ ಛಾವಣಿಯೆನಿಸಿದ ಟಿಪ್ಪಣಿ! ಅಂದರೆ ಹಿಮಾಲಯದತ್ತರವೇನು? ನಮ್ಮದುರಿಗೆ ಕೆಳಗಿನ ಬಯಲಿನಂಚಿನಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ ದಾರಿ ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ಹೋಗಿತ್ತು. ನಾವು ನಿಂತಿದ್ದ ಎತ್ತರ ಹಿಮಾಲಯದತ್ತರ ! ಲಿಪುಲೇಖ ಪಾಸ್-೪೦ ಅಡಿ ಉದ್ದದ, ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಅಗಲದ ಜಗಲಿಯ ಒಂದು ಓಣಿ. ಎರಡೂ ಕಡೆ ಗೋಡೆಯಂತೆ ಎದ್ದು ನಿಂತ ಹಿಮರಾಶಿ. ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಇಳಿದು ಹೋಗಿದ್ದ ಪರ್ವತದ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗುಲಿನಲ್ಲಿ ಹೆಪ್ಪಾಗಿ ನಿಂತ ನೀರಿನ ಫಲಕಗಳು. ಆಕಾಶದಿಂದ ನೇತು ಬಿದ್ದಂತೆ. ಕಾಲೆತ್ತಿದರೆ ಆಕಾಶವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿದಂತಹ ಅನಿಸಿಕೆ. ಸುತ್ತಲೂ ಖಾಲಿತನ. ಈ ಹಿಂದೆ ಏರಿ ಇಳಿದಿದ್ದ ಥಾಣೇಧಾರ್, ಸೋಸಾ, ರುಂಗ್‌ಲಿಂಗ್, ಸಿರ್ಖಾ ಥಿಯಾಲೇಖ್ ಮೇಲ್ಪುದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಾಗ ಸುತ್ತಲೂ ಹಸಿಹಸಿರು ವನರಾಜ; ನಿಂತ ಸಮತಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ್ದ ಪುಷ್ಪ ತಿವಾಸಿ; ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ತಲೆಯನ್ನು ಸವರಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಿಮದ ರಾಶಿ. ನಮ್ಮ ಧೃತಿಗೆಟ್ಟರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಲಿಪುಲೇಖ ಪರಿಯೇ ಬೇರೆ. ಹಿಮದ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನವರೆಗೆ ತಂದು, ಒಡನೆಯೇ ಕಣ್ಣು ಬಿಚ್ಚಿ ಎಸೆದಂತಹ ಅನುಭವ. ಎಲ್ಲವೂ ತಲೆಕೆಳಗು, ಬಯಲು ಮಲೆಯನೇರಿ ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟಿತ್ತು. ಮುಗಿಲು ಬೆಳಕಾಗಿ ಧರೆಗೆ ಇಳಿದಿತ್ತು. ಇವೆರಡೂ ಹಾಸುಗಳನ್ನು ಸೀಳಿ ನಿಲ್ಲುವ ಯಾವುದೇ ಮರವಾಗಲೀ ಗಿಡವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಬೆಟ್ಟಗಳಡಿಯ ಪಾತಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದಂಗುಲದ ಹುಲ್ಲು ಗಗನಕ್ಕೇರಿದೆನೆಂದು ಕನಸು ಕಂಡಿತ್ತು.

ಬಿಸಿಲೇರಿದ್ದರೂ ಮರಗಟ್ಟಿಸುವ ಚಳಿ ಗಾಳಿ; ನೆತ್ತಿಯವರೆಗೆ ದತ್ತಿಯಂತೆ ಮೋಡ ಕುಳಿತಿದ್ದರೂ ಕೆಳಗಿನದೆಲ್ಲವೂ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಹೊಳೆವ ದೃಶ್ಯ, ನೀರಿನ ಒರತೆಯಿದ್ದೂ ಕಾಣದಾಗಿದ್ದ ಸಸ್ಯ - ಹಸಿರಿನ ಕೊರತೆಯ ನೋಟ, ಬೇಸುವ ಹವೆಯ ಬಿಡು ಬಯಲಿನಲ್ಲೂ ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿಹೋದ ಅನುಭವ. ಅಲ್ಲಿಯ ನೈಜವೂ ನಾನೇ, ಇಲ್ಲಿಯ ಅನೈಜವೂ ನಾನೇ. ಇಂದಿನ ಅನಿತ್ಯವೂ ನಾನೇ, ಮುಂದಿನ ನಿತ್ಯವೂ ನಾನೇ. ಎಂದು ಯಾರೋ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಸಿದಂತೆ! ಏನೋ ಕಾತರ. ಹೆಸರಿಸಲಾಗದ ಭಯ. ಅದರೊಂದಿಗೇ ಏನೋ ಸಂಭ್ರಮ ಉತ್ಸಾಹ. ಬಂದುದನ್ನು ಎದುರಿಸುವೆವೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ತೂಗಿತ್ತು.

ಮೋಟ್ಟೆಯೊಡೆದು ಹೊರಬಂದ ಮಂದಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಮೋಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಲಾರದಂತೆ ಲೆಪ್ಪಲೇಖ್ ಹೊಸ್ತಿಲನ್ನು ದಾಟಲಿದ್ದ ನಾವೂ ದ್ವಿಜ ರಾಗುವವರಿದ್ದೆವು. ಧೈಹಿಕ, ಮಾನಸಿಕ, ಬೌದ್ಧಿಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪರಿಧಿಯನ್ನೊಡೆದು ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರ ಹೊಂದುವವರಿದ್ದೆವು. ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿದ್ದೆವು.

ಗೆಳತಿಯರೊಡನೆ

ಮಾನಸ ತಡಿಯಲ್ಲಿ

ಆತನನು ಕಂಡೊಡನೆ ಸಲೆ ನಡುಗಿ ಮೈ ಬೆವರಿದಂದು
 ಪೆನ್ನೆಯೊಡಲೆಂದೊಡಲೊಂದಡಿಯನಂತೆತ್ತಿ ನಿಂದು
 ದಾರಿಯೊಳಗರೆಬಂಡೆಗುರೆನೊಂದ ತೊರೆಯಾದಳಲ್ಲ!
 ಶೈಲಾಧಿವಾಜಸುತೆ ನಿಲಿಲ್ಲ ಅದ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಯಾರಿಗಾಗಿ ತಪಗೈದಳೋ ಅವರೇ ಬಂದು ಕೈಹಿಡಿದಾಗ ಶೈಲಜೆಗಾದ ಈ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಮನಸ್ಸಿತಿ ನಮಗೂ ಆಗಿತ್ತು. ಕೈಲಾಸದಡೆಗೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕೆಂದು ಹರಹಿಡಿದು, ಆರಾಮವಿದ್ದ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರ ಹೊರಟು, ತನು ಮನ ಧನ ಮುಡುಪಿಟ್ಟು, ನೂರಂಟು ಪಾಡುಪಟ್ಟು ಲಿಪುಲೇಖವರೆಗೆ ಬಂದುದಾಗಿತ್ತು. ಎದುರಿಗೆ ಕೈಲಾಸದ ದಾರಿ ಕೈ ಬೀಸಿ ಕರೆದಿತ್ತು. ಅದರತ್ತ ಇಳಿಯಲೊಂದು ಮನಸು ನಮ್ಮ ನೆಲವನ್ನು (ನನ್ನ ಇರವು) ಬಿಟ್ಟು ಇಳಿಯದೊಂದು ಮನಸು! ನಮ್ಮೊಡನೆ ಬಂದಿದ್ದ ಐ.ಟಿ.ಬಿ.ಪಿ ಸೋದರರು, ಭೋಟಿಯಾ ಬಂಧುಗಳು ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಕೈಕುಲುಕಿ ಕಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರೂ ಹತ್ತಾರು ಸಲ ನಿಂತು ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆ ಕೈಬೀಸುತ್ತಾ ಕೆಳಗಿಳಿದವು.

ಇದುವರೆಗೆ ಹಲವಾರು ದೇಶಗಳ ಗಡಿಗಳನ್ನು ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಹಾರುತ್ತ ದಾಟಿದ್ದವಳಿಗೆ ಇಂದಿನ ಅನುಭವ ತೀರ ಹೊಸದು. ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಾಣದಿದ್ದ ಮುಖ, ಕೇಳದಿದ್ದ ಭಾಷೆ, ನೋಡದಿದ್ದ ವೇಷ, ತುಳಿಯದಿದ್ದ ದೇಶ-ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದೆವು. ಹೂಣದೇಶಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರಶಃ ಕಾಲಿಟ್ಟಿದ್ದೆವು. ಹೂಣರೊಡನಾಟದಲ್ಲಿ ಕೆಲದಿನಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವವರಿದ್ದೆವು. ನಮ್ಮನ್ನು ತಮ್ಮ ನಾಡೊಳಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಬಂದವರು-ಚೀನೀ ಸರಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಅಶ್ವಾರೂಢನಾಗಿಯೇ ಮೇಲಿನವರೆಗೂ ಬಂದವನೊಬ್ಬ ಹಾಗೂ ಇಪ್ಪತ್ತು ಇಪ್ಪತೆರಡು ಮಂದಿ. ನಮ್ಮ ಹೊರೆ ಹೊತ್ತು ಕೆಳಗಿಳಿಯಲು ಹುಡುಗರು, ಮುದುಕರು, ಮಹಿಳೆಯರು, ಯುವಕರು. ಬಂದಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಒಡಿಸಿ ಮೊಟ್ಟೆ ಹೊರವವರು. ಅಲ್ಪ ತೃಪ್ತರು. ಹಾಡೊಂದನ್ನು ಗುನುಗುನಿಸುತ್ತ ಇಲ್ಲವೇ ಮುಕ್ತಕಂಠದಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತ ದಾರಿ ಸವೆಸುವವರು.

ಲಿಪುಲೇಖವರೆಗೆ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಬಂದಿದ್ದ ಪೋನಿವಾಲಾಗಳು ಕುದುರೆಯ ಜೀನನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಅದರ ಸಂಗಡವೇ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಾದರೋ, ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಜೀನು ಕೊಟ್ಟು ಕುದುರೆಯ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೊಂದೇಟು ಕೊಟ್ಟು ಒಡಿಸಿ ತಾವು ಗುಂಪಾಗಿ ಹರಟುತ್ತಾ ಹಾಡುತ್ತಾ ನಡೆದು ಬಂದಿದ್ದರು. ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಕಂಡರೂ ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂದ ತತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದವಳಿಗೆ ಈ ಅನುಭವ ಎಂಟಿದೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು, ಕೈಕಾಲು ತಣ್ಣಗಾಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ!

ಲಿಪುಲೇಖ ಪಾಸ್‌ನಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದಂತೆ ಚಳಿಯಿಂದ ತಣ್ಣಗಾಗಿದ್ದ ಮುಖಕ್ಕೆ ಬಿಸಿಲು ರಾಚಿ ಸುಡತೊಡಗಿತು. ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ಲೌಸು, ಕುಲಾವಿ, ಸ್ವಾಫ್, ಜೆಸಿಫ್-ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಕಳಚಿದ್ದಾಯಿತು. ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಝರಿಗಳಾಗಿ

ಹರಿದು ಬಂದ ನೀರು ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಹೊಳೆಯಾಗಿ ಹರಿದಿತ್ತು. ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳಾಗಿ ಈ ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟಿದ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕ ಬಹುಮಾನವೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾಡುವ ಆರಾಮ. ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಕುಳಿತು ದಾರಿಯ ಇಕ್ಕಲವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಸಾಗುವ ಅವಕಾಶ. ಅನೇಕ ತೊರೆಗಳ ಬದುವಿನ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿದ್ದ ಕಚ್ಚಾರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ತೊರೆಯನ್ನು ದಾಟಲು ಹಾಕಿದ್ದ ಅಟಕ್ಕಿಟ್ಟುಂಡಿದ್ದ ಕಿರುಸೇತುವೆಗಳನ್ನು ಬಸ್ಸು ದಾಟುವಾಗ ಈ ನಿರಾತಂಕ ನೀರಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಬಸ್ಸಿನ ಚಕ್ರಗಳ ಚೀಲಿ ಆರಿಂಚು ಮಾತ್ರ ಅಗಲವಿದ್ದ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸೇತುವೆಗಳನ್ನು ದಾಟಿದ ಪರಿ-ಬಸ್ ಚಾಲಕನ ಚಾಲನಾ ಪರಿಣತಿ ಹಾಗೂ 'ಹಿಂದೆ ಸರಿ' 'ಈಗ ಮುಂದೆ ಬಾ' 'ಬಲ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ' 'ಸರಿಯಿಲ್ಲ' 'ಹಿಂದೆ ಹೋಗು' ಎಂದೆಲ್ಲಾ ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಗೈಡ್ ಡೇವಿಡ್‌ನ ಧೈರ್ಯ-ಮೆಚ್ಚು ತಕ್ಕದಾಗಿತ್ತು. ಕಿರುನದಿಯ ಎರಡೂ ದಡಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಫರ್ಲಾಂಗ್‌ನಷ್ಟುಗಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತ ಬಾರ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬಟಾಣಿ ಪೈರು. ಮಿಕ್ಕಂತೆ ಬಂಜರು ಬಯಲು. ಬಯಲಿನಂಚಿಗೆ ಗೋಡೆಯಂತೆ ಎದ್ದಿದ್ದ, ತಲೆಸವರಿಹಾಕಿದ ಬೆಟ್ಟಗಳು-ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಮಣ್ಣು ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದವು. ಆ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆದಂತಿದ್ದ ಗುಹೆಗಳು ದೂರದಿಂದ ಗುಬ್ಬಿಚ್ಚಿಗೂಡುಗಳಂತಿದ್ದವು. ಈ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಈಚಿನವರೆಗೆ ಜನರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ!

ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹೊಳೆ, ಬೆಳೆದು ನಿಂತ ಹೊಲ, ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದು ತಂತಿಗಳು. ಆದರೂ ಏನೋ ಕೊರತೆಯೆನಿಸುವ ನೋಟ. ಕಾರಣ, ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕಾಣಬರದಿದ್ದ ಜನವಸತಿ ಅಥವಾ ಜನಸಂಚಾರ. ಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದುದೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಬಸ್ಸು ಮತ್ತು ಹೊಳೆ. ಐದು ಲಕ್ಷ ಚದರ ಮೈಲಿ ವಿಸ್ತಾರದ ಟಿಬೆಟ ದೇಶದ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಕೇವಲ ಒಂದು ದಶಲಕ್ಷ ಚಿಲ್ಲರೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೂ ಕಾಣದಿದ್ದ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಅಥವಾ ಜನಜಂಗುಳಿ. ನಾವು ಕಂಡ ಒಂದೇ ಒಂದು ವಸತಿ ಕೂಡ ತಾತ್ಕಾಲಿಕದ್ದು. ಕಟಾವಿಗೆ ಬಂದ ಪೈರನ್ನು ಒಟ್ಟುವ ರೈತರ ಐದಾರು ಸಂಸಾರಗಳು ಡೇಲಿ ಹಾಕಿದ್ದವು.

ಸುಮಾರು ಹನ್ನೆರಡು ಹದಿಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ನಿರ್ಜನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಓಡಿದ್ದ ಬಸ್ಸು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕರ್ನಾಟಿ ನದಿಯ ದೊಡ್ಡ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಪುರಾಣ್ ಕಣಿವೆಯ ಷಹರ ಟಕಲಾಕೋಟ್ ನ ವಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗಲೇ ಜನವಸತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬಂದದ್ದು. ಬ್ಯಾಂಕ್ ಕಟ್ಟಡ, ಪುರಸಭಾಭವನ, ದೂರವಾಣಿ ಕಛೇರಿ, ರೇಡಿಯೋ ಪ್ರಸಾರ ಕೇಂದ್ರ, ಹಂಡದಗೂಡಿ, ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿಗಳು, ಓಣಿಗಳು, ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳು ಯುವಕರು. ಇತ್ಯಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಶಾಲಾ ಸಮನಸ್ತ ತೊಟ್ಟು ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಮೂಟೆ ಹೊತ್ತ ಚಣ್ಣಾರೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ! ಶಹರಿನ ಏಕೈಕ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ 'ಬಹುತಾರಾ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನೂಳಗೊಂಡ ಬುರ್ಲಿಂಗ್ ಹೊಟೆಲ್ ನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕ್ಷೇಮವಾಗಿ ತಂದಿಳಿಸಿದ ಬಸ್ ಡ್ರೈವರ್- ಹದಿನೇಳು ಇಪ್ಪತ್ತರ ಯುವಕ ಕೃತಾರ್ಥನಂತೆ ನಗೆ ಬೀರಿ ಒಳ ಗೋಡಿದ್ದ.

ಹೊಟೆಲಿನ ಲಾಂಜಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಚೀನೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಒಂದೆರಡು ಮೇಜುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕಸ್ತಮ್ಮ ಕಛೇರಿಯನ್ನು ಹೊಟೆಲಿನ ವರಾಂಡಾದಲ್ಲಿಯೇ

ತೆರೆದು. ಎಲ್ಲರ ಪಾಸ್‌ಪೋರ್ಟ್ ಮತ್ತು ಕ್ಯಾಮರಾಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸವಾಯಿತೆಂದು ಎದ್ದರು. ನಾವು ನಮ್ಮ ಕೋಣೆಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಮೊದಲೇ ಇಬ್ಬರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹೊಟೆಲಿನಿಂದಲೇ ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ್ದರು. ಈ ರೀತಿಯ ಕಸ್ತಮ್ಮ ಬೆಕ್ಕಿಂಗ್ ಕೂಡಾ ಹೊಸ ಅನುಭವ. ಬೇಕಿಲ್ಲದ ಮಾರುದ್ದದ ಫಾರ್ಮ್‌ಗಳನ್ನು ಭರ್ತಿ ಮಾಡಿ ಹೊಬಾರದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಎಳೆದಾಡುತ್ತ ಕ್ಯಾ ನಿಂತು ತಲೆ ಬಿಸಿಯಾಗಿ, ಮಕ್ಕಳ ರಚ್ಚೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವಸ್ಥೆ ಪಡುವ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ.

ಸೂರ್ಯನ ದಿಕ್ಕನ್ನು ನೋಡಿದ ಕಣ್ಣಿಂದಾಜು ಮತ್ತು ಚುರುಗುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಹೊಟ್ಟೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರೆ 'ಇನ್ನೆರಡು ಗಂಟೆಯೊಳಗೆ ರಾತ್ರಿಯ ಊಟ ತಯಾರಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗಲೇ ಊಟದ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯುವುದು' ಎಂಬ ಸಮಾಚಾರ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿತ್ತು. ಬಹು ದೂರದ ಬೀಜಿಂಗ್-ಚೀನಾ ರಾಜಧಾನಿಯ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರ ಫಲವಿದಾಗಿತ್ತು.

ಒಂದೇ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಂತರಗಳನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದು! ಪ್ರಕೃತಿ ಪರಿಸರದ ಅಂತರ, ಕಾಲಮಾನದ ಅಂತರ, ಊಟದ ಖಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ ಅಂತರ, ಜನಗಳಲ್ಲಿನ ಅಂತರ- ಮನಸ್ಸು ಮಿದುಳು ಎರಡೂ ಸಾಕಾಯಿತೆನ್ನುವಾಗಲೇ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಅಂತರವೊಂದು ಕಂಡು ಬಂದಿತ್ತು. ಆ ಷಹರ ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ನ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹೊಟೆಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ನಾನಗೃಹಗಳು ಮತ್ತು ಶೌಚಾಲಯಗಳು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮೂರರಿಂದ ಐದು ಗಂಟೆಯವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ತಣ್ಣೀರು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ನಾನದ ಗೂಡುಗಳು. ಮಿಕ್ಕ ಸಮಯ ನೀರು ಬೇಕೆಂದರೆ ಕೋಣೆಗಳ ಹೊರಗೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಪೀಪಾಯಿಯಿಂದ ಮೊಗ್ಗಿದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶೌಚಾಲಯದ ವೈಖರಿ ಇನ್ನೂ ಸರಿ. ಆರಡಿ ಎತ್ತರದ ಅಟ್ಟಣೆಗೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಡಿ ಅಂತರಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪಾಯಿಖಾನೆ ತೂತು. ಸುತ್ತ ಐದಡಿ ಎತ್ತರದ ಹಲಗೆ. ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಹಂದಿಗಳ ಗುಡುಗಾಟ. ಸಾಲದಂದು ಹೊರಗಿನಿಂದ ನೀರು ಹೊತ್ತು ತರಬೇಕಾದ ಫಜೀತಿ, ಭಯ, ಹೇಸಿಗೆ, ನಾಚಿಕೆ, ನಗು ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲಾಗದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಇಂತಹ ಸೌಲಭ್ಯ ವಿರುವ ಬುರಾಂಗ್‌ಗೆ ಹೊಟೆಲ್ ದರ್ಜೆ ಕೊಡುವ ಅರ್ಹತೆಯೇನೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಟಿಬೇಟಿಯರ ಸ್ವಚ್ಛತೆ ಯ ಪರಿಭಾಷೆಗೂ ನಮ್ಮ ಪರಿಭಾಷೆಗೂ ಇರುವ ಅಂತರ ಅನಂತವೆನಿಸಿತು. ಊರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಕರ್ನಾಲಿ ನದಿ. ಊರನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡೇ ಹರಿವ ಕಾಲುವೆಗಳು ಹೊಟೆಲಿನಿಂದ ಕೇವಲ ನೂರಡಿ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಿಂದ ನೀರು ಹಾಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಶೈಚ್ಛ ಸುಲಭವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಾವು ನೀರಿಗೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿದಾಗ ಗೊಣಗುತ್ತಾ, ಗಳುವಿನ ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಸಿಗಿಸಿದ್ದ ಬಕೆಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೊತ್ತು ತಂದಿದ್ದರು.

ಮೊದಲ ಸಂಜೆಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಶುಚಿತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಕಳವಳವಾದರೂ ಬೇರೊಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ಮುಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿನವರ ಅನಾನುಕೂಲತೆಗಳೇನೋ, ಸಿಗದ ವಸ್ತುಗಳೇನೋ ತಿಳಿಯದೆ ಅವರನ್ನು ದೂರಬಾರದೆಂದು ಒಳ ಮನ ಸಹನೆ ತೋರಿತ್ತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮೂರರಿಂದ ರಾತ್ರಿ ಹತ್ತರವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ ಸರಬರಾಜು. ನಂತರ ಮೊಂಬತ್ತಿ ಟಾರ್ಚಿನ ಬೆಳಕು. ನಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಅತ್ಯಗತ್ಯ'ವಾದ ಗ್ರೆಂಡರ್, ರೆಫ್ರಿಜರೇಟರ್, ಕುಕ್ಕಿಂಗ್ ರೇಂಜ್, ಫ್ಯಾನ್, ವಾಶಿಂಗ್ ಮೆಶಿನ್ ಮುಂತಾದವು

ಇಲ್ಲಿನವರಿಗೆ ದೇವೇಂದ್ರನ ಭೋಗವಸ್ತುಗಳಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದರೆ ಅಚ್ಚರಿಯೇನಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿನವರ ಶುಚಿತ್ವದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ನೋಡಿ ನಾವು ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ನೀರಿನ ಪೀಪಾಯಿಗೆ ಕ್ಲೋರಿನ್ ಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ಸುರಿದಿದ್ದು. ಮತ್ತು ಟಿಬಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವವರೆಗೆ ಹಸಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನಬಾರದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದುದು.

ಸಂಜೆ ಎಳುಗಂಟೆಗೆ-ನಮ್ಮ ಗಡಿಯಾರದಲ್ಲಿ ಐದು ಗಂಟೆಯೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ- ರಾತ್ರಿಯೂಟಕ್ಕೆ ಕರೆ ಬಂದಿತು. ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಏನೂ ತಿನ್ನದೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಹಪಹಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಏನೂ ತಿನ್ನಲಾಗದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಕಾರಣ, ಎಲ್ಲ ಖಾದ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಇದ್ದ ಸಾಸಿವೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಹಸಗಲು ವಾಸನೆ. ಮೇಜಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದರೂ ತಿನ್ನಲು ಏನೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವನೆ. ಬಳಕೆ ಜಾರುತ್ತಿದ್ದ ನೂಡಲ್ಸ್, ಎಣ್ಣೆ ಬಸಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಅನ್ನ, ಟೊಮೆಟೋ ಸಾಸ್‌ನಿಂದಾದ ಸೂಪ್, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ನಂತರ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿದಿದ್ದ ಎಲೆ ಕೋಲಿನ ಪಲ್ಯ, ಕುದಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ತೆಗೆದಿದ್ದ ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ ತುರಿ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕೈದು ತರದ ಹಣ್ಣುಗಳು- ಟೆನ್ ಡಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಬೇರೆಲ್ಲ ಅಡುಗೆಯನ್ನು ರುಚಿನೋಡಿ ಕಡೆಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬುವಂತೆ ತಿಂದಿದ್ದು ಈ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೇ! ನಾವು ಈ ಹೊಟೆಲಿನಲ್ಲಿ ಉಂಡ ಎಂಟು ಹತ್ತು ಊಟಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಇದೇ ಅಡುಗೆ, ಬೆಳಗಿನ ಉಪಾಹಾರಕ್ಕೆ ಸಾಸಿವೆ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಬ್ರೆಡ್, ಜಾಮ್, ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಕಡಲೆ ಬೇಜ ಮತ್ತು ಚಹಾ. ಇವೆಲ್ಲಾ ದೂರದ ಊರುಗಳಿಂದ ಆಮದಾಗಿದ್ದ ವಸ್ತುಗಳು, ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ದುಬಾರಿ ಬೆಲೆ. ಶಾಕಾಹಾರಿಗಳಿಗೆ ಇನ್ನಂತಹ ಊಟವನ್ನಿತ್ತಾರು? ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರವೇ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತು. ಕೇಳಿದಷ್ಟು ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಉಂಡು ನಮ್ಮ ಕೊಠಡಿಗೆ ಬಂದ ಒಂದೆರಡು ಕಾಸಿನಲ್ಲೇ ಮತ್ತೆ ಹಸಿವು. ಹೊಟ್ಟೆ ಭಾರತದ ರಾತ್ರಿ ಭೋಜನವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು. ಊಟದ ಮನೆ ಬೇಗ ಜಡದಿದ್ದ ಭೂತ ಬಂಗಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಜೇಬಿಗೆ ಶರಣು ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಅಳಿದುಳಿದ ತಿಂಡಿಯನ್ನೇ ತಿಂದು ನೀರು ಕುಡಿದು ಮಲಗಿದ್ದಾಯಿತು.

ಇಂದು ಬೆಳಗಿನ ವಿಲಕ್ಷಣ ಉಪಾಹಾರ ಮುಗಿಸಿ ಚಹಾ ಕುಡಿಯುತ್ತಾ ಊಟದ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದೆವು. ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ನ, ಬುರಾಂಗ್ ಹೊಟೆಲಿನ ಗುಣಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದ ಗೈಡ್ ಡೇವಿಡ್‌ನ ದೇವವಾಣಿ ಮೂಳಗಿತ್ತು 'ಪರಿಕ್ರಮಾದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾಗುವ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲೇ ಖರೀದಿಸಿರಿ. ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸು ತೀರ್ಥ(ಕೊಕೊಕೊಲಾ, ಸೋಡಾ, ಹೆಸ್ಟನ್ ಜ್ಯೂಸ್ ಇತ್ಯಾದಿ)ಗಳನ್ನು ಟಾಯ್ಲೆಟ್ ರೋಲುಗಳನ್ನು ಫಿಲ್ಮ ರೋಲುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲೇ ಕೊಳ್ಳಿರಿ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದುಕಾನು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ ಬಟ್ಟೆ ಮೂಟೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲೇ ಬಿಡಿ ಬದಲಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಟಕಲಾಕೋಟಿಗೆ ಮರಳಿದ ಮೇಲೆ ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದರಾಯಿತಲ್ಲವೇ!'

ಪರಿಕ್ರಮಾಗೆ ಅಗತ್ಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಯಾರಿಗೂ ಅನುಭವವಿಲ್ಲ. ಡೇವಿಡ್ ಹೇಳಿದಂತೆ ತಯಾರಾಗಿ ದೊರಟರೆ ಎರಡೇ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಲಿಫುಲೇಖ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಂಡ

ಕುದುರೆಯ ಮಾಲೀಕರುತ ನಾವು ಕೂಳಕರಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಎಲ್ಲರ ಪರವಾಗಿ ಇಬ್ಬರು ಯಾತ್ರಿಗಳು ಬ್ರಾಂಕಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹಣದ ಪಿನಿಮೆಯ ಮಾಡಿ ತಂದ ಯುವಾನ್ (ಚೀನೀ ಹಣ)ಗಳಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಸಂಜೆಯು ಎಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಲಿನ ಬ್ರಾಂಕ್ ಮಳಿಗೆ ಗೇ ಹೂರಚೆವು. ಕೊಂಡದ್ದು? ಚೀನೀ ಬೀಗಗಳು ಮತ್ತು ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ನೀರು ತರಲು ಪ್ರಾಸ್ಟಿಕ್ ಡಬ್ಬಗಳು, ಕೆಲವರು ರೈನ್ ಕೋಟ್ ಗಳನ್ನು, ಉಣ್ಣೆ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಖರೀದಿಸಿದರು. ನಡೆಯುವ ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿದ್ದವರು ಮತ್ತೊಂದು ಜೊತೆ ಬೂಟುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡರೆ ಅನೇಕರು ಫಿಲ್ಮ ರೋಲ್‌ಗಳನ್ನು ಕೊಂಡರು.

ರಾತ್ರಿ ಎಂಟುವರೆಯಾದರೂ ಇನ್ನೂ ಹಗಲು ಬೆಳಕು ಇದ್ದು ಮಳಿಗೆಯಿಂದ ಹೊಟೆಲಿಗೆ ನಡೆದೇ ಬಂದವು.ಕೆಲ ರಾತ್ರಿಗಳು ದೂರವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆಯವರನ್ನು ಸಂಪರ್ಕಿಸಲು ದೂರವಾಣಿ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ನಡೆದಿದ್ದರು. ಲೈನ್ ಸಿಗುವುದೂ ಭಾರೀ ಕಷ್ಟವೇ! ಸಿಕ್ಕರೂ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಕೊರಕೊರ ಸದ್ದಿನ ಅಡಚಣೆ. ಮನೆಯವರನ್ನು ಸಂಪರ್ಕಿಸುವ ಅಗತ್ಯ ಕಾಣದೆ ನಾನು ನಿರುಮತ್ತವಾಗಿ ಕೋಣೆ ಸೇರಿ ತಲೆಗೆ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಗೀಚಲು ಕುಳಿತೆ.

ಇಂದು ಜುಲೈ ೧೫ನೇ ತಾರೀಖು. ನನ್ನ ಜೀವನಕ್ಕೆ, ಜೀವನ ದೃಷ್ಟಿ ಕೊನಕ್ಕೆ ತೀವ್ರತರ ತಿರುವು ಕೊಟ್ಟ ಮದತ್ತದ ದಿನ. ಈ ದಿನ ಕೆಲವೇ ತಾಸುಗಳಲ್ಲಿ ಎಂತೆಂತದ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡವೋ, ಎಂತೆಂತದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಪಡೆದವೋ- ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಸತತ ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಸುರಿಮಳೆಯಾಗಿ ಮಾನವ ಸದಜ ಸ್ವಭಾವವಾದ ಚಿತ್ತ ಸಂವಾದ ಕೆಲ ಕಾನ ನಿಂತು ಹೊಗಿತ್ತು.

ಸಮಾಧಿಯೆಂಬುದರ ಕಿರು ಪರಿಚಯವಾಗಿತ್ತು. ವರ್ಷ- ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲಮಾನ ಟಕಲಾಕೋಟೆಗೆ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ದಿನದ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸರಿಯತ್ತಿದ್ದುದು ಇಂದು ಕ್ಷಣಗಳ ಮಾನದಲ್ಲಿ ಜಾರಿ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೋರಂಗದ ಮೇಲೇ ಈ ದಿನದ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಅದೆಷ್ಟು ಬಾರಿ ಮರು ಜೀವಿಸಿದ್ದೇನೋ-ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೇ ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ನೋಡ ಬೇಕೆಂದು, ದೆಡಲಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನೂ ಸಹ ನೋಡದೆ ಮನಸ್ಸು ಬಿಗಿಹಡಿದದ್ದು ಸಾರ್ಥಕ. ಪಟ್ಟಿ ಪರಿಶ್ರಮವನ್ನು ಮರೆಸಿ, ನಿರೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ಕಣ್ಣಿನ ತಣಿಸಿದ ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಮತ್ತು ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರಗಳ ಅಲೌಕಿಕ ಸೌಂದರ್ಯ - ಪೌಷ್ಟ ಅನಂದ ಕೊಟ್ಟ ದೃಶ್ಯ. ನೋವುಂಡ ಬಳಿಕ ಹೇತು ಮಕ್ಕಳ ಮುಖವನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ನೋಡಿದಾಗಿನ ಅನುಭವದ ತೀವ್ರತೆಯಿತ್ತು ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ.

ಬೆಳಗಿನ ಝಾಪ ಐದಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯೇ ಪ್ಯಾಕಿಂಗ್ ಮುಗಿಸಿ, ಪ್ರಯಾಣದ ಒಳಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಅಣಿಯಾಗಿ ಮಲಗುವಾಗಲೇ ತಡವಾಗಿತ್ತು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಯವರೂ ಬಾಗಿಲು ಬಡಿದು ಎಬ್ಬಿಸಿದಾಗಲೇ ನಾವು ನಾಲ್ವರು ಮಹಿಳಾ ಮಣಿಗಳಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾದದ್ದು. ನಮ್ಮಿಂದಾಗಿ ಹೊರಡಲು ತಡವಾಗಿ ಬಾರದೆಂದು ಗಡಿಬಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ ತೊಳೆದು, ಬೆಳಗಿನ ಉಪಹಾರಕ್ಕೆ ಸೊನ್ನೆ ಸುತ್ತಿ, ಬೂಟು ಧರಿಸಿ, ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದು ಹೊರಬಂದರೆ ಪುನಃ ಕೋಣೆಯೊಳಗೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಚಳಿ, ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡಿದ್ದ ಕತ್ತಲು. ಓಡಿ ಬಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ನುಸುಳಿಕೊಂಡವು. ಬಸ್ಸು ಹೊರಟ ಮೇಲೂ ಇದ್ದ ನಿಧ್ವಯ

ಮಂಪರು, ಜೊತೆಗೆ ಹೊರಗಿನದೇನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಮಂಜು ಕವಿದ ಮಬ್ಬುಗತ್ತಲು. ಅರ್ಧ ತಾಸಿನ ಪ್ರಯಾಣದ ನಂತರವೇ ನಸುಬೆಳಕು ಹರಿದು ಪರಿಸರದ ಪರಚೆಯವಾದದ್ದು. ಶುಷ್ಕ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೋಳು ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವೆ, ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು, ಹಿಮದ ಚೋಪಿ ಧರಿಸಿ ನಿಂತ ಬೆಟ್ಟಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದ ಕರಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಒರತೆಗಳು, ಅವುಗಳ ತೇವ ಪಸರಿಸಿರುವವರೆಗೆ-ಐದಾರು ಅಡಿ ಅಗಲಕ್ಕೆ ಪಾಚಿಯ ಹಸಿರು ಪಟ್ಟೆ, ಮಿಕ್ಕಂತೆ ನೊರಜುಗಲ್ಲಿನ ಕಂದು ಬಣ್ಣ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ೨-೩ ಅಡಿ ವ್ಯಾಸದ ದುಲ್ಲು ವೃತ್ತಗಳು- ಚಿರತೆಯ ಮೈಮೇಲಿನ ಮಚ್ಚೆಯಂತೆ ಚಿಬ್ಬು ಚಿಬ್ಬಲಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಈ ಹುಲ್ಲಿನ ಬೇರೊಳಗೆ ಮನೆಮಾಡಿದ್ದ ಮೊಲಗಳು, ಮರ್ಮೊತ್ತೆ(ಗದ್ದೆ ಇಲಿಗಳಂತೆ)ಗಳು ಬಸಿನ ಸದ್ದಿಗೆ ಪುಳ್ಳಕ್ಕೆನೆ ಈಚೆ ಬಂದು ಹೆದರಿ ಜಗದೋಡಿ ಬೇರೊಂದು ಬಿಲದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕನೆ ಸುಸುಳಿದ ಪರಿ ಮೋಜಿನದಾಗಿತ್ತು. ಅಂತೆಯೇ ಮರಳು ಏಡಿಗಳು, ಗುಬ್ಬಿಚ್ಚಿಗಳು ನೆಲದಲ್ಲೇ ತಮ್ಮ ಬೆಳಗಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದವು. ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿ ಪಕ್ಷಿಗಳ, ಕೀಟಗಳ ಜೀವನವು ನೆಲಮಟ್ಟದಲ್ಲೇ! ಈ ಮರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮರಗಳಾಗಲೀ, ಪೊದೆಗಳಾಗಲೀ, ಕಡೆಗೆ ಎರಡಡಿ ಎತ್ತರದ ಕುಂಚಲು ಗಿಡಗಳೂ ಬೆಳೆಯಲಾರದು. ದಾಕ್ಷಾಯಿಣಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞಕ್ಷುಂಡದಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಶಿವ ಭಸ್ಮಲೇಪಿತನಾಗಿ ಮೌನಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಸುತ್ತೆಲ್ಲ ಪಸರಿಸಿದ ಧೂಳಿನಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನು ಹರಡಿರಬಹುದೆನ್ನುವಂತಹ ಪರಿಸರ. ಗಿರಿಜೆಯ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಬಾರದಿರುವಂತಹ ಸ್ಥಾನ ಸದೃಶ ಪ್ರದೇಶ. ಗಿರಿಜಾ ಜನನ, ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಲ್ಪನೆಯೇನಿದ್ದರೂ ಹಿಮಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದ ಮಂಗಳಮಯ ವಾತವರಣದಲ್ಲಿ ಹಸಿರಿನ ಸಮ್ಮುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ, ನಾವು ಭಾರತೀಯರು ಪ್ರಕೃತಿಯ ವರದಾನ ಪಡೆದ ಪುಣ್ಯ ಜೀವಿಗಳು.

ಸುತ್ತೆಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವೆ ನಾವು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದಂತೆ ಕಲ್ಪನೆ ಗರಿಕೆದರಿ ಹಾರಿತ್ತು. ಬೆಳಗಿನ ಶಾಖವೇರಿದಂತೆ ಮೋಡಗಳು ಮೇಲೆ ಏರುತ್ತಿದ್ದವು. ಒಂದು ಮರಿಮೋಡ ಬೆಟ್ಟಗಳ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿನ್ನೂ ಮಲಗಿದ್ದರೆ ಮೇಲಿದ್ದ ತಾಯಿ ಮೋಡ ಮಗುವಿನಡೆಗೆ ಬಾಗಿದಂತೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಹುಡುಗು ಮೋಡ ಬೆಟ್ಟವೊಂದು ಹೊದಿದ್ದ ಬಳಿ ತುಪ್ಪಳದ ಕಂಬಳಿಯನ್ನೆಳೆದು ಕಣಕಿದಂತೆ- ಗಾಳಿ-ಮೋಡಗಳ ಆಟ ನಡೆದಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಕತ್ತಲೆ -ಬೆಳಕಿನಾಟವೂ, ರವಿಯೂ ತನ್ನೊಡನೆ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಾ ಮೇಲೇರಿದಂತೆ ತಮೋರಾಶಿಯು ಸೋಲುತ್ತಾ, ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೆ ಪಸರಿಸಿದ್ದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ತಾನೇ ನುಂಗಿ ನುಂಗಿ ಘನವಾಗುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೆರಳಾಗಿ ನಿಂತು ಬೆಳಕನ್ನು ಎದರಿಸುತ್ತಾ ಕಡೆಗೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಯಾಗಿತ್ತು. ರವಿಪ್ರಕಾಶದ ವಿಜಯವನ್ನು ಸಾರಲು ಬೋಳು ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾನಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಹಲವು ಬಣ್ಣಗಳ ಮಿಡಾಟ. ಮೋಡಗಳ ಸಂಭ್ರಮ. ರವಿ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪರ್ವತಗಳ ಮುಖ ಮಾರ್ಜನ ನಡೆದಿತ್ತು. ರವಿ ಕಿರಣಗಳ ಆಟವೂ ಅನೋಫ! ರವಿ ತನ್ನ ಮಂತ್ರದೊಂದಿಂದ ವಜ್ರ ವೈಷ್ಣೋಗಳ ರಾಶಿ ಒಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಕರಿಯ ಕಲ್ಲಿನ ತುಣುಕುಗಳು ಒಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿ ಫಲಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಬಸ್ಸು ಮುಂದೆ ಸರಿದಂತೆ ಕೋನ ಬದಲಾಗಿ, 'ಈ ಕಲ್ಲುಗಳೇ ವಜ್ರವಾಗಿ ಹೊಳೆದವೇ?' ಎಂದು ಉದ್ಗರಿಸುವಂತಾಗಿತ್ತು. ಇದ್ದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿ, ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಕಿರಣಗಳ ಕೈಚಳಕ!

ಹಲವು ಊರುಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಹೆದ್ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹಬ್ಬಿ ಹರಡಿದ್ದ

ಬಂಜರು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೋ ಕಳೆದು ಹೋದಂತಹ ಭಾವನೆ. ಕಾಲು ದಾರಿಯಂತಿತ್ತು ಆ ಹೆದ್ದಾರಿ! ಕೈಮರವಿಲ್ಲ. ಹೆಸರಿನ ಫಲಕವಿಲ್ಲ. ಗುರುತಿಗೊಂದರೆ ಏರುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನೂಬ್ಬನೇ! ಇದ್ದುದೊಂದೇ-ಬಟಾಯಲು. ದೂರದಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟಗಳು. ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಚಾಚಿ ಬಿದ್ದ ಜೋಡಿ ಕಾಲುದಾರಿ-ವಾಹನಗಳ ಟೈರಿನ ಗುರುತು. ನಾಗರಿಕತೆಯ ಏಕೈಕ ಗುರುತು.

‘ಮುಂದಿನ ತಿರುವಿನಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರ ಕಾಣಿಸುವುದು. ಮೂಡ ಮುಚ್ಚಿರದಿರಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ. ಮುಂದೆ ದೂಗಿ ಬಲಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದರೆ ಮಾನಸ ಸರೋವರ. ಅಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ವಿರಾಮ’ ಎಂದು ಗೈಡ್ ಡೇವಿಡ್ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಬಸ್ಸು ಬಲಬದ್ಧಿಗಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಆಗ ಕಂಡ ದೃಶ್ಯ ರೋಮಾಂಚನವಾಗಿತ್ತು. ಎದುರಿಗಿದ್ದುದು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕುಡಿಯಬಹುದೆನ್ನಿಸಿದ ದಟ್ಟ ನೀಲಿಯ ವಿಶಾಲ ಸರೋವರ ‘ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ್’! ತೆರಗಳೇ ಇಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದಿದ್ದ ನೀಲಿ ದರ್ಪಣ. ನಮ್ಮನ್ನು ಆಚ್ಚರಿಯ ಕಡಲಲ್ಲಿ ಮುಳಗಿಸಲೆಂದೇ ಡೇವಿಡ್ ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ್ ನ ಹೆಸರೇ ಎತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ! ದೂರದ ಆಗಸದಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳು ಎದ್ದಿದ್ದು ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಪರದೆ ಎಳೆದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಶಿಖರ ದರ್ಶನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸಲು ಅವಕಾಶವೀಯದೆ ನಮ್ಮನ್ನಾವರಿಸಿತ್ತು ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ್ ನ ನೀಲ ಜಲ. ದೂರದಿಂದ ಅದರ ಹರವು ಮತ್ತು ಕಡು ನೀಲಿಯ ನೀರು ಹೊರ ಉಬ್ಬಿದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿ ಭ್ರಮೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತ್ತು. ಅಸಾಧಾರಣ ನೀಲಿಯ ನಡುವೆ ಎದ್ದಿದ್ದ ಕಿತ್ತಳೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ದ್ವೀಪಗಳು ನೀಲಾಕಾಶವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿದ್ದವು. ಆ ನೀಲಾಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚದುರಿದ್ದ ಬೆಳಗಿನ ಗುಲಾಬಿ ಬಣ್ಣದ ಮೋಡಗಳು. ಯಾವುದಾದರೂ ವರ್ಣ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಅಸಂಬದ್ಧ ವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ದೃಶ್ಯ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗಿದ್ದುದು ‘ಪ್ರಕೃತಿ ಸಹಜ’-ನೈಜ ಚಿತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಸತ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯೆಯ ಸೋಗು ತಂದಿದ್ದು ಅಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಕಾಣಬರದಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಲೋಕ-ಅದರ ಹರಿತ್ತು. ಯಾರದೋ ಮೋಡಗೊಳಗಾದವರಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ-ಅದುವರೆಗೆ ಅಪವಿತ್ರವೆಂದು ಮೂಗಿಳೆದಿದ್ದವರೂ ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ್‌ನ ದಂಡೆಯನ್ನು ಸೇರಿದವು. ಬೇರೊಂದು ಲೋಕದ ಹೊಸ್ತಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತಂತಾಗಿತ್ತು. ನೀರು, ಗುಡ್ಡ-ಬೆಟ್ಟ ಮತ್ತು ಆಕಾಶವನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸುವ, ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಕೈಕ ಸಾಧಿಸುವ ಅಂಶವಾದ ಜೈವಿಕ ಜಾಲ- ಮರ ಗಿಡಗಳೇ ಅಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇಡೀ ಪರಿಸರ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿತ್ತು. ಸಾಲದೆಂದು ಬೆನ್ನ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೀಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕುಳಿಗಾಳಿ.

ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ್‌ನ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಐದಾರು ಬಣ್ಣಗಳ ಪಟ್ಟಿ- ನೇರಳೆ, ತಿಳಿ ನೀಲಿ, ತಿಳಿ ಹಸಿರು, ಬಿಳಿ ನಂತರ ತಾಲ್ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳಪಿನ ಕಡು ನೀಲಿ. ಈ ನೀರ್ವಾಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು ರಾವಣಾ ಹೃದಯ ಅನ್ವರ್ಥ ನಾಮ. ಇದೂ ರಾವಣನ ಹೃದಯದಂತೆ ರಾಗ ರಂಜಿತ, ಅವನ ಶಿವ ಭಕ್ತಿಯಂತೆ ಸ್ಥಿರ ಸಲಿಲ.

‘ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಿ! ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಹೇಗಿದೆ ನೋಡಿ!’ ಎಂದು ಯಾರೋ ಏರುದನಿಯಿಟ್ಟು ಚಪ್ಪಾಳೆಯಿಕ್ಕಿ ಗಮನ ಸೆಳೆದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಮನವನ್ನು ಬಲವಂತದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ಹೃದಯದಿಂದ ಕಿತ್ತು ಹೊರತಂದರೆ ಅ ಕ್ಷಣವೇ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಸೊಬಗಿನಲ್ಲಿ

ಕಿಲಿಸಿ, ಕೊಂಡಿತು. ನಮ್ಮ ಬಸ್ಸಿಗೆ ಇದ್ದ ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತ ಒಬ್ಬರಗಳ ಮೇಲಿನ ಹಿಮರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಬಾಲ ಸೂರ್ಯನ ಹೊಂಬೆಳಕು ಬಿದ್ದು ಅವು ಚೆನ್ನದ ಗೋಪುರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ನೋಡನೋಡುತ್ತಲೇ ಅವು ರಜತಾಚಲವಾದವು. ಪ್ರಕೃತಿ ನಮ್ಮ ಇರುವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಂತಿತ್ತು. ನೋಡೋ ಹುಲುಮಾನವ? ನಮ್ಮನ್ನು ಪೂರ್ಣರೂಪದಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದು ನಿನ್ನಳವಲ್ಲ. ಇದು ನಾವಾಗಿ ಕೃಪೆ ಮಾಡಿ ನಿನಗ ಕೊಟ್ಟ ದರ್ಶನ-ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ. ಇಷ್ಟಕ್ಕೇ ಈ ಪರಿ ಹಿಗ್ಗೇ? ಎಂದು ಗಿರಿ ಒಬ್ಬರಗಳು, ನಿರ್ದಾಣವು ಕೇಳಿದಂತಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಹಂಟಿಯಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಬುದ್ಧಿ ಭ್ರಮಣೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲವೇ ಜೀವ ಸಮಾಧಿಗಿಳಿದು ಮೇಲೇರಲಾಗದೆ ಲಯವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಹಯಾತ್ರಿಗಳ ಮಾತು, ಸನಿಹದಲ್ಲಿದ್ದವರ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಾಗಿ ಇದು ನಾವಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ- ಮನುಷ್ಯರು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಮನವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ನೋಡಲಿದ್ದ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ ಹಾಗೂ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಲು ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿಯು ಹಾಡಿದ ಭವ್ಯ ನಾದದೇ ಗೀತೆಯಾಗಿದ್ದವು ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತ ಹಾಗೂ ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ್. ಇಬ್ಬರೂ ಮಹಾ ಒಬ್ಬರರು. ಮಾಂಧಾತ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಾ-ಕೈಲಾಸರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಂತರೆನ್ನುವುದು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸೌಂದರ್ಯದ ತಾಣಗಳಿಗೆ ಮಾನವ ಕಲ್ಪನೆಯ ಅಲಂಕಾರಗೈದಂತೆ.

'ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ್ ನ ಟಿಬೆಟೀ ದೇಸರು 'ಲಾಂಗಾಕ್ ತಾಲ್' - ಐದು ಬಟ್ಟೆಗಳ ಸರೋವರ. ಹೊರಗೆ ಕಾಣಬರುವುದು ಎರಡೇ ಬಟ್ಟೆಗಳು. ಅಂಕುಡೊಂಕಾದ ತೀರದ ಈ ಸರೋವರದ ಸುತ್ತಳತೆ ಸುಮಾರು ೧೨೫ ಕಿಮೀ ಉದ್ದ ೨೦ ಕಿಮೀ ಅಗಲದ ಈ ಸರೋವರದ ದೆಚ್ಚುಪಿನೀರು ವಾಯುವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಟ್ಟಿಬ್ ನದಿಯಾಗಿ ಹೊರ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ನದಿಯ ಉಗಮ ಸ್ಥಾನ ಜೊಗಿನಿಂದ ಕೊಡಿದ್ದು ಸನಿಹದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಅಂತರಜಲ ಬುಗ್ಗೆಗಳು ಇವೆ. ಬೈಟಿಗೈಯಲ್ಲಿ ನಾವುಕಂಡ ರಮಣೀಯ ಶಾಂತ ಸರೋವರ ಬಿಸಿಲಕಾಲ ಮುಗಿದಂತೆ ಉಷ್ಣಾಂಶ ಕಡಿಮೆಯಾದಂತೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಚಳಿಗಾಳಿ ಬೀಸಿಬಂದು ಸರೋವರವನ್ನು ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ಮಾಡಿ ಹೆದ್ದರೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆಯಂತೆ. ರುದ್ರತೆ ತಾಂಡವಾಡುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಇದೇ ಚಳಿಗಾಲ ಸರೋವರದ ರಾಕ್ಷಸತನ ಪ್ರದರ್ಶನಗೊಳ್ಳುವುದು. ಹಿಮಗಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿ ಶಾಂತಿಯೇ ವೈವತ್ತಂತೆ ಮತ್ತೆ ಸ್ತಬ್ಧತೆ. ಸರೋವರದ ತೀರದ ಗುಂಟೆ ಹಲವು ಬಾರಿ ಸುತ್ತಿ ಬಂದ ಪ್ರವಾಸೀ-ಶೋಧಕ ಶ್ರೀ ಪ್ರಣವಾನಂದರ ವರ್ಣನೆಯಂತೆ ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲದ ತೀರಗಳಲ್ಲಿ ಭೂ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಎಲ್ಲ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪದಗಳ-ಕೊಲ್ಲಿ, ಆಖಾತ, ಪರ್ಯಾಯ ದ್ವೀಪ, ಜಲಸಂಧಿ, ಭೂಶಿರ, ಭೂಕಂಠ-ಇತ್ಯಾದಿ-ಪದಗಳ ಮಾದರಿಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅಂತೆಯೇ ಅದರ ಹಿಮಗಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳೂ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ.

ಟಿಕಲಾಕೋಟ್‌ನಿಂದ ೧೦೦ಕಿಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅತಿ ಎತ್ತರದ ಶಿಖರಗಳು ೨೫,೩೫೫ ಅಡಿ, ೨೨,೧೬೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟಿವೆ. ಮಾಂಧಾತ ಮುನಿಗಳು ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲು ಈ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಶ್ರೇಣಿಗೆ ಆ ಮುನಿಯ ಹೆಸರು. ಟಿಬೆಟೀ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ಗೊ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಮುಖ 'ಲ್ಯಾ' ಎಂದರೆ ದೇವ - ದೇವ ಗೊರ್ಲಾ- ರಕ್ಷಕ ದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿ. ಈ ದೇವರ ಹೆಸರು ಸಂಗ್ಬಲ್. ಗುರ್ಲಾ- ಲಾ-ಅಥವಾ ಗುರ್ಲಾ ಪಾಸ್ ಎತ್ತರದಿಂದ(೧೬,೨೦೦ ಅಡಿಗಳು ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದ ಸರ್ವತೋಮುಖ ದರ್ಶನ ಆತಿಶಯದ್ದಾಗಿರಬೇಕು. ಎದುರಿನ ಬಲಕ್ಕೆ ನೀಲಮಣಿಯಂತೆ ದೊಳಕು

ಮಾನಸ ಸರೋವರ. ಎಡಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟ ಸುಂದರ ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ. ದೂರದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕಾಣುವ ರಜತಾಲ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ವೈಭವ ಪೂರ್ಣ ನಿಲವು. ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿಗಂಟಿಂದಂತ ಮೇಲೆದ್ದಿರುವ ಸದೃಢ ದೈತ್ಯ ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳು. ಈ ನೋಟವೊಂದೇ ಸಾಕು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರವಾಸ ಕೈಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಲು.

ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಯಾತ್ರೆಯ ಆರಂಭದಿಂದಲೂ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಬಗೆಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ವಿವರ-ವಿಚಾರವಿವಿಮಯ ನಡೆದಿದ್ದು, ನಮ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಯವೆಲ್ಲಾ ಇವುಗಳಲ್ಲೇ ಕೇಂದ್ರಿತವಾಗಿತ್ತು. ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ಪೌರಾಣಿಕ ಪಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಿತ್ತು. ರಾಮಾನು ವಿಸರ್ಜಿಸಿದ ನೀರು, ಅಪವಿತ್ರ ಜಲ ರಾಕ್ಷಸರ ಸರೋವರ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಾಗ್ರಹ ಪೀಡಿತ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಹಲವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಾವೊಂದ್ವಯ ಜನ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯರಿಗೆ, ರಾಮಾನು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಗಾಗಿ ನಿಂತನೆಂಬ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದವರಿಗೆ(ಕುವೆಂಪು ಅವರ ರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನದ ಸಾಧಕ ರಾಮಾನ ಪರಿಚಯವಿದ್ದ ನನಗೆ) ಈ ರೀತಿಯ ಓನಾಯ ಭಾವನೆಯಿರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ್ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಅರ್ಪಣನೀಯ ಹರ್ಷ ಆನಂದ ನೀಡಿದ ವಿಸರ್ಗ ಸೌಂದರ್ಯ ತಾವಾಗಿತ್ತು. ಅಮಂಗಳ-ಅಪವಿತ್ರವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಮಾನವ ಬುದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆಷ್ಟೆ ಸೀಮಿತ ತಾನೆ! ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವದೂ ಅಮಂಗಳವಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಅದರದ್ದೇ ಚಿಲುಪಿಲ್ಲವಿಲ್ಲ. ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸುವ ಸೌಂದರ್ಯ ದೃಷ್ಟಿ ಬೇಕಷ್ಟೆ. ಸಮುದ್ರಷ್ಟಿಯಲ್ಲೋ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವೊಂದು ಉತ್ತರದ ತುದಿಯ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದಡಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೃದಯವಿಟ್ಟ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ರಮ್ಯವಾದುದು. ಭಾರತೀಯ ಸಮಷ್ಟಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮಾನ ಚಿತ್ ಶಕ್ತಿಯ ದೈಹಾತಕವದು.

ಚೀನೀ ಗೈಡ್ ಚಾನ್ ಕೂಗಿ ಕೂಗಿ ಹೊರಡಿಸದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದವೇನೋ. ಭಕ್ತರ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ನಂತರ ದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಬರಬೇಕೆಂಬ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇಂದು ಆಯಾಚಿತ ಹಾಗೂ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ರಾಮಾನ ಹೃದಯ ದರ್ಶನ, ಮಾಂಧಾತ ದರ್ಶನನಂತರವೇ ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಮತ್ತು ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದತರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಗಿತ್ತು.

ಬಸ್ಸು ನೊರಡುಗಲ್ಲಿನ ಕಚ್ಚಾ ರಸ್ತೆ-ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ-ಇಂತರ ವಾಹನಗಳು ಹಾದು ಹೋದ ಜಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಂತೆ ಇಡೀ ದೇಹವು ತಲೆ ಚಿಪ್ಪನೊಳಗಿನ ಮೆದುಳೂ ಸಹ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಕಂಪನಕ್ಕೊಳಗಾಗಿತ್ತು. ಕಿಟಕಿ ಗಾಜುಗಳ ಅಲುಗಾಟದ ಸದ್ದಿನಿಂದ ತಲೆ ಧಿಮಗುಡುತ್ತಿತ್ತು. ಇದೇ ರೀತಿಯ ಮುಕ್ಕಾಲು ಗಂಟೆ ಪ್ರಯಾಣದ ಬಳಿಕ ಜೈದಿ ತಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಈ ವೈಬ್ರೇಟರ್ ನಿಂದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಬಿಡುಗಡೆ.

ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಕಾಯುವಿಕೆ, ಐದಾರು ವಾರಗಳ ತಯಾರಿ, ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಚಾರಣದ ನಂತರ ನನ್ನ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ಕನಸು ನನಸಾಗಿತ್ತು. ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಬಳಸಾಂದವು. ಕೆಲವೇ ನಿಮಿಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ್ದ ಸೌಂದರ್ಯದ ನೆಲೆಬೀಡಾದ ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲ್ ಶಿವನ ಕೈಯಲಗಿನಂತೆ ಹೊಳೆದು ಬುದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸು, ಹೃದಯಗಳಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ವಾಸತೆಯೊಂದಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾಂದ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಗಿಕೊಂಡು ಬಸವವಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಮಾಂತ್ರಿಕ ಶಕ್ತಿಗೊಳಗಾದವರಂತೆ

ಬಿಸ್ತೊಂದಿಳಿದು ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಅಂಚಿಗೆ ನಡೆದವು.

ಬದುದೂರದವರಗೆ ದರದಿದ್ದ ವಿಶಾಲ ಸರೋವರ ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿತ್ತು. ಶಿವನ ಅಭಯ ದ್ರವದಂತೆ. ಆ ಜಲವಿಸ್ತಾರದ ನೀಲಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಅರಿವಿನಾಳಕ್ಕೆ ಹರಿದಿತ್ತು. ದ್ರವಯು ಬುದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸು ಸಮಾಹಿತವಾಗಿ ಸೌಂದರ್ಯಾನು ಸಂಧಾನ ನಡೆಸಿದ್ದವು. ಕಾಲವು ನಿಂತು ಅನಂತತೆಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿತ್ತು. ನಾಲ್ಕೈದು ನಿಮಿಷಗಳೇ ಉರುಳಿರಬೇಕು. ಮನಸ್ಸು ಇಡಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಿಂತರ ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ಕಾರ್ಯ- ಆಗಸಕ್ಕೆ ಕೈಯೆತ್ತಿ 'ಹರಹರ ಮಹಾದೇವ' ಎಂದು ಉಗ್ಗಡಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಲ್ಲೂ ನೀರು. ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಬಿಗಿದಷ್ಟಿದೆವು. ಎಲ್ಲರ ಮುಖದಲ್ಲೂ ಧನ್ಯತಾಭಾವ. ಐದಾರು ನಿಮಿಷಗಳು, ನಮ್ಮ ಆವೇಶದ ಉದ್ಗಾರಗಳು ತಗ್ಗಿದಂತಾದುದು ಮತ್ತೆ ಏರಿತು. ನಮ್ಮ ಎಡ ಬದಿಯ ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ ಮೋಡ ಸರಿಯಿತೊಡಗಿ ದೂರದ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ಬೆಳ್ಳಿ ಗುಮ್ಮಟ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅನಾವರಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರಕೃತಿ ಬದು ನಾಟಕೀಯವಾಗಿ ಕೈಲಾಸಪತಿಯ ಸಭಾಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿದಳು. ಮೋಡದ ತೆರೆಯಲ್ಲಿನ ಮೋಡಕತೆಯನ್ನು ವಿಶದೀಕರಿಸಿದಳು.

ರಾಕ್ಷಸತಾಲದ ಅನುಭವ ಒಂದು 'ಶಾಕ್‌ಟ್ರೀಟ್‌ಮೆಂಟ್'. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು, ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಹೊಸ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನೋಡುವಂತೆ ಪ್ರಚೋದಿಸಿದ ಅನುಭವ. ಮಾನಸ ಸರೋವರವಾದರೋ ನಮ್ಮನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಧೃತಿಗಡೆಸಲಿಲ್ಲ. ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಿಗೆ ಶಾಂತಿ-ಸಮಾಧಾನ ತಂದಿತ್ತು. ಕೇವಲ ಆರೇಳು ಕಿ.ಮೀ ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಸರೋವರಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಭಿನ್ನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಮೂಡಿಸುವ ಕಾರಣ ಬಹುತೇಕ ಅವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಮಗಿರುವ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ಭಾವನೆಗಳೇ ಆದರೂ ಭೌಗೋಳಿಕ ಕಾರಣವೂ ಉಂಟು.

ರಾಕ್ಷಸತಾಲದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಬಯಲು ಇದ್ದು ಅತ್ತ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೀಸಿ ಬರುವ ಚಳಿಗಾಳಿ ಸರೋವರದ ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತವರಿಗೆ ನಡುಕ ತರುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಆದರೆ ಮಾನಸಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಲೂ ಬೆಟ್ಟಗಳಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲೂ ದಕ್ಷಿಣದ ತಣ್ಣನೆಯ ಬೀಸುಗಾಳಿಗೆ ತಡೆಯಾಗಿ ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತ ಸಾಲು ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಂತವರಿಗೆ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕ್ಷೇಮಭಾವ ಮೂಡುವುದು ಸಹಜ. ರಾಕ್ಷಸತಾಲದ ಮಧ್ಯೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವ ಬೋಳು ಗುಡ್ಡಗಳಂತೆ ಮಾನಸದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಡತಡೆಯೂ ಏಳದೆ ದೃಷ್ಟಿ ಸರೋವರದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಹರಿದಾಡಬಹುದು. ಆಕಾಶದ ದಟ್ಟನೀಲಿಯನ್ನೇ ಸೀರೆಯಾಗಿ ಸರಸ್ವಿಗೆ ಉಡಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿನ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಎಳೆ ಎಳೆದು ಕಿರುತೆರೆಗಳ ಬೆಳ್ಳಿ ಬುಟ್ಟುಗಳನ್ನು ನೇಯುವ ರವಿ, ಸಂಜೆಗೆ ಮುಗಿಲಿನ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಸೆರಗನ್ನು ಹೊದಿಸುವನು. ಈ ಸೀರೆಯುಟ್ಟ ಮಾನಸ ಸರಸಿಯ ದಿವ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಮನಗಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು ಅಡತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನೀರ ಹಾಸಿನಿಂದಾಗಿಯೇ. ಮನವನ್ನು ಸಮಾಧಿಗಿಳಿಸುವ ವಿಶಾಲ ಹಾಸು.

ಮೊದಲಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸತಾಲ ಮತ್ತು ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಒಂದೇ ಜಲರಾಶಿಯಾಗಿದ್ದು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಾಂತಿಯಿಂದಾಗಿ ಜಲರಾಶಿಯ ನಡುವೆ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು ಎದ್ದು ಭಿನ್ನ ಸರೋವರಗಳಾದುವೆಂಬ ವಿಚಾರಸೂರಿಗೆ ಅನೇಕ ವಾಸ್ತವಾಂಶಗಳ ಆಧಾರವಿದೆ. ಎರಡೂ ಸರೋವರಗಳ

ನೀರಿನ ಗುಣ, ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣ, ರಚನೆ, ಭೂಮಟ್ಟಗಳು ಒಂದೇ. ಪರಿಸರದ ಹವಾಮಾನ ಒಂದೇ. ಮಾನಸ ಸರೋವರದಿಂದ ಹೊರಹರಿದು ಬರುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು 'ಗಂಗಾಧು' ನದಿಯಾಗಿ ಹರಿದು ಸುತ್ತಿಬಳಸಿ, ಒಂಬತ್ತು ಕಿ.ಮೀ ನ ದಾರಿ ಸವೆಸಿ ರಾಕ್ಷಸತಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು. ಜೊತೆಗೆ ಭೂಗತ ತೊರೆಗಳು ಕೂಡ ಮಾನಸ ಸರೋವರದಿಂದ ನೀರನ್ನು ರಾಕ್ಷಸತಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ.

ಟಿಬೆಟೀ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಲಾಂಗಕ್ ತ್ಸೊ (ರಾಕ್ಷಸತಾಲ) ಮೊದಲು ರಾಕ್ಷಸರ ಸರೋವರವಾಗಿದ್ದು ಅಪವಿತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಒಮ್ಮೆ ದೇವತೆಗಳ ಪವಿತ್ರ ಸರೋವರ ಮಾನಸದಲ್ಲಿರುವರಡು ಮೀನುಗಳು ಜಗಳವಾಡುತ್ತ ಹೊರಬಿದ್ದು ಒಂದನೊಂದು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ರಾಕ್ಷಸರ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವು. ಅವುಗಳು ಬಂದ ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಮಾನಸದ ನೀರೂ ಹರಿದುಬಂದು ರಾಕ್ಷಸ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಸೇರಿತು. ಅಲ್ಲಿನ ಅಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ರಾಕ್ಷಸತಾಲದ ನೀರನ್ನು ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳು ಕುಡಿಯುವಂತಾಯಿತು. ಒಂದೂ ನಂಬಿಕೆಯಂತೆ ರಾಕ್ಷಸತಾಲ ಇಂದಿಗೂ ಅಪವಿತ್ರವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದು ಅದಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಮಾನ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದೇ ಹೋದರೂ ಟಿಬೆಟೀಯರ ನಂಬಿಕೆಯನುಸಾರ ಅದು ಪವಿತ್ರವಾದುದರ ಕುರುಹಾಗಿ ಅದರ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ 'ಚೆಘ್ಯು ಗೊಂಪಾ' ನಿಂತಿದೆ. ಹಿಮಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅದರ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ನೀರು ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಜನರ ಓಡಾಟ, ಯಾತ್ರೆ, ಕುದುರೆ, ಕುರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸಮಾನು ಸಾಗಾಟ, ವ್ಯಾಪಾರ, ತಾಲದ ಮಧ್ಯದ ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಬಾತುಕೋಳಿಗಳ ಮೊಟ್ಟೆ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಸರದಾರ ಡೇವಿಡ್‌ನ ಅವಸರಿಸುವ ಕೂಗಿಗೆ ಓಗೊಟ್ಟು ಜೈದಿ ಶಿಬಿರದ ಬಳಿ ಮರಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದೇ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಗೆಳತಿ ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ ಹಾಗು ಬಂಗಾಳದ ಅರ್ಕಬ್ಬತ ಚಟರ್ಜಿ ಅವರು ವೈದ್ಯಕೀಯ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡು ದಿನ ತಂಗುವವರಿದ್ದರು. ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೆ ಅನುಮತಿ ಸಿಕ್ಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದುವರೆಗೂ ಕೇವಲ ಪುರುಷ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿದ್ದವಳಿಗೆ ದೃಢ ಸಂಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದವಳಿಗೆ ಅದೃಷ್ಟವಾಟದ ಬಗೆಗೂ ನಂಬಿಕೆ ಮೂಡತೊಡಗಿತು.

ರಜೆ ಸಿಗದೆ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲೇ ನಿಂತ ಪತಿಯವರು, ದೆಹಲಿಯವರೆಗೆ ಬಂದು ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗದೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ಇಬ್ಬರು ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳು, ಅಲ್ಪೋರಾವರೆಗೆ ಬಂದು ಅಪಘಾತಕ್ಕೀಡಾಗಿ ಮರಳಿದ ಸದಯಾತ್ರಿಯೊಬ್ಬರು, ಗುಂಜಿಯಲ್ಲಿನ ತಪಾಸಣೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಕ್ಷಮಾಗೆ ಅನುಮತಿ ಸಿಗದೆ ಕೇವಲ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಲು ಬಂದ ಇಬ್ಬರು ಯಾತ್ರಿಗಳು-ಇಂತೆಲ್ಲ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂತಿರುಗುವವರನ್ನು ನೋಡಿದ ನನಗೆ ಮಾನಸ ಸರೋವರ-ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಅದೃಷ್ಟ ವಿದ್ವರ ಸಾಕು ಎಂದು ಹಾರೈಸುವಂತಾಗಿತ್ತು. ಸಿಕ್ಕಿದಷ್ಟಕ್ಕೆ ಧನ್ಯತೆಯೂ ಬಂದಿತ್ತು. ಮುಂದಿನ ಪ್ರವಾಸದ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಪೂರ್ಣ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿ ದೃಢತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಕಲ್ಪವೂ ದೃಢವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಜೈದಿಯಿಂದ 'ಹೋರೆ' ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಎರಡು ಗಂಟೆಗಳ ಬಸ್ ಪ್ರಯಾಣ ಕಣ್ಣಿನ ಕ್ಯಾಮರಾ ಮನುಷ್ಯ ಪಟಲದ ಮೇಲೆ ಪರಿಸರದ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರಂತರ ಕ್ಷಿಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು. ಎಂಟು ಕಿ.ಮೀ ನ ಬೋಳು ದಾರಿ ಸವೆದ ಮೇಲೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು 'ಪರಯಾ' ಬಯಲು. ಕೈಲಾಸ

ಪರ್ವತ ಮತ್ತು ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ನಡುವೆ ಇರುವ ಈ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶದ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಸಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದನಗಾಹಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಗುಡಾರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಂದೆಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುವರು. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಟಿಬೆಟಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಾಣಿ 'ಖ್ಯಾಂಗ್' - ಕಾಡು ಕುದುರೆ-ಕಾಡು ಕತ್ತೆಯ ಮಿಶ್ರ ತಳಿ -ಇಲ್ಲಿ ಮೇಯುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಸಪಾಟದ ಮೈದಾನಗಳು ವಿಮಾನಗಳು ಸಲೀಸಾಗಿ ಹಾರಾಟ ಮಾಡಬಹುದಾದಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿವೆ. ಈ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಮಾರಿಗಳ ಐದಾರು ಡೇರೆಗಳು ಕಂಡು ಬಂದವು. ಡೇರೆಯ ಮುಂದೆ ವಯಸ್ಸಾದ ಹೆಂಗಸರು ಕಾಲು ಚಾಚಿ ಕುಳಿತು ತಕಲಿಯಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣೆಯ ದಾರವನ್ನು ಹೊಸಯುತ್ತಾ ಹರಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲೇ ಆರು ಏಳು ಮಕ್ಕಳು ಅಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಹೆಂಗಸರ ಕಾಲ ಬಳಿ ಮೂರು ಭೂತಾಕಾರದ ಮ್ಯಾಸ್ಕಿಫ್ ನಾಯಿಗಳು ಬಿಸಿಲು ಕಾಯಿಸುತ್ತಾ ಮಲಗಿದ್ದವು. ದನಗಾಹಿಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ನಾಯಿಗಳು ಅಮೂಲ್ಯ ನಿಧಿಯಂತೆ. ಮಂದೆ ಕಾಯಲು, ಕಳ್ಳಕಾಕರೊಡನೆ ಹೋರಾಡಲು, ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೆಡಲು, ಮುದುಕರಿಗೆ ಸಂಗಾತಿಯಾಗಿ ಕುಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯರಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಅಂತೆಯೇ ಅಪರಿಚಿತರಿಗೆ ಯಮಕಿಂಕರರಂತೆ ಉಗ್ರರೂಪಿಗಳು, ಸಿಗಿದು ಹಾಕಲು ಹಿಂಜರಿಯುವು.

ಕಚ್ಚಾ ರಸ್ತೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಗಿದ್ದ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಈ ಕಂಪನದ ಪಯಣ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೇ ಬಸ್ಸು ಬಯಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಕಾಂಪೌಂಡ್‌ನಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಗಕ್ಕುಂದು ನಿಂತಿತು. ಎದುರಿಗೆ ೩ ಕೋಣೆಯ ಸಾಲು, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮತ್ತೂ ಮೂರು ಕೋಣೆ ಸಾಲೊಂದು. ಅದೇ ಹೋರ! ನಮ್ಮ ತಂಗುದಾಣ? ! ಅಲ್ಲಾಗಲೇ ನೆರೆದಿದ್ದ ಹೋರೆಯ 'ಸ್ವಾಗತ ಸಮಿತಿ'ಯನ್ನು ಕಂಡು ಹೌಹಾರಿತು ಮನ. ದೇಹವು 'ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನಖಶಿಖಾಂತ ಕಂಪಿಸಿದ್ದು ಸಾಕು ಕೆಳಗಿಳಿಯುವಾ' ಎಂದರೆ (ಮನಸ್ಸು) ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಜನರನ್ನು ನೋಡಿದ ಮನಸ್ಸು 'ಬಸ್ಸಿನೊಳಗೇ ಕುಳಿತಿರುವಾ' ಎಂದು ಸ್ವರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾವಕ್ಕೆ ತೆಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಗುರಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಹಾದಿಯಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲುವುದಂತೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿ ಕೆಳಗಿಳಿದೆವು.

ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಶಿವನ ಪರಿವಾರದ ನಿಕಟ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು. ನಾವಿಳಿದುಕೊಂಡ ಮನೆಯ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ದೂರದ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಈ ಹಳ್ಳಿಗರು ನಮಗಾಗಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ತರುವವರಿದ್ದರು. ಟಿಬೆಟಿನಲ್ಲೇ ಅತಿ ಹಿಂದುಳಿದ ಬುಡುಕಟ್ಟಿನವರಿರಬೇಕು. ಅಥವಾ ಸಭ್ಯತೆಯ ಗಾಳಿ ಬೀಸದ ನಿಸರ್ಗ ಶಿಶುಗಳಿರಬೇಕು. ಅವರ ಇರಸರಿಕೆ, ಶೋಬಚುತನ, ಅಪ್ರೌಢ ನಡುವಳಿಕೆ, ಎಂದೂ ನೀರೂ ಕಾಣದ ಉಡುಪುಗಳು, ಹತ್ತಿರ ಬಂದರೆ ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ವಾಸನೆ, ಕೈಸನ್ನೆಯ ಸಂಭಾಷಣೆ, ಸಾಲದೆಂದು ಅವರ ನಡುಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕತ್ತಿ ಕಠಾರಿಗಳು. ಇವರ ಜೊತೆ ಎರಡು ದಿನದ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆ ಹೇಗೆಂದು ಹೆದರಿದ್ದೆವು. ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಚಾಕು, ಕೋಲು, ಗಾಜಿನ ಚೂರುಗಳೇ ಆಟಕಗಳು! ಇವರು ರುದ್ರರು-ಭಯಂಕರರು.

ಮೊದಲೇ ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಂತೆ 'ಬಿ' ಗ್ರೂಪಿನವರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸರಂಜಾಮು ಸಹಿತ ಇಳಿದುಕೊಂಡು 'ಎ' ಗ್ರೂಪಿಗೆ ಸುಖ ಪ್ರಯಾಣ ಹಾಗೂ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ಪೂರ್ಣದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಹಾರೈಸುತ್ತಾ ವಿದಾಯ ಹೇಳಿದಾಗ ನೆಂಟರನ್ನು ಕಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಂತಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಭಣಗುಟ್ಟಿತ್ತು. ಹದಿನೇಳು ದಿನಗಳ ಒಡನಾಟದ ನಂತರ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಅಗಲಿಕೆಯ ಅನುಭವ. ಎಲ್ಲರೂ

ಮತ್ತೆ ಕ್ಷಮವಾಗಿ ಸುಮುಖರಾಗಿ ಒಂದಾಗುವ ಹರಕೆ ಹೊತ್ತವು.

ಇಂದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟ ಸ್ವಯಂಪಾಕ. ಬಹಳ ದಿನಗಳ ನಂತರ ಅಡಿಗೆ ನಾವೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸನ್ನಿವೇಶ, ಮಾಡಿದ್ದು ? ಪುಟಗೋಸಿ ಮ್ಯಾಗ್ನಿ ಸೂಪ್ ಮತ್ತು ಪ್ಯಾಗ್ನಿ ನೂಡಲ್ಸ್. ಏನೋ ಸಾಧಿಸಿದ ಹೆಮ್ಮೆ ಅಲ್ಲಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅದೂ ಹೆಚ್ಚೇ! ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ನ ಬುರಾಂಗ್ ಹೋಟೆಲಿನಿಂದ ತಂದ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದುದು ಎರಡೇ. ಚಿಕ್ಕದು, ನೀರು ಕಾಯಿಸಲು ಮತ್ತು ಹಾಲಿನ ಪುಡಿಯಿಂದ ಹಾಲು ಮಾಡಲು. ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕಲ್ಲ ಪಂಚ ಭಕ್ಷ್ಯ ಪರಮಾನ್ನಗಳೂ. ಅಗ್ನಿ? ಸೀಮೆ ಎಣ್ಣೆಯಿದ್ದ ಕುಡಿಕೆಯ ಪಕ್ಕದಿಂದ ಹೊರಟುಕೊಂಡ ಕೊಳವೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿತ್ತ ಹರಿದಾಡುವ ಉರಿನಾಲಗೆ. ೧೯ ನೇ ಶತಮಾನದ ಸೃಷ್ಟಿ ಇರಬೇಕು. ಪಾತ್ರೆಗೆ ಬಗಲಿನಿಂದ ಕಾಪು ತಗುಲಿ ನೀರು ಕುದಿಯಬೇಕು. ಕುದಿಯುವ ಮುಂಚೆಯೇ 'ಆಯಿತೇ ನಿಮ್ಮ ಅಡಿಗೆ? ಸೃಷ್ಟಿ ಇತ್ತ ಕೊಡಿ' ಎಂದು ಅವಸರಿಸುವ ಶಿಬಿರ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ. ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಗಂಜಿಯಂತದ ಸೂಪನ್ನು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ 'ತಿಂದ' ಮಜಾ ! ನಂತರ ಅದೇ ಮಸಾಲೆಯ ನೂಡಲ್ಸ್. ರಾತ್ರಿಗೆ ಮತ್ತದೇ ಸೂಪ್, ನೂಡಲ್ಸ್. ಮಾಡಿದ್ದುಣ್ಣುವ ಮಹರಾಯರೇ ಆಗಿದ್ದವೆಲ್ಲರೂ. ಈ ಸೂಪ್ ನೂಡಲ್ಸ್‌ನ ಚಕ್ರಾರ್ ಆರೇಳು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಅನುಭವಿಸಬೇಕೆಂಬ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಗಿ ಇವೆರಡಕ್ಕೇ ಸುಳಿನ ಈರುಳ್ಳಿ ಹುಳಿ, ಹಾಸ್ಯದ ಪಾಯಸ, ಉಪಚಾರದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಬಾಯಿತುಂಬಿ ಹೇಳಿದ ಮೊಸರು ಭರ್ಜರಿಯಾಗಿ ಸೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ಪ್ರಿಕುಕ್ಡ್ ಸೂಜಿ ಹಲ್ಲ, ಪೌವ್ವಾ ಖೀರ್ (ಪ್ರಾಡರ್ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ನೆನದ ಅವಲಕ್ಕಿಯಷ್ಟೆ?) ಅರ್ಧ ಬೆಂದ ಹೆಸರು ಬೇಳೆಯ ಖಿಚಡಿ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಾರಿ ಉಪಮಾ-ಅಭ್ಯೇಪಾರಿ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು-ತಿಂದಾಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟನ್ನು 'ಉಪ್ಪಿಂಡ' ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಮೂದಲಿಸಬಾರದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ. ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಂದಿದ್ದ ಹುಳಿಯನ್ನದ ಗೊಜ್ಜಿನಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಪುಳಿಯೊಗೆರೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಪುಳಿಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಡಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲರೂ ನುಂಗುತ್ತಲೇ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು 'ಇಮಲಿಕಾ ಲಾಲ್ ಹಲ್ವಾ'. ಹಳೆಯ ಕಾಲದ ವಿವಿಧ ನಮೂನೆಯ ಒಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂದೊಂದು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಪರಿಣಾಮದ ಅಡುಗೆಯ ದಾಸೋಹ. ಶಿವದತ್ತ-ಶಿವಾರ್ಪಿತ ಸುಗ್ರಾಸ ಭೋಜನ ನಮಗೆ. ಏಳು ದಿನದ ಸ್ವಯಂಪಾಕದ ವೈಖರಿಯ ಅನುಭವಗಳು, ಬಾಳಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅಡಿಗೆ ಕೆಲಸದ ಬೇಸರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಗುವ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆಯ ಹಾಸ್ಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳು.

ಮತ್ತದೇ ಬೇಸರದ ಊಟವಾದರೂ ಮತ್ತದೇ ಸಂಜೆಯಾಗದಿದ್ದ ಅಪೂರ್ವ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಮಯಗಳು. ಒಂದೊಂದು ಸಂಜೆಯೂ ಹತ್ತು ರೀಲುಗಳ ಪೋಟೋ ತೆಗೆಯುವಂತಹವು. ಸೂರ್ಯದೇವನ ಕೃಪೆಗಾಗಿ ತಪಗೈದವರಿಗೂ ಸಿಗುವುದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ದೃಶ್ಯಗಳು ನಮಗಾಗಿ ಆಗಸದಲ್ಲಿ ತೆರೆದು ಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಶುಭ್ರ ನೀಲ ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಕಲ್ಲನೆಗೆ ತಿದಿಯೊತ್ತುವ ನೇಸರ. ನೋಡ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಮೋಡಗಳ ಆಕಾರ ಬದಲಿಸುತ್ತ ನವ ನವೋಲ್ಲೇಖನ ಮಾಡುವ ಕವಿ-ಮಾರುತ. ಸ್ವರ್ಗ ದರ್ಶನ ನೀಡಿದ ಸಂಜೆಗಳು.

ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮೊದಲ ಎರಡು ರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ನ ವಿದ್ಯುತ್ ದೀಪದಲ್ಲಿ

ಹೊಟಿಲಿನ ಸುಪ್ತತಿಗೆಯಲ್ಲಿ, “ಟಾಯ್‌ಟೈನ್” ಸೌಲಭ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಕಳೆದಿದ್ದೆವು. ಯಾತ್ರೆಯ ನಿಜವಾದ ಅನುಭವ, ಜನ ವಸತಿಯ ಪರಿಚಯವಾದದ್ದು ಹೊರೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಣದ ಬತ್ತಿಯ ಮಿಣುಗುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ. ಹೊರಗೆ ಅಪಾರ ಮಾಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಕತ್ತಲು ಕಾರಿರುಳು. ಹಗಲಿನ ಬಾನ ಬಣ್ಣಗಳಂತೆ ರಾತ್ರಿಯ ಕಪ್ಪು ಸಾಂದ್ರ. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮೊಗೆಯುವಷ್ಟು. ವಿರಳ ಹವೆಯಿಂದಾಗಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿನ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ತಲೆಯನ್ನು ಸವರಿದಂತೆ ನಿಕಟ, ಸ್ಪಷ್ಟ. ಜಗತ್ತಿನ ಛಾವಣಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತವರಿಗೆ ತಾರೆಗಳು ಕೈಗೆಟುಕದಿದ್ದಾವೇ? ಚಳಿ ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆನಿಸಿ ಬೆಚ್ಚಗಿನ ಹಾಸಿಗೆಯೊಳಗೆ ತೂರಿಕೊಳ್ಳಲು ದೇಹ ಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬೆಳಿ ಚುಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ನೇಯ್ದ ರಾತ್ರರಾಣಿಯ ಸರಗಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮನಕ್ಕೆ ಎಂತಹ ಚಳಿ? ಕಡೆಗೂ ಸೊಗಸಾದ ರೇಶ್ಮೆಯ ರಜಾಯಿಗಳಿಗೇ ಜಯವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ತಂತಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯೊಳಗೆ ತೂರಿಕೊಂಡಿದ್ದೆವು. ನಾವು ಟಿಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ದಿನವೂ ವಿವೇಶಿಯರು(ಆದರಲ್ಲೂ ಭಾರತೀಯರು!) ಎಂಬ ಅಸಡ್ಡೆ ತೋರದೆ, ಮತ್ತಗಿನ, ಕೊಳಕಿಲ್ಲದ ಹಾಸಿಗೆ-ಹೊದಿಕೆಗಳು, ತಲೆ ದಿಂಬುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಶಿವ ಕೃಪೆ. ದಿನವೆಲ್ಲ ಅಲೆದಲೆದು ದಣಿದ ದೇಹವನ್ನು ಈ ಬಗೆಯ ಬೆಚ್ಚಗಿನ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಹೊರಗಿನ ಚಳಿಯನ್ನು ಆಸ್ತಾದಿಸುತ್ತ ಸುಖ ನಿದ್ರೆ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು!

ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲೆಂದು ಬಂದಿದ್ದ ದೋರೆಯ ಜನ ಸಂಚೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಬಂದಂತೆಯೇ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಹೋದರು. ಮತ್ತೆ ಅವರ ಮುಖ ದರ್ಶನ, ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಗಿನ ಝಾವ ಕೋಣೆಯ ಕಿಟಕಿಯಲ್ಲಿ(ಅವರ ಇಣಕಿ ನೋಡುವ ಸ್ವಭಾವ ಮಕ್ಕಳ ಮುಗ್ಧ ಸ್ವಭಾವದಂತೆ) ಹೊರ ಬಂದಾಗ ಕಂಡದ್ದು ಅಂಗಳದ ತುಂಬೆಲ್ಲ ನಿಂತು ಬಿಸಿಯುಸಿರಿನ ಹೊಗೆ ಕಾರುತ್ತಿದ್ದ ಅಶ್ವ ಪರಿವಾರ. ೧೮-೨೦ ಕುದುರೆಗಳ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಪರಿಹಾಯುತ್ತಿದ್ದ ೭-೮ ಮರಿಗಳು. ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಸ್ವಾಗತ ಸಮಿತಿ ಇಂದು ಅಶ್ವತಜ್ಞರಾಗಿದ್ದ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಹೊರಟು ನಿಂತಿತ್ತು. ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯನ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಉಡುಗೆ ತೊಡಿಗೆ ತೊಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದರಲ್ಲರೂ. ೧೫,೦೦೦ ಅಡಿಗಳತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶದ ಚಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ಜನ ಉಣ್ಣೆಯ ನಿಲುವಾಗಿ ಧರಿಸುವರು. ಅದರ ಮೇಲೆ ಒಂದಡಿ ಅಗಲದ ನಡುಪಟ್ಟಿ ಕಮರ್ ಬಂಡ್ ತೊಟ್ಟು ಷರಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಮೋಣಕಾಲನ್ನೂ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಧರಿಸುವ ದಪ್ಪ ಉಣ್ಣೆಯ ಪಾಪಾಸು ‘ಲ್ಟಾಮ್’. ಇದನ್ನು ಧರಿಸಿಯೇ ಗರ್ಭಗೂಡುಗೂ ಹೋಗಬಹುದು. ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಲುವಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ಕೋಟು, ತಲೆಗೆ ಕುರಿ ಚರ್ಮದ ಟೋಪಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಿವಿಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಂತಹ ಮಡಿಕೆ ಹೆಂಗಸರದೂ ಇದೇ ಉಡಿಗೆ. ಕೆಲವೇಳೆ ಷರಾಯಿಯ ಬದಲಿಗೆ ದಪ್ಪ ಉಣ್ಣೆಯ ಲಂಗ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸೊಂಟದಿಂದ ಪಾದದವರೆಗೆ ಇಳಿಬಿದ್ದ ಬಣ್ಣದ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಗಳಿರುವ ಉಣ್ಣೆ ಬಟ್ಟೆಯ ತುಂಡು. ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಮೇಕೆ ಚರ್ಮದ ಹೊದಿಕೆ-ಇದ್ದರೆ. ಶ್ರೀಮಂತರು, ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಲಾಮಾಗಳು ಮಾತ್ರ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ, ರೇಶ್ಮೆ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವರು. ಗಂಡಸರು ಹೆಂಗಸರು ಎಂಬ ಬೇಧವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರೂ ವಿವಿಧ ಮಣಿಗಳ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ತೊಡುವರು. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕತ್ತಿ-ಕಠಾರಿ-ಚಾಕು ಸಿಗುವರು.

ಸಜ್ಜಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಅಶ್ವಗಳ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೂರಿಸುವ ತವಕ ಅವರಿಗೆ. ನಮ್ಮ

ಬೆಳಗಿನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾದದ್ದೇ ತಡ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳನ್ನಾಗಿಸಿ ತಾವು ಪದಾತಿಗಳಾಗಿ ನಡೆಯತೊಡಗಿದರು. ಶಿವಸೇನೆ ನಡೆದಿತ್ತು ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ದೂರದ ಬೆಟ್ಟಸಾಲಿನ ದಿಕ್ಕಿಗೆ. ಅರುಣೋದಯದೊಡನೆ ರವಿಯ ರಥವೂ ಹೊರಟಿತ್ತು ಬಾನ ಬಯಲಲ್ಲಿ ದೂರದ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ.

ಪ್ರವಾಸೀ ತಂಡದೊಂದಿಗೆ ನಡೆದಿದ್ದ ಕುದುರೆ ಮರಿಗಳ ಸಡಗರ, ಚೆಲ್ಲಾಟ, ತುಂಬಿದ ಕಿಚ್ಚಲಿಗೆ ಬಾಯಿ ಹಾಕುವ ಅವುಗಳ ನೆಗೆದಾಟ, ಬಳಿಗೆ ಬಂದ ಇತರ ಮರಿಗಳೊಡನೆ ಮನುಜರೊಡನೆ ಖಾಲಿ ಗುದ್ದಾಟ, ಒದೆದಾಟ, ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಜಿಗಿತ, ಓಟ-ಮನಕದಿಯುವ ಮಕ್ಕಳು ಮಕ್ಕಳೇ! ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯದಾಗಲಿ. ಎಳೆಯರ ಮುಗ್ಧತೆ ಮನವೊಲಿಸುವಂತಹದು. ಅಮೃತ ಜೊತೆಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸಿ ಈ ಕಂದಮ್ಮಗಳು ಸರೋವರದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೆ ತೊಡಗಿದ್ದವು.

ಸುಮಾರು ಎರಡುತಾಸಿನ ನದಿಗೆಯ ನಂತರವೇ ನಮಗೆ ಸೂರ್ಯ ದರ್ಶನ, ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರ ದರ್ಶನ ದೊರೆತದ್ದು. ಚಿದಂಬರನ ಸಭೆಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆದಂತಾಯಿತು. ಬೆಳಗಿನ ಓಲಗಕ್ಕೆ ನೀಲಜಲದರ್ಪಣವಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಗಿಲ ನೀರೆಯರು ನರ್ತನಮಾಡಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡಿದರೂ ಹೊಸ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಸರೋವರದ ಚಿತ್ರ ದಂಗು ಬಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಸರೋವರದಾಚೆಗೆ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟಸಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕಾಶ ಬಿದ್ದು ಅವೆಲ್ಲಾ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ನಿಂತಿದ್ದವು. ಇಡೀ ದೃಶ್ಯ ಚಿತ್ರವತ್ತಾಗಿತ್ತು.

೧೫,೦೦೦ ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಸಿಹಿನೀರಿನ ಈ ಸರೋವರದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೪೧೫ ಚದರ ಕಿ.ಮೀ.ಇಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸರೋವರವಾದರೂ ಅಲೆಗಳೇ ಇಲ್ಲದೆ ಕಡುನೀಲಿಯ ಗಾಜಿನಂತಿದ್ದುದರಿಂದ ಮೂರು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ದೃಶ್ಯದಂತಿರದೆ ಎರಡು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಚಿತ್ರದಂತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣು ಮೂರನೆಯ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಆಳವನ್ನರಿಯದಾಗಿತ್ತು. ಬಾನಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮೋಡಗಳ ಬಿಂಬ ನೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದವೇ ಅಲ್ಲದೇ ಆಗಾಗ ನೀಲಿ ಬಣ್ಣವೂ ಬದಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸರೋವರದ ಅಂಚಿನದ್ದಕ್ಕೂ ಕುಚ್ಚು ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ತೋರಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು. ನಮ್ಮನ್ನು ಕಲ್ಲಿನಾಲೋಕಕ್ಕೊಯ್ಯುವ ಮ್ಯಾಜಿಕ್ ಕಾರ್ಪೆಟ್ ಆಗಿದ್ದ ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಚಿರಂತನ ಆದರೂ ಚಿರನೂತನ ಸರೋವರ. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಹಂಸಗಳ ಹಿಂಡು ಈ ನೀರ್ವಾಣವನ್ನು ಮತ್ತೂ ಮನೋಹರವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಸುತ್ತಲಿನ ಗಾಂಗ್ವೆಸ್ ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಕರಗಿಬರುವ ಹಿಮ ಜಲದಿಂದಾಗಿ ಸರೋವರದ ನೀರು ತಿಳಿಯಾಗಿದ್ದು ೩೦ ಅಡಿ ಆಳದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲು, ಈಜಾಡುವ ಮೀನು ಕೂಡ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ಭರತ ಖಂಡಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತಿಯಾ ಮೈನರ್‌ನಿಂದ ಆರ್ಯರು ಬಂದ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹಿಂದೂ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾನಸ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಇದರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಸನಕ, ಸನಂದನ, ಸನತ್ಕುಮಾರ, ಸನತ್ಕುಜಾತ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾನಸ ಪುತ್ರರು ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ತೊಡಗಿದಾಗ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳು ಮಳೆಯಾಗದೆ, ಸುತ್ತಲಿನ ನದಿಗಳೆಲ್ಲ ಒಣಗಿ ಹೋದುವಂತೆ. ಈ ಋಷಿಗಳು ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ದೂರದ ಮಂದಾಕಿನಿ ನದಿಯವರೆಗೆ ದಿನವೂ ಹೋಗಿ ಬರುವಲ್ಲಿ ಕಾಲ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಅನಾನುಕೂಲವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಋಷಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪದಂತೆ ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ

ಸರೋವರವೇ ಮಾನಸ ಸರೋವರ.

ಮತ್ತೊಂದು ಪುರಾಣದಂತೆ ಮಾಂಧಾತ ಮುನಿಗಳು ಈ ಸರೋವರವನ್ನು ಮೊದಲು ಕಂಡು ಇದರ ದಡದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ. ಈ ಮುನಿಯ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಕುಳಿತ ಸ್ಥಳದ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿನ ಪರ್ವತಸಾಲಿಗೆ ಇವರದೇ ಹೆಸರು. ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತ, ಬಾಣನ ಕಾದಂಬರಿ ಯ ಅಚ್ಚೊದ ಸರಸ್ಸು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾನಸ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಕೆಯಾಗದಿದ್ದರೂ ದಲವಾರು ವಿವರಗಳಿಂದ ಅಚ್ಚೊದ ಸರಸ್ಸೇ ಮಾನಸ ಸರೋವರವಾಗಿರಬಹುದೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಜೈನ ಧರ್ಮಿಯರಿಗೂ ಇದೂ ಪವಿತ್ರ ಸರೋವರ-ಪದ್ಮ ಹೃದ! ಇದರ ಸಮೀಪ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದಲ್ಲಿಯೇ ಆದಿ ತೀರ್ಥಂಕರ ವೃಷಭದೇವ ನಿರ್ವಾಣ ಪಡೆದರೆಂದು ಜೈನರ ನಂಬಿಕೆ. ವೃಷಭ ದೇವನ ಮಗ ಮೊದಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಭರತನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಾದ, ಮುಂದೆ ಆಗುವ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕೂ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಜೈನ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಸರೋವರ ಸುತ್ತಲೂ ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದು ಜೈನರ ಉತ್ತರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪಾಳಿ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವ ಬೌದ್ಧ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಹೆಸರು 'ಅನೊತತ್ತ' ಹಾಗೂ 'ಅನವತಪ್ಪ' -ಬಿಸಿಯಿಲ್ಲದ ಶಾಂತ ಸರೋವರ. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಏಕೈಕ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದು ಬೌದ್ಧರ ನಂಬಿಕೆ. ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವಶಕ್ತ ವೃಕ್ಷವಿರುವುದು ಮತ್ತು ಬೃಹದಾಕಾರದ ಕಮಲಗಳು ಅರಳುವುವು. ಇಂತಹ ಕಮಲಗಳ ಮೇಲೆ ಅಮಿತಾಭ ಬುದ್ಧ ಮತ್ತಿತರ ಬೋಧಿಸತ್ತರು ಅಸೀನರು. ಈ ಅನೊತತ್ತದ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಶತಮೂಲಿಕೆಗಳು ಔಷಧಿಯ ಗಿಡಗಳು ಬೆಳೆದಿರುವುವು. ಬೇರೆಲ್ಲ ಮತಗಳ ಮೇಲೆ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಸಾಧಿಸಿದ ವಿಜಯದ ಗುರುತಾಗಿರುವ ಈ ಸರೋವರ ಮಹಿಮಾನ್ವಿತ. ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಭವತಾರಿಣಿ ನಿರ್ವಾಣದಾಯಿನಿ.

ಟಿಬೆಟಿಯರಿಗೆ ಇದು 'ಮಫಾಮ್ ಯುಂಕೊ' - ಅನಂತ ಪಚ್ಚಿ ನೀಲ ಸರೋವರ. ಪ್ರಪಂಚದ ನದಿಗಳ ಜನನಿ ಎಂದು ಅವರ ಬೌದ್ಧಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಕೈಲಾಸದಷ್ಟೆ ಪವಿತ್ರವಾದ ಈ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮಿಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚ ಮಹಾದೋಷಗಳು-ಆಸೆ, ಕ್ರೋಧ, ದ್ವೇಷ ಹಾಗೂ ಅಲಸ್ಯ ತೊಳೆದು ಹೋಗುವುದಂತೆ. ಚೀನಾದ ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆರುವ ಕಿನ್ನರ ಗಂಧರ್ವ ಲೋಕ ಇದು.

ಟಿಬೆಟೀ ಪುರಾಣದಂತೆ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು 'ಮಫಾಮ್ ಫೊ'. ಭಾರತದಿಂದ ಬೃಹತ್ ಮತ್ಸ್ಯವೊಂದು ಹಾರಿ ಈ ಸರೋವರದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯ ಮಡಿಲಿಗೆ ಬೀಳುವ ಮಗುವಿನಂತೆ ಬಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಸರೋವರ ತಾಯಿಯ ಮಡಿಲು. ಫೊ ಮಫಾಮ್ 'ಫೊ ಮವಂಗ್' ಎಂದು ಕೂಡ ಕರೆಯುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಪದದ ಅರ್ಥ ಅಜೀಯ ಸರಸ್ಸು. ಯಾವುದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದರೂ ಅನ್ವರ್ಥವೇ ಈ ದೇವಸರಸ್ಸಿಗೆ. ಟಿಬೆಟಿಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ಈ ಸರೋವರ ಧನುಸ್ಸಿನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿದ್ದು, ನೀರಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗವು ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಅಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ವೃಕ್ಷವಿದ್ದು ಅದರ ಹಣ್ಣುಗಳು ನೀರಿಗೆ ಉದುರುತ್ತವೆ. ಅದನ್ನು

ಸರೋವರದೊಳಗಿರುವ ನಾಗದೇವತೆಗಳು ತಿನ್ನುವರು. ಉಳಿದ ಹಣ್ಣುಗಳು ತಳ ಸೇರಿ ಚಿನ್ನದ ಗಟ್ಟಿಗಳಾಗುವುವು. ಈ ಸರಸ್ಸಿನ ನಾಲ್ಕೂಕಡೆ ವೃಕ್ಷಗಳ ಏಳು ಸಾಲುಗಳಿವೆ . ಸರೋವರದ ಮಧ್ಯತಳದಲ್ಲಿ ನಾಗರಾಜನ ಭವ್ಯ ಭವನವಿದೆ. ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಂಚವಿಧ ಶಿಲೆಗಳು, ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಂಚವಿಧ ರೇತಸ್ಸು, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಪಂಚವಿಧ ಜಲ, ದಡದಲ್ಲಿ ಧೂಪ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಪಂಚವಿಧ ಶಂಖಗಳು ಸಿಗುವುದೆಂದು ಟಿಬೆಟ್ಟಿಯರ ನಂಬಿಕೆ.

ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು 'ಬಿಂದು ಸಾರಸ'. ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಇದು ಸೌಂದರ್ಯದ, ರಮಣೀಯತೆಯ ಸಾರಬಿಂದುವೇ ಸರಿ. ಇದರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಾನಂದ ಪಡೆಯಲು, ಪುಣ್ಯಾರ್ಜನೆ ಮಾಡಲು, ಪಾಪತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು, ಟಿಬೆಟೀಯರು ಇದರ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ- 'ಕೋರಾ'- ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪೂರಾ ಕಾಲ್ಪಡಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಹಿಮಗಾಲವೇ ಉತ್ತಮ. ಕಾರಣ ಎಲ್ಲ ಝರಿಗಳು ಹೊಳೆ ಮತ್ತು ಸರೋವರ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ದಾಟುವುದು ಸುಲಭ. ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಮ ಕರಗಿ ಝರಿಗಳು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಆಗ ಅವುಗಳನ್ನು ದಾಟುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸರೋವರದಿಂದ ನೀರು ಹೊರಹೋಗುವ, ಝರಿಗಳು ಸೇರುವ ಭಾಗವನ್ನು ನಾವು ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಿಸಿದೆವು.

ಬೌದ್ಧರ ಪ್ರಣ್ಯ ತೀರ್ಥವಾದ ಈ ಸರೋವರದ ಸುತ್ತಲೂ ಹಲವಾರು ಬೌದ್ಧ ಮಂದಿರಗಳು, ಅನೇಕ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಇದ್ದವು. ಚೀನೀಯರು ೧೯೫೦ರಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮಿಸಿದಾಗ ಕೆಲವು ನಾಶವಾದವು. ಉಳಿದೆಲ್ಲವು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟವು. ಟಿಬೆಟೀ ಜನತೆಯ ಅಚಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳಿಗೆ, ಬದಲಾಗದ ಜೀವನಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಚೀನೀ ಸರಕಾರ ಮಣಿಯಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು. ೧೯೭೯ರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಠಗಳು, ಮಂದಿರಗಳು ಪುನಃ ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು.

ಸರೋವರವನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಬರುವಾಗ ಸಿಕ್ಕ ಮೊದಲ ಮಂದಿರವೇ ಪೂರ್ವದ 'ಸೆರಲುಂಗ್ ಗೊಂಪಾ'. ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಜನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಗೊಂಪಾ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ- ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ನಾಭಿಯಿದ್ದಂತೆ. ಇದು ಬುದ್ಧ, ಭೋಧಿಸತ್ತರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುವ ದೇವಾಲಯ; ಬೌದ್ಧ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು, ಭಿಕ್ಷುಗಳು ವಾಸಿಸುವ ಮಠ; ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಯಾತ್ರಿಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ತಂಗುವ ಧರ್ಮಶಾಲೆ; ಓದು ಬರಹ ಕಲಿಯುವ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮಯಸ್ಸರು ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆ ಮಾಡುವ ಗುರುಕುಲ ಪಾಠಶಾಲೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ; ವಿದ್ಯಾರ್ಜನೆಗೆಂದು ಬರುವ ಯಾರಿಗೇ ಆದರೂ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಗ್ರಂಥಾಲಯ; ಸಮಾಜದ ಮುಖ್ಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಬ್ಬ ಉತ್ಸವಗಳು, ಸಾಮೂಹಿಕ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಥೆ; ತನ್ನದೇ ವ್ಯವಹಾರ, ಅರ್ಥಿಕ ವಹಿವಾಟು ಇರುವ ಸ್ವಾವಲಂಬಿ ವಾಣಿಜ್ಯ ಕೇಂದ್ರ; ಸಮಾಜದ ನೀತಿ, ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸದವರಿಗೆ, ಇತರ ತಪ್ಪಿತಸ್ಥರಿಗೆ ದಂಡ ವಿಧಿಸುವ ನ್ಯಾಯಾಲಯ; ಜನನ ಮರಣ ವಿವಾಹ ಮುಂತಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಕಛೇರಿ; ಟಿಬೆಟೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ಕಲಾವಂತಿಕೆಯ ಕೋಶಾಗಾರ. ಪ್ರಮುಖ ಗೊಂಪಾಗಳ ಶಾಖೆಗಳಾದ ಸಣ್ಣ ಗೊಂಪಾಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಸೌಕರ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದಾದರೂ ಅದರ ಸುತ್ತಲಿನ ಜನತೆಯ ಅವ್ಯಕ್ತತೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವಷ್ಟು ಸಶಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗೊಂಪಾಗಳಿಲ್ಲದೆ ಟಿಬೆಟೀ ಸಮಾಜದ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು.

ಎಲ್ಲ ಗೊಂಪಾಗಳಂತೆ ಸೆರಲುಂಗ್ ನಲ್ಲಿಯೂ ಮಂದಿರದ ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಭಿತ್ತಿ ಚಿತ್ರಗಳು, ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಒಟ್ಟೆಯ ನೆರಿಗೆಯ ತೋರಣಗಳು, ಒಳಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ನೇತುಹಾಕಿರುವ ಥಂಕಾಗಳು, ಹೊರಜಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಚಿತ್ರಗಳ ನಾಲು, ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ 'ಚೋರ್ಚೆನ್'. ಜಗಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಬಾವುಟಗಳ ತೋರಣ, ಅಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ಮೇಕೆ, ಯಾಕ್ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ತಲೆಬುರುಡೆ ಕೊಂಬುಗಳು ದನಗಾಹಿಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನಾರುತ್ತಿದ್ದವು.

ಈ ಗೊಂಪಾದ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಐದಾರು ಕಿ. ಮೀ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಗಾಂಗ್ತ್ಸೆ ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ಅನೇಕ ತೊರೆಗಳು ಸರೋವರವನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಆಳವಿಲ್ಲದ ತೊರೆಗಳನ್ನು ಕಾಲ್ಡಿಗೆಯಲ್ಲೇ ದಾಟಬಹುದು. ಕೆಲವೆಡೆ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಸೇತುವೆಗಳಿವೆ. ಸ್ವಟಿಕ ಶುಭ್ರಜಲವೆಂದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿವ ಜಲ. ನಿರ್ಮಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಲವಿದ್ದಿತು. ಈ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾರವು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಈ ನೀರಿಗೆ ಬಣ್ಣವೇ ಇರದು. ಆಕಾಶವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಎರವಲು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ ಈ ತೊರೆಗಳು.

ಕಾಲು ಸೋತು ಕುಸಿಯುವವರೆಗೆ ನಡೆಯುವುದು, ನಂತರ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಮೈಭಾರ ಹಾಕಿ ದಾರಿ ಸವಿಸುವುದು ಬೆನ್ನು ಸೊಂಟ ಸಾಕಾಯಿತೆನ್ನುವವರೆಗೆ. ಮತ್ತೆ ನಡೆಯಲು ಶುರುವಾಗುವುದು. ನಡಿ ಹತ್ತು ಇಳಿ ನಡಿ ಕಸರತ್ತು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ವರೆಗೂ ನಡೆಯಿತು. ಮೈಸೋತಿದ್ದರೂ ಮನಕ್ಕೆ ಮುದ ನೀಡಿದ ಚಾರಣವದು. ಚಿತ್ರಭಿತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಸತತ ಅರು ಗಂಟೆಗಳ ಮೂವಿಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ ಚಾರಣ. ಕುದುರೆ ಮಾಲೀಕರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಚುರುಗುಟ್ಟಿ ತಳವೂರುವ ಮನವಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮ ತಳಕ್ಕೂ ಕೊಂಚ ಆರಾಮದ ಅವಕಾಶ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ. ಸುಮಾರು ೧೫, ೧೬ ಕಿ.ಮೀ ಕ್ರಮಿಸಿದ್ದ ನಮಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಮೂಕಬಾಷೆಯಲ್ಲೇ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರನ್ನು, ಸಾರಥಿಗಳನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಿತ್ತು. ದೂರದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ತೊರೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅದರ ಆಚೆ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಎಂದು ಸನ್ನೆ ಮಾಡಿದರು. ನಿಲ್ಲುವ ತಾಣ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಾಗ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಮೂಡಿ ಮತ್ತೆ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದವು. ಹತ್ತಿರ ಬಂದಂತೆ ಆ ತೊರೆಯ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪ ಕಂಡಿತು. ಬ್ರಹ್ಮ ಪುತ್ರ ನದಿ ಅದು. (ನಿಜವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುವ ನದಿ.) ಹೆಚ್ಚು ಆಳವಿರದಿದ್ದರೂ ಹರಿವ ವೇಗವಿದ್ದು ಅಗಲ ಪಾತ್ರವಿದ್ದುದರಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿ ದಾಟಿಸಲಾಯಿತು. ಕುದುರೆಮರಿಗಳಿಗೆ ಇದೊಂದು ಮೋಜಿನಾಟ. ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನು ಸರತಿಯಲ್ಲಿ ದಾಟಿಸುವ ವೇಳೆಗೆ ಮರಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಎನಿಲ್ಲೆಂದರೂ ೧೦ ೧೨ ಬಾರಿ ತಾಯಂದಿರ ಬಗಲಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ಓಡಾಡಿ ಹೊಳೆದಾಟಿದ್ದವು. ತಾಯಂದಿರು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಗುಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದವು. 'ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಡಿದ್ದು ಸಾಕು, ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ. ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡರಿಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ.' ಎಂದು ಗದ್ದರಿಸಿದಂತಿತ್ತು. ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನು ದಡಕ್ಕೆ ತಂದ ಮೇಲೆಯೇ ಸಾಮಾನಿನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಬೆನ್ನ ಹೇರು ತೆಗೆದು ಆರಾಮಕ್ಕೆ ಮೇಯಲು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು. ನದಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ದಡದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲೇ ಬಿದ್ದು ಕೊಂಡವು ಹಪ್ಪಳದಂತೆ. ಮಾನವರು ನಿಶ್ಚಿಷ್ಟತರಾಗಿ

ಏದ್ದು ಕೊಂಡರೆ ಕುದುರೆಗಳು ಒದ್ದೆ ಮೈ ಒಣಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ದಣಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನೆಲದಮೇಲೆ ಹೊರಳಾಡ ಹತ್ತಿದವು. ಮರಿಗಳಂತೂ ಪೂರ್ಣಸೋತು ಸುಣ್ಣವಾಗಿ ಬಟ್ಟೆಯಂತ ಮೈ ಚೆಲ್ಲಿದವು. ಶರ್ಧಗಂಟಿ ಮಾತ್ರ. ನಂತರ ಅದೇ ಓಟ, ನೆಗೆತ ತಿವಿತ ಮೋಜು ಮಸ್ತಿ. ಕೂತವರ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಗೊರಸುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಅಟಕ್ಕೆ ಕರೆದಿದ್ದ ರೀತಿ ನಗು, ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ಕಿಸಿದ್ದವು.

ನಾವು ಯಾತ್ರಿಗಳು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಹತ್ತೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೊಗೆ ಏಳಲು ಮೊದಲಾಯಿತು. ಟಿಬೆಟೀಯರು ಆಗಲೇ ತಳವೂರಿ ದಿನದ ಊಟದ ತಯಾರಿ ನಡೆಸಿದ್ದರು. ಒಂದಿಬ್ಬರು ಮಹಿಳೆಯರು ಚಪಾತಿಯಹಿಟ್ಟು ಕಲಸುವಂತೆ ಏನನ್ನೊ ಕಲಸಿದ್ದು ಕುತೂಹಲ ತಂದು ನಾನು ಒಂದು ಒಲೆಯ ಬಳಿಸಾರಿದೆ. ಕುದಿಯಲು ಇಟ್ಟಿದ್ದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಹಾದ ಎಲೆಗಳು ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಹಿಳೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಏನೆಂದು ಕೈಸನ್ನೆ ಮಾಡಿದೆ. 'ತ್ಸಾಂಪಾ' ಎಂದಳು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಮೊಟ್ಟಣದಲ್ಲಿದ್ದು 'ಸೆರು ತ್ಸಾ'- ಸೊಡ ಉಪ್ಪು. ಹುರಿದ ಬಾರ್ಲಿಯ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ಟೀ ನೀರು ಮತ್ತು ಉಪ್ಪು ಬೆರೆಸಿ ಕಲಸಿದ್ದಳು. ಬೇರೊಂದು ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಒಣಗಿದ ಬಾಳಕದಂತಿದ್ದ ತುಂಡುಗಳು, ಮಾಂಸದ ತುಂಡುಗಳು. ನಾನು ಅವರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದೊಡನೇ ತಮ್ಮ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಜಾಗಮಾಡಿ ಕೈಹಿಡಿದು ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡರು ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಯುವತಿಯರಿಬ್ಬರು. ಎಲ್ಲರ ಮೊಗದಲ್ಲೂ ನಗೆ. ತಾವು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ರೊಟ್ಟಿಯ (ತ್ಸಾಂಪಾ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಜಡ್ಡು ಸುರಿದು ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಸುಟ್ಟಿದ್ದ ದಪ್ಪ ರೊಟ್ಟಿ) ತುಂಡನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ತುರುಕಿದರು. ಅದನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವ ಧೈರ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ರೊಟ್ಟಿಯ ಚೂರು, ಒಮ್ಮೆ ಬಾಡಿನ ತುಂಡು ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಜಗಿಯುತ್ತಾ ಹರಟಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟೆ ಅವರ ಊಟ. ಈ ತುಂಡುಗಳನ್ನೇ ಬೆಳಗಿನಿಂದಲೂ ಜಗಿಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದರು ಈ ಟಿಬೆಟೀಯರು. ನಾವೆಂದುಕೊಂಡಂತೆ ಅದು ಚೂಯಿಂಗ್ ಗಮ್ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಈ ಅಲೆಮಾರಿ ಜನಾಂಗದ ಊಟ ಬಹಳ ಸರಳ. ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಹೊತ್ತು ತಿರುಗಬೇಕಾದವರ ಊಟ ಸರಳ ಮತ್ತು ಮಾಡಲು ಸುಲಭವಾಗಿರಬೇಕಾದುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಅನುಕೂಲವಿದ್ದಾಗ ಬಾರ್ಲಿಯನ್ನು ಹುರಿದು ಹಿಟ್ಟು ಮಾಡಿಡುವುದು ಮತ್ತು ಯಾಕನ್ನು ಕೊಂದು ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಮಾಂಸ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವವರೆಗೆ ಹಸಿಮಾಂಸ, ನಂತರ ಬೇಯಿಸಿದ ಮಾಂಸ ತಿನ್ನುವುದು, ಉಳಿದದ್ದನ್ನು ಅರ್ಧ ಬೇಯಿಸಿ ಒಣಗಿಸುವುದು, ಇಲ್ಲವೆ ಸುಟ್ಟು ಒಣಗಿಸುವುದು. ಇನ್ನೂ ಮಿಕ್ಕಿದ್ದರೆ ಹಾಗೆಯೇ ಒಣಗಿಸಿಡುವುದು. ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಹೆಚ್ಚು ಉರುವಲಿನ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಸುಲಭದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಬಹುದಾದ ಯಾವುದೇ ರೀತಿ ಪೋಲಾಗದಂತಹ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಇವರ ಮುಖ್ಯ ಖಾದ್ಯ ಮಾಂಸ(ಕುರಿ, ಮೇಕೆ, ಯಾಕ್) ಬಾರ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಾಕೆನಿಸುವಷ್ಟು ಹಾಲು, ಹೈನು, ಬೆಣ್ಣೆ, ಫೀಜ್, ಗಿಣ್ಣು ಇತ್ಯಾದಿ. ಒಂದೆಡೆ ಡೇರೆ ಹಾಕಿದಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶದವಾಗಿ ಊಟದ ತಯಾರಿ. ತ್ಸಾಂಪಾವನ್ನು ಕುದಿವ ಮಾಂಸದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸಿದ 'ಝಕ್ಸಾ'. ನೇಪಾಳದ ಕಡೆ ಭಾರತದ ಗಡಿ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರ ಬಂದಾಗ ಅಕ್ಕಿ, ಗೋಧಿಯ ಬಳಕೆ- ಅನ್ನ ಚಪಾತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಮಲಗುವವರೆಗೆ ಕಡೇಪಕ್ಷ ೫೦ರಿಂದ ೭೦ ಬಟ್ಟಲು ಟೀ ಕುಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನಾ ಟೀ ಹಾಕಿ ಬಹಳ ದೊತ್ತು ಕುದಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾಕ್ ಬೆಣ್ಣೆ, ಉಪ್ಪು ಹಾಕಿ ಬೊಂಬಿನ ಕೊಳವೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಿದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಡಿಯುವರು. ಬೆಣ್ಣೆ ನೀರಿನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೇಲಿ ಬರದಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸೋಡ ಉಪ್ಪನ್ನು ಹಾಕುವರು.

ಟೀ ತಯಾರಿಸಿದ ಹಿರಿಯ ಮಹಿಳೆ ನನ್ನ ಕೈಗೂ ಒಂದು ಚಾ ಬಟ್ಟಲು ಹಿಡಿದಳು. ನನ್ನ ಕೈಲಿನ್ನೂ ಬೆರಳಿನ ಸುತ್ತ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರೊಟ್ಟಿ ತುಂಡು! ಈಗ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಯಾಕ್ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಚಹಾ. ದೂರದಿಂದ ನನ್ನ ಫಜೀತಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಗು ತಡೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕೆಂಪು. ಮನೋಜ್ ಭಯನ ರೊಟ್ಟಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾ ಚಹಾ ಕುಡಿದು 'ಪುರಸುವ ನಟನೆ. ವಿಚಿತ್ರ ಗಂಧದ ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಬಾಯಿಗಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಅವರಿಚಿತ ಪರಿಮಳದ ಬಿಸಿ ಚಹಾ ಗುಟುಕಿತ್ತು. ರೊಟ್ಟಿ ಒಳಗೆ ಜಾರಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಕಡೆಯ ರಾಗಿ ಗಂಜಿಯ ರುಚಿಗೆ ಹೊಸವಾಸನೆಯ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಜೊತೆ ಚಹಾದ ಕಡು ಕಂಪೂ ಸೇರಿತ್ತು. ಆಹಾ, ದವಲೋಕದ ಪಾನಿಯ! ಅವರಿಗೇ ಸರಿ. ಗಂಡಸರ ಗುಂಪಿನೆಡೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ದೇವತೆಗಳ ಸೋಮರಸವೂ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತೇನೋ. ಅದೇ ಛಾಂಗ್ ಅಥವಾ ಟಿಬೆಟೀ ಹೆಂಡ. ಬಾರ್ಲಿಯನ್ನು ಹುಳಿ ಮಾಡಿ ತೆಗೆದ ದೇಸಿ ತೆಳು ಹೆಂಡ. ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಭಿಕ್ಷುವಿನವರೆಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕುಡಿಯುವ ಜನಪ್ರಿಯ ಪಾನೀಯ. ಹಬ್ಬ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಳಕೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು. ಕುಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಬಟ್ಟಲು ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದುದು. ಶ್ರೀಮಂತರಾದರೆ ಮರದ ಬಟ್ಟಲಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಗಡು. ಅಥವಾ ಚೈನಾದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಕಲ್ಲಿನ ಬಟ್ಟಲು. ಇನ್ನೂ ಶ್ರೀಮಂತರಾದರೆ ಈ ಬಟ್ಟಲುಗಳಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪೀಠ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮುಚ್ಚಳ.

ತಿನ್ನುವುದು ಕುಡಿಯುವುದು ಏನೇ ಇರಲಿ ಹೇಗೇ ಇರಲಿ ಬಳಿಗೆ ಬಂದವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸತ್ಕರಿಸುವ ರೀತಿ ಮನ ಮೆಚ್ಚುವಂತಹದು. ಅವರವರಲ್ಲೇ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತಿನ್ನುವ, ಕುಡಿದು, ಏನಿದ್ದರನ್ನು ಒಂದೇ ತಟ್ಟೆ-ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಎಲ್ಲರೂ ತಿನ್ನುವ ಪರಿ ಅವರಲ್ಲಿನ ಐಕ್ಯಭಾವವನ್ನು ಸಾದರಪಡಿಸಿತ್ತು.

ದೊಡ್ಡ ಮಲಗಿದ ಅರ್ಧಗಂಟಿಯೊಳಗೇ ಉಬ್ಬೆಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋದಂತಾಗಿತ್ತು. ತಣ್ಣಗೆ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನದೀ ದಡದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮುಖ ಬೆನ್ನು ಚುರುಗುಟ್ಟಿ ಸೆಕೆಯಾಗತೊಡಗಿತ್ತು. ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸ್ಲೆಟರ್ ಕುಲಾವಿಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ತೊಡಗಿದಾಗ ಬೇಡವೆಂದು ಕುದುರೆತಂಡದವರ ಒತ್ತಾಯ. ಯಾವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಾದರೂ ಚಳಿಗಾಳಿ ಬೀಸಲು ಮೊದಲಿಡಬಹುದು, ಮೋಡ ಕವಿದು ಬಿಸಿಲ ಕಾವು ಕುಗ್ಗಬಹುದು ಎಂದು ಈ ಮುನ್ನಚ್ಚಿಕೆ. ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಈ ಪರಿ ಚಳಿಯಾದರೆ ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ? ಆಗಿನ ಮಾನಸದ ರೂಪವೇನು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಬೆನ್ನೇರಿದ ಬುದ್ಧಿ ಉತ್ತರ ಅರಸಿತ್ತು ಚೈನಾಮ್ಯಾನ್ ಚಾನ್‌ನಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೋ ಟಿಬೆಟೀ ಭಾಷೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಾರದು. ಹಿಂದಿಯಂತೂ ಇನ್ನೂ ಸರಿ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಒಂದೇ ಮಾತಾಡಲು ಇದ್ದ ಮಾಧ್ಯಮ. ಅವನಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ಸವಾಲುಗಳ ಸರಮಾಲೆ ಒಟ್ಟಿದ್ದಾಗ ಕಿವಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು 'ನೀನೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಭೂತ ನನ್ನ ಬೆನ್ನಿಗೇಕೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದೀಯೆ?' ಎಂದು ಓಡಿ ಹೋಗಲಿತ್ತಿಸಿದರೂ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ಬೆಂಬಿಡದ ಬೇತಾಳನಂತೆ ಅವನಿಗೇ ಗಂಟು ಬಿದ್ದೆ. ಹುಸಿಮುನಿಸು ತೋರಿದರೂ ತನಗೆ ತಿಳಿದಷ್ಟು ವಿವರಗಳನ್ನಿತ್ತ. ಜೊತೆಗೆ ಸಹಯಾತ್ರಿಯೊಬ್ಬರು ತಂದಿದ್ದ ಪುಸ್ತಕ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿವರಗಳು ಮಾನಸಸರೋವರ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯ ಬಗೆಗೆ ಮತ್ತೂ ಅಚ್ಚರಿ ಮೂಡಿಸಿದ್ದವು. ಚಳಿಗಾಲದ ಈ ಅದ್ಭುತವನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕಾದರೂ ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲೊಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ದೀರ್ಘಪ್ರವಾಸ ಬರಬೇಕು.

ಬೇಸಿಗೆ ಮುಗಿದು ಚಳಿಗಾಲ ಆರಂಭವಾದಂತೆ(ಅಕ್ಟೋಬರ್‌ನಲ್ಲಿ) ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಆಸು ಪಾಸಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುವ ಚಳಿಗಾಳಿ ಬಿರುಗಾಳಿಯಾಗಿ ಬೀಸತೊಡಗಿ ನೀರಿನ ಉಷ್ಣಾಂಶವನ್ನು ಶೂನ್ಯದ ಕಡೆಗೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣದ ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತಗಳ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಸಿ ಬರುವ ಚಂಡಮಾರುತಗಳು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಂಡ ಅಲೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಶೀತ ಮಾರುತದ ಈ ಆಟಾಟೋಪ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳದ್ದು ೧೫-೨೦ ದಿನಗಳವರೆಗೆ. ನೀರಿನ ಉಷ್ಣಾಂಶ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಜಲಸ್ರೋತಗಳೂ ಶೂನ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸರೋವರವೂ ಕೂಡ ಅಂಚಿನಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಮೂರುದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಸರೋವರದ ಮೇಲ್ಮದರ ಪ್ರೇತವರ್ಣದ ನೀರ್ಗಲ್ಲ ಹಾಸುಬಂಡೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಮೃತಶಿಲೆಯಂತದ ಹಾಸುಗಲ್ಲು! ರೋಮಾಂಚನ ತರುವ ಈ ದೃಶ್ಯದ ನಿರ್ದೇಶಕಿ ಪ್ರಕೃತಿ. ಈ ಲೀಲೆಯನ್ನಾಡುವ ದೇವರಿಗೆ ದಡದ ಮೇಲಿರುವ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಜನರಿಂದ ಜಯ ಘೋಷ, ಉಘೇ ಉಘೇ ಪೂಜೆ-ಉತ್ಸವ.

೩-೪ ಅಡಿ ದಪ್ಪನೆಯ ಈ ಹಾಸು ಬಂಡೆಯ ಏಕರೂಪತೆ ಒಂದೆರಡು ದಿನಗಳು ಮಾತ್ರ. ನೀರ್ಗಲ್ಲ ಕೆಳಗಿನ ನೀರು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ರಾಕ್ಷಸತಾಲಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬರಬೇಕಾದ ನೀರಿನ ಝರಿಗಳು ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ನೀರಿನ ಕೊರತೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮೇಲ್ಮದರದ ಕೆಳಗೆ ನೀರಿನ ಮೇಲ್ಮೈನ ನಡುವೆ ಖಾಲಿ ಜಾಗ ಉಂಟಾಗಿ ನೀರ್ಗಲ್ಲು ತನ್ನ ಭಾರಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕುಸಿಯುತ್ತಲೇ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಬಿರುಕುಗಳಾಗಿ ಸರೋವರವು ಛಿದ್ರಛಿದ್ರವಾದ ಕನ್ನಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸರೋವರದ ಒಳಗಿರುವ ಬಿಸಿ ನೀರಿನ ಊಟೆಗಳೂ ಈ ರೀತಿಯ ಬಿರುಕಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಬಿರಿದು ಸ್ಪೋಟಗೊಂಡ ಸದ್ದು, ಬಿರಿದ ನೀರ್ಗಲ್ಲು ಖಂಡಗಳು, ಹಿಮದ ಹಲಗೆಗಳು ನೀರೊಳಗೆ ಬೀಳುವ ಸದ್ದು, ತುಂಡುಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಥಿಕ್ಕಿ ಹೊಡೆಯುವ ಸದ್ದು, ಹಿಮಶಿಲೆಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ ನುಗ್ಗಿ ಹೊರಡಿಸುವ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳ ಸದ್ದು - ಎಲ್ಲವೂ ಕಿವಿಗಡಚೆಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ ನೋಡಲು ಕೂಡ ಭಯಾನಕವೆನ್ನುವಂತೆ ವಿಧ ವಿಧ ಗಾತ್ರದ, ಆಕೃತಿಯ ಬಂಡೆಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಉರುಳಿಸುತ್ತಾ ತೀರದ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತಾ ನೀರಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಮುಳುಗೇಳುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಘನೀಕರಿಸಿದ ನೀರ ಅಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲ! ಎದೆ ಝಲ್ಲೆನಿಸುವ 'ದೃಶ್ಯ ರುದ್ರ ರಮಣೀಯ.

ಈ ರೀತಿಯ ಕ್ಷೋಭೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ನಡೆದು ಸರೋವರ ಬಸವಳಿದಂತಾಗಿ ತುಸುವೇ ಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಸಂತ ಋತು ಕಾಲಿಟ್ಟು ಉಷ್ಣಾಂಶ ಏರಿದಂತೆ ನೀರು ಕರಗಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟುದೇ ಕಾರಣ ಮತ್ತದೇ ತಲ್ಲಣ, ಸದ್ದುಗದ್ದಲ, ಬಂಡೆಗಳ ಹೊಡೆದಾಟ, ಉರುಳಾಟ. ಮತ್ತೊಂದು ತಿಂಗಳ ನರಳಾಟದ ನಂತರ ಸರೋವರ ಕರಗಿ ಮೊದಲಿನಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮನೋಹಾರಿ ಚೇತೋಹಾರಿ ನೀಲ ನೀರೆಯಾಗಿ ಸೌಂದರ್ಯದ ಖನಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪುರಜನರಿಂದ ಪವಿತ್ರ ಜಲಮಾತೆಗೆ ಆದರದ ಸ್ವಾಗತ, ಉತ್ಸವದ ಶುಭಾಶಯ, ಆನಂದದ ನಮನ -ನರ್ತನ. ಅವಳ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಾತುಕೋಳಿಗಳ ಜೋಡಿ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಸಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಮಾನಸ ಸರೋವರದಲ್ಲಾಗುವ ಈ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ ಸ್ಪೋಟಗಳು ರಾಕ್ಷಸತಾಲದಲ್ಲಿ

ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತದ್ದೇನಿದ್ದರೂ ರಾಕ್ಷಸತಾಲದ ಅಂಚಿಗೆ ಸೀಮಿತ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿದ ಮೇಲ್ದಂಡಕ್ಕೆ ತಾಗಿದಂತೆಯೇ ನೀರಿನ ಮಟ್ಟವಿರುತ್ತದೆ. ಸೆಕ್ಷೆನ್ ನದಿಯೊಳಗೆ ರಾಕ್ಷಸತಾಲದ ನೀರು ಹರಿದು ಹೋದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಮಾನಸ ಸರೋವರದಿಂದ ಬರುವ ಗಂಗಾಭು ನದಿಯ ನೀರು ಇರುತ್ತದೆ. ಅದೂ ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿದರೆ ಭೂಗತ ತೊರೆಗಳು ಮಾನಸದ ನೀರನ್ನು ತಂದು ಹಾಕುವುದರಿಂದ ನೀರಿನ ಮಟ್ಟ ಒಂದೇ ಸಮವಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಬಿರುಕು ಬಿಡುವ ಸಂಭವಿಲ್ಲ. ಬಿರುಕು ಬಂದರೂ ಹಿಮ ಪದರ ಕುಸಿಯುವ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿದ ರಾಕ್ಷಸತಾಲದ ಮೇಲೆ ಯಾಕ್, ಕುರಿ ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ, ಸಾಮಾನು ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಜನರು ಓಡಾಡುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ.

ಮಾನಸ ಸರೋವರಕ್ಕಿಂತಲೂ ೨-೩ ವಾರಗಳ ಮೊದಲೇ ರಾಕ್ಷಸತಾಲ ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟುವುದು ಮತ್ತು ಮಾನಸವು ಕರಗಿದ ತಿಂಗಳನಂತರ ರಾಕ್ಷಸತಾಲ ಕರಗಿ ನೀರಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಲು ಹಾಗೂ ಕರಗಲು ಹೆಚ್ಚು ವೇಳೆ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲದ ನೀರಿನ ಉಷ್ಣಾಂಶ ಮಾನಸದ ನೀರಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಿರುವುದು. ಮಾನಸಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತಗಳ ಗೋಡೆಯಿದ್ದಂತೆ ರಾಕ್ಷಸತಾಲಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದೆ, ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶವಿದ್ದು ದಕ್ಷಿಣದಿಂದ ಬೀಸಿ ಬರುವ ಚಳಿಗಾಳಿ ರಾಕ್ಷಸತಾಲವನ್ನು ಶೀತಲತರವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕದ ಸರೋವರಗಳೇ ಆಗಿ ಒಂದೇ ವಾಯುಗುಣವಿದ್ದರೂ, ಒಂದೇ ಭೂಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ನೀರಿನಮೂಲವಿದ್ದರೂ ಎರಡರ ಪ್ರಕೃತಿ-ರೂಪ-ಸ್ವಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆಯೆನ್ನುವುದು ವಿಶೇಷ ಸಂಗತಿ. ನಿಸರ್ಗದತ್ತ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಸರಿಸಾಟಿಯಾದವುಗಳೇ! ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಮಣೀಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುವು.

ರವಿ ನಡುನೆತ್ತಿಯಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಗೆ ವಾಲಿಕೊಂಡಂತೆ ನಮ್ಮಲ್ಲೂ ಗುರಿ ತಲುಪುವ ಆತುರ ಮೂಡುತ್ತ. ನಮ್ಮ ನಡಿಗೆಯ ವೇಗದ ಮಿತಿಯೂ ಅರಿವಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಆರಾಮವಾಗಿ ಮಲಗಿ ಹರಟೆ ಹೊಡೆದಿದ್ದ ಟಿಬೆಟೀ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ತ್ವರೆಗೊಳಿಸಿ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕಿದವು-ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತದ ಬುಡಕ್ಕೆ-ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿಗೆ. ಟಿಬೆಟೀಯರು ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಸಾಮಾನು ಕಟ್ಟಿ, ನಮ್ಮನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ನಾವು ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ ನಡೆದಿದ್ದೆವು. ಸರೋವರದ ದಂಡೆಯಲ್ಲೇ ಎಷ್ಟು ದೂರ ನಡೆದು ಬಂದರೂ ಇನ್ನೂ ಚಿದಂಬರನ ಸಭೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದೆವು. ಇಲ್ಲೆಲ್ಲೇ ಇರಲಿ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಚಿತ್ತ ಸಭೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಿವಾಗಮನ ಶಿವಾರೋಹಣ ನಡೆದಿತ್ತು.

ಕುದುರೆ ಕಂಡಕೂಡಲೇ ಕಾಲು ನೋವು ಸಹಜವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ದತ್ತಿ ಇಳಿದು ನಡೆವ ಸರ್ಕಸ್ ಮತ್ತೆ ಆರಂಭ. ಮಾಂಧಾತದಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದಿದ್ದ ಒಂದೆರಡು ತೊರೆಗಳನ್ನು ದಾಟಿದವು. ನಲವತ್ತೆರಡು ಕಿ.ಮೀನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮುಗಿಸಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬ ಚರ್ಚೆ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ. ಈ ಚರ್ಚೆಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ 'ಹಾಯ್ ದೇವಾ' 'ಓ ಗಾಡ್!' 'ಇನ್ನಷ್ಟು ದೂರ' 'ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿ ನಿರಿದೆಯೇ ದಯವಿಟ್ಟು ಕೂಡಿ'-'ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಬಿಡುವು ಕೊಟ್ಟವನು ಮಾಂಧಾತ ಮುನಿ, ಅವನ ತಪೋಭೂಮಿ. ಪರ್ವತಗಳ ನೋಟವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸಲು, ಎದೆಯೊಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಲು, ಪೋಷಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಧಗಂಟೆಯ ವಿರಾಮ ಮಂಜೂರಾಯಿತು. ಜುಂಯ್‌ಗುಡುತ್ತಿರುವ ದುಂಬಿ

ಮಧುಪಾನ ಮಾಡುವಾಗ ನಿಶ್ಚಲವಾಗುವಂತೆ ನಾವೆಲ್ಲ ಗಪ್ ಚಿಪ್-ಆ ಮುಸಿಯಂತೆಯೇ ಮೌನಿಗಳಾಗಿದ್ದೆವು.

ಕತ್ತು ಹೊರಳಿಸಿದರೆ ನೀಲಮಣಿ ಮಾನಸಸರೋವರ, ಅದರ ಆ ತುದಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗುಬುಟು ಕೈಲಾಸ. ಈ ಬದಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಉಂಗುರದಂತೆ ಹರಿದಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುತ್ರ ನದಿ. ಈ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದರೆ ಮಹಾನ್ ಹಸ್ತಪ್ರೊಂದರ ಬೆರಳಿನುಗುರುಗಳು ಆಕಾಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ತೋರಿದ್ದ ಮಾಂಧಾತ ಶಿಖರಗಳು.

ಬೃಹತ್ತಾದುದನ್ನು ದಿವ್ಯವಾದುದನ್ನು, ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತದ ಅನುಭವವನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಪರಿಧಿಯೊಳಗೆ ತರಬೇಕಾದರೆ ಈ ರೀತಿ ಅವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವ(ಸ್ಟೇಲ್ ಇಟ್ ಡೌನ್ ಟು ಅಪ್ ಸೈಜ್)ಅನಿವಾರ್ಯತೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಮೂರ್ತವನ್ನು ಮೂರ್ತಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನ. ಪ್ಲೇಟೋ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ದೂರ! ಇದ್ದಾರು ಕವಿಗಳು ಯೋಗಿಗಳು ಚಿಕ್ಕ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನಸ ಸರೋವರವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವವರು. ಕೊಳವನ್ನೇ ಹಿಗ್ಗಿಸುವವರು ಪುಟ್ಟ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತಕಾಣುವವರು ಆರೋಹಿಸುವವರು ವಿಶ್ವಚೇತನರು. ಕವಿಯ ಒಳಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವುದನ್ನು ಹೊರಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವ ಭಾಗ್ಯ ನನ್ನದಾಗಿತ್ತು.

ನಲವತ್ತೆದು ಕಿ.ಮೀ ದಾರಿ ಸವೆಸಿದ ದಣಿವಿನಲ್ಲಿ ಚುಗು ಕ್ಯಾಂಪ್ ತಲುಪುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಸಂಜೆ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲೇ ಮೋಡವಿಲ್ಲದ ಆಗಸದಿಂದ ಹೂಮಳೆ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಚಳಿಯಾಗದತ್ತಿ ಕೈಕಾಲುಗಳು ಶಾಖವನ್ನರಿಸಿದ್ದವು. ಬಹು ದೂರ ನಡೆದುಬಂದು ಗಂಟಲೋಣಿಗೆ ಕಾಫಿ ಚಹಾಗಾಗಿ ತಡತಡ. ನೇರ ಮೇನಜರ್‌ನ ಆಡುಗೆಯ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದರೆ, ಆಗಲೇ, ಭರ್ತ್ ಎಂದು ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರೆಶರ್ ಸ್ಟೇನ್ ಅಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಕೈಗಳು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೆಲವೇ ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆ ನಿಂತುಹೋಯಿತು. ಲಗ್ಗೆಜ್‌ನಿಂದ ಚಹಾ ಪುಡಿ, ಸಕ್ಕರೆ ತರಲೆಂದು ಅಡುಗೆ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬುಡಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಜೆಯ ರಂಗಿನಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು. ಚುಗು ದೇವಾಲಯದ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಆಗಸಕ್ಕಿಟ್ಟ ತಲೆಬಾಗಿಲಂತೆ ಅರ್ಧ ಗೋಳದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದ ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲಿನ ಎರಡೂ ತುದಿಗಳು ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ನಾಟಿ ಪೂರ್ಣ ಧನುಸ್ಸು ಮೂಡಿತ್ತು. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೂಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಲೇ ಕ್ಯಾಮರಾ ತರಲು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ ಹುಚ್ಚಿಯಂತೆ.

ನೋಡ ನೋಡುತ್ತಲೇ ತಲೆಬಾಗಿಲ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು ಮೂಡಿತ್ತು. ಎರಡೆರಡು ಬಿಲ್ಲು ಹಿಡಿದ ಕಾಮದೇವ ನಮ್ಮ ಮನವನ್ನು ಝಲ್ಲರಿಮಾಡಿದ್ದ. ಹೋರೆ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ನ ಸಂಜೆಯೇ ಸಾರ್ಥಕವೆಂದಿದ್ದ ನಮಗೆ ಇಂದಿನ ಸಂಜೆ ಸ್ವರ್ಗದ ಬಾಗಿಲನ್ನೇ ತೆರೆದಿತ್ತು

ಸಂಜೆಗೆಂಪು ಸರೋವರದ ಮೇಲೆ ಹರಡಿದಂತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಾತುಕೋಳಿ ಜೋಡಿಗಳ ಸಾಲು ಮುಳುಗುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲಿನೊಳಗೆಂಬಂತೆ ಹೊರಟಿತ್ತು. ಮುಂದಿದ್ದ ಜೋಡಿಯ ಇಕ್ಕೆಲದಿಂದ ಕರ್ಣರೇಖೆಯಾಗಿ ಹೊರಟ ನೀರ ಅಲೆಗಳು-ದಡದಿಂದ ಬಾಣದಂತೆ ಕಂಡಿತ್ತು. ಮಾನಸ ಸರಸಿ ನಮ್ಮದ್ದೆಗೇ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ಈ ಬಾಣ ಆಳವಾಗಿ ನಾಟಿತ್ತು. ಹಿಂದೊಂದು ಜೋಡಿ ಶಿಸ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಎರಡೆಳೆಯಾಗಿ ಮುಂದಿನದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದ

ಬಗೆ, ಗುರಿಯ ಕಡೆಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಾಗಿದ್ದ ಏಕಲಕ್ಷ್ಯಭಾವದ ರೀತಿ. ಮೈಸೂರು ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೀವಳಿಸಿ ಬಗೆಯುವಂತಿತ್ತು. ಈ ಮೆರವಣಿಗೆ ದೇವರಿಗಾಗಿ ದೂರಟಮೆರವಣಿಗೆ, ದೇವಿಯೇ ನಡೆಸಿದ್ದ ಮೆರವಣಿಗೆ. ಮಾನವ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಅನುಕರಿಸಿ, ನಡೆಸಲಾಗದ ಮೆರವಣಿಗೆ. ಅನೇಕ ನದಿಗಳ ಜನನಿ, ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳ ನಾಯಕಿ ಮಾನಸ ಸರೋವರ ದಿಡವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ ದೇವ ಕಣ್ಣಿನ ಪ್ರಕೃತಿ ಬರೆದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕಾವ್ಯ, ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಅಮೋಘ ವರ್ಣ ಚಿತ್ರ. ಧನ್ಯೋಸ್ಥಿ ಧನ್ಯೋಸ್ಥಿ ಎಂದು ಮನ ಸಾವಿರ ಸಲ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ಕುಣಿದಿತ್ತು.

ಈ ಸಂಜೆಯ ಬಗೆಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ. ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾಗಿತ್ತು ಸಂಜೆ. ಎಲ್ಲರ ನಿರ್ಧಾರ ಒಂದೇ ಪ್ರತಿ ಸಂಜೆಯೂ ರವಿಯನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಂತು 'ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ' ಮಾಡಬೇಕೆಂದು.

ಒಂದು ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ರಂಗಿನಾಟ ನಡೆಯುವಾಗ ನಮಗೆ ಸೂರ್ಯನ ನೇರ ದರ್ಶನವಾಗಿದ್ದಿತ್ತು. ಕಾರಣ ಅವನು ಮುಳುಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಅಡ್ಡ ಬಂದಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರವಿರನಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಹಿಂದೆ ಇಳಿದು ಹೋಗಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಕಾಣದ ರವಿಯ ಕಿರಣಕರಗಳು ಕುಂಚವಾಡಿಸಿದ ಇಂತಹ ಸಂಜೆಗಳೆಂದೆಮ್ಮೆ?

ಸೂರ್ಯೋದಯದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ರೀತಿ ಶಿಖರಗಳ ಮೇಲಿನ ತಾಮ್ರದ ನಂತರ ಚನ್ನದ ನಂತರ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹೊದಿಕೆಗಳು, ನೀರ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡ ಅರುಣ ಪಥ ರತ್ನ ಕಾಂತಿಯೆಸೆವ ಮರಳಕಣಗಳು, ಪಂಚವರ್ಣದ ಮೋಡಗಳು ಎನಿತೂ ಕಾಣ್ಕೆಗಳು ಪರೋಕ್ಷ ಕರಗಳಿಂದಾದವು.

ಚುಗು ಕ್ಯಾಂಪ್ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದ ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತಗಳು ಕೋಟಿಯಂತೆ ಕಾವಲಿದ್ದವು. ಕೋಣೆಯ ಕಿಟಕಿಗಳಿಂದ ಸರೋವರ, ಅದರ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ನೋಟ-ಪೂರ್ಣ ಕತ್ತಲಾವರಿಸುವವರೆಗೆ ಕಿಟಕಿಗೇ ತಾಗಿದಂತೆ ಕುಳಿತು ಹರಟೆ, ಅಂದಿನ ಅನುಭವಗಳ ಸಂಗತಿಗಳ ವಿನಿಮಯ, ಆಹಾ ಒಹೋಗಳ ನಡುವೆ ಡೈರಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡುವ ಪ್ರಯಾಸ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಮಾತುಕತೆಯಾದಿದರೂ ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆ ಮೂವರೂ ಗೆಳತಿಯರ ಬಾಯಿಯವರೆಗೆ ಬಂದು ಒಳಗೆ ಸರಿದಿತ್ತು. ಸಮಸ್ಯೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಖಾಲಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆಂದು. ಟಕಲಾಕೋಟ್ ಬಿಟ್ಟಾಗಿನಿಂದ ಹೊಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿದುದಾಗಿತ್ತು. ಮಾರನೇ ದಿನಕ್ಕಾದರೂ ಈ ಕೆಲಸ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಶೌಚಾಲಯವೇ- ಅಡ್ಡ ಗೋಡೆಯ ಮರೆಯೂ ಇಲ್ಲದಂತಹ ಸ್ಥಿತಿ. ಮರೆ ಬೇಕೆಂದರೆ ಪೊದೆಗಳನ್ನರಸುವ ಬದಲಿಗೆ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳ ಮರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ ದೂರವಾದರೂ ಹೋಗಬೇಕು! ಒಂಟಿಹೋಗುವ ಧೈರ್ಯ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಪರಿಹಾರವೊಂದೇ. ಬೆಳಕು ಹರಿದ ಮುನ್ನವೇ ಕತ್ತಲೆಯ ಉಪಯೋಗ ಪಡೆದು ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸುವುದು. ಇದೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅನುಭವ. ಟಿಪ್ಪೆಟ್ಟಿನ ಅಮಾವಸ್ಯೆಯ ಕತ್ತಲೆಯ ಗೋಡೆಯೊಳಗೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಭಾವಣಿ ತಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ನಡುಗುತ್ತ ಕೆಲಸಮುಗಿಸಿದ ಅನುಭವ.

ನಿನ್ನೆ ಹೋರೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ಗೆ ಸೇರಿದ 'ಟಾಯ್‌ಟಾ'ನೊಳಗೆ ಇಣಕಿ ನೋಡಿದ್ದೇ,

ಭೂತದ ಕಾರ್ಯಾಗಾರವನ್ನು ಕಂಡವರಂತೆ ಮೂಗು ಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದ್ದವು. ಗಾಜಿನ ಚೂರುಗಳು, ಮೂಳೆ ತುಂಡುಗಳು ಮುಂದೆ ಚಾಕು ಚೂರಿ ಹಿಡುಗಲು, ಹಳೇ ಬೂಟುಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳು. ಇನ್ನೇನೇನಿತ್ತೋ ಭೂತಕ್ಕೂ ಗೊತ್ತಿರಲಾರದು. ಹಿಂದೆ ಬಂದಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಕರು ಚುಗು ಕ್ಯಾಂಪ್ ವಾಸಿ ಎಂದಿದ್ದರಿಂದ ತುರ್ತು ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಂದೂಡಿದ್ದವು. ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಚುಗುವಾಸಿ. ಶೌಚಾಲಯದ ಸೋಗು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪೂರಾ ಬಯಲೇ ನಮಗಾಗಿ ತೆರೆ ದಿತ್ತು. ಹಾಸ್ಯದ ಮಾತಿರಲಿ. ನಿಜ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಶೋಚನೀಯ. ಮೂರು ದಿನದ ತೊಂದರೆಗಿಂತೂ ಇನ್ನೂ ಸರಿ. ಇಲ್ಲಿನ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾಡೇನು? ಅಥವಾ ನಮ್ಮ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಯೇ ಅತಿರೇಕದ್ದು? ಬಟನ್ ಒತ್ತಿದೊಡನೆ ನೀರು ಬಸಿಯುವ, ಸದಾ ನೀರು ಕೊಡುವ ಕೊಳಾಯಿಯ ಟಾಯ್ಲೆಟ್ ಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯಾದರೂ ಈ ಮಹಿಳೆಯರಿಗಿದೆಯೇ? ಪ್ರಪಂಚದ ಎಷ್ಟು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಶೌಚಾಲಯದ ಸೌಲಭ್ಯವಿದೆ? ನಮ್ಮೊಡನೆದ್ದು? ಟಿಬೆಟ್ ಮಹಿಳೆಯನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸಲು ಭಾಷೆ ಬರದು. ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಏನಾದರೊಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದ್ದರಲ್ಲೇಬೇಕಲ್ಲ! ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಪಾಡನ್ನು ಉತ್ತಮ ಪಡಿಸಲಾರದೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡವರೇಬೇಕು. ಅವರ ಪಾಡರಲಿ ಬಹುದೂರದಿಂದ ಯಾತ್ರಿಗೆಂದು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಅಪಾರ ಹಣತತ್ತು ಬಂದಿದ್ದ ಪರದೇಶಿಗಳಿಗೆ- ಕ್ಯಾಂಪ್‌ನಲ್ಲಿ ಮೂಲರೂಪದ ಶೌಚಾಲಯವನ್ನಾದರೂ ಒದಗಿಸುವ ಸೌಜನ್ಯ ಸರಕಾರಕ್ಕಿರಬೇಕೆಂದು ಯಾತ್ರಿ ಜನರ ಅಭಿಮತ.

ಇಂದು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಮಾನಸ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವ ಹಂಬಲ. ಚುಗು ದೇಗುಲದ ತೀರವೇ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರಸ್ಥಳವೆಂದು ನಂಬಿಕೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಸರೋವರದೊಳಗೆ ಬಿಸಿನೀರ ಬುಗ್ಗೆಯಿರುವುದು. ಆದರೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು. ಮೊದಲಿಗೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ೭ ಗಂಟೆಗಿಲ್ಲಾ ತಯಾರಾಗಿ ಹೊರಡಬೇಕಿತ್ತು. ಆ ವೇಳೆಗಿನ್ನೂ ಸೂರ್ಯನ ಶಾಖ ಸಾಲದಾಗಿ ಚಳಿಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿತ್ತು. ನೀರು ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ನೆನೆಸಿಕೊಂಡರೇ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಡುಕ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದು ಮೈನೆನೆಸಿದರೆ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ತರುವವರಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸ್ನಾನದ ಕಲಾಪ ರದ್ದಾಗಿತ್ತು. ದೇಗುಲದ ಬಾಗಿಲಿಗೆ, ಸ್ತೂಪ ತೋರಣಕ್ಕೆ ವಂದಿಸಿ ಪೋಟೋ ತೆಗೆದು ನೀರಿನಂಚಿನಲ್ಲೇ ಹಜ್ಜೆಹಾಕಿ ಸಾಗಿದ್ದವು. ಉದಿತ ಭಾನು ಬಾನಿನಲ್ಲಿ ಸಪ್ತವರ್ಣಗಳ ರಥವನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದು. ಮೋಡಗಳ ಆ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಸರಸಿ ತನ್ನೊಡಲಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವಾಗಿ ಮೂಡಿಸಿದ್ದಳು. ಭೂದೇವಿ ಈ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಬೋಳು ಕೆಂಬೆಟ್ಟಿಗಳ, ಬೆಳ್ಳಿ ಝರಿಗಳ ಅಂಚು ಕಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಕಲ್ಲುಗಳ ಕುಸರಿ ಬಿಡಿಸಿದ್ದಳು. ಹಿಂದಿನ ದಿನ ನೋಡಿದ್ದ ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲಿನ ಬಣ್ಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕಲ್ಲುಹರಳುಗಳಾಗಿ ತೀರದುದಕ್ಕೂ ಚೆಲ್ಲಿದ್ದವು. ಕಾಲ್ಕೆಳಗಿನ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ವಿವಿಧಾಕಾರದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ನೋಡಬೇಕೋ, ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೋ ಅಥವಾ ಕತ್ತತ್ತಿ ವರ್ಣರಂಜಿತ ಬಾಂದಳವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೋ ತಿಳಿಯದಾಗಿತ್ತು. ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಾಗಿತ್ತು.

ಈ ಸುಗ್ಗಿಯಲ್ಲಿ, ಬಣ್ಣದ ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ನಡಿಗೆ ತಾನಾಗಿ ನಿಧಾನವಾಗಿತ್ತು. ಸಾರಥಿಯು ಬಲವಂತದಲ್ಲಿ ಸೊಂಟ ಹಿಡಿದತ್ತಿ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿಹಾಕಿದ ನಂತರ ತಿಳಿದದ್ದು ನಾನೆಷ್ಟು ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದೆನೆಂದು. ಕುದುರೆಯ ಮೈಮೇಲೆಲ್ಲಾ ನೋಡದ ಗಾತ್ರದ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು, ಕಪ್ಪು ಸೊಳ್ಳೆಗಳು. ನನ್ನ ಮೈಮೇಲೂ ಅಷ್ಟೇ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು! ಹೊಡೆದೋಡಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ ವಿಫಲವಾಗುವಷ್ಟು

ಪಿಪ್ಪಲವಿದ್ದವು. ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಹಸಿರು ದ್ರವ. ನನ್ನ ಮುಖದ ಗಾಬರಿ ನೋಡಿ ನಕ್ಕ ತುನ್ನುಪ್ಪನ ಸಮಾಧಾನ-ಇವು ಕಚ್ಚಲಾರವು-ಯಾವರೋಗವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆಶ್ವಾಸನ. ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದ ತೊರೆಗಳು ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಸೇರುವಲ್ಲಿನ ಜೌಗುನಲದಲ್ಲಿ ಸೂಜಿಯಾಕಾರದ ಎಸಳಿನ ದುಲ್ಲು - ದವನದಂತೆ ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ಟಿಬೆಟೀ ಹೆಸರು ತೋ, ಪೋ- ಅರ್ಥಾತ್ ಸರೋವರದ ಧೂಪ. ಈ ದುಲ್ಲು ಮಾನಸದ ಅಸುಪಾಸಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲಿನ ದಟ್ಟಣೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಕೃಮೇಲೆ ಕೂರುತ್ತಿದ್ದ ಸೊಳ್ಳೆಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಿದವು. ನಿರ್ವಾಹವಿಲ್ಲದ ಅರಬ್ಬಿಯರಂತೆ ಮುಖದ ಮುಂದೆ ಕೈವಸ್ತ್ರದ ತೆರಹಾಕಬೇಕಾಯಿತು. ನೀರಿನಿಂದಾಗಿ ಬೆಳೆದ ದುಲ್ಲು ಹುಲ್ಲನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಸೊಳ್ಳೆ, ಸೊಳ್ಳೆಯನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕುವ ೨-3 ವಿಧದ ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ, ಗದ್ದೆ ಇಲಿಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ಆಸರಿಸಿ ಬದುಕುವ ಡೆಣೆಗಳು, ನೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮೀನು, ಬಾತುಕೋಳಿಗಳು, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಜೊಂಡು ದುಲ್ಲು - ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಂದ ಬಹು ಪರಿಮಿತ ಪರ್ಯಾವರಣದ ಜೀವವಾಶಿ. ಕುದುರೆಗಳು, ಕುರಿಗಳು, ಯಾಕುಗಳು ಸಾಕಿದವರು ಮೇಯಿಸಲು ತಂದರುಂಟು.

ಒಂದೆರಡು ಮಂಟಪೋತ್ಸವಗಳ ನಂತರ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಮೆರವಣಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿತ್ತು. ಕಾಲ್ಪಡಿಗೆಯವರು ಭಾರವೆನಿಸಿದ್ದ ಕಾಲುಗಳನ್ನೆಳೆಯುತ್ತಾ ಸಾಗಿದ್ದರೆ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಿದ್ದವರು ಅದರ ಕುತ್ತಿಗೆಯವರೆಗೂ ಬಗ್ಗಿ (ಅರ್ಧ ಮಲಗಿದಂತೆಯೇ) ಕುದುರೆಯ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಕೂದಲನ್ನೇಸುತ್ತಾ ಸಾಗಿದ್ದರು. ಬೊಂತೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಉಣ್ಣೆ ಉಡುಪುಗಳು; ಆಯ್ದ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಭಾರವಾದ ಜೇಬು ಕೈಚೀಲಗಳು; ಖಾಲಿ ಹೊಟ್ಟೆ; ನೊಂದ ಸೊಂಟ, ಬೆನ್ನು, ಕೈಕಾಲು; ಕಾದತಲೆ, ಆರಿದ ಗಂಟಲು, ಒಣಗಿಸಿದ ಮುಖ; ಸವಾರಿಯಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಶ್ವಗಂಧ. ಜೊತೆಗೆ ಎರಡು ದಿನದ ಮೈಲಿಗೆ ಸೇರಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಸ್ವಚ್ಛತೆ, ಮಡಿವಂತಿಕೆ ಹೇಳಹಸರಿಲ್ಲದಾಗಿತ್ತು. ಶಿವನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವೂ ಭರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದೆವು. ಅಂದಿನ ಪ್ರಯಾಣದ ಮುಖಪತ್ರಗಳು ಕಿ.ಮೀ. ನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹತ್ತು ಕಿ.ಮೀ ಬಾಕಿಯಿತ್ತು.

ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಸುಮಾರು 200 - 250 ಅಡಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ 'ಗೊಸುಲ್' ಬೌದ್ಧ ದೇವಾಲಯ ಬೊಂಬೆಯಾಟದ ಮಂದಿರದಂತೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಚೊಕ್ಕವಾಗಿತ್ತು. ನಮ್ಮನ್ನು ಮೇಲೇ ಬನ್ನಿರೆಂದು ಆಹ್ವಾನಿಸಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆ ಎತ್ತರವನ್ನೇರುವ ದೈಹಿಕ - ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಳಗಿನಿಂದಲೇ ಫೋಟೋ ಕ್ಲಿಕ್ಕಿಸಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವವರೇ ಎಲ್ಲರೂ!

ಗೊಸುಲ್ ಬೆಟ್ಟದ ಮರೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಎರಡು ಗಂಟೆಗೆ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಖರವಾಗಿ ತಲೆಕಾಯಿಸಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟನು. ಕೆಳಗೆ ದಪ್ಪಮರಳು - ನೊರಜುಗಲ್ಲಿನ ಜಾರಿಕೆಯ ದಾರಿ, ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ತಂಪಿನ ನೀರಿ ಬಗ್ಗಿದ ನೀರು - 'ಈಜುಗೊಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ ಬಾ.' ಎಂದು ಮಾನಸ ನಮ್ಮನ್ನು ಆಗಾಹಿಸಿದಂತಿತ್ತು. ದೂರದ ಇಳಿಜಾರಿನ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಚೈದಿ ಕ್ಯಾಂಪ್ ಕೈ ಬೀಸಿ ಕರೆದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ತಲುಪಲು ಇನ್ನೂ ಐದು ಕಿ.ಮೀ ಬಿಲ್ಲಿನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಿದ್ದ ದಾರಿಯನ್ನು ಸವೆಸ ಬೇಕಿತ್ತು. ಬಂಜರು ಬಸಿರನ್ನು ಈಜಬೇಕಿತ್ತು. ಆ ಬಂಜರು ಬಸಿರಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಪಂಚದ ನಾಲ್ಕು ಮೃತ ಮಹಾನದಿಗಳು ದುಟ್ಟುವುದೆಂದರೆ ನಂಬಲಾಗದ, ಆದರೆ ಸತ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿ. ಪ್ರಕೃತಿಯಿಲೆಯ ವೈಖರಿ.

ಟಿಬೆಟೀಯರ ಕೈಲಾಸ ಪುರಾಣದಂತೆ ಗಂಗಾಳು (ಗಂಗಾ ನದಿ) ಕೈಲಾಸದಿಂದಿಳಿದು 'ಫುಮಿಕ್ ಫುಂಗ್ ತೊಲ್' ಜಲೋದ್ಗಮಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು. ಈ ಪವಿತ್ರ ಜಲೋದ್ಗಮದಲ್ಲಿ ದುಟ್ಟುವ ನಾಲ್ಕು ನದಿಗಳು ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಮೂಲಕ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಹರಿದು ಹೋಗುವುವು. ಲಾಂಗ್ ಚೆನ್ ಖಿಂಬಾಬ್- ಗಜಮುಖದಿಂದ ಬಂದ ನದಿ (ಸ್ಟೆಪ್ ಅಥವಾ ಶತರು) ಮಾನಸದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮಾಪ್ಪಾ ಖಿಂಬಾಬ್- ಮಯೂರ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಟ ಕರ್ನಾಲಿ ನದಿ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು. ತಾಮ್ ಫೊಕ್ ಖಿಂಬಾಬ್- ಅಪ್ಪ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಟ ನದಿ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಹೋದರೆ ಸೆಂಗ್ ಖಿಂಬಾಬ್- ಸಿಂಹಮುಖದಿಂದ ಹೊರಟ ನದಿ ಸಿಂಧೂ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಟಿಬೆಟೀಯರು ವರ್ಣಿಸುವಂತೆ ಸ್ಟೆಪ್ ನೀರು ಶೀತಲವಾಗಿದ್ದು ಕುಡಿದವರಿಗೆ ಆನೆಯ ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಲಿಯ ನೀರು ಬೆಚ್ಚಗಿದ್ದು ನವಿಲಿನ ಲಾವಣ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ತಣ್ಣಗೆ ಕೊರೆಯುವ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ನದಿ ಕುದುರೆಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಸಿಂಧೂ ನದಿಯ ನೀರು ಸಿಂಹದೈರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಸ್ಟೆಪ್ ನದಿಯ ಉಗಮ ಮಾನಸದ ಪೂರ್ವದ ಕದಗ್ ಲುಂಗ್ ಗ್ಲೇಷಿಯರ್‌ನಲ್ಲಿ ನಂತರ ಭಾರತದ ಪಂಜಾಬ್ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಸಿಂಧೂ ನದಿಯು ಕೈಲಾಸದ ಸನಿಹ ಸೆಂಗ್ ಜಲೋದ್ಗಮದಲ್ಲಿ ದುಟ್ಟಿ ಬಲಾಚಿಸ್ಥಾನದಡೆಗೆ ಹರಿದರೆ ಕರ್ನಾಲಿ ನದಿ ಮಾನಸದ ದಕ್ಷಿಣಪೂರ್ವಕ್ಕೆರುವ ಮಾಪ್ಪಾ ಬುಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ದುಟ್ಟಿ ಲಾಂಫಿಯಾ ಪಾಸ್‌ನ ಒರತೆಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಪಡೆದು ದಕ್ಷಿಣದ ಸೇಪಾಳದ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ನದಿಯ ಉಗಮ ಚಿಮೆಯಿಂಗ್‌ಗ್ಲೇಷಿಯರ್‌ನಲ್ಲಿದ್ದು ಮಾನಸದ ತೈಗ್ ನದಿಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಪೂರ್ವದ ಟಿಬೆಟ್ ನಂತರ ಚೀನಾ ಕಡೆಗೆ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಬಳಸು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯವನ್ನು ಸುತ್ತಿ ನಂತರ ಭಾರತದ ಲೋಹಿತ್-ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರವಾಗಿ ಹರಿದು ಕೊಲ್ಲಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ನದಿಗಳ ಉಗಮ ಮಾನಸದಿಂದ ನೇರ ದೂರ ೭೦ ಕಿ.ಮೀ.ನೊಳಗೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಕೈಲಾಸ ಪುರಾಣ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ದೂರವಿಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ನದಿಗೂ ಅನೇಕ ಜಲಸ್ರೋತಗಳು ಬಂದು ಸೇರಿ ಜಲ ಜಾಲವನ್ನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದರೂ ಮಾನಸ ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಬೆಳೆಯಲಾಗದ ಶುಷ್ಕತೆ. ಸೇಂದ್ರಿಯವಸ್ತುವಿಲ್ಲದ ಬಂಜರು ನೆಲ. ಶಿವನ ವಾಸ ದಿಟವಾಗಿಯೂ ಸ್ಥಾನ ಸದೃಶ ಭೂಮಿಯಲ್ಲೇ? 'ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲ ಇದು ಪ್ರಪಂಚದ ಮೊದಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಾಡು-ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರಜೆಗಳ ಬೀಡು ಭಾರತವನ್ನು ಹಡೆದ ಸಮೃದ್ಧಿ ಅಭ್ಯಾತಿಕ್ರ ಬಸಿರು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ನಾನು.' ಎಂದು ಮಾನಸದ ನೀರ ಬಸಿರು ನಲಿದಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಜೈದಿಗೆ ಮರಳಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಳಿದಿದ್ದನು. ಕಂಠಲು ಒಂದೆರಡು ಗಂಟೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದ್ದವು. ಮಾನಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ ವಿಜಯದ ಮುಕ್ತಾಯ-ಬೀಟಿಂಗ್ ದಿ ರಿಟ್ರೀಟ್ ನಡೆದಿತ್ತು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸನ್‌ಡೌನ್‌ರ್ ಹಾಕಲು(ಇಂದಿಗೆ ಅದು ಬರೇ ಚದಾ, ಕಾಫಿಯಾಗಿತ್ತು)ಆತುರ. ನನಗೋ ಬೆಳಗಿನಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಸಾರಥಿ ತುನ್ಸುಪ್‌ನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಆತುರ. ಗ್ರೂಪ್ ಲೀಡರ್ ಅನಿಲ್ ಕುಮಾರರ ಸದಾಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಕುದುರಿ ಕಡೆಗೂ ಕತ್ತಿ ನನ್ನ ಚೇಲ ಸೇರಿತ್ತು.

ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಸತ್ತ ನೋಣಗಳ ಅಂಟು, ಮೈಮೇಲೆ ಎರಡು ದಿನದ ಚೆವರು, ಕುದುರೆಯ ವಾಸನೆ, ಕೂದಲು, ಸಾರಥಿಯ ಜಡ್ಡು ವಾಸನೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮಹದಾಸೆ. ಅದೂ ನೆರವೇರಲಿರುವುದು ಮಾನಸ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ದೆಮ್ಮೆ ಇಳಿ ಹೊತ್ತಿನ ಹಿತಕರ ಶಾಖ. ಸರೋವರ ಕೈಬೀಸಿ ಕರೆದಿತ್ತು-ತಾಯಿ ಮಗುವನ್ನು ಮುದ್ದಿಸಲು ಕರೆವಂತೆ. ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಹಜಾರದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕಿಹಾಕಿ, ಟವಲನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಸರೋವರದ ಮಡಿಲಿಗೆ ಓದಿದೆವು. ಐದಾರು ಜನ ಕೈಕೈಹಿಡಿದು ನೀರಿನೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿದ ಹಿಗ್ಗು ಅನುಭವ ವೇದ್ಯ ಮಾತ್ರ.

ನೀರಿನೊಳಗಿಳಿದ ಚಳಿಯೊಂದಿಷ್ಟು, ಬಹು ದಿನದ ಬಯಕೆ ಈಡೇರಿದ ಪುಕಳೊಂದಿಷ್ಟು, ಹಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದ ಹಿರಿಯರು-ಕಿರಿಯರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ವವಿತ್ರ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮೀಯುತ್ತಿರುವನೆಂಬ ಧನ್ಯತಾಭಾವವೊಂದಿಷ್ಟು, ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೇ ಸುಂದರತಮ ನಿಸರ್ಗ ತಾಣವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಿಲ್ಲುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲೇ ಮುಳುಗೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂಬ ಹಿಗ್ಗು-ಸೇರಿ ಒಳಗಿದ್ದ ಹಿಗ್ಗು ಹೊಳೆಯಾಗಿ ಹೊರ ಹರಿದಿತ್ತು-ಹೋ ಹೋ ಎಂಬ ಏರುದನಿಯಾಗಿ. ಒಳಗಿನ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ ವಿಜೃಂಭಿಸಿತ್ತು-ನೀರಿನಲ್ಲೇ ಕುಣಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಬೊಗಸೆ ಬೊಗಸೆ ನೀರು ಕುಡಿದಾಗ.

ದಡದ ಮೇಲೆ ನಿಂತವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಉತ್ಸಾಹ ಕಂಡು ಆನಂದದ ಅಚ್ಚರಿ ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷ ಕಾದನಂತರ 'ಮೇಲೆ ಬನ್ನಿ ಸಾಕಿನ್ನು - ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಶೀತ ಹಿಡಿದಿತು' ಎಂದು ಅವಸರಿಸಿದರು. ಇಂದಿನ ಸಂಜೆ ನಿತ್ಯಸಂಜೆಯಲ್ಲ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಸೋಗಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂಟಾಗಿದ್ದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಚೈತನ್ಯ ತುಂಬಿ ನಿಸರ್ಗದ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ನಾವೆಲ್ಲ ಮರುದುಟ್ಟು ಪಡೆದ ಸಂಜೆ - ಜೀವಂತರಾದ ಸಂಜೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡಿ ಮೇಲೇರಿದ್ದೆವು.

ಯಾತ್ರೆ ಪ್ರವಾಸ ಹೊರಟಾಗ ಬಾಂಧವರೆಲ್ಲ 'ನೀನೇನಮ್ಮ ರಂಭೆ ಊರ್ವಶಿ ತಿಲೋತ್ತಮೆಯರೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಆಡಿ ಬರುವವಳೋ?' ಎಂದಿದ್ದರು. ಇವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಡು ಮಾತಾಡಿಸಿದ್ದೆ ಅವರೊಡನೆ ನಲಿದಾಡಿದ್ದ ಮಾನಸದ ಪರಿಕ್ರಮಾದಲ್ಲಿ ಆದರೆ ಭೂದೇವಿ, ಜಲದೇವಿ, ಗಾಯತ್ರಿದೇವಿ (ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು)ಯರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೇವ ವಿಲಾಸನಿಯರನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಸೌಂದರ್ಯವತಿಯರನ್ನು ವಿಲಾಸವತಿಯರನ್ನು ಕಂಡು ದಣಿಯದಾಗಿದ್ದ.

ಮಾರನೆಯ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಪಿತೃಕರ್ಮ ಮಾಡಲು, ಮಾಡಿಸಲು ಹಲವರು ಸಂಜೆಯೇ ಯೋಜನೆ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಗುಂಪಿನವರೆಲ್ಲರೂ ಹವನಕ್ಕೂ ಇರಲೇಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿತ್ತು. ಹವನದ ನೆವದಲ್ಲಿ ಈ ದಿನ ನೀರಿಗಿಳಿಯದಿದ್ದ ಸ್ನೇಹಿತೆಯರ ಜೊತೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಸರೋವರದ ಸ್ನಾನ ಸಿಗುವುದೆಂಬ ಹಿಗ್ಗು ನನಗೆ. ನಾಳೆಯ ದಿನವೆಲ್ಲಾ ಜೈದಿಯಲ್ಲೇ ಮಾನಸತಡಿಯಲ್ಲೇ, ನಡಿಗೆಯ ತ್ರಾಸವಿಲ್ಲದ ಪೂರ್ಣ ಆರಾಮ ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನ. ಮನಸ್ಸಂತೂ ಹುಗ್ಗಿ ತಿಂದಂತೆ ಬೀಗಿ ಬಿರಿಯುತ್ತಿತ್ತು ಅಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ, ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಒಳಗಿನ ಸಂತೋಷ ನೂಲಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿತ್ತು. 'ಏನಮ್ಮಾ ಏನು ವಿಶೇಷ ಇವತ್ತು?' ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದ ಸಹಯಾತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಅನುಮಾನ ನಾನಾವುಧೋ ಗುಂಡು ಇಳಿಸಿದ್ದೇನೆಂದು. ನನ್ನ ನಶೆಯ ಕಾರಣ ಆ ನಶೆ ಹತ್ತಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರಗೊತ್ತು.

ಇಂದು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೀರಾಟದ ಬಳಿಕ ದವಸದ ಸಂಭ್ರಮ. ಪುರೋಹಿತರ ಮಾಧ್ಯಮವಿಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿದಂತೆ, ಬುದ್ಧಿಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ನಾವೇ ಮಾಡಿದ್ದ ದವಸ, ಆತ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ವಿಶ್ವಾತೃತ್ವಿಗೆ ತೋರಿದ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಬೆಳಕು, ಜ್ಞಾನದಾದದ ಹೊಗೆ, ಆನಂದದ ಉದ್ಗಾರವಾಗಿದ್ದ ರೋಷ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರ, ನಂತರ ಮತ್ತೇರಿಸುವ ಶಿವನಾಮದ ಗಾಂಜಾ.

ದಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲೇಳುವ ಮನಸ್ಸೇ ಯಾರಿಗೂ ಬಾರದು. ಮಧ್ಯಾನ್ಹದ ಬಿಸಿಲಲ್ಲೇ ತುಂತುರು ಆರಂಭವಾಗಿ ಬಲವಂತದಲ್ಲಿ ಅಡುಗೆಯ ಕೋಣೆ ಸೇರಿದ್ದವು. ಖಿಚಡಿಯ ತಯಾರಿ ನಡಸಿ ಊಟ ಮಾಡಿದಾಗ ಮಧ್ಯಾನ್ಹದ ಎರಡುಪರಗಂಟೆ. ತುಂತುರು ನಿಂತೊಡನೆಯೇ ಮತ್ತೆ ಮಾನಸ ತಡಿಗೆ ಗೆಳೆಯರ ಬಳಗ ನಡೆದಿತ್ತು. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ನೆಡಲು, ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೂತು ದೂರದ ಕೈಲಾಸವನ್ನೇರಲು, ಅಲ್ಲಿರಬದುದಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಂಪಿನವರು ಮಾಡಿರಬದುದಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಲು ಸಾಕಷ್ಟು ವ್ಯವಧಾನವಿತ್ತು.

ಕೈಲಾಸವನ್ನೇರುವ ಉತ್ಸಾಹ, ಸುಗಮವಾಗಿ ಕೈಲಾಸ ಪರಿಕ್ರಮವಾಗಲೆಂಬ ದಾರ್ಢ್ಯ. ಅವ್ಯಕ್ತ ಅಳುಕಿನೊಂದಿಗೆ ಅಪಸ್ವರದ ಭಾವವೊಂದು ಎಲ್ಲರ ದೃವಯದಿಂದ ವಾಯಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಮಾತುಕತೆಗೆ ಉದ್ವೇಗ ತಂದಿತ್ತು. ಅದಂದರ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ದಡದ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಚೆಲ್ಲಾಡಿದ್ದ ಬಿಯರ್ ಬಾಟಲಿಗಳ ದಸರು ಗಾಜಿನ ಚೂರುಗಳು. ಚಿಂದಿ ಬಟ್ಟೆಗಳು. ಸರೋವರಕ್ಕೆ ನಾವುಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಮದತ್ತದ ಬಗೆಗೆ ಗದಗುಹಿಸಿ ನಕ್ಕಂತಿತ್ತು. ಟಿಬೆಟೀಯರಿಗೂ ಪವಿತ್ರವಾದ ಮಾನಸದ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಬೇಡವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ದಸಿರು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ತುಂಬಲು ಮಾನವನ ಕುಚೇಷ್ಟೆಯ ಪ್ರಯತ್ನ. ಬಿಯರ್ ಕುಡಿದು ಬಾಟಲಿಯಾಡೆದು ಚೂರುಗಳನ್ನು ತೂರಾಡುವ ಮೂಲಕ ಆನಂದವನ್ನನುಭವಿಸುವ ಸಾಧನ! ನಾಸ್ತಿಕವಾದೀ ಚೀನೀ ಸರಕಾರದ ಪ್ರಭಾವವೇ ಇದು? ಅಥವಾ ದೊರಗಿನ ಸಭ್ಯತೆಯ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಪ್ರವಾಸೀ ಮದಾಜನರು ಮಾಡಿದ ಮೋಜಿನ ಕುರುಡೇ? ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಜೊತೆಗೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಾಡುವವರ ಅಂಗಾಲಿನ ಗತಿ - ದೇವರೇಗತಿ. ಪವಿತ್ರತಾಗಾಯಿಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕೃತಿ ಪರಿಸರದ ಒಳಿತಿಗಾಗಿಯಾದರೂ ಈ ರೀತಿಯ ನಡತೆಗೆ ನಿಷೇಧ ಅವಶ್ಯವೆನಿಸಿತ್ತು. ಈ ಅಸಡ್ಡೆ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದ ನಡತೆಯ ಕುರುಡುಗಳು ಅಪವಿತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸತಾಲದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರಲಿಲ್ಲ. ಮಾನಸಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವಚ್ಛತೆಯನ್ನು ಅದು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿತ್ತು.

ನಾವು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಜಪಮಾಲೆಯನ್ನು ತಿರುಗುಸುತ್ತಿದ್ದ ಟಿಬೆಟೀ ಯಾತ್ರಿಯೊಬ್ಬರು ಎದ್ದು ನಡೆಯತೊಡಗಿದರು. ಅವರ ಹಿಂದೆ ಓಡಿ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡತೊಡಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಗಾಜಿನ ಚೂರುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಮುಖ ಸಿಂಧರಿಸಿ ಏಕೆ ಎನ್ನುವಂತೆ ಕೈಯೆತ್ತಿದೆ. ಆ ಯಾತ್ರಿ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ಕಡೆಗೆ ನಡೆದೇ ಇದ್ದರು. ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಗು ಸುಳಿದಿತ್ತು. ಧೈರ್ಯ ಬಂದು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದೆ. ಕ್ಯಾಂಪ್‌ನ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ನರಳುತ್ತಾ ಮಲಗಿದ್ದ ನಾಯಿಯಕಡೆಗೆ ಬೊಟ್ಟು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದರು. ಕೈಮೇಲಕತ್ತಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಒಳನಡೆದು ಬಿಟ್ಟರು. ನಾಯಿಯ ಮೈಕುಂಬಾ ಪ್ರಣ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಜುಂಯ್‌ಗುಡುತ್ತಿದ್ದ ನೋಣಗಳು. ಭಿಕ್ಷು ದೇಳಿದ್ದೇನಿರಬೇಕೆಂದು ಬುದ್ಧಿ ತಡಕಾಡಿತು. ಉತ್ತರ ದೊಳೆದಾಗ ಅಳು ಬರುವಂತಾಗಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಮೂಕ ಸಂಭಾಷಣೆ -

‘ಏಕೆ ಇಂತಹ ಹೊಲಸನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ?’

‘ಸಾಯುವಂತೆ ಹೊಡೆತ ಬಿದ್ದು ಫಾಸಿಗೊಂಡ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮೈಮೇಲೆ ನೋಣ ಕೂರದೆ ಮತ್ತೇನು? ಅದನ್ನು ಸಾಯಿಸುವವರ ಹಿಡಿತದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಬದುಕಿಸಿದ ಮೇಲೆಲ್ಲವೇ ಅದರ ಸ್ವಚ್ಛತೆ ಬಗೆಗಿನ ಮಾತು?’

ನನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅತನು ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸುಂಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕೆಳ ಅನುಭವವೊಂದನ್ನು ಬಿಡುಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದು ತೋರುತ್ತದೆ. ೧೯೫೯ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಚೀನೀ ಅತ್ಯಾಚಾರದ ಸಂಕಟದ ನೆರಳು ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಪಿನ್‌ಗಿಯಾಗಿ ದರಡುತ್ತ. ಮಾತನಾಡಲಿಚ್ಛಿಸದೆ ನಡೆದಿದ್ದರು. ನಾನು ಬಿಡದಿರಲು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ನಾಯಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಒಳನಡೆದಿದ್ದರು.

ಕಠಿಣ ಪರಿಸರದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಿರುತ್ತಿರುವ ಬಡತನ, ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸದಾ ತೂಗುತ್ತಿರುವ ಚೀನೀ ರಾಜಕೀಯದ ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ, ಧಾರ್ಮಿಕ - ರಾಜಕೀಯ ನೇತಾರ ದಳ್ಳಲಾಮಾರ (ಪರದೇಶವಾಸದಿಂದಾದ) ಅನುಪಸ್ಥಿತಿ. ಇಲ್ಲಿಯ ಜನತೆಯ ಮೇಲೆ ಆಗುತ್ತಿರುವ ಅತ್ಯಾಚಾರವನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ವಿಶ್ವದ ಬಲಶಾಲೀ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಉದಾಸೀನ, ಆ ನಾಯಿಗಿಂತಲೂ ಕಡೆ ಟಿಬೆಟೀಯರ ಸ್ಥಿತಿ ಎನಿಸಿತು.

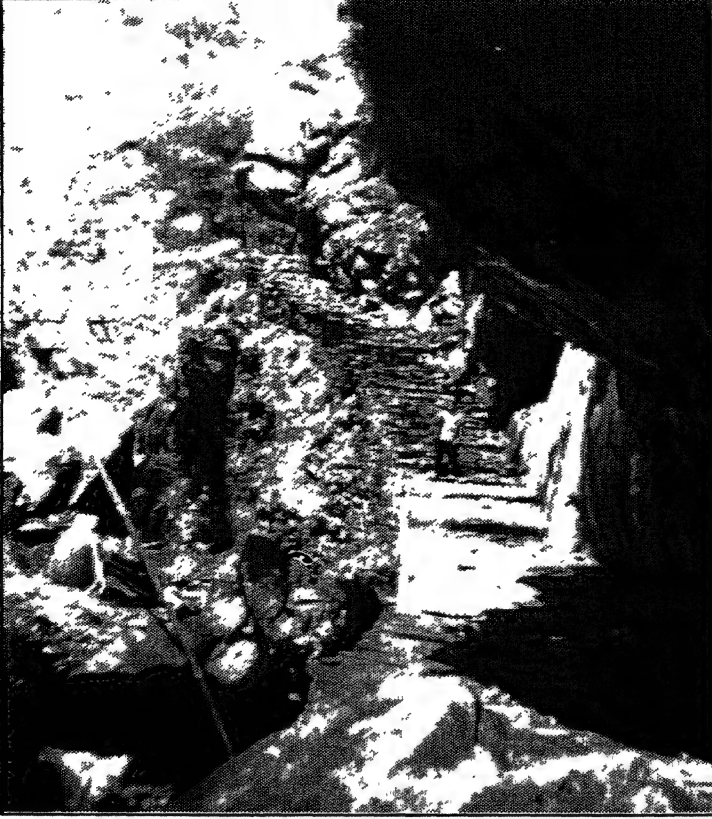
ಶತಶತಮಾನಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ದೆನಿಸಿದ್ದ ನೆಲವನ್ನು ವೇದಗಳ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಪವಿತ್ರತೆಯ ಪ್ರದೇಶವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ನೆಲವನ್ನು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೂಲ ನೆಲೆಯಾದ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಈ ಶತಮಾನದ ನೆಲವತ್ತರ ದಶಕದಲ್ಲೂ ಅಭಾದಿತವಾಗಿ ಹೋಗಿಬರಬಹುದಾಗಿದ್ದ ನೆಲವನ್ನು ಚೀನೀಯರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಕೈಕಟ್ಟಿಕುಳಿತಿರುವ ಭಾರತದ ಪ್ರಜೆಯಾಗಿದ್ದ ನನಗೆ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸದ ಸ್ಥಿತಿಗಿತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನೆಸುವ ದಕ್ಕು ಎಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿದೆ ಎನಿಸಿತು. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಾವು ಹೆದರು ಪುಕ್ಕರೇ? ಟಿಬೆಟೀಯರ ಕ್ಷೇಮದಲ್ಲೇ ನಮ್ಮದೂ ಇದೆಯೆಂಬುದನ್ನರಿಯಲಾರದಷ್ಟು ಪೆದ್ದರೇ? ಎರಡೂ ಇರಬೇಕು! ಮನಸ್ಸು ಹಿಂದೆಯೇ ರಾಮ ಮನೋಹರ ಲೋಹಿಯಾ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನೆನಪಿನಾಳದಿಂದ ಹೊರತೆಗೆಯಲು ತೊಡಗಿತು. ಯೋಚಿಸಿದಂತೆ ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಯ ನೇರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಎಟುಕದ ರಾಜಕೀಯ ಕೂಟನೀತಿಯ ಚಕ್ರವ್ಯಾಧವೆನಿಸಿತು. ಟಿಬೆಟಿನಲ್ಲೇ ಇಂಥ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಹುಡುಕುವುದು ಕೆಂಜಗನ ಗೂಡಿಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟಂತೆ ಎನಿಸಿತು. ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದಿದ್ದು ಊರಿಗೆ ಮರಳಿದ ಮೇಲೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಟಿಬೆಟೀಯರನ್ನು ಮುಖಿತ ಮಾತನಾಡಿಸಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯ, ಭಾರತದ ಪ್ರಜೆಯಾಗಿ ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೂ ಕೂಡ ಎನಿಸಿತು.

ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿದ ಮನದ ದಾರೈಕೆಯಿಷ್ಟೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೇಗನೇ ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಂದು, ಶಾಂತಿ ನೆಲೆಸಿ, ಅದರ ಪ್ರಜೆಗಳು ತಾಯ್ನಾಡಿಗೆ ಮರಳಿ, ಮೊದಲಿನ ನಿರಾತಂಕ ಬಾಳ್ವೆ ನಡೆಸುವಂತಾಗಲಿ ಎಂದು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ವಿಶ್ವ ಅಳುಕಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿಯ ಕ್ಷೇಮದ ಉಸಿರಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ.

ರಾಮ ಮನೋಹರ ಲೋಹಿಯಾ - ಯಾವ ಜನಾಂಗಕ್ಕೂ ದೇವರನ್ನು ಪರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿರುವುದು? ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸವನ್ನು ಯಾವುದೇ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪರೋಧವಿಲ್ಲದ ಪರಕೀಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ ದುರ್ಬಲ ದೇಶ ಸಮುದ್ರನ್ನೋಣವೇ? ಮ್ಯಾಕ್ ಮೋಹನ್ ರೇಖೆ ಯೂನೈಟೆಡ್ ಮತ್ತು ಚೀನಾದ ಗಡಿರೇಖೆಯಲ್ಲ, ಗಡಿರೇಖೆಯಾಗಲಾರದು, ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಆಗಬಾರದು. ತಿಬ್ಬತ್ ರಾಜ್ಯ ಸ್ವತಂತ್ರವಿದ್ದರೆ ಆಗ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಅವರ ಸುಪರ್ದಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ನಡೆದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ನೇಪಾಳದಂತೆ ತಿಬ್ಬತ್ ದೇಶವೂ ಭಾರತದ ಒಡನಾಡಿ, ಮಿತ್ರರಾಷ್ಟ್ರ. ತಿಬ್ಬತ್ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಭಾರತ ಚೀನಾ ಗಡಿರೇಖೆ ಮ್ಯಾಕ್ ಮೋಹನ್ ರೇಖೆಯಾಗದೆ ಇನ್ನೂ ೭೦ - ೮೦ - ೯೦ ಮೈಲಿ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಇರಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಪ್ರಶ್ನಿಸಬಹುದು ೧೯೪೯ರ ಆಗಸ್ಟ್ ಹದಿನೈದರ ಗಡಿರೇಖೆಯನ್ನೇ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ನಾವು ಇನ್ನೂ ೮೦ - ೯೦ ಮೈಲಿ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಸರಿಸಿಯೇವು? - ಇದಕ್ಕೆ ನನ್ನದೊಂದು ಸಣ್ಣ ಉತ್ತರ. ಭಾರತದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನಪುಂಸಕ ನಾಯಕರೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಭಾರತದ ಪ್ರಜಾಕೋಟಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ನನಗಿದೆ.

ಮಾನಸಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಹೋಗುವ ಝರಿ

ಇಳಿದ ದಾರಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ

ಅನುಭಾವದಂಗಳದಲ್ಲಿ

ನಲಿನಲಿದು ಸಭಾಪತಿಗರ್ವಿತವೆಂದು
ತೆರೆ ತೆರೆದು ತೋರಿದ ನೀಲತನುವನಿಗೋ
ಸಂಜೆಸೀರೆಯಲಿ ಮರೆಮಾಡಿಹಳು ದೇವಸರಸಿ

ಪ್ರದೋಷ ಪೂಜಾಸಮಯ ಸನ್ನಿಹಿತವೆಂದು
ರಾಗರಂಜಿತ ಮುಗಿಲ ಯವನಕೆಯನೆಳೆದು
ಬಾನಂಚನಲಿ ಶಿರಬಾಗಿಹನು ವಿವಸ್ವತನು

ನುಡಿದಿಹನು ಶಿವಸನ್ನಿಧಿಗೈತರುವಮುನ್ನ
ಈ ಬೈಗು ತನುಮನದಿ ಜಾಗರಾಗಿ
ಬನ್ನಿ, ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ಅನುಭಾವದಂಗಳಕೆ!

ಸೊಡನೆ ಸರೋವರದ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸಾಯಂಕಾಲದ ಸೊಬಗನ್ನು
ನುಡಿದುಕೊಂಡು ಮನದಾಳದಲ್ಲಿ ಕಾತರ ಕಾಲಾಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಇನ್ನು ನಾಲ್ಕೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸ
ಪರ್ವತದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯೂ ಮುಗಿದು ಹೋಗುವುದೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಳುಗುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನೂ
ಕೂಡ ಖಚಿತ ಪಡಿಸುತ್ತ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳ ಕ್ಷಣ ಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಜೀವದ ಕಣಕಣದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳಲು ಅನುವಾಗುವಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದನು.

ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರಂತೆ ಇತರ ಸಹಯಾತ್ರಿಗಳೂ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ಮಾನಸ ಸರೋವರದ
ಪರಿಕ್ರಮದಲ್ಲಾದ ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಅವಭವಗಳನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ನಾಳಿನ ಕೈಲಾಸ ಯಾತ್ರೆಯತ್ತ
ಹೊರಳಿತು. ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಸಿದ್ಧತೆ ಕುರಿತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿನ ಚರ್ಚೆಯಂತಿತ್ತು ನಮ್ಮ ಹರಟೆ. ಅಷ್ಟೆ
ಗಂಭೀರವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಆದ ಅನುಭವಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಗುವುದರ ಬಗೆಗೆ ಊಹೆ-ಸಿದ್ಧತೆಗಳು.
ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನ-ಸಿದ್ಧತೆಗಳು ಇರಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಮೀರಿ ದೈವಲೀಲೆ ನಡೆದಾಗ ಮಾನವ ಜನ್ಮದ
ಸಾರ್ಥಕತೆ ಅರಿವಿಗೆ ಬರುವುದು. ನಾನು ಎಂಬ ಅರಿವಿನ ಹಿಂದೆಯೇ ತತ್ (ದೇವರು- ಅಲೌಕಿಕ
ಶಕ್ತಿ, ಬ್ರಹ್ಮ ಏನೆಂದರೂ ಸರಿ) ಎನ್ನುವುದರ ಅನುಭವವನ್ನೂ ಪಡೆಯುವ ಮಾನವ ಚೇತನದ
ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ.

ಹದಿನೈದು ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದಲ್ಲಿ, ಟಿಬೆಟ್ ಹವಾಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ
ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಪಳಗಿದ್ದೇವೆಂದು ನಮ್ಮ ನಂಬಿಕೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ಇಲ್ಲಿನ
ಕುದುರೆಯ ಸವಾರಿಯಂತೆಯೇ 'ಯಾಕ್' ಸವಾರಿಯೂ ಆದರೆ ಹೆದರುವ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ
ವಿಶ್ವಾಸ. ಮೂರು ದಿನದ ಸ್ವಯಂಪಾಕವೂ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿದ್ದು ಇದೇ ರೀತಿ ಇನ್ನೂ ಮೂರು
ದಿನ 'ಮಾಡಿ ತಿಂದರೆ' ಮುಗಿಯಿತೆಂಬ ಧೋರಣೆ. ಬುದ್ಧಿಯು ತರ್ಕ ಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ

ಕೊಡುವ ಸಮಜಾಯಿಷಿ. ಆದರೆ ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಅನುಭವವಾದರೂ ಅನೂದ್ಯ-ತರ್ಕಾತೀತ.

ಬಲು ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಬೇಗನೇ ತಯಾರಾಗಿ ದಾರ್ಜಿನ್ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಹೊರಡಲು ಬಸ್ ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಅಡ್ವಾಟಿ ಮಾನಸದ ದಂಡೆಗುಂಟ ನಡೆದಿತ್ತು. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಉಣ್ಣೆ ಉಡುಗೆ ತೊಟ್ಟು ಉರುಟಾದ ದೇದ, ಕುಲಾವಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ತಲೆ, ಆಗಾಗ ಬಗ್ಗಿ ಬಗ್ಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನಾಸಿ ದೆಕ್ಕುವ ಪರಿ. ನಲ ಕೆದರುವ ಕೋಳಿ ಹುಂಜಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವು. ಆಯ್ದ ಕಲ್ಲುಗಳ ಭಾರ ದೆಚ್ಚಾಯಿತೇ ಹೊರತು ಬಸ್ಸಿನ ಸದ್ದೇ ಇಲ್ಲ.

ಹನ್ನೊಂದು ಗಂಟೆಗೆ ಬಸ್ಸಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಕಲ್ಲು ಮರಳು, ಸಾಮಾನು ಸಾಗಿಸುವ ಲಾರಿ ಬಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಗುಂಟು ಮೂಟೆಗಳು ಏರತೊಡಗಿದಾಗ ನಾವೂ ಮೂಟೆಗಳಾಗಿ ಅದರ ಮೇಲೇರಲಿಕ್ಕಿದ್ದೇವೆಂದು ಅರಿವಾಯಿತು. ಇದೂ ಆಗಿಹೋಗಲಿ ಕೆ.ಎಸ್.ಆರ್.ಟಿ.ಸಿ ಬಸ್ಸಿನ ಬಗೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಮತ್ತೂ ತಾಳೆತ್ತಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಾಠವಾಗಲಿ ಎಂದಿತು ಮನ. ಉಸಿರಾಡದ ಮೂಟೆಗಳನ್ನು ಉಸಿರಾಡುವ ಮೂಟೆಗಳು ಒರಗಿ ಕೂರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳು ಕಟಕಟಾಯಿಸುವಂತೆ ಕಂಪಿಸುತ್ತಾ ಲಾರಿ ಓಡಿತು. ಲಾರಿ ಬೆಟ್ಟದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿದಂತೆ ಪರಿಚಿತ ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಮತ್ತು ಜೈದಿ ಶಿಬಿರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾದವು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಯಲಲ್ಲಿ ಬಯಲಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಅನುಭವ, ಕಳೆದು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ತಳಮಳ. ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಸಮಾಜಾಯಿಷಿ ಎಲ್ಲೋ ದಾರಿಹೋಗಿತ್ತು.

ನಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿನೋಡಿ ತಡೆಯಲಾಗದೆ ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಮುಖ ಮರೆಸಿಕೊಂಡನು ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಹಿತವಾಗಿ ಬೆಳಗಿದ್ದ ಸೂರ್ಯ. ಮಂಜು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಗಲೇ ಮಾರುತನಿಗೂ ಬೀಸಿಬರುವ ಮನಸ್ಸಾಯಿತು. ತುಂತುರು ಮಳೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಈಗ ಚಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಹಲ್ಲುಗಳ ಕಟಕಟ ದ್ವಿಗುಣಗೊಂಡಿತ್ತು. ನಡುಕದಿಂದ ಹೊಟ್ಟೆ ಬೆನ್ನುಗಳು ಹುರಿಗೊಂಡು ಸೆಟೆದಿದ್ದವು. ವಾಹನಾರೂಢರಾದಾಗಲೇ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಾದರೆ ಕಾಲ್ಪಡಿಗೆ ಹೇಗೆಂಬ ದಿಗಿಲು ಸೇರಿ, ದೇವನಿಗೆ ಮೌನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದೆವು. ಪ್ರದಿಕ್ಷಣಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸೂರ್ಯ ನಮ್ಮನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಕಡೆಗಣಿಸದಿರಲೆಂಬ ಬೇಡಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದೆವು.

ಜೈದಿಯಿಂದ ಒಂದುವರೆಗಂಟೆ ಬಸ್ ಪ್ರಯಾಣದ ನಂತರ ದಾರ್ಜಿನ್ ಊರಿನ ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದೂರದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತೆ ಮೂಡಿತ್ತು. ಜೈದಿ ಬಿಚ್ಚಾಗಿರಲೂ ಮುಖವನ್ನೇ ತೋರದಿದ್ದ ಸೂರ್ಯ ಮೋಡಗಳಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಕೈಲಾಸ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸಿದ. ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಸನಿಹದಲ್ಲಿದ್ದೇವೆಂಬುದು ಆಗಲೇ ಗೊತ್ತಾದದ್ದು. ತಂದೆಯ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಅವನ ಎದೆಗೊರಗಿ ಕುಳಿತ ಮಗುವಿನಂತೆ, ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ಪೀಠಕ್ಕೆ ಬಹು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ದಾರ್ಜಿನ್ ಊರು. ಶಿಬಿರದ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತರೆ ಶಿಖರ ಕಾಣುವುದು. ತನಗೆ ಮನಬಂದಾಗ(ನಾವು ನೋಡಬೇಕೆಂದಾಗಲ್ಲ!) ಪೂರ್ಣದರ್ಶನ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ವೈಭವ ನೋಡಿಯೇ ತಿಳಿಯುವಂತಹುದು. ವರ್ಣಸಲಸದಳ. ಈ ಕೈಲಾಸವನ್ನು ಪರಿಕ್ರಮಿಸುವೆನೆಂಬ ವಿಚಾರವೇ ಮೈನವಿರೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಜೈದಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರುದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಗಲಿದ್ದ ಸದಯಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ಆತುರ. ಅವರ ಕೈಲಾಸಾನುಭವ, ಯಾಕ್ ಅನುಭವ ತಿಳಿಯುವ ತವಕ. ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದು ಅಭಿನಂದಿಸಿ ಅಪ್ಪಿದವು. ನೋಡಲೇ ಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳಗಳ ವಿವರ, ಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಪಟ್ಟಿ-ಬೆಲೆ ಎರಡು ದಿನಗಳ ಊಟಕ್ಕೆ ಬದು ಎತ್ತರದ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಪೂರ್ವ ಸಿದ್ಧತೆ-ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಇತರ ಮುಂಬಾಗತಾಕ್ರಮ- ಎಲ್ಲದರ ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕ ಸಮಯ ಕೇವಲ ಹತ್ತು ನಿಮಿಶ-ನಮ್ಮ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಲಾರಿಯಿಂದ ಇಳಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಗಂಪಿನವರ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು 'ಲಾರಿಗೆ ದಾಕುವವರೆಗೆ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ 'ಪುನಃ ನೋಡುವಾ' 'ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲೀ' ಎಂದು ವಿದಾಯ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಲಾರಿ ಮರಳಿ ಹೊರಟೇ ಬಿಟ್ಟಿತು.

'ದಾರ್ಜಿನ್'ಗೆ ಬಂದ ಒಂದು ಗಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಸರಾಸರಿ ನಾನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳು(ನೂರು ಯುವಾನ್) ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಜೇಬಿನಿಂದ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಕೋರಿ ಶೆಟ್ಟಿಗಳ ಜೊಳಿಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು. ಕೊಂಡದ್ದೇನು? ದವಳವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಮಣಿಗಳು, ಮುತ್ತು, ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಮಣಿಗಳ ಸರಗಳು, ಸ್ವಟಿಕದ ಕಲ್ಲುಗಳು, ಬೆಳ್ಳಿಯದಿರಬಹುದಾದ ಹಿಡಿಯ ಕತ್ತಿ ಚಾಕುಗಳು- ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರ, ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಕೈಸನ್ನೆಯಲ್ಲೇ ನಡೆದದ್ದು. ಭಾಷೆ ಬಾರದ ಕಾರಣ. ಭಾಷೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಹಿರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೋ ಈ ಶಿವನೂಳಿಗದವರು!

ಮೂರು ದಿನಗಳಿಂದ ಎರಡು ಮೊತ್ತೂ ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಅದೇ ತಬ್ಬಲಿ ಅಂಬಲಿ-ಸೂಪ್ ತಿಂದು ಸಾಯಂಕಾಲದ ತಿರುಗಾಟಕ್ಕೆ ಹೊರಟವರು ಈ ಕೋರಿ ಶೆಟ್ಟಿಗಳ ಮನೆ-ಕಂ-ಅಂಗಡಿಗೆ ನುಗ್ಗಿದವು. ಮತ್ತಷ್ಟು ಹಣ ಪೋಲು ಮಾಡಲು. ಈ ಅಂಗಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನಾಕರ್ಷಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳು- ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ತಾಳಗಳು ಮತ್ತು ವಿವಿಧ ಲೋಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿದ್ದ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಚಕ್ರ ಕೊರೊ. ರಾಟಾಳದಂತೆ ತಿರುಗುವ ಡಬ್ಬಿಯೊಳಗೆ ಕಾಗದದ ಸುರುಳಿಯಿಟ್ಟಿರುವ ಚಕ್ರ. ಕಾಗದದ ಪೂರ ಅನೇಕಬಾರಿ ಬರೆದ 'ಓಂ ಮಣಿಪದ್ಮೇ ಹುಂ(ಛ್ರ)' ಎಂಬ ಮಂತ್ರ. ಚಕ್ರವು ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ತಿರುಗುವುದೋ ಅಷ್ಟು ಬಾರಿ ಒಳಗಿನ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿದಂತೆ. ಡಬ್ಬಿ ಬೆಳ್ಳಿಯದೋ, ತಾಮ್ರದ್ದೋ, ಕಬ್ಬಿಣದ್ದೋ, ಕಡೆಗೆ ಮಣ್ಣಿನ ಡಬ್ಬಿಯೂ ಆದೀತು. ಮಂತ್ರದ ಸುರುಳಿಯಿದ್ದರೆ ಆಯಿತು. ಶಕ್ತಾನುಸಾರ, ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿನ ಅಲಂಕಾರ, ಮಣಿ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಚಿತ್ತಾರದ ಕೆತ್ತನೆಯಿಂದ. ಬೌದ್ಧರ ಪುರಾಣದಂತೆ ಬೊಧಿಸತ್ವ ಅಮಿತಾಭನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ ಈ ಆರು ಅಕ್ಷರದ ಮಣಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದನೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. 'ಮಣಿ' ಪುರುಷ ಪ್ರತೀಕವಾದರೆ 'ಪದ್ಮ' ಪ್ರಕೃತಿ-ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕ. 'ಓಂ' ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳಂತೆ ಪೂರ್ವ ಪದವಾದರೆ 'ಹುಂ' ತಾಂತ್ರಿಕ ಉತ್ತರ ಪಾದ. 'ಛ್ರ' ಕಾರವನ್ನೂ(ಹೃದಯದ ಹೃಸ್ವರೂಪ) ಕೆಲವರು ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಣಿಯು ಹೃದಯದಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದು ಮಂತ್ರಾರ್ಥ. ಈ ಮಂತ್ರ ಜಪದಿಂದ ದೇವ-ದಾನವ-ಮಾನವ, ಪ್ರಾಣಿ, ಅಥೋಲೋಕ, ನರಕ ಎಂಬ ಆರು ಲೋಕಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಸಿಗುವುದೆಂದು ಟಿಪ್ಪಣಿಯರ ನಂಬಿಕೆ. ಅಂತೆಯೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಚಕ್ರ ಅಥವಾ ಜಪಸರ ಅನೇಕ ಜನರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬಂದಾಗಿನಿಂದಲೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಮುದುಕರು, ಯುವಕರು, ಹೆಂಗಸರು, ಗಂಡಸರು,

ಸಂಸಾರಿಗಳು, ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು, ಸಿರಿವಂತರು, ಭಿಕ್ಷುಕರು ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದ ಎಲ್ಲರೂ ದಿನದಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲ ಜಪದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾರಂತೆ. ಶ್ರದ್ಧಾವಂತರಿಗೆ ಕುಳಿತಲ್ಲಿ ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಡೆವಲ್ಲಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಈ ಮಂತ್ರ ಜಪ ಎರಡನೆಯ ಉಸಿರಾಟದಂತೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಭಾರತದ ಕಟ್ಟಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಗಾಯತ್ರಿ ಜಪಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾನ್ಯನೊಬ್ಬ ಮಣಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕೊರೊ ಚಕ್ರವು ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಧರ್ಮರಥವನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಚಕ್ರವೇ ಸೈ! ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಜೆಯೂ ಈ ರಥವನ್ನೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಚಕ್ರ. ಟಿಬೆಟೀಯರ ಪುರಾಣದಂತೆ ಈ ಚಕ್ರದ ಮಧ್ಯದಂಡವಾದಂತೆ ಭೂಮಿಯ ಮಧ್ಯದಂಡವಾಗಿ ಅಕಾರವನ್ನು ಭೇದಿಸಿರುವದೇ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರ. ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ, ಔನ್ನತ್ಯದಲ್ಲಿ, ಭೂಮಾನುಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ದಿಟವಾಗಿಯೂ ಭೂಮಿಯ ಮಧ್ಯದಂಡವೇ ಈ ಮೇರು ದಂಡ.

ನಮ್ಮ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಪ್ರವಾಸದ ಪ್ರಮುಖ ಆಕರ್ಷಣೆಯಾಗಿದ್ದ ಈ ಕೈಲಾಸದ ಪರಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಏನೇನು ತಯಾರಿ! ಮೇಲೇರಿದಂತೆ ಬೇಳೆ ಬೆಂಬಲಾರದೆಂದು(ನಮ್ಮದೂ ಬೇಳೆಬೆಂಬಲಿಕ್ಕಿತ್ತು!) ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯೇ ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾಯಿತು. ಚೀಜ್, ಬಾಕೋಲೆಟ್, ಒಗ್ಗಾಡ್ಲೆ, ಪಂಚಕಚ್ಚಾಯಮಿಶ್ರ, ಬಿಸ್ಕತ್ತುಗಳು, ಅಳಿದುಳಿದ ತಿನಸುಗಳನ್ನು ಜೇಬಿಗಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಚಳಿ ತಡೆಯಲು ಎರೆಡೆರಡು ಸ್ವೆಟರ್ ಧರಿಸಿ ನಿರಾಕಾರಿಗಳಾದೆವು. ಬೆಳಗಿನ ಉಪಾಹಾರವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ತಿನ್ನಲು ಯಾರಿಗೂ ವ್ಯವಧಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಸಿವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬಯಕೆಯು ಮೊದಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಭೂಮಟ್ಟದಿಂದ ಬಹು ಎತ್ತರಕ್ಕೆ-೧೬,೦೦೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು-ಹೋಗಿದ್ದರಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಶೌಚಾಲಯದ ಕೊರತೆಯ ಬಗೆಗೆ ಒಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯೋ, ಇಲ್ಲ ಎಂದೋ ಅರೆಬೇಯಿಸಿಟ್ಟ(ಪ್ರಿಕುಕ್ಡ್) ರುಚಿಗೆಟ್ಟ ಗಂಜಿಯೂಟವೆಂದು ತಾತ್ಕಾರವೋ-ಅಥವಾ ದೇಹದ ಪಚನಾಂಗಗಳಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ರಾಂತಿಕೊಟ್ಟು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಾಗುವ ಹಬ್ಬದೂಟವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸವಿಯಲೆಂದೋ- ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸ ಜಾರಿಯಾಯಿತು. ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಇದ್ದುದು ಒಂದೇ ಬಯಕೆ-ಹಿಮಾರಿಯ ಕೃಪಾಧೃಷ್ಟಿ ಬಿದ್ದು ಮಂಜಿನ ತೆರೆ ಮಾಯವಾಗಿ ಮಂಜುನಾಥನ ದರ್ಶನವಾಗಲೆಂಬ ಹಾರೈಕೆ.

ನಸುಬೆಳಕಿನ ಕಡ್ಡಾಯ ಸಾಮೂಹಿಕ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ- 'ಹರಹರ ಮಹಾದೇವ' ಉಗ್ರದೇವತೆಯೊಂದಿಗೆ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಜಾತ್ರೆ ಊರಬಿಟ್ಟು ನಡೆದಿತ್ತು. ನಮ್ಮನ್ನು ಬೇಳ್ತೊಡಲು ಗ್ರಾಮಸಿಂಹಗಳ ಪಡೆ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದವು. ಊರಗಡಿಯನ್ನು ದಾಟುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಒಂದೊಂದೇ ಬೊಗಳುತ್ತಾ ಮರಳಿ ಊರಿಗೆ ಮೊಗಮಾಡಿ ನಡೆದವು. ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ ನಡೆದು ನಮ್ಮ 'ಸವಾರಿ'ಗಾಗಿ ಅರ್ಧ ತಾಸು ಕಾದನಂತರ ಬಂದವು ನಂದಿಗಳು-ನಂದಿಕೇಶ್ವರರು. ಯಾಕ್ ಮತ್ತು ಅದರೊಡೆಯರು.

ಈ ಮೊದಲು ನೋಡಿದ್ದ ಚಿತ್ರಗಳು, ಕೇಳಿದ್ದ ವಿವರಣೆಗಳು, ಹಿಂದಿನ ತಂಡದವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅಶ್ವಾಸನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು, ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಮಿದುಳಿನಿಂದ ಹಾರಿಹೋದವು. ಆ ಗೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲುಗಳು ಕುಗ್ಗಿದ ಮೇಣವಾದರೆ, ಕಣ್ಣು ಬಾಯಿ ಊರಗಲವಾದವು. ಎದನಗಾರಿ ಬಾರಿಸಿತ್ತು. ನೆಲ ಒದ್ದೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ ಅಷ್ಟೆ ಪುಣ್ಯ! ಯಾಕ್‌ನ ಮೈ ತುಂಬಾ ಹಬ್ಬಿ ಹರಡಿದ್ದ ೨-೨ ೧/೨ ಅಡಿ ಉದ್ದದ ಕೇಶರಾಶಿಯ ವೈಭವ, ಎರಡು ಮೊಳಗಳಿಂದ ಒಂದು

ಮಾರದ್ದವರಗೂ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಕೋಡುಗಳ ಗಮತ್ತು! ಗುಡಾರದಂತದ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದ ಗಂಭೀರ ದುಂಕಾರ, ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಡತಿಯಂತಿದ್ದ ಗೊರಸುಗಳ ಉಜ್ಜಾಟ, ರಕ್ತಾರಣ ನೇತ್ರದ್ವಯ, ಆರಡಿ ಉದ್ದದ ಮುಕ್ಕಾಲು ಟನ್ ಭಾರದ ದೀರ್ಘ ಭವ್ಯ ದೇಹ, ಆ ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದ ಉಸಿರುಗಟ್ಟಿಸುವ ವಿಚಿತ್ರ ಗಂಧ-ನಾವೆಲ್ಲ ನರಪೇತಲಗಳು ಭಯ ಬಿದ್ದು ಪೆಚ್ಚು ಪೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಿಜ್ಜುತ್ತಾ ನಿಲ್ಲುವಂತಾಗಿತ್ತು. ಈ ವಾದನ ಗಳ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬಂದಿದ್ದ ವಾಹನಾಧಿಕಾರಿಗಳೋ - ಹರೋಹರ !

ಜಟಿಕಟ್ಟಿದ ಕೂದಲ ಜಡೆಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಮಣಿ-ಟೇಪು ಗಳ ಅಲಂಕಾರ, ತಲೆಗೆ ವಿಧ ವಿಧ ರೂಪದ ಕೊಳೆಯಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ, ತೇವೆ ಹಚ್ಚಿದ ಕರಿಕೋಟಿನ ಒಂದು ಕೈ ಭುಜದ ಕೆಳಗೆ ಜೋತಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಸೊಂಟದ ಪಟ್ಟಿಯಿಂದ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕತ್ತಿ, ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎದ್ದ ಹಾಗೇ ಬಂದುದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿನೂ ಇದ್ದ ಜಿಬಿರು, ಕಟವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಣಗಿದ್ದ ಜೊಲ್ಲಿನ ಕರ, ಅವರು ನಮ್ಮ ನೋಡಿ ನಕ್ಕಾಗ ಅದು ಮುಗ್ಧನಗೆಯೋ ವಿಕಟನಗೆಯೋ ತಿಳಿಯದೆ ಗೊಂದಲವಾಗಿತ್ತು. ನಕ್ಕಾಗ ಬ್ರಷ್ ಕಾಣದ ಹಳದಿ ಹಲ್ಲು, ಹುಳುಕಾದ ಕಪ್ಪು ಹಲ್ಲು, ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಬಿದ್ದು ಹೋದ ಹಲ್ಲು. ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಫಳಕ್ಕನೆ ಮಿಂಚುತ್ತಿದ್ದ ಚಿನ್ನದ ಹಲ್ಲು ನಮ್ಮ ಅಣಕಿಸಿದ್ದವು. ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ನಿಂತಾಗ ಮೂಗಿಗೆನೋ ಅಡರಿಕೊಂಡ ಅನುಭವ. ಪರಸ್ಪರ ಭಾಷೆ ಬಾರದ ಕಾರಣ ಕೈಹಿಡಿದೆಳೆದು ಒಂದೊಂದು ಯಾಕ್ ಬಳಿ ಕರೆದೊಯ್ದು ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಅನಾಮತ್ತು ಎತ್ತಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಹೇರಿದಾಗಲೇ ತಿಳಿಯಿತು ಪ್ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಅದರೊಡೆಯನ ಬಳಿ ಒಂದೇ ತರಹದ ಪರಿಮಳವೆಂದು! ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಲಾರದಷ್ಟು ದೆದರಿದ್ದ ನಾವು ಪುಳಿಮೂಟೆಗಳಾಗಿದ್ದೆವು. ಅಲುಗಾಡದೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಯಾಕ್ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತದ್ದೇ ತಡ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಸಿಕ್ಕಿನ ಸದ್ದು ಕೇಳಿಬಂದು ಯಾಕ್ ಲಗುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯತೊಡಗಿತು. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಬಾರದೆಂದು ಯಾಕ್‌ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಕುಳಿತ ಕಾರಣ ಮೀನಖಂಡಗಳು ನಡೆದುಹೋದಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ನೋಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ ದಾರಿ ಸವೆಸುವಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಇಂದಿಗೂ ನಗೆ ಬುಗ್ಗೆ ಎಬ್ಬಿಸುವ ಸಂಗತಿಗಳು.

ಯಾಕ್ಸವಾರಿ ಅಂತೀರಿ? ಸವಾರಿಯೇ ಅದು?
ಕಡಿವಾಗವಿಲ್ಲದೆ ಸವಾರಿ ಮಾಡಿದವರಾರು ಹೇಳಿ?

ಅರ್ಕವೃಕ ಚಟರ್ಜಿ ಎಂದಿರು ಯಾಕನ್ನು
ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತರು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹಿಡಿಯನ್ನು.
ಅದರೇನು! ಕೆಳಗೆ ದೂಡುತ್ತ ಯಾಕ್ ಬೇಕೆಂದು.
ಎಳೆದಿತ್ತು ಆರಡಿಗೆ ಅವರ ಕಾಲನ್ನು ಹಿಡಿದು.
ಕೈಕೊಟ್ಟು ಎತ್ತಬೇಕಾಯ್ತು ಅರ್ಕವೃಕರನ್ನು.

ಮಂದಾಕಿನಿ ದೇವಿಗಿತ್ತು ಅಪಾರ ಸಹನೆ
ಆದರೆಲ್ಲಿತ್ತು ಯಾಕ್‌ಗೆ ಕರುಣೆ?

ದೌಡಾಯಿಸಿತ್ತು ಯಾಕ್ ಒಂದೈವತ್ತು ಅಡಿ,
ಬಂದರು ಆಕೆ ನೀರಿನಂತ ಸಲಿಸಾಗಿ
ಹಿಂದುಗಡೆಯಿಂದಲೇ ಕೆಳಗೆ ಜಾರಿ.
ರಘುಪತಿರಾಯರೂ ಅಣೆ, ಕೋದಂಡಪಾಣೆ.
ಅರರೇ! ಈಗಿತ್ತು ಕಾಲ್ಚೆಗಳೆ ಯಾಕೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿ?
ಅವರ ಕೈಕೋಲನ್ನು ನೋಡಿ ಓಡಿತ್ತು ಯಾಕ್
ನನಗೇಕೆ ಬೇಕಾಯ್ತು ಇವರೊಡನೆ ವಾಕ್?
ರಾಯರಾ ಸವಾರಿಯಾಗಿತ್ತು ಭಾರೀ ಜೋಕ್.

ಮನೋಜ ಭೈಯಾ ಭಂಗನೇಡಾರಿದರು
ಸೇನಾನಾಯಕನಂತೆ ಅದರ ಬೆನ್ನ ಹಿಡಿದು.
ಯಾಕ್‌ಗೇರಿತ್ತು ಕೋಪ, ಕೊಂಬಿನಾವರೆಗೆ
ಒಂದು ಎರಡು ಮೂರು ಸಲನೆಗೆದು, ಬೀಸಿ
ಒಗೆದಿತ್ತು ರುಮಾಲಿನಂತೆ ಹತ್ತಡಿ ಆಚೆಗೆ.

ದಶರಥಗಳ ಮುಂಚೂಣಿ ಅವರ ಸವಾರಿ,
ಬಂದೇ ಬಂತೊಂದು ಕೊರಕಲು ಯಾಕ್ಪಾರಲು.
ಬಿದ್ದರಾ ಕೊರಕಲಿಗೆ ಅಯೋಧ್ಯಾ ಪ್ರಸಾದರು
ಹಿಂದೆಯೇ ಬಂದವು ಉಳಿದೆಂಟು ಸವಾರಿ
ನೆಗೆದು ಹೋದವು ಅವರ ತೆಲೆಮೇಲೇ ಹಾರಿ.

ಘನವಾಗಿ ಕುಳಿತು ನಡೆಸಿದ್ದರು ಶಾಸ್ತ್ರೀಜಿ
ವಾಹನವು ತಮ್ಮ ಅಂಕೆಯಲ್ಲೆಂದು ಸಾರಥೀಜಿ.
ಆದರದು ಏರಿತ್ತು ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹುಲ್ಲಿಗಾಗಿ,
ಓಡೋಡಿ ಇಳಿದಾಯ್ತು ನದಿಗೆ ನೀರಿಗಾಗಿ
ಬರಬೇಕು ಅದರೊಡೆಯ ಅದತರಲು ದಾರಿ!

ಯಾಕ್ಸವಾರಿ ಅಂತೀರಿ! ಸವಾರಿಯೇ ಅದು?
ಯಾಕ್ಸೇ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿತ್ತು ಅವರನ್ನು.
ಮೇಲಿದ್ದೋರ ಕೈಲೇನಿತ್ತು? ಅವರದ್ದೇ ಜೀವ!
ಚಿತ್ತ ವೆಂಬ ಯಾಕ್ಸವಾರಿ ಮಾಡಿದವನೊಬ್ಬನೇ
ಮಾರನನ್ನೇ ಸುಟ್ಟುಹಾಕಿದಾ ಶಿವ ಮಲ್ಲೇಶನೇ.

ಯಾಕ್ಸವಾರಿಯ ಮೊದಲ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಭಯವು ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಕೈ ಆಡಿಸಿದಾಗ

ಕುಳಿಗುಳಿಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ನಡುಕವನ್ನು ನಗೆ, ಹಾಸ್ಯಚಟಾಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಮರಮಾಚಿದ್ದವು. ಬಿದ್ದವರು, ಜಾರಿದವರು, ಉದುರಿದವರು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಯಾಕ್ ಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕಿದಾಕೆದಂತೆಯೇ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿತ್ತು. ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಯಾಕ್ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುದರ ಪರಿಣಾಮ ಗುರುತರವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಪ್ರಾಣಿಯ ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಟ ಶಾಪ ಅತಿಯಾಗಿ, ನಾವು ಕಾದ ಕಾವಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಂತೆ ಚಡಪಡಿಸಿದೆವು. ಸಾಲದಂದು ನಮ್ಮ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಒರಟು ಕೂದಲಿನ ನಿರಂತರ ಉಜ್ಜುವಿಕೆಯಿಂದಂಟಾದ ಉರಿಯು ಸೇರಿತ್ತು. ಸೂಂಟ ಬೆನ್ನು ನೋಯುತ್ತಿತ್ತು. ಯಾಕ್‌ಮ್ಯಾನ್‌ಗಳಿಗೆ ಚದಾ ಕುಡುವ ಮನವಾದಾಗಲೇ ನಮಗೂ ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಸೀಟಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆದೊರೆಯುವ ಸಂಭವ, ಬಿಡುಗಡೆಯಾದ ರೀತಿಯೂ ಅಪೂರ್ವ!

ದಾರ್ಜಿನ್‌ನಿಂದ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಕಿ.ಮೀ ದೂರವನ್ನು ಬೆಟ್ಟಗಳ ಬುಡದಲ್ಲೇ ಕ್ರಮಿಸುತ್ತ, ಚಿಕ್ಕ ಬಯಲುಗಳನ್ನು ದಾಟುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದ ಯಾಕ್ ಮಂದೆಯ ಹಿಂದೆ ಗುಂಪುಗೂಡಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಟಿಬೆಟೀಯರ ದಠಾತ್ತನೆ ಓಡೋಡಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಎದುರಿನ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಏರುತ್ತ, ಕಲ್ಲು ತೂರತೂಡಗಿದರು. ಇದುವ ಮಿತಿತ್ತ ಪೂಜಾ ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂದು ನಾವು ಬೆಕ್ಕಬೆರಗಾಗಿ ಕತ್ತತ್ತಿ ನೋಡಿದೆವು. ಬೆಟ್ಟದ ಮೊಗದಲ್ಲಿ ಗ್ಲೂರಾಲ್ ಟಿಬೆಟೀ ಜಿಂಕೆಯ ಗುಂಪೊಂದು ಸುಳಿದಿತ್ತು. ಟಿಬೆಟೀ ಯುವಕರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಬೆಟ್ಟದ ಪೂಜೆಯಲ್ಲ, ಬೆಟ್ಟದ ಜಿಂಕೆಯ ಬೇಟೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ತಡವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ನವಯುವಕನ ಗಲ್ಲವನ್ನು ಅಲುಗಿಸುತ್ತಾ ಅವನ ಸುಳಿವಲ್ಲನಡುವಿನಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿ ಬಂದ ನಗೆ ಅವನ ಮೀಸೆಯನ್ನು ಕೂಗಿಸಿ, ನೀಳ ನಾಸಿಕವನ್ನೇ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮಿಂಚುವಂತೆ ಬೆಟ್ಟದ ತೆಳುಭಾಗದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಗರಿದ ನಾಯಕ ಜಿಂಕೆ ಮಾನವರ ಕಡೆ ನೋಡಿ, ಹಾರುತ್ತ ಹಾರುತ್ತ ಸುಮಾರು ೧೫೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಿರುಬಂಡೆಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಚಿಮ್ಮಿ ನಿಂತಿತು. ಒಂದೆರಡುಕ್ಷಣ ನಿಂತು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ ಒಂದೇ ನೆಗೆತದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು - ಹದಿನೈದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಬಂಡೆಗೆ ಜಿಗಿದು ಹೋಯಿತು. ಅದನ್ನು ಹಿಡಿಯಲೆಂದು ಕಲ್ಲು ಎಸೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯುವಕರು ದೆಚ್ಚಿದರೆ ೨೦ ಅಡಿ ಏರಿದ್ದರು. ಕೆಳಗೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಜಿಂಕೆ ನಿಮ್ಮ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಸಿಗಲಾರೆ ಎಂದು ನಕ್ಕಂತಾಯಿತು. ಮೊದಲ ನಗುವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬರುವ ಕುಲುಕುಲು ನಗಯ ಅಲೆಯಂತೆ ಆ ನಾಯಕ ಮೃಗವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಚಿಮ್ಮಿ ಹೋದ ಐದಾರು ಜಿಂಕೆಗಳು ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಟಿಬೆಟೀ ಯುವಕರ ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಕಿರು ಜಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಐದಾರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಎದುರಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮಗೂ ಕಾಣಿಸದಂತೆ, ಬೆಟ್ಟದ ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದವು. ಸದ್ದಿಗೆ ಹೆದರಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಸುಳಿದು ಹೋದಾಗಲೇ ಅವುಗಳು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಡದ್ದು. ಒಡನೆಯೇ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಗಂಟಲು ಹರಿಯುವಂತೆ ನಗೆಯಬ್ಬರ ಎದ್ದಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಹೊ ಹೊ ಧ್ವ ಧ್ವ ಕೇಳಿ ಕಾರಣ ಅರಸಿ ಮೇಲೆ ನೋಡಿದ ಟಿಬೆಟೀ ಯುವಕರು ಏರಿದೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಕೈಲಿ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಂತೆಯೇ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಸಿದು ಗದಗದಸಿ ನಗತೂಡಗಿದರು. ನಗೆಯಬ್ಬರ ತಹಬಂದಿಗೆ ಬರಲು ಐದು ನಿಮಿಷಗಳೇ ಬೇಕಾದವು. ಬೆಳಗಿನಿಂದಲೂ ಬಿಗುಮಾನದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ನಡೆದುಬಂದಿದ್ದ ಯಾಕ್‌ಮ್ಯಾನ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ದೇಹದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯ ನೋವು ತಿನ್ನುತ್ತ ಮುಖ ಸೊಟ್ಟಮಾಡಿ

ಗೂಣಗುತ್ ಸಾಗಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಗಳ ನಡುವ ಸ್ನೇಹದ ಸಲಿಗೆಯ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದವು - ಬಟ್ಟದ ಮೇಲರಳಿದ ನಿಸರ್ಗನಿಗೆ, ಅದನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ಮಾನವರ ಸದಜನಿಗೆ. ನಗುತ್ತಾ ಕುಳಿತವರು ನಾವು ಸುತ್ತಲೂ ಕಣ್ಣು ಹಾಯಿಸಿದವು- ಚಿನ್ನದ ಕಣಿವೆಗೇ ಹಾದು ಬಂದಿದ್ದವು. ನಮ್ಮರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ (ಜಿಂಕೆಯ ಬಣ್ಣವೇ) ಬೆಟ್ಟಗಳು ಮೆಟ್ಟಿಲು ಮೆಟ್ಟಿಲಾಗಿ ಏದಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಿರುತೊರಗಳು ಬದುವತ್ತರದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಹರಿದು ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ ಎದ್ದು ಕತ್ತೆತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಮೌನವಾಗಿ ನಡೆಯತೊಡಗಿದ್ದವು. ೧೫ - ೨೦ ನಿಮಿಷದ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಡಬದಿಯ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಬಳಸಿ ಬಂದಾಗ ಅವನ ಅಂಗಳವನ್ನು 'ಗೋಲ್ಡನ್ ವ್ಯಾಲಿ' ಎಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೃಲಾಸಶಿಖರದ ಬಯಲನ್ನು ಸೇರಿದ್ದವು. ಬಟ್ಟದ ಮೊಗದಲ್ಲಿ ನಗಿತಂದ ಅವನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದರ್ಶನವಾದಾಗ 'ದಿವ್ಯ' ಪದದ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು. ನಾವೆಂದು ಕೂಂಡಿದ್ದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ 'ಜ್ಞಾನ'ವನ್ನು ಅಲ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲ್ಪಯುತನ ಶಿರದರ್ಶನವಾಗಿತ್ತು ಶಿಖರದಲ್ಲಿ! ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಿಮಲಿಂಗಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಲಾಸ ಶಿಖರದ ಹಿಮಚ್ಛಾದಿತ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗ ಕೃಲಾಸಪತಿಯ ಮುಖದಂತಿತ್ತು. ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಕೈಯಾರ ಕಡೆದಿದ್ದ ಮೊಗವಾಗಿತ್ತು.

ಅರ್ಧ ನಿಮಿಷದ ನೇತ್ರಗಳ ನಡುವೆ ತಿಲಕದಂತಿದ್ದ ಮೂರನೆಯ ಕಣ್ಣು, ತುಸುವೇ ಉಜ್ವಿಡ ಭಾಲ, ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಹಂತಹಂತದಲ್ಲಿ ಏರಿ ಹಿಡಿಯಾದ ಜಟಾಜೂಟ, ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿ ಬಿದ್ದು ಬೆಳ್ಳಿಯಾದ ಆ ಮುಖ! ಲಿಂಗಾಕಾರದ ಶಿವನಿಗೆ ಮಾನವರೂಪದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮುಖವಾಡವಿಡುವ ಕಾರಣವು ಈ ನಿಸರ್ಗ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅನುಕರಣೆಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರ ಮನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿತು. ಬೇರೆಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯ ಜಾಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ದೇವನನ್ನು ಜಟಾಧಾರಿಯಾಗಿ, ತ್ರಿಸೇತ್ರನಾಗಿ, ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವ ಕಾರಣ - ಮಾನವ ಹೃದಯದ ಕವಿಪ್ರತಿಭೆ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಪ್ರತಿಮೆಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರ ಧೃಢವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬೃಹತ್ತನ್ನು ಅಣುವಿನಲ್ಲಡಗಿಸುವ ರೀತಿ - ಆ ಅಣುವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬೃಂದಣಗೊಳಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ತನ್ನು ಮನಗಾಣುವರೀತಿ, ಆದ ಅನುಭವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪಡೆಯುವ, ಒಬ್ಬರ ಅನುಭವವನ್ನು ವಿವಿಧ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ - ಮಾನವನ ಧೀಶಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲು. ಇಂತದ ಪ್ರಚಂಡ ಶಕ್ತಿಯ ಮಾನವ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತಲೆಬಾಗುವಂತಾಗಿತ್ತು.

ನಿಸರ್ಗನಿರ್ಮಿತ ದಿವ್ಯಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕೆಂಬಾಸೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ. ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತ ಹೃದಯದೊಳಗಿಳಿಸುವಾಸೆ ನಾಲಗೆಗೆ. ಒಳಗಿಳಿದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿತ್ತಿ ಕಾಣುವಾಸೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ. ಅದನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸುವಾಸೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಗದೊಮ್ಮೆ ಪಡೆಯಲೆಂದೇ ಆಯಿರು, ಹೂಣು, ಬೌದ್ಧರು ಈ ಶಿಖರವನ್ನು ಪವಿತ್ರತಮವೆಂದು ಸಾರಿಸಾರಿ ಹೇಳಿದರು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲಾಗದವರಿಗಿಂದೇ ನಿರಾಕಾರನ ಈ ಆಕಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ, ಮೂಡಿಸಿ, ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸಿ - ಬೆಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನೊಬ್ಬರೂ ಹಿಮಮೃತರೂಪನನ್ನಾಗಿಸಿ ದೇಗುಲಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ತಂದುದು. ನಿಜಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಭಾಮಾಧಿಗತನೂ ಇಳಿದಿತ್ತು ಮನ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನನ್ನ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು - ಹಿಮದ ತರೆಯಲ್ಲದೆ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳಗಿನಂತ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಶೇಖರನ ಶಿರದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು - ಕೊಂಡಾಡಿತ್ತು ಹೃದಯ

ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ಕಾಲ ಆ ಬಯಲಿನಲ್ಲೇ ಇದ್ದು, ಕರಗಿನಂತ ನನ್ನ ಮಾನಸ ಸರಸ್ವಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಯೆದ ಭಾವನಗಳು, ಚಿಂತನೆಗಳು ತಾಕಲಾಡಿದುದೆಷ್ಟೋ. ಕೊನೆಗೆ ತೇಲಿ ಬಂದ ಭಾವವೆದು. ಅಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು, ಅದನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿದ ಪ್ರಕೃತಿ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬಲ್ಲ ಜೀವನಿಲ್ಲದೆ ಅವೆಲ್ಲಾ ಗಾಳಿ, ನೀರು, ಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣು, ಆಕಾಶದ ಮಾಲಿತನವಷ್ಟೇ! ಜೀವನಿಂದಾಗಿ ಅವುಗಳಿಗೂ ಜೀವ-ಜೀತನ. ಮನಸ್ಸು ಕಾಲ ದೇಶಗಳ ಎಲ್ಲೆ ದಾಟಿಬಿಲ್ಲಷ್ಟು ಮುಕ್ತವಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಅನಂತತೆಯ ಅರಿವಾಗಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೆಲಕ್ಷಣವಾದರೂ ಲೀನವಾಗುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಬಹು ಸಹಜ. ಅಂತಹ ಜೀವವೇ ಜೀವ-ಮುಕ್ತ ಜೀವ

ತನ್ನ ಸುತ್ತಿನ ಜಗವ ಆಗಿಸುತ್ತ
ನೇತಿನೇತಿ ಎಂದೆನುತ್ತ ಅಳಿಸುತ್ತ
ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಗದೊಮ್ಮೆ ರಚಿಸುತ್ತ
ತನ್ನ ತಾನರಿವುದವನ ಲೀಲೆ
ಸ್ವ ಭಾವೇ ಆ ಭಾವವಾದ ಜೀವ-ಮುಕ್ತ.

ತನ್ನೆಲ್ಲ ದ್ವಂದ್ವಗಳ ಮೇರೆಮೀರಿದವ
ವಿಶ್ವವನೇ ಆವರಿಸಿ ನಿಂತವನವ
ಗುರಿಯೇ ಇಲ್ಲದಂತಾದನವ
ತಾನೇ ಅದೆಂದರಿತವನ ಆನಂದ
ಆನಂದವೇ ತಾನಾದ ಜೀವ-ಮುಕ್ತ.

ಮೊದಲಿಗೆ ಅಪಾಯವೆಂದೆನಿಸಿದುದು
ತರುವುದೀಗ ರೋಮಾಂಚನವ
ಅಂದಿನ ಭಯಂಕರ ಇಂದು ಸಂತಸದಾಗರ
ಜಗವನೇ ತಬ್ಬಿ ಹಿಡಿದವಗೆ
ಜಗವೆದ್ದು ಕೊಡುತ್ತಿದುದು ಮಾರ್ದನಿ
ಶಿಮೋಹಂ! ಶಿವೋಹಂ! ಶಿವೋಹಂ!!

ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷರ(ಮಾನವರ) ಮಿಲನ-ಶಿವ ಶಕ್ತಿಯರ ಮಿಲನ ಇಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿತ್ತು. 'ಕೈಲಾಸ' ಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಆದಾಗಿತ್ತು. ಕೇಲೀನಾಂ ಸಮೂಹಃ ಕೈಲಂ-ತೇನ ಅಸ್ತತ್ ಸ್ವೀಯತ ಇತಿ ಕೈಲಾಸಃ. ಕೇಲಿಗಳ(ಕ್ರೀಡೆಗಳ) ಸಮೂಹವೇ ಕೈಲ. ಈ ಸಮೂಹದೊಡನಿರುವುದೇ ಕೈಲಾಸ. ಜೀವನು ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ-ಶಿವನು ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಕ್ರೀಡಾಸಕ್ತನಾಗಿರುವ ಸ್ಥಳವೇ ಕೈಲಾಸ. ಒಮ್ಮೆ ಈ ಕ್ರೀಡಾ ಸ್ಥಳದ ಅನುಭವವಾದರೆ ಜೀವನ ಪೂರ ದಸಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಅನುಭವ. ನೆನೆಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು ಜೀವ ಅನಂತದಲ್ಲಿ ಇಣುಕಿದ ಅನುಭವ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಆಗುತ್ತದಲ್ಲ ಅದು, ಅದೇ ಜೀವನ!

ಈ ರೀತಿಯ ಅನುಭವ ಕೊಡುವ ಈ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟೀ ಬೌದ್ಧರು ಧ್ವಜಾರೋಹಣ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ವೈಶಾಖ ಶುಕ್ಲ ಚತುರ್ದಶಿ-ಪೂರ್ಣಿಮಾ ರಾತ್ರಿ(ಬುದ್ಧ ಪೂರ್ಣಿಮಾ) ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ದಾರ್' ಎಂದರ ಧ್ವಜ, 'ಚೆನ್' ಎಂದರೆ ದೊಡ್ಡ- ಮಹಾಧ್ವಜ ಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ದೊಸ ಧ್ವಜಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸುವ ಜಾತ್ರೆ 'ದಾರ್ಚೆನ್ ಕುಲೊಕ್'. ಸದಸ್ಯ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಜನ ನೆರೆದು ಈ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಾಶ್ಮೀರದಿಂದ ಭೂತಾನದವರೆಗೆ ದಬ್ಬಿರುವ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿ 'ಗಾಂಗ್‌ಡೈಸ್' ರೇಂಜ್‌ನ ೨೨,೦೨೮ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಈ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಟಿಬೆಟೀಯರಿಟ್ಟ ದೆಸರು 'ಕಾಂಗ್ ರಿನ್ ಪೋಚೆ' - ಪವಿತ್ರ ಹಿಮಗಿರಿ-ಪವಿತ್ರ ಗಿರಿಗಳ ರಾಜ. ಟಿಬೆಟೀ ಬೌದ್ಧ ಗ್ರಂಥಗಳ ವಿವರಣೆಯಂತೆ ಅಷ್ಟದಳ ಕಮಲದ ಪೀಠದ ಮೇಲಿರುವ ಈ ಪಚ್ಚಿ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಸಪ್ತ ವರ್ಣದ ಕಿರೀಟವಿದೆ. ಪರ್ವತವು ಸ್ವಟಿಕದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿದ ಪಚ್ಚಿಯಂತಿದೆ. ಈ ವಿವರಣೆ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ದೂರವಿಲ್ಲ. ಸದಾ ಹಿಮಾವೃತವಾಗಿರುವ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯಕಿರಣ ಬಿದ್ದು ಮಂಜನ ಹನಿಗಳು ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು ಮೂಡಿರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ದೃಶ್ಯ. ಪರ್ವತವು ಬಹುತೇಕ ಧಸಿರು ಕಲ್ಲಿನಿಂದಾಗಿದ್ದು ಹಿಮವು ನಿಲ್ಲಲಾರದ ಕಡಿದಾದ ಶಿಖರ ಭಾಗವು ಪಚ್ಚಿಯಾಗಿ ತೋರುವುದು. ಈ ಪರ್ವತದ ಸುತ್ತ ದಬ್ಬಿರುವ ಕಿರುಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಮೇಲಿನಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಕಮಲದ ಪಕಳೆಗಳಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಅನೇಕ ನದಿಗಳು ದುಟ್ಟಿ ಹೊರ ಹರಿಯುವ ಕೈಲಾಸ ಶ್ರೇಣಿಯ ನಡುವೆ ಲ್ಲಾಘು ಮತ್ತು ಜಾಂಗ್ ಛು ನದಿಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತದ ಬಲ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿನಂತೆ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ಗುಮ್ಮಟವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವುದು ಆಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಡೀ ಪರ್ವತವನ್ನೇ ಎರಡೂ ನದಿಗಳ ದಡದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಐವತ್ತೈದು ಕಿ.ಮೀ ಸುತ್ತಳತೆಯ ಹಾದಿ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದರೂ ಶಿಖರವು ಒಂದೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಆಕೃತಿ ಹೊಂದಿದ್ದು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ದಣಿವು ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ಚೇತನದಾಯಿ.

ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ದಂಡೆಯಿಂದ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಲಿಂಗಾಕೃತಿಯ ಪೂರ್ವ ಭಾಗ ಪಾಣೀಶೀತದಂತೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ದಾರ್ಚೆನ್‌ನ ಸನಿಹದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟ ಸೋಪಾನಗಳಂತೆ ಶಿಖರದ ಭಾಗವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ತಾಪಸಿಯಂತೆ ಕಂಡರೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಪಚ್ಚಿ ಲಿಂಗದ ಮುಂದೆ ನಂದಿಯಂತಿರುವ ಗುಡ್ಡವೂ ಕಾಣುವುದು. ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ವಿಭೂತಿಯಿಂದಲಂಕೃತ ಸ್ವರ್ಣ ಲಿಂಗವಾಗಿ ತೋರಿದರೆ ಪಶ್ಚಮೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ಈಜಿಪ್ಟಿನ ಪಿರಾಮಿಡ್‌ನಂತೆ ಆಕಾಶವನ್ನು ತಿವಿದು ನಿಂತಿದೆ. ಒಂದೊಂದು ತಿರುವಿನಲ್ಲೂ ದೊಸ ದೊಸ ರೂಪ ತಳೆದು ಭಿನ್ನ ವೇಷ ಧರಿಸಿ ಮನ ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರವು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ ಪಥದುದ್ದಕ್ಕೂ ನಮ್ಮನ್ನು ದಿವ್ಯಾರ್ಕಷಣೆಗೆ ಒಳ ಮಾಡುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸುತ್ತಿಬರುವ ಮನಸ್ಸಾಗುವುದು. ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸೌಂದರ್ಯದ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯಾಗಿರುವ ಈ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಪೌರಾಣಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪವಿತ್ರತೆಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಮಾನವ ಸದಜ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ.

'ಕಾಂಗ್ ರಿ ಕಚ್ಚೆಕ್' ಟಿಬೆಟೀ ಕೈಲಾಸ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ

ವಿಶ್ವದ ಹೃದಯ ಭಾಗ. ಅದರ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾದ ಚಿನ್ನಗಳಿವೆ. ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತವನ್ನು ಮೇಲಿನ ಲೋಕದವರು ಕೊಂಡೊಯ್ಯದಂತೆ ಭೂಮಿಗೆ ಒತ್ತಿಹಿಡಿದ ಬುದ್ಧನ ಪಾದ ಚಿನ್ನಗಳಿವು. ಅಂತೆಯೇ ಈ ಪರ್ವತದ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆ ಸರಪಳಿಗಳಿದ್ದು ಕೆಳಲೋಕದವರಿಗೂ ಸಿಗದಂತೆ ಕೈಲಾಸವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವುದು. ಟಿಬೆಟೀ ಪುರಾಣದಂತೆ ಒಮ್ಮೆ ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲದ ರಾಜನು ಕೇವಲ ಮೂರು ಹೆಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದು ಬುದ್ಧ ಭಗವಾನನ ಸ್ವರ್ಣಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದು ತನ್ನ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅದರ ಶಿಖರವನ್ನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಿಗಿದು ಅದನ್ನು ಹಾರಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದನು. ತನ್ನ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಬುದ್ಧದೇವ ತನ್ನ ಐನೂರು ಬೋಧಿಸತ್ವರೂಡನೆ ಹಂಸರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಮನುಷ್ಯರೂಪ ಧರಿಸಿದನು. ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಸಮೋಹಕ ನೃತ್ಯವಾಡಿ ರಾಜನು ರಾತ್ರಿಪೂರ ಅಲ್ಲೇ ಕಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಅದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆ ತನ್ನ ಪಾದವನ್ನೊತ್ತಿ ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರದಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ರಾಜನಿಗೆ ಶಿಲೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿಂದು ಶಾಪವಿತ್ತನು. ಈ ರೀತಿ ಶಿಲೆಯಾಗಿ ನಿಂತ ರಾಜನೇ ಗೊಂಬೊ ಫೆಂಗ್ ಪರ್ವತ. ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ಮಧ್ಯೆ ಕಾಣುವರೇಬಿ ಈ ರಾಜನು ಬಿಗಿದ ಹಗ್ಗವೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ಜನ ತೋರಿಸುವರು. ನಮ್ಮ ಪುರಾಣದಂತೆ ಕೈಲಾಸವನ್ನೊತ್ತಿ ಲಂಕೆಗೆ ಒಯ್ಯಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದ ರಾಮನು ಬಿಗಿದ ಹಗ್ಗ ಇದೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. ಒಂದೇ ಜಾನಪದ ಕಥೆಯ ಜಾಡು ಬದಲಿಸಿ ರೂಪಗೊಂಡ ಎರಡು ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳಾಗಿರಬಹುದೆನಿಸಿತು.

ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತದ ಮಹಾದೇವನ ದೇಸರು ದೇಮ್ ಚೈಫ್ (ಧರ್ಮಪಾಲ) ಅಥವಾ ಪಾವೊ. ಈ ದೇವ ವ್ಯಾಪ್ತ ಚರ್ಮಾಬರಣಾಗಿದ್ದು ಮಾನವ ಕಪಾಲಗಳ ಮಾಲೆ ಧರಿಸಿರುವನು. ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಡಮರು, ಮತ್ತೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಖಿಟ್ಟಿ (ತ್ರಿಶೂಲ) ಹಿಡಿದಿರುವನು. ಕೈಲಾಸದ ಸುತ್ತಲೂ ೯೯೦ ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ೫೫೦ರಂತೆ ದೇವತೆಗಳು ಉಪಸ್ಥಿತರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ದೇಮ್ ಚೈಫ್ ನಂತೆಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತಚರ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಡಮರು ತ್ರಿಶೂಲ ಪಾಣಿಗಳಾಗಿರುವರು. ದೇಮ್ ಚೈಫ್‌ನ ಪತ್ನಿ ದೊರ್ಜೆ ಫಾಂಗ್-ಮೊ (ವಜ್ರವರಾಹ ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿ) ಪತಿಯೊಂದಿಗೆ ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಮಿಥುನ ಬಂಧನದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಿತಳಾಗಿರುವಳು. ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ಪಶ್ಚಿಮ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಸಣ್ಣ ಹಿಮಶಿಖರದಲ್ಲಿ ದೊರ್ಜೆ ಫಾಂಗ್ ಮೊಳ ಆವಾಸ.

ಟಿಬೆಟೀ ಬೌದ್ಧರ ನಂಹಿಗೆಯಂತೆ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ಒಂದು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ 'ಕೊರ್ಲಾ' ಬಂದರೆ ಈ ಜನ್ಮದ ಪಾಪವೆಲ್ಲಾ ತೊಳೆದು ಹೋಗುವುದು. ಹತ್ತು ಸುತ್ತು ಬಂದರೆ ಒಂದು ಕಲ್ಪದ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರ. ೧೦೮ ಸುತ್ತು ಬಂದರೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲೇ ನಿರ್ವಾಣ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಯಾತ್ರಿಯು ಬೋಧಿಸತ್ವನಾಗುವನು. ಈ ದುರ್ಗಮ ಪರ್ವತದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ೧೦೮ ಸಲ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಈ ಜನ್ಮದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಸಿಗುವುದಂತೂ ಖಂಡಿತ.

ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರು, ಬೋಧಿಸತ್ವರು, ದೇವತೆಗಳು, ಲಾಮಾಗುರುಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು ಬೌದ್ಧಪಂಚಾಂಗದ ಅಶ್ವಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಸಭಿಸೇರಿ ಈ ಶಿಖರವನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಿದರು. ಅಂತೆ ಅಶ್ವಸಂವತ್ಸರ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಈ ಶಿಖರದ ಬಳಿ ಸಾರಿದ ಬೌದ್ಧಗುರುಗಳನೇಕರ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ

ಪವಿತ್ರವಾದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಸಾವಿರಾರುಮಂದಿ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡುವರು. ನಮ್ಮ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದೆಡ್ಡೆಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನು ಕಾಣುವ ಅದೃಷ್ಟ ನಮಗೂ ಇತ್ತು.

ಜಿಜಿ ಕಿ.ಮೀ ಉದ್ದದ ಹೊರ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ ಪಥದೊಳಗೆ ಇನ್ನೆರಡು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆಯಂತೆ. ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಇನ್ನೂ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಹಾಗೂ ಕಠಿಣತರ ಮಾರ್ಗಗಳು. ಹೊರ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ೨೧ ಸಲ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಒಳವಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶ ಸಿಗುವುದು. ಎರಡನೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವರು ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತಾಗ್ನೇಸರರರಬೇಕು. ಜೀವದ ಹಂಗು ತೊರೆದಿರಬೇಕು. ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗತಿ. ಮೂರನೆಯ ಹಾಗೂ ಅತಿದುರ್ಗಮ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ತಾಗಿದಂತೆಯೇ ಇದ್ದು ಅತಿಮಾನವರು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅಂತದವರಿಗೆ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ದೇವ ದುಂದುಭಿ, ಗೆಜ್ಜೆ ತಾಳಗಳ ಧ್ವನಿ, ಇತರ ವಾದ್ಯಗಳನಾದ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ದೇವಾನುದೇವತೆಗಳ ದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಟಿಪೆಟೀಯರಿಗೆ. ನಮಗೆ ಹೊರವಲಯದ ಮೇಲೇರಿದಂತೆ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ದೇವ ದುಂದುಭಿ ಗೆಜ್ಜೆತಾಳ ಧ್ವನಿಯು ಕೇಳಿಬಂತು - ರಕ್ತದೊತ್ತಡದಿಂದಾಗಿ. ಕಣ್ಣಿಂದ ತಾರೆಗಳು ನರ್ತನಗೈದವು - ತಲೆ ಚಿಪ್ಪನ್ನೇ ಬೀಕಿ ಹಿಡಿದಂತಾಗಿ, ತಲೆ ಶೂಲೆ, ವಾಕರಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ. ಸುರ ಸುಂದರಿಯರು, ಗಂಧರ್ವರು (ಯಾಕ್‌ಮೆನ್‌ಗಳು) ಕೈಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಡೆಸಿದರು - ನಾವು ನಿತ್ರಾಣಗೊಂಡು ಬಾಯಾರಿ ಬಸವಳಿದು ನೆಲಕಚ್ಚಿದಾಗ!

ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಹುಲ್ಲು ಮೇಯುತ್ತ ದೂರದ ವರೆಗೆ ಚದುರಿದ್ದ ಯಾಕ್‌ಗಳನ್ನು ತಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಹತ್ತಿಸುವ ಮೊದಲೇ ಆದಷ್ಟು ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಸವಸಲು ಹೊರಟವರು ಎರಡು ಕಿ.ಮೀ.ನ ನಡಿಗೆಗೇ ದಣಿದು ನಂದಿವಾಹನದ ಎದುರುನೋಡುತ್ತ ಅಲ್ಲೇ ಕುಳಿತವು. ಈ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನ ವಿರಳತೆಯಿಂದಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದ ನಡಿಗೆಯು ಬಹುತ್ಯಾಸದಾಯಕ. ಅಪ್ಪಜನಕದ ಪೂರೈಕೆಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಾರಿಯೂ ಆಳವಾದ ದೀರ್ಘವಾದ ಉಸಿರಾಟವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಸಹಜವಾಗಿತ್ತು.

ಯಾಕ್ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಕೆಲವೇ ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ತಮ್ಮ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಹತ್ತಿದವು. ಹುಲ್ಲು ಮೇದದ್ದು ಸಾಲದಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಹವು ಕೆಲವು. ಬಾಯಾರಿ ನೀರು ಬಯಸಿ ಹೊಳೆಗಳಿಹವು ಕೆಲವು. ತಿಂದಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಲ್ತೆರೆದು ಕೊಂಬು ತೋರಿಸಿ ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಿಂತವು ಹಲವು. ಹೋಗಬೇಕೆದ್ದ ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮದೇ ದಾರಿಕಂಡು ಕೊಂಡವು ಒಂದೆರಡು. ಮೇಲೆ ಕುಳಿತವರ ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿರದೆ ತಮ್ಮ ಮನ ಬಂದಂತೆ ನಡೆದ ವಾಹನಗಳಿವು.

ಯಾಕ್‌ಗಳನ್ನು ಎಮ್ಮೆ ಹಸುಗಳಂತೆ ಆನೆಕುದುರೆಗಳಂತೆ ಪಳಗಿಸುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯ. ಮೂಗುದಾರದ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಇಲ್ಲದ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಏಕೈಕ ಸಾಧನವೆಂದರೆ ಹಗ್ಗ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮ್ಯಾಟರೋನ್‌ನಂತೆ ನೇರವಾಗಿ ಕೊಂಬು ಹಿಡಿದು ಬಿಗಿಸುವುದು. ಅವು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಎಡಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಬೀಳುವಂತೆ, ಆದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾಗದಂತೆ, ಎಸೆಯುವುದು. ಈ ಹುಸಿಕಲ್ಲೆಸೆತದೊಂದಿಗೆ ಮಾಲಿಕನು ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡಿಸುವ ಸ್ವರ,

ಸಿಕ್ಕ, ಲೊಟ್ಟಿ ಸದ್ದು, ಸದ್ದಿನುಸಿರು ಕಡಗ ಏರುದನಿಯ ಹಾಡೂಕೂಡ ಅವುಗಳನ್ನು ದಾರಿಗೆ ತುತ್ತಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಬಡಿದು ಮಣಿಸಿದುದನ್ನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಮರಳುಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟೆಗಳಂತೆ ಹಿಮಾಲಯದ ಎತ್ತರದ ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ - ಟಿಬೆಟ್, ಚೀನಾ, ನೇಪಾಳ, ಭೂತಾನ, ಭಾರತದ ಗಡಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾಕ್ ಅತಿ ಅವಶ್ಯಕ ಪ್ರಾಣಿ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೇಳಿ ಮಾಡಿಸಿದಂತಹ ದೇಹರಚನೆ ಅವುಗಳದು. ಹಾಲು, ಮಾಂಸ, ಹೇರಳ ಉಣ್ಣೆ, ಚಕ್ಕಳ ಮತ್ತು ಸಗಣೆಯ ಉರವಲು ಕೊಡುವ ಈ ಮೃಗದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಾಗಿಸುವುದು. ಬೇರಾವ ಪ್ರಾಣಿಯೂ ಭಾರದೊತ್ತು ಏರಲಾಗದ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಧಡೂತಿ ಮೈಯ ಯಾಕ್ ಸಲೀಸಾಗಿ, ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ, ೧೨೦ - ೧೩೦ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತು ದುರ್ಗಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಏರಿ ಹೋಗುವುದು. ಮಾರ್ಗವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವನ್ನು ನಡೆಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ನಾವು ಯಾತ್ರಿಗಳೂಕೂಡ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿದ ಸರಕುಗಳಂತೆಯೇ! ಟಿಬೆಟೀಯರ ಸಣ್ಣಮಕ್ಕಳೂ ಕೂಡ ಅದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತದ್ದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ನಾವು ಹೆದರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಮತ್ತೂ ಹೆದರಿಸಿ ತಮಾಷೆ ನೋಡುವ ಮೋಜಿನ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿತ್ತವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಈ ಯಾಕ್ ಸವಾರಿ.

ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಚಲನ - ಸದ್ದು, ಹಠಾತ್ತನೆ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಭಾರ ಯಾವುದೇ ಅದರೂ ಯಾಕ್ ಬೆದರಿ, ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುವುದೋ ಹೇಳಲು ಬಾರದು. ಯಾಕ್ ಮೇಲೆ ಕೂತವರಿಗೆ ಮೊದಲ ಸೂಚನೆಯೆಂದರೆ ಅದರ ಹೆಗ್ಗತ್ತಿನ ಕೂದಲನ್ನು ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವುದು. ಅದೆಷ್ಟೇ ಕುಣಿದಾಡಿದರೂ ಕೈಬಿಡದೆ ನೇತಾಡುವುದು. ಎರಡನೆಯ ಸೂಚನೆ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಗಿ ಕಿರುಚಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸಬಾರದು. ತಪ್ಪನೆ ಕುಳಿತು ಒಡೆಯನು ರುವವರೆಗೆ ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ಕಾಯಬೇಕು - ಅದರ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆಯೇ ನಿದ್ದೆ ಹೋದರೂ ಸರಿ. ಆದರೆ ಇಳಿಯುವ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಬಾರದು! ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಂದೆಂದೂ ಮರೆಯಲಾಗದ, ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳದ ವಿಶಿಷ್ಟಾನುಭವ - ಈ ಯಾಕ್ ಸವಾರಿ. ಈ ಸ್ವಯಂಚಾಲಿತ ವಾಹನಗಳನ್ನೇರಿ ನಾವು ಲ್ಲಾಘು ದಾಟಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಉತ್ತಮ ದರ್ಜೆಯ ವಿನೋದ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗಿತ್ತು ಟಿಬೆಟೀ ತಂಡಕ್ಕೆ, ಅವುಗಳಿಂದ ಇಳಿದ ಬಳಿಕ ನಮಗೂ ಸಹ.

ಹೊಳೆದಾಟಿದ ಬಳಿಕ ಯಾಕ್ ನಿಂದಿಳಿದವರು ಪುನಃ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮುಷ್ಟರ ಹೊಡಲು ಎರಡು ಬಲವಾದ ಕಾರಣಗಳು. ನಡಿಗೆಯ ಕಷ್ಟವನ್ನಾದರೂ ಸಹಿಸಬಹುದು, ಉರುಚಿದ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಪೋಲ್ಟೀಸ್ ಕೊಡುವ ಯಾಕ್ ಬೇಡವೆನ್ನುವುದು ಒಂದು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಯಾಕ್ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತರೆ ನಮ್ಮ ಗಮನವೆಲ್ಲ ಅದರ ಮೇಲೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ಬೀಳದಂತೆ ಕುಳಿತಿರುವುದಾಗುವುದೇ ಹೊರತು, ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಹರಡಿರುವ ವಿವಿಧ ವರ್ಣಗಳ ಶಿಲೆ, ವಿವಿಧ ವಿನ್ಯಾಸದ ಬೆಟ್ಟ, ಹುಲ್ಲು, ಹೂಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಚೆಲುವನ್ನು ಅಸ್ವಾದಿಸುತ್ತ ಆನಂದಿಸಲು ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಲು ಇನ್ನೂ ಬದಳ ಸಮಯವೂ ಇತ್ತು. ಅರೆಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಿವಗಣರು ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿತ್ತರು.

ಮಾನಸ ಸರೋವರದಲ್ಲೊಂದು ಕತೆಯಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಕೃತಿ ದೇವಿ ಕೈಲಾಸ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕತೆಯಾಗಿ ಕೌತುಕದ ತೌರಾಗಿದ್ದಳು. ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಚಿತ್ರ ವಿಚಿತ್ರ ಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಜಡಿದಿದ್ದ ದುಸಿರು ಹುಲ್ಲಿನ ಕಂದು ಮಣ್ಣಿನ ರತ್ನಗಂಬಳಿಯನ್ನು ಹಾಸಿದ್ದಳು. ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಮಿರುಗುವ

ತೊರೆಗಳ ಬೆಳ್ಳಿದಾರಗಳನ್ನು ನೇಯಿದ್ದಳು. ನೀಲಿ, ಬಿಳಿ, ಗುಲಾಬಿ, ಹಳದಿ, ಹೂಗಳನ್ನರಚಿದ್ದಳು. ಜನಜಂಗುಳಿಯಿಂದಾಗುವ ಪರಿಸರ ಮಾಲಿನ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ನಾಡು ಹಾಡಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಡಿ ಹಾಡುವ ಹಕ್ಕಿಗಳು ನಾವೊಂದಿಷ್ಟು ಮಂದಿ ಮಾನವರು! ನಿರ್ಜನವಾಗಿತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯೂ ನಾಡು.

ಮೋಣಕಾಲವರೆಗಿನ ತಣ್ಣನೆಯ ತಿಳಿನೀರ ಝರಿಗಳನ್ನು ದಾಟುವಾಗ ಅವುಗಳ ಕುಣಿ ಕುಣಿಯುವ ಹರಿವಿನ ಲಾಲಿತ್ಯ ಮಕ್ಕಳಾಟದಂತೆ ಲ್ಲರ್ಷಿಸಿ ಮುದ ನೀಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಪಥದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದ ದಾಟಿಬೆಕಾದ ಬೋಳು ಬೆಟ್ಟಗಳು ಬಯಲುಗಳ ದಿಗಂಬರತೆ-ಗಿಡಗಂಟಿಗಳಿಲ್ಲದ ನಗ್ನತೆಯೇ ಕೈಲಾಸದ ಸೌಂದರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಕತ್ತೆತ್ತುವುದಿರಲಿ-ಕಣ್ಣೆತ್ತಿದರೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕಡು ನೀಲಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪುಟ್ಟ ಬಿಳಿ ಮೋಡಗಳು ನಮ್ಮ ಸೌಂದರ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಸ್ವದಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದವು. ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ದಿನದ ಚಾರಣದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅರಿವಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಅಲ್ಲಿನ ಭೌಗೋಳಿಕ ವಿಲಕ್ಷಣತೆ ನಮ್ಮ ತರ್ಕ ಬಾಂಧಿವನ್ನು ಬಿಡದೆಬಿಟ್ಟಿತ್ತು.

ಸುತ್ತಲಿನ ಬೆಟ್ಟಗಳ ತೆರೆದಿಟ್ಟ ಶಿಲಾಭಾಗಗಳ ನೈಜ ಬಣ್ಣಗಳು ವೈವಿಧ್ಯಮಯ. ಹಸಿರು ಕಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟ, ಕಂದು ಬೆಟ್ಟ, ಬೂದು ನೀಲಿ ಬೆಟ್ಟ, ತಿಳಿ ಹಳದಿ-ಯಾ-ಕಿತ್ತಳೆ ಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಒಂದು ಸವಾಲಾದರೆ ನುಣುಪಾದ ಬೆಟ್ಟ, ಮೆಟ್ಟಲಾಗಿ ಮೇಲೇರಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟ, ಪದರುಪದರಾಗಿ ಹರಡಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟ, ನೊರಜುಗಲ್ಲಿನ, ಪುಡಿ ಪುಡಿಯಾಗಿ ಜರುಗುವ ಮೈಯ ಬೆಟ್ಟ, ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕುಳಿಗಳಾಗಿ ತಾತಾತೂತಾದ ಬೆಟ್ಟ. ಹೀಗೆ ಹಲವು ರೀತಿಯ ಶಿಲಾ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ ಒಂದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ಮತ್ತೊಂದು ಸವಾಲಾಗಿತ್ತು.

ಒಂದೆಡೆ ಕಿ.ಮೀ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಒಣ ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವೆಯೇ ಸದಾ ಹಿಮದ ಟೊಪ್ಪಿ ತೊಟ್ಟು ನಿಂತ ಶಿಖರಗಳು ಒಂದು ಸೋಜಿಗವಾದರೆ, ಬೆನ್ನು ಕೆನ್ನೆಗೆ ಚುರುಕು ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮಂಜಿನ ತೆರೆಯಳವ ಮೋಡಗಳು 'ಈಗೇನನ್ನುತ್ತದೆ ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿ?' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದವು. ನಮ್ಮ ವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಅಹಂ ಭಾವವನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ಹಾಕಿದ್ದವು.

'ನೀನು' ಆಗುವ ಮುನ್ನ ನಾವು ಹೇಗಿರುವೆವೆಂದು ನೋಡಬಲ್ಲೆಯಾ?' ಎಂದು ಪಂಚತತ್ವಗಳು-ಭೂಮಿ, ಜಲ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ(ಸೂರ್ಯನ ರೂಪದಲ್ಲಿ) ಮತ್ತು ಆಕಾಶ-ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಪ್ರಚೋದಿಸಿದ್ದವು. ತಮ್ಮ ಮೂಲ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು-ಜೀವ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವ ಮುನ್ನಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದವು. ಪಂಚತತ್ವಗಳ ಅಖಂಡತೆಯ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಖಂಡತೆಯ ಬೆಳಕು ನೆರಳಿಬಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು. ನಿಸರ್ಗದ 'ಸಿದ್ಧ' ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದ ಜೀವಕ್ಕೆ 'ಸಾಧ್ಯ' ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದವು. ಈ ಬಗೆಯ ಯೋಚನೆಗಳು ಮೂಡುತ್ತಲೇ ಜೀವ ತಲ್ಲಣಿಸಿದ ನೆನಪೇ ಮೈನವಿರೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಎಂದಿಗೂ! ಅಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಹಸ್ತಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲದ ವಿಶುದ್ಧತೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಚತತ್ವಗಳ ಸಂಘಟನೆ-ವಿಘಟನೆಯ ಅನೂದ್ಯತೆಯನ್ನು ಮನಗಂಡಿದ್ದೆ. ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಬಹುನಿರೀಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿನ ಪವಿತ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ತೊನೆಯಾದಿದ್ದವು.

ಚಿತ್ತಸಂವಾದ ನಿಂತು ಮನಸ್ಸು ಕೆಲ ಕಾಲ ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಅನಿರ್ವಚನೀಯತೆಯನ್ನು ನೀಗಲೆಂಬಂತೆ ದಿರಾಪುಕ್ ಬಿಬಿರ ತಲುಪಿದಾಗ ನಾಲಗೆ ಚುರುಕಾಗಿ ಸದಯಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತುಕತೆ ನಗಬಾಟಕೆ ಉಂಡು ಮಲುಗುವವರೆಗೆ ನಡೆದಿತ್ತು. ಈ ವಿಪರೀತದ ಮನಸ್ಸಿತ್ತಿಯೇ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ! ಬಿಗಿ ಮಾಡಿದ ವೀಣೆಯ ತಂತಿಯು ಊರಿ ಮೀಟಿದರೆ ಕಡಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ನಮ್ಮ ವರ್ತನೆ-ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ವಿಚಾರಕ್ಕೂ ತೀವ್ರತರ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ, ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಅತಿ ಭಾವುಕತೆ.

ಬಹು ದೂರದಿಂದಲೇ ಕಾಣಬರುವ ಬಾಹುಬಲಿಯ ವಿಗ್ರಹ ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಳೂಳದ ಇಂದ್ರಗಿರಿಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದಾಗ ಕಣ್ಣಾರೆಯಾಗುವಂತೆಯೇ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ, ರಾಕ್ಷಸ ತಾಲದ ದೂರದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಂಡು ಬಂದ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರವು ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತವನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ಕಡೆ ಕಣ್ಣಾರೆಯಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅದರ ಭಾಗ ಗೋಚರವಾದಾಗ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಬದಲಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ದೂರದಿಂದ ಕಂಡ ಬೆಳ್ಳಿಯಗುಮ್ಮಟ ದಿರಾಪುಕನಲ್ಲಿ ನೀಲ ಶಿಖರವಾಗಿ ನೀಲಕಂಠನಿಗೆ ವಿಭೂತಿಯಿಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತ ನಂದಿಯನ್ನು ಕಡೆದವಳು ಪ್ರಕೃತಿ. ಲ್ಲಾ ಭಸ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ್ದ ನಮಗೆ ಒಳದಂಡೆಯ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರ ಬಹುಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದಂತಿತ್ತು. ಹೋಗಬಹುದಲ್ಲವೇ ಎಂದಾಗ 'ನೋಡಲು ಹತ್ತಿರವಷ್ಟೆ. ನಡೆದರೆ ಕಡೇಪಕ್ಷ ೫ ಕಿ.ಮೀ ಅಂತರವಿದೆ. ಈಗ ಕತ್ತಲಾವರಿಸುವ ವೇಳೆ ಬೇಡ.' ಎಂದಾಗ ಮನ ತೆಪ್ಪುಗಾಯಿತು. ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಪಂಚಾಮೃತವೆಂದು ನದಿಯ ನಡುವಿನ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನೀರೊಳಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಾಲಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದವಳಿಗೆ ದೂರದಿಂದ ಯಾರೋ ಕರೆದಂತಾಗಿ ಕತ್ತೆತ್ತಿದೆ. ಕ್ಯಾಂಪಿಗೂ ಮೇಲೆ ಬೆಟ್ಟದ ಬಗಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ದಿರಾಪುಕ್ ದೇಗುಲ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅದಕ್ಕೂ ಮೇಲೆ ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಕೋರೈಸಿತ್ತು. ಕೆಲವೇ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಉರುಳಿಯಾಗಿತ್ತು. ಮರುಗಳಿಗೆಯೇ ಕಣ್ಣು ತಂತಾನೇ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿ ಅದು ನೀಲ ಸುಂದ ಸುಧೆಯನ್ನೊಟುಪ್ಪಿತ್ತು. ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿದರೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಕಂಡ ದಿವ್ಯ ಮುಖವೇ ತೇಲಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಋಷಿಗಳು, ಕವಿಗಳು, ಯೋಗಿಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ, ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದ, ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಸಂಧ್ಯಾ' ಎಂದರೆ ಇದೇ ಇರಬೇಕು. ನಿರ್ಜೀವ ಸಮಯವೂ ಚೈತನ್ಯ ಪಡೆದ ದೇವಿಯ ರೂಪವಾಂತು ಮನವನ್ನು ತುರಿಯಾವಸ್ಥೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ವಾಹಿನಿಯಾಗುವುದು. ಟಿಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸದವೇಳೆ ಕಂಡ ಎಲ್ಲ ಬೌದ್ಧ ದೇಗುಲಗಳೂ ಇಂತಹ ಧ್ಯಾನಯೋಗ್ಯ ತಾಣಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಮಾನಸದ ತಡಿಯ ಸೆರಲುಂಗ್, ಚುಗು, ಜೀವು ಗೋಂಪಾಗಳು ಕೈಲಾಸದ ದಿರಾಪುಕ್, ಜುತುಲಪುಕ್, ದಾರ್ಜೀನ್ ಗೋಂಪಾಗಳು ಕರ್ನಾಲಿ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿನ ಸಿಂಞಿಂಗ್ ಹಾಗೂ ಖೋಜಾರ್ ದೇಗುಲಗಳು ಪರಿಸರದ ರುದ್ರ ರಮಣೀಯ ವಿಡಂಗಮ ನೋಟ ಕೊಡುವ ದೇವಮಂದಿರಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ಕೈಲಾಸ ಪರಿಕ್ರಮದ ಮುಂದಿನ ಗುರಿ-ದೊಲ್ಪಾ-ಲಾ-ಪಾಸ್. ಈ ಏರು ಇಡೀ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಯಾತ್ರೆಯ ತುತ್ತ ತುದಿಯ ಏರುವಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಯಾತ್ರೆಯ 'ಕ್ಲೈಮ್ಯಾಕ್ಸ್' ಕೂಡ ಆಗಿತ್ತು. ಈ ಪಾಸ್‌ನಿಂದ ನಮ್ಮ ಪ್ರವಾಸ ಮರಳಿ ಬರುವುದಾಗಿತ್ತು. ನಾವು ಸುಮಾರು ೧೯ ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳ ಮಟ್ಟವನ್ನು ತಲುಪುವವರಿದ್ದೆವು. ಕೇವಲ ಐದು ಕಿ.ಮೀ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಏರಬೇಕಿತ್ತು. ದೈಹಿಕ ತ್ರಾಣ, ಮಾನಸಿಕ ಬಲ, ಚಿತ್ತದ ಏಕಾಗ್ರತೆ

ಎಲ್ಲವೂ ಪರೀಕ್ಷೆಗೊಳಗುವುದಿತ್ತು.

ಇಂದು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಕಠಿಣ ಚಾರಣಕ್ಕೆ ತಯಾರಾಗಿ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದುದೇ ನೋಡಿದ ಮೊದಲ ನೋಟ-ಕೇಳಿದ ಮಾತು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಹಿಡಿದಿತ್ತು. ನಿನ್ನ ಯಾಕ್ ಮೇಲೆ ಹಾರಿ ಕುಳಿತ ಎರಡೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ದೂರಕ್ಕೆ ಒಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಮನೋಜ್ಞ ಹರಿದಾಸ್ ತಂಡದ ಕಿರಿಯ ಸದಸ್ಯ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ 'ತಮ್ಮ' (ಈ ಒಗೆತದಿಂದಾಗಿ ಅವನ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಬಲವಾದ ಏಟು ಬಿದ್ದಿತ್ತು!) ತನ್ನ ಯಾಕ್‌ನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅದರ ಬೆನ್ನು ಸಮರುತ್ತಾ ಮಾತಾಡಿಸುತ್ತಾ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆಳೆಸಿದ್ದ - 'ಹೇ ನಂದಿ, ಈ ದಿನ ಏನೂ ತಂತಿ ತಕರಾರಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನನ್ನು ಜಾಂಗ್ ದಿರಾಪುಕ್ ತಲುಪಿಸಿದರೆ ನಿನಗೆ ಒಂದು ಕೆಜಿ ಚೆನ್ನಾ(ಕಡಲೆ ಕಾಳು) ನೈವೇದ್ಯವೇರಿಕೊತ್ತೇನೆ. ಜೊತೆಗೆ ಅರ್ಧ ಕೆಜಿ ಗುಡ (ಬೆಲ್ಲವೂ) ಸಹ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಬಾಲದ ಕುಚ್ಚು ಮತ್ತು ಕೊಂಬುಗಳು ಉಳಿಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು!' - ಎಲ್ಲಿಂದ ಇವೆರಡೂ ನೈವೇದ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವನಿದ್ದನೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಈ ದಿನವನ್ನು ದಿನದ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಶಿವನಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ ದಿರಾಪುಕ್ ಶಿಬಿರದಿಂದ ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದವು.

ದಾರ್ಜಿನ್‌ನಿಂದ ದಿರಾಪುಕ್‌ವರೆಗಿನ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಹಾದಿ ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವಣ ಪುಟ್ಟ ಮೈದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಏರು ದಿಣ್ಣೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಯ್ದು ಹೋಗಿದ್ದುದು ದಿರಾಪುಕ್ ನಂತರ ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವಿನ ಕಿರಿದಾದ ಒಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಗಿತ್ತು. ಎರಡೂ ಕಡೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೇರಿನಂತ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಗೋಡೆ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಈ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಅಂಟಿದ್ದ ಬರ್ಫದ ತೇಪೆ, ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಒಟ್ಟಿದಂತಿದ್ದ ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳ ರಾಶಿ, ಈ ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಹೊದಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದ ತುಂಡು ಬಟ್ಟೆಗಳು ಅಷ್ಟಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೆ ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಿದ್ದ ಯಾಕ್ ಬುರುಡೆ ಕೊಲ್ಲಿಗಳು, ಕುರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೇರಿಸಿಟ್ಟ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಪೂಜೆಗೊಂಡ ಲಿಂಗಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲುಗಳು ಆಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದರೂ ಭಿಕ್ಷು ಯಾತ್ರಿ ಜನರ ಓಡಾಟವಿರುವ ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದೇಶವು ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಸಾರಿದ್ದವು.

ನಾವು ನಡೆದಿದ್ದ ದಾರಿಯ ಬಲಭಾಗಕ್ಕಿರುವ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತವು ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ಶಿಖರದ ದರ್ಶನವೀಯುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಹಿಮಾಲಯದ ಜನನ ಕಥೆಗೆ, ಏಷಿಯಾ ಖಂಡದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ಉತ್ತಾನಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಎಡ ಭಾಗಕ್ಕಿರುವ ಬೆಟ್ಟ ಗುಡ್ಡಗಳ ಕಲ್ಲು ರಾಶಿ ಕಂಡು ಬಂದಿದ್ದವು.

ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ದೊಲ್ಪಾ-ಪಾಸ್‌ಅನ್ನು ಏರುವುದಾರಿಯು ಗ್ರಾನೈಟ್ ಚಿಕ್ಕ - ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳಿಂದಾದುದು. ಗಿರಿಗಳಿಂದ ಇಳಿದು ಬರುವ ಒರತೆಗಳ ಮೇಲೆಯೇ ಸಾಗುವ ದಾರಿ. ಒಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ, ಕೆಲವೆಡೆ ಮಾತ್ರ ಸಮತಟ್ಟಿನ ನೆಲವೇನೋ ಇದ್ದಿತಾದರೂ, ಹಳ್ಳಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ ಬರ್ಫ ಯಾವುದು, ಗಟ್ಟಿ ನೆಲದ ಜಾಗ ಯಾವುದು, ಜೊಗು ನೆಲ ಯಾವದೆಂದು ಹೇಳುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಸಂಕಷ್ಟವೇ ಲೇಸೆಂದು ಒರತೆ-ಬಂಡೆಗಳ ಏರಾಟ. ಸಮತೋಲನ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಓಲಾಟ. ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ದಪ್ಪನೆಯ

ಉಣ್ಣೆ ಉಡುಪು ಹಾಕಿ ತಲೆಗೆ ಮಫ್ಲರ್ ಸುತ್ತಿದ್ದ ನಾವು ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರುತ್ತ ಅತ್ತಿತ್ತ ಓಲಾಡುತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಸರ್ಕಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಚೆಂಡೊಂದರ ಮೇಲೆ ಬ್ಯಾಲೆನ್ಸ್ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸುತ್ತು ಬರುವ ಕರಡಿಯಂತೆ ತೋರಿರಬೇಕು. ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಚರುಕಿನ ಓಟವನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಿತ್ತು.

ಯಾಕ್‌ಗಾಗಲೀ ನಮಗಾಗಲೀ ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ ರಸ್ತೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ವಾಹನಾರೂಢರಾಗಿ ಏದುಸಿರನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವ ಪ್ರಯತ್ನ. ಈ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಡಿ ಮೇಲೇರುವುದು ಚಾಮುಂಡಿ ಬೆಟ್ಟದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೆಟ್ಟಿಲೇರುವುದಕ್ಕೆ ಸಮ. ಪ್ರತಿ ಐದು ಹೆಜ್ಜೆಗೊಮ್ಮೆ ನಿಂತು ಎದೆ ನೀವಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಕುಂಭಕ ಮಾಡಿ ಮುಂದುವರೆಯಬೇಕಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಬಾಯಾರಿ ಬಂದರೂ ನೀರು ಕುಡಿಯವಂತಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಕುಡಿದರೆ ವಾಕರಿಕೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಏರಿನ ದಾರಿಯ ಅಗಲ ಹೆಚ್ಚಿಂದರೆ ಮೂರಡಿ. ಕೆಲವಡೆ ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಆರಡಿ ದೇಹವನ್ನು ಈ ಕಿರುದಾರಿಯ ಏರಿನ ತಿರುವಿನಲ್ಲಿ ಕೊಂಡುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಾಕ್‌ಗಳ ಚಾಲಾಕಿತನ, ಹೆಜ್ಜೆಯಾರುವಾಗಿನ ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ನಂತರದ ಸ್ಥಿರತೆ, ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಬಂಡೆಗಳ ಸಂದಿನಲ್ಲಿ ಕೊಂಬು ತೂರಿಸಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಿಡಿತ, ತಮ್ಮ ಮೈಭಾರವನ್ನು ತಡೆಯುವಂತಹ ಬಂಡೆಗಳನ್ನೇ ಆರಿಸಿ(ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೇರದಾರಿ ಬಿಟ್ಟರೂ ಸರಿ!) ಮುಂದುವರೆಯುವ ಸ್ವರಕ್ಷಣಾ ರೀತಿ-ಸವಾರಿ ಮಾಡಿಯೇ ಅರಿಯಬೇಕು. ಜೊತೆಗೆ ಲಂ ಡಿಗ್ರಿ ಕೋನದ ಏರು. ಅದೇ ಕೋನದ ಇಳಿತ ಬಂದಾಗ ಯಾಕ್‌ನ ದೀರ್ಘ ಕಾಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ನಾವು ಮಲಗಿದ ರೀತಿ-(ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉರುಳಿ ಬೀಳುವುದು ಖಂಡಿತ) ಮೈನವಿರೇಳಿಸುವ ಅನುಭವ. ಹೀಗೆ ಏರಿ ಹತ್ತುವಾಗ ಅವುಗಳ ಮೇಲಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ ನಮ್ಮ ಕೈಲಿತ್ತೋ, ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತೋ ಅಥವಾ ಯಮನ ಪಾಶದಲ್ಲಿ ಗಿರವಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದವೂ ಯೋಚಿಸಲೂ ಆಗದಂತಹ ಮನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಕ್ಷಣದಿಂದ ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಜೀವಿಸುವುದೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತೆವು. ಶರೀರದ ನರನರವೂ ಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಯಾಕ್‌ನಿಂದ ಇಳಿದಾಗ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮ್ರಾಹಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವಂತೆ ನರಮಂಡಲವೇ ಜಾಗೃತವಾಗಿತ್ತು-ಸಚೇತನವಾಗಿತ್ತು. ಮೊಂಡು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಹರಿತಗೊಳಿಸಿ ದೊಲ್ಕಾ-ಲಾ ದ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಕೃತಿ ಅನುಗೊಳಿಸಿದ್ದಳು. ನಮ್ಮ ಆನಂದಾನುಭವದ ಆಳತೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದಳು. ಕಡೆಯ ಐವತ್ತು ಅಡಿಗಳ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿ ದೊಲ್ಕಾ ಪಾಸ್ ಏರಿ ನಿಂತಾಗ-ತೂಷ್ಣೀಂ ನಿಂತೆವು.

ಹಿಂದೆ, ಮುಂದೆ, ಬಗಲಿನಲ್ಲಿ ಶಿಖರಗಳು ಹೊಳೆವ ರಜತ ನಖಗಳಂತೆ ಆಕಾಶವನ್ನು ಬಗಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ನೀಲಾಕಾಶದಿಂದ ಇಳಿದ ದುಗ್ಧಧವಳ ಗಂಗೆಯ ಸೋನೆ ಈ ಶಿಖರಾಂಗುಲಿಗಳ ಸಹುವೆ ಹರಿದು ಹೆವ್ವುಗಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಂತಿತ್ತು. ಆ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದವರಿಗೆ ಆಕಾಶದ ಕಡು ನೀಲಿ ಮೋಡಗಳ ವಿಳಿ, ಹಿಮ ಪ್ರವಾಹದ ತಿಳಿನೀರಿನ ಹೊಳಪು, ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು, ಪರ್ವತಗಳ ಕಷ್ಟ ನೀಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಕಲೆತುಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ಆದಂತಹ ಅನುಭವ. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಗನ ಯಾತ್ರಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವು. ನಿಸರ್ಗ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸೊಬಗು ಇಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯಾಗಿ ಹರಿದಿತ್ತು. ಇಂತಹ ತಾಣದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಮಾನವನ ಆನಂದ ಮೇಲೆ ಮೀರಿ ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತದ ಕಡೆಗೆ

ಹೊರಳುವುದು ಬದು ಸಹಜ. ಅನುಭಾವದಲ್ಲಿ ತೇಲಾಡಿದ ಮನಸ್ಸು ಇದಕ್ಕೆ ಮರಳಿದಾಗ ಈ ತಾಳಾಕ್ಕಿರುವ ದಿವ್ಯತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ನಮಿಸುವ ಪರಿಪಾಠ ಪುರಾಣರಹಸಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಧತಾನವಾಗುವುದೂ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂಬಷ್ಟು ಸಹಜ.

ಟಿಬೆಟೀಯರಿಗೆ ಈ ಸ್ಥಳ ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳದ್ದು. ಟಿಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಾನ್ ಸಂಪ್ರದಾಯದ (ಶಕ್ತಿಪೂಜೆ - ಭೂತಾರಾಧನೆ ಮತ್ತು ತಂತ್ರವಿದ್ಯೆ) ಮೇಲೆ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಸಾಧಿಸಿದ ವಿಜಯದ ಸ್ಥಳವಿದು. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಪೇರಿಸಿಟ್ಟಿರುವಂತಿರುವ ದೆಬ್ಬಂಡೆಗಳು ಬಾನ್ ಗುರು ನಾರೋ ಬೊಂಕನ್ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೌದ್ಧಗುರು ಮಿಲರಪಾನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಕ್ತಿಯು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಬೌದ್ಧಯಾತ್ರಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಬಂಡೆಗಳಿಗೆ ವಸ್ತ್ರ ತೋರಣ ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವರು.

ಹಿಮಶಿಖರಗಳಿಂದಿಳಿದು ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ಘನರೂಪ ಪಡೆದ ನೀರಹಾಸುಗಳು ಮತ್ತೊಂದು ಪುರಾಣ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಟಿಬೆಟೀಯರ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಧ್ಯಾನಯೋಗ್ಯ ದೇವತೆ 'ತಾರಾಳ' ಟಿಬೆಟೀ ಹೆಸರು ಸ್ಕೋಲ್ಮಾ - ದೋಲ್ಮಾ ತನ್ನ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿನ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವಳೆಂದು ಟಿಬೆಟೀಯರ ನಂಬಿಕೆ. ಅಂತೆಯೇ ಈ ಪಾಸ್‌ಗೆ ದೋಲ್ಮಾ - ಲಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಅಧಿದೈವ-ಆರಾಧ್ಯದೈವ ಮಹಾಕರುಣಾ ಬೋಧಿಸತ್ವ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ (ಚೈನ್ಸಿಕ್) ಒಮ್ಮೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವೇದನೆಯನ್ನು ತೊಡೆದು ದಾಕುವನೆಂದು ಪೂತೊಟ್ಟನಂತೆ. ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಶ್ರಮದಿಂದಲೂ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವೂ ಕಾಣದೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ತೊಳಲಾಟ ನೋಡಲಾಗದೆ ಅತ್ಯಂತ. ಅವನ ಕಣ್ಣೊಂದಿಗೂ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀ ಬೋಧಿಸತ್ವಳೇ ತಾರಾ. ಮಾನವರ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ, ದುಃಖ ನಿವಾರಿಸುವ ತಾರಾ (ಭವವನ್ನು ದಾಟಿಸುವಳೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ) ತಾಯಿಯಂತೆ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ದೋಲ್ಮಾಳ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರಾದರೂ ಹಸಿರು ತಾರಾ ಮತ್ತು ಶ್ವೇತತಾರಾ ಹೆಚ್ಚು ಜನಪ್ರಿಯರು. ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಇವರಿಬ್ಬರ ಸ್ತೋತ್ರ ಸೂಕ್ತಗಳು ಹೃದ್ಯತೆವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹೆಣ್ಣು ತೋಳಗಳ ಮಾರುವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಮಂದಿ ದೋಲ್ಮಾಗಳು ಬೌದ್ಧಗುರು 'ಗೊತ್ಸಾಂಗ್ ಪಾನಿಗೆ ದಾರಿತೋರಿಸುತ್ತ ಈ ಪಾಸ್‌ಗೆ ಕರೆತಂದವರು ಇಲ್ಲಿನ ಹಿಮರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಏಕೈಕರಾದರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. ಈ ಪರ್ವತಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಧ್ವಜನಟ್ಟು ತೋರಣಗಳಿಂದಲಂಕರಿಸಿ ನಮಿಸುವರೆಲ್ಲ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಯಾತ್ರಿಗಳು.

ವಿಲಕ್ಷಣ ಪರಿಸರ, ವಿಲಕ್ಷಣ ಶರೀರ ಸ್ಥಿತಿ, ವಿಲಕ್ಷಣ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ, ಯಾವ ಪುರಾಣ ಕಥೆಯ ನೆರವೂ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಮನ ಅಲ್ಲಿ ಆಗ ಭೂಮಾನುಭೂತಿ ಪಡೆದಿತ್ತು. ಸುತ್ತಲಿನ ಪರಿಸರವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಕಾಲದ ಅನಂತತೆಯನ್ನು, ವಿಶ್ವದ ವೈಶಾಲ್ಯವನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತಲ್ಲೇ ಒಂದು ಎರಡು ಎಷ್ಟೊಸಲ ತಿರುಗಿದ್ದ. 'ಬರೇ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯೇ ಆಯಿತಲ್ಲ! ಬಗ್ಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಇನ್ನು' ಎಂದು ಸನಿಹದಲ್ಲಿದ್ದ ರಘುಪತಿಯವರು ಎಚ್ಚರಿಸಿದಾಗಲೇ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೊಳೆದದ್ದು 'ಆತ್ಮಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ' ಎಂಬ ಪದದ ವಿಸ್ತೃತ ಅರ್ಥ. ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಾಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಆತ್ಮಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯು ಆತ್ಮವು ವಿಶ್ವಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಲು ಸಾಗುವ ರೀತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥ. ತತ್‌ಕ್ಷಣವೇ ಮನಃಪೂರ್ವಕ - ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ- ತ್ರಿಕರಣ ಪೂರ್ವಕ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದೆ. ಇದೇ ಮೊದಲ

ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ, ಅರ್ಥವರಿತು ಸಂಕಲ್ಪಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ನಮಸ್ಕಾರ! ಜೀವನ ಪರ್ಯಂತ ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲ ನಮಸ್ಕಾರಗಳೂ ಈ ಮೊದಲ ನಮಸ್ಕಾರದ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿ ಆಗುವುದೆಂಬ ಅನಂದ - ಅಷ್ಟೇ ಸಾಕು ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಪುಣ್ಯವಾಗಲು.

ದೊಲ್ಮಾ-ಲಾ- ತುಡಿಯಿಂದ ಅವರೋದಾಕಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದಂತೆ, ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತಕ್ಕುಂಟಿದಂತೆ ಕಂಡು ಬಂದಿತು ದೇವಗನ್ನಡಿಯಂತಿದ್ದ ಗೌರಿ ಕುಂಡ. ಬೌದ್ಧರು ದೆಸರಿಸುವಂತೆ 'ಥುಕಿ ಜೆಂಗ್ ಬೊ'. ಅಂಡಾಕಾರದ ಈ ಕುಂಡದ ಬಣ್ಣ ತಿಳಿದಸುರಿನಿಂದ ಕಡು ಪಚ್ಚಿಯವರೆಗೆ. ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಹಿಟ್ಟು. ನೋಡಲು ಬಲು ಅಂದವಾಗಿದ್ದ ಕುಂಡದ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಸುಮಾರು ನಾನೂರು ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಹೋಗಬೇಕಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಮೇಲೇರುವಾಗಿನ ಸುಸ್ತನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ಇಳಿವ ಯೋಚನೆ ಕೈಬಿಟ್ಟೆವು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ವತದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಿಂದ ಸಿಡಿದು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಲಾ ಖಂಡಗಳು 'ಇಳಿದು ಬಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ತಲೆ ಸಾವಿರ ಹೋಳಾದೀತು' ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದವು. ಗಾಳಿ ಬೀಸಿ ಬೀಸಿ ನಿಮ್ಮಮಧ್ಯವುಂಟಾಗಿದ್ದ ಪರ್ವತಭಾಗ ಸದ್ದನ್ನು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಬಂಡೆ ಸಿಡಿದ ಸದ್ದು, ತುಂಡುಗಳು ಉರುಳುವ ಸದ್ದು, ನೀರಿಗೆ ಬೀಳುವ ಸದ್ದು, ಎಲ್ಲವೂ ಮೂರು ಪಟ್ಟಾಗಿತ್ತು. ನಡುಕ ತರುವ ರುದ್ರಭೂಮಿಯಾಗಿತ್ತು. ದುಡ್ಡಿನ ಆಸೆ ತೋರಿಸಿದರೂ ಟಿಪ್ಪಣಿ ತಂಡದವರು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಗೌರಿಕುಂಡದ ನೀರನ್ನು ತರದಾದರು. ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲು ಕ್ಯಾಮರಾ ತಂದಿದ್ದನಾದರೂ ಶ್ರವ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲು ಟೀಪ್ ರೆಕಾರ್ಡರ್ ತರದೆ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ್ದ. ಯಾಕ್ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿಂದ ಹೊರಡುವ ಹುಂಕಾರ, ಬಂಡೆಯ ಒಳಗೇ ಗುಳುಗುಳನೆ ಹರಿಯುವ ನೀರಿನ ಸದ್ದು, ಗೌರಿಕುಂಡದ ಶಿಲಾ ಸ್ಫೋಟ - ಎಲ್ಲವೂ ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಕೇಳಿಸಿದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕೌತುಕಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಗೌರಿಯು ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಕ್ಕಿಳಿದಿದ್ದಾಗ ಗೌರಿಪುತ್ರನಿಗೂ ಗೌರಿವಲ್ಲಭನಿಗೂ ನಡೆದ ಲಟಾಪಟಿಯ ಮರುಪ್ರವಣವಾದಂತಿತ್ತು ಗೌರಿಕುಂಡದಲ್ಲಿನ ಸದ್ದು.

ಸ್ಫೋಟಗಳು ನಡೆದು ಅದೃಶ್ಯವಾದ ಜಾಡನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಇಳಿಯತೊಡಗಿದವು. ಮುನ್ನೂರು ಅಡಿ ಅಗಲಕ್ಕೆ ಹರಡಿ ಕೆಳಗೆ ಹರಿದು ದೆಪ್ಪಾಗಿದ್ದ ಹಿಮ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ದಾಟಲು ಅದರ ಮೇಲೆ ಮೂಲೆಯಾಗಿ ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮೀ ಜಾರುತ್ತಾ ನಡೆದು ಕೈಲಾಸದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ್ದವು. ನಾವು ಮನುಷ್ಯರು ಧರೆಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತ ಹೋದಂತೆ ಇಕ್ಕೆಲದ ಪರ್ವತಗಳು ಅಗಸಕ್ಕೆ ಏರಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಬಾವುಟವನ್ನು ಹಾರಾಡಿಸಿದ್ದವು. ಎರಡು ಕಿ.ಮೀ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡುವರೆ ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಲ್ಯಾಂಫ್ ಥುಖೀರ್ ಬಯಲನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದವು. ದೊಲ್ಮಾ ಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಇಳಿಸಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದಾಗಿದ್ದ ಯಾಕ್ ಮಂದೆಯನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಲು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಿ. ಮೀ ನಡೆದು ಜಾಂಗ್‌ಛು ಹೊಳೆಯನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ದಾಟಬೇಕಿತ್ತು. ಇಲ್ಲವೇ ಪರ್ವತದ ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗುರುಳಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಮೂರು ಫರ್ಲಾಂಗ್ ಅಗಲದ ಕಲ್ಲುಂಡಗಳ ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟಬೇಕಿತ್ತು. ಎರಡೂ ಕಷ್ಟಕರವೇ. ಸ್ವಲ್ಪ ವಯಸ್ಸಾದವರು ನೀರ ಹೊಳೆಗೆ ಹದಲ ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ದಾಟಲು ತೊಡಗಿದ್ದರು. ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಾಗ ಅದೇನಾದರೂ ಅಲುಗಾಡಿದರೆ ಆಯತಪ್ಪಿ ಬೀಳುವ ಸಂಭವ. ಕುಕ್ಕರಿಸಿದ್ದಂತೂ ಅನೇಕಬಾರಿ ಆಯಿತಂತೆ. ನಾವು 'ಧೈರ್ಯವಂತ'ರು ನೀರಿನ ಹೊಳೆದಾಟದವರು ಬೇಗನೇ ಯಾಕ್‌ನ ಮೈದಾನವನ್ನು ತಲುಪಿದ್ದೆವು.

ಅರ್ಥಗಂಟಿಯ ವಿರಾಮ ಪಡೆದವು.

ದೇಹದಡಿ ಮರಳಹಾಸು, ತಲೆಯ ಕಡೆ ಕೈಲಾಸದಿಬ್ಬ, ಕಾಲಕಡೆ ಜುಳುಜುಳು ಸದ್ದಿನ ಜಾಂಘು ಹೊದೆಯಲು ಕಡು ನೀಲಿ ಆಗಸ. ಕಣ್ಣೆದುರು ಹೊಳೆಯ ಆಚೆಯ ದಡದ ಹಿರಿಬೆಟ್ಟದ ರಂಗ ಮಂಚ. ಯಾಕ್ ತಂಡದವರು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಪರಿಚಿತ ತಾನ. ಎಲ್ಲವೂ ಮತ್ತೇರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಸುತ್ತಲಿನ ಪರಿಸರ ನನ್ನನ್ನು ಹಿಮಾಲಯದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಏಳುಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಜಾರಿಸಿತ್ತು. ಹೆಚ್ಚಿದರೆ ೨೫೦೦ ಅಡಿಗಳ ಭೂಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ನಾವು ಬಯಲು ದೇಶದವರು ಕಂಡಿದ್ದ ಪ್ರಕೃತಿ ಮಾಮೂಲಿ ಹಸುರುಡುಗೆಯುಟ್ಟು ವಿವಿಧ ಜೀವ ಜಂತುಗಳೆಡನೆ ಕೂಡಿದ್ದ ಪ್ರಕೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮುಟ್ಟುಡುಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ತೆರೆಮರೆಯ, ಸೃಷ್ಟಿಯಕಾಲದ ಅವಳ ರೂಪವನ್ನು ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೇ ಎದುರಿಗೆ ಹೊಳೆಯ ಆಚಿನ ದಂಡೆಯ ಬೆಟ್ಟದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ, ಹಳದಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿದು ನಡೆದಿದ್ದ, ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಣಿಯರ ಮಠದ ಮುಖ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಹತ್ತು ಮಂದಿ ಯುವಸನ್ಯಾಸಿನಿಯರು ಸಾಲುಹಿಡಿದು ನಡೆದು ಹೋದರು. ಹತ್ತಿರದ ಗೊಂಪಾದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲಿದ್ದ ಹಿರಿಯ ಗೇಶೆ ಲಾಮಾವೊಬ್ಬರ ಧರ್ಮಪ್ರವಚನ ಕೇಳ ಹೊರಟವರು. ಮನವು ಕಾಲದ ಏಣಿಯಲ್ಲಿ ಏರುತ್ತಾ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ಅಂದು ನಡೆದಿರಬಹುದಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಊಹಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲ್ಲು ರಾಶಿಯನ್ನು ದಾಟಿಬಂದ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತು ಪಾನೀ - ಪಾನೀ ಎಂದು ಒರಲಿಕೊಂಡಾಗಲೇ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಇಂದಿಗೆ ಹತ್ತಿ ಬಂದೆ.

ಕೈಲಾಸ - ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಾಮಾನ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕವಿ ಮನದ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಕವಿಮನ ಪಕ್ಷಿಗೆ ಮತ್ತೆರಡು ರೆಕ್ಕೆ ಮೇಲಾರ್ಥ ಕಣ್ಣುಕೊಟ್ಟು ವಿಶ್ವಕವಿ ಬ್ರಹ್ಮನೊಡನೆ ಸೇಸು ಎನ್ನುವಳು. ಹಾರುವ ಮನವಿರಬೇಕಷ್ಟೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿ ಬರಡಾಗಿ, ದಾಕಿನಿಯಾಗಿ ಕ್ಷೂರ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಒತ್ತಿಹಿಡಿದು ಹಿಪ್ಪೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. 'ಇದು ಶಕ್ತಿಯ ನಾಡು ಶಾಕ್ತೀಯರ ಬೀಡು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೀಯೆ ಎಚ್ಚರ!' ಎಂದು ಹೆದರಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಉಳಿದ ಹತ್ತುಹನ್ನೆರಡು ಕಿ.ಮೀ ದಾರಿಯನ್ನು ಯಾಕ್ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತ ವಾಲಿಕೊಂಡು ಜೂಗರಿಸುತ್ತಾ ಇಳಿಸಿರೆಂದು ಗೋಗರೆಯುತ್ತಾ ಕ್ರಮಿಸಿದ್ದವು. ಮುಕ್ಕಾಲು ಟನ್‌ಗಿಂತಲೂ ಭಾರೀ ತೂಕವಿದ್ದ ಯಾಕ್ ಜರುಗುವ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಡ್ಡಗಳ ಕಾಲುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ಕೆಳಗೆ ಜಾರುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಗಟ್ಟಿನೆಲ ಮುಟ್ಟುವುದೆಂದಿಗೆ ಎನಿಸಿತ್ತು. ಒಂದು ಯಾಕ್‌ನ ಬೆನ್ನ ಮೇಲಿದ್ದ ಸಾಮಾನಿನ ಹೊರೆ ಜಾರಿ ಅದರ ಹೊಟ್ಟೆಯಡಿಗೆ ನೇತಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ, ಹಾಗೆ ಜಾರಿ ಬಂದ ಸಾಮಾನಿನ ಮೂಟೆಯನ್ನು ಎಳೆದಾಡಿದಾಗ ಗಂಟು ಬಿಚ್ಚಿ ಒಳಗಿದ್ದ ಸಾಮಾನುಗಳು ಚೆಲ್ಲಾಡಿ ಕೆಳಗುರುಳಿಕೊಂಡ ಫಜೀತಿ, ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದ ಮೂಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ತುರುಕಿ ಗಂಟೆಕ್ಕೆ, ಎಗರಾಡುವ ಯಾಕ್ ಮೇಲೆ ಬಲವಂತದಲ್ಲಿ ಹೇರಿ ಹಗ್ಗ ಬಿಗಿದ ಸುದೀರ್ಘ ಕಲಾಪ, ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಇಂಥದೇ ಮತ್ತೊಂದು ಯಾಕ್ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನೋಡಿದರೂ ಭಯದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳದೆ ಮುಂದುವರಿದ ಸಂದರ್ಭ ಇಂದು ನಗತರುವುದಾದರೂ ಅಂದು ಆತಂಕ ಕೊಟ್ಟ ಸಂಗತಿಗಳು.

ಕಡೆಯ ೨-೩ ಕಿ.ಮೀ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಲಿಗೆ ಶ್ರಮವಾದರೂ ಬೀಳುವ ಭಯವಿಲ್ಲದ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿ ಜುತುಲ್ ಪುಕ್ ಕ್ಯಾಂಪ್ ತಲುಪಿದಾಗ ಕುಡಿದವರಂತೆ ತೂರಾಡುತ್ತಿದ್ದವು.

ಕ್ಯಾಂಪ್‌ನ ಕೋಣೆಯೊಳೆಕ್ಕೂ ಹೋಗದೆ ನೇರ ನದೀದಂಡೆಗೇ ಬಂದು ಅಡ್ಡಾದ. ಮನಸ್ಸು ಶರೀರ ಸಮಸ್ತಿಗೆ ಬರಲು ಅರ್ಧತಾಸೇ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ನದಿದಂಡೆಯ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಮೈಚೆಲ್ಲಿ ಆಗಸಕ್ಕೆ ಮೊಗಮಾಡಿ ಅಂಗೈ ದಿಂಬಿನಲ್ಲಿ ತಲೆಯಿಟ್ಟಾಗಿನ ಸುಖ - ಸ್ವರ್ಗ ಸುಖ. ನೆಮ್ಮದಿ - ನಿರ್ವಾಣದ ನೆಮ್ಮದಿ.

ಯಾಕ್ ತಂಡದ ಮಹಿಳೆಯರು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಿಂದಲೂ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಬೆಟ್ಟವೇರಿ ಒಂದರಿಂದ ಒಂದುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಹಸಿರು ಕುರುಚಲು ಗಿಡವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಜೋಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೇವಿಗಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಊಹೆ ತಪ್ಪಾಗಿತ್ತು. ರಾತ್ರಿಯ ಅಡುಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಅದನ್ನು ಉರುವಲಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದರು. ಜೊತೆಗೆ ಮಾನಸದಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ತೋಪೋದಂತೆಯೇ ಸುಗಂಧ ಬೀರುವ ಪಾಂಗ್ ಪೊ ಹುಲ್ಲನ್ನೂ ಒಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸುಭಾಷಿತವೊಂದು ನೆನಪಾಯಿತು. (ಮಲಯೇ ಭಿಲ್ಲ ಪುರಂದ್ರೀ ಚಂದನತರು ಕಾಷ್ಯಪಿಂಧನಂ ಕುರುತೇ.) ಇದೇ ಪಾಂಗ್ ಪೊ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಭಾರತದ ಭೂತಿಯಾಗಳು ಟಿಬೆಟ್ಟಿನಿಂದ ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟು ತರಿಸಿ ದೇವರ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಧೂಪವಾಗಿ ಹಚ್ಚುತ್ತಾರೆ.

ಹಸಿರು ಹಸೀಗಿಡವು ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾರಣ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ತೈಲಾಂಶದ ಹೆಚ್ಚಳ. ಹುಲ್ಲು ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬದುಕುಳಿಯಲು ಕಂಡುಕೊಂಡ ದಾರಿ ರವಿಯ ಊರ್ಜವನ್ನು ತೈಲರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಗಿಡದ ಜೊತೆಗೆ ಉರಿದ ದವನದ ಹುಲ್ಲಿನ ಹೊಗೆ ಟಿಬೆಟೀಯರ ಟೆಂಟಿನಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಕೀಟಗಳನ್ನು ಹೊರಗೋಡಿಸಿತ್ತು.

ಸಂಜೆಯ ಸೂರ್ಯ ಪಡುವಣಕ್ಕಿಳಿದಿದ್ದಾಗ ಟಿಬೆಟೀ ತಂಡದಲ್ಲಿದ್ದ ನೇಪಾಳೀ ಮಹಿಳಾ ಸಂಸಾರದ ಸಾಯಂ ಸಂಧ್ಯಾ ನಡೆದಿತ್ತು. ಎಪ್ಪತ್ತರ ವೃದ್ಧ ಸೂರ್ಯನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಅವಳ ಸೊಸೆ ಮತ್ತು ಮೊಮ್ಮಗಳು ಅವಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಗುಡಾರದೊಳಗೆ ನಡೆದರು. ಹೊರಗೇ ಕುಳಿತ ವೃದ್ಧೆಯ ಮಂತ್ರ ಪಠಣ ಮುಂದುವರೆದಿತ್ತು. ತುಸುದೂರದಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟೀ ವಯಸ್ಕನೊಬ್ಬ ಜಪಸರದಲ್ಲಿ ಮನವಿಟ್ಟು ಓಂ ಮಣಿ ಪದ್ಮ್ಯಹಂ ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಇತರ ಯುವಕರು ನದಿಯಿಂದ ಗುಡಾರಕ್ಕೆ ನೀರು ಹೊತ್ತು ಗುಡುಗಾಡಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ನನ್ನಂತೆ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡಿದ್ದರು. ಮಿಶಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಐದು ದಿನದಿಂದಲೂ ಟಿಬೆಟೀಯರ ಸಂಗಡವೇ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಇದೇ ಮೊದಲ ಸಂಜೆ ಅವರ ಗುಡಾರಗಳ ಬಳಿ ನಿಂತು ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿದ್ದು. ಹಿಂದಿನಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಗೂ ಸ್ವಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಯಾತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಪ್ರಕೃತಿ ವೀಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗಳತಿಯರೊಡನೆ ಒಲೆಯ ಮುಂದೆ ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಕಳೆದು ಹೋಗಿತ್ತು. ಟಿಬೆಟೀ ಭಾಷೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲ ಸಂಜೆಗಳನ್ನು ಅವರೊಡನೆ ಕಳೆದು ಅವರ ಜೀವನ ರೀತಿ ನೀತಿ ಕಷ್ಟ ಸುಖ ತಿಳಿಯಬಹುದಿತ್ತು. ಅನೇಕ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ನೇರ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಈ ಭಾಷಾ ಕೊರತೆ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ನಿಂತು ಹೋಯಿತು.

ಲ್ಹಾ ಭುಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹಾಗೂ ಆಳವಿದ್ದ ಜಾಂಗ್‌ಛು ನದಿಯ ಬಲದಂಡೆಯ

ಮೇಲೆ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಕಡೆಯ ದಿನದ ದಾರಿ. ದೊಡ್ಡ ಪರ್ವತದ ಹಿರಿಯ ಏರು ಭೂತಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂದಿತ್ತು. ಈ ನಮ್ಮದಿಯಲ್ಲೇ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಕೈಲಾಸದ ಪರಿಸರದ ಪರಿಚಯದ ಗುಂಗು ಹತ್ತಿತ್ತು. ಇಂದು ಸವೆಸಬೇಕಿದ್ದ ದಾರಿ ಕೇವಲ ಹನ್ನೆರಡು ಕಿ.ಮೀ ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟಕ್ಕೆ ದಾರ್ಜಿಲಿಂಗ್‌ಗೆ ತಲುಪುವವೆಂಬ ಸಿಹಿ ಸ್ವಿ ಎಲ್ಲರ ನಡಿಗೆಯನ್ನು ನಿಧಾನಗೊಳಿಸಿತ್ತು. ಆರಾಮದ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿತ್ತು ಯಾತ್ರಿಗಳ ದಿಬ್ಬಣ.

ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದ್ದ ಏಚಿತ್ರ ನಮೂನೆಗಳ ವರ್ಣಮಯ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಅಯುತ್ತ, ವಿನಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ಬಣ್ಣದ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಸವರುತ್ತಾ ನಡೆದಿದ್ದ. ನನ್ನ ಸಂಗಡವೇ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಟಿಬೆಟೀ ಯುವಕ ಮೋಲೊ (ಮೋಲೊ? ಅದು ಅವನ ನಿಜನಾಮಧೇಯವೋ ಸಂಬಂಧ ಸೂಚಕ ಪದವೋ ಅಥವಾ ಹುಡುಗ - ಮಾಣೀ ಎಂಬತದ ಸಂಬೋಧನಾ ಪದವೋ ಇಲ್ಲವೆ ಗೆಳೆಯರಿಟ್ಟ ಗುಣವಾಚಕವೋ-ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಕರೆದಾಗ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದರೂ ಕಣ್ಣಿಂಚಿನಲ್ಲಿ ತುಟಿಯ ಮೇಲೆ ನಗೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಪದದ ಅರ್ಥ ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವನ ರಹಸ್ಯವಾಗಿತ್ತು) -ಶಾಲಂ ಶಾಲಂ ಎಂದೂ ಕೇಳತೊಡಗಿದಾಗ ಅದೇನೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ಅವನ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ನಗೆಗಡಲಿಗಿಳಿಸಿತ್ತು. ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ನೇಪಾಳೀ ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗಲೇ ಈ ಒಗಟಿನ ಉತ್ತರ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು. ಶಾಲಿಗ್ರಾಮ-ಸಾಲಿಗ್ರಾಮವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲದೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಮೋಲೋ.

‘ಶಾಲಿಗ್ರಾಮ’ -ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಸಪದದ ಅರ್ಥ ‘ಶಿಲೆಯಾದ ಕೀಟ’ ಅಂದರೆ ಕೀಟದ ಪಳೆಯುಳಿಕೆ-ಫಾಸಿಲ್. ಕೀಟಗಳು, ಸಸ್ಯಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಭೂ ಪದರದ ಭಾರದಿಂದ ಶಿಲೆಯಾಗುವುದನ್ನು ಬಹುಕಾಲದ ಹಿಂದೆಯೇ ಗುರುತಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಅದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪದವೇ ಶಾಲಿಗ್ರಾಮ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಿಯ ವಿವರಣೆ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಹೊಸದೇನಲ್ಲ. ಹಿಂದೂಗಳು ಈ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರತೀಕವೆಂದು ಪೂಜಿಸುವುದು ಬಹುಶಃ ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರದ ಸಂಕೇತವಾಗಿರಬಹುದು. ಇಂತಹ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮದ ಕಲ್ಲುಗಳು ಹಿಮಾಲಯದ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಟುಬೆಟ್‌ನ ಪರ್ವತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಈ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಟಿಬೆಟೀಯರು ಹುಡುಕಿ ತಂದು ಮಾರುತ್ತಾರೆ.

ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲೇ ವಿವಿಧ ನಮೂನೆಯ ವಿವಿಧ ಬಣ್ಣಗಳ ಕಲ್ಲುಗಳು ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕವು. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಲ್ಲಿನೊಳಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜಾತಿಯ ಕಲ್ಲು ಜೇಡರ ಬಲೆಯಂತೆ ಬಿಳಿದಾರಗಳೆದಿದ್ದ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು, ವಿವಿಧ ಖನಿಜದ ಎಳೆಗಳಿದ್ದ ಕಲ್ಲು-ಇವುಗಳ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಹಿಮಾಲಯದ ಹುಟ್ಟು ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವುದು.

ನಲದಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ನನ್ನ ಗಮನವನ್ನು ಬೆನ್ನುತಟ್ಟಿ ಸೆಳೆದ ಮೋಲೊ ಎದುರಿನ ಬಯಲನ್ನು ಕೈಚಾಚಿ ತೋರಿಸಿವ. ಕಂಡು ಬಂದಿದ್ದು ನೀಲ ನೀರ ಹಾಸು ಪರಪಾ ಬಯಲಿನಿಂದಾಚೆಗಿದ್ದ ರಾಕ್ಸ ತಾಲ್. ನನ್ನೊಡಲಿಗೆ ಬನ್ನಿರೆಂದು ರಾವಣನ ಹೃದಯ ಕರೆದಿತ್ತು. ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯ ನಡಿಗೆಯಂತರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಸುಮಾರು ೨೫. ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿತ್ತು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ

ಶುಭ ಹವೆಯು ವಿರಳವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಧೂಳಿನ, ಗಾಳಿಯ ದಟ್ಟ ಪರದೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಪ್ರವಿರವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳು, ನದಿ-ಮೈದಾನಗಳು ಸರೋವರಗಳು ಊರು ಕಟ್ಟಡಗಳು, ಮುಗಿಲ ಮೋಡಗಳೂ ಕೂಡ ಬಹಳ ಹತ್ತಿರವಿರುವಂತೆ ತೋರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ, ಹೋಲಿಸಿ ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲು ಯಾವುದೇ ಗಿಡಮರಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ದೂರವನ್ನು ಎತ್ತರವನ್ನು ಅಳಿಯುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯ. ಬೆಳದಿಂಗಳು, ಆಕಾಶಗಂಗೆಯ ಬೆಳಕೂ ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವೆನಿಸುವುದು.

ನೀರಿಗಂತೂ ಹೋಗಲಾರದೆಂದರಿತ ನಮ್ಮ ಆಸಕ್ತಿ ಕೆರಳಿಸಿದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ದಾರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೇರಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲುಗಳು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಿದ್ದ ಒಂ ಮಣಿ ಪದ್ಯದಂ ಮಂತ್ರದ ಸಾಲು ಅಥವಾ ಅದರ ತುಣುಕುಗಳು. ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ, ಮಾನಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ಬೌದ್ಧಯಾತ್ರಿಗಳು ಹರಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಮಂತ್ರಕೃತಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಯಾತ್ರೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಯಾತ್ರೆಗೆ ಬರಲಾಗದವರ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ತಂದಿರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದಿನ ಜೀವನದ ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವ ಮನೋಬಲ ಪಡೆವ ರೀತಿಯಿದು. ಅಂತೆಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ-ದನಗಾಹಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕುರಿ, ಕುದುರೆ, ಯಾಕ್ ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಕ್ಷೇಮಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಬಲಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಾಣಿಯ ಕೊಂಬನ್ನು ಹುಲ್ಲು ಗಾವಲಿನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ, ಗೋಪಾಳದೊರೆಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರದ ಕಲ್ಲುಗಳೊಂದಿಗೆ ಇರಿಸಿ ಹೋಗುವುದು. ಹಬ್ಬ ಉತ್ಸವದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೊಂಬಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದು ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಟಿಕಲಾಕೋಟ್‌ನ ಮಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಜಪಸರವನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶೆಟ್ಟಿ, ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹೊರೆಹೊತ್ತು ಬಾಗಿ ನಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೈಲಿದ್ದ ಜಪಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಮನವಿಟ್ಟ ದಳಿ ಹೆಂಗಸು, ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಗ್ರಂಥ ಪಠಣದೊಂದಿಗೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷು, ಗೊಂಪಾದ ಹೊರಜಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ್ದ ಮಂತ್ರ ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ ಕಣ್ಣು ಹಣೆಗೊತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಜನರು-ಬಹುಶಃ ಈ ಮಂತ್ರ ಪಠಣವೇ ಜನತೆಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಬಂಜರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದುರ್ಭರ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸಹನೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು!

ಕಾಲುಗಳು ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತದ ಸುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಕಣ್ಣುಗಳು ರಾವಣ ದೃದಯವನ್ನು ತಡೆಕಾಡಿದ್ದವು. ಮನಸ್ಸು ಮಣಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಬುದ್ಧಿ ಹಿಮಾಲಯ ಪ್ರದೇಶದ ಹುಟ್ಟನ್ನೇ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಸ್ಥಿತಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತಿರಲಾರದಂತಾದದ್ದು ದೃಶ್ಯದ ಹೊಟ್ಟೆ ಕಾಲಿಗೆ ಚುರುಕು ಮುಟ್ಟಿಸಿದಾಗ, ದೂರದ ದಾರ್ಚೆನ್ ಕೋಟೆ-ಅಲ್ಲ-ಗೋಡೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಾಗ. ರಾಡಿಯಂಗಳದ ಶಿಬಿರ ಅದೇ ಆದರೂ ಎನೋ ಹೊಸ ಬಗೆ-ಹಬ್ಬದ ಸಡಗರ ಇದ್ದಂತಿತ್ತು. ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಬಂದಂತೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು ಈ ಸಡಗರ, ಹೊಸತನ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿದ್ದ ಬದಲಾವಣೆಯೆಂದು. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊಸದಾಗಿ ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಪರಿಯರಿತ ಹೊಸತನವದು. ಮಾಂಧಾತ ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳು, ರಾಕ್ಷಸತಾಲ, ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತಗಳು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅನುಭಾವದ ಹೊಸ ಭಾವವದು.

ಆದಿ ಮಾನವನಿಂದ ಆಧುನಿಕ ಮಾನವನವರೆಗೆ ಏಕತಂತ್ರವಾಗಿ ಇರುವ ಬಂದಿರುವ

ಭಾವವೇ ಅನುಭಾವ-‘ಏಸ್ಟಿಕ್ ಎಕ್ಸ್‌ಪೀರಿಯೆನ್ಸ್!’ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿನ ಭವ್ಯ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ದಿಬ್ಬಾಳಿಸುವುದು. ಈ ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ ಅನುಭವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪಡೆಯಲು ಈ ಭವ್ಯ ಭಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದೇಗುಲ, ಪೂಜೆ ಎಂದು ಭವ್ಯವನ್ನು ಮಾನವೀಯ ಮಾಡುವುದು ಮಾನವನ ಮೂಲ ಸ್ವಭಾವದ ಒಂದು ಮುಖ. ನನ್ನೆಲ್ಲ ದೇಶ ವಿದೇಶ ಪರ್ಯಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಇಂತಹ ತಾಣಗಳೆಲ್ಲ! ಭಾರತ ಭೂಶಿರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡಿದ ಆಗಾಧ ಜಲರಾಶಿಯ ನಿರಂತರ ತರಂಗಗಳ ನೀಲ ಅಮಿಡತೆ ಕಡಲ ದೆಡ್ಡೆಗಳು ಭಾರತ ಭೂಖಂಡವನ್ನೇ ತಳ್ಳುತ್ತಿರುವಂತ-ನಿಸರ್ಗ ಶಕ್ತಿಯ ಪರಿಚಯವಾದುದಿಲ್ಲ. ಸುಡಾನ್, ಈಜಿಪ್ಟನ್ನಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದ್ದು ದಿಗಂತದವರೆಗೆ ಅಪ್ರಾಪ್ಯತವಾಗಿ ಹರಡಿದ್ದ ಮರಳರಾಶಿ. ಸುಡು ಬಿಸಿಲಿನ ಝಳ ದಾವಾಡಿದಂತೆ ನೆಲದಿಂದ ಮೇಲೇರಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದ ಮರೀಚಿಕೆಯ ಮರಳುಗಾಡು ಕಾಲವೇ ಕಾಲುರಿದು ಕುಳಿತಂತೆ. ಭೂಮಿ ಆಕಾರ ಒಂದಾಗಿ ಹರಡಿದ್ದ ಬಿಸಿ ಬೆಳಕಿನ ರಾಶಿ. ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಟ್ಜರ್‌ಲ್ಯಾಂಡ್‌ನಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದ ಪರ್ವತ ಪಂಕ್ತಿಗಳ ವನರಾಜಿಯ ಸಮೃದ್ಧಿ. ಸರ್ವವನ್ನೂ ಹೊಚ್ಚಿದ್ದ ಹರಿದ್ವರ್ಣದ ಜೀವಂತತೆ. ರವಿಯ ಊರ್ಜವನ್ನು ತಮ್ಮದಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹರಿತ್ ಶಕ್ತಿ! ಪೂರ್ವ ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಡುಂಬೋಲವಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಯಲುಗಳು. ಒಂದನ್ನೊಂದು ಆಹಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಜೀವಜಾಲದ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಿನ ಬಯಲುಗಳು. ಪ್ರಾಣಿ ಮಾತ್ರದ ನಶ್ವರತೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿರಂತರ ಹರಿದಿದ್ದ ಪ್ರಾಣ ಪ್ರವಾಹ. ಹಳತಾದುದನ್ನು ನೂಕಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಹೊಸತು ಜೀವಗಳ ಪ್ರವಾಹದ ಶಾಶ್ವತತೆಯ ಅರಿವಾದುದಿಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲ ನನ್ನನ್ನು ಮರುಚಿಂತನೆಗೆ ತೊಡಗಿಸಿದ ಅನುಭವಗಳೇ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿದುದು ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ ಅನುಭವ. ಅದಿ ಮಾನವ ಕಾಲದ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿತ್ತು. ನನ್ನ ಆಧುನಿಕತೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದಿರಲಿ ನನ್ನಿರವನ್ನೇ ಜಗ್ಗಾಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ ಅನುಭವವದು. ಹಳತಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ತಳ್ಳಿಕೊಂಡು ಹೊಸತೊಂದು ತುಂಬಿಬಂದ ಅನುಭವ.

ನಡು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ. ಅಡುಗೆಗೆಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲೆ ನೀರಿಡಲು ಬಾಗಿರುವಳ ಕಾಲ ಬಳಿ ಅಕ್ಕಿ ಕಾಳು ಚೆಲ್ಲಿದಂತಾಗಿ ‘ಪೊಟ್ಟಣ ಒಡೆದು ಹೋಯಿತೆ!’ ಎನ್ನತ್ತಾ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಕತ್ತೆತ್ತಿದೆ. ಕೈಲಿ ಅಕ್ಕಿ ಚೀಲ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿಯ ಗಮನವೆಲ್ಲಾ ಹೊಸಿಲ ಬಳಿ. ಚೆಲ್ಲಿದ್ದುದು ಮುತ್ತುಗಳು ನೀರಹನಿಮುತ್ತುಗಳು. ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲೇ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನೀರ ದನಿಗಳು ಚಳಿಯಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮುತ್ತುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಸಹಸ್ರ ಸಹಸ್ರ ನೀರದಾರಗಳು ಕಡಿದು ಪೋಣಿಸಿದ್ದ ಮುತ್ತುಗಳು ಉದುರಿ ಉರುಳುರುಳಿ ನೆಲದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಚೆಲ್ಲಾಡಿದವು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆ ಪುಟಿಪುಟಿದು ಸದ್ದಿಲ್ಲದ ನರ್ತನ ನಡೆಸಿದವು. ಸೊಬಗಿನ ತೌರೂರು ಕೈಲಾಸದ ಸೊಬಗಿನ ಸುರಿಮಳೆಯನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ನೋಡಲೆಂದು ಪ್ರಕೃತಿ ನಮಗೆ ನೀಡಿದ್ದ ವರವಿದು. ಭಾವುಕ ಮನದ ಆನಂದ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ತುಳುಕಿತ್ತು. ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ, ಅದರಲ್ಲೂ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಖಂಡದ ಹವಾಮಾನವೇ ಹೀಗೆ. ಯಾವ ಮುನ್ನೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಬದಲಾಗಿ ಬಿಡುವ ರೀತಿ. ನಮ್ಮ ಪ್ರವಾಸದ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳು ಬೇಸಿಗೆಯ ಕಾಲವಾದರೂ ದಿನದ ಉಷ್ಣಾಂಶ ೧೮ ಸೆ.ಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೋಡ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಗ ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಾಂಶ ಇನ್ನೂ ಇಳಿದಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿದ್ದರೂ ಕೈಲಾಸ ಮಾಂಧಾತ ಶಿಖರಗಳು ಮೋಡಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆಯೆಂಬಂತೆ ಹವೆ ಬದಲಾಗಿ

ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಈಗ ಚುರುಗುಟ್ಟುವ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮೈ ಬೆವೆತರೆ ಮರುಗಳಿಗೆಯೇ ಮೋಡ ಕವಿದು ತಣ್ಣನೆಯ ಗಾಳಿ ಬೀಸಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ತುಂತುರು ಮಳೆ ಇಲ್ಲ ಆಲಿಕೆಲ್ಲ ಮಳೆ. ಬಿಸಿಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಧಾರಾಕಾರದ ಮಳೆಯೂ ಒಮ್ಮೆ ಆಗಿತ್ತು. ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಶಾಂತಿ!

ಮಾನಸ ಪರಿಯನರಿತವರಾರು ?
ಮೋಡವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಹಿಮಸುರಿವುದಿಲ್ಲ!

ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಬಳಿ ಬಿಸಿಲಿದ್ದರೆ ೧/೨ ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಇಲ್ಲವೆ ಮೋಡ ಕವಿದ ವಾತಾವರಣ. ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರವು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗುಮ್ಮಟವಾದರೆ ದೂರದ ಮಾಂಧಾತವು ತಾಮ್ರದ ಕವಚ ಹೊದಿರುತ್ತಿತ್ತು. ದೂರದ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಕರೀಮೋಡಗಳ ಕಂಬಳಿ ಹೊದಿರುತ್ತಿದ್ದವು, ಇಲ್ಲವೆ ಮುಳುಗುವ ಸೂರ್ಯನ ಕೆಂಪು ತಳೆದು ಅಗ್ನಿ ಶಿಖರಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಒಮ್ಮೆ ಬೆಚ್ಚನೆಯ ಗಾಳಿ ಸುಳಿದು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಶೀತ ಗಾಳಿ ಬೀಸಿ ಬಿಡಿದು ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಛಾಶವೋ ತನ್ನೊಡೆಯ ನೀಲಕಂಠನಂತೆಯೇ ಕಡು ನೀಲಿ. ತನ್ನ ಗೆಳೆಯ ನೀಲಕಂಠ ನವಿಲಿನ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಬಣ್ಣದಂತೆ ಅಪರೂಪದ ಕಡು ನೀಲಿ. ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಹೀಗೆ! ಯಾರೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೂ ತನ್ನ ಮೋಡಿಯ ಬಲೆ ಬೀಸಿ ಮನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದಾಕುತ್ತಾಳೆ (ಕೆಪಿ ಕಲೆಗಾರ, ವಿಜ್ಞಾನಿವೈದ್ಯ, ಆಸ್ತಿಕ-ನಾಸ್ತಿಕ, ಲೌಕಿಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿ ಯುವಕ-ವೃದ್ಧ, ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ-ಯಾರೇ ಆದರೂ ಇವಳ ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಲೇ ಬೇಕು)

ಅಮೂರ್ತ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ, ನಿಗೂಢನಂಬಿಕೆಗಳಿಗೆ, ಅಭೇದ್ಯ ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಭೌತಿಕ ನೆಲೆಯೊಂದಿದ್ದರೆ ಆದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ನ್ಗಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ! ಶಾಂತಿಯೇ ನೆಲೆಗೊಂಡ, ಬಿಡುಬೀಸಾದ ಸೀಮೆ, ಮೇಲೆ ನೀಲಾಕಾಶ ಸುತ್ತಲೂ ಹಿಮಾವೃತ ಶಿಖರಗಳು, ಸೌಂದರ್ಯವೇ ಮಡುಗಟ್ಟಿದ ಸರೋವರಗಳು-ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳನ್ನು ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರವಿದು ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಖಂಡ. ಇಲ್ಲಿನ ಶುಭ್ರ ಹವೆಯಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತಾ ಅಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ ಮಣಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ, ನೋಡುತ್ತ ಸಾಗಿದಂತೆ ಕಡು ನಾಸ್ತಿಕನೂ ಶಿಖರಗಳ ಶಿಖರ-ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತಲೆ ಬಾಗುವನು ನದಿಗಳ ಜನನಿ ಮಾನಸಕ್ಕೆ ನಮಿಸುವನು. ನಿಸರ್ಗಾರಾಧಕನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿಯ ನಿಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಮನಸೋತು ಅವಳ ಪ್ರೇಮಿಯಾಗುವನು. ಇಲ್ಲಿಯ ಸರಳ ಸರಸ ವೃದ್ಧಯದ ಜನರ ಸಹಜ ಆದರಾತಿಥ್ಯ-ಪುರಾಣ ಕಥೆ, ಹಾಡು, ಕುಣಿತ, ನಿರ್ಬಂಧ ಸ್ವರಧಾಟಿ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಂತಕನನ್ನು ತಮ್ಮ ಜಾನಪದ ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಚ್ಚಗಾಗಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಗುಡಿಗೋಪುರ, ಕೋಟೆ-ಪೇಟೆ, ಮನೆ ಮಠಗಳು ಒಂದೊಂದೂ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪುಟಗಳಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯನನ್ನು ಇತಿಹಾಸಕಾರನನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ನೆಲ-ಜಲ ಅಂಜಬುರುಕನನ್ನೂ ಸಾದಸಮಯ ಬಾರಣದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಜೀವಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಕಲ್ಲು ತುಣುಕುಗಳು, ಹೆಗಲ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಪವಿತ್ರ ಜಲದ ಕ್ಯಾನ್‌ಗಳು, ಕೈಚೀಲದಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ವಸ್ತುಗಳು ಕ್ಯಾಮರಾದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ದೃಶ್ಯಗಳು, ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶಾಶ್ವತವಾಗುಳಿವಂತಹುದು ನಮ್ಮ ವೃದ್ಧಯದಲ್ಲಿ ಆಯ್ದಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಸ್ನೇಹಜೀವಿಗಳೊಡನಾಟದ ಅನುಭವಗಳು ಅಂದು ನಮ್ಮ ಮೊಗದಲ್ಲಿ ಕಿರುನಗೆ

ತಂದ, ನಗೆ ಹೊಸಲಾಗಿ ಹರಿದು ಪಕ್ಕ ನೋವು ತಂದ, ಅಚ್ಚರಿತಂದ ಕ್ಷಣಗಳು ಇಂದು ನನ್ನ ಲೋಕಾನುಭವದ ಖಜಾನೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದ ಮೊದರುಗಳಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳಂತೂ ಮಾನವೀಯತೆ, ಸದಬಾಳ್ವೆ, ಸರಳ ಜೀವನ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಕರುಡುಗಳಾಗಿ ಮನದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಳಿಯದಂತೆ ನೆಲೆಸಿ ಹೋದವು.

ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ಗೆ ಮರಳುವ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಾಗ ಮುಂದಿನ ಸೀಟಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಯುವಕರಿಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯವರಿಗೆ ವಿಧಾಯ ಹೇಳಿದರು. ಹೊರಗೆ ತಾಯಿಯ ಕೈಲಿದ್ದ ಮಗು ಅಪ್ಪನಿಗಾಗಿ ಕೈಬಾಚಿ ಅಳುವುದನ್ನು ಕಂಡ ತಾಯಿ ನಕ್ಕು ಗಂಡನಕಡೆಗೆ ಬೀರಿದ ಪ್ರೇಮ ಪೂರ್ಣ ನೋಟ - ಸವಿನೆನಪು. ಅಂತೆಯೇ ೧೮೦೦೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ದೊಲ್ಮಾ ಪಾಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಎದುರಾದ ಯುವಕ, ಅವನ ಕೈಲಿದ್ದ ತಿಂಗಳಾಗದ ಎಳೆಯ ಮಗು ಮತ್ತು ಅವನ ಹಿಂದೆಯೇ ನಡೆದು ಬಂದ ಹಸಿ ಮೈಯ ಹುಡುಗಿ. ಅವರಿಬ್ಬರು ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿ ಕತ್ತು ಕೊಂಕಿಸಿ ಬೀರಿದ ಮುಗ್ಧ ನಗೆ! ಬದುಕು ಹರಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಲೆಂದು ಪವಿತ್ರ ಗಿರಿಯನ್ನು ಪ್ರದಿಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರದ್ಧಾಳು ದಂಪತಿಗಳಿರಬೇಕು.

ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಕೊಸಲಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಯಾಕನ ಕೊಂಬುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಜಗ್ಗಿ ಅದರ ಮುಖವನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಿಸಿದ ಸಾಹಸ ಯುವಕನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೆರೆದ ಯೌವನೋತ್ಸಾಹದ ಕೆಂಪು - ಇವರು ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಇದೇ ರೀತಿ ಮುಖಾಮುಖಿ ಎದುರಿಸುತ್ತಾರೆನಿಸಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ಬೆಟ್ಟದ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲೆತ್ತಿಸಿ ಸೋತಾಗ ಸೋಲುಮುಖ ಹಾಕಿ ಶಪಿಸದ ಗಡಗಹಿಸಿ ನಕ್ಕು ನಮ್ಮನ್ನು ನಗೆಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ತೇಲಿಸಿದ ಯುವಕರ ಧೋರಣೆ ಅನುಕರಣೀಯವೆನಿಸಿತು.

ಊಟಕ್ಕೊಂದು ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತಮ್ಮ ಮಧ್ಯೆ ರೊಟ್ಟಿ, ಮಾಂಸದ ತುಣುಕುಗಳು, ತಿಂಡಿಗಳಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆ ಚೀಲವಿಟ್ಟು ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ವರ್ತುಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೈಯನ್ನು ಹೊರಚಾಚಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಎಳೆಂಟು ಜನ ಟಿಬೆಟೀಯರು ಹರಟುತ್ತಾ ಒಂದೊಂದೇ ತುಂಡನ್ನು ಬಾಯಿಗಿಟ್ಟು ಜಗಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ನಿಂತು ನೋಡಲು ಸೇವಂತಿಗೆ ಹೂವಿನಂತೆ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಕಂಡು ಬಂದರು. ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೊಂದಾಗಿ ಒಂದೇ ಚೀಲದಿಂದ ತಿಂದ ರೀತಿ ಸೌಹಾರ್ದತೆಯ ಕುರುಹಾಗಿತ್ತು.

ದಾರ್ಚೆನ್‌ನ ಅಂಗಡಿಯೊಂದರ ಒಡತಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೈಸನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ತಾವೂ ತಮ್ಮ ಮುರುಕು 'ಇಂಗ್ಲೀಷ್' ಬ್ಲಾನವನ್ನು ಪದರ್ಶಿಸಿದ 'ಯಜಮಾನರು' ಫೋಟೊ ತೆಗೆಯುವೆನೆಂದಾಕ್ಷಣವೇ ಕೂಡಹಂದು ತಲೆಯಾಡಿಸಿ, ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ತರುಬಿಕೊಂಡು ಒಳನಡೆದ ರೀತಿ ಅಚ್ಚರಿ ತಂದಿತ್ತು.

ಫೋಟೊ ತೆಗೆಸಿಕೊಂಡವರ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಛಾಯಾಚಿತ್ರ ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಬಿಡುವುದರಿಂದ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಾವಿಗೆ ನಿಕಟವಾಗುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಹಳ್ಳಿಗರ ನಂಬಿಕೆ. ಫೋಟೋ ಬಗೆಗಿನ ಭೀತಿಯ ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಭವ ಜೈದಿಯಲ್ಲಾಯಿತು. ಅಪರಿಚಿತರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದಿರಲೆಂದು ದೇವರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದ್ದ ಅರು ತಿಂಗಳ ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಲೆಂದು ಒಳಹೊಕ್ಕೆವು. ಹಿಂದೆಯೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಗುಡ್ಡುತ್ತಾ ಬಂದ ಎಂಟು ವರ್ಷದ ಹುಡುಗ ತಂಗಿಯನ್ನು ನಮ್ಮಿಂದ ಮರೆ ಮಾಡಲು ಅದರ ಮೇಲೆಯೇ ಮಲಗಿದ. 'ನಿನ್ನದೂ ಫೋಟೊ ತೆಗೆಯುವೆ' ಎಂದು ಕ್ಯಾಮರಾ

ಪ್ರಕೃತಿ ಸುಂದರತೆ ಹಿರೇನಾಡಿನಲ್ಲಿ

ಹಿರೇನಾಡಿನ ಸುಂದರತೆ ಹಿರೇನಾಡಿನಲ್ಲಿ

ಪ್ರಕೃತಿ ಸುಂದರತೆ ಹಿರೇನಾಡಿನಲ್ಲಿ

ಹಿರೇನಾಡಿನ ಸುಂದರತೆ ಹಿರೇನಾಡಿನಲ್ಲಿ

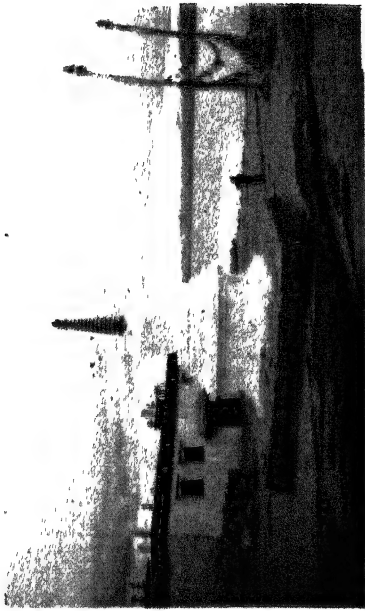
ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು

ಶ್ರೀ ಮಹಾದೇವೇ ನಮಃ

ನೀರನ್ನು ಪರ್ಮಿಟಿಯಂನಿಗೆ ಹೊಮ್ಮಿ ಬಾರಿ, ಕ್ಲೋರೈಡ್ ಹೀಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಸರಿ?

ಈ ದೌರ್ಲಾಭದಲ್ಲಿ ಸುಗಂಧ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಅ ದಾಂಡೆಮುಳ್ಳಿ, ಕೈಲಾಸ ಶಿವರ

ಹೊಳೆಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಮೇಲಿನ 'ಕೋಟೆ'

ಗೌರಮ್ಮನವರ ಗೌರಮ್ಮ

ಗೌರಮ್ಮನವರ ಗೌರಮ್ಮನವರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗೌರಮ್ಮ

ಗೌರಮ್ಮನವರ ಗೌರಮ್ಮನವರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗೌರಮ್ಮ

ಕೆಲವು ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಮೂಲ' ಸಮೀಪ

ಮೂಲ ಕೆಲವು ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಮೂಲ' ಸಮೀಪ ಇರುವುದು

ಕೆಲವು ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಮೂಲ' ಸಮೀಪ

ಕೆಲವು ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಮೂಲ' ಸಮೀಪ

ತಿಗೆದಾಗ ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಕೋಪ- ಭಯ ನೋಡತಕ್ಕದಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವಾರಿ ಸ್ವಾರಿ! ಎನ್ನುತ್ತಾ ಒಂದೆಡೆವು ಸಭ್ಯರಂತಿದ್ದ ನಾವು!

ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಬರುವಾಗ ಸಂಗಡದಲ್ಲೇ ನಡೆದಿದ್ದ ಟಿಬೆಟೀ ಯುವಕ ಮೋಲೋ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರವನ್ನು ತೋರಿಸಿ 'ಓಂ ನಂ ಶಿವಾ' ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ನಾನು ನಕ್ಕು 'ಹರ ಹರ ಮಹದೇವ' ಎಂದು ಆ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಬೊಟ್ಟು ಮಾಡಿದೆ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ 'ಓಂ ನಂ ಶಿವಾ' ಎಂದು ಗೋಣು ಹಾಕಿದ. ಜೈ ಶಿವ ಶಂಕರ , ಜೈ ಭೋಲೆನಾಥ , ಜೈ ಕೈಲಾಸ ಪತಿ ಮುಂತಾದ ಶಿವನಾಮಗಳನ್ನು ದೇಳಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಅವನ 'ಓಂ ನಂ ಶಿವಾ' ಏರುದನಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಸುತ್ತದೆ.

ಕಿರುತೊರೆಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಈರುಳ್ಳಿಯಂತಹ ಗಡ್ಡೆಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಧಳಿ ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳು ನಾವು ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಕತ್ತಿ ನೋಡಿ ಮುಗ್ಧಕ್ಕು ತನಗಾಗಿ ತೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಂತೆಯನ್ನು ನಮ್ಮೆಡೆಗೆ ಚಾಚಿ(ಕೊಡುಗೆಯಂತೆ) ತೆಗೆದುಕೊ ಎಂಬಂತೆ ಕೊಟ್ಟ ರೀತಿ, ಮನ ಮುಟ್ಟುವ ಸಜ್ಜನಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಧಳಿಗರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ, ಕೊಟ್ಟು ತಿನ್ನುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಇಲ್ಲೂ ಕಂಡು ಬಂದಿತು.

ದೊಟ್ಟಪಾಡಿಗಾಗಿ ದಾರ್ಜಿನ್ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕಿದ್ದ ಹುಡುಗಿಯರಿಬ್ಬರು ಸಂಜೆಗೆ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಬಂದು ಎದುರಿನ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತರು. ನಮ್ಮೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲು ೧೦-೧೫ ನಿಮಿಷ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಕಡೆಗೆ ನಗುತ್ತ ಕೈಕುಲುಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣೆಬೊಟ್ಟಿನ ಪ್ಯಾಕೆಟ್‌ನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಎದ್ದು ಹೋದರು. ತೆರೆದ ಮನಸ್ಸಿನ, ಬಿಚ್ಚು ಹೃದಯದ, ಸಂಭಾಷಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದ ಯುವಾವಸ್ಥೆಯ ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ನಮೂನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು ಆ ಯುವತಿಯರು.

ಕೈ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿ ನೂರರ ಎಣಿಕೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಸಿದ್ದ ಮಹಿಳೆ ಚೌಕಾಸಿ ಮಾಡುತ್ತಾ 'ಕಡಿಮೆ ಬೆಲೆಗೆ ನನ್ನ ಕೊರಳು ಕೊಯ್ಯ ಬೇಡ' ಎಂದು ನಾಟಕೀಯವಾಗಿ ನಟಿಸಿ ನಮ್ಮ ಜೇಬು ಕೊಯ್ದು ಜಾಣೆ. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆಂಪು ಮಣಿ ಸರವನ್ನು ಮುಘತ್ತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಬಹಳ ದಳೆಯ ಸ್ನೇಹಿತೆಯಂತೆ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಬೆನ್ನುತಟ್ಟಿ ನಯದಲ್ಲೇ ಟೋಪಿ ಹಾಕಿದ ಚತುರೆ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಗೆಳತಿಯಾಗಿ ಹೋದಳು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಭಾವಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದು.

ಹಲವಾರು ನದಿಗಳು ಉಪನದಿಗಳು, ತೊರೆಗಳು ನೇಯ್ದ ಜಲಜಾಲವಿದ್ದರು ಬರಡಾಗಿ ತೋರುವ ನ್ಯಾಂಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶ. ಈ ಬರಡಿನಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಕೂಡುಕೊಂಡ ಜೀವಜಾಲ. ಈ ಜೀವಜಾಲವನ್ನೇ ನಂಬಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನರೀತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡ ಟಿಬೆಟೀ ಅಲೆಮಾರಿ ಜನಾಂಗ. ಈ ಅಲೆಮಾರಿಗಳಿಗೆ ಭೌತಿಕ ನೆಲೆ ಜೈವಿಕ ಆಸರೆ ಯೊಂದಿಗೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ-ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ನೆಲೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪರಿಸರ. ಮಾನವ ಕುಲದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೇ ಮೊದಲ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ತೆರೆದು ಓದಿದಂತಾಗಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಮೂಲವನ್ನೇ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಂತಾಗಿತ್ತು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಎಂಟು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ನೇರ ಸ್ಪಂದಿಸುವಷ್ಟು ಚೈತನ್ಯ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಜೊತೆಗೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಜೀವನ ರೀತಿ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಿರುಪರಿಚಯವಾಗಿ ಅದರ

ಬಗ್ಗೆ ಕುತೂಹಲವೂ ಬಳಿದಿತ್ತು. ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲಿಟ್ಟ ದಿನದ ಭಯ-ಆತಂಕ ಲವಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು. ಇನ್ನುಳಿದ ಮೂರು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟೀಯರೊಡನಾಟ ಮುಗಿಯುವುದೆಂಬ ವಿಚಾರದಿಂದಾಗಿ ಇವರೊಡನೆ ಆದಷ್ಟು ಬೆರೆತು ಸವಿ ನನಸಿನ ಬುತ್ತಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವಾಸ ಹಿಂದಾಗಿತ್ತು.

ಮುಕ್ತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ನ ಬುರಾಂಗ್ ಹೋಟೆಲಿಗೆ ಮರಳಿದವು. ಅದೇ ಪೇಮಾ, ಸುಸಾನ್ ಅದೇ ಊಟದ ದವಾರ, ದುಂಡು ಮೇಜು ಕುರ್ಚಿಗಳು. ಅದೇ ಬೋಗುಣೆ ಚಮಚ ಕಡ್ಡಿಗಳು. ಆದರೆ ಅಂದಿನಂತೆ ಇಂದೂ ನಮ್ಮನ್ನು ತನಗಿಷ್ಟ ಬಂದ ಕಡೆ ಕೂರಿಸಿಲು ಪೇಮಾ ಅಸಮರ್ಥಳು. ಇಂದು ನಾವಲ್ಲಾ ಗುಲ್ಲೆಬ್ಬಿಸಿ, ಅವಳನ್ನೂ ನಗಿಸಿ, ಅಡುಗೆಯ ಕೋಣೆಗೇ ನುಗ್ಗಿದವು. ರಾತ್ರಿಯಡುಗಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಾವೇ ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗೆ ರಜಾ ಕೊಟ್ಟವು. ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಮತ್ತು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿದ್ದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೇ ಖಿಚಡಿ, ಸಾಗು, ರೋಟಿ, ಜೇಲೇಬಿ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೂ ಉಣ ಬಡಿಸಿದವು. ಈ ಅವಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಮನಸಾರೆ ಅರ್ಪಿಸಿದೆವು.

ದಾರ್ಜಿನ್‌ನ “ಶಾಪಿಂಗ್ ಕಾಂಪ್ಲೆಕ್ಸ್”

ಹೂಣರೊಡನಾಟದಲ್ಲಿ

ರಾಗಿ ಮುದ್ದೆಯ ನುಂಗಿ ನಲಿದು ಬಾಳ್ವಾತಂಗೆ
ಕಾಗೆ ಕದ್ದುಣುವ ಭಕ್ತವ ಕಂಡು ಕರುಚೆ?
ನೀಗುವುದು ಹಸಿವನ್ ಉಣಿಸೆಂತಪ್ಪದಾದೊಡಂ
ಬಾಗಿಸದಿರಾತ್ಮವನು- ಮಂಕುತಿಮ್ಮ
(ಮಂಕುತಿಮ್ಮನ ಕಗ್ಗ-ಡಿ.ವಿ.ಜೆ)

ಮಂಕುತಿಮ್ಮನ ಈ ನೀತಿಯನ್ನು ಹದಿನಾರಾಣೆ ಸತ್ಯವಾಗಿಸಿದ ಜನಪದವೇ ಟಿಬೆಟ್. ಐಹಿಕ ಧನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆಮುಷ್ಮಿಕ ಧನಕ್ಕೇ ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ನಾಡಿದು. ನಿಸರ್ಗದೊಡನೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯ ಬಾಳು ಬೇಕೆಂದು ತನ್ನದೇ ದಾರಿಹಿಡಿದು ಹಿಂದುಳಿದಿರುವ ದೇಶವಿದು. ದೇಹಬಲ ತೋರಿ ಆಕ್ರಮಿಸಿದ ಪರಕೀಯ ಸರಕಾರಕ್ಕೆದುರಾಗಿ ಆತ್ಮಬಲ ತೋರಿ ಸೆಟೆದು ನಿಂತಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿದು. ಪ್ರಗತಿ ಎಂಬ ಪುಟ್ಟ ಮರುಷ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಿಸಿರುವ ಜನಮಂಡಳವಿದು. ಧಾರ್ಮಿಕ ಗುರುವೇ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುರುವೂ ಆಗಿರುವವನ ಕೈಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಸಾರಥ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಈ ಶಿಷ್ಯ ಸಮಾಜ ಇತರರಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿ, ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ತೋರುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಆದರೆ ಎರಡು ವಾರಗಳ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಈ ಶಿಷ್ಯ ಸಮಾಜದ ಕೆಲವು ಮಗ್ಗುಲುಗಳನ್ನು ಮುಖಾಮುಖಿ ಕಂಡಾಗ ಈ ಸಮಾಜವೇ ಸಹಜತೆ, ಸರಳತೆ ವಾಸ್ತವತೆ, ಮಾನವತೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪವಾಗಿದ್ದಂತೆನಿಸಿತು.

ಒಂದು ನಾಡಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅದರ ಪರಿಸರ-ಚಿಟ್ಟಿ ಬಯಲುಗಳು, ಗಿಡಬಳ್ಳಿ, ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳು ಚಿತ್ರಿಸಿದರೆ, ಆ ನಾಡಿನ ಒಳಮರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನಾದಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿನ ಜನತೆ ಮಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಡೆನುಡಿಯಲ್ಲಿ, ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ, ವೇಷಭೂಷಣಗಳಲ್ಲಿ, ಆಟಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ, ಹಬ್ಬ ಸಂಭ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ, ಹಾಡುಹಸಗಳಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆಯ ಸ್ಮಾರಕಗಳಲ್ಲಿ, ದೇಗುಲ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ, ವಾಸದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನತನವನ್ನು ಮೆರೆಯುತ್ತದೆ, ಅಂತರ್ಯಮನ್ನು ತೆರೆದಿಡುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಇಣುಕುನೋಟಕ್ಕೊಟ್ಟರೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಸಲ ಆ ನೆಲದ ಜಾನಪದ ಸೊಗಡು ಬೀಸಿ ಬಂದು ಪ್ರವಾಸಿಗನನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕರಗಿ ಓಗೊಡುವ ಕರಾಳಗೊಂದಿಗೇ ಈ ಅಂತರ್ಮುಡಿತಿಕ್ಕೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಮನವೂ ಇದ್ದರೆ, ಅಂತರಾಳಕ್ಕಿಳಿದ ಸಂವೇದನಾಶೀಲ ಹೃದಯವಿದ್ದರೆ ಪ್ರವಾಸದ ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರವಾಸಿಗ ವಿಶ್ವಮಾನವನಾಗಿ ವಿಶ್ವಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಆವಾಸನಾಗಬಲ್ಲ.

ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ನಿಸರ್ಗದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದೆ, ಎಂಟು ದಿನಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿನ ಮುಗ್ಧ ಜೀವಿಗಳೊಡನಾಟದಲ್ಲಿ, ಮೌನ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದೆವು. ಪುಟಗಟ್ಟಲೆ ಪದಗಳನ್ನೊದುವುದಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ, ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಉಪನ್ಯಾಸ ಕೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ,

ರೀಲುಗಟ್ಟಲೆ ಚಲನಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆ ನಡೆದಿತ್ತು. ಟಿವಿಚಿನ್ನ ಸಮಷ್ಟಿ ಮನವು ಪ್ರವಾಸಿಗನ ವ್ಯಷ್ಟಿಮನಕ್ಕೆ ಗುಟುಕಿತ್ತು.

ಈ ಪ್ರವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂಗತಿಯಿಂದರೆ ಎರಡು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಅಂಶಗಳು ಟಿವಿಚಿನ್ನ ಜನಜೀವನವನ್ನು ರೂಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿರುವ ಸಂಗತಿ. ಒಂದು ಇಲ್ಲಿನ ಶೀತ ಹವೆಯಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು, ಪರಿಸರದಲ್ಲಿನ ಶೂನ್ಯತೆ -ಖಾಲಿತನ. ಸಸ್ಯ ಹರಿತ್ರೇ ಇಲ್ಲದ, ಕ್ರೂರವನಿಸುವ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ ನೀಡುವ ಅಪರೂಪದ ವಸತಿ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು ಬದುಕು ನಡೆಸುವುದು ಒಂದು ಪವಾಡವೇ ಸರಿ. ನೀರಿನಾಸರೆಯೇ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿ ಸಿಂಹಾಸನ, ಮೈ ಬಿಚ್ಚಿಗಿಡಲಿಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಲೀರುವಲೇ ಇಲ್ಲದಾಗ, ಹೊಳೆ ಹರಿದಿದ್ದರೂ ಬೆಳೆಯೇ ಬೆಳೆಯದಂತಹ ಬಂಜರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವನ ನಡೆಸಬೇಕಾದಾಗ ಬದುಕುಳಿದು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯನ್ನು ಕಾಣುವುದೇ ಒಂದು ಪವಾಡವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹುದೇ ಜೀವನ ನಡೆಸುವ ಟಿವಿಚಿನ್ನ ಅಲೆಮಾರಿ ಜನಾಂಗದವರಿಗೆ ನಗರ-ನಾಗರಿಕತೆಗಳು ಸಮಾಜವನ್ನಾಳುವ ಧರ್ಮ-ಕರ್ಮಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಬರೀ ಬಾಯಿಮಾತುಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆಯುವುದೆಂದರೆ ಬದುಕಲು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ಮಿತ್ಯವ್ಯಯತೆ ಪರಸ್ಪರ ಅನುಸರಣ ಮತ್ತು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತೆ. ಇಲ್ಲಿನವರಿಂದ ಪೂಜ್ಯತೆ -ಪಡೆದವುಗಳೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗೋಚರ ಅಗೋಚರ ಶಕ್ತಿಗಳು. ಹಿಮಪಾತ, ಬಿರುಗಾಳಿ, ಭೂಕುಸಿತ, ಭೂಕಂಪ, ಪ್ರವಾಹ, ಅತಿಶೀತ ಹವೆ, ದಟ್ಟ ಮಂಜಿನ ದಾರಿತಪ್ಪಿಸುವ ಬೀಳಿ ಮುಸುಕು. ಎಲ್ಲವು ದೈತ್ಯಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕಗಳಾಗಿ, ಶಕ್ತಿಯ ಆವಾಸ ಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿ ಪೂಜನೀಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ದೃಢಕಾಯರು, ಕಷ್ಟ ಸಹಿಷ್ಣುಗಳು, ನಿಸರ್ಗದ ಅಗು-ಹೋಗುಗಳಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಸ್ಪಂದಿಸುವವರು. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಾಳುವವರು. ಸಂಕಷ್ಟಗಳ ಸಮುಖದಲ್ಲೂ ಹಸನ್ಮುಖಿಯಾಗಿ ಅವಕಾಶ ದೊರೆತಗಾಲೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮಾನವ ಸಹಜ ಸೌಂದರ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೆರೆಸುವವರು.

ದಾರ್ಚಿನಿಂದ ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ನಮ್ಮ ಪ್ರವಾಸದ ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಸಿಂಹಾಲೋಕನ ಮನದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ಬಸ್ಸು ಬಳಸು ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಓಡಿತ್ತು. ನ್ನಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ (ಕೈಲಾಸಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶದ) ಹಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಿಯಬೇಕಿದ್ದ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳೀಕರು ದಾರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ನಂತರ ಜೈದಿಯಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸು ಹತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರನ್ನು ಇಳಿಸುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ನಮಗೂ ನ್ನಾರಿಯ ದರ್ಶನವಾಗಿತ್ತು. ಅದೇ ಮೂನ್‌ಲ್ಯಾಂಡ್ ಸ್ಥೇಪಿತ ತಗ್ಗು ದಿಣ್ಣೆಗಳು; ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಯಾಕ್ ಉಣ್ಣೆಯ ಕಪ್ಪು, ಗುಡಾರಗಳು; ಬೆಟ್ಟದ ಮಗ್ಗುಲಿನ ಎಂಟುತ್ತು ಮನೆಗಳ ಹಳ್ಳಿಗಳು; ಖುಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ನಿಂತ ಚೋರ್ಟೆನ್‌ಗಳು ಪುಟ್ಟ ಗುಡಿಗಳು, ಇವಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮಣಿಮಂತ್ರದ ಒಣ್ಣುಬಣ್ಣದ ತೋರಣಗಳು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರಾಡುತ್ತ ಇದು ಟಿಬೆಟ್‌ನ ಪವಿತ್ರ ನೆಲ ಎಂದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರಿದ್ದವು. ಈ ಚೋರ್ಟೆನ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ತೋರಣಗಳು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಕಾಶಕ್ಕೇರಲು ಹೆಣೆದವರೆ, ಹಳ್ಳಿ, ಹಳ್ಳಿಯದಾರಿ, ಮನೆಮಾಡುಗಳ ಭೂಮಿಯೊಳಗೇ ಬೈತಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದವು.

ರಭಸವಾಗಿ ಬೀಸಿಬರುವ ಚಳಿಗಾಗಿ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯಲು ಮನೆಗಳನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ, ಅತಿ ಎತ್ತರಕ್ಕೇರಿಸಿದೆ, ನೆಲಕ್ಕುಟಿದಂತೆ ಕಟ್ಟುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯ ಮಣ್ಣು, ಒಣಹುಲ್ಲು, ಮರದ ತೊಲೆಗಳ (ಭಾರತ ನೇಪಾಳದಿಂದ ಬಂದ ಮರವು) ವಿವಿಧ ಕಂದು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದಾದ ಟಿಬೆಟೀ ಮನೆಯಾಗಲಿ ಗೊಂಪಾ ಆಗಲೀ ಸುತ್ತಲಿನ ಮರಭೂಮಿಗಿಂತಹ ಪರಿಸರದ ಒಣ ಕಂದು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ರಂಗು ಕಾಣಬರುವುದು ಅದರ ಕಿಟಕಿಗಳಲ್ಲಿ, ಕಿಟಕಿಯ ಸುತ್ತಲು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಬಳಿದ ಕೆಂಪು ನಂತರ ಕಪ್ಪಾದ ಚೌಕಟ್ಟು, ಮೇಲಿನ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಎಳೆದ ಕರಿ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಸೋಗೆ ತೆಗೆದ ಕಾಡಿಗೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಈ ಕಿಟಕಿಗಳು ನಿಜಕ್ಕೂ ಟಿಬೆಟೀ ಹೃದಯದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹೊರ ಸೂಸುವ ಕಣ್ಣುಗಳೇ! ಈ ಮನೆಗಳೊಳಗೆ ಉಣ್ಣೆಯ ಕಪ್ಪು ಗುಡಾರದೊಳಗು ಕೂಡ ಟಿಬೆಟಿಯನ ಕಲ್ಪನಾಲೋಕವೇ ತೆರೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಗದ ಗಿಡಮರಗಳು ಬಳ್ಳಿಹೂಗಳು ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳು, ದೇವದಾನವರು, ಯಕ್ಷಕನ್ಯೆಗಳು, ಅರಮನೆ ಉದ್ಯಾನಗಳು, ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೈದಾಳಿರುತ್ತದೆ. ರಂಗಿನ ಹಬ್ಬವೇ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ, ಮೇಲ್ದಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ; ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ತೊಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿದ ನಕಾಶೆಗಳಲ್ಲಿ; ತೂಗುಬಿಟ್ಟ ಛಂಕಾಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಚಿನ, ಹಿತ್ತಾಳೆಯ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ; ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೆಂಚುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಸಿದ ಹಾಸುಗಳಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟಿಯನ ಕಲಾವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿನ ಆಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮನಗಾಣಬಹುದು. ಟಿಬೆಟಿಯನ ದುರ್ಭರ ಪರಿಸರದ ಬದುಕಿಗೂ ಅವನೊಳಗಿನ ಕನಸಿನಲೋಕಕ್ಕೂ ಇರುವ ತುಯ್ತು ಮನೆಯೊಳಗಡಿಯಿಟ್ಟಾಕ್ಷಣ ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಸೆರಲುಂಗ್ ಗೊಂಪಾದೊಳಗೆ ಜೈದಿ ಶಿಬಿರದ ಮೇನಜರ್ ಮನೆಯೊಳಗೆ ದಾರ್ಜಿನ್ ಮನೆ ಅಂಗಡಿಯಾದ ಗುಡಾರದೊಳಗೆ ಹೋದಾಗ ಇದರ ನೇರ ಅನುಭವವಾಗಿತ್ತು.

ಒಂದೊಂದು ಹಳ್ಳಿ ಬಂದು ಬಸ್ ನಿಂತಾಗಲೂ ಇಲ್ಲಾದರೂ ಇಳಿದು ಹೋಗಿ ಒಂದು ಮನೆಯನ್ನು ನೋಡುವ ಎಂದು ಗೈಡ್ ಡೇವಿಡ್ ಗೆ ವರಾತ. ಟಕಲಾಕೋಟ್ ಸಮೀಪಿಸಿದಂತೆ ಅದರ ಅಂಚಿಗಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ೧೫೦-೨೦೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸಿಂಜಿಂಗ್ ಗೊಂಪಾ ದೂರದಿಂದಲೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿತ್ತು. ಸಹಯಾತ್ರಿಯೊಬ್ಬರ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಈ ಗೊಂಪಾದ ಬಗೆಗೆ ಓದಿದ್ದ ವಿವರಗಳು ಕುತೂಹಲ ಕರಳಿಸಿದ್ದವು. ಕಡೆಯ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂದು ಡೇವಿಡ್ ಗೆ ನಮ್ಮ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದವು ಸರ್ಕಾರದ ಪರವಾನಗಿ ಇಲ್ಲದೆ ನೀವು ಕೇಳಿದಲ್ಲಿಗೇ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಅನುಮತಿ ನನಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಗೊಂಪಾದಷ್ಟೇ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾದ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಖೋಜಾರ್ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ. ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ ನೀವೇ ಹೇಳಿರುವಂತೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಉದ್ಧ ಉದ್ಧ ಉತ್ತರ ಹೇಳುವೆ. ಸರಿಯೆ?' ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ನೇರ ಬುರಾಂಗ್ ಹೋಟೆಲಿಗೆ ತಂದಿಳಿಸಿದ.

ಖೋಜಾರ್ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ೧೦ ಗಂಟೆಗೆ ಹೊರಡಬೇಕಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಧಾವಂತವಿಲ್ಲದ ತಯಾರಾಗಿ ಸಾಸಿವ ಎಣ್ಣೆಯ ಉಪಹಾರ ಮುಗಿಸಿ ಹೊರಬಂದರೆ ನತ್ತಿ ಸುಡುವ ಬಿಸಿಲು, ಟೊಪ್ಪು ಧರಿಸಿ ಶರಾಯಿಸುತ್ತಾ ಕಾದೇ ಕಾದೆವು ಬಸ್ಸಿಗಾಗಿ. ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆ ಕೈಗಡಿಯಾರವನ್ನು

ನೋಡಿ ಮುಖ ಸಿಂಡರಿಸುವ ನಮ್ಮ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಹೋಟೆಲಿನ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗೆ ವಿನೋದ. ನಾ ಕಂಡ ನ್ನಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರು ನಮ್ಮಂತೆ ದೈನಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳಿಗೆ ದಿನವನ್ನು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿಸಿ ಗಡಿಯಾರದ ಮುಳ್ಳಿಗೆ ಮೂಗು ಕೊಟ್ಟು ಎಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವವರಲ್ಲ. ಕಾಲವೇ ಇವರಿಗಾಗಿ ಕಾದಿರುತ್ತದೇನೋ! ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಏರುತ್ತಿದ್ದ ಅಸಹನೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ ಗೈಡ್‌ಗಳು ಡೇವಿಡ್ ಮತ್ತು ಜಾನ್, ಹೋಟೆಲಿನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಲಾರಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಏರಿಸಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟರು. 'ಬಸ್ ಬರುದಿಲ್ಲವೇ?' ಎಂದಾಗ 'ನಿನಗೆ ಬಸ್ ಬೇಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾದು ಕುಳಿತಿರು. ಬಸ್ ಬಂದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿ ಕೊಳೆತುಕೋ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಖೋಜಾರ್ ನೋಡಿಬಂದು ನಿನಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತೇವೆ' ಎಂದ ಡೇವಿಡ್. ಈ ಭೂಪ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಯಾನು ಅನಿಸಿ ಮರುಮಾತಿಲ್ಲದೇ ಲಾರಿ ಏರಿ, ಚಕ್ಕಮಕ್ಕಳೇ ಹಾಕಿ ಕುಳಿತದ್ದಾಯಿತು. ಈ ಟಿಬೇಟಿಯರೇ ಹೀಗೆ. ಇವರಿಗೆ ಜೀವನ ಎಂತಹ ಪಾಠ ಕಲಿಸಿದೆ ಎಂದರೆ ಗುರಿ ಮುಟ್ಟುವ ಕಡೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗಮನ. ಸಾಧನವು ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ ಕೆಲಸವಾದರೆ ಸರಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದುಡ್ಡಿಗೆ, ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಂತಹ ಮಹತ್ವವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಏನಿದ್ದರೂ ಮಾನಸವಿಗೆ, ಅವನ ಮಾನವೀ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ, ಆ ಚೈತನ್ಯದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಆ ಚೇತನವನ್ನು ಕಾಲವಾಗಲೀ ಹಣವಾಗಲೀ ಐಷಾರಾಮದ ಅತೀ ಆಶೆಯಾಗಲಿ ದಾಸರನ್ನಾಗಿಸಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವರಿಗೆ ಚೀನಾದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ನಿಲ್ಲಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಲಾರಿ ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತು ಇದಮಿತ್ತ್ಯಮ್ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟು ಮನಸಿನಿಂದ ಲಾರಿ ಪ್ರಯಾಣದ ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸಿದ್ದೆವು. ಲಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡುವಂತಾಯಿತೇ ಎಂಬ ದುಮ್ಮಾನದಲ್ಲಿ ದ್ದರೆ ಸುತ್ತಲಿನ ನೋಟದಿಂದ, ಸಹಯಾತ್ರಿಗಳ ಮೋಜು ಮಸ್ತಿಯಿಂದ ವಂಚನೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದೇವು. ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ನಿಲುವು ರಚನಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವ ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಊರುಗೋಲಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಟಿಬೆಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯೋಗವಾಗಿ ನಾನು ಕಲಿತ ಪಾಠ. ಯಾತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಕೆಲ ಟಿಬೇಟಿಯರೂ ಲಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿದರು. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಲಾರಿ ಸವಾರಿ ಒಳಿತಾಗಿತ್ತು. ಸ್ಥಳೀಕರು ನಮ್ಮನ್ನು ಪರಿಕೀಯರಂತೆ ಕಾಣದೆ ತಮ್ಮದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಅಂದಿನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾವೂ ಅವರ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬವಣೆಯಲ್ಲಿ ಸರಸದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾಗಿದ್ದೆವು.

ಮಕ್ಕಳು ಮಣ್ಣಿನ ಜಿಗುಟೇ ಇಲ್ಲದೆ ಒಣಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಜಾರುತ್ತಾ ಧೂಳೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಾ ಲಾರಿ ಸಾಗಿತ್ತು. ಹಾದಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ನೆಟ್ಟಿದ್ದ ಆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪೆಮಾ (ದೇವಾದರು ಬಗೆಯ) ಗಿಡಗಳು, ಇಲ್ಲವೆ, 'ಚಾಂಗ್ಮಾ' (ವಿಲ್ಲೋ ಜಾತಿಯ ಗಿಡಗಳು) ಬೆಟ್ಟದ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಆತುನಿಂದ ಹಳ್ಳಿ ಮನೆಗಳು, ಅವುಗಳ ಮುಂದೆ ಒಂದರಡು ಪೆಮಾ ಗಿಡಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಹಸಿರು ನೀರು ಇಲ್ಲದೆ, ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ರಕಾರ ಅರ್ಧದಲ್ಲೇ ಕೈಬಿಟ್ಟ ಅಪೂರ್ಣ ಚಿತ್ರದಂತಿತ್ತು. ಸುಮಾರು ೨೫ ಕಿ. ಮೀ.ನ ಈ ಪ್ರವಾಸ ನಮ್ಮನ್ನು ಟಿಕಾಲೋಟ್‌ನಿಂದ ಖೋಜಾರ್‌ಗೆ, ೨೦ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೪ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದಿತ್ತು. ಒಂದು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟ್ ಟೈಮ್ ಮೆಶಿನ್ ಇದ್ದಂತೆ. ಕೆಲವೇ ತಾಸುಗಳ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಮಾನವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ವಿಕಾಸದ ಯಾವುದೇ ಶತಮಾನಕ್ಕಾದರೂ ಜಾರಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅಷ್ಟೇಕೆ, ಮಾನವ ವಿಕಾಸದ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ

ಸುಯುಕ್ತರು, ಕೈಲಾಸದಂಗಳಕ್ಕಿಳಿದರೆ! ಎಲ್ಲ ಕಾಲದ ನಮೂನೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಜೀವಂತವಾಗಿರುವುದು ಚಿಚ್ಚಿನ ವಿಶೇಷತೆ.

ಸುತ್ತಲೂ ಎದ್ದು ನಿಂತ ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವೆ, ಕರ್ನಾಟಿ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಖೋಜಾರ್ ದೇವಾಲಯ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಸಾಧಾರಣ ಮನೆಯಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬಣ್ಣದ ಗೋಪುರದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವಜ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟಿದ್ದ ತೋರಣಗಳು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಉತ್ಸವದ ಬೆಡಗು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದವು. ಹೊರಪ್ರಾಕಾರದ ಎತ್ತರದ ಗೋಡೆಗೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲನ್ನು ಕತ್ತಲು ಒಣೆಯನ್ನು ತಡವುತ್ತಾ ದಾಟಿ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಪ್ರಾಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗಲೇ ಅದರ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ನಮ್ಮ ಅರಿವಿಗೆ ಬಂದದ್ದು.

ಖೋಜಾರ್ ದೇವಾಲಯದ ಮುಖ್ಯ ಹಜಾರ 'ದುವಾಂಗ' ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಗರ್ಭಗೃಹದಂತೆ. ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಬರಲು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಒಣೆಯಿದೆ. ಅಷ್ಟಧಾತುವಿನಿಂದಾದ ಕಲಾತ್ಮಕ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಮೂರು ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಭೋಧಿಸತ್ವರ ಸುಂದರವಾದ ಮೂರು ಬೆಳ್ಳಿ ವಿಗ್ರಹಗಳು ನಿಂತಿವೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಂಜ್ಯಾಂಗ್ (ಮಂಜುಘೋಷ) ಎಂಬ ಅಡಿ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದು ಅದರ ಬಲಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ರಿಸಿಗ್ (ಅಲೋಕಿತೇಶ್ವರ) ಏಕ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಇಡಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಛಾಗ್ ದೋರ್ಜಯ (ವಜ್ರಪಾಣಿ) ಏಕ ಅಡಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ನೇಪಾಳ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಮಾಡಿದರೆನ್ನುವುದು ಒಂದು ನಂಬಿಕೆಯಾದರೆ ಪೀಠ ಮತ್ತು ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಲಂಕಾದಿಂದ ತರಲಾಯಿತೆನ್ನುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ವದಂತಿ. ಪೀಠದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆ ಏಕ ಚಿತ್ರಗಳು- ಐರಾವತ, ಕುಬೇರ, ರಾಣಿ (ಶಚಿದೇವಿ? ಪ್ರಾಣಚಕ್ರ, ಪವಿತ್ರಮಣಿ, ದೇವಸೇನಾನಿ ಮತ್ತು ಉಚ್ಚೈತ್ರವಸ್-ಟಿಬೆಟೀಯರ್ ಏಕ ಪವಿತ್ರ ವಸ್ತುಗಳ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ನಾಗಕನ್ಯೆಯರು, ಪಕ್ಷಿಮಾನವಿಯರು, ಸಿಂಹಮುಖ, ಮಯೂರಗಳೂ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆಯಂತೆ. ಇವು ಅಲಂಕಾರದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದವು.

ಪೀಠದ ಮುಂದೆ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ಬೆಣ್ಣೆ ತುಂಬಿದ ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿಯ ದೀಪಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜಾಗಿಟ್ಟಿರುವರು. ಭಕ್ತಾಧಿಗಳು ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು ದೀಪ ಹೊತ್ತಿಸಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಬಲವಂದು ನಮಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿ ದಿನಸಿತ್ವದ ಪೂಜಾ ವಿಧಾನ. ವಿಶೇಷದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಾ ವಿಧಾನವೂ ಸಾಂಗೋಪಾಂಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು. ಡಮರು, ಮದ್ದಳೆ ಶಂಖ, ತಾಳ, ಗಂಟೆ, ಕೊಳಲು, ತುತ್ತೂರಿ, ಮಾನವ ಮೂಳೆಯ ಕಹಳೆ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳು; ವಜ್ರಾಯುಧ ಮಾನವ ಕಪಾಲ, ನೀರು ಮತ್ತು ಬಾರ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ಅಗರುಬತ್ತಿ ಬೆಣ್ಣೆ ದೀಪ, ಛಾಂಗ (ಮಧ್ಯ) ತ್ಸಾಂಪಾ (ಹಿಟ್ಟು), ಮಾಂಸ, ಬೆಣ್ಣೆ ಕೇಕ್ ಮುಂತಾದ ಖಾದ್ಯಗಳು-ಎಲ್ಲಾ ಗೋಪಾಂಗಗಳಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷ ದಿನಗಳ ದೇವತಾರಾಧನೆಯ ಪೂಜಾ ಸರಣಿಗಳು. ಆಗಾಗ್ಗೆ ನಡೆಯುವ ದೇವತೆಗಳ ಮಹಾಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಯಂತ್ರ ಅಥವಾ ಮಂಡಲಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ವಿವಿಧ ಬಣ್ಣ ಹಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಹಲವು ಉಪದೇವತೆಗಳ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು- 'ತೊರ್ಮಾ'ಗಳನ್ನು ಹಲವು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಿಯನುಸಾರ ಅರ್ಚಿಸುವುದು ರೂಢಿ. ಕಡೆಯ ದಿನ ಮಹಾ ಹವನ. ಮಂಡಲಾರ್ಚನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರಣ, ಧ್ವಜ, ಛಾಂಗಗಳಿಂದ

ಅಲಂಕೃತವಾದ ಗೊಂಪಾ ಸುತ್ತಲಿನ ಜನತೆಗೆ ಉತ್ಸವದ ಕೇಂದ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.

೧. ಜಂಬಾಂಗ್-ಮಂಜುಘೋಷ ಅಥವಾ ಮಂಜುಶ್ರೀ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುವ ಈ ದೇವತೆ ವಿವೇಚನಾ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಅಧಿದೇವತೆ. ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ವಿವೇಚನಾ ಶಕ್ತಿ ದೋಷಕವಾದ ಖಡ್ಗವನ್ನು, ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾದ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು ಈ ಬೋಧಿಸತ್ವ, ಬುದ್ಧನ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರೂ ಮಂಜುಘೋಷ.

೨. ಚೆನ್ರಿಸಿಗ್- ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ ಮಹಾಕರುಣೆಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರನಾದ ಈ ಬೋಧಿಸತ್ವ ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಅಧಿದೇವತೆ. ಇವನಿಗೆ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳು. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ರೂಪಗಳು ಸಾವಿರ ಕರಗಳ ಮಹಾಕರುಣಿಕೆ, ಪದ್ಮಪಾಣಿ ಮತ್ತು ಖಾಸರಪಾಣಿ. ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನು ಮರ್ತ್ಯರಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇ ಪವಿತ್ರವಾದ 'ಓಂ ಮಣಿ ಪದ್ಮೇ ಹುಂ' ಎಂಬ ಆರಕ್ಷರದ ಬೀಜಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರ.

೩. ಛಾಗ್‌ದೋರ್ಜೆ - ವಜ್ರಪಾಣಿ (ವಜ್ರಧರ) ಬೋಧಿಸತ್ವಬಲ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಬಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ವಜ್ರದಂಡವನ್ನು ಎಡದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ ಅಥವಾ ಕಪಾಲಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ದೇವತೆ ಅಮಿತಾಭನ ಶಾಕ್ತರೂಪ.

ದೇವಾಲಯದ ಮುಖ್ಯ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಕೈಮೇಲೆ, ಕಿರೀಟದ ಮೇಲೆ ಭುಜದಿಂದ ಇಳಿಬಿದ್ದ ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಪೀಠದ ಮೇಲೂ ರಾಶಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು. ಇವು ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿದ್ದ 'ಖಟಕ್'ಗಳು-ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹೂಮಾಲೆ ಅರ್ಪಿತವಾದಂತೆ ಒಂದಡಿ ಉದ್ದ ಮೂರಂಗುಲ ಅಗಲದ ಹತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮೂರಡಿ ಉದ್ದ ಒಂದಡಿ ಅಗಲ ರೇಶ್ಮಿ ವಸ್ತ್ರದವರೆಗೆ ಶಕ್ತ್ಯಾನುಸಾರ ಖಟಕ್‌ಗಳನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ಭಕ್ತಿಗೌರವದ ಸಂಕೇತ. ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನು ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು, ಗುರುಗಳನ್ನು ಮನೆತನದ ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕಾಣಲು ಹೋದಾಗ ಖಟಕ್ ಕೊಟ್ಟಿಬರುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ಪದ್ಧತಿ. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಷಾರಂಭದ ಹಬ್ಬ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಖಟಕ್ ಪರಸ್ಪರರಲ್ಲಿ ವಿನಿಮಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಖಟಕ್ ತಂದೆ ಹಿರಿಯರನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿದರೆ ಅಸಭ್ಯ ವರ್ತನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಗೋಂಪಾಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಖಟಕ್ ಅರ್ಪಿಸದಿದ್ದರೆ ಅಪೇತಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ಖಟಕ್‌ಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೋ ಅವರ ಮೇಲೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅವರ ಸ್ಥಾನ ಮಾನ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದ ಮೇಲೆ ಈ ಪದ್ಧತಿಯ ಮಹತ್ವದ ಅರಿವಾಗುವುದು.

ಹಜಾರದ ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಡುಗಳ. ಅವಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆಯ ತೆರೆ. ಒಳಗೆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಜತನಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಮಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಜೆಚುನ್‌ದೊಲ್ಮಾ (ಶ್ರೇತ ತಾರಾ) ದೇವಿಯ ೨೧ ಅವತಾರಗಳ ಜೀರ್ಣವಾದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತು ಬಂದಿದ್ದ ಚಿತ್ರಗಳು ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಿಯ ವಿಗ್ರಹ, ಮುಖ್ಯ ಹಜಾರದ ಬಾಗಿಲಿನ ಎರಡೂ ಬದಿಗಿದ್ದ ಎಂಟಡಿ ಎತ್ತರದ ಭಯಂಕರವೆನಿಸುವ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವಂತೆ! ಒಂದು ಅಮಿತಾಭ ಬುದ್ಧ 'ಛಾಗ್‌ದೋರ್' ಇನ್ನೊಂದು ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ 'ತಮ್‌ದಿನ್'ನ ಉಗ್ರರೂಪಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಲಕರ ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಇದ್ದುವಂತೆ ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಚೀನೀ ಆಕ್ರಮಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದವು. ನಾವು

ನೋಡಿದ ಖೋಜಾರ್ ದೇವಾಲಯವು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ವೈಭವದ ಪಳೆಯುಳಿಕೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆಯಂತೆ! ಅದಷ್ಟೇ ಎಷ್ಟೊಂದು ಹೇಳಿತ್ತು

ವಿಗ್ರಹಗಳ ಜೊತೆಯೇ ನಾಶವಾದ ಅಮೂಲ್ಯ ವಸ್ತುಗಳೇ ಪುಸ್ತಕಗಳು. ಈ ಹಜಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಡುವ ಗೂಡುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದೆವು. ಮೊದಲಿದ್ದ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಚೀನೀ ಸೈನಿಕರು ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಬೆಂಕಿಹಾಗುತಿಯಾಗಿದ್ದವು. ನಾವು ನೋಡಿದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಳಿದುಳಿದವು, ಬೇರೆಯಿಂದ ತಂದವು ಹಾಗೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳು- ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು. ಗೊಂಪಾದ ಉಚ್ಚಾಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಗೂರನ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಟೆಂಗೂರ್ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಇದ್ದ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಗ್ರಂಥಾಲಯವಾಗಿತ್ತಂತೆ. ನಾವು ನೋಡಿದ್ದು ಗ್ರಂಥಗಳಿದ್ದ ದೊಡ್ಡ ಕೋಣೆಯಷ್ಟೇ!

ಟೆಬೆಟಿನ ಒಟ್ಟು ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು 'ಕಾಂಗೂರ್' ಮತ್ತು 'ಟೆಂಗೂರ್' ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಟೆಬೆಟಿನ ಎಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯ ಗೊಂಪಾಗಳ ಗ್ರಂಥಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಗೊಂಪಾ ವಿದ್ಯಾಲಯಗಳ ಅಸ್ತಿಭಾರವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳು. ಕಾಂಗೂರ್‌ನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನ ಪ್ರವಚನಗಳು ಚರ್ಚೆ ಹಾಗೂ ಬೋಧನೆಗಳು ೧೦೮ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿರುವುದು. ಟೆಂಗೂರ್‌ನಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ೨೩೫ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಿವೆ. ಟೆಂಗೂರ್‌ನಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತದ ವಿವಿಧ ಶಾಖೆಗಳು, ಕಾವ್ಯಗಳು, ವ್ಯಾಕರಣ, ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ, ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರ, ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರ, ದೇವತಾ ಸಾಧನೆ, ತಂತ್ರ ಮಂತ್ರಗಳ ಬಗೆಗೆ, ಸಂಸ್ಕೃತ ರಚನೆಗಳ ಚೀನಿಪಾಠವ್ರೇಣಿ. ಪೂರ್ವದ ತಗ್ಗಿನ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅಳಿದ ಕಂದರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಹರಿಯುವ ಮೂರು ನದಿಗಳು-ಯಾಂಗೈ, ಮೆಕಾಂಗ್ ಮತ್ತು ಸಲೋವಿನ್, ಏಷಿಯಾದ ನಾಲ್ಕು ಮುಖ್ಯ ನದಿಗಳು ಸಿಂಧೂ, ಸಟ್ಲೆಜ್, ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಲಿ ಟೆಬೆಟಿನಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಹೊರನಾಡಿಗೆ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಏಳು ದೊಡ್ಡ ನದಿಗಳು, ಅನೇಕ ಉಪನದಿಗಳು ಇದ್ದರೂ ಟೆಬೆಟ್ ಜಗತ್ತಿನ ಅತಿ ಎತ್ತರದ ಫಲವತ್ತಾದ ಅಂಗಳವಾಗದ ಬಹುಭಾಗ ಮರುಭೂಮಿಯಾಗಿ ಛಾವಣಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ. ಈ ಬಂಜರು ಛಾವಣಿಗಾಗಿ ಇದರ ಮೇಲೆಯೇ ನಡೆದ ಯುದ್ಧಗಳು ಅನೇಕ. ಬಂದ ಪರದೇಶಿಯರು ಅನೇಕರು. ಅವರು ತಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಭಾಷೆ ಧರ್ಮ, ಸರ್ಕಾರಗಳು, ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾರ್ಗಗಳು-ಏನೆಲ್ಲಾ ಬದಲಾವಣೆಲ್ಲೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಜನಪದ ಸೊಗಡನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಟೆಬೆಟಿಯರು ಅಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಪ್ರಿಯರು ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧಾಳುಗಳು. ಆದರೆ ಮತವಾದಿಗಳಲ್ಲ ಮತಾಂಧರಲ್ಲ.

ನ್ಯಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿನ ಗೊಂಪಾ-ಅಂಗಡಿ-ಮನೆ-ಗುಡಾರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾವೇ ನೋಡಿದಂತೆ ಟೆಬೆಟೀ ಧರ್ಮ-ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ಪ್ರಭಾವ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಟೆಬೆಟ್ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ತಿರುವುಗಳನ್ನಿತ್ತವರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಭಾರತೀಯರೇ! ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಟೆಬೆಟ್ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಐದು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಬಾನ್ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕಾಲ. ಟೆಬೆಟ್ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ದೈವೀಕರಿಸಿ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲ. ಭೂತ-ಪಿಶಾಚಿ-ಪ್ರೇತಾತ್ಮಗಳ ಆವಾಹನೆ, ಆರಾಧನೆ ಪೂಜೆ, ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರ ವಿಧಿಗಳ ಬಾನ್ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕಾಲ. ಪೂಜಾರಿಯೇ ಅಲೆಮಾರಿ ಬುಡಕಟ್ಟುಗಳ

ಸರದಾರನ ಸಲಹೆಗಾರನೂ ಆಗಿ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲ. ಹಲವು ಬುಡಕಟ್ಟುಗಳ ಸರದಾರರನ್ನು ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿಸಿ, ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಹೂಣ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಯಶಸ್ಸು ಆರನೇ ಶತಮಾನದ ರಾಜ ಸ್ಕೊಂಗ್‌ಚೆನ್ ಗಾಂಪೊನಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈತನ ಹೂಣ ಸೈನ್ಯ ಹೋದಡೆಯೆಲ್ಲ ಸಾವು ಸುಲಿಗೆ ಕೊಲೆಗಳ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಹೂಣ ಸೇನೆ-ಮೃತ್ಯು ಸೇನೆ ಎಂದೇ ಖ್ಯಾತವಾಗಿತ್ತು. ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣೆಗಾಗಿ ನೆರೆ ರಾಜ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಠಮಂಡು ಕಣಿವೆಯ (ಇಂದಿನ ನೇಪಾಳ) ರಾಜಕುಮಾರಿ ಭೃಕುಟಿ ಮತ್ತು ಚೀನಾದ ರಾಜಕುಮಾರಿ ವೆನ್ ಚಿಯಿಂಗ್‌ರನ್ನು ರಾಜವಧುಗಳಾಗಿ ತಂದಾಗ ಅವರೊಡನೆ ಅವನುಸುಸುತಿದ್ದ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವೂ ಹೂಣದೇಶಕ್ಕೆ-ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಿತು. ಚರಿತ್ರೆಯ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

ರಾಜಕುಮಾರಿಯರೊಡನೆ ಬಂದ ಬುದ್ಧ ವಿಗ್ರಹಗಳು, ಬೌದ್ಧ ಬಿಕ್ಷುಗಳು, ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹೊಸಧರ್ಮದ ವಿಚಾರಗಳು, ಕುಶಲಕಲೆಗಳು ಟಿಬೆಟಿಗೆ ಬಂದು ಭಾರತದ-ಚೀನಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹೊಸ ಬೆಳಕು ಬೀಳತೊಡಗಿತು. ರಾಜ ಸ್ಕೊಂಗ್‌ಚೆನ್ ಆದೇಶದಂತೆ ಮಂತ್ರಿ ಥೊನ್ಮಿ ಸಂಜೋಥ ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೪೦ ರಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಶಾರದಾ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಟಿಬೆಟೀ ಭಾಷೆಗೆ ಲಿಪಿಯೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಟಿಬೆಟೀ ಶಿಷ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಜನ್ಮ ನೀಡಿದನು. ವಿವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ-ತರ್ಕ, ಖಗೋಳ, ಜ್ಯೋತಿಷ, ವೈದ್ಯ- ಗ್ರಂಥಗಳು ಟಿಬೆಟೀ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದವು. ಭಾರತೀಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅನುವಾದಿತವಾದವು. ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಟಿಬೆಟೀ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹಿಮಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ನಳಂದ ವಿಕ್ರಮಶಿಲಾ ತಕ್ಷಶಿಲಾ

ಆಚಾರ್ಯನಾಗಲೀ ಬಿಕ್ಷುವಾಗಲೀ ತಂದ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ತಲುಪುವ ವೇಳೆಗೆ ಮಠದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ತಲೆದೋರಿ ರಾಜಮನೆತನದ ಹಸ್ತಕ್ಷೇಪವಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಮರುಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಗತಿ. ಕೆಲವೇ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಷ್ಠನ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಬಿರುಕು ಬಂದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮಂಗೋಲಿಯ ಮತ್ತು ಚೀನಾದ ರಾಜಕೀಯ ಕೈವಾಡ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ನಿಲುವಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಮಠಗಳು ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಸೈನಿಕ ಬಿಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ನೀಡುವಂತಾಯಿತು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಮುಗಿಯುತ್ತ ಬಂದಿತ್ತು.

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಟಿಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಲು ಭಾರತದಿಂದ ಯತಿಗಳು ಆಚಾರ್ಯರು ಬಂದರೆ ಅತಿಷ್ಠನ ನಂತರ ಬಂದ ಧರ್ಮೋದ್ಧಾರಕ ಟಿಬೆಟೀಯನೇ ಆದ ಬಿಕ್ಷು ತ್ಸಾಂಗ್ ಖಾಪಾ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಂಜುಶ್ರೀ. ಅತಿಷ್ಠನ ಪಂಥವನ್ನೇ ಆಧರಿಸಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾಗುವಂತಹ ಜೀವನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಗೆಲುಗ್‌ಪಾ ಪಂಥವನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿ ಚರಿತ್ರೆಯ ಐದನೇ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಬರೆದವನು ತ್ಸಾಂಗ್ ಖಾಪಾ. ಪಾನಿನೀಷೇಧ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಯಲ್ಲೇ ಅಸಕ್ತಿ ಇವು ಪಂಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯನ್ನು ತಂದವು. ರಾಜಕೀಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ನಿಷೇಧಿಸಿದ ತ್ಸಾಂಗ್ ಖಾಪಾನ ನಿಲುವು ಬೌದ್ಧ ಪಂಥವನ್ನು ಬಹುಬೇಗ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿಸಿತು. ಎರಡು ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಅನುನಾಯಿಗಳ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುದಲ್ಲದೆ ಪಂಥದ ಅಧಿಕಾರ ಇಂದಿಗೂ ಅನಾಹುತವಾಗಿಯೇ

ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಪಂಥದ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ರಾಜಕೀಯ ಅಧಿಕಾರ ವನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಈ ಪಂಥದ ಮಹಾಪೀಠಾಧಿಕಾರಿಯೇ ಟಿಬೆಟ್ ದೇಶದ ಅಭಿಷಿಕ್ತ ಗುರು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದಲೈಲಾಮಾ. ಚಿತ್ರಯುದ್ಧಕ್ಕೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಏಕುಬೀಳುಗಳು ನಡೆದೇ ಇದ್ದರೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಲಯದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಪ್ರಸರಣ ನಡೆದೇ ಇತ್ತು . ಪ್ರತಿಸಾರಿ ಧರ್ಮೋತ್ಥಾನವಾದಾಗಲೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹೆದ್ದರೆಗಳು ಏರಿಬಂದು ಟಿಬೆಟ್ ಸಮಾಜವನ್ನು ತೋಯಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಗೊಂಪಾಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿನಾವು ಕಂಡ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಥಂಕಾಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತ, ಚೀನಾ, ನೇಪಾಳ, ಮಂಗೋಲಿಯಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ವೈದಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಟಿಬೆಟಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಬಾನ್ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಮಿಶ್ರ ಜೀವನ ರೀತಿಯೇ ಇಂದಿನ ಟಿಬೆಟ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೂಲ ವಸ್ತು. ಚೀನಾ ಮಂಗೋಲಿಯಾ ದೇಶಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು, ಸೈನಿಕರು, ಯಾತ್ರಿಗಳು , ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ತಮ್ಮೊಡನೆ ತರುತ್ತಿದ್ದ ವೇಷ ಭೂಷಣಗಳು ,ಭಾಷೆಯ ಧ್ವನಿ, ವ್ಯಾಪಾರ ವ್ಯವಹಾರ ಮುಂತಾದವು ಟಿಬೆಟೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಾಹ್ಯಲಂಕಾರ. ಭಾರತದ ಬಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಚೀನೀ ಮಂಗೋಲಿ ಕರಗಳು ಶೃಂಗರಿಸಿ ಟಿಬೆಟೀ ಯುವಕನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆನ್ಯಾದೃಶ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಮೈದಾಳಿದೆ. ಎರಡು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಅಂಶಗಳು ಅತಿ ಶೀತ ಹವಾಮಾನ ಮತ್ತು ಬಂಜರು ನೆಲ ಟಿಬೆಟೀ ಜನಜೀವನದ ಹೊರರೂಪವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದರೆ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂಶಗಳು ಜನರ ಜೀವನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿದೆ. ಒಂದು , ತಂತ್ರವಿದ್ಯೆಯ ತಳಹದಿಯ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಎರಡು, ಲಾಮಾ ಪದ್ಧತಿ . ಇವೆರಡೂ ಇಲ್ಲಿವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟ್ ಬೇರೆಲ್ಲ ದೇಶಗಳಂತೆ ಹತ್ತರಲ್ಲೊಂದಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಅನೇಕ ಶತಮಾನಗಳವರೆಗೆ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಅನವರತ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳನ್ನು , ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಾದ ಪುನರ್ಜನ್ಮ, ಅವತಾರ , ಕರ್ಮವಾದ , ತಂತ್ರ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕಧರ್ಮದ ಅಂಗವಾಗಿ ಹೋದರೆ ಅದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಟಿಬೆಟ್‌ನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೊಸದೊಂದು ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದು ಬೆಳೆದಿದೆ. ಟಿಬೆಟಿಗೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಏಳನೇ ಶತಮಾನದಾದಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರ ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ಶಾಖೆಗಳ ಆಚಾರ ವಿಚಾರ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಅಳವಡವೆ. ಹೀನಯಾನದ ಶ್ರಾವಕ ರೀತಿ ನೀತಿ , ಮಹಾಯಾನದ ಬೋಧಿಸತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು, ವಜ್ರಯಾನದ ಗಂಭೀರ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿದ್ಯಾ ತತ್ವಗಳು ಟಿಬೆಟೀ ಧರ್ಮದ ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಾಗಿವೆ.

ಬುದ್ಧ ಗುರುವಿನ ಧರ್ಮದ ಈ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೂಪದ ಬಳುವಳಿಯೇ ಲಾಮಾ ಪದ್ಧತಿ ಗುರು ಪರಂಪರೆ. ಲಾಮಾ ಪದದ ಅರ್ಥ ಗುರು -ಆಚಾರ್ಯ. ಸಕಲ ವಿಧದಲ್ಲೂ ಅನುಕರಣೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳ ಅಧ್ಯಾಪಕ ಲಾಮಾ ಶಿಷ್ಯನಿರ ಲೌಕಿಕ , ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ನಿಲುವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಗುರು. ಇಂತಹ ಗುರುತರ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತವನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅರ್ಹತೆಗಳಿರುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಬೌದ್ಧ

ಧರ್ಮದ ಅಳವಡ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜ್ಞಾನ, ತಂತ್ರವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪರಿಚಯವೂ ಅಗತ್ಯ. ಗೊಂಪಾದ ಅಧಿಕ ಪ್ರಭಾವ ಸಮಾಜದ ಮೇಲಿರುವುದರಿಂದ ಗೊಂಪಾದ ಲಾಮಾಗಳ ಪ್ರಭಾವವೂ ಅಧಿಕ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅವರ ಸ್ಥಾನಮಾನವೂ ಹಿರಿದು, ಅಂತೆಯೇ ಮನೆತನಕ್ಕೊಬ್ಬನಾದರೂ ಲಾಮಾ ಇರಬೇಕೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರ ಹಿರಿಯಾಸೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಓದು ಬರಹ ವಿದ್ಯೆ ಬೇಕೆಂದರೆ ಸಿಗುವುದು ಗೊಂಪಾಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಹೀಗಾಗಿ, ೨೦ ಕುಟುಂಬದಿಂದಲೂ ಒಂದು ಎರಡು ಮಕ್ಕಳು ಹೆಣ್ಣಾಗಲಿ ಗಂಡಾಗಲೀ ೩-೪ ವರ್ಷದ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ತಂದೆ ತಾಯಿಯರ ಆದೇಶದಂತೆ ಗೊಂಪಾ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟುಪಾಡಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಭಿಕ್ಷುಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಥಮಿಕ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಟಿಬೆಟ್ ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಗೆಲುವುಗಳ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಶಾಲಾ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರಾಜಧಾನಿ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡ ನಗರಗಳ ಗೊಂಪಾಗಳಿಗೇ ಹೋಗಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಧ್ಯಯನದೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಕರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ವೈದ್ಯಕೀಯ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ ತರ್ಕ, ತಂತ್ರವಿದ್ಯೆ ಶಿಲ್ಪ, ಲೋಹಚಿತ್ರಕಲೆ, ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವುಂಟು. ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ಭಾರತ, ನೇಪಾಳ, ಭೂತಾನ್, ಜಪಾನ್, ರಷಿಯಾ ಮುಂತಾದ ದೇಶಗಳಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶ್ವದ ಬೇರಾವ ಗ್ರಂಥಾಲಯದಲ್ಲೂ ಸಿಗದ ಅನೇಕ ಅಮೂಲ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಬರುವ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅನೇಕರು. ಹಾಗೆಯೇ ಟಿಬೆಟೀ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ವಿದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸುವುದೂ ಉಂಟು.

ಗೊಂಪಾಗಳ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು. ಉಳಿದವರು ಕಾರ್ಮಿಕರು, ನಿರ್ವಾಹಕರು, ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳು, ವರ್ತಕರು, ಗೊಂಪಾದ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು. ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಗೊಂಪಾ ವಾಸಿಗಳ ಸನ್ಯಾಸಕ್ಕೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಸನ್ಯಾಸಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅಂತರ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯಂತೆ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಾದವರು ಜೀವನದ ಅಂತಿಮ ಮಜಲನ್ನು ತಲುಪಿದಂತೆ, ಮತ್ತೆ ಸಂಸಾರಿಯಾಗಬಾರದೆಂದು ಭಾವನೆ ಟಿಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿನ ಭಿಕ್ಷು ಸನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸವೆನಿಸುವುದು. ವಿದ್ಯಾರ್ಜನೆಗೆ ಇದು ಬಹುಪೂರಕವಾಗಿರುವುದಂತೂ ನಿಜ. ಕಲಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಮತ್ತು ಗೊಂಪಾದ ಪಠ್ಯೇತರ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ನಿಂತ ಭಿಕ್ಷುಗಳೇ ಡಾಬಾಗಳು. ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ಡಾಬಾಗೆ ಲಾಮಾ ಅಪಾರ್ಯ ಪದವಿ ದೊರೆಯುವುದು. ಮುಂದುವರೆದು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಪರಂಪರಾಗತ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿದರೆ ಗೆಶ ಪದವಿ ಸಿಗುವುದು. ಗೆಶ ಎಂದರೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಿತ್ರ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಹಚಾರಿ. ಗೆಶ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಅತ್ಯುಚ್ಚ ಪದವಿ. ಗೆಶಗಳನ್ನು ವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳನ್ನು ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರು ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ ರಿನ್ ಪೊಚೆ ಎಂದು ಸಂದೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಲಾಮಗಳ ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಂಥಗಳಿರುವುದು ಸಹಜವೇ. ಹೊರಗಿನವರು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದ ಮುಖ್ಯ ಪಂಥ ವರ್ಗಗಳು ಹಳದಿ ಚೊಪ್ಪಿಗೆ ಧರಿಸುವ ಗೆಲುಕ್ ಪಾ ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಚೊಪ್ಪಿಗೆಯ ನ್ಯಿಂಗ್ಮಾಪಾ.

ಕೆಂಪು ಟೊಪ್ಪಿಗೆಯ ನಿಂಗ್ಲಾಪಾ ಲಾಮಾಗಳು ಮನೆಬಂದರ ಮದುವೆಯಾಗಬಹುದು, ಸಂಸಾರಿಯಾಗಬಹುದು. ಇವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ಅತಿಯಾದ ಕಟ್ಟಳೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗೆಲುಕ್ ಪಾ ಲಾಮಾಗಳು ಕಟ್ಟಾ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು. ಇವರು ಸಂಸಾರಿಯಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ನಿಗದಿತ ದಂಡ ತೆತ್ತು ಗೊಂಪಾ ಬಿಟ್ಟು ಬರಬೇಕು. ಈ ರೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಬಿಟ್ಟು ಲಾಮಾಗಳು ಸನ್ಯಾಸಿನಿಯರು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಮದುವೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಇವರ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರ ನಿರ್ಣಯದಂತೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸನ್ಯಾಸ ಕೊಡಿಸುವುದು.

ಹಿಂದೂ ವಿಚಾರಧಾರೆಯಾದ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಅವತಾರ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅಧರಿಸಿದ ಟಿಬೆಟಿ ನಂಬಿಕೆಯಂತೆ ನಿರ್ವಾಣ ಯೋಗ್ಯ ಬೋಧಿಸುತ್ತರು ಲೋಕೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ನಿರ್ವಾಣ ಪದವಿಯನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವರು. ಇವರೇ ಟುಲ್ಕುಗಳು. ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದವರು. ಅತಿಮಾನುಷ ಸತ್ಯವುಳ್ಳ ಲಾಮಾಗಳು. ಇಂತಹ ಟುಲ್ಕುಗಳು ಟಿಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೇ ಮಂಗೋಲಿಯ, ನೇಪಾಳ ಮತ್ತು ಭಾರತದ ಬೌದ್ಧರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವರು. ಕೇವಲ ಟುಲ್ಕುಗಳು ಗೊಂಪಾದ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಲು ಅರ್ಹರು.

ಜನತೆಯ ಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದ ಗೊಂಪಾದ ಅಧಿಪತಿಗಳು ರಾಜಕಾರಣಿಗಳೂ ಕೂಡ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಅನುನಾಯಿಗಳಿರುವ ಗೆಲುಕ್ ಪಾ ಪಂಥದ ಮಠಾಧಿಪತಿ ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಸರ್ವೋಚ್ಚ ಅಧಿಕಾರಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ದಲೈಲಾಮಾ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಮಹಾಶರಧಿ.

ಟಿಬೆಟಿಯರಿಗೆ ಗ್ಯಾಲ್ಪಾ ರಿನ್ ಪೋಚೆ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠ, ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನ ಅವತಾರ, ಧರಗಿಳಿದು ಬಂದ ಚೆನ್ಪಿಸಿಗ್. ದಲೈಲಾಮಾರ ವಾಸಗೃಹ ರಾಜಧಾನಿ ಲ್ಲಾ ಸಾದಲ್ಲಿರುವ ಪೊಟಾಲಾ ಅರಮನೆ ಟಿಬೆಟೀ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಬಹು ಸುಂದರ ನಮೂನೆ. ಈ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ದಲೈಲಾಮಾರ ಸರಕಾರೀ ಕಛೇರಿಗಳ ಸಂಕೀರ್ಣವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ನಾಮ್ಕಾಲ್ ಗೊಂಪಾದ ಕಾರ್ಯಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ.

ವೃದ್ಧ ದಲೈಲಾಮಾ, ಇತರ ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳು ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಜರ್ಜರಿತ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುವ ಮುನ್ನ ತಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮ ಎಲ್ಲಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವರು. ಆ ಕುರುಹುಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿ ಮೂವತ್ತೇರಡೂ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಟುಲ್ಕು ಬಾಲಕನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ದಲೈಲಾಮರಾಗಿ ಅರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಾಲಕ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು (ಇತರ ವಸ್ತುಗಳೊಟ್ಟಿಗೆ ಇಟ್ಟಿರುವಾಗ) ಗುರುತಿಸಿದರೆ ಮಠಾಧಿಪತಿಯಾಗುವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಟಿಬೆಟೀಯರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ವಲಯಗಳೆಲ್ಲದರ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದಲೈಲಾಮಾ ಇದ್ದಡೆಯೇ ಟಿಬೆಟ್ಟಿರಾಜ್ಯ ! ೧೯೫೯ ರ ಚೀನೀ ಆಕ್ರಮಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಶರಣಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ದಲೈಲಾಮಾರ ಸಂಗಡವೇ ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಬಂದು ಭಾರತದ ಅನೇಕ ಕಡೆ ತಮ್ಮ ವಸತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಧರ್ಮಶಾಲಾದಲ್ಲಿಲೇ ಈಗಿನ ದಲೈಲಾಮಾ ಟಿಬೆಟೀ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಅಧಿಕಾರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲ ಟಿಬೆಟಿಯರೂ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಆ

ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿಯೇ ಟಿಬೇಟೀಯರಿಗೆ ತಮ್ಮ ದುಸ್ತುತಂತ್ರ ರಾಜ್ಯ ಚೀನೀಯರು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅವರ ಭೌಗೋಳಿಕ ನೆಲೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ರಹ.

ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಧಾರ್ಮಿಕ ರಾಜಕೀಯ ಕ್ರಮಾಗತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದಲೈಲಾಮಾರ ನಂತರದ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿ ಪಂಚೆನ್ ಲಾಮಾ ಎಂದರೆ ಮಹಾ ಪಂಡಿತ ಗುರು. ಐದನೇ ದಲೈಲಾಮಾ ತಮ್ಮ ಗುರುವಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಬಿರುದು. ಓಪಾಮೆ ಅಮಿತಾಭ ಬೋಧಿಸತ್ವನ ಅವತಾರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಂಚೆನ್ ಅಮೀತಾಬನ ಗ್ರಹಣ ಶಕ್ತಿಯ, ವಿವೇಚನಾ ಶಕ್ತಿಯ ಮೂರ್ತರೂಪ. ಬೌದ್ಧ ಪ್ರರಾಣದ ಪ್ರಕಾರ ಅಮಿತಾಭ ಮತ್ತು ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರರಲ್ಲಿರುವ ಗುರು ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಪ್ರತೀಕವೇ ಪಂಚೆನ್ ಲಾಮಾ ದಲೈಲಾಮಾರ ಸಂಬಂಧ. ದಲೈಲಾಮಾರಂತೆಯೇ ಪಂಚೆನ್ ಲಾಮಾರ ಅಯ್ಯೆ ಮತ್ತು ಕಠೀತಮು ಬ್ರಹ್ಮ ಚರ್ಯೆಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ. ದಲೈಲಾಮಾರಂತೆ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತ ಅಧಿಕಾರವಹಿಸದಿದ್ದರೂ ಅವರ ಗುರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಪಂಚೆನ್ ಲಾಮಾರ ಪ್ರಭಾವ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲೂ ಇರುವುದು ಸಹಜ. ರಾಜಧಾನಿ ಲ್ಹಾಸಾದಿಂದ ದೂರ ಶಿಗಾಟ್ಸಿಯ ತಾಶಿಲ್ದನ್ ಪೊದಲ್ಲಿ ಪಂಚೆನ್ ಲಾಮಾರ ನಿವಾಸ. ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದ ತಾಶಿಲ್ದನ್ ಪೊ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಶಿಷ್ಯ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲೂ ದೊಡ್ಡದಿದ್ದು ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ನಾಲ್ಕು ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಗೊಡಕುಗಳಲ್ಲದೆ ಲ್ಹಾಸಾದಿಂದ ದೂರವಿರುವ ಪಂಚೆನ್ ಲಾಮಾ ಹೊರ ಪ್ರಪಂಚದೊಂದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿದವರು. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ವೇಳೆ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವವರು. ಇವರಿಬ್ಬರ ಒಳಸಂಬಂಧದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನರಿಯದ ಹೊರದೇಶಗಳ ಸರಕಾರಗಳು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೋಬ್ಬರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಹುನ್ನಾರ ನಡೆಸಿದ್ದುಂಟು. ಆದರೆ ಟಿಬೆಟೀಯರಿಗೆ ಇಬ್ಬರೂ ಸಮಾನ ಪವಿತ್ರ ಅವತಾರಗಳು. ಪಂಚೆನ್ ಲಾಮಾ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುರುವಾದರೆ ದಲೈಲಾಮಾ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಐಹಿಕ ಗುರು.

ಮಾನವಕುಲದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಅದೆಷ್ಟೋ ಇಂದು ಹೇಳ ಹೆಸರಿಲ್ಲದಾಗಿವೆ. ಇನ್ನೆಷ್ಟೋ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಜಾಗತಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪದಾಘಾತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ಮರಣಾಂತಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಆದರೆ ಟಿಬೆಟ್ಟಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಂದಿಗೂ ಜೀವಂತವಾಗಿ ತನ್ನತನವನ್ನು, ಅನನ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ರಹಸ್ಯವೇನು? ಟಿಬೆಟ್ಟಿ ಪ್ರವಾಸದ ಹನ್ನೆರಡು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂಗತಿಗಳು, ನಂತರ ಓದಿ ತಿಳಿದ ವಿಷಯಗಳ ಮಧಿತಾರ್ಥದಂತೆ ಟಿಬೆಟ್ಟೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜೀವಂತಿಕೆಯ ಕಾರಣವಿಷ್ಟೆ. ಮಣಿಮಂತ್ರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮನೋಭಾವ ಆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚಾಸವಾದರೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಮನೋಭಾವ ಅದರ ಹೃದಯ ಬಡಿತವಾಗಿರುವುದು. ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯ ನೂಲು ಟಿಬೆಟಿ ಸಮಾಜದ ನಿಡುಹಾಸನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಅವರ ವ್ಯವಹಾರಿಕತೆಯ ಅಡ್ಡನೂಲು ಈ ಹಾಸಿನಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬಲೆಯನ್ನು ನೆಯ್ದಿದೆ. ಎರಡೂ ವಿರುದ್ಧ ದಿಕ್ಕಿನ ನೂಲುಗಳು ಸಿಕ್ಕುಸಿಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಕಿಕೊಳ್ಳದೆ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ನೇಯ್ದುಕೊಂಡು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಬಲಕೊಟ್ಟು, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ವಿವರಣೆಗೆ ಅನೇಕ ನಿದರ್ಶನಗಳು ನಮ್ಮ ಪ್ರವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕವು.

ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ವಿರಳ ಹವೆಯನ್ನು ಸಾಂದ್ರಗೊಳಿಸಲಂಬಂತೆ ಪರಿಸರವೇ ಓಂ ಮಣಿ ಪದ್ಮೇಹಂ ಷಡಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತ. ದಿನದ ಬಹುಭಾಗ ಈ ಮಂತ್ರ ಜಪ ಮಾಡುವವರ ಉಸಿರು

ಗಾಳಿಗೆ ಸೇರಿದರೆ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಹಾರಾಡುವ ದ್ವಜಗಳು, ವಸ್ತ್ರತೋರಣಗಳು ತಮ್ಮ ಮೇಲಿರುವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಗಾಳಿಗೆ ತೆರೆದಿಡುತ್ತವೆ. ಗೊಡೆಗಳು, ಕಲ್ಲುಕಂಬಗಳು, ಬಂಡೆ ಚಪ್ಪಡಿಗಳು, ಕೊಂಬು ಮೂಳೆಗಳು ಯಾವುದೇ ಚಪ್ಪಟೆ ಭಾಗ ಸಿಕ್ಕಿದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಮಂತ್ರ ಇಲ್ಲವೆ ಓಂ ಅಷ್ಟಾದಿರೂ ಕೆತ್ತಿರುವುದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಗೊಂಪಾಗಳಲ್ಲಿ ಊರು ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ, ಕಂಬಕ್ಕೆ ಒರಗಿಸಿ, ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ, ಉನ್ನತ ಶಿಖರಗಳೆಡೆಯಲ್ಲಿ, ಇವುಗಳು ಕಾಣುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ರಸ್ತೆ ಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಇಡುವ, ನೆಡುವ ರೂಢಿಯಿಂದಾಗಿ ಗಾಳಿಯಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ನೆಲವೂ ಮಂತ್ರಮಯ. ಪವಿತ್ರ ಗಿರಿಗಳಿಂದಿಳಿದು ಬಂದು ಇಂತಹ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಸದಾ ಹರಿಯುವ ನಿರ್ಮಲ ನೀರು ವಾಯುವಿನ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅಲೆಅಲೆಯಾಗಿ ಕಲಕಲ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರ ಮಾಡುವುದೇನೋ ಇಷ್ಟೇ ಸಾಲದೊಬಂತೆ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಕೊರ್ಲಾ ತಿರುಗುಗಂಬಗಳ ಸಾಲುಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬೃಹಾದಾಕಾರದ ಕೊರ್ಲಾಗಳನ್ನಿಟ್ಟ ಮಂಟಪಗಳು, ಕೋಣೆಗಳು ಗೊಂಪಾಗಳಲ್ಲಿ, ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು. ಹಿಟ್ಟಿನ ಗಿರಣಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವ ಚಕ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಮಣಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವುದೆಂದರೆ ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯೇ ಸರಿ.

ಇಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಬಡವ ಬಲ್ಲಿದ ಉತ್ತಮ ಅಥವಾ ಮುದುಕರು ಮಕ್ಕಳು, ಹೆಂಗಸರು ಗಂಡಸರು, ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಮಂತ್ರ ಜಪ ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು ತನ್ಮೂಲಕ ಮನಶಾಂತಿ ಪಡೆದ ಹಕ್ಕು ಇರುವುದು. ಸಾಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು, ಒಗ್ಗಟ್ಟನ್ನು, ಏಕಮುಖಧ್ಯೇಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಇದರ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶವಷ್ಟೆ. ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾಗಿಯೂ ಇದು ಎಷ್ಟು ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣ.

ಟಕಲಾಕೋಟ್ ಮಂಡಿಯ ಹಲವು ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಪಸರ ಹಿಡಿದ ಮಾಲೀಕರನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅಂಗಡಿಗೆ ಕಾಲಿಟ್ಟವರನ್ನು ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಗತಿಸುವಾಗಲೂ ಜಪಸರ ಸರಿಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ದರ ಕೇಳಿದರೆ ಸರ ಮಣಿಕಟ್ಟಿಗೆ ಜಾರಿಕೊಂಡು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಲ್ಕುಲೇಟರ್ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೂಲಕವೇ ವ್ಯಾಪಾರವೆಲ್ಲ ನಡೆದು ಹೋಗುತ್ತದೆ ಪರಭಾಷೆಯ ಅಗತ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ. ಹಣ ಜೇಬಿಗೆ ಸಂದಂತೆ ತಲೆಬಾಗಿ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಲೇ ಮತ್ತೆ ಜಪಸರ ಕೈಯಲ್ಲಿ. ಒಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರಿ-ಯೋಗಿ ಇಬ್ಬರು ಇರುತ್ತಾರೆ. ದಾರ್ಜಿನ್‌ನ ಟೆಂಟ್ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮಾಲೀಕರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ, ಹೆಂಗಸರ (ತಮ್ಮದು ಸಹ) ಫೋಟೋ ತೆಗೆಯಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಅವರ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲೆ ಮಾರಲೆಂದು ಫಿಲ್ಮ ರೋಲುಗಳನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಏಕೆ ಎಂದಾಗ "ನೀವು ಕೇಳುತ್ತೀರಿ ಮಾರುತ್ತೇವೆ. ನಮಗದು ಬೇಡ ಅಷ್ಟೆ". ಮೂಢ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಬಿಟ್ಟರೆದ ವ್ಯವಹಾರಿಕತೆ ಇವರದು.

ಈ ತೆರನ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಮನೋಭಾವ ಟಿಬೆಟಿಯರಿಗೆ ಅನೂಚಾರವಾಗಿ ಬಂದದ್ದು. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಚೀನಾ, ಮಂಗೋಲಿಯಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಭಾರತ ನೇಪಾಳಕ್ಕೂ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಪಾಕಿಸ್ತಾನ ಆಫ್ಘಾನಿಸ್ತಾನಕ್ಕೂ ಸಂಪರ್ಕವಿರುವ ಟಿಬೆಟ್ ರಣರಂಗವಾದಂತೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವೂ ಕೂಡ. ಅಲ್ಲದೇ ಬಹುತೇಕ ಬಂಜರು ಭೂಮಿಯ ಟಿಬೆಟಿನ ಆಹಾರ ಮತ್ತಿತರ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳು ಹೊರದೇಶದಿಂದಲೇ

ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ತಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಉಣ್ಣೆ, ಅಮೂಲ್ಯ ಹರಳುಗಳು, ಮತ್ತು ಬೊರಾಕ್ಸ್ ಉಪ್ಪನ್ನು ಮಾರಿ ಖಾದ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮರ ಮೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದದು.

ನೇಪಾಳ ಮತ್ತು ಭಾರತ ಗಡಿ ಪ್ರದೇಶ (ಕಾಳಿ ನದಿಯ ಭಾಗ) ದಿಂದ ಹಿಮಾಲಯ ಶ್ರೇಣಿಗಳನ್ನು ದಾಟಿದರೆ ಮೊದಲು ಸಿಗುವ ಊರೇ ಟಿಕಲಾಕೋಟ್ . ಕರ್ನಾಟಿ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವೈದು ತಿಂಗಳು ಮಂಡಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಬಿರುಸಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಚೈನಾ ಪಿಂಗಾಣಿ ಸಾಮಾನುಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ೨೦ ನೇ ಶತಮಾನದ ಸೆಲ್ ಚಾಲಿತ ಡಿಜಿಟಲ್ ಸಲಕರಣೆಗಳು ಎಲೆಕ್ಟ್ರಾನಿಕ್ ವಸ್ತುಗಳು ಕೂಡಾ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ . ಇಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟ್ ಯುವಾನ್‌ಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಡಾಲರ್‌ಗಳು ಕೆಲವಡೆ ಭಾರತದ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಚಾಲ್ತಿಯಾಗುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಅದರ ಮರಳಿ ಚಿಲ್ಲರೆ ಸಿಗುವುದು ಟಿಬೆಟೀ ಯುವಾನ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ.

ಖೋಜಾರ್ ಗೊಂಪಾದೊಳಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ನಾವು ಭಾರತೀಯರು ಬಾಗಿಲಿನ ಹೊರಗೆ ಮೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿವು. ಅದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಟಿಬೆಟೀಯನ್ನೊಬ್ಬ ತಾನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಉಣ್ಣೆಯ ಪಾಪಾಸು ಲ್ಹಾಮ್‌ನೊಂದಿಗೆ ಒಳಗುಡಿಯ ಒಳಗೆ ನಡೆದಿದ್ದ. ವರ್ಷದ ಒಂಭತ್ತು ತಿಂಗಳು ಬರ್ಷದ, ಇಲ್ಲಿನ ಕೊರವ ಚಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಮೆಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚಿಟ್ಟು ಬಾರನ್ನುವುದು ದಡ್ಡತನ . ಬಿಚ್ಚಲೇಬೆಂಕಿಬ ಕಟ್ಟುಪಾಡು ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯ ಮೆಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚಿದವರ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹಾಕಲಿ ಎಂದು ಗೊಂಪಾದಡೆಗೆ ಮುಖಹಾಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ !

ಅತಿ ಶೀತ ಹವಾಮಾನದಿಂದಾಗಿ ಕೊರವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಅಸಾಧ್ಯ. ನೀರು ಕಾಯಿಸಲು ಊರವಲಿಗೆ ಕೊರತೆ . ಹೀಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ಟಿಬೆಟೀಯರಿಗೆ ಖಂಡಿತವಾಗಲು ನೀರು ಚಹಾ ಕುದಿಸಲು ಭಾಂಗ್ ಮಾಡಲು ಮಾತ್ರ . ಅದರಲ್ಲಿ ದೇಹವನ್ನು ತೋಯಿಸುವುದಕ್ಕಲ್ಲ. ತಿಂಗಳುಗಂಟಲೆ ಸ್ನಾನದ ಯೋಚನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡದ ಇವರು ಶುದ್ಧರು. ವಿಶುದ್ಧರು. ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಡಿವಂತರು . ಇಡೀ ಊರನ್ನೇ ಸುತ್ತಿಬಂದ ಮೆಟ್ಟಿನಲ್ಲೆ ಒಳಗುಡಿದೂ ಬರುವ ಇಂತಹ ಮಡಿವಂತರನ್ನು ಕೊಳಕರನ್ನುವುದು ಯಾವ ನ್ಯಾಯ ? ದಿನಕ್ಕಿರಡು ಬಾರಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವ ನಾವು ಟಿಬೆಟೀನಲ್ಲಿ ಎರಡು ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಮಡಿ (ಸ್ನಾನ ವಲ್ಲ) ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಹೆಚ್ಚು . ಇಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಸಾಧ್ಯತೆ ಬಹು ಮುಖ್ಯ ನಂತರ ಗಣನೆಗೆ ಬರುವುದು ದೈವ ಭಕ್ತಿ ಮಡಿವಂತಿಕೆ .

ಪ್ರವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ ಅನೇಕ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಚೋರ್ಟಾನ್ ಕಟ್ಟಡಗಳು , ಪುಟ್ಟ ಗುಡಿಗಳು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಹಿರಿಯ ಲಾಮಾಗಳ ಧನವಂತರ ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಮಾಧಿಗಳು ಗೊಂಪಾದ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮಂತರು ಮಾತ್ರ ಧಹನ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಆಹಾರ . ಜನನ ಮರಣಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಹಿಂದೂಗಳಂತೆ ಅನೇಕ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪರಿಪಾಲಿಸಿದರೂ ಜೀವಾತ್ಮನಿಲ್ಲದ ಬೇಲೆಯಲ್ಲದ ಶವದ ದಹನಕ್ಕೆ ಅಮೂಲ್ಯ ಸೌದೆ ಬೆರಣಿಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದು ಇಲ್ಲಿನವರಿಗೆ ಅವಿವೇಕವಾಗುತ್ತದೆ . ಸತ್ತವರಿಗೆ ಆಗಬೇಕಾದ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ನಂತರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಶವವನ್ನು ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹದ್ದುಗಳಿಗೆ ಎಸೆದು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲವೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲ ನದಿ, ತೊರೆ ಇದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ

ಹಾಕುತ್ತಾರೆ . ಹಿರಿಯ ಲಾಮಾಗಳ ಶವಕ್ಕೆ ದಹನ ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಸಿ ಚಿತಾಭಸ್ಮವನ್ನು ಮಣ್ಣಿನೊಂದಿಗೆ ಕಲೆಸಿ ಗೊಪುರದಂತೆ ತ್ರಿಕೋನಾಕೃತಿ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬೋರ್ಡನ್‌ನೊಳಗಿಡುತ್ತಾರೆ. ಬೋರ್ಡನ್‌ನ ಕೆಳ ಚೌಕದ ಪೀಠ ಭೂಮಿಯ ಪ್ರತೀಕ ವಾದರೆ ಅದರ ಮೇಲಿನ ಗೋಲಾಕಾರದ ಭಾಗ ಜಲ. ಅದರ ಮೇಲಿನ ತ್ರಿಕೋನ ಭಾಗ ಅಗ್ನಿ ಅದರ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರ ವಾಯು ಮತ್ತು ಅದರೊಳಗಿನ ಗೋಳ ಅಕಾಶ. ಹೀಗೆ ಯಾವರೀತಿಯಾದರೂ ಸರಿ ಪಂಚತತ್ವಗಳಿಂದಾದನ್ನು ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ.

ಬುದ್ಧನು ಹೇಳಿದ ಪಶು ಹತ್ಯೆ ಪಶು ಬಲಿಯ ನಿಷೇಧವು ಶಾಕಾಹಾರ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಒತ್ತು ಕೊಟ್ಟಿತು. ಟಿಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನು ಹೇಳಿದನೆಂದು ಶಾಕಾಹಾರವೇ ಬೇಕೆಂದರೆ ನಿರಾಹಾರವೇ ಗತಿ. ಇಲ್ಲಿನ ಬರಡು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದು ಮಾಂಸಾಹಾರವಷ್ಟೇ . ಈ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಟಿಬೆಟೀಯರು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಪರಿಹಾರ ಅದ್ವಿತೀಯ. ಅಹಾರವಾಗಲಿರುವ ಪಶುವಿನ ಕಿಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಣಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮರುಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಶರೀರ ಸಿಗಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ತಮ್ಮ ಅಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸಾವನ್ನಪ್ಪುವ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಂತರವೇ ಅದರ ಮೂಗು ಬಾಯಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ರಕ್ತ ಪಾತವಿಲ್ಲದೆ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರಾಣ ಅಸುನೀಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶವವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾಣ ಹತ್ಯೆಯ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂಬ ತರ್ಕ ಅವರದು. ಧರ್ಮನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತಮಗೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಕೊಲ್ಲುವರು. ವಿದೇಶಿ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗೆ ಒಯ್ಯಲೆಂದಾಗಲಿ, ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರಲೆಂದಾಗಲಿ ಕೊಬ್ಬಿಸಿ ಸಾರಸಣ್ಣಾಗಿ ಕೊಚ್ಚಿ ಹಾಕುವ ಕಟುಕತೆ ಇವರಿಗಿಲ್ಲ. ಮಾಂಸದ ಕಾರ್ಖಾನೆಯಂತೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸಾಮೂಹಿಕ ಹತ್ಯೆ ಮಾಡುವ ಕಸಾಯಿ ಖಾನೆಗಳಿಲ್ಲ.

ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿ , ನ್ನಾರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾದಿಗೊಂದು ಬೀದಿಕೊಂದು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳಿಲ್ಲ. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಒಂಭತ್ತರಿಂದ ಸಂಜೆ ಐದರವರೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗೋಡೆಯೊಳಗೆ ಒತ್ತಾಗಿ ಕುಳಿತು ಉಸಿರುಕಟ್ಟುವ ವಾತಾವರಣದ ಒದಿಲ್ಲ. ಶಿಸ್ತಿನ ಸಿಪಾಯಿಗಳಂತೆ ಸಮವಸ್ತ್ರ ಧರಿಸಿ ಭಾರಿ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಮೂಡೆ ಹೊತ್ತು ಬೆನ್ನು ಬಾಗಿಸಿ ನಡೆವ ಮಕ್ಕಳು ಟಿಬೆಟಿನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಕ್ಕಳು ತಂದತಾಯಿಯರೊಂದಿಗೇ ಇದ್ದು ದಿನನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ತಮಗಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತೆಯೇ ಜೀವನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿರಿಯರಿಂದ ಕಲಿಯುತ್ತಾರೆ. ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಓದು ಬರಹ ಬೇಡವೇ ಎಂದರೆ ಅದರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನಿದೆ ? ಓದು ಬರಹ ಕಲಿತರೆ ಮಾತ್ರ ಶಾಂತಿ ತೃಪ್ತಿ ಸಿಗುವುದೇನು ? ಎಂದು ಮರು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಿರಿಯರು. ಧರ್ಮೋಪದೇಶ ಪಡೆಯಲು ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಒಂದು ಮಗುವನ್ನು ಗೊಂಪಾದಲ್ಲಿ ಬಿಡುತ್ತೇವೆ ಅಷ್ಟು ಸಾಲದೇ ಎಂಬ ಧೋರಣೆ . ಉನ್ನತ ಶಿಖರಗಳೇ ದೇವರ ಮೂರ್ತಿಗಳಾಗಿ ಆಕಾಶವೇ ಮಂದಿರವಾಗಿ ಇನ್ನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ಚದರ ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ಹರಡಿ ನಿಂತ ಶುಭ್ರ ಜಲವೇ ಕಲ್ಯಾಣಿಯಾಗಿ ಸೂರ್ಯಾದಯ, ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಗಳೇ ಪುನರ್ಜನವಾಗಿ ಏರಿಳಿವ ಬೆಟ್ಟ ಮೃದಾನಗಳೇ ಮನೆಯಂಗಳವಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳದ ಕಂದಮೂಲಗಳು ಹುಲ್ಲು ಹುಲ್ಲೇಗಳೇ ಪ್ರಸಾದವಾದವರಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಧರ್ಮ , ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಗುರು, ಪ್ರಕೃತಿಯೇ

ಶಾಲೆಯೂ ಕೂಡ . ಇಂತಹ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತರು , ವಿಶಾಲ ವಿಚಾರಿಗಳೆದುರು ನಾವು ಓದು ಬರಹ ಕಲಿತವರೆಷ್ಟು ಕುಬ್ಜರು ಎನಿಸಿತು. ಕುಟುಂಬದವರೆಲ್ಲಾ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮೀಯರೆಂದ ಮೇಲೆ ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಡವೇ ಎಂದರೆ ಧರ್ಮದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಸಮಾಜದ ರೀತಿ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ, ನಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ನಾವು ಎಂಬ ನಿರಾತಂಕದ ಉತ್ತರ . ನಮಗೆ ಜೀವನದ ಗುರಿಯೆನಿಸುವ ವಿಷಯಗಳಾವುವೂ ಇವರನ್ನು ಕಾಡಲಾರದೆನಿಸಿತು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕೊಡಿಸುವ ಚಿಂತೆ , ಮುಖ್ಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆಂದು ಹಣ ಕೂಡಿ ಹಾಕುವ ಚಿಂತೆ, ಐಹಿಕ ಸುಖಸಂಪತ್ತನ್ನು ಗಳಿಸುವ ಚಿಂತೆ , ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಮಾನದ ಚಿಂತೆ , ಗಳಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಚಿಂತೆ , ರೋಗರುಜಿನದ ಚಿಂತೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದೆ ಜೀವನ್ನು ಬಂದಂತೆ ಎದುರಿಸಿ, ಪ್ರತಿದಿನವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಖುಶಿಖುಶಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದು ಬಿಡುವಂತಹ ಚಿತ್ತಪಾವನರು. ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಲೀ, ಧರ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಾಗಲೀ, ರಾಜಕೀಯ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಾಗಲೀ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ದಮನವನ್ನು ಮಾಡಲಾರರು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳರು. ಅದಮ್ಮರು . ಇವರು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವಿಷಯವೆಂದರೆ ಆತ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ತಮಗೆ ಸರಿತೋರಿದುದನ್ನು ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು. ಎಂತೆಲ್ಲಾ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲೂ ಮನಶ್ಶಾಂತಿ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ನೀತಿ . ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಅವರದೇ ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಹಕ್ಕಿದೆ. ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಹೇರಿದಾಗ ತಾನೆ ಮನಸ್ತಾಪ ಜಗಳ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಶಾಂತಿ ತೃಪ್ತಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಮನೋಭಾವದ ಆಚಾತಶತ್ರುಗಳಿವರು. ಈ ಸ್ವಸ್ಥ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥದೇಹ, ಧೃಢಕಾಯ, ಕಷ್ಟ ಸಹಿಷ್ಣುತೆ, ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತತೆ, ಆದರದ ಮನೋಭಾವ , ನಿತ್ಯ ತೃಪ್ತಿತೆ ಲಭಿಸಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾ ಕಂಡ ಟಿಬೆಟೀ ಜಾನಪದರು ಸ್ವತಂತ್ರರು . ನಿಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವೇ ಉಳಿದವರು ದೇವನಾಂಭಿಯರು.

ಟಿಬೆಟೀ ಜನತೆಯ ಕಾಲುಭಾಗ ಬ್ರಹ್ಮ ಚಾರಿ ಭಿಕ್ಷುಗಳಾಗಿ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಪರಿಪಾಲಕರಾದರೆ ಮಿಕ್ಕವರಲ್ಲಿ ಏಕಪತ್ನೀ ಸಂಸಾರ ಬಹು ಸಾಮಾನ್ಯ . ಬಹುಪತ್ನಿತ್ವ ಇಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಗತಿಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮಿತಿಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಕುಟುಂಬದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಹುಪತ್ನಿತ್ವವೂ ಉಂಟು . ಆಪರೂಪಕ್ಕೆ ಬಾಲ್ಯ ವಿವಾಹ ಕಂಡುಬಂದರೆ ವಿಧವಾ ವಿವಾಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗತಿ ನಿಯೋಗ ಪದ್ಧತಿಯೂ ಉಂಟು. ಹುಡುಗಿ ತಾನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಹುಡುಗನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಹಿರಿಯರೇ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಿವಾಹ

ಬೇಡವೆನಿಸಿ ಸನ್ಯಾಸಿಯಾದರೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ಥಾನಮಾನ ಪುರುಷರಿಗೆ ಸಮಾನವಾದದ್ದೇ. ಗೌರವಯುತವೂ ಕೂಡ. ಇಲ್ಲಿನ ಮಹಿಳೆ ಶೋಷಿತ ವರ್ಗದವಳಲ್ಲ ಎರಡನೇ ದರ್ಜೆಯ ಪ್ರಜೆಯೂ ಅಲ್ಲ. ಸನ್ಯಾಸ ಜೀವನ ಬಿಟ್ಟು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಸಂಸಾರಿಯಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಅದೂ ಸಾಧ್ಯ. ಭಿಕ್ಷು ಅಥವಾ ಭಿಕ್ಷಣಿ (ಬಹುತೇಕ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗೊಂಪಾ ಸೇರಿದವರು)ವಿವಾಹವಾಗದೇ ಜೊತೆಗೂಡಿದರೂ ಸಮಾಜ ಅವರನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸದೇ ಉದಾಸೀನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಗೊಂಪಾಗೆ ನಿಗದಿತ ದಂಡ ಕೂಡಿಸಿ ಕೈತೊಳೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೊರದೇಶದವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧ ವಿವಾಹ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ವಿವಾಹ ರಹಿತ ಸಂಸಾರಗಳು ನೈತಿಕ

ಸಡಿಲತೆಯಾಗಿ ಕಂಡರೆ ಅಚ್ಚರಿಯಿಲ್ಲ. ಇದು ನೈತಿಕ ಸಡಿಲತೆಯಲ್ಲ - ಇಲ್ಲಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುವ , ಬದುಕಿನ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಸಡಿಲಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿದೇಶೀಯರು ಅರಿಯಲಾರರು. ಈ ವಿದೇಶೀಯ-ನೈತಿಕತೆ -ಸ್ವಚ್ಛತೆಯಿರುವ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ವೇತ್ಸಾವೃತ್ತಿ , ದರೋಡೆ, ಮಾನಸಿಕ ರೋಗ -ವಿರೂಪತೆ, ಲೈಂಗಿಕ ರೋಗಗಳು, ಏಡ್ಸ್ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ !ರೋಗರುಜಿನಗಳಿಲ್ಲ, ಸ್ತ್ರೀ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಕನ್ಯಾದಹನದ ದಳ್ಳುರಿ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಮಾನವ ಸಹಜ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ಪ್ರಕೃತಿ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ , ಸಭ್ಯತೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳ ಸಂಕೋಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸಮಾಜ ಟಿಬೆಟೀಯರದು. ಹೆಚ್ಚು ಮುಕ್ತ ರೀತಿಯ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಜೀವನ ವಿಧಾನ ಇವರದು.

ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯಂತೆ ಟಿಬೆಟ್ಟಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವ ಪರವಾಲಂಬಿಗಳಾಗಿ ಜೀವನ ನಡೆಸರು. ಧರ್ಮ ದೀಕ್ಷಿತೊಟ್ಟರೂ ಕಾಯಕ ಮಾಡುವವರು. ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಕಾಯಕ ಇವರದು - ಶಿವಶರಣರಂತೆ ಗುರುಗಳು, ಪುರೋಹಿತರು, ಅರ್ಚಕರು, ಹಿರಿಯ ಕಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು, ಕುರಿಕಾಯುವವರು, ಗುಡಿಸುವವರು, ಸೇವಕರು, ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳು, ಕುದುರೆಯೋಡಿಸುವವರು, ಚಮ್ಮಾರರು, ದರ್ಜೆಗಳು, ರೈತರು, ಸೈನಿಕರು, ಶವವನ್ನು ತುಂಡರಿಸುವವರು, ಹೀಗೆ ಯಾವುದೇ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡುವವರು. ಸಮಾಜದ ತೇರನ್ನು ಎಳೆಯುವಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಸಮಾನ ಸ್ತಂಭರು. ಧರ್ಮ ಬಂಧುಗಳು, ಬುದ್ಧನ ಶಿಷ್ಯರು. ಭಿಕ್ಷುಗಳೂ ಮಾನಸಾಹಾರಿಯಾದರೆ, ಮಧ್ಯಪಾನಿಗಳಾದರೆ ತಪ್ಪೇನೆಂದು ಇವರ ತರ್ಕ .

ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯವಾದ ಗೆಳೆಯ ಮೊಲೋನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬಹುಶಃ ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯನ, ಅದರಲ್ಲೂ ಒಳಗ್ರಾಮಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥ ಹಳ್ಳಿಗನ ಮನೋಭಾವನೆಯ ಸಮರ್ಪಕ ನಮೂನೆ. ಚೀನಾದಲ್ಲಿ ಬಹು ಅಗ್ಗವಾಗಿ ಬೈಸಿಕಲ್ಲು ದೊರೆಯುವುದಲ್ಲವೇ? ನೀವೇಕೆ ಅದನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲ ? ನಡೆದೇ ಹೋದರೆ ಸಮಯ ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ಅವನು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿತ್ತು . 'ಬೈಸಿಕಲ್ಲನ್ನು ಕೊಂಡರೆ ಅದು ಹೋಗಬಹುದಾದ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗ. ಮಿಕ್ಕಂತೆ ನಾನೇ ಅದನ್ನು ಹೊರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಅಥವಾ ಇಂತಹ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿನ ಜಾಗಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕು. ಅದರ ಟೈರು ಹೋದರೆ ಹೊಸದು ತರಲು, ರಿಪೇರಿ ಮಾಡಲು, ಬಲ್ಯು, ಟಾರ್, ಅದಕ್ಕೆ ಬೀಗ ಎಂದು ನೂರೊಂಟು 'ಬೇಕು' ಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಅದಾವುದೂ ಇಲ್ಲದೆ ಈಗ ಬಿಡುಬೀಸಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿಗೆ ಓಡುತ್ತೇನೆ. ಹಸಿದಾಗ ಏನಿದ್ದರೆ ಉಣ್ಣುತ್ತೇನೆ. ಎಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯಾದರಲ್ಲಿ ಮಲಗುತ್ತೇನೆ. ಕೆಲಸವಾದ ನಂತರ ಮನೆಗೆ ಮರುಳುತ್ತೇನೆ .ನನ್ನ ದೇಹ ನೋಡು ಹೇಗಿದೆ ! ಇಷ್ಟಕ್ಕೂ ಬೈಸಿಕಲ್ಲು ಸವಾರಿ ಮಾಡಿ ಆತುರಮಾಡಿ ಹೋಗುವುದೇಕೆ. ಎಲ್ಲಿಗೆ ? ಸಮಯ ಹಿಡಿಯಬಹುದೆಂದು ಹಿಟ್ಟು ಹಸಿಯಾಗೇ ನುಂಗಿದರೆ ಹೊಟ್ಟೆ ನೋಯುವುದಲ್ಲವೇ? ಸೂರ್ಯ ಸುತ್ತಲಿನದನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ನಡೆಯುತ್ತಾನಲ್ಲವೇ? '

ನಡಿಗೆಯಲ್ಲೇ ೫೦ -೬೦ ಕಿ.ಮೀ. ಹೋಗುವವನು ಸೋಮಾರಿಯಂತೂ ಅಲ್ಲ. ಸೈಕಲ್ಲು

ಕಾರು ಇಲ್ಲದವನೆಂದು ಅತ್ಯಪ್ಪಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಇದ್ದರೂ ಬೇಡವೆಂದು ಬಿಟ್ಟವನಂತೆ ನಿರಾಕರದ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಗಳು ಇವನ ಪಾಲಿಗೆ. ಇವನಿಗೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ವ್ಯಾವಹಿಕ ಮನೋಭಾವದ ಬುದ್ಧನ ತತ್ವಗಳ ಒಳ ಮರ್ಮವನ್ನರಿತ ನಿಜವಾದ ಶ್ರಾವಕ ಶಿಷ್ಯ ! ಪ್ರಕೃತಿಯಂಗಳದಲ್ಲಿರುವ ಇಂತಹ ಶ್ರಾವಕರಿಗೆ ನಾಗರಿಕತೆಯ, ಸಭ್ಯತೆಯ ಅನಾವಶ್ಯಕ ಬೇಡಿಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿದರೆ, ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸಂಕೋಲೆ ಜಡಿದರೆ ಒಪ್ಪಿಯಾರೇ ?

ಮೋಲೋನಂಥ ಜಾನಪದರ ಧೃಢ ವಿಶ್ವಾಸದಂತೆ ಗೊಂಪಾದ ತಂತ್ರವಿದ್ದು ಬಲ್ಲ ರಿನ್ ಪೋಚೆ ಇಂತಹ ಸೈಕಲ್ಗಳಲ್ಲಿ ದೆಯೇ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರಿಹೋಗಬಲ್ಲ. ಮರಳನ್ನು ಚಿನ್ನವಾಗಿಸಿ ಹರಳನ್ನು ವಜ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಬಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಿನ್ ಪೋಚೆಯ ಶಕ್ತಿ - ಸಿದ್ಧಿಗಳಿರುವುದು ಧನಕನಕ ಸುರಿಸುವುದಕ್ಕಲ್ಲ, ಜನತೆಯನ್ನು ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು. ಇಂತಹ ಜನಪದ ಟಿಬೆಟ್ ಸಮಾಜ ಅನುಕೂಲಸಿಂಧುವಾಗಿ ಬುದ್ಧನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಇಂದಿಗೂ ಬುದ್ಧಾನುಯಾಯಿಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿದೆ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸಿದೆ.

ಇಷ್ಟತ್ತೊಂದನೇ ಶತಮಾನದ ಹೊಸ್ತಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಜಗತ್ತಿನ ಅತಿ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ ನಾಗರಿಕತೆಯೂ ಟಿಬೆಟ್ ಧರ್ಮ - ಕರ್ಮ ಸಾಮರಸ್ಯದ ಈ ನಿಲುವನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸಲಾರದೆಂದ ಮೇಲೆ ಇದು ಟಿಬೆಟ್ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಯೇ ಸರಿ. ಪರ್ಮಾವರಣಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಯೋಗ್ಯತಮ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನವರು ಕಂಡುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಶಾಂತಿ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಜೀವನ ಇವರದಾಗಿದೆಯೇ ? ನಾನು ನೋಡಿದ ನ್ನಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಳ್ಳಿಗರಲ್ಲಂತೂ ಈ ಶಾಂತಿ ನೆಮ್ಮದಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ಬೆಳಗ್ಗೆ ಖೋಜಾರಕ್ಕೆ ಹೊರಟಾಗ ಬುರಾಂಗ್ ಹೊಟೆಲಿನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಬಿಲಿಯರ್ಡ್ಸ್ ಆಟ ನಾಲ್ಕು ಘಂಟೆಯ ನಂತರ ನಾವು ಮರಳಿ ಬಂದಾಗಲೂ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಹೆಚ್ಚು ದೇಹಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ, ಕಾಲದ ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಣ್ಣನೆಯ ಹವೆಯಲ್ಲಿ ಹಿತವಾದ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಕಾಯಿಸುತ್ತಾ ಅಡಿದ್ದ ಬಿಲಿಯರ್ಡ್ಸ್ ಆಟ ಟಿಬೆಟೀಯರ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಆಟ. ನಾಲ್ಕು ಜನ ಕಲೆಯುವ ಕಡೆ ಒಂದು ಟೇಬಲ್ ನೃತ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೋಗುವ ಯುವಕರು ವಯಸ್ಕರು ಸಮಯ ಸಿಕ್ಕಂತೆ ಆಟ ಆಡಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಬುರಾಂಗ್ ಹೊಟೆಲಿನಂಗಳದಲ್ಲಿ, ಟಕಲಾಕೋಟ್ ಮಂಡಿಯಲ್ಲಿ, ಗಾಂಗ್ಡಿಸ್ ಹೊಟೆಲಿನ ಹಿಂಬದಿಗೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಬಿಲಿಯರ್ಡ್ಸ್ ಟೇಬಲ್‌ಗಳ ಸುತ್ತ ಜನರು ಸುತ್ತವರಿದಿದ್ದು ಕಂಡಿತು. 'ಇದೇ ನಿಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕ್ರೀಡೆಯೇನು ? ಒಂದು ಹೋಗುವವರೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ತನ್ಮಯರಾಗಿ ಆಡುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲ ?' ಎಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೆ ಡೇವಿಡ್‌ನನ್ನು ಮಾತಿಗೆಳೆದೆ.

ನೀನು ಅಣಕಿಸಿ ಹೇಳುವ ಹಾಗೆ ಯಾರೂ ವರ್ಲ್ಡ್ ಫಾಂಪಿಯನ್ ಆಗಿಲ್ಲ ಬಿಡು. ಆದರೆ ಜನಪ್ರಿಯ ಆಟವೇನೋ ಹೌದು. ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಇದು ಸೋಮಾರಿಗಳು, ದೇಹಶ್ರಮ ಬೇಡದವರ ಆಟ, ಬೇರಾವ ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡಲು ಬಾರದ, ಆಡಲು ಕಾಸಿಲ್ಲದ ಬಡವರ, ಹಳ್ಳಿಗರ ಆಟ. ನಮಗೆಲ್ಲ (ಯುವಕರಿಗೆ ಅದರಲ್ಲೂ ಉತ್ಸಾಹೀ ಯುವಕರಿಗೆ) ನಿಜವಾದ ಕ್ರೀಡೆಯೆಂದರೆ ಕುದುರೆ ಸವಾರಿ - ಸವಾರಿಯಲ್ಲೇ ಐದಾರು ರೀತಿಯ ಆಟಗಳು - ಪೋಲೋ, ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆ, ಓಟದ ಪಂದ್ಯ, ಭರ್ಜಿ ಎಸೆತ ಎಲ್ಲವೂ ಓಡುತ್ತಿರುವ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆಯೇ. ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕರೆದು ತರಲು

ಲಿಪುಲೇಖಿಗೆ ಬಂದಾಗ ನೀನು ನೋಡಿದೆಯಲ್ಲವೇ ? ಕುದುರೆಯೇರಿ ಪಾಸಾಗೆ ಬಂದವ ನಾನೊಬ್ಬನೇ ! 'ಅವನಿಗಿಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೇಳಿಕಿದ್ದೆನೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅವನೂ ಮಾತಾಡುವ ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ. 'ಬಿಲ್ವಿದ್ಯೆ, ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ ಕೂಡ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟವಾದದ್ದೇ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಮನೋರಂಜನೆಯೇನು ಗೊತ್ತೇ ? - ಡಿಬೆಟ್ - 'ತ್ಸೆನ್ ಯಿ '. ಇನ್ನಾವ ದೇಶದಲ್ಲೂ ಕಂಡು ಬರದ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯ ಚರ್ಚೆ . ಎಂದು ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ. ಗೊಂಪಾಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ವಿದ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬಿಡುವು ದೊರೆತಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಇಬ್ಬಿಬ್ಬರಂತೆ ಜೊತೆಗೊಡುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರದ್ದೇ ಆದ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಪದಗಳನ್ನು ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಏರುದನಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ಕಾಲು ಕಟ್ಟಿ ಕೈ ಚಪ್ಪಾಳೆಯಿಕ್ಕಿ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ತಕ್ಷಣವೇ ತರ್ಕಬದ್ಧವಾಗಿ, ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸೋತಂತೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಚರ್ಚೆಗೆ ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೂ ಆದೀತು. ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಅಳವಡುರೇ ಸಾಕು. ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಗಮ್ತು ಕೇಳುವವನ ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ, ಹಾವಾಭಾವದಲ್ಲಿ, ಕಾಲುಕುಟ್ಟುವ ಜೋರಿನಲ್ಲಿ, ಚಪ್ಪಾಳೆಯ ಸದ್ದಿನಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಅವರ ಗುರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಲು ಎತ್ತಿ ಜೋರಾಗಿ ಕುಟ್ಟಬೇಕೆಂದರೆ ನರಕದ ಬಾಗಿಲು ಮುರಿದು ಬೀಳಬೇಕಂತೆ. ಚಪ್ಪಾಳೆಯ ಸದ್ದು ಅದರ ಮೂಲಕ ಹೊರಟು ಜ್ಞಾನದ ಗುಡುಗು ಪಾತಾಳದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಭೂತ ಪ್ರೇತಗಳ ಹುಟ್ಟಡಗಿಸುವಂತಿರಬೇಕಂತೆ.

ಈ ರೀತಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವ ವಿಷಯವೇ ತಾರಿಗ್. ಮಕ್ಕಳು ಆ ವರ್ಷದವರಾದಾಗಲೇ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕಲಿಯಲಾರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈ ರೀತಿ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿನ ಚರ್ಚೆ ಮನೋರಂಜನೆಯಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ಅವರು ಕಲಿತದನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಸಾಧನವೂ ಕೂಡ. ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣ ಶಕ್ತಿ, ತರ್ಕಬದ್ಧ ವಿಚಾರ ಮಂಡನ ಶಕ್ತಿ, ಚುರುಕುಗೊಂಡ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನವೂ ಆಗಿದೆ. ವರ್ಷಾವಧಿ ಉತ್ಸವಗಳ ಅಂಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಚರ್ಚಾಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ತಯಾರಿಯೂ ಸಹ . ಇಂತಹ ವಾಗ್ಯಾದಗಳು ವಿದ್ಯಾಲಯಗಳ ಗುರು ಹಿರಿಯರಲ್ಲೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ ಭಾರತದಾದ್ಯಂತ ಬೌದ್ಧ ಬಿಕ್ಷುಗಳ ಮತ್ತು ವೈದಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪಂಡಿತರ ನಡುವೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ವಿಖ್ಯಾತ , ಗಂಭೀರತಮ ಚರ್ಚಾಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ (ವಾಗ್ಯುದ್ಧವೇ) ಪಣವಾಗಿಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವರವರ ಶಿಷ್ಯವೃಂದದ ಭವಿಷ್ಯ ಮತ್ತು ಮತಾಂತರ ! ಅದೇ

ಪದ್ಧತಿಯ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಯಿರಬೇಕು ಈ ರೀತಿ ನರಕದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುರಿದು ಬೀಳಿಸುವ ವಾಗ್ಯುದ್ಧದ ಮನರಂಜನೆ . ಅವಶ್ಯ ನೋಡುವಂತಹುದು - ಕೇಳುವಂತಹುದು.

ಕೈಲಾಸ ಪರಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಬಂದಿದ್ದ ಯಾಕ್‌ಮಾನ್ ಅಳಿಗುಳಿಮಣಿಯಾಟದಂತಹ ಆಟವನ್ನಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೆ. ಅವರಾರೂ ದೇಹಕ್ಕೆ ಆಯಾಸವಾಗುವಂತಹ ಆಟಗಳನ್ನಾವುದೂ ಆಡುವಂತೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಿಗೇ ಭಾವನೆಯಾದ ಟಿಬೆಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಕೆಳಬಯಲಿನ ಆಟ ಓಟಗಳು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ (ವಿರಳ ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ) ಭತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವರು ಆಡಬಹುದಾದದ್ದು ಹರಟೆ - ಹಾಡು

ತಾನೇ. ಅಂತೆಯೇ ಬಾಯಿಗೆ ಸಖತ್ತು ಶ್ರಮ ಕೊಡುವ ಹಠವೆಲ್ಲರಿವರು. ಟಿಬೆಟಿಯರು ಮಾತಾಡಿದರೆ ಕೇಳಲು ಹಕ್ಕಿಯ ಚಲಿಪಿಯಂತೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಚೇನೀ ಮಂಗೋಲಿ ಭಾಷಾಧ್ವನಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಲಿಖಿತ ಟಿಬೆಟೀ ಭಾಷೆಯೇ ಬೇರೆ ಆಡುವ ಭಾಷೆಯೇ ಬೇರೆಯನ್ನುವಂತೆ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರವಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳ ಹಾವಳಿ ಬಹಳ. ಒಂದೇ ಮಾತ್ರಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ೪-೫ ವರ್ಣಗಳು ಇದ್ದಾವು. ಜೊತೆಗೆ ಬರೆದಿದ್ದನ್ನು ಓದುವಾಗ ಉಚ್ಚರಿಸದೇ ಬಿಡಬೇಕಾದ ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳು ಇವೆ. ಇಂತಹ ಭಾಷೆ ಕಲಿಯಲು ಕಠಿಣವಾದರೂ ಕೇಳಲು ಕರ್ಕಶವಲ್ಲ. ಕೂಗಾಟ ಕಿರುಚಾಟವಿಲ್ಲದ ಮಂದ್ರಸ್ವರದ ಮಾತುಗಳು ಪರ್ವತದ ಮೇಲಿಂದಿಳಿದು ಬರುವ ತೊರೆಯ ಜುಳುಜುಳು ಸದ್ದಿನಂತೆ. ಹತ್ತುಮಾರು ದೂರ ನಿಂತವರಿಗೆ ಕೇಳಿಸಬಹುದಾದ ಸದ್ದಿನಿಂದರೆ ನಗು. ದನಿಯಿತ್ತಿ ಮಾತನಾಡುವವರನ್ನು ಅಚ್ಚರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಾರೆ ಇದು ಸಭ್ಯತೆಯೇ ಎಂಬಂತೆ.

ಇಂದು ಬೆಳಗಿನಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷ ಗಡಿಬಿಡಿ. ಭಾರತಕ್ಕೆ ವಾಪಸಾಗುವ ಸಂಭ್ರಮ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸದ ನೀರು ತುಂಬಿದ್ದ ಚಬ್ಬುಗಳನ್ನು ಸೀಲು ಮಾಡುವ ತರಾತುರಿ. ಆಗಲೇ ಕೊಂಡಿದ್ದ ಒಡವೆ ವಸ್ತುಗಳು ಸಾಮಾನುಗಳು ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೆ ಕೊಡಲು ಸಾಲದೆನಿಸಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಟಕಲಾಕೋಟ್ ಮಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿಬರುವ ಸನ್ನಾಹ. ಮಿಕ್ಕಿರುವ ಡಾಲರ್ ಯುವಾನ್‌ಗಳನ್ನು ಖರ್ಚು ಮಾಡುವ ತವಕ. ಬಗೆ ಹೇಗೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ಯೋಚನೆಯಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಮಂಡಿಯ ಅಂಗಡಿಗಳಿಗೆ ಮುಗಿಬಿದ್ದೆನು. ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ, ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳಿಗಾಗುವಂತಹುದೇನಾದರೂ ಕಂಡರೆ ತೋರಿಸಲು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಅವರ ಕೈಗೆ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಪ್ಯಾಂಟ್ ಇಟ್ಟೆ. ನೋಡಿದವರೇ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ತಡೆಯಲಾರದ ನಗು. ಏನು ಈ ಸೆಟ್ಟನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ನೆಂಟರೇನು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಾರೆ ? ದೊಡ್ಡ ರಂಪ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬೇಡಪ್ಪಾ 'ಎಂದು ಕೇಳಿಟ್ಟರು. ಕಾರಣವಿಷ್ಟೆ, ಮಕ್ಕಳು ಮಲಮೂತ್ರ ಹೋಗಲು ಚಡ್ಡಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರದ ಹಾಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ನಾವೆಂದುಕೊಂಡಂತೆ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿಚ್ಚಿರಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಿಗೆ ಸೀಳನ್ನು ಬಟ್ಟೆಇಟ್ಟು ಹೊಲೆದು ಕಾಚಾಮಾಡಿ ಬದದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಬುರಾಂಗ್ ಹೋಟೆಲಿನ ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ದಾರ್ಜಿನ್‌ನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ನೋಡಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲರ ಉಡುಪುಗಳೂ ಹೀಗೆ ಇದ್ದವು. ಆಗಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮೇಷ್ಟ್ರನಲ್ಲಿ ಆಡಲು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಬಟ್ಟೆ ಹರಿದು ಹೋಗಿರುವಲ್ಲಿ ಹೊಲಿಗೆ ಹಾಕಲು ಏನು ಧಾಡಿ ಎಂದು ಕೊಂಡಿದ್ದೆವು. ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೆ ರಿಡಿಮೇಡ್ ಅಂಗಿಗಳಲ್ಲೂ ಅದೇ ಸೀಳು. ತಾಯಂದಿರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ! ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆ ತೊಟ್ಟರೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ಮಹತ್ತರ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು.

ಎಲ್ಲರೂ ಕೊಂಡದ್ದೇನು ? ಚೈನಾ ಬೀಗಗಳು, ಜರ್ಸಿಗಳು, ಬೂಟು, ಚಪ್ಪಲಿಗಳು, ಫ್ಲಾಸ್ಟ್, ಪಿಂಗಾಣಿ ಸಾಮಾನು, ಏನೇನೋ ವಸ್ತುಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಮತ್ತೊಂದು ಮಗದೊಂದು ರಕ್ತ ಸ್ನಾಹಿಗಳು. ಮನುಷ್ಯನ ಆಸೆಗೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ! ಮಂಡಿಯಲ್ಲೇನೂ ಕೊಳ್ಳದೆ ಜುಗ್ಗಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ -ಹೋಟೆಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಅಂಗಡಿಯೊಂದರಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಳ್ಳಲು. ನನ್ನ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಕಾಸನ್ನೆಲ್ಲಾ (೫೦೦ ರೂಪಾಯಿಯಷ್ಟು) ಕೊಡಿಸಿ ನ್ನಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ ಫೋಟೋ ಆಲ್ಬಮ್

ಒಂದನ್ನು ಕೊಂಡೆ. ಬಹಳ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಎರಡು ದಿನ ಕಾದು ನೋಡಿ ಕೊಂಡ ವಸ್ತು ಮನೆಯವರಿಗೆಲ್ಲ ಸೇರಿದಂತೆ ಕೊಡಲು ತಂದ ವಸ್ತು. ಇದನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಾರಣವಿತ್ತು. ನಾನು ತೆಗೆದ ಫೋಟೋಗಳು ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆದೇ ಹೋದರೆ ಈ ಪುಸ್ತಕವಾದರೂ ಇರಲೆಂಬ ಆಸೆ. ಷಾಪಿಂಗ್ ಮುಗಿಸಿ ಕೈ ಭರ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಟೆಲಿಗೆ ನಡೆದೇ ಹೊರಟೆವು. ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ನಡೆದಿದ್ದ ಡೇವಿಡ್ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಿಂತ ಇಲ್ಲಿ ಮಂಡಿ ಎಷ್ಟು ಭಿನ್ನವೆನಿಸಿತು. ಕೂಗಿ ಕರೆದು ಮಾತಿಗೆ ಮಾಲು ಹಿಡಿಯುವವರಿಲ್ಲ. ದೊಡ್ಡ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಮೂದಲಿಸುವ ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಿಲ್ಲ. ಮುಖ ಸಿಂಡರಿಸಿ ನೀನೇನು ಕೊಡಿಯೇ ನಡಿ ಎನ್ನುವವರಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವೂ, ಎಲ್ಲರೂ ಸರಳ, ನೇರ. ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರಲಿ - ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲಿ, ದಾರಿಯಲ್ಲಿರಲಿ ದೇಗುಲದಲ್ಲಿರಲಿ, ಒಂಟಿಯರಲಿ - ಒಟ್ಟಿಗಿರಲಿ, ಟಿಬೇಟಿಯರು ಸದಾ ಹಸನ್ಮುಖಗಳು. ಮೆಲ್ಕುಗಿಯ, ಮೆಲ್ಕುಡಿಯ ಸರಳ ಮುಗ್ಧ ಮನುಷ್ಯರು ಎನಿಸಿತು. ಹೀಗೆಂದು ಡೇವಿಡ್‌ನೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಸುಳ್ಳು ಮಾಡುವಂತೆ ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗತೊಡಗಿದ. ನನ್ನ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಮುಖ ನೋಡಿ 'ನೀನು ನೋಡಿರುವ ಟಿಬೆಟ್ ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕ ಭಾಗ. ಅದೂ ಕೂಡ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಗಂಧವಿಲ್ಲದ, ಪಶ್ಚಿಮದ ಬಂಜರು ನ್ನಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಟಿಬೇಟಿಯರನ್ನು ನಮ್ಮ

ದೊಡ್ಡ ನಗರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಬಾ . ಅಲ್ಲಿನ ದೊಡ್ಡ ಶಾಲೆಗಳ , ಕಾಲೇಜುಗಳ ಯುವಕರನ್ನು ಪೇಟೆಯ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳನ್ನು , ಪ್ರವಾಸಿ ಟಿಬೆಟೀಯರನ್ನು ನೋಡಿಬಂದ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವೆಯಂತೆ" ಎಂದ . ಮೆದು ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲಿಗೆ ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿದಂತಾಯಿತು. ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ. ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಮಾತಿಗೆ ತಾವು ಹಳ್ಳಿಯ ಗುಗ್ಗುಗಳಲ್ಲವೆಂಬಂತಹ ಮಾತಿನ ದಾಟಿ ಅಚ್ಚರಿ ತಂದಿತ್ತು. ಅವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಹಳ್ಳಿಗರ ಬಗೆಗಿನ ತಾತ್ಕಾರ (ಕೀಳರಿಮೆಯೇ ?) ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕತೆಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರ ಕೆಡುಕೆನಿಸಿತು. ಟಿಬೆಟಿನ ನಗರ ವಾಸಿ ಯುವಕರ ನಡತೆ ಒಲವುಗಳು ಟಿಬೆಟೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ದೂರ ಸರಿದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಎನಿಸಿತು . ಟಿ. ವಿ., ಮೂವಿಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆದ ಹಾಗಿತ್ತು . ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಅನಿಸಿಕೆಗೆ ಪುಷ್ಟಿ ದೊರೆಯಿತು. ಈ ರಾತ್ರಿಯೇ !

ರಾತ್ರಿಯೂಟದ ನಂತರ ಬುರಾಂಗ್ ಹೋಟೆಲಿನ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯೊಡನೆ ಅನೌಪಚಾರಿಕ ಕೂಟವಿತ್ತು . ನಮ್ಮ ಯಾತ್ರೆ ಸುಗಮವಾಗಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲು ಸಹಕರಿಸಿದವರಿಗೆ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿದಾಯ ಹೇಳಿದ ಸಂದರ್ಭ. ಭಾರತೀಯರು ಟಿಬೆಟೀಯರು ಅಧಿತಿಗಳು ಅತಿಥೇಯರು ಉಳ್ಳವರು - ಉಳ್ಳದವರು ಎಂಬ ಬೇಧವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದಾಗಿ ಹಾಡಿ ಕುಣಿದು ದಣಿದವು. ಎಲ್ಲರ ಮನದಲ್ಲಿದ್ದ ಸೌಹಾರ್ದ ಸ್ನೇಹ ಭಾವ ಮೊಗದಲ್ಲಿ ನಗಹೂವಾಗಿ ಅರಳಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಲೋಪ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಂಪರ್ಕವೇಪಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅನಿಸಿಕೆ. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಟಿಬೆಟೀಯರನ್ನು

ಎಷ್ಟು ಕೇಳಿಕೊಂಡರೂ ತಮ್ಮ ಜಾನಪದ ಹಾಡಾಗಲಿ ನೃತ್ಯವಾಗಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹಿರಿಯರಿಂದ ಕಲಿತರಲಿಲ್ಲವೋ, ಕಲಿತಿದ್ದರೂ ತೋರಿಸಲು ಸಂಕೋಚವೋ, ಚೀನಿ ಸರ್ಕಾರದ ನಿಗರಾನಿಯಲ್ಲಿರುವೆವೆಂದು ಹೆದರಿದ್ದರೋ, ಅಥವಾ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದೇ ಸಭ್ಯತೆಯೆನಿಸಿದ್ದೋ, ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಧಿರಾಪುಕಾ ನ ಬಿಚ್ಚು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಜೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಟಿಬೇಟೀ ಮುಖ್ಯ ನಗರಗಳಿಗೆ ಬಂದ ಡಾಂಬರು ರಸ್ತೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮಧ್ಯಪೂರ್ವ ಟಿಬೆಟಿನ ಆಮೂಲ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಪರ್ವತವನ್ನು ಬಗಿದು ತೆಗೆದ ಅದಿರುಗಳು ಚೀನಾಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಚೀನಾದಿಂದ ಬಂದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು, ಅವಶ್ಯಕಗಳು, ಹಾಡು ಕುಣಿತಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ನಾಗರಿಕ ಯುವಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಲಗ್ಗೆ ಹಾಕಿರುವಂತೆನಿಸುವುದು. ಇವುಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ರೋಗ ರುಜಿನಗಳು ಮಾನಸಿಕ ತೋಳಲಾಟಗಳು ಇವರನ್ನು ಮುತ್ತಲು ತಡವಿಲ್ಲವೆನಿಸುವುದು. ಆದರೆ ಇದುಮೇಲ್ನೋಟದ ಅನಿಸಿಕೆ ಮಾತ್ರ. ರಸ್ತೆ ಸಾರಿಗೆ, ವಾಣಿಜ್ಯ ಸೌಕರ್ಯ, ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳು ಅಮದಾಗುವ ಖಾದ್ಯ ಪೇಯಗಳು ಹೊರ ಪ್ರಪಂಚದ ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಇವೆಲ್ಲಾ ಬದಲಾವಣೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಚೀನಾದ ಜುಲುಮಿತನ, ಬಲಾತ್ಕಾರ ಯಾವುದೂ ಟಿಬೆಟಿಯರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ಮನೋಬಲವನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಅವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಅಚಲ. ಚೀನೀ ಸೈನಿಕರ ಆಕ್ರಮಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಅನೇಕ ಗೊಂಪಾಗಳನ್ನು ಅದೇ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಸರ್ಕಾರ ಮತ್ತೆ ತೆರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದುದು ಟಿಬೆಟಿಯರ ಈ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮನೋಬಲವೇ! ಆದರೆ ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಧನಿಕ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೌರಾತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಎಷ್ಟು ದಿನ ಉಳಿದಾವು?

ಟಿಬೆಟೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿ- ಸಮಾಜವನ್ನು ಆಳುವಾಗ ಅಭ್ಯಸಿಸಿರುವ ಖ್ಯಾತ ಟಿಬೆಟೀ ಸಮಾಜ ತಜ್ಞ ಕುಬಿ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಟಿಬೆಟಿಯರದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಉರ್ಜಿತಗೊಳಿಸಿದ ಸಾತ್ವಿಕ ಆತ್ಮ ಶಕ್ತಿ. ಈ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಯಾವುದೇ ದೈಹಿಕ ಬಲ ಕಸಿಯಲಾರದು ಚೀನಿಯರು ಕೊಡುವ ದೈಹಿಕ ಹಿಂಸೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಟಿಬೆಟಿಯರದೊಂದೇ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ. ಕ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯೆ ಉತ್ತರವಾಗಲಾರದೆಬಿಲುವು. ಕೆಡುಕನ್ನು ಯೋಚಿಸಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬಲ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಸದಾ ಒಳಿತಿನ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಮನೋಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಲಗೊಳಿಸುವ ಸಾಹಸ ಟಿಬೆಟಿಯರದು. ಇಂದಿನ ಲೋಭದ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ, ಆತಿಕ್ರಮಣದ ಮನೋಭಾವದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟಿನ ಅಹಿಂಸೆಯ, ಸೈರಣೆಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಇಂಬುಗೊಡದ ಹಳ್ಳಿ ಸಮಾಜ ಹೇಗೆ ಬದುಕಿದೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಸೋಜಿಗದ ಸಂಗತಿ. ಈ ಅನನ್ಯ ಸಮಾಜ - ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ಇದರ ನೇತಾರ ದಲೈ ಲಾಮಾರ ಸತತ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆದಿದೆ.

ಟಿಬೆಟೀ ಶರಣಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವಸತಿ ಸೌಲಭ್ಯ ಒದಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಭಾರತ್ವು ಸಹಾಯ ಹಸ್ತ ನೀಡಿದೆ. ಭಾರತದ ಅನೇಕ ತಡ ತಮ್ಮ ವಾಸಹತ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಟಿಬೆಟೀ ಶರಣಾರ್ಥಿಗಳು ಸಕ್ಕರೆ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೇಸು ಬೆರೆತಂತೆ ಭಾರತ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆತಿರುವರು. ಅವರವ ವಾಸಹತ್ತುಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ, ಉರುಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಟಿಬೆಟಿಯರು ಯಾವುದೇ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದ ಸುದ್ದಿಯಿಲ್ಲ. ಮೂವತ್ತೇಳು ನಲವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದ್ದರೂ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಸವಲತ್ತುಗಳಿಗಾಗಿ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸಿಲ್ಲ. ಬಂಡಾಯವೆದ್ದಿಲ್ಲ, ಕಾನೂನು ಬಾಹಿರಕೃತ್ಯಗಳನ್ನೆಸಗಿಲ್ಲ. ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಹೊರೆಯಾಗದೆ

ಸ್ವಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿ ವಾಣಿಜ್ಯ ವಲಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಯೋಗದಾನ ನೀಡಿರುವರು. ಸತ್ವಶಾಲಿ ಪರಂಪರೆಯ ಭದ್ರ ಬುನಾದಿಯಿರುವ ಟಿಬೆಟೀಯರು ಪ್ರಪಂಚದ ಯಾವುದೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತುಕೊಂಡರೂ ಕೇಸರಿಯಂತೆ ಸ್ವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಸ್ಕೃತರು. ವಿಚಾರಧಾರೆಗೆ ಸ್ವಾನುಭವದ ಪ್ರಶ್ನಿದೊರೆತನ್ನು ೯೭೨ ಜುಲೈ ೧೩ ರಂದು ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾರಾಜರು ಕಾಲೇಜಿನ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಭವನದಲ್ಲಿ ಗುರುಪುರದ ಗೃಮೆ ತಂತ್ರಿಕ ವಿದ್ಯಾನಿಲಯದವರು ನಡೆಸಿಕೊಟ್ಟ ಟಿಬೆಟಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ, ಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಅರ್ಧಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಅಂಗವಾಗಿ ಟಿಬೆಟೀಯರು ನಡೆಸಿಕೊಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವದು.

ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಅರಂಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟಿನ ವಾತಾವರಣವೇಷೆಟ್ಟಿ ಮನಸ್ಸು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಒಂದು ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ್ದ ಟಿಬೆಟಿನ ಖೋಜಾರ್ ಗೊಂಪಾಗೆ ಮರಳಿತು. ಅಂದು ನೋಡಿದ್ದ ಗೊಂಪಾದ ಗೋಡೆಗೆ ಒರಗಿಸಿದಂತಹ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಕಹಳೆ ತಾಳಮದ್ದಳೆಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಮೊಳಗಿದ್ದವು. ಅಂದು ಲಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಹಳ್ಳಿ ಹೆಂಗಸರು ಹಾಡಿದ್ದ ಸ್ವರಧಾಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದು ಎಳೆಯರು, ಯುವತಿಯರು ಹಾಡಿ ನರ್ತಿಸಿದರು. ಯುವಕರು ಹಿಮ್ಮೇಳುವಾಗಿ ಕುಣಿದರು. ಖೋಜಾರ್ ದೇವಾಲಯದ ಸೂರಿನಡಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತಹ ಮೊಗವಾಡಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ನರ್ತಿಸಿದ ಲಾಮಾಗಳ ಹಿಂದೆ ಸರ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಬಾಗಿ ಬಳಕೆ ಹಾರಿ ಮಣವು ಕುಣಿದವು ಟಿಬೆಟ್ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ರಗಳಾಗಿ ಕಂಡುದನ್ನು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅಡಿ ತೋರಿಸಿದರು ಗೃಮೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಶಿಕ್ಷಕರು. ಈ ಸಂಜೆ ಮೈಸೂರಿನಾವರಣದಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟ್ ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿತು ಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಚಿನ್ನದ ಹಬ್ಬದ ಹರ್ಷಾಶ್ವಾಸ. ಮಸಳಿದಂತಾಗಿದ್ದ ವರ್ಷದ ಹಿಂದಿನ ನನ್ನ ಅನುಭವಗಳು ಮತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿಹಸುರಾದವು. ಇಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಭಾಷಣ ನನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮಕೊಟ್ಟಿತು. ಸಮಾರಂಭದ ನಂತರ ಭೇಟಿಯಾದ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ತಮ್ಮ ವಿಸಿಟಿಂಗ್ ಕಾರ್ಡ್ ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾನಿಲಯವನ್ನು ಭಾಷೆಯ ತೊಡಕಿನಿಂದಾಗಿ ಟಿಬೆಟಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದಿದ್ದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಕರಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲು ಸಲಹೆಯತ್ತರು.

ಗುರುಪುರದ ಗೃಮೆ ವಿದ್ಯಾಲಯದ ಭೇಟಿ ಒಂದು ವಿಧದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಟಿಬೆಟ್ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿತು. ಟಿಬೆಟ್‌ನ ದಾಚೆನ್, ಖೋಜಾರ್, ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದು ಅದೇಶದ ಗತಕಾಲ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನಗಳಾದರೆ, ಗುರುಪುರದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದು ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಿಕ್ಕಿರಲಿ? ಟಿಬೆಟ್‌ನ ಭವಿಷ್ಯದ ಚಿತ್ರ. ತಮ್ಮ ದೆನ್ನುವುದನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರ ಜಗತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಅಧುನಿಕ ಟಿಬೆಟೀಯರನ್ನು, ಅವರ ಸಮುದ್ರಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಸಂಗಡವೇ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಉಡುಗೆ ತೊಡುಗೆಯ, ಊಟ ಉಪಚಾರದ ರೀತಿಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಚೀನೀ ಆಕ್ರಮಣದಿಂದಾಗಿ ಟಿಬೆಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಪಾಳು ಬಿದ್ದಂತಾಗಿರುವ ಗೊಂಪಾಗಳನ್ನು ನೋಡಿದವಳಿಗೆ ಗುರುಪುರದ ಸುಸಜ್ಜಿತ ಗೊಂಪಾದ ಕಾರ್ಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅಚ್ಚರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಗೊಂಪಾ ಟಿಬೆಟೀಯರ ರಚನಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವದ ಸಂಕೇತವೆನಿಸಿತ್ತು. ಗೊಂಪಾದ ಮುಖ್ಯ ಹೆಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಪಾಠ್ಯ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಗ್ರಂಥಾಲಯದ ನಿಲುವುಗಳಿಗೆ ಇರಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥಾಲಕ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಧ್ಯಾನ ಮಂದಿರದ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ತೂಗು ಹಾಕಿರುವ ಥಂಕಾಗಳು, ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು

ಕಪಾಟುಗಳಲ್ಲಿನ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಟಿಬೆಟೀಯರ ಪರಂಪರಾಸಕ್ತಿಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳೆನಿಸಿತು. ತಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಹವನಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೆಂದೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಕಾರ್ಯಲಯಾಧಿಕಾರಿಯ ಮುಖದಲ್ಲಿ ದೃಢ ಹೆಮ್ಮೆ ನೋಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿತ್ತು.

ಗುರುಪುರದ ದಾರಿಯ ಇಕ್ಕೆಲದಲ್ಲಿ ನೆನಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪೈರುಗಳು, ಮನೆಗಳು, ಗುರುಪುರ, ಹೋಸೂರು ಪೇಟೆ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಟಿಬೆಟೀ ಸಂಸಾರಗಳು, ಯುವಕ ಯುವತಿಯರು, ಮೈಸೂರಿನ ಬಸ್ಸು ಹತ್ತಿದ್ದ ಐದಾರು ಲಾಮಾಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ಟಿಬೆಟೀಯರು ನಿರ್ವಾಸಿತರಾಗಿಯೂ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿರುವರು. ಎಲ್ಲಿದ್ದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಏಳಿಗೆ ಸಾಧಿಸಿದರೂ ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ತಮ್ಮ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಮಾಡುವವೆಂದು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಪೂಜಾತೋಡುವ, ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಗೆಲುವಾಗಿರಲು ಯತ್ನಿಸುವ ಯಹೂದಿಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಿದ್ದರು ಈ ಟಿಬೆಟೀ ಜನರು. ಸೃದೇಶಕ್ಕೆ ಮರಳಲು ತಹತಹಕ್ಕೆ ಇವರಲ್ಲೂ.

ಭಾರತದ ಗಡಿಯಾಚೆ ಚೀನಾದ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಟಿಬೆಟ್ ದೇಶದ ಭಾಗವೊಂದನ್ನು ನೋಡಿ ಬಂದ ನಂತರ ಭಾರತದ ಗಡಿಯೊಳಗೆ ಅತಿ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ಟಿಬೆಟ್ ತುಣುಕನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಭಾರತ ಟಿಬೆಟ್ ನಡುವಿನ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಚಿತ್ರ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಟಿಬೆಟಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ರಾಜಕೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಭಾರತೀಯ ಪ್ರಭಾವ ಅಧ್ಯಯನ ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿತು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ಪಡೆದಂತೆ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಬಂಧದ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ಸಂದೇಹಗಳು ಬಂದವು. ಭಾರತದಲ್ಲಾಗಿದ್ದಂತೆ ಟಿಬೆಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಲಾಮಾ ಪದ್ಧತಿ ಹಾಗೂ ಹಲವಾರು ಬೌದ್ಧ ಪಂಥಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಡಕು ತಂದಿಲ್ಲವೇ? ಇವು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಲಾಮಾಗಳನ್ನು ಟಿಬೆಟ್ ಜನತೆ ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆಯೇ? ಇಂದಿನ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಆತಿಲೌಕಿಕ ಮನೋಭಾವದ ಇ-ವೈಲ್, ಇಂಟರ್‌ನೆಟ್, ಸೈಬರ್‌ಸ್ಪೇಸ್ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟ್‌ನ ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನದ ತಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ರಿಯಾವಿಧಿಗಳ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ನಿಲುವಿನ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಉಳಿಯಬಲ್ಲದೇ?, ಚೀನಾದ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಧರ್ಮ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿ, ವೈದ್ಯ ಪದ್ಧತಿ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಚಿತ್ರಕಲೆ ಒಪ್ಪಾರೆ ಟಿಬೆಟೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಜನರು ಟಿಬೆಟಿನಿಂದ ನಿರ್ವಾಸಿತರಾಗಿ ಹೊರಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ, ಚೀನೀ ಜೈಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಠೋರೆಯಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಟಿಬೆಟಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವುದಾದರೂ ಏನು? ಭಾರತದ ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟೀಯರ ವಸಾಹತುಗಳು, ಮಠಗಳು, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ಸ್ಥಾಯೀ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ನಿರ್ವಾಸಿತರು ಟಿಬೆಟ್‌ಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆಯೇ? ಟಿಬೆಟ್ ಭಾರತದಿಂದ ಏನನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ? ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಹಕ್ಕು ಭಾದ್ಯತೆಗಳೇನು?

ಗುರುಪುರದ ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಕೈಪಿಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ವಿವರಣೆಯ ಸಾರಾಂಶವಿದು. ಎರಡು ಅಂಶಗಳು ಟಿಬೆಟೀಯರ ಅಂತರಿಕ ನಿಲುವಿನಿಂದ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಫೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಟಿಬೆಟೀಯರೂ ಹೆಚ್ಚಿನಿಂದಲೇ ಬುದ್ಧಾನುಯಾಯಿ. ಸ್ವಯಚ್ಛೇದಿಯಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವನು. ಅವನ ಜೀವನ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವೇ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮಾಧಾರಿತವಾದುದು. ಟಿಬೆಟಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪಂಥಗಳಿದ್ದರೂ ಮೂಲತಃ ಒಬ್ಬನೇ ಗುರುವೆಂಬ ಅರಿವಿನಿಂದಾಗಿ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲುಕೀಳೆಂಬ ಭಾವನೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಕೊಳುಕೊಡುಗೆ ಇಂದಿಗೂ ನಡೆದೇ ಇದೆ.

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಟಿಬೆಟೀಯನು ದೈಹಿಕ ಬಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆತ್ಮ ಬಲಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ದೈಹಿಕ ದಂಡನೆಯಾಗಲಿ ಜೈಲುವಾಸವಾಗಲೀ ಅವನ ನಿಲುವನ್ನು ಬದಲಿಸಲಾರದು. ತನ್ನ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಲುವಿಗೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಬಲವಿರುವುದನ್ನು ಅರಿತಿರುವ ಟಿಬೆಟೀಯನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲೇ ನಿರ್ವಾಸಿತನಾಗಿ ಹೋದರೂ ಈ ನಿಲುವನ್ನು ಬದಲಿಸಲಾರದು. ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಿಗುವವರೆಗೆ ತನ್ನದನ್ನುವುದನ್ನು ಜತನ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಧಾರ ಇವನದು. ಜತನ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಚಿರಋಣಿಯೇತೆ ನಿರ್ವಾಸಿತ ಟಿಬೆಟೀಯರ ಪಾರಂಪರಿಕ ಜೀವನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ ಕಂಡು ಬಂದಿರುವುದು ಸಹಜ. ಆಧುನಿಕ ತಂತ್ರ ಜ್ಞಾನದ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು ದಿನ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಅವರ ಶಿಕ್ಷಣ ವೈದ್ಯ ವಾಣಿಜ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕ ಸಲಕರಣೆಗಳು ಕಾಣಬರುವುದಾದರೂ ಅವನ ಅಂತರ್ಯದ ಧೋರಣೆಗಳು ಮೌಲ್ಯಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ತಹಹದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕದಲಾರದವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಬೌದ್ಧ ವೆನೋಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸಂಯೋಗವಾದರೆ ವಿಶ್ವಶಾಂತಿ ನೆಲೆಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಕಂಬವಿಲ್ಲ. ಎನ್ನುವುದು ಟಿಬೆಟೀಯನ ಅಚಲ ವಿಶ್ವಾಸ (ಕಡಲೆ ಬಂದಾಗ ಹಲ್ಲೂ ಇರಬೇಕಲ್ಲ)

ಯೋಗಾಯೋಗದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ೧೩- ೧೪ ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀ ದಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ತತ್ತರಿಸಿದ ಭಾರತ ಅಂದು ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದ ಬೌದ್ಧ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧೇಶ್ವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಟಿಬೆಟಿನಿಂದ ಮರಳಿ ಪಡೆದರೆ ಇಂದು ಟಿಬೆಟೀಯರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸರ್ವಾದ್ರೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳು ಶಿಕ್ಷಣ ವೈದ್ಯ ಪದ್ಧತಿ ಸಮಗ್ರ ಟಿಬೆಟ್ಟನ್ನೇ ತನ್ನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಟಿಬೆಟೀಯರಿಗೆ ಭಾರತೀಯರೆಂದರೆ ವಿಶೇಷ ಗೌರವವು. ತಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಹಿಂದಿನ ಸ್ನೇಹ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿನ್ನಹ ಇವರದು. ಭಾರತೀಯ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ಕೊಡುವ ವೀಸಾ ಹಣ ಚೀನಾದ ಕೆಸ ಸೇರುವುದಾದರೂ ತಮಗೆ ನೈತಿಕ ಬೆಂಬಲ ಸಿಗುವುದೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ತಮ್ಮ ನಿಲುವನ್ನು ವಿಚಾರಧಾರೆಯನ್ನು ಆಳುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲವು, ಜಗತ್ತಿನ ಮುಂದೆ ನಮ್ಮ ಪರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲವರು ನಮ್ಮ ವರನ್ನುವವರು ನೀವು ಭಾರತೀಯರು ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದಾರ್ಶನಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಜಾಗತಿಕ ಶಾಂತಿ ಸಾಧಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಅವಕ ವಿಶ್ವಾಸ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿತ್ತು.

ನಾಲ್ಕು ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಭಾರತವು ಟಿಬೆಟೀಯರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುವುದು ಉಚಿತವೆನಿಸುವುದು, ಒಂದು, ನಮ್ಮ ಋಷಿಗಳು ದಾರ್ಶನಿಕರು ಸೂಕ್ತವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದುದನ್ನು ಟಿಬೆಟೀಯರು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವರು ನಮ್ಮ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದವರು. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಬಂಧುಗಳು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಆದವರು. ಎರಡು, ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪರಂಪರೆಯ ಭಾಗವೇ ಆಗಿದ್ದ ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಗ್ರಂಥಗಳು, ಪದ್ಧತಿಗಳು ರೀತಿ ನೀತಿಗಳು ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಆಕ್ರಮಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಶಿಸಿ ಹೋದವು. ಆದರೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಟಿಬೆಟೀಯರು ಉಳಿಸಿ, ಬೆಳೆಸಿ, ಸತ್ವಶಾಲಿಯಾಗಿಸಿ ಆ ಮೂಲಕ ಸಾಧಿಸಿರುವ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದಾರ್ಶನಿಕ ಸಾಧನೆ ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದುದು. ಮುಂದಿನ ಬೀಳಿಕೆಗಾಗಿ ನಮ್ಮದೇ ಆಗಿದ್ದುದನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆಯುವುದು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಟಿಬೆಟೀಯರ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ, ಮೂರು, ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದರ್ಶನದ 'ಮಧ್ಯಮ ಕುಟುಂಬಕ' ಎಂಬ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ನಿಲುವಿನಿಂದಾಗಿ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಕೆಲವು ನೈತಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುವುದು ಒಂದು. ನಾಲ್ಕು ಭಾರತ ಮತ್ತು ಚೀನಾ ಗಡಿಗಳ ನಡುವೆ ಟಿಬೆಟೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭೂಭಾಗವಿರುವುದು

ಸ್ವಹಿತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಗತ್ಯ.

ಕುಬಿಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಮುಂದುವರಿದ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಾಧನೆಗಳು (ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕವು ವಿನಾಶಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದು ಶೋಚನೀಯ) ಜಾಗತಿಕ ಸ್ವತ್ತಾದಂತೆ ಪೌರ್ವಾತ್ಮಕರ ಅದರಲ್ಲೂ ಟಿಬೇಟಿಯರ ಅನನ್ಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದಾರ್ಶನಿಕ ಸಾಧನೆಯೂ ಜಾಗತಿಕ ಸ್ವತ್ತು. ಆಗ ಉಳಿವಿಗೆ ಟಿಬೇಟಿನಲ್ಲಿ ಪಾಂತಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಮುಕ್ತ ವಾತಾವರಣ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ.

ಅಶ್ವರ್ಯದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ, ಧರ್ಮದ ಕಾರಣವೆಂದು ಕೇವಲ ಅರವತ್ತು ಎಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ರಾಜಕೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲೇ ಉಳಿದು ವಿದ್ವಂಸಕ ಅಣ್ಣಸ್ತೃಗಳ ಉಸಾಬರಿಗೆ ಭಾರತವನ್ನೆಳೆದ ಪಾಕಿಸ್ತಾನದ ಜನ ಮೂಲತಃ ಆರ್ಯ ಜನಾಂಗದವರೇ, ಭಾರತೀಯರೇ ಹಾಗೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಕಾರಣವೆಂದು ೯೦೦-೧೦೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಿನಿಂತು ವಿಶ್ವ ಕುತೂಬದ ನಿಲುವಿಗೆ ಭಾರತವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಟಿಬೇಟಿಯರು ಮೂಲತಃ ಆರ್ಯರಲ್ಲ ಮಂಗೋಲೀ ಬುಡಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದವರು, ಹಿಂದೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರ ಹೋರಾಡಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು.

ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಬದುಕುಳಿದ ಟಿಬೇಟೀ ಜನಾಂಗ, ಈ ಜನಾಂಗವು ಕಂಡ ಇತಿಹಾಸ, ಈ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ, ಈ ಧರ್ಮ ಟಿಬೇಟೀ ಜನಾಂಗದ ಬರೆದು ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಅರಳಿಸಿದ ನವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಪಡೆದ ಟಿಬೇಟೀ ಸಮಷ್ಟಿಮನ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಜೀವನ ದರ್ಶನ, ಭವ್ಯರೇ ಮಾನವ ಪ್ರಗತಿ.

ಪರಿಸರ, ಇತಿಹಾಸ, ಧರ್ಮ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಜೀವನ ದರ್ಶನ ಒಂದರೊಳಗೊಂದಾದ ಪಂಚಧಾರಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಟಿಬೆಟ್ ದೇಶದ ಜನರು ದೇವಾನಾಂಪ್ರಿಯರು, ಅಜಾತಶತ್ರುಗಳು, ವಿಶುದ್ಧರು, ಚಿತ್ತಪಾವನರು, ಆದಮ್ಯರು, ಅಲ್ಪತ್ಯಪ್ತರು, ನಿಜ ಶ್ರಾವಕರು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮವನ್ನು ಬಾಗಿಸದ ಮಾನೋನ್ವತಿಯ ಮಂಕುತಿಮ್ಮರೆ ಸೈ !

ಮಾನಸ ಪಥದಲ್ಲಿ

ಪಥಿಕಮಾತ್ರನು ನಾನು
ಒಲೈಯಾ ಪಥದಲ್ಲಿ ಸಾಗುವುದೆ ಬೇಕೆನೆಗೆ
ಎರಿಳಿತಗಳು ಇದ್ದುದ್ದೇ ದಾರಿಗುಂಟ
ಅಸರೆಗೆ ಇಹುದಲ್ಲ ಸುತ್ತಲಿನ ನೋಟ
ಬೈಗು ಬೆಳಗೂ ಬಿಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟುವೆ ಡೇರೆ
ಸಾಗುವೆನು ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ
ನೋಡುತ್ತ ಅಚ್ಚರಿಯೊಳದರ ಉದ್ದಕ್ಕೂ
ಅನುಭವಿಸಿ ಸಾಗುವಾ ಹಿರಿಯ ಗುರಿಯನೆಗೆ
ಎನಿತೊ ಮಧು ಹೀರಲೆನಿತೊ ಮಧುಶಾಲೆ
ಚೊಕ್ಕವಾಗಿರೆ ಪಾತ್ರ ಅದುವೆ ಸಾಕೆನೆಗೆ
ಪಥಿಕ ಮಾತ್ರನು ನಾನು
ಪಥವೊಲಿದು ಸಾಗುವುದೆ ಸಾಕೆನೆಗೆ.

ಒಲಿದು ಕೈಗೊಂಡ ಪಯಣದ ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿ, ಹೋದ ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಮರುಪಯಣ ಹೊರಟೆವು. ಅದೇ ದೇಹ ಅದೇ ಕರಣಗಳು, ಮತ್ತದೇ ಶಿಬಿರಗಳು, ಅದ ಊಟ ಉಪಚಾರಗಳು, ನಡಿಗೆ ನೋಟಗಳು ಗೆಳೆತನದ ಕೂಟಗಳು ಅವೇ, ಅದರಲ್ಲವೂ ಹೊಸತು. ಒಲಿದ ಪಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಾದ ತಿರುವು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೊಸ ಅರ್ಥ, ಹೊಸ ಆಳ, ಹೊಸ ಬಿಗುವು ತಂದಿತ್ತು. ಮಾನಸ ಪಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲದ ದೀರ್ಘ ಪಯಣಕ್ಕೆ ನಾನದಿ ಹಾಡಿತ್ತು.

ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯ ಮೈತ್ರಿಕೂಟದ ಕಾರಣವೋ ನಿಜವಾದ ಅತ್ತೀಯತೆಯೋ, ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಹೊರಟಾಗ ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ನ ಬುರಾಂಗ್ ಹೋಟೆಲಿನವರಲ್ಲ ತಲೆ ಬಾಗಿಲವರೆಗೆ ಬಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು. 'ನಮ್ಮ ನೆಲದ ಕಲ್ಲು ನೀರು ಹೊತ್ತು ಹೊರಟಿರುವ ನಿಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ನಮ್ಮ ನಾಡ ನೆನಪುಗಳ ಬುತ್ತಿಯೂ ಇದೆ. ಈ ಬುತ್ತಿ ನಿಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಪಯಣಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿ - ಶಕ್ತಿಯನ್ನೀಯಲಿ' ಎಂದಿರಬೇಕು, ಅದರ ಮನ. ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ಪ್ರವಾಸದ ಎರಡು ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಐದಾದರೆ ಪಡೆದದ್ದು ಐನೂರು ಎಂಬಂತಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ, ಟಿಬೆಟ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಆವರಿಸಿತ್ತು. ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲಿಡುವಾಗಿನ ಅನಿಸಿಕೆಗೂ ಇಂದು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮರಳುವಾಗಿನ ಅನಿಸಿಕೆಗೂ ಅಜಗಜಾಂತರ. ಭಾರತದ ವಿದೇಶಾಂಗ ವ್ಯವಹಾರ ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆ, ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದ ತಂಡದವರ ಹೇಳಿಕೆ ವರದಿಗಳು, ಗಡಿ ಪೊಲೀಸಿನವರ ತಾಕೀತು, ನಿರ್ವಹಣಾಧಿಕಾರಿಯ ಕಟ್ಟುಪಾಡು , ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸುಳ್ಳಾಗಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ್ದು, ಟಿಬೆಟೀಯರ ಅತ್ತೀಯ ವ್ಯವಹಾರ . ಡೇವಿಡ್, ಜಾನ್, ಡ್ರೈವರ್, ಪೇಮಾ, ಸೂಸೀ, ತುನ್ಸುಪ್, ಮೋಲೋ ನಮ್ಮೊಡನೆ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ ಟಿಬೆಟಿ ಯುವಕರೇ, ಅದೇ ಹುಚ್ಚು ಧೈರ್ಯ, ಹುಮ್ಮಸ್ಸು,

ಆಟ ಕೀಟಲೆ, ನಗೆ ಚಾಟಿಕೆ ಮತ್ತು ಜೀವನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಉತ್ಸಾಹ. ಬಹು ಬೇಗ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾದವರು ಈ ಮೊದಲು

ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಅನೇಕ ದೇಶಗಳ ಪ್ರವಾಸಾನುಭವಗಳಿಗಿಂತ ಟಿಬೆಟ್ ಪ್ರವಾಸ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದೆಲ್ಲಾ ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನು ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಭಾಷೆಯ ಸ್ವಲ್ಪಮದ ಸಹಾಯ, ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೈ ಹಿಡಿದವರ ಸಹಾಯವಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಾದರೂ ನೇರವಾಗಿ ಹೃದಯ ಹೃದಯದ ಮಾನ ಸಂವಾದ. ಭಾಷಾಮಾಧ್ಯಮದ ಅಂತರವಿಲ್ಲದ ನಿಕಟತೆ, ವಿಶ್ವಪ್ರಜೆಯಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಪ್ರವಾಸಾನುಭವ.

ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಆಗಲೇ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಕಳೆದಿತ್ತು. ಉದ್ದೇಶಿತ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಾದರೂ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಆಹಾರ, ದೇಹಶ್ರಮ, ಶೀತಲಹವೆ, ಬದಲಾದ ದಿನಚರಿ, ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಮಿದುಳಿನಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ದಾಖಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದೃಶ್ಯ ಅನುಭವಗಳ ಉಳಿಪೆಟ್ಟು ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಏನೋ ವಿಮನಸ್ಕತೆ ಜಡತೆ ಒಂದು ದಿನವೆಲ್ಲ ಕಾಡಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಂದು ಬೆಳಗಿನ ಹೊಂಬಿಸಿ ಕಾವು ಏರಿದಂತೆ, ಹಿಮಾಲಯದ ಹಿಮಶಿಖರಗಳು ಸಮೀಪಿಸಿದಂತೆ ಅಡರಿದ್ದ ಜಡತೆ ಬಿಟ್ಟೋಡಿ ಮನಸು ಹಗುರವಾಯಿತು. ಟಿಕಲಾಕೋಟ್ ಊರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಸ್ಸು ಭಾರತ ಪ್ರದೇಶದ ಕಡೆಗೆ ಓಡಿದಂತೆ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸು ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಲಿಫ್ಟಲೇಟ್ ಮೇಲೆ ಹಾರಿತ್ತು. ನೋಡ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಹದಿನೇಳು ಕಿ. ಮೀ. ಬಗ್ ಪ್ರಯಾಣ ಮುಗಿದು ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ನಮಗಾಗಿ ಕಾದಿದ್ದ ಕುದುರೆಗಳ ಬಳಿಸಾರಿದವು. ಐದು ಕಿ.ಮೀ. ಏರು ದಾರಿಯನ್ನು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕ್ರಮಿಸಿದವು. ಹೋಗುವಾಗಿದ್ದ ಭಯ ಆತಂಕಗಳ ಬದಲಿಗೆ ಇಂದು ಮೋಜು, ಮಸ್ತಿ, ವಿಶ್ವಾಸವಿತ್ತು. ಬಿದ್ದರೂ ನಗುತ್ತಾ ಎದ್ದು ಕೊಡವಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಕುದುರೆ ಹತ್ತಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದವು. ಕುದುರೆ ಸವಾರಿ ಕಲಿಯದಿದ್ದರೂ ಭಯವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕಲಿತೆವು.

ಲಿಫ್ಟಲೇಟ್ ಪಾಸ್ ತಲುಪಲು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದ ನಡಿಗೆಯ ಏರು ದಾರಿ ಉಳಿದಿತ್ತು. ನೀರ್ಗಲ್ಲ ಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಕೆಲದೂರ ನಡೆದು, ಕೆಲದೂರ ಜಾರುತ್ತಾ ಮತ್ತೆ ಏರುತ್ತಾ ಕೆಲದೂರ ತೆವಳುತ್ತ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿದವು.

ನಮ್ಮ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಡೆದಿದ್ದ ಟಿಬೆಟೀಯರ 'ಚಲೋ ಚಲೋ!' ಮತ್ತು ಸಾಮಾನು ಹೊತ್ತವರೇ ಹತ್ತುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ ನಮ್ಮ ದೇಹ ನಾವು ಹೊರಲಾರೆವೇ ಎಂಬ ಹುಮ್ಮಸ್ಸು, ನಮ್ಮನ್ನು ಕೆಳಗಿನಿಂದ ನೂಕಿತ್ತು. ಮೇಲೆ ನಮಗಾಗಿ ಐಟಿಬಿಪಿಯವರು ಮತ್ತು ಭೋಟಿಯಾ ಜನರು ನಮಗಾಗಿ ಕಾದಿರುವರೇಂಬ ಅರಿವು ನಮ್ಮನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೇಳಿದಿತ್ತು. ಅವರನ್ನು ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಂಡಕ್ಷಣವೇ ಕೈ ಬೀಸಿ, 'ಭಾರತ ಮಾತಾ ಕೀ ಜೈ! ವಂದೇ ಮಾತರಂ!' ಜಯಕಾರ ಮಾಡಿದವರಷ್ಟು ಜನ! ಸನಿಹಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಹಿಡಿದಿತ್ತಿಕೊಂಡ ಸೈನಿಕರಷ್ಟು ಜನ! ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಕೈಲಾಸದಿಂದ ತವರಿಗೆ ಮಗನಿಗಿಂತಲೂ ಮುಂದಾಗಿ ಓಡೋಡಿ ಬರುವ ಗಿರಿಜೆಗೂ ಇದೇ ಸ್ವಾಗತ ಸಿಕ್ಕು, ತಾಯಿಗಾಗಿ ಹಾರೈಸುವ, ತಾಯ್ನಿಲವನ್ನು ಹರಸುವ ಮನವೇನೋ ಬಹು ಭಾವಪೂರ್ಣ ಕ್ಷಣಗಳವು. ನಮ್ಮ ಈ ಸಂತೋಷದ ಹೊನಲಲ್ಲಿ ಜೊತೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಟಿಬೆಟೀಯರೂ ತೇಲಾಡಿ, ಕೈಕುಲುಕಿ, ಭುಜ ಹಿಡಿದು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬನ್ನಿರೆಂದು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು. ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಇದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತಾಗ ಭಯದಿಂದ

ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸಿದ್ದ ನಗಾರಿ ಇಂದು ಅಲ್ಲಯ್ಯನ ಮದ್ದಳೆಯಾಗಿ ಸಂತಸದ ಅಲೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿತ್ತು. ಈ ಮದ್ದಳೆಯ ತುಡಿತವನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಕೇಳಿದವರು ಯಾವುದೇ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿನ ಜನಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸದೆ ಅಲ್ಲಯ್ಯನ ತಾಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವವರಾಗಿದ್ದವು. ನಮಗೆ ನಾವು ಹೊಸಬರಾಗಿದ್ದವು.

ಲಿಪುಲೇಖ ಪಾಸ್‌ನ ಭಾರತದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಟ್ಟ ಕೂಡಲೇ ಒಂ ಮಣಿಪದೇಹುಂ ಷಡಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದ ಪರಿಸರದಿಂದ ಒಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಮಂತ್ರದ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಜರುಗಿದ್ದವು. ಲಿಪುಲೇಖ ಏರಿನಂತ ಹತ್ತೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ಸಲಕ್ಕೂ ಮೀರಿ ಒಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಹೇಳಿ ಅಲ್ಲಿ ಕಾದಿದ್ದವರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದವು. ಐ. ಟಿ. ಬಿ. ಪಿ. ಯವರು, ಭೋಟಿಯಾಗಳು, ಏಳನೇ ತಂಡದ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ಒಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಹೇಳಿ ತಬ್ಬಿಕೊಂಡರು. 'ನಿಮ್ಮ ಯಾತ್ರೆ ಸುಖವಾಗಿತ್ತಲ್ಲವೇ?' 'ಮನಸ್ಸಿಗಾನಂದ ಕೊಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಮುಖವೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.' 'ಎಲ್ಲರೂ ಕ್ಷೇಮ ತಾನೇ, ಕೈಲಾಸಪತಿಯ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯವಂತರು ನೀವು. ನಮಗೂ ಆಗಲೆಂದು ಹರಸಿ.' 'ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡುವ ಬಗೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಸಲಹೆಗಳೇನು?' 'ನಮ್ಮ ಪಾರ್ವತಿಯ ಪೀಠಾರ್ (ಪತ್ನಿಗೃಹ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ) ಹೇಗಿದೆ?' 'ನನ್ನ ಸಾಮಾನು ಗಂಟೆಕೆ ಇಷ್ಟು ಭಾರ? ತೀರ್ಥಜಲದ ಜೊತೆ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಿರಬೇಕು ನೀನು.' 'ನಮ್ಮ ನೆಲಕ್ಕೆ (ಕುಮಾವ್ ಜಿಲ್ಲೆ) ಇಷ್ಟು ಸಮೀಪ (ಕೇವಲ ೮೦-೧೦೦ ಕಿ. ಮೀ. ವಿರುವ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡುವಂತೆ ದಿಲ್ಲಿಯ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ.' - ಈ ಎಲ್ಲ ಮಾತಿಗೂ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯೊಂದಿಗೆ ನಮ್ಮ ಉತ್ತರ 'ಎಲ್ಲ ದೈವೇಚ್ಛೆಯಂತಾಗುವುದು.'

ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪರಿಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ನನ್ನ ಸಹನೆ ಶಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಮೂಡಿತು. ಇದರ ಪರಿಣಾಮ ಲಿಪುಲೇಖನಿಂದ ಧಾರ್ಚಲಾವರಗಿನ ಎಲ್ಲ ಚಾರಣವನ್ನು ಕುದುರೆಯ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರ. ನನ್ನ ಸಹಾಯಕ್ಕಿರಲೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ಪೋರ್ಟರ್ ತುಲಾರಾಮ್‌ಸಿಂಗ್‌ನೊಂದಿಗೆ ಮರು ಪಯಣ ಆರಂಭಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಅಂದು ಟಿಬೇಟಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಚಳಿಗಾಳಿಯ ಮಂಜಿನ ತೆರೆಮರೆಯಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊಗಮಾಡಿ ನಿಂತಾಗ ಕಂಡಿದ್ದ ಲಿಪುಲೇಖ ಏರಿಗೂ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮರಳುವಾಗ ಬಾಲ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದ ಲಿಪುಲೇಖ ಇಳುಕಲಿಗೂ ಬಹಳ ವ್ಯಾತ್ಯಾಸವಿತ್ತು. ರುದ್ರ ರಮಣೀಯವು ಸೌಮ್ಯ ಭಾವವನ್ನು ತೋರಿ ಕ್ಷೇಮಬ್ಧಾವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು, ಕೆಳಗೆ ಇಳಿದಂತೆ ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹೂ ಹೆಚ್ಚಿದಂತಿತ್ತು. ಹುಲ್ಲು ಹಸಿರೊಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆಕಾಶ ಶಾಖವನ್ನೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಸುತ್ತಲಿನ ಬೆಟ್ಟಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ತಮ್ಮ ಮಡಿಲಿಗಳೆದುಕೊಂಡಂತಿತ್ತು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಹರ್ಷಚಿತ್ತತೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿತ್ತು.

ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆತರಲು ಲಿಪುಲೇಖ ಪಾಸ್‌ವರೆಗೂ ಬಂದಿದ್ದ ೧೨-೧೩ ಜನ ಐ. ಟಿ. ಬಿ. ಪಿ. ದಳದವರು ಅತ್ತೀಯತೆಯಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕುಶಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು 'ಪ್ರವಾಸ ಸುಗಮವಾಗಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಕಷ್ಟಮೃನ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯ ತೊಂದರೆಯಿರಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಯಾಕ್ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೇನೂ ಅನಾಹುತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ!' ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು. ರಕ್ತಕ್ಷಾಪಡೆಯವರಾದ್ದರಿಂದ ತಾವು ಗಡಿದಾಟ

ಹೋಗಿ ನೋಡಲಾಗದ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸದ ಬಗ್ಗೆ ಕುತೂಹಲದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಬಂದವು. ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಹವಾಮಾನ, ಊಟ ವಸತಿಗಳ ಸೌಕರ್ಯ, ವ್ಯವಸಾಯದ ರೀತಿ, ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರ ಹಾಗೂ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಸೌಂದರ್ಯ ಪವಿತ್ರತೆ, ಅಲ್ಲಿನ ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳು ದೇವ ಮಂದಿರಗಳು ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು, ನಂತರ ತಮ್ಮ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಸವಲತ್ತು ದಿನಚರಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ನಡೆಸಿದ ಚರ್ಚೆ ಜೀವನದ ಬಗೆಗಿನ ಅವರ ಕಾಳಜಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿತ್ತು.

ಮುಂದೆ ನಡೆದಿದ್ದ ದಳದವರಿಂದ ಸಂಕೇತ ಬಂದು ನಮ್ಮೊಡನಿದ್ದ 'ಅಧಿಕಾರಿ, ನಿಮಗೊಂದು ಸಿಹಿ ಸುದ್ದಿ. ನಾಬಿದಾಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಹವಾಮಾನ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಸಿಹಿ ಸುದ್ದಿ . ನಾಬಿದಾಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಹವಾಮಾನ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದು ಓಂ ಪರ್ವತ ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೆರಡು ತಾಸು ಬಿಸಿಲಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯುಂಟು. ನೀವುಗಳು ಬೇಗ ಹೆಚ್ಚೆ ಹಾಕಿದರೆ ನಾಬಿದಾಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಓಂ ಪರ್ವತ ನೋಡುತ್ತ ಕೊಡಲು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಯ ಸಿಗುವುದು.' ಎಂದರು. ಈ ಸಿಹಿಸುದ್ದಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಕಾಲಿಗೆ ರೆಕ್ಕೆಮೂಡಿದಂತಾಗಿ ಭಾರತದ ಸಮಯಾನುಸಾರ ಬೆಳಗಿನ ಹತ್ತುವರೆ ಗಂಟೆಗೆಲ್ಲಾ ನಾಬಿದಾಂಗ್ ಕಿರು ಮೈದಾನದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಮೂರು ವಾರಗಳ ಹಿಂದೆ ಇದೇ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಆರು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ಕಾಗು ಕುಳಿತರೂ ಮೊಗ ತೋರದೆ ಮಂಜಿನ ಹಿಂದಿದ್ದ ಓಂ ಪರ್ವತವು ಇಂದು ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಶಾವಿದಲ್ಲಿ ಜಳಕ ಮಾಡಿತ್ತು. ದೇವತಾತ್ಮಕ ಹಿಮವಂತನ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿತ್ತು. ನಿಸರ್ಗವೇ ಬರೆದ ಈ ಸಂಕೇತವನ್ನೇ ಪೂಜನಾದದ ಸಂಕೇತವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡಿತೇ ಸನಾತನ ಭಾರತೀಯ ಜನಮನ? ನಿಸರ್ಗದ ನಿಗೂಢತೆಗಳಲ್ಲೊಂದು ಈ ಪರ್ವತ. ಎಂದೂ ಕ್ಷರವಾಗದ 'ಓಂ.' ಅಕ್ಷರ ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಂಡ ಅಕ್ಷರ ! ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಂಡ ಅಕ್ಷರ! ಪ್ರವಾಸದ ಅಂತಿಮ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಿ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹಿನ್ನಡಿ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರ. 'ಇಂದು ಓಂ ದರ್ಶನವಾದ ಮೇಲೆ ನಿಮ್ಮ ಯಾತ್ರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತಲ್ಲವೇ?' ಎಂದವರಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದೆ ಪೂರ್ಣ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮನ ತಲೆಯಾಡಿಸಿತ್ತಷ್ಟೆ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಉಟ ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಕೈಯಿಟ್ಟು ತುತ್ತನ್ನು ಬಾಯಿ ನುಂಗಿತ್ತಾದರೂ ದೇಹದ ಕಣಕಣವೂ ಅದನ್ನು ಓಂಕಾರವಾಗಿಯೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿತ್ತು. ಇಂದಿನ ಆಹಾರ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿ ಕೊಟ್ಟ ಅನನ್ಯ ಭೋಜನ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದು ಗಂಟೆಗೆ ಓಂ ಪರ್ವತವನ್ನು , ಶಿಖರದ ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ನಾಬಿದಾಂಗ್ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾತ್ರಿತಂಡ ಸಂಜೆ ಐದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಾಲಾಪಾನಿ ಸೇರಿತ್ತು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಆರು ಗಂಟೆಗೆ ಟಿಬೆಟ್‌ನ ಟಕಲಾಕೋಟ್ ಬಿಟ್ಟವರು ಸಂಜೆ ಐದು ಗಂಟೆಗೆ ಭಾರತದ ಕಾಲಾಪಾನಿ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ೫೦ ಕಿ. ಮೀ. ನ ಚಾರಣದ ಮುಕ್ತಾಯ ಕಂಡವು. ಲಿಫ್ಟೇಲರ್ ಪಾಸ್‌ನಿಂದಲೂ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೇ ಬಂದ ಐ. ಟಿ. ಬಿ. ಪಿ. ಯವರು ಕಾಲಾಪಾನಿಗೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಕಸ್ಸುಮ್ಸ್ ಕಛೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಕಛೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಇಟ್ಟಿದ್ದ ನಗದು ಹಣವನ್ನು ನಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದುದು.

ಅರ್ಧಗೋಳಾಕಾರದ ಟೆಂಟಿನೊಳಗೆ ಸಾಲಾಗಿ ಹಾಸಿದ್ದ ಹಾಸಿಗೆಗಳನ್ನು ಕಂಡವರೇ ಎಲ್ಲರೂ ಅಡ್ಡಾದವು. ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಕಿಟಕಿಯಾಚೆಗೆ ನೋಡಿದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಶಿಖರದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ವ್ಯಾಸ ಪರ್ವತ

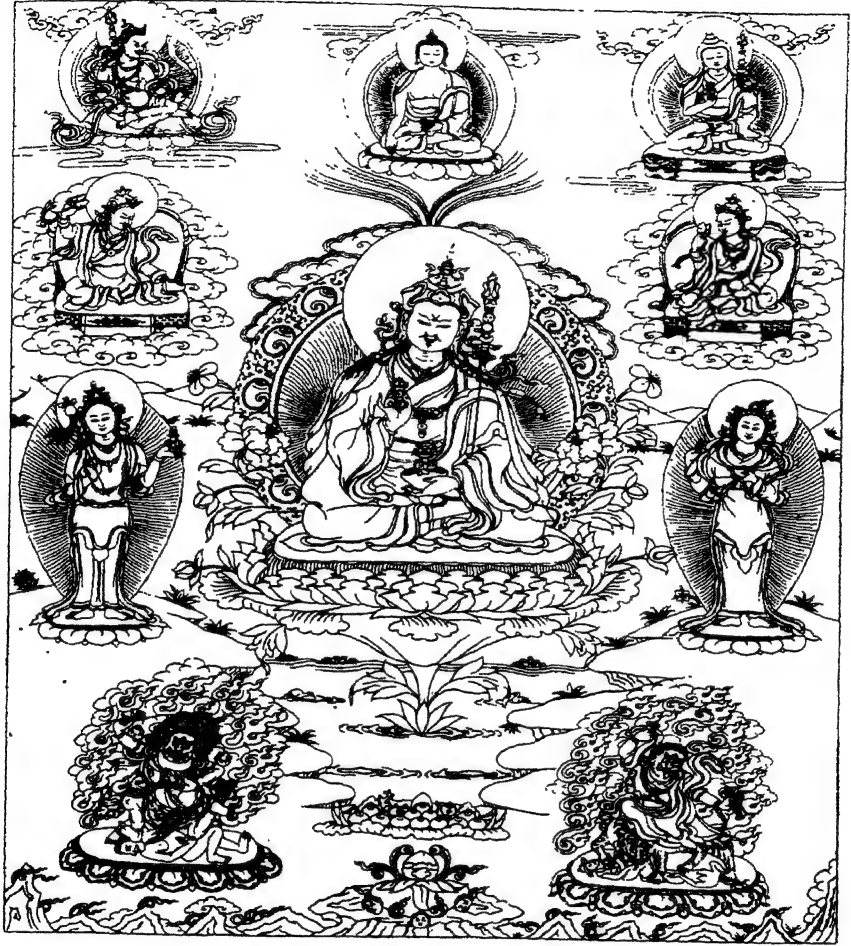
Yeshe Tsogyal

ಯಶೆ ತ್ಸೊಗ್ಯಾಲ್

Tara (Green)

ಹಸಿರು ತಾರಾ

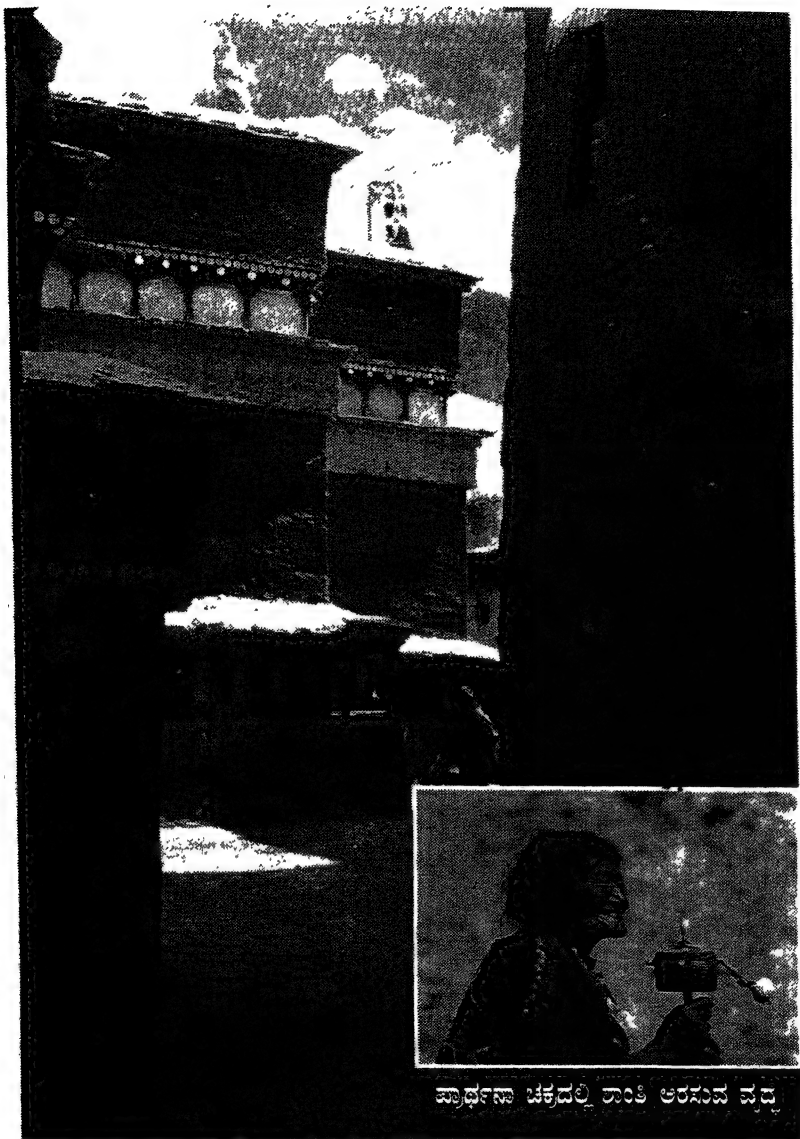

ಅಷ್ಟ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಸಂಭವ

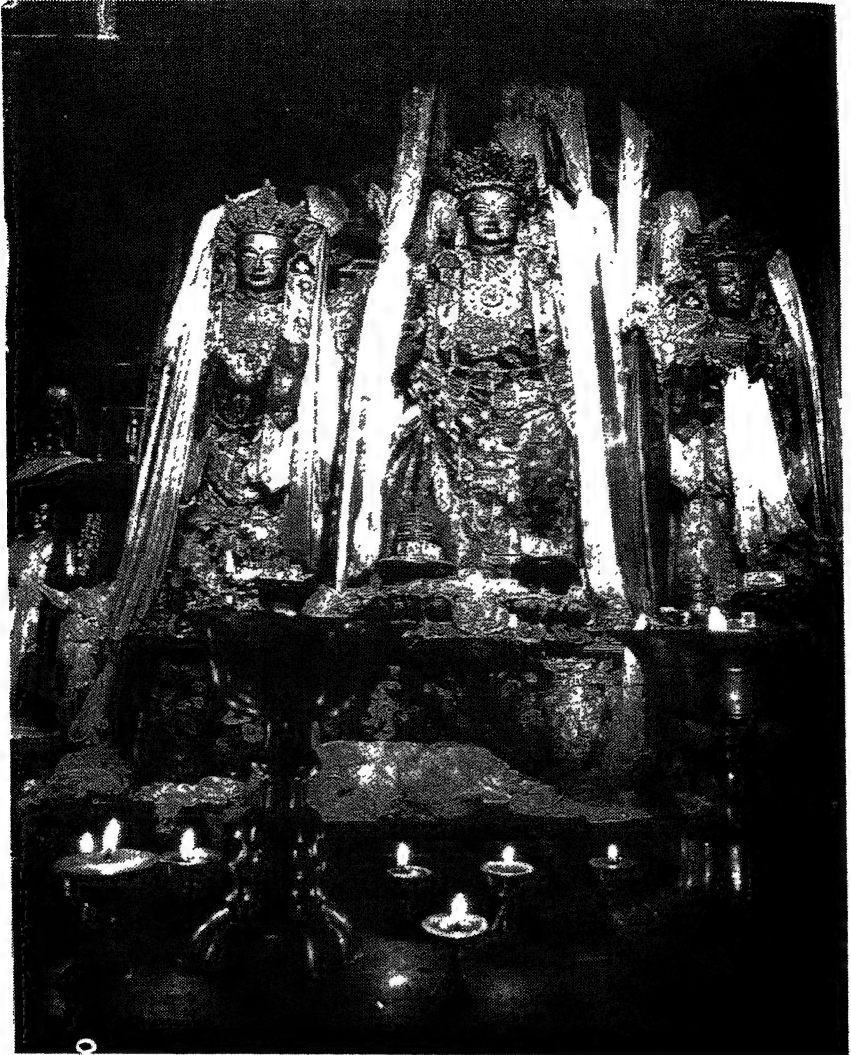

ದಾರ್ಶನಿಕರೊಳಿಹ

ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ

ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಚಕ್ರಗಳು

ಖೋಜೂರನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಮೂರ್ತಿಗಳು

ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸನಿಹಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ. ಇಳಿ ಹೊತ್ತಿನ ಹಳದಿ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಪರ್ವತ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ತೋರಿತ್ತು. ಇಷ್ಟು ದಿನ ಬಯಲಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಬಂದು ಪರ್ವತದ ಬುಡದಲ್ಲೇ ಮಲಗಿದಾಗ ಪರ್ವತ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಆತುಕೊಂಡಂತಾದದ್ದು ಸಹಜವೇ. ರಾತ್ರಿಯಾಗಿ, ಕತ್ತಲೆಯ ಮುಸುಕು ಪರಿಸರವೆಲ್ಲವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದಾಗಲೇ ತುಸು ನೆಮ್ಮದಿ ಕಂಡಿತ್ತು. ಜೀವ. ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಇದೇ ಶಿಬಿರದಿಂದ ಅರ್ಧ ಕಿ. ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಲಿಮಾತಾ ದೇವಿ ಮಂದಿರದ ಎದುರು ಐ. ಟಿ . ಬಿ. ಪಿ. ಯುವಕರು ನಡೆಸಿದ್ದ ಭಜನೆ ನರ್ತನವನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೆವು. ಅವರೊಂದಿಗೆ ನಾವು ದನಿಗೂಡಿಸಿದ್ದೆವು. ಅದರಿಂದ, ಯುವಕರೇ ಬಂದು ಕರೆದಾಗಲೂ ಮೇಲೇಳಲಾಗದಂತಹ ದಣಿವು ಇಂದು ನಿಮಗೆ ರಿಯಾಯಿತಿ ತೋರುವವು. ಆದರೆ ನಾಳೆ ಗುಂಜಿಯಲ್ಲಿ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಖಂಡಿತ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕು. ನಿರಾಶೆ ಮಾಡದಿರಿ. ಯುವಕರ ಅಕ್ಕರೆಯ ಆಹ್ವಾನ, ಪ್ರೀತಿಯ ಒತ್ತಾಯ.

ಇಂದಿನ ನಡಿಗೆ ಗುಂಜಿ ಶಿಬಿರದವರೆಗೆ ಮಾತ್ರವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದ್ದು, ಎಲ್ಲರೂ ಪಿಕ್‌ನಿಕ್ ಮೂಡಿನಲ್ಲಿದ್ದೆವು. ಕಾಲಾಪಾನಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿನ ಉಪಹಾರ ಮುಗಿಸಿ ನದಿಯ ದಡಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟದ ಮಗ್ಗುಲಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ್ದ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದು ಸಾವಧಾನದಲ್ಲಿ ಗುಂಜಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟೆವು.

ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಯಾತ್ರಿಗಳ ನಡಿಗೆಯ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಗುಂಜಿಗೆ ತಲುಪಿಸುವ ವಿಶ್ವಾಸ ಹೊಂದಿದ್ದ ತುಲಾರಾಮಸಿಂಗ್ ಬಹಳ ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದು ಮಾತಿನ ವರಸೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿತ್ತು. ತನ್ನದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗಳ ಆಯ್ಕೆಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಪ್ರಪಂಚದ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದ. ನಡಿಗೆಯ ಆಯಾಸ ಕಾಣದಿರಲೆಂದು ಆರಂಭವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯೊಳಗೆ ಏಕ ಮುಖವಾಗಿ ತುಲಾರಾಮನ ಭಾಷಣವಾಗಿ ಸಾಗಿತ್ತು. ಆಗಾಗ ನಾನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನ ಭಂಡಾರವನ್ನೇ ಅವನು ತೆರೆದಿದ್ದ.

ಇವನ ಪ್ರೀತಿಯ ಹವ್ಯಾಸ ಜಡಿಬೂಟಿ ವೈದ್ಯ. ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳ ಔಷಧ ತಯಾರಿಕೆ. ಈ ಹವ್ಯಾಸದಿಂದಾಗಿ ವನ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ರೇಂಜರ್ ಆಗಿ ನೌಕರಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ. ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡಿ ಮೂಲಿಕೆಗಳ ಮಾಹಿತಿಯೊದಗಿಸಿದ್ದ. ಆದರೆ ತಿಂಗಳ ಸಂಬಳ ನಿಯತವಾಗಿ ಸಿಗದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಬಹು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ದೊರವಿರಬೇಕಿದ್ದ ಕಾರಣ ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ರಾಜೀನಾಮೆಯಿತ್ತು ಮೊದಲಿನಂತೆ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಜೋತು ಬಿದ್ದಿದ್ದ. ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಹಣ ಸಂಪಾದಿಸಲು ಪೋರ್ಟ್ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಇವನು ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಪುಕ್ಕಟೆಯಾಗಿ ನಾಟೀ ಔಷಧ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ತಿಂಗಳಿಗಿಂತ ಬಾರಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರಿಗಿರುವಾಗ ಮೂಲಿಕೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಅಲೆದಾಟ. ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಲೆದಾಟದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧು ಸಿದ್ಧರ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಔಷಧದ ಪರಿಚಯದ ಜೊತೆಗೆ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗುಟ್ಟಾಗಿಡುವೆನ್ನುವುದು ಇವನ ಶಿವಧ. ಇಂತಹವರು ಅದೆಷ್ಟು ಮಂದಿ ಅಜ್ಞಾತರಾಗಿಯೇ ಜನಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ! ಪರ್ವತೀಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಸವಲತ್ತಿನ ಕೊರತೆ ಮತ್ತು ರಸ್ತೆ ಸೌಲಭ್ಯದ ಕೊರತೆಯಿಂದಾಗಿ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲಾಗದಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಹಳ್ಳಿ ಜನರು ನಾಟೀ ವೈದ್ಯರ ಮೊರೆ ಹೋಗುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಆಗಸ್ಟ್, ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ ನಿನಗಿನ್ನೂ

ಅನೇಕ ತರಹದ ಹಣ್ಣು ಹೂಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಈಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದನ್ನೇ ಕಿತ್ತು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ.' ಎಂದು ಐದಾರು ವಿಧದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು (ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ನೋಡಿದ್ದು) ನೀಡಿದ. ಆರು ದಿನಗಳ ಸಹಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಡಿವಾದ ಏರು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ತುಲಾರಾಮ್‌ಸಿಂಗ್‌ನ ಕಡ್ಡೆ ಎಲೆ ಬೇರುಗಳ ಪಥ್ಯ, ದೇಣನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು, ಬಾಯಾರಿಕೆಯನ್ನು ಶಮನ ಮಾಡಲು ನಮಗೂ ದೊರಕಿತ್ತು. ಜಾನಪದ ಗಾಯಕ, ವಾದ್ಯ ಪ್ರವೀಣ, ನೃತ್ಯ ಪಟು, ಆಶುಕವಿ, ನಾಟಕ ವೈದ್ಯ, ಪಶುವೈದ್ಯ, ಬಹುಭಾಷಾ ಕೋವಿದ, ವ್ಯವಸಾಯ ತಜ್ಞರೂ ಕ್ರೀಡಾಪಟು, ಶಾಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಏನೂ ಅರಿಯದ, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆಗಲಿ ಎಂದು ತಲೆಯಾಡಿಸುವ ಪೋರ್ಟರ್‌ ಬಡ ಹಳ್ಳಿಗನಂತೆಯೇ, ಮಾಸಿದ ಬಣ್ಣದ ಉಡುಪು, ಹಳೇ ಬೂಟು ಅಥವಾ ಚಪ್ಪಲಿ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೂತು ಕಂಡ ಸೈಟರ್, ಒಣಹುಲ್ಲಿನಂತಾದ ಕೂದಲು, ಭಾರ ಹೊತ್ತು ಬೆಟ್ಟ ಏರುವ ಕಾರ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಬಾಗಿ ದೆನ್ನು ಬಂಕರಗಾಲು, ಒರಟು ಕೈ, ಇವರನ್ನು ಕೇವಲ ಪೋರ್ಟರ್‌ಗಳಾಗಿ ಯಾ ಪೋನೀವಾಲಾಗಳಾಗಿ ಕಂಡು ವರ್ತಿಸಿದರೆ ಅವರೂ ಮಾತಿಲ್ಲದೇ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿ ಹಣ ಬೇಬಿಗಳಿಸಿ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬದಲಿಗೆ, ಅವರು ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಸಂಸಾರಿಗಳು, ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕೆ ಈ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವರೆಂದು ತಿಳಿದು ಸರಿಸಮಾನರಂತೆ ಕಂಡು ಮಾತಿಗಳೆದರೆ ಮನಬೀಳ್ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ದಿನನಿತ್ಯದ ಬವಣೆಯೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ಜನರ, ಊರಿನ, ಭಾಷೆಯ ಅಂದ ಚಂದಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಲವು ಮುಖಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅವರೊಳಗಿನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ತಪ್ಪುವ ಮನವಿರಬೇಕಷ್ಟೆ.

ಕಾಲಾಪಾನಿ ಶಿಬಿರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಕಿ. ಮೀ. ದೂರ ಬಂದಾಗ ನಮಗಾಗಿ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಚಹಾ, ಕಾಫೀ ತಯಾರಿಸಿ ಐ. ಟಿ. ಬಿ. ಪಿ. ಸೋದರರು ಚಾಯ್ ಪಾನಿಯ ಆದರಾತೀಥ್ಯ ಮಾಡಿದರು. ಗುಂಜಿ ತಲುಪುವಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಇದೇ ಅತಿಥ್ಯ. ಇವರಲ್ಲಿ ಬಿಡುವಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲ ಯುವಕರು ಗುಂಜಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲಿದ್ದ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ಫೆರ್‌ನಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಗುಂಜಿಗೆ ಹೊರಟರು. ನಡು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಹನ್ನೆರಡಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಗುಂಜಿ ತಲುಪಿ ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ಕಾರ್ಯ, ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೊಗೆದುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯದೇವನ ಸಹಕಾರವೂ ಲಭಿಸಿ ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಿಗೆ ಸ್ವಚ್ಛ ಬಟ್ಟೆಗಳು ತಯಾರಾದವು.

ಸಂಜೆ ನೇಸರು ಕಂತಲು ಅರ್ಧ ತಾಸಿದ್ದಾಗ ಗುಂಜಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಯುವಕನೊಬ್ಬ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ತನ್ನನ್ನು ಗೈಡ್ ಆಗಿ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದ, ಊಟ ಕೊಡೈಕೆನಾಲ್, ಮನಾಲಿಯಂತೆ ಅಂಗೈ ಅಗಲದ ಈ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳೇನಿರಬಹುದೆನಿಸಿತು. ತೋರಿಸು ನೋಡುವಾ ಎಂದಾಗ ಎದುರಿನ ಬೆಟ್ಟದ ಅಂಚನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸ್ಲೀಪಿಂಗ್ ಬ್ಯೂಟಿ ಎಂದ. ಮೇಲ್ನುಖವಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದ ತಲೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ಹೋಲುವ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತದು. ಅದರ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೂತೇ ರಾಜಾ (ಮಲಗಿರುವ ರಾಜಾ) ಎಂದ. ಬೆಟ್ಟದ ಬಗಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂಟಿ ಮರವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ. ಇದರ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರೆ ಬಯಸಿದ್ದು ಸಿಗುವುದು. ಎಂದ. ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದರೆ ರತ್ನಗಂಬಳಿ ಮಾಡುವ ನೇಯ್ಗೆ ಮನೆ ತೋರಿಸುವೆನೆಂದ. ಕೊಳ್ಳಲು

ಸಿಗುವುದು' ಎಂದ. ಹಳ್ಳಿಯ ಪಕ್ಕದ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಗುಂಜಿ ಮಾರ್ಕೆಟ್ ನೋಡಬಹುದೆಂದ, ಊಟದ ನಂತರ ನಾವಾಗಲೇ ಗುಂಜಿ ಮಾರ್ಕೆಟನ್ನು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಎರಡೇ ಎರಡು ಟೆಂಟ್ ಶಾಪ್‌ಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಬಂದಿದ್ದೆವು. 'ಉದರ ನಿಮಿತ್ತಂ ಬಹುಕೃತ ವೇಷಂ' ಹೇಗಾದರೂ ಎಂತಾದರೂ ಎರಡು ಕಾಸು ಮಾಡುವಾಸೆ ಯುವಕನಿಗೆ, ಕಂಬಳಿ ಮಾರಾಟವಾಗಿದ್ದರೆ ಇವನಿಗೇನಾದರೂ ಕಮಿಷನ್ ಸಿಗುವುದಿತ್ತೇನೋ! ಪೂರ್ಣ ಕತ್ತಲಾಗಲು ಕೆಲವೇ ನಿಮಿಷಗಳಿದ್ದಾಗ ಕೆಲವರು ಸಾಹಸಿಗರು ಅವನೊಡನೆ ಬೆಟ್ಟ ಸುತ್ತಿಬರಲು ನಡೆದಿದ್ದರು.

ಅರ್ಧಗಂಟೆಯಲ್ಲೇ ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿ ಕತ್ತಲಾವರಿಸಿತು. ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಮಳೆ ಹುಯ್ಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ನಾವು ಸೋಮಾರಿಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡವರು ಬೆಚ್ಚಗೆ ಕಂಬಳಿಹೊದ್ದು ಗಾಮಡಿ ರಾಮಾಯಣ (ಹಳ್ಳಿಗನೊಬ್ಬ ತನ್ನದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನದೇ ತರ್ಕದಂತೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ಹೇಳುವ ರಾಮಾಯಣ) ಕೇಳಿದವು. ಸಾಹಸಿಗರು ರಾತ್ರಿ ಎಂಟು ಗಂಟೆಯವರೆಗೆ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಯುತ್ತಾ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ತಡವರಿಸುತ್ತ ಕಾಣದ ಹಳ್ಳಿಯ ಕೊಚ್ಚೆಯನ್ನು ತುಳಿಯುತ್ತಾ ಅಡ್ಡಾಡಿ ಬಂದರು. ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿ ನೀವು ಸೋಮಾರಿಗಳಲ್ಲ ಬುದ್ದಿವಂತರು. ಎಂದು ನಕ್ಕರು. ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಗುತ್ತಾ ಬಂದವರ ಸ್ಥಿತಿನೋಡಿ ಮರುಕಪಟ್ಟರೂ ಇವರಿಂದಾಗಿ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ಫೈರ್ ಶುರು ಮಾಡಲು ಐ. ಟಿ. ಬಿ. ಪಿ. ಯವರೂ ಕಾಯುವಂತಾಯಿತೆಂದು ಬೇಸರವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಮಿಲಿಟರಿ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ನಿಂದ ತಾಳ ಡೋಲುಗಳ ತುಡಿತ, ಯುವಕರ ಹಾಡಿನ ಕರೆ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ನೆನೆದು ಬಂದವರು ಒಟ್ಟೆ ಬದಲಿಸಿ ಎಲ್ಲರೂ ಊಟಮಾಡಿ ಮಿಲಿಟರಿ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ಗೆ ಹೊರಟಾಗ ಒಂಭತ್ತು ಹೊಡೆದಿತ್ತು. ಮಳೆಯ ಕಾರಣ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕೂರಲಾಗದೆ ಎಲ್ಲರೂ ಜಗಲಿಯೊಳಗೇ ಒತ್ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಕುಳಿತು ರಾತ್ರಿಯ ಕಲಾಪವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದವು.

ತಮ್ಮ ಮನೆ, ಸಂಸಾರ, ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದು ಗಡಿನಾಡಿನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಠಿಣ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ, ನಿರ್ಜನ ಬೆಟ್ಟಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳುಗಟ್ಟಲೆ ಕಷ್ಟತಮ ದಿನಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಯೋಧನಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಅಪರೂಪದ ಸಂಜೆ ರಾತ್ರಿಗಳು ಹಬ್ಬದಂತೆ. ಬಿಡುವಿನ ವೇಳೆ ದೊರೆತಾಗಲೆಲ್ಲಾ ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಡು ಕುಣಿತ, ಚುಟುಕು ಪದ್ಯ, ವಾದ್ಯ ವಾದನ, ಕಥೆ ಹೇಳುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಹಳ್ಳಿ ಊರುಗಳ ಬದುಕಿನ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಆ ರಾತ್ರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಹೊರಗಿನವರು ಬಂದಾಗ ನಮ್ಮ ರಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ಅತಿಥಿಗಳು ನೀವು. ' ಎಂದು ಆದರದಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಿ ಮನರಂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಾಗರಿಕರ ಬದುಕನ್ನು ಸುಭದ್ರಮಾಡಲು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಣವಾಗಿಡುವ ಈ ಗಡಿನಾಡಯೋಧರ ತ್ಯಾಗದ ಅರಿವಾದದು ಈ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಅವರೊಡನೆ ಕಳೆದ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ, ಜೊತೆಯಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿ ಗಡಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ, ಅವರು ನಮ್ಮಂತೆ ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಬೇಕೆಂದರಾಗ ಹೋಗಲಾರಂಬುದನ್ನು ಅರಿತಾಗ, ಇವರದ್ದು ನಾಗರಿಕರು ಅನುಗಾಲವೂ ಹೊರಬೇಕಾದ ನೈತಿಕ ಋಣ.

ರಾತ್ರಿ ಹನ್ನೊಂದು ಗಂಟೆವರೆಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಹಂಗಾಮೀ ವೇದಿಕೆಗೆ ಬಂದು ಅಡಿಹಾಡಿ ಕುಣಿದು ಹೋದಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಅನುವಾಗುವಂತೆ ಅಂತಾಕ್ಷರೀ ಆರಂಭವಾದದ್ದು ರಾತ್ರಿ ಹನ್ನೆರಡೆವರೆಗೆ ನಡೆಯಿತು. ಬೆಳಗಿನ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಯಾದೀತೆಂದು ಒಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ

ರಾತ್ರಿಕೂಟಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಾಯ ಹಾಡಿದೆವು. ಸೈನಿಕ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ವಿದಾಯ ಹೇಳಿದೆವು. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಐ. ಟಿ. ಬಿ. ಪಿ. ಯವರಲ್ಲದೆ ಕೆ. ಎಂ. ವಿ. ಎನ್ ರವರು ಬರುವವರಿದ್ದರು. ಈ ರಾತ್ರಿ ಮಾನಸ ತಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಮೊದಲ ರಾತ್ರಿಯಷ್ಟೇ ಚರನೂತನ.

ಇಂದು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಗುಂಜಿಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟಾಗ ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ಇದ್ದರೂ ಛಿಯಾಲೇಖ್ ಪಾಸ್ ಹತ್ತುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಮನಸ್ಸು ರಚ್ಚಿ ಹಿಡಿದ ಮಗುವಿನಂತೆ ರೋಸಿತ್ತು. ತುಲಾರಾಮನ ಮಾತುಕತೆಯೂ ಅರ್ಥವಾಗದ ಬಡಬಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಕಾಲುಗಳು ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮೊನ್ನೆ ನೋಡಿದ ಓಂ ಪರ್ವತದ ಮೂಲಕ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಓಡಿತ್ತು.

ಅಂದು ಮಂಜಿನಿಂದಾಗಿ ಬಿಳಿ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಹಸಿರು ಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ನಡೆದಂತಿದ್ದ ಛಿಯಾಲೇಖ್ ಪಾಸ್ ಇಂದು ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಿನ್ನರಲೋಕವಾಗಿತ್ತು. ದೂರದೂರದವರೆಗೆ ಏರಿ ಇಳಿದಿದ್ದ ಪರ್ವತ ಸಾಲುಗಳು ಅವುಗಳ ನಿರಿಗೆಗಳು, ಒಡಲಲ್ಲಿ ಆಟಿಕೆಗಳಂತೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಮನೆಗಳು, ಬೆಳ್ಳಿ ದಾರದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ದಾರಿಗಳು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು ರಂಜಿಸಿದರೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲಾಗಿದ್ದವು. ಛಿಯಾಲೇಖ್ ಪಾಸ್‌ನ ಟೀ ಗುಡಿಸಲಿನ ಮುಂದೆ ಜಗುಲಿಯಲ್ಲಿ ದಣಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ೫. ೧೦ ನಿಮಿಷ ಕುಳಿತೆ. ಅಲ್ಲೇ ಟೀ ಹೀರುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಐ. ಟಿ. ಬಿ. ಪಿ. ವೈದ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಮತ್ತೆ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸದ ವರ್ಣನೆಗಳಿದ್ದವು. ಕೈಲಾಸದ ಮಾತಿನ ಶಾಖಕ್ಕೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಮುಸುಕಿದ್ದ ಬೇಸರದ ಮಂಜು ಕರಗಿ ಹೋಯಿತು.

ಹುರುಪಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿಯಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟವಳು ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇಳಿದಿದ್ದೇನೋ ತಿಳಿಯದು. ಪಕ್ಕದಿಂದ ಕೈಯೊಂದು ನನ್ನನ್ನು ಬದಿಗಳೆದಾಗಲೇ ಕೇಳಿಸಿದ್ದು 'ಬೆಹನ್‌ಜಿ ಎಲ್ಲಿದ್ದೀರಿ? ಎಷ್ಟು ಸಲ ಕೂಗಿದ್ದು? ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲವೇ? ಕುದುರೆಗೆ ದಾರಿಬಿಡದೆ ಹಾಗೆ ಮಧ್ಯೆ ನಡೆಬಾರದು.' ತುಲಾರಾಮನ ಬಿರುನುಡಿಗಳು. ಅಗಲೇ ನಾನಂತಹ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದೇನೆಂದು ಅರಿವಾದದ್ದು. ಆಕೋ ಮತ್ತೆ ನಗುತ್ತಿದ್ದೀರಿ? ಏನು ಕಂಡಿರಿ?' ಅವನ ಕಳಕಳಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸದ ಚಿತ್ರಗಳು ಮನಃಪಟಲದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮೂಡಿ ಅದರೊಂದಿಗೇ ಅಲ್ಲಿನ ಅನುಭವಗಳು ನೆನಪಾದಾಗ, ತಂತಾನೇ ನಗು ಬರುತ್ತಿತ್ತು ಹಿಂದೆಯೇ ನಿಟ್ಟುಸಿರೂ ಸಹ. ಅಂತಹ ನಿರ್ಮಲ ಪರಿಸರದಿಂದ, ನಿರ್ಮಲ ಪರಿಸರದಿಂದ, ನಿರ್ಮಲ ಹೃದಯಗಳ ಒಡನಾಟದಿಂದ ದೂರ ಸರಿದು ಮೊದಲಿನ ಜಂಜಾಟದ ಬಾಳಿಗೆ ಬರಬೇಕಾದ ದುಗುಡದ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ನಗುವಿನ ಹಿಂದೆಯೇ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಮಾನಸ ಕೈಲಾಸದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಾಣದ ಕೈಯ ಕೈವಾಡವನ್ನು ಕಂಡ ಮನಸ್ಸು ಸಾವಿರ ಚಿತ್ರಗಳಾಗಿ ಒಡೆದಿತ್ತು. ಕರಣಗಳೆಲ್ಲ ಚದುರಿಹೋಗಿದ್ದವು. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿಕೊಡಲು ಯಾರ ಮೊರೆ ಹೋಗಲಿ?

ಹಿಡಿದು ತಾ ಓ ಮುಗಿಲೆ ಎಲ್ಲಿಹುದೊ ಹುಡುಕಿ

ಎನ್ನ ಮನವದನು ಮರೆತು ಬಂದಿಹೆ ನಾನು

ಕೈಲಾಸ ಶ್ರೇಣಿಯ ಓಣಿಗಳಲಿ ಮಲ್ಲೇಶನಂಗಳದಿ.

ಪುಂಡಮನ ಬಯಸಿ ನಿಲಬಹುದಾದ ತಾಣಗಳ

ಕುರುಹುಗಳನಿವು ಕೊಡುವನು ನಿನಗೆ

ರಮಿಸಿ ತಾರಯ್ಯ ಇತ್ತ ಕಡೆಗದನು ಹಿಡಿದು
 ಬೌದ್ಧ ದೇಗುಲದ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯಿರಬಹುದು
 ಒದ್ದೆ ಬಿಸಿಲಲಿ ಮೂಡಹ ಬಿಲ್ಲನೇರುವ ಸನ್ಯಾಸದಿ
 ಭಿಕ್ಷುವಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಿವಿ ಸಿಲ್ಪಿಹುದೇ?
 ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮಾನಸ ತಡಿಯಲಿ ಅಡ್ಡಾಡುತಿಹುದೇ?
 ನೀರಿನಲಿ ತೇಲುವ ಮೊಡಗಳ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ
 ಬಿಂಕದಲಿ ಈಚಿರುವ ಅಂಚೆಗಳ ಬೆನ್ನೇರಿ.
 ಓ ಮೇಘ, ಅಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗುನೀ
 ಕೈಲಾಸದಡಿಯ ಊರ ಕಡೆಗೆ, ಊರ ಬಾಗಿಲಿಗೇ
 ಬಾಗಿಲಾ ತೋರಣದಿ ತೂಗುತಿಹುದೆಗೋ!
 ತುಂಟಮನವದು ಹಾರಿಹೋಗಲಿಹುದು
 ಈ ಕಡೆಯ ಕೈಲಾಸವೋ, ಆ ಮಾಂಧತವೋ
 ಯಾವುದದ ಕಂದ ಕಾಣುವುದೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ.
 ಕಾಣದಾದರೆ ನಿನಗಲ್ಲಿಯು ಎನ್ನ ಮನವದು
 ಅಡಗಿಹುದು ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದಿ ಮಲ್ಲೇಶ ನೊಳು
 ಮೇಲೇರುವವ ನೀನೋರ್ವನೆ ಅವನ ಶಿರದಡೆಗೆ
 ಮೋಡಣ್ಣ ಮಲೆಯ ಮೇಲೇರಿ ತಾರಣ್ಣ
 ನನ್ನ ಮನವದಕೆ ಮನೆವಾಳ್ತೆಯಾ ಗೀಳಿಲ್ಲ
 ಅದನುಳಿದು ಹೇಗೆ ಮೊಗ ತೋರಲೀ ಪತಿಶಾಯಿಗೆ?

ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮೊದಲಿನಂತಾಗಲು ಒಂದು ವಾರವೇ ಬೇಕಾಯಿತು. ಜನರೊಂದಿಗೆ ಓಡಾಟ
 ಮಾತುಕತೆಯಲ್ಲಿ, ಅನಿವಾರ್ಯ ದಿನಚರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಿಗೆ ಬಂದರೂ ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ಏಕಾಂತವಾದರೆ
 ಸಾಕು, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತೆ ಕಾಲಸದಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ಥಿತಿಗೇ ಮರಳಿ ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಬುಧಿ ಶಿಖರ ತಲುಪುವವರೆಗೂ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಲೇ ನಡೆದಿದ್ದ ತುಲಾರಾಮನಿಗೆ ನನ್ನ
 ನಡವಳಿಕೆ ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸಿರಬೇಕು. ನಾನು ನಿಂತಾಗಲೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಮುಖವನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಸರಿ ತಾನೇ
 ಎಂದು, ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ಕಾಯದೆ ಕೈ ಹಿಡಿದಳೆಂದು ನಡೆಯ ಹಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನ ಅನುಮಾನ ನೋಡಿ
 ನನ್ನ ನಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು. ಬುಧಿಹಳ್ಳಿ, ಹತ್ತಿರವಾದುದರ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂತೆ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ
 ಬೆಟ್ಟತಾವರೆಯ ಹೂಗಳು ಸ್ಫುಗಿಸಿದ್ದವು. ಮತ್ತದೇ ಹೂ ಮುಡಿವ ಆಸೆ. ಗಿಡಗಳ ಬಳಿಯೇ ನಿಂತ
 ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಾಸಿನ ರಾಯ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವ ಮಗುವಿನಂತೆ, ಈಗ ಹೂ ಕೀಳಬಾರದು. ಸೂರ್ಯ
 ಮುಳುಗುವ ಹೊತ್ತು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ತರುವೆ. ಈಗ ನಡಿ. ಎಂದ ತುಲಾರಾಮ, ಮುಂದಿನ ಐದೂ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ
 ಹೂವಿನೊಂದಿಗೆ ಬೆಳಗಿನ ಶುಭಕೋರಿದ್ದ.

ಬೈದರೂ ನಗುವ ಈ ಹುಚ್ಚಿಯನ್ನು ತಂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ನೀನು ಸಂಭಾಳಿಸು. ಎಂದು

ಹೇಳಿ ಗೆಳತಿ ಮಂದಾಕಿನಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ ತುಲಾರಾಮ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಉಸಿರೆಳೆದಿದ್ದ. ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನೇ ಟೆಕ್ನಸ್ ನೀಗಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಸಿರುವ ಬಾಟಲಿಯ ಅಂಗಡಿಗೆ ಓಡಿದ ತುಲಾರಾಮನ ಮುಖ ನೋಡಿದರೇ ನಗು ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಗೆಳತಿಯ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಮಣಿದು ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಲೆಂದು ಕೈ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಸಾಬೂನಿಗೆ ತಡಕಾಡಿದಾಗ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಯಾರೋ ಕೊಟ್ಟ ಚೀಸ್ ಪ್ಯಾಕೆಟ್, ಚೊತೆಗೆ ಹೊರಬಿದ್ದಿತು ನನ್ನದಲ್ಲದ ಬಾಚಣಿಕೆ ಮತ್ತು ಕುಲಾವಿ. ಎದುರಿಗೇ ನನ್ನ ಕಾಲುಚೀಲಗಳು ಗೆಳತಿಯೊಬ್ಬರ ಬೂಟಿನಿಂದ ಹೊರಗಿಣುಕಿ ನನ್ನನ್ನೇ ನೋಡಿದ್ದವು. ಮತ್ತೆ ನಗುವಿನಲೆ ಹೊಮ್ಮಿತ್ತು.

ಯಾರದೋ ಶ್ಯಾಂಪೂ ಇನ್ನಾರದೋ ತಲೆಗೆ, ಅವರ ಕುಟ್ಟವಲಕ್ಕೆ ಇವರ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ, ಒಬ್ಬರ ಸಾಸಿವೆ ಎಣ್ಣೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಇಬ್ಬರ ಮೊಣಕಾಲಿಗೆ, ಇವರ ಅಸ್ಥೋ ಅವರ ತಲೆನೋವಿಗೆ, ಇವರ ಮಘ್ಲರ್ ಅವರ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಸುತ್ತ. ಎಲ್ಲರದೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಸುದೈವ ಕುಟುಂಬಕಂ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿದ್ದುದೊಂದೇ. ಮನದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದಿಡುವುದು. ಆರಾಮದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಹೊಸ ಹವೆ ವಿಚಾರದ ಬೆಳಕು, ಸಂತೋಷದ ಮಂದಹಾಸ, ಸ್ನೇಹ ಸೌಹಾರ್ದದ ಒಳಹೊರಗಿನ ಓಡಾಟ. ಮೊದ ಮೊದಲು ಸಹ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಈ ಮುಕ್ತಮನ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಕ್ರಮೇಣ ಪೋರ್ಟರ್, ಪೋನಿವಾಲಾ, ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವಿಕಾಸ ದಳದ ಸ್ಕೂಟರ್‌ಗಳು, ಕಡೆಗೆ ಭಾಷೆಯರಿಯದ ಟಿಬೆಟಿಯರು, ಚೀನಿಯ ಕೊಡ ಒಳಬರುವಷ್ಟು, ವಿಶಾಲವಾಗಿ ತೆರೆದಿತ್ತು ಮನ ನೀ ತೆರೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಆಗಮನಕೆ, ಮಲ್ಲೇಶನು ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲಲಿಕೆ. ಎಷ್ಟು ಸುಲಭ. ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಬಂದವಳ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡಿ, 'ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟವರು ಇಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಖಂಡಿತ ಬೇರೊಂದು ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುವರು, ಮರು ಮದುವೆಯಾಗಲು.' ಎಂದುಸುರಿ ಮುಖ ಪೂರ್ತಿ ಕಾಣುವಷ್ಟು, ದೊಡ್ಡದಿದ್ದ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಕೈಗಿತ್ತರು ಮಂದಾಕಿನಿ. ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನೇ ಬೆದರಿದ್ದೆ. ಮುಖವನ್ನು ಮೀರಿಸಿತ್ತು ನಮ್ಮ ವೇಷ.

ಎಣ್ಣೆ ನೀರು ಕಾಣದೆ ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲಾಗಿದ್ದ ಕೂದಲು, ಶೀತಗಾಳಿ ಒಣಹವೆಯಿಂದಾಗಿ ಒಡೆದು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಕೆಂಪುಗೆ ಬೆಂದಂತಾಗಿ ಸುಲಿದ ಚರ್ಮ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಬೂದಿ ಬಳಿದಂತಾಗಿದ್ದ ಮೂಗು, ಹಣೆ, ಮುಂಗೈಗಳು, ಸೊರಗಿದ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟಿದ ಚಕ್ಕಳ, ದೊಗಲೆಯಾದ ಉಡುಪು, ಸಾಬೂನಿನ ಒಗೆತ ಕಾಣದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಾಸಲು ತಿರುಗಿದ್ದ ಜಿಡ್ಡು ಕೆಲೆಗಳ ಮೇಲುಡುಪು, ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡೆಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ದಪ್ಪ ಬೂಟುಗಳು, ಕೆಲವೇಳೆ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ, ಕೆಲವೇಳೆ ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುಲಾವಿ, ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಹರಡಬೇಕಿದ್ದು ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಹಬ್ಬುವಿನಂತಾಗಿದ್ದ ದಪ್ಪನೆ ವಿಂಡ್ ಚೀಟರ್, ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಿಗಿದಿದ್ದ ಕಪ್ಪನೆ ಪಟ್ಟಿ, ಕರಭೂಷಣವಾಗಿದ್ದ ಉದ್ದನೆ ಕೋಲು, ಬೆಚ್ಚಿದಿಂದ ಅಡ್ಡಾಡಿ ಅಲ್ಲಾಡುತ್ತಾ ಇಳಿದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮನ್ನು ಮನುಷ್ಯರೆನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗ್ರಹಾಂತರದ ಜೀವಿಗಳನ್ನೆಬಹುದಿತ್ತು. ಇಂತಹವರೇ ಗಿರಿಜೆಯ ಅರಮನೆಗೆ ಶಿವನ ಬಾರಾತಿಯಾಗಿ ಬಂದಿಳಿದಾಗ ಗಿರಿಜೆಯ ಅವೈ ಗೆಳತಿಯರು ಹೌಹಾರಿ ಹಿಂದೊಡದೆ ಮತ್ತೇನು ಮಾಡಿದ್ದಾರು?

ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ಏನೀ ನಿನ್ನ ಅವತಾರವೆಂದು ಮನೆಗುವರೂ ದಂಗು ಬಡಿದು ನಿಂತಾರು. ಇಂದಿಗಂತೂ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಅಣಕಿಸುತ್ತ ನಗುವಿನಲೆಯೆಬ್ಬಿಸುವ ಕೋಡಂಗಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಮಿಂದವಳು ಹೊರಬಂದು ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಾಗ ಸುತ್ತಲಿೞ್ದಲ್ಲವೂ ಕೂಡ ಜಳಕಮಾಡಿ ಶುಭ್ರವಾದಂತೆ ಕಂಡಿತು. ಮನವೂ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಭಾವನಾರಹಿತವಾಗಿ ಕುಳಿತಿತ್ತು. 'ನಿನ್ನ ಯೋಚನೆಗೆ ಸಾವಿರ ದೀನಾರ.' ಎನ್ನುತ್ತ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಕುಳಿತನು ಮನೋಜ್ಞ ಹರಿದಾಸ್. ಕಳೆದ ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನಗಳ ಸಹವಾಸದಿಂದಾದ ಯಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿನ ಈ ಸಲಿಗೆ ಅಪ್ರಾಯಮಾನವಾಗಿತ್ತು. ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಒತ್ತಾಯ ನಿಬಂಧನೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಲೌಕಿಕ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ, ಕೃತಿಮವರಿಯದ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೊಳಗಾದ, ಸರಳಸ್ನೇಹದ ರೀತಿಯಿರತ ಸಲಿಗೆ, ನಿಜಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅಳುಕಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳುವಾಗ ಅವನ್ನು ಮನವಿಟ್ಟು ಕೇಳುವ ಸಮಾಧಾನದ ಸಲಿಗೆಯದು.

'ನೀನು ಹಲವಾರು ದೇಶಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿಬಂದಿದ್ದೇಯಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮರಳುವಾಗ ಹೇಗೆನ್ನಿಸಿತು? ಈ ಸಲದ ವಿದೇಶ ಪ್ರವಾಸ ಹೇಗೆನ್ನಿಸಿತು?' ಮನೋಜನ ಪ್ರಶ್ನೆ ರಸಾಯನ

ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ಪದವಿಗಾಗಿ ಪ್ರಬಂದವನ್ನು ಮುಂಬಯಿಯ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು, ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಈ ಯುವಕ ಯಾವ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಟ್ಟನೋ ಅರಿಯ. ಆದರೆದು ನನ್ನಲ್ಲಿ ತುಲನಾತ್ಮಕ ಚಿಂತನೆಗಡೆಮಾಡಿತ್ತು.

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ದೇಶಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಬಂದಾಗ ತಲೆಗೇರಿದ ಕಸಿವಿಸಿ, ವಸ್ತು ವ್ಯಾಮೋಹದ ತೊಳಲಾಟ, ಅಲ್ಲಿರುವ ಸುಖ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಳಮಳ. ನಮಗಿರುವುದು ಸಾಲದೆಂಬ ಅತ್ಯಪ್ಪಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಕೆಲದಿನ ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಂದು? ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವುದು ವಸ್ತುಗಳಾಗಲೀ, ಮನೋಭಾವನೆಗಳಾಗಲೀ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬೇಕಾದವುಗಳೇ? ಅವುಗಳಲ್ಲದೆ ಜೀವನ ಹೆಚ್ಚು ನಿರುಮ್ಮಳವಾಗಲಾರದೇ? ಎಂದು ನಮ್ಮನ್ನೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಪಾದಯಾತ್ರೆ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿನ ಜನರ ಸರಳ ಜೀವನದ ರೀತಿ ಅವರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜೀವನ ದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದ್ದವು.

ಅವರಷ್ಟೇ, ಅಷ್ಟೇಕೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ವಾರಗಳ ನಮ್ಮದೆ ದೈನಂದಿನ ರೀತಿಯಷ್ಟು ಸರಳವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಗೋಜಲನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆನ್ನಿಸಿತು. ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಾಣದ ಸಂತ್ಯಾಸ್ತ ಇಂದು ಮನದಟ್ಟಾಗಿತ್ತು. ಯೇಕೆತ್ತಿತ್ ಅಗರು ಬತ್ತಿಯ ಘಮ ಕೋಣೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಅವರಿಸಿ, ಬತ್ತಿ ನಂದಿಹೋದ ನಂತರವೂ ಉಳಿದು ಅಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಮಾನಸ ಸ್ತರಕ್ಕೊಯ್ಯುವಂತೆ ಟಿಬೆಟ್ ಪ್ರವಾಸ ಅಲ್ಲಿನ ಆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಇನ್ನೂ ಗಾಢವಾಗಿ ಉಳಿದಿತ್ತು.

'ನಿನ್ನೊಡನೆ ಇದೇ ಜಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನರ್ಧ ಗಂಟೆ ಮಾತನಾಡಿದರೆ ನಾನೂ ಲಾಮಾನಾಗಿ ತಲೆಬೋಳಿಸಿ ಹೊಗಬೇಕಾದೀತು. ಅದು ನನಗೆ ಬೇಡ. ಬೆಳಗಾದಾಗ ನೀನು ಆ ಜಾಡನ್ನು ಮರೆತಿರುವೆ ಎಂದು ಅತಿಸುವೆ. ನಿನಗೆ ಶುಭರಾತ್ರಿ' ಎಂದು ನಾಟಕೀಯವಾಗಿ ಬಗ್ಗಿ ಸಲಾಮು ಹೊಡೆದು ನಂತರ ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗುತ್ತ ಎದ್ದು ಹೋದ. ಮನೋಜನ ಮನದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದ ಮಾನಸಿಕ ಹೊಯ್ವಾಟ

ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಬೇಡಬೇಡವೆಂದರೂ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ ಈ ಪ್ರವಾಸ ಆ ಯುವಕನಿಗೆ, ಅನೇಕರಿಗೆ ಯಾತ್ರೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಇದೇ ತಾನೇ ಕೈಲಾಸ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಹಿಮೆ, ಮಾನವ ಸರೋವರ ಸ್ನಾನದ ಮಹತ್ವ ಹಿಮಾಲಯದೊಡಲಿನ ಹಿರಿಮೆ!

ಬೆಳಗಿನ ಆರು ಗಂಟೆಗೇ ತಯಾರಾಗಬೇಕಿದ್ದ ಉಪಹಾರವನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ತುರುಕಿ ಬೆಳ್ಳಂಬೆಳಗು ಹೊರಟವರು ಬುಧಿ ಕ್ಯಾಂಪ್ ಬಿಟ್ಟಾಗ ನಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಹಗ್ಗದ ಸುರುಳಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಲಿಕೆ ಹಿಡಿದ ಇಬ್ಬರು ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳು ನಡೆದಿದ್ದರು. 'ಇವರೇಕೆ ನಮ್ಮ ಜೊತೆ? ಇದೆಲ್ಲಾ ಏಕೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಮುಂದಿನ ಕ್ಯಾಂಪ್‌ನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಇಲ್ಲವೇ ನೀನೇ ನೋಡುತ್ತಿಯೇ.' ಎಂದ ಬಲಗೈ ಬಂಟಿ ತುಲಾರಾಮ ಸಿಂಗ್.

ಬುಧಿ ಕ್ಯಾಂಪ್ ಸಮೀಪವೇ ೧೦೦ ಅಡಿ ಆಳದಲ್ಲಿ ಹರಿದಿದ್ದ ಕಾಲೀ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಒಂದು ಕಿ. ಮೀ. ನಡೆದಾಗಲೇ ಬುಧಿ ಹಳ್ಳಿ ಕಾಣದಾಗಿ ದಟ್ಟಕಾಡು ಮತ್ತು ದೈತ್ಯ ಬೆಟ್ಟಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಬಳಿಸಿದ್ದವು. ಹಿಂದಿನ ಎರಡು ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಿದ್ದ ಭಾರಿ ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಮಣ್ಣನ್ನು ಹೊತ್ತು ಧಾವಿಸಿ ಕೆಳಗುರುಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಳೀ ನದೀ ಸೊಕ್ಕಿ ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆಯ ಕಾಳಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಳು. ಅವಳ ರಭಸಕ್ಕೆ ನೆಲವೇ ಸಣ್ಣಗೆ ಕಂಪಿಸುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನದಿಯಿಂದಿದ್ದ ತುಂತುರು ಪರಿಸರದ ತಣ್ಣನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತ್ತು, ಎರಡು ವಾರ ಟಿಬೆಟಿನ ಶುಷ್ಕ ಹವೆಯಲ್ಲಿ ಒಣಗಿದ್ದ ದೇಹ ಈ ತಣ್ಣನ್ನು ಹೀರಿ ಹೀರಿ ಶ್ವಾಸಕೋಶ ಭಾರ್ಯಸಿದ ಅನುಭವ. ನದೀಪಾತ್ರದ ಹೆಬ್ಬಂಡೆಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಾ ತಗ್ಗಿನಡೆಗೆ ನುಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದ ಟರ್ನಾಗಟ್ಟಲೆ ನೀರಿನ ಮೊರೆತದಿಂದ ಏನೂ ಕೇಳಿಸದಂತಾದ ಸ್ಥಿತಿ. ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಸುರಿದಿದ್ದ ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ಕಾಲಾರಿದವರೇ ಜಾರುತ್ತಿದ್ದ ಮಣ್ಣು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನಿಂದ ಹರಿದು ನದಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದ ಕಿರು ಝರಿಗಳು ದಡವನ್ನೇ ಕೊಚ್ಚಿಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಝರಿಗಳಲ್ಲೇ ಇಳಿದು ಬೆಟ್ಟವನ್ನೇ ಆತುಕೊಂಡು ಮುಂದು ವರಿವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ದಾಟಿದವರ ಕೈ ಹಿಡಿಯಲೂ ಭಯ. ಕೈ ಹಿಡಿದು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಅವರನ್ನು ಕಾಳಿಗೆ ಬೀಳಿಸುವುದೇ ಎಂಬ ಅಂಜಿಕೆ. ಸಲಿಕೆ ಹಗ್ಗಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ಅರಿವಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಮಾನವನಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು (ಯಾಕ್) ನಂಬಿ ಕೈಲಾಸ ಸುತ್ತಿ ಬಂದಂತೆ ಪೋರ್ಟರ್‌ಗಳನ್ನೇ ನಂಬಿ ಇಲ್ಲವೇ ಯಾತ್ರಿಗಳೇ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಕಾಳಿ ನದಿಯ ಮೃತ್ಯದಾಡೆಯ ಮೇಲೆ ನಡೆದಿದ್ದವು. ಈ ದಿನದ ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಯಾರನ್ನು, ಕುದುರೆಗಳು ಹೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೂ ಹತ್ತುವ ಧೈರ್ಯವು ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋದ ನೆನಪಿಲ್ಲ. ಬೇರೊಂದು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೇವು. ಅದರಲ್ಲೇ ಮರಳಿದ್ದರೆ ಈ ರೀತಿ ಒದ್ದೆಮುದ್ದೆಯಾಗಿ (ಭಯದಿಂದಲೂ) ನಡುಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಗೊಣಗಿದವಳಿಗೆ ತುಲಾರಾಮ ಸಿಂಗ್‌ನ ವಿವರಣೆ ಇಂತಂದು ನೀನು ಬಯಸಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಹೋಗಲು ಇದೇನು ಬಯಲೇ? ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣು ಕುಸಿದು ಆ ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ದುರಸ್ತಿಮಾಡಲು ಒಂದು ವಾರವಾದರೂ ಬೇಕು. ಮಳೆ ನಿಲ್ಲುವವರೆಗೆ ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡಿದರೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ದುರಸ್ತಿಯನ್ನುವುದು ನಮ್ಮ ಭ್ರಮೆ. ಈ ನದಿ, ಪರ್ವತ ಮಳೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ದಾರಿಯಷ್ಟೇ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯೊಬ್ಬಳೇ ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡಬಲ್ಲವಳು.

ಪ್ರಕೃತಿಯ ಈ ತಾಂಡವ ಲೀಲೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದ ನಮಗೆ ಕೈಲಾಸದ ಬೋಳು ಬೆಟ್ಟಗಳು, ಬೆತ್ತಲೆ ಬಯಲುಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೆನಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಬಯಲಾದವರು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ದಿಗಂಬರೇ ಎಂಬಂತಾಗಿತ್ತು. ದಿಗಂಬರನಲ್ಲಿಗೆ (ಕೈಲಾಸವಾಸಿಗೆ ಇನ್ನಂತಹ ಅಂಬರ (ವಸ್ತ್ರ) ಸಾಕಾದೀತು?) ಹೋದವರನ್ನು ಅವ ತನ್ನಂತೆಯೇ ಮಾಡಿದ್ದ ಹಲವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗಿನ ಜೀವನದಿಂದ ಬಹುದೂರ ನಾಗರಿಕತೆಯ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸೌಲಭ್ಯಗಳ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಭ್ಯತೆಯ ಸೋಗು ಹಾಕಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಅಹಂ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ತೊಟ್ಟು ನಿಂತಾಗ ಅದನ್ನು ಹರಿದೊಗೆದಿದ್ದ ಓದಿತಿಳಿದವರೆಂದು ಬೀಗುತ್ತಿದ್ದವರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮುಸುಕಿದ್ದ ತಿಳಿವಿನ ಪರದೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿ ಓದುಬಾರದ ನಾಡಾಡಿಗಳೊಂದಿಗೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ.

ಇದುವರೆಗಿನ ಕಲಿಕೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದಿದ್ದ ಇದುವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿದ್ದ ಇದುವರೆಗೆ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಭ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ವಿಧಿ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಮುಖಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ನಾಗರಿಕ ಮೊಗವಾಡಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಿತ್ತೊಗೆದು ಅತ್ತವನ್ನು ಬತ್ತಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ. ನಿಯೂಚನೆಯ, ಇಂದ್ರಿಯಾನುಭವವಲ್ಲದ, ನಿರ್ಭಾವದ ಶೂನ್ಯತೆಗೆ ತಳ್ಳಿದ್ದ ಏನು ಇಲ್ಲದ, ಶೂನ್ಯದಂತಿಲ್ಲದ ಇನ್ನೇನು ತುಂಬಲಾಗದಂತಹ ಶೂನ್ಯವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದ ಬೆತ್ತಲೆ ಭೋಲೆನಾಥ, ಕೈಲಾಸದಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬರೀ ಇರುವಿಕೆಯ ಬೇರಾವುದೂ ಬೇಕಿಲ್ಲದ ಇರುವಿಕೆ ಸಹಜ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸಿದ್ದ ನಿಸರ್ಗ ಸಹಜ ಸರಳ ಮಾನವ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಬಾಳುವ ಪರಿಯನ್ನು ಓದು ಬಾರದವರೊಲೆ ಕಲಿಸಿದ್ದ, ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಗಳು, ಸುಖಸಾಧನೆಗಳು ಮತ್ತು ಭೋಗ ವಸ್ತುಗಳು ಇವುಗಳ ಅಂತರವನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದ್ದ. ಮಾನವ ಮಾತ್ರರಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಪರಸ್ಪರ ಮಾನವೀಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸಿದ್ದ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಹಲವಾರು ಮುಖಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ ಜಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಸ್ಥಾನ ಎಲ್ಲಿಯದೆಂದು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದ. 'ಈ ಅನಂತರೂಪಿಣಿ ಅನಂತ ಗುಣಮತಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನೆದುರಿಸಿ ಉಳಿಯಲಾರಿರಿ. ಅವಳಲ್ಲೊಂದಿಗೆ ಅವಳೇ ಆಗಿ ಉಳಿಯುವಿರಿ.' ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದ ಕಾಳೀನದಿಯ ದಂಡೆಗುಂಟ ಸಾಗಿದವರಿಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಮನದನ್ನೆಡೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಬೇರೊಂದು ಲೀಲಾ ವಿನೋದವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದನಾ ವೈ.ಮಹೇಶ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಆರು ಗಂಟೆಯಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಕಾಳಿಯ ಸಾಂಗತ್ಯ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ದೊರೆಯುವುದಿತ್ತು. ಕೆಲವಡೆಗೆ ತುಂತುರು ಹನಿ ಹಾರುವಷ್ಟು ಸನಿಹದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಪಾತಾಳದಲ್ಲಿ ಕೊರದ ಚಿತ್ರದಂತೆ ಕಂದು ಬಣ್ಣದ (ಹೊಸನೀರಿನಿಂದಾಗಿ) ಹಾಸಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕೆಲವೆಡೆ ಕಾಲಡಿಯಲ್ಲಿ ಭೋರ್ಗರೆದು ಹರಿದರೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ವಿಶಾಲ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮಚಿತ್ತೆಯಾಗಿ ಹರಿದು ರಮಿಸಿದ್ದಳು. ಕೆಲವೆಡೆ ಪರ್ವತನ ಹಸಿರುಡಯಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿ ಮಾಯವಾದರೆ ಮತ್ತೆ ಬಯಲಲ್ಲಿ ಮೈದೋರಿ ರಂಜಿಸಿದ್ದಳು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ೧೨ ಕೈಲ್ಕಾ ಮಾಲಾಹಳ್ಳಿಗೆ ಕರೆತಂದಿಳಿಸಿದ್ದಳು. ಮಾಲಾ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿನ ದಾಸೋಹಕ್ಕೆ ಹಿಮ್ಮೇಳವಾಗಿ ಹಾಡಿದ್ದಳು. ಮೈ ಮನ ತುಂಬಿದ್ದಳು. ಬಗಲಿನ ನೀರಿನ ಚೀಲಕ್ಕೂ ನುಗ್ಗಿದಳು. ಅಂದು ಸಂಜೆಯೇ ಗಾಲಾ ಶಿಬಿರ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಹಾದಿಗಳಿವೆವು.

ಸುಮಾರು ೧೪-೨೦ ಕಿ. ಮೀ. ಸುದ್ದಕ್ಕೂ ಸಮೃದ್ಧವಿದ್ದ ಕಾಳೀ ನದಿ ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಹರಿಸಿ ಮುಂದೆ ಹರಿದು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಅಲ್ಲಿನ ಟೀ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ತಾಸು ಕುಳಿತು ಕಾಳೀ ನದಿಗೆ ಹಾರ್ವಿಕ ವಿಧಾಯ ಹೇಳಿ ಪರ್ವತದ ಏರಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಕಿ. ಮೀ. ಉದ್ದದಲ್ಲಿ ೪೫೦೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿತ್ತು. ಅದೂ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ೧೦ ಕಿ. ಮೀ. ನಡೆದ ನಂತರ, ಇಳಿದ ಮೇಲೆ ಏರಲೇ ಬೇಕಲ್ಲ ಎರುವಾಗ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಘುಸ್ಸು ಸೆಕ್ರೆ ಶ್ರಮ ಏದುಸಿರಿನ ಚೊತೆ ಮೀನ ಬಿಂಡಗಳ ನೋವು, ಇಳಿಯುವಾಗ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಮ್ಮೆ ಇಗೆ ಮತ್ತು ಮಂಡಿಯೊಳಗೆ ಅಘಾತ, ಮತ್ತೆ ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದ ಒಟ ಎರಡೂ ಕಷ್ಟಕರವೇ.

ಕೇವಲ ೨೦ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ೧೦ ಮಾರು ಉದ್ದವಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಸಾಲು ಒಂದು ಕಿ. ಮೀ. ಗೆ ಹೀಡಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಎರಡು ಕಾಲಾಗಿ, ನಂತರ ಮೂರು ಕಾಲಾಗಿ, ಕೆಲ ಕೆಲವರು ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಾಗಿರಲು ಶಕ್ತಾನುಸಾರ ವೇಗದ ಪ್ರಮಾಣವಿತ್ತು. ನಿಶಕ್ತಾನುಸಾರ 'ಹಾಯ್ ದೇವಾ ಇನ್ನೆಷ್ಟು ಮೆಟ್ಟಲು?' ಎರಡೇ ನಿಮಿಷ ಕೂರೋಣವೇ?' ನೀರು ಕೊಡಿ ದಮ್ಮಯ್ಯ ಹೇ ಭಗವಾನ್ ಶಕ್ತಿ ಕೊಡು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಂಭ್ರಮವಿತ್ತು. ತಾಳ್ಮೆಯನುಸಾರ ಇನ್ನೆರಡೇ ತಿರುವು ನಂತರ ಸಮತಟ್ಟು ಕೂರದಿರು 'ಕಾಲಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಮಾಲೀಷು ಮಾಡುವವರಿದ್ದಾರೆ' ಕರೆದರೆ ಬರುತ್ತಾರೆ ಇತ್ಯಾಗಿ ಉತ್ತೇಜಕ ಉಕ್ತಿಗಳು, ನಮ್ಮಂತಹ ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿಗಳಿಗೆ ತುಲಾರಾಮನ ಹುಳಿ ಕಡ್ಡಿಯ ಪಥ್ಯವೂ ದೊರೆತಿತ್ತು.

ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಜಿನುಗುತ್ತಿದ್ದ ಒರತಗಳಿಂದ ಪಾಚಿಯ ಚಾರಿಕೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇತುವೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಳೆತು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿದ್ದ ಹಲಗೆಗಳು, ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಅಬ್ಬಿಗಳೊಳಗೆ ನುಸುಳಿ ಬರುವ ದಾರಿಗಳು ಸಾಲದೆಂದು ಈ ೨೧/೨ ಅಡಿ ಅಗಲದ ಚಿಕ್ಕ ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಎದುರಿನಿಂದ, ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಭಾರ ಹೊತ್ತು ಕುದುರೆಗಳು, ಇವೆಲ್ಲ ಆತಂಕಗಳನ್ನು ಮೀರಿತ್ತು ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗ್ರಹಣದ ಆಸಕ್ತಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತವರ ತಾಳ್ಮೆ ತ್ರಾಸದಾಯಕ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲೂ ನಕ್ಕು ನಗಿಸುವವರ ಉಲ್ಲಾಸ. ಇವನ್ನು ಮೀರಿಸಿತ್ತು ನನ್ನ ಏದುಸಿರನ್ನೇ ಏರಿ ಬಂದ 'ಓ ನನ್ನ ಚೇತನ ಅಗು ನೀ ಅನಿಕೇತನ' ಕವನದ ಪಲ್ಲವಿ! ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ತುಲಾರಾಮನ ತಲೆ ತಿಂದವಳ ತಲೆಗಿನ್ನಾವ ಗುಂಗು ಏರಿದೆ? ಎಂದು ಹುಬ್ಬೇರಿಸಿದ್ದರು ಸಹಚರರು. ಇಡೀ ಪ್ರವಾಸದ ಅನುಭವಗಳ ನೆನಪುಗಳ ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕುವೆಂಪು ಕವನವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಅಲ್ಲ, ಅನುಭವಿಸುವುದೂ ನಡೆದು ಹಾಡಾಗಿ ಹೊರ ಬಂದಿತ್ತು. ಇಂದಿನ ಚಾರಣ ಮಾರ್ಗವೇ ಹಾಗಿತ್ತು.

ಟಿಬೆಟ್ಟಿನ ನ್ಗಾರಿ ಪ್ರದೇಶದ ನಿಸರ್ಗ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ ಅನುಭವವಾದ ಮೇಲೆ ಅಸಂಭವ ಅಸಾಧ್ಯ ಪದಗಳು ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಾವೇ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಮಿತಿಯೆನಿಸಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಮವಂತನೊಡಲಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ನಡೆದಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅವೆರಡು ಪದಗಳು ಕೇವಲ ಶಬ್ದಕೋಶದ ಪದಗಳಾಗಿ ಉಳಿದು ಹೋದವು. ಪ್ರಕೃತಿ ನಿಯಮದ ನಿಗೂಢತೆ, ಅದರ ಅಗಾಧತೆಯ ಸುಳಿವು ಸಿಗುವುದು ಈ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸುಳಿವಿನ ಬೆಂಬತ್ತಿ ನಿಸರ್ಗ ನಿಯಮವನ್ನರಿಯುವ, ಅಗಾಧತೆಯನ್ನಳಿಯುವ ಮಾನವ ಚೈತನ್ಯದ ಅಪರಿಮಿತತೆಯ ಅರಿವಾಗುವುದು ಇದೇ ಪರ್ವತಸ್ತೋಮದ

ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ,

ಬಾಲ್ಯದ ಕುರುಹುಗಳಾದ ಹಾರಾಟ, ಕುಣಿದಾಟ, ಲವಲವಿಕೆಯ ಉತ್ಸಾಹ, ಕುತೂಹಲ, ಅಚ್ಚರಿ, ಇತರರ ನೋವು ನಲಿವಿಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಚೈತನ್ಯ, ಸ್ವವಾರಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣಿನೀಡುವ ಕಲ್ಲುನಾ ಶಕ್ತಿದೊಡ್ಡವರಾದಂತೆ ಕ್ಷೀಣನಮದು ಈ ಪ್ರವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬಲಗೊಂಡಿತ್ತು. ಅಹ್ವಾದ, ಆನಂದ ಪರವಶತೆ, ತಲ್ಮೀನತೆ ಎಂಬುದರ ಮರುಪರಿಚಯವಾಗಿತ್ತು. ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಜೀವಂತರಾಗಿದ್ದೆವು. ಮೂರು ವಾರಗಳ ನಿಸರ್ಗದೊಡಲಿನ ಚಾರಣದಿಂದ ಕಾಯಕವಲ್ಲವೇ ಆಗಿತ್ತು. ವಿಪತ್ತಿನೆದುರಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಬದಕಬೇಕೆಂಬ ಭಲ ಈಗ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಸುಪ್ರ ಅಂತರ್ಶಕ್ತಿ ದೈರ್ಯ, ದೈಹಿಕ ಚಾಕಚಾಕೃತೆ, ಸ್ಫುಟಿತ ನಮ್ಮಲ್ಲೂ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಬೀತು ಮಾಡಿದ್ದೆವು. ಅಪರಿಚಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಕಂಡಿರದಿದ್ದ ಪ್ರಾಣಿ ಯಾಕೆನಲ್ಲೂ ಸಹ ಅವರ ಕೌಶಲ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅವರ ನಿರ್ಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣನಂಬಿಕೆಯಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಅಂತೆಯೇ ಇತರರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಟ್ಟ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಣಗಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಮಾನವನ ಹೊರರೂಪಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಅಂತರ್ಗುಣಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆಕಟ್ಟುವುದನ್ನು ಕಲಿತೆವು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಪೂರ್ಣನಂಬಿಕೆ ಬಂದಾಗಲೇ ಇವೆಲ್ಲಾ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತೆವು. ತನ್ನೊಳಗಿನ ಮೃಗೀಯ ಭಯವನ್ನು ಮೀರಿ ಆಗೋಚರವನ್ನರಿಸಿ ಹೊರಡುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುವ ದೈಹಿಕ, ಮಾನಸಿಕ, ಬೌದ್ಧಿಕ ಅಡಚಣೆಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಭೇದಿಸುವ, ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಕಂಡುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಮಾನವ ಚೈತನ್ಯದ ಅಗಾಧ ಶಕ್ತಿಯ ಅಭಾಸವನ್ನು ಪಡೆದವು.

ಪರ್ವತದ ಮೇಲೇರಿ ಬಂದಂತೆ ಸಂಜೆಯ ಹೊಂಬಿಸಿಲು ಸುತ್ತಲಿನ ಬೆಟ್ಟ ಸಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹರಡಿತ್ತು. ಸವಿತಾರನ ಬೆಳಕೂ ಕೂಡ ಮಾಯೆಯು ಬಲೆಯನ್ನು ಬೀಸಿತ್ತು. ಗಂಧವತೀ ಪೃಥ್ವಿ ಸ್ವರ್ಣಮಯೀ ಧರತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಸ್ವರ್ಣಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡುವಣದಾಗಸಕ್ಕೂ ಎರದಲಿತ್ತಿದ್ದಳು. ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಬಂದ ಆಯಾಸದಿಂದಾಗಿ ಕಾಲೆಳೆಯುತ್ತಾ ಮೊದಲು ಸಿಕ್ಕ ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಜಗುಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಂದಳೆಕ್ಕಿದುರಾಗಿ ಕುಳಿತೆವು. ಮೋಡವಾಯುವುದು ಹಿಮ ಶಿಖರವಾಗುವುದು ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗದಂತಹ ದೃಶ್ಯ ಎರಡಕ್ಕೂ ಚಿನ್ನದ ಲೇವವಿದ್ದು ಮೋಡದಳು ಸಂಚರಿಸುವ ಶಿಖರಗಳಂತೆ ಸ್ಥಾನಾ ಪಲ್ಲಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನಮ್ಮ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲಿನಿಂದ ಹೊಗೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಿತು ಉರಿಯೊಲೆಯ ಮೇಲಿದ್ದಾ ಬಾಣಲೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಬೊಂಡಾಗಳು, ಕುಣಿಯುತ್ತಲೇ ಕೈಗೇ ಬಂದು ಹಾರುತ್ತಲೇ ಬಾಯಿಯೊಳಗಿಳಿದಿದ್ದವು. ೪-೫ ಹೊಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ನಂತರ ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಈ ಧ್ವನಿ ಮನೋಜಞ್ಯನದಲ್ಲವೇ? ಈಗಾಗಲೇ ಶಿಬಿರ ತಲುಪಿ ಚಹಾ ಬಗ್ಗಿಸುತ್ತಿರಬೇಕಿತ್ತು. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪುರದ ಹತ್ತಿರವೇ ಕಾಲು ತಿರುಚಿಕೊಂಡು ಬಿದ್ದ ಕಾರಣ ಪಾದತ ಕೀಲಿನಲ್ಲಿ ಉಳುಕು ಬಂದಿತು. ಅದೇ ಉಳುಕಿದ ಕಾಲಲ್ಲೇ ೪,೫೦೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಕುಂಟುತ್ತಲೇ ಹತ್ತಿದ್ದ ನವ ಧೀರ. ಶಿಬಿರಕ್ಕೆನ್ನು ೩-೪ ಕಿಲೋ ಮೀಟರ್ ನಡೆಯಬೇಕಿದ್ದು ದರಿಂದ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಕಾಲಿಗೆ ಆರಾಮ ಕೊಡಲು ಬೋಂಡಾ ಮನೆಗೆ ನಗಿದ್ದ. ನೋವಿನ ಆಯಾಸದಲ್ಲೂ ನಕ್ಕು ನಗಿಸುವ

ಅವನ ಉತ್ಸಾಹ ನಮಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಶಿಬಿರದವರೆಗೆ ಕಾಲೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಬದಲಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ನಗು ನಗುತ್ತಾ ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿತು.

ಗಾಲಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಾಗಿನ ಮನಸ್ಥಿತಿ ಅವರ್ಣನೀಯ. ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿದ ದಿನದ ಚಾರಣವನ್ನು ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿದ ಧನ್ಯತಾ ಭಾವ; ನಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೇ ಇದ್ದ ಹಿಂಜರಿಕೆ ಹೋಗಿ ಆತ್ಮ ಸ್ಥಾಯದ ನವಭಾವ.; ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದ ಪ್ರಕೃತಿ ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯತಾ ಭಾವ; ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರ ನೀಡಿದ್ದ ಬೋಟಿಯ ಬಾಂಧವರ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ನೇಹಭಾವ ಎಲ್ಲವೂ ಸಮ್ಮಿಳಿತವಾಗಿತ್ತು. ಬುದಿಯಿಂದ ಗಾಲಾವರೆಗಿನ ಇವತ್ತಿನ ಚಾರಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ನಿರ್ಗರ್ಗ ಕಿಲುಪು ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಬಗೆಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲೇ ಮಾಡಿದ್ದ ವಿಶ್ವಾಸ ಇವೆರಡು ಸಂಗತಿಗಳು ಮತ್ತೊಂದು ಪುರಾಣ ಕಥೆಗೆ ಹೊಸ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಿದ್ದವು.

ಪಾರ್ವತಿಯು ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಶಿವನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವನೆಂಬ ಬಾಲಿಶ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಪರಾಭಾವಗೊಂಡು ನಂತರ ಬಾಹ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದಲ್ಲದೆ ಒಳಗಿನ ಶಿವತತ್ವದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಶಿವನನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದು ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೇವಲ ಪುರಾಣದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಬಾಹ್ಯಲೋಕದ ಸೌಂದರ್ಯದ ಅರಿವಿನೊಡನೆಯೇ ಅಂತರ್ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಮಾನವ ನಾನೆಂಬ ಅರಿವು ಮೂಡಿದ್ದು ಆ ಅರಿವಿನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದ ಅನುಭವಿಸಿದ, ಜನರೊಡನೆ ಕಳೆದ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಪ್ರವಾಸದ ದಿನಗಳು ಶಿವಮಯವಾಗಿತ್ತು. ಮಾನವ ಜನ್ಮ ಪಡೆದವರೆಲ್ಲ ಪಾರ್ವತಿಯರೇ! ಅಂತರ್ ಶಕ್ತಿಯ ಅರಿವಾಗಿ ಶಿವತತ್ವ ಹೊಂದುವವರೇ. ಅಕ್ಕಮಹದೇವಿಯ ಬಾಹ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮನಸೋತು ಮರುಳಾದ ಕೌಶಿಕ ದೊರೆ. ಅವಳ ಅಂತರ್ಯದ ಶಿವತತ್ವಕ್ಕೆ ತಲೆ ಬಾಗಿ ಬುಳುಕಾಗಿ ನಿಂತ ಶಂಕರ ಮಹದೇವ.

ಇಂದು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮುಖ ಮಾರ್ಜನಕ್ಕಾಗಿ ಅಂಗಕದ ತುದಿಗೆ ನಿಂತಾಗ ಗಾಳಿ ಶಿಬಿರದ ಕೆಳಗೆ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದಂತೆ ಮಲಗಿತ್ತು. ಸಿಂಕೋಲ ಒಳಗೆ ಬಿಳಿ ತುಪ್ಪಳದಂತಹ ಮೋಡದ ಹೊದಿಕೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡಿತು. ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಅದನ್ನನ್ನು ತಡವಿರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಒಳಗನ್ನು ಬೆಳಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾವು ಕಣಿವೆ ಇಳಿದು ಸಿಂಕೋಲಾ ಹಳ್ಳಿಯ ಸೇತುವೆ ಸೇರುವ ವೇಳೆಗೆ ರವಿ ಕಿರಣಗಳ ಸ್ಪರ್ಶ ಆಗ ತಾನೆ ಎದ್ದಂತೆ ಜುಳುಜುಳು ಹರಿದಿತ್ತು.

ಹಳ್ಳಿಯ ಮನೆಗಳಿಂದಿದ್ದ ಹೊಗೆ, ಮಕ್ಕಳ ಧ್ವನಿ, ಚಿಕ್ಕ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಓಡಾಟ, ಹಳ್ಳಿಗೂ ಬೆಳಗಾಗಿತ್ತು. ಸೇತುವೆಯ ಆ ಕಡೆಗಿದ್ದ ಕಾಡಿನಾಚೆ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಕಾಶದಲ್ಲಿ ರುಂಗ್ಲಿಂಗ್ ಪಾಸ್ ತನ್ನನ್ನು ಹೇರುವಂತೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿತು. ನಮಗೀಗ ಅದನ್ನೇರುವ ರೀತಿಯು ತಿಳಿದಿತ್ತು. ರುಂಗ್ಲಿಂಗ್ ತನ್ನ ಎತ್ತರದಲ್ಲೇ, ನಾವು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಸುತ್ತಲಿನ ನೋಟಕ್ಕೆ ಮನಕೊಟ್ಟು ನಡೆದರೆ ರುಂಗ್ಲಿಂಗ್ ಏಕೆ, ಅದರ ಅಣ್ಣನೂ ನಮ್ಮ ಕಾಲ್ಗಳಿಗೆ ಬರಬೇಕು ಎನ್ನುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಸಂಕಲ್ಪವಿತ್ತು.

ಎಳೆ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿದ್ದ ಕಾಡಿನೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದೆವು. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿಯ ಬೆಳಗು, ಹಕ್ಕಿಗಳ ಚಿಲಿಪಿಲಿ, ಜೀರುಂಡೆ ಗೇಟಗಳ ಚೀರಾಟ, ಹುಲ್ಲಿನ ಹಸಿರುವ ಘಾಟು, ಸಸ್ಯ

ರಾಘಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಿಮಳ ಒರೆಯಾಗಿ ಇಳಿದಿದ್ದ ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲು ತೂರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ದೂಳು ನೀರು ಕಣಗಳು, ಈ ವನ ಚಿತ್ರಾಂಕಿತ ಬಿಸಿಲ ಚಾಪೆಯನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಆಕಾಶಕ್ಕೇರಿದ ಹೆಮ್ಮರಗಳು, ಅವು ಉದುರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಂಜು ಹನಿಗಳು ಚುಮುಚುಮು ತಂಪು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನುಭವದ ಬುಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಆಯ್ದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದವು. ಸುಮಾರು ೫ ಕಿ. ಮೀ. ದೂರವನ್ನು ಏರಿದುದಾಗಿತ್ತು. ಸುಮಾರು ಹತ್ತೂವರೆ ಗಂಟೆ ತುಂತುರು ಮಳೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಬಿರುಸು ನಡಿಗೆಗೆ ಮೊದಲಿಟ್ಟೆವು. ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಲೂ ವಿಚಿತ್ರ ಮೌನ ಆವರಿಸಿತು. ಗಿಡ ಮರಗಳು ಪಕ್ಕಿ ಕೀಟಗಳು ಯಾವುದಕ್ಕೋ ಕಾದಿರುವಂತಿತ್ತು. ೧೫- ೨೦ ನಿಮಿಷ ನಡೆದಿರಬಹುದು, ಹಿಂದಿನಿಂದ ಅಪರಿಚಿತ ಸದ್ದುನೊಂದಿಗೆ ಯಾರೋ ನಮ್ಮನ್ನು ಅವಸರಿಸಿದಂತಿತ್ತು. ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಯಾರೂ ಕಾಣಲೊಲ್ಲರು. ಪೋರ್ಟರ್‌ಗಳು ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕತೊಡಗಿದರು. ಹೆದರಿ ಓಡುವಂತೆ ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕ ತೊಡಗಿದರು. ಐದು ನಿಮಿಷದಲ್ಲೇ ಅಪರಿಚಿತರ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ಮಳೆಕಾಯರ ಆಗಮನವಾಯಿತು. ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆ ಹೂಯ್ಯಲಾರಂಬಿಸಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ದಪ್ಪ ದಪ್ಪ ಹನಿಗಳ ತಾಳವಾಡ್ಯ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಮೊಳಗಿತು. ತರೆಗೆಲೆ, ಕಲ್ಲಂಡೆ, ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಹನಿಯ ಸದ್ದು ಹೊರಮುಖವಾಗಿ ಹರಿದು ಹೊರಗೆ ಹೋಗದೆ ಒಳಗೇ ತಿರುತಿರುಗಿ ಬರುವಂತೆ ಗುಂಬವಾದ ಸದ್ದು. ದಟ್ಟ ಕಾಡಿನೊಳಗಣ ಮಳೆಯದೇ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಲೋಕ.

ಪೂರ ನೆನದು ಮುಖವಿಂದಿಳಿದಿದ್ದ ನೀರಿನಿಂದ ಎದುರಿನದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸದೆ ನಡಿಗೆ ತಂತಾನೆ ನಿಧಾನವಾಯಿತು ಇಲ್ಲಿನ ಮಳೆ ಯಾವಾಗ ನಿಲ್ಲುವುದೋ ಹೇಳಲು ಬಾರದು. ನಮ್ಮ ಹಿಂದೆ ಯಾತ್ರಿಗಳಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಬಲು ಹಿಂದೆ ಸಾಮಾನಿನ ಕುದುರೆಗಳು ಮಾತ್ರ. ಬೇಗ ನಡೆದು ಶಿಬಿರ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು. 'ಎಂದು ಜೊತೆಗಿದ್ದ ನಾಲ್ವೈದು ಮಂದಿ ಪೋರ್ಟರ್‌ಗಳು ಅವಸರಿಸಿದ ಕಾರಣ, ಮತ್ತೆ ಕಾಲಿಗೆ ತಾಕಿತು ಮಾಡಿ ಬೆಟ್ಟದ ನೆತ್ತಿ ಸೇರುವ ವೇಳೆಗೆ ಮಳೆ ನಿಂತು ಸುತ್ತಲೆಲ್ಲಾ ಬಿಸಿಲು ಚೆಲ್ಲಾಡಿತು. ಅಲ್ಲೇ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಐದಾರು ಜನ! ಮೇಲೆ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕೆಳಗಿನ ಮಲೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೀರಾ? ಅಮೋಘ! ಬೇಗ ಬೇಗ ಹತ್ತಿ ಬಂದದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು.' ಎಂದು ಕಿವಿಯ ಹಿಜುತ್ವಾ ನುಡಿದರು. ಅವರು ಸಾಕ್ಷೀಭೂತವಾಗಿ ನೋಡಿದ ಮಳೆಯೊಳಗೆ ಇದ್ದು ಅನುಭವಿಸಿದವರು ನಾವು. ದೇವಗಂಗೆ ಕೆಳಗೆ ದುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ಶಿವನ ಮುಡಿಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಂತೆ ಜಲಧಾರೆ ಕಾಡಿನ ಮುಡಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದುದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದೆವು. ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಯನ್ನು ಸ್ಥಳದ ಅಂತರವಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಳು ಪ್ರಕೃತಿ. ಅವಳ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾರು? ಪ್ರವಾಸದ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಅವಳು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಲೆ ಅಡುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಕೆಲವೆಡೆ ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ಕೆಲವೆಡೆ ರುದ್ರಿಯಾಗಿ ತಾಪಸಿಯಾಗಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಶೃಂಗಾರವತಿಯಾಗಿ ಮನ ರಂಜಿಸಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ ಬಂದ ನಾವು ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನಗಂಡಿದ್ದೆವು.

ಬಂದದ್ದೆಲ್ಲಾ ಬರಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ದಯೆಯೊಂದಿರಲಿ.

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ನೋಟಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಹಕಾರವಿರಬೇಕು. ಸೂರ್ಯನ ದಯೆ ಇರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ತೋಯಮಯಂ ಹಿಮಮಯಂ. ಶ್ರಮಪಟ್ಟು, ಗುರಿ ಮುಟ್ಟಿದರೂ ಮುಂದು ಮುಸುಕಿದ್ದರೆ ಏನೂ ಕಾಣದಾಗುವುದು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗುರಿ ಮುಟ್ಟುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಥ ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಹಿಂತಿರುಗುವ ಸಂದರ್ಭವು ಒದಗಬಹುದು. ಅಥವಾ ಇದ್ದಲ್ಲೇ ತಾಸುಗಟ್ಟಲೆ, ದಿನಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಯುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿರಬೇಕಾಗುವುದು.

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೋಪವಿಲ್ಲದೆ ಚಾರಣದ ಎಲ್ಲಾ ಹಂತವೂ ಕಠಿಣವಾದರೂ ಸುರಕ್ಷಿತವಿರಬೇಕು. ಹಿಮಪಾತ, ಪ್ರವಾಹ, ಪರ್ವತಭಾಗದ ಕುಸಿತ, ದುರ್ಘಟನೆ ಮುಂತಾದವು ಚಾರಣದ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಮುಚ್ಚಬಹುದು, ಪ್ರಾಣಹಾನಿಯು ಸಾಧ್ಯ.

ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ವೇದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಹಕರಿಸಬೇಕು. ಆರೋಗ್ಯವೊಂದಿದ್ದರೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಎದುರಿಸಬಹುದು. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನಾರೋಗ್ಯವಾದರೆ ವೈದ್ಯನಾಥನೇ ಗತಿ. ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿ ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಏನೇ ಆಗಲಿ ಅದನ್ನೆದುರಿಸಿ ಗುರಿ ಸಾಧಿಸುವ ದೃಢತೆ, ಮನೋಸ್ಥೈರ್ಯ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವವಿರಬೇಕು. ಮೊದಲೆರಡು ಅಂಶಗಳು ನಮ್ಮ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ನಂಸರದ ಎರಡು ಅಂಶಗಳು ನಮ್ಮ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವು. ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿಸುವವು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳ ಎರಡು ಮುಖಗಳನ್ನು (ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ) ಈ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಕಂಡೆವು.

ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನೆನದವರು ಬೆಟ್ಟದ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಾಗ ಬೀಸಿ ಬಂದ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ನಡುಗಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಬೆಟ್ಟ, ಏರಿದ ಕಸರತ್ತಿನಿಂದಾಗಿ ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಟ ಕಾಪು ಹಿತಕರವಾಗಿತ್ತು. ಒಳಗಿನ ಕಾಪು ಹೊರಗಿನ ಗಾಳಿ ಸೇರಿ ಐದೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಮೈಮೇಲೆಯೇ ಒಣಗಿ ಹೋಗಿದ್ದವು. ಯಾರದೋ ಭಿಕ್ಷೆ ಎಳ್ಳಿನುಂಡೆ ತಿಂದು ಕೆಳಗಿಳಿಯಲು ತೊಡಗಿದಾಗ ಸೂರ್ಯನಾಗಲೇ ನೆತ್ತಿಯಿಂದಿಳಿದು ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಗೆ ವಾಲಿದ್ದ. ಹಾಗಾಗೀ ಮುಖಕ್ಕೆ ರಾಜಿದ್ದ ಎಳೆ ಬಿಸಿಲು - ಮಲೆ ಬಿಸಿಲಾಟಗಳ ಪರಿಣಾಮ ಎಲ್ಲರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲರದೂ ಒಂದೇ ಸ್ಥಿತಿ. ಕೆಂಪಗೆ ಸುಟ್ಟ ಮೋರೆ, ಕರ್ರಗಾದ ಮೂಗು. ತುಲಾರಾಮನ ಕೈಗಳಲ್ಲೊಂದು ಬೆಟ್ಟ ತಾವರೆ ಹೂ. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೂ ಇತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮುಖ ನೋಡಲಂತೂ ಕುಶಿ ಇಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಹೂವಿನ ಮುಖವಾದರೂ ಚೆನ್ನಿರಲಿ. ಹಳೇ ಹೂವನ್ನು ತೆಗೆದು ಇದನ್ನಿಡ. 'ಎಂದ. ಅವನ ರಸಿಕತೆಗೆ ತಲೆ ದೂಗಿದ್ದೆವು. ಕ್ಯಾಂಪ್ ತಲುಪಿದ ಕೂಡಲೇ ಸುಟ್ಟ ಚರ್ಮಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಮದ್ದು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದೇವು. ನಡೆದಿದ್ದ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹರಟೆಯು ನಡೆದಿತ್ತು.

ನಿನ್ನನೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಬೇಕು, ಬೇಸರಿಸಬೇಡ. ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೊಂದು ನೀನು ಒಬ್ಬಳೇ ಬಂದೆ. ನನ್ನಂತೆ ಗಂಡನ ಜೊತೆಯಲ್ಲದೆ-ಭಯವಾಗಲಿಲ್ಲವೇ? ದಾರಿಯಲ್ಲೊಂದು ಮನೆಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದಂತಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಫೋನ್‌ಗಾಗಿ ಓಡಾಡಿದರೂ ನೀನು ಮಾತ್ರ ಆರಾಮದಲ್ಲಿದ್ದೆ. ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಮಕ್ಕಳ ಗಂಡನ ಬಗ್ಗೆ ಕಾತರ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ. ನಿಜ ಹೇಳು ನಿನಗೆ ಮನೆಯ ಕಡೆ

ಚಿಂತೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೇ?' ಎಂದು ಗೆಳತಿ ಮಂದಾಕಿನಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ನನ್ನನ್ನು ನಾನೇ ವಿಮರ್ಶಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿತು.

ದೆಹಲಿ ಬಿಡುವ ಮುನ್ನ ರಾತ್ರಿ ಮನೆಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಅವರನ್ನು ಪುನಃ ಮಾತನಾಡಿಸುವ ತವಕವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸೆನಪಾಗುತ್ತಿದ್ದು ನಿಜ. ಆದರದು ತವಕದಿಂದಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಅವರುಗಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ನಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವಾಗ ಅವರಿಗೆ ಧನ್ಯವಾದ ಹೇಳುವ ಪರಿಯಾಗಿ. ಈ ಮನೋಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು ಇದ್ದವು.

ಇಳಕಲು ಕೊರಕಲು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಊರುಗೊಲಿನ ಆಸರೆ ಇದ್ದಂತೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಭಾಷೆಗಳ ಊರುಗೊಲಿತ್ತು. ಹೊಸ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಜನರೊಡನೆ ವ್ಯವಹರಿಸಲು, ಅವರೊಡನೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸುವ ನಿಕಟ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶದ ಸದುಪಯೋಗವಾದದ್ದು ನನಗೆ ಕನ್ನಡವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಬರುತ್ತಿದ್ದದರಿಂದ; ತೆಲುಗು ಮತ್ತು ಗುಜರಾತಿಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೋ ಸೆಪ್ಪೋ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಊರುಗೊಲಾಗಿ ಕಂಡುಗೊಂಡು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವ ಕುತೂಹಲವಿತ್ತು. ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೇಳಲು ಹೀನಾಯ ಭಾವನೆ, ಹಿಂಜರಿಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೂ ಬೇಸರವಾಗಲಿ ಒಂಟಿತನವಾಗಲಿ ಕಾಡುವ ಸಂಭವವಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೇಕೆಂದಾಗ ಏಕಾಂತತೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಬೈಗಿನವರೆಗೆ ಎಡೆ ಬಿಡದೆ ಕಾರ್ಯ ಕಲಾಪಗಳನ್ನು ರಾತ್ರಿಯಾದಂತೆ ನುಖಿ ನಿದ್ರೆಯೊಳಗಿರುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಗೆಳತಿಯ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದಾಗಿ ಇಂದು ಇಡೀ ಪ್ರವಾಸದ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ ಮಾಡಿದಾಗ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂಗತಿ ಇದು. ಈ ರೀತಿ ಕುಟುಂಬದವರೊಡನೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೆ, ಮಾಮೂಲಿ ದಿನಚರಿ ಇಲ್ಲದೆ, ರೇಡಿಯೋ, ಟಿ. ವಿ. , ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಯಾವ ಸಮಾಚಾರವೂ ತಿಳಿಯದೆ ಒಬ್ಬರೇ ಇದ್ದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಭಾವನೆಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳ ಪೂರ್ವಾಗ್ರಹ ವಿಚಾರಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಗೋಜಲನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆದು ಮನದಂಗಳವನ್ನೊಮ್ಮೆ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸುವುದು ಸುಲಭ. ೩-೪ ವಾರದ ಈ ರಜೆ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ನಾಗರಿಕನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರ ಶುದ್ಧಿಯಲ್ಲದೆ ಭಾವ ಶುದ್ಧಿಯೂ ಆಗುವುದು. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೊಸತನ ಬಂದಂತೆ ಭಾವನೆ ವಿಚಾರಗಳ ಪುನಃವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲೂ ಪಕ್ಕತೆ ಕಾಣಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು.

ನಮ್ಮ ಅಂದಾಜಿನ ಪ್ರಕಾರ ಆರು ಆರುವೊರೆ ದಿನದ ಚಾರಣ ಮುಗಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ, ದೈವಚಿತ್ತ ಬೇರೆ ಇತ್ತು. ೩ ಕಿ. ಮೀ. ಇಳತದ ಚಾರಣ ಮುಗಿಸಿ ಸಮತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೆವು. ತುಲಾರಾಮನ ಹಳ್ಳಿ ಸಮ್ರಿ ಬಳಿ ಬಂದಿದ್ದೆವು. ದಾರಿಯಿಂದಲೇ ಅವನ ಮನೆ, ಮನೆಯೊಡತಿ ಕಂಡು ಬಂದರು. ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕೈ ಬೀಸಿ ನಮ್ನೊಡನೆ ಮುಂದೆ ಬಂದವನು ತನ್ನ ಮಾಮೂಲಿ ಚಾ ದುಕಾನು ಬಂದಾಗ ಮನಸೋತ ತುಲಾರಾಮ 'ಇದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ. ಮೂರು ಕಿ. ಮೀ. ಅಷ್ಟೇ. ಕ್ಯಾಂಪ್ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ನಾನು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೇ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.' ಎಂದು ಬೆಂಚಿನ ಮೇಲೆ

ಕೂತೇಬಿಟ್ಟು, ಅದೇ ಚಾ ದುಕಾನು ಸಂಚೆಗೆ ಹೆಂಡದಂಗಡಿ ಆಗುವುದೆಂದು ನಂತರ ತಿಳಿದು ಬಂತು. ನಾವು ಅವನಿಗೆ ಕೈ ಬೀಸಿ ನಡೆದ ಹತ್ತೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ದಾರಿ ಕವಲೊಡೆಯಿತು.

ಯಾವುದು ಸರಿದಾರಿ? ಕೇಳಲು ಅಲ್ಲಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಬಯಲು ನಾಡಿನವರ ಅಂದಾಜಿನಂತೆ ಅಗಲ ಕಾಲುದಾರಿಯ ಕವಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಡೆದವು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇಳಿದವು, ಇಳಿಯುತ್ತಲೇ ಹೋದವು. ಬಹುದೂರದ ನಂತರ ಮುಂದೆಲ್ಲೋ ಏರಲು ತೊಡಗಿದವು. ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ ವ್ಯರ್ಥವೆನ್ನುವಂತೆ ಏರುವುದು ಇಳಿಯುವುದು ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ಅದು ಎದುರಿನದೇನೂ ಕಾಣಿಸದಂತಹ ಗಿಡಮರಗಳ ಪೊದೆಗಳಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿದ್ದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ. ತುಲಾರಾಮ ಹೇಳಿದ್ದ ಸೀದಾ ರಾಸ್ತ (ಸಮತ್ಸುನ ದಾರಿ) ಎಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು?

ಈ ದಾರಿಯಂತೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರಾಯಿತು ಎಂದು ಹಲ್ಲು ಕಚ್ಚಿ ಏರಿದ್ದವು ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದವು. ಇಳಿದಿದ್ದೇವು. ಸೂರ್ಯ ದಿಗಂತದಡೆಗೆ ಇಳಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಬೆಟ್ಟದ ಕೆರೆನರಳು ಏರುತ್ತಾ ನಡೆದಿತ್ತು. ಕಾಲಲ್ಲಿ ನಡುಕ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಸಿ ಮರ ಬಳ್ಳಿಗಳ ಅಂಟು, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕಳವಳ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಧ್ಯ ನೋವು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸರಸರ ಸದ್ದಿನೊಂದಿಗೆ ಕೊಂಬಿನ ತಲೆಯೊಂದು ಹೊರಬಂದು ತನ್ನ ದಾರಿಯನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ನಾವಿದ್ದುದನ್ನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಸವರಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು. ಅದರ ಹಿಂದೆಯೇ ಹಿಂಡಿನ ಇತರ ಆಕಳು ಬಂದು ಹೋದವು. ಆ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಾಗಲೇ ಗೋದಳಿ ಲಘುವಾಗಿತ್ತು. ಗೋವುಗಳಲ್ಲ ಮನೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದವು. ನಾವನ್ನು ಅಂಡಲೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಂದೆಯ ಹಿಂದೆ ಬಂದ ಹತ್ತು ವರ್ಷದ ಹುಡುಗ ಕೈ ಬೋಡಿಸಿ ನಕ್ಕ- ದನಗಳು ಮೇಯುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮಗ್ಗುಲಿನ ದಾರಿಯಲ್ಲೇಕೆ ಬಂದಿರಿ? ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಸೀದಾರಾಸ್ತ ಇತ್ತಲ್ಲ?- ಎಂದ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಸೀದಾರಾಸ್ತ ಎಂಬ ಪದ ಕೇಳಿದರೆ ಹುಚ್ಚರಾಗುವವರಿದ್ದವು-ಆಗ!

ತೂರಾಡುತ್ತ ಸಿರ್ಬಿ ಶಿಬಿರವನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ ಕೈ ಹಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ನಿಂತಿದ್ದ ತುಲಾರಾಂ ಸಿಂಗ್. ಅವನ ವಿವರಣೆ ನೇರ ದಾರಿ ಎಂದಿದ್ದೇನಲ್ಲ ಕೆಳಗಿನದೇಕೆ ಹಿಡಿದಿರಿ? ಅದು ದೊಡ್ಡದಿತ್ತು ಸರಿ. ದನಗಳು ದಿನಕ್ಕಿಂತ ದಾರಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ನಾವು ಮನುಷ್ಯರು ನಡೆಯುವುದು ಅಥವಾ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಹಿಂದೆ ಒಬ್ಬರೇ ನಡೆಯುವುದರಿಂದ ಕಾಲು ದಾರಿಯಂತೆ ಕಾಣುವುದೇ ಸರಿದಾರಿ. ನಾವು ಅಷ್ಟು ತಿಳಿಯದ ಹೆಡ್ಡರೆಂಬಂತೆ ನಕ್ಕು ಆ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ತೆರೆ ಎಳೆದಿದ್ದ ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಡ್ಡಿ ಯಾದವರು ಸುಧಾ. ಮಕ್ಕಳ ಮಾತನ್ನು ಹಗುರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುವ ಅಭ್ಯಾಸದ ಬಯಲು ಸೀಮೆ ಅವರಂತೆ ಸುಧಾ ಸರಿದಾರಿ ತೋರಿದ ಮಕ್ಕಳ ನಗುವನ್ನು ಲೇವಡಿ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ಮೇಲೇರುವ ದಾರಿ ಹಿಡಿದರು. ಬೆಟ್ಟದ ನತ್ತಿ ಏರಿ ಚಕ್ರ ಭೀಮನ ಕೋಟೆಯಂತಿದ್ದ ಕೋಸಿನ ತೋಟದೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರ ಬರಲು ತಿಳಿಯದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಸುತ್ತಿತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಕೆಳಗಿನ ಸಿರ್ಬಿ ಶಿಬಿರದಿಂದ ನೋಡಿದವರು ಅವರು ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಹಳದಿ ಉಡುಪನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಹತ್ತಿ ಬಂದು ಬೇಲಿ ಹಾರಿ ಹೊರ ಬರಲು ಸಹಕರಿಸಿ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಕರೆ ತಂದಿದ್ದರು.

ಇಂದು ನಾವು ಎಳೆಂಟು ಮಂದಿ ಅನಗತ್ಯವಾಗಿ ನಡೆದು, ಅದು ಬೆಟ್ಟ ಇಳಿದು ಹತ್ತಿ ಇಳಿದು ಹೋಗಿದ್ದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥಶ್ರಮ ಪಟ್ಟು, ಹೊಸದೊಂದು ವಿಷಯ ಅರಿತೆವು. ಬೆಟ್ಟದ

ಬಾಳು ಬೇರೆ ಬಯಲಿನ ಬಾಳು ಬೇರೆ. ಒಂದರ ತರ್ಕ ವಿವರಣೆ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಲಾಗದು. ಪ್ರವಾಸದ ಪೂರಾ ಇಂತಹ ಪಾಠಗಳು ಅದಷ್ಟೋ! ಪರಿಸರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಜೀವನ ಕ್ರಮ, ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸೌಂದರ್ಯದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ. ಆಯಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಆಯಾ ರೀತಿಗಳೇ ಉತ್ತಮ. ಹಾಗಾಗಿ ಒಬ್ಬನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಅವನ ಸಭ್ಯತೆಯನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಹೇರುವುದು ಯಾವು ನ್ಯಾಯ? ಪ್ರತಿ ಜನಾಂಗವು ತನ್ನದೇ ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಭೌತಿಕ, ಭಾವನಾತ್ಮಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಗ್ಗುಲುಗಳ ಲೋಕವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಒಂದೆರಡು ವಿಭಿನ್ನ ಲೋಕಗಳ ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡುವ, ಅನುಭವಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಾಗ ಜನಾಂಗ ನಿರ್ಮಿತ ಲೋಕಗಳ ಹೊರಗೆ ನಡುವೆ ನಿಜವಾದ ಲೋಕದ ಪಕ್ಕಿನೋಟವಾಗಬಹುದು. ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಮನ ತೆರೆದಿದ್ದು ಬುದ್ಧಿ ಜಾಗರೂಕವಾಗಿದ್ದರೆ. ಅದಾದರೆ ನಮ್ಮ ಚೇತನವು ಅನಿರೀತನವಾಗಿ ವಿಶ್ವ ಮಾನವನಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಮ್ಮದೇ ಲೋಕದ ಅಂದಾಜಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮೂಗಿನ ನೇರಕ್ಕೆ ಅಳಿಯುತ್ತಾ ಕೂಪ ಮಂಡೂಕಗಳಾಗುತ್ತೇವೆ. ಎಷ್ಟೇ ದೇಶಕೋಶ ಪರ್ಯಟನೆ ಮಾಡಿದರೂ ನಮ್ಮದೇ ಲೋಕದ ಬಂದಿಗಳಾಗುತ್ತೇವೆ.

ಇವತ್ತು ಸಿರ್ಖಾ ಶಿಬಿರದಿಂದ ಹೊರಟವರು ಪಾಂಗು, ತವಘಾಟ್ ದಾಟಿ ಧಾರ್ಚುಲಾ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ತಂಗುವವರಿದ್ದೇವು. ಹೊಲಗುವಾಗ ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಾಮದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದು ಇಂದಿನ ಸಿರ್ಖಾ ಪಾಂಗು ಹಾದಿಯನ್ನು ಚಾರಣದ ಕೊನೆಯ ದಿನ ಕಡೆಯ ಚಾರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ತುಳಿಯುವವರಿದ್ದೇವು.

ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಚಾರಣ-ಪ್ರವಾಸದ ದೇಶವು ಎಲ್ಲರ ಮುಖದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಭ್ಯಾಸಬಲದ ಮೇಲೆ ನಡೆದಿದ್ದೇವು. ಗಗನಚುಂಬಿ ವೃಕ್ಷಗಳ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಸಿರ್ಖಾ ಪಾಟಿಂಟ್‌ನತ್ತ ಏರುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ಇಡೀ ಪ್ರವಾಸದ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ ನಡೆದಿತ್ತು. ಹಾದಿ ಹರಟೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸದ ರಸ ನಿಮಿಷಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮೆಲುಕುವುದು ಆಗಿತ್ತು. ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ ಎಂದರೆ ಈ ಒಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಒಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತದ - ಜಗತ್ತಿನ ಯಾವುದೇ ಸುದ್ದಿ ಸಮಾಚಾರ ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಟ್ಟದೆ ನಮ್ಮದೇ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಪಂಚವೊಂದು ರೂಪುಗೊಂಡಿತು. ಇದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ೯-೧೦ ಕಿ. ಮೀ. ಗಳೊಳಗೆ ಶಿಬಿರದಿಂದ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ. ನಿನ್ನೆ ಈವತ್ತು ನಾಳೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಸುದ್ದಿಯಾದರೂ ದಾರಿಯಲ್ಲಾದ ಮಳೆ-ಮಂಜು-ಬಿಸಿಲು ಬೀಳುವುದು, ಎದ್ದು ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವುದು, ಯಾರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ನೋಟ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಇಷ್ಟೇ! ನಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆ ನಡೆಯುವುದು, ಉಣ್ಣುವುದು, ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದುದರ ಬಗೆಗೆ ಚಿಂತಿಸುವುದು. ಮತ್ತಾವುದೇ ದಿನ ನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲದೆ, ಪರಿಚಿತರ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಮನಸ್ಸು ತಂತಾನೇ ಬಹುವೇಳೆ ಅಂತರ್ಮುಖಿಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಪಂಚದೊಳಗೆ ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ಸುದ್ದಿ ಸಮಾಚಾರಗಳ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಮೀರಿದ ಕಾಲದೇಶದ ಎಲ್ಲೆ ಇಲ್ಲದ ವಿಶ್ವ ಪ್ರಪಂಚವೊಂದು ಇರುವುದು ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು.

ಈ ಒಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲೇ ವಿಶಾಲ ಹಿಮಾಲಯದ ಅಡ್ಡಗಲವನ್ನು ಎರಡು ಬಾರಿ ಅಳೆದಿದ್ದೇವು.

ನನ್ನ ಚಿಂತನೆ ಕುಮಾವ್ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ವಿಶಾಲ ಹಿಮಾಲಯ, ಅದರ ಆಚೆಗಿನ ಟಿಬೆಟ್, ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ್ದ ಇತರ ದೇಶಗಳನ್ನು ಹಾದು ಹೋಗಿತ್ತು. ಕೇವಲ ಮೂವತ್ತು ದಿನಗಳ ಅವಧಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗದೆ ೧೦೦ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಸರಿದುದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮಾನವ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೂ ಇಣುಕಿತ್ತು. ವಿಶ್ವ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿನ ಸಾಧ್ಯತೆ ಊಹಿಸಿತ್ತು. ಸಿರ್ಖಾ ಪಾಯಿಂಟ್‌ನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡಿದ್ದ ಹಿಮಾಲಯ ಶ್ರೇಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿಸಿಲಿನಾಟವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಹಿಮಾಲಯದ ರಮಣೀಯತೆಯನ್ನು ಬಟ್ಟಿ ಇಳಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾಂಕಿತ ಮಾಡಿದಂತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿನ ಕ್ಷಣಗಳು ನಮ್ಮ ಪ್ರವಾಸದ ಕಾಲವನ್ನೇ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಕ್ಷಣಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಎತ್ತರತ್ತರದ ಶಿಖರಗಳು. ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ, ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಇಳಿದಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟ ಸಾಲುಗಳು. ಅದಕ್ಕೂ ಆಚೆ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಗಂತದ ಧೂಳಿನ ಮುಸುಕಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬೆಳಗಿನ ದನಚರಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಭಾರತ ಜನಸಮುದಾಯ. ಕಾಲ ದೇಶಾತೀತದ ಹೊಸ್ತಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಈ ಜನಸಮುದಾಯದ ಪರಿಮಿತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಹೊರಗಿನಿಂದ ನೋಡುವ ವಿಚಿತ್ರ ಸನ್ನಿವೇಶ ಅನುಭವವದು.

ಪಾಂಗು ಹಳ್ಳಿಯ ಕಡಗ ಇಳಿದಿದ್ದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದಂತ ಕಂದರಗಳು ದೈತ್ಯ ಗರಗಸವೊಂದು ಧರೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಹೋಳುಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದಂತೆ ಬಹು ಆಳದ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಕಡಿದಾದ ಕಂದರಗಳು ಹಾದಿಯ ಬಲ ಬದಿಗೆ, ಮಣ್ಣು ಕೂಡ ನಿಲ್ಲಲಾರದ ಶಿಲಾಖಂಡಗಳ ಕಂದರಗಳು. ಕತ್ತಲೆಯಾದಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಮಂಜು ಮುಸುಕಿದಾಗ ಈ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು ವಿಪತ್ತುನ್ನು ಆದ್ವೈತಿಸಿದಂತೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಳಗಿಳಿದಂತೆ ಹಣ್ಣನ್ನು ಮಾರಲು ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದ ಹುಡುಗರು ಮುಳ್ಳುಮುಳ್ಳು ಪಾಂಗು ಹಳ್ಳಿ ಸಮೀಪವಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದರು. ಒಂದೆರಡು ತಿರುವುಗಳ ನಂತರ ಪಾಂಗು ಹಳ್ಳಿ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿತು. ಜನರ ಓಡಾಟವಿತ್ತು. ಹತ್ತಿರವಾದಂತೆ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ ಸಮವಸ್ತ್ರ ಧರಿಸಿ ಹೊರಟಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳು, ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳ 'ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ'. ಪಾಂಗು ಶಿಬಿರದ ಹಿಂದಿದ್ದ ಶಾಲೆಯ ಗೋಡೆಗೋರಗಿ ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ದಣವಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ದಾರಿ ಹಿಡಿದು ತವಾಫಾಟ್‌ಗೆ ಹೊರಟೆವು. ಥಾಣೇಧಾರ್ ಬೆಟ್ಟದ ಸುತ್ತಿಗೆ ಬರಲು ಐದು ಕಿ.ಮೀ.ನ ಸಮತಟ್ಟಿನ ಹಾದಿ. ನಂತರ ಐದು ಕಿ.ಮೀ.ನ ಇಳಿತ. ಹತ್ತಲು ಮೂರುವರೆ ಗಂಟೆಕಾಲ ತಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಥಾಣೇಧಾರ್ ಇಳಿಯಲು ಕೇವಲ ಮುಕ್ಕಾಲು ಗಂಟೆ!.

ಬೆಟ್ಟವನ್ನಿಳಿದು ಡಾಂಬರು ರಸ್ತೆಗೆ ಬಂದವಳು ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪೂರೈಸಿದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲಾರದ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಾ ಸೇತುವೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದ. ಎಂಟು ಹತ್ತು ವರ್ಷದ ಹುಡುಗಿಯರಿಬ್ಬರು ಎದುರಾಗಿ ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದು ನಮಿಸಿದರು. ಚಿಕ್ಕವಳನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೇರಿಸಿ ದೊಡ್ಡವಳ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಕೈಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಬಂದವಳ ಹಿಗ್ಗು ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಶಿವಲೀಲೆ (ಹುಚ್ಚಿಯಾಗಿ ಕಂಡಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ಶಿವಲೀಲೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಲು ಓಡಿ ಬಂದರು ಭೋಟಿಯಾ ಹುಡುಗರು. 'ಬೆಹನ್‌ಜಿ ಅಂದು ಕಾಲಾಪಾನಿಯಲ್ಲಿ ಕುಣಿದಂತೆ ನಮ್ಮೊಡನೆಯೂ ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಾರಿ ಬಾ!' ಅರೆ! ಇವರಿಗೆಂತು ಗೊತ್ತಾಯಿತು? ಸಾವಧಾನದಲ್ಲಿ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದಾಗ ಹಲವು ಮುಖಗಳು ಪರಿಚಿತ. ಹಿಂದೆಯೇ ಓಡಿಬಂದ ಭವಾನಿ ಸಿಂಗ್ ಒಂಭತ್ತನೇ ತಂಡದ ಯಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಲಿಪುಲೇಖ್‌ಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಕಾಲಾಪಾನಿಯಲ್ಲಿ ಮೈಚಳಿ ಬಿಟ್ಟು ಮನಸಾರೆ ಕುಣಿದವಳು ಜನ ಜಂಗುಳಿಯ ತವಾಫಾಟ್ ಚೌಕದಲ್ಲಿ ಆ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದ ಹೋದೆ. 'ಅಯ್ಯೋ ಹೋಯಿತೆ ಆ ನಾಕ ಅಯ್ಯೋ

ಬಂದಿತೆ ಈ ಲೋಕ!' ನಿರಂತರವಾಗಿ ಶಿವಲೀಲೆಯಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲುವರ ಆನಂದ ಹೊಂದುವುದು ಬಿಡುವುದು ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲೇ! ನಾನೆಂಬ ಮೈಚಳಿ ಬಿಡಬೇಕಷ್ಟೆ.

‘ದೀದೀ ನೀನು ಕುಣಿದಾಡುವಷ್ಟು ಚೆನ್ನಿದೆಯೇ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ? ದೊಡ್ಡವಳಾದ ಮೇಲೆ ನಾನೂ ಹೋಗಿ ನೋಡುವೆ’. ಹತ್ತು ವರ್ಷದ ಹುಡುಗಿ ಶಾರದಾಳ ನಿರ್ಧಾರ ಕೇಳಿ ಇವಳ ಕಾಲಕ್ಕಾದರೂ ಭಾರತ ಟಿಬೆಟ್ ಗಡಿ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸಿದೆ.

ತವಾಘಾಟ್‌ನ ಅತಿಥಿಗೃಹದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಊಟದ ವಿರ್ಪಾಡಾಗಿತ್ತು. ಬಹಳ ದಿನಗಳ ನಂತರ ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ಊಟಮಾಡಿ ಚೌಕಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಧಾರ್ಚುಲಾ ತವಾಘಾಟ್ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣುಸಿದು ಪಾಹನ ಸಂಚಾರ ನಿಂತು ಹೋಗಿದ್ದ ಸುದ್ದಿ. ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಬಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಕಾಯಬೇಕೆನ್ನುವುದು ಕೆಲವರ ಆಗ್ರಹವಾದರೆ ಒಂಭತ್ತು ಕಿ.ಮೀ.ನ ಸುಲಭ ಸುಂದರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನಡೆದು ನೋಡುವ ಅವಕಾಶ ಬಿಡಬಾರದೆಂದು ಉಳಿದವರ ಒತ್ತಾಯ. ಮಣ್ಣುಸಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ದಾಟುವ ಸ್ಥಿತಿಗಾಗಿ ಹೆದರಿದ ಕೆಲವರ ಸಲುವಾಗಿ ನಾವು ತಪ್ಪನೆ ಕುಳಿತೆವು ಕಾಳೀ ನದಿಯ ದಂಡೆ ಮೇಲೆ ಬಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಾ. ಬಸ್ಸಿನ ನಾಲ್ಕು ಚಕ್ರಗಳು ಹೋಗುವಷ್ಟು ಅಗಲ ಮಣ್ಣನ್ನು ಸವರಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ರಸ್ತೆ ಮಾಡಿ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಧಾರ್ಚುಲಾ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ತಂದಿಳಿಸಿದಾಗ ಸಂಜೆ ಐದು ಗಂಟೆ.

ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಒಡನಾಟದ ಗೆಳೆತನದಲ್ಲಿ ಮನ ಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತುಕತೆ, ವಿಚಾರ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿನಿಮಯ, ವಿಳಾಸ ವಿನಿಮಯ, ಹಣದ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಚುಕ್ತಾ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದಿತ್ತು. ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶದ ಬಗೆಗೆ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ. ಯಾರು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತ.

- ಆ ಅದೃಷ್ಟ ನನಗಿದ್ದರೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲ ಒಂದು ವರ್ಷ ದೀರ್ಘ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಿಯೇನು.

- ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಯಾರಾದರೂ ಹಣವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟರೆ ಮಾನಸ ತಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ತಿಂಗಳು ಇರುವಾಸೆ, ನಮ್ಮ ಕೈಲಿದೆಯೇ?

- ಐವತ್ತು ಸಾವಿರವಲ್ಲ ಐವತ್ತು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಕೊಟ್ಟರೂ ಆ ಸುಡುಗಾಡು ನಾಡಿಗೆ ನಾ ಹೋಗಲಾರೆ. ಒಂದು ಸಲದ ಅನುಭವ ನೂರು ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗಿದೆ.

- ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗುವ ಬದಲಿಗೆ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲೇ ಬೇರೊಂದು ನಿಸರ್ಗ ಸುಂದರ ತಾಣದಲ್ಲಿ ಟೆಂಟ್ ಹಾಕಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತೇನೆ. ಹೊಸದೊಂದು ಫೋಟೋ ಆಲ್ಬಮ್ ತಯಾರುಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

- ಮಾನಸ ಸರೋವರ-ಕೈಲಾಸದ ಬೇಸಗೆಯ ವೈಭವವನ್ನು ನೋಡಿದಂತೆ ಚಳಿಗಾಲ,

ಹಿಮಗಾಲದ ವೈಖರಿಯನ್ನು ನೋಡುವಾಸೆ, ಚೀನಾ ಸರ್ಕಾರ ನಮ್ಮನ್ನು ಆ ವೇಳೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲವೇಕೆಲ್ಲ!

- ಶಂಕರ ದೇವನ ದರ್ಶನ ಬ್ರಹ್ಮ ಸರೋವರದಲ್ಲಿನ ಸ್ನಾನ ಎರಡೂ ಮನಃತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಜನ್ಮಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು. ಎಷ್ಟೋ ಜನ್ಮಗಳ ಪುಣ್ಯ ಹಿರಿಯರ ಆಶೀರ್ವಾದದಿಂದ ಯಾತ್ರೆ ಶುಭಪ್ರದವಾಯಿತು. ಅಷ್ಟು ಸಾಕು ಅತಿಯಾಸೆಯಿಲ್ಲ ನನಗೆ.

- ಕಂಡಕ್ಕೆಡ್ ಟೂರ್‌ನಲ್ಲಿ ಹೋಗಲಾರೆ, ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಮನ ಒಪ್ಪಿದ ಕಡೆ ಬೇಕೇನಿಸಿದಷ್ಟು ನಿಂತು ಇಚ್ಛೆಬಂದೆಡೆ ಹೋಗುವ ಆಸೆ. ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಸುಂದರ ತಾಣಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಬರುವಾಸೆ, ಸರ್ಕಾರ ಅನುಮತಿ ಸಿಕ್ಕರೆ ನನ್ನ ಜೀವಮಾನದ ಉಳಿತಾಯವೆಲ್ಲವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಮುಡಿಪು.

- ನಮ್ಮಹತ್ತಿರ ಅಷ್ಟೊಂದು ಹಣ ಪಡೆದ ಚೀನೀ ಸರ್ಕಾರ ಯಾತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಶೌಚಾಲಯ ಹಾಗೂ ಆಹಾರ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಅಧಿಕ ಹಣ ತೆತ್ತು ಕನಿಷ್ಠ ಸೌಲಭ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರವಾಸ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಮಾಡಲಾರೆ.

- ನೇಪಾಳದ ಕಡೆಯಿಂದ ಹೋಗುವವರು ಮಾಡುವಂತೆ, ಒಂಭತ್ತು ದಿನಗಳ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯ ಬದಲಿಗೆ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬರುವ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನ. ಮೈ ಕೈಕಾಲು ನೋಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಹುಚ್ಚು ಕೆಲಸ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಜ್ಞಾನ ಮುಂದುವರಿದ ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಿಗಳಂತೆ ನಡೆದು ಹೋಗುವುದು ಪೆದ್ದುತನವೇ ಸರಿ.

- ಅರಿಯದೆ ಮೊದಲ ಸಲ ಹೋಗಿ ಗಂಡಾಂತರಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಬಂದವನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅವಕ್ಕೆ ತಲೆಯೊಡ್ಡುವಷ್ಟು ಹೆಡ್ಡನ್ನಲ್ಲ. ಕುದುರೆಯಿಂದ ಬಿದ್ದಾಗ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಏಟು ಬಿದ್ದು ಗುಲತ್ರೆ ಪೆಟ್ಟಾಗಿ ಟಕಲಾಕೋಟಾನಲ್ಲೇ ನರಳುತ್ತಾ ಮಲಗಿದ್ದ ಯಾತ್ರಿಯನ್ನು ನೋಡಿದೆಯಲ್ಲವೇ?. ಮೋಹಿನಿ ದೇವಿಯರು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ನೋವು ಕಾಣುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಆ ಪಜೀತಿ ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡ.

- ನೀವೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟೊಂದು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳುವಂತಹುದೇನೋ ಅಲ್ಲಿದೆಯೆನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯ ಖಾಲಿತನವನ್ನು ನೋಡಲು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಹುಂಬತನ.

ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ ಸಂಗತಿ, ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ, ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಮಾಡಿದ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು ಹೆದರಿ ಹೈರಾಣಾದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅದೇ ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ತವಕಪಡುವರು. ಕೆಲವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಪ್ರದೇಶ ಸುಡುಗಾಡಾಗಿ ಕಂಡರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ಅದೇ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ವರ್ಷದ ಎಲ್ಲ ಋತುಗಳಲ್ಲೂ ನೋಡುವ ಆಸೆ.

ಸೌಂದರ್ಯವಿರುವುದು ನೋಡುವವನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ದಿಟ. ಆ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಇಲ್ಲದೆ ಸೌಂದರ್ಯವೆಲ್ಲಿ? ಕಣ್ಣು ಕಂಡುದನ್ನು ಆನಂದಿಸುವ ಮನಸ್ಸು ಇರಬೇಕು. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ತರಂಗಾಂತರಕ್ಕೆ

ಹೊಂದಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ರೇಡಿಯೊದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಕೇಳಿಸಿಗುವಂತೆ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವ ಆನಂದ ಸಾಧ್ಯ. ನೆಗೆಡಿ ಬಂದು ಮೂಗು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪರಿಮಳ ಏನೆಂತು ಗುರಿತಿಸುವುದು.

ಪ್ರತಿಮಾನವನಲ್ಲೂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯಾಸ್ವಾದನೆಯ ಒಳಗಣ್ಣು ಇರುವುದು. ನಿಸರ್ಗ ಸುಂದರ ರುದ್ರ ರಮಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ತಲುಪಲು ಪಡಬೇಕಾದ ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮ ಆಗುವ ಭಯ ಆತಂಕಗಳನ್ನು ಒತ್ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಸರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಹೊರನಿಂತು ಪರಿಸರವನ್ನು ನೋಡುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಅರಿತರೆ ಈ ಒಳಗಣ್ಣು ತಾನಾಗಿಯೇ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಮನೋಭಾವವೂ ಉದ್ದೇಗ ರಹಿತವಾಗಿ ಸಮಾಹಿತವಾದರೆ ಆನಂದದ ಸೆರೆ ಹಿಡಿಯುವುದು ಬಹುಸುಲಭ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಸಹೃದಯದ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಿಡಿತವೂ ಮೇಳೈಸಿದರೆ ಕವಿಬ್ರಹ್ಮಾನ್ದದ ಅನುಭವವಾಗುವುದಂತೂ ನಿಶ್ಚಿತ. ಪೂರ್ವ ಸಿದ್ಧತೆಯಾಗಿ ಈ ಸ್ಥಳಗಳ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಪೌರಾಣಿಕ-ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದರೆ ಚಿನ್ನಕ್ಕೆ ಮೆರುಗಿಟ್ಟಂತೆ ಆನಂದದ ಪರಿಧಿ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು ಸ್ವಾನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂಗತಿ.

ಧಾರ್ಕುಲಾ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಹತ್ತು ಗಂಟೆಯಾದರೂ ಹೊಸ ಹೊಸ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆಗಳು ಬರುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು. ನಿಗದಿತ ವೇಳೆಗಿಂತಲೂ ಒಂದು ದಿನ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಧಾರ್ಕುಲಾ ತಲುಪಿದ್ದವಾಗಿ ಈ ಕಾಲಾವಕಾಶವನ್ನುಪಯೋಗಿಸಿ ಇನ್ನಾವುದಾದರೂ ಪ್ರವಾಸೀ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ನಾಲ್ಕೈದು ಜನರಿಂದ ವಿನಂತಿಗಳೂ ಬಂದವು. ಆದರೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಪ್ರವಾಸದಿಂದ ದೇಹ ಮನಸ್ಸು ಎರಡೂ ದಣದಿದ್ದು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಮನೆ ಸೇರುವ ಆತುರ ಅನೇಕರಲ್ಲಿತ್ತು. ಇಬ್ಬರು ಗುಂಜಿಯಲ್ಲೇ ವಿಶೇಷ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮೂರೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಕುಲಾ ಸೇರಿದವರು ಅಲ್ಲಿಂದ ನೇರ ಮುಂಬಯಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದರು. ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಧಾರ್ಕುಲಾದಿಂದಲೇ ಸ್ವಂತ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಟ್ಯಾಕ್ಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಖಾಟ್‌ಗೊಡಾಂಗ್ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ರೈಲು ಹಿಡಿದು ಮಾರನೇ ದಿನವೇ ದಿಲ್ಲಿ ತಲುಪುವರಿದ್ದರು.

ಮನೆತನದ ಅತಿವೃದ್ಧ ಜೀವನಾನುಭವಿ, ಲೋಕೋತ್ತರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಹಿರಿಯರೊಬ್ಬರನ್ನು ದರ್ಶನಮಾಡಿ, ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಆಶೀರ್ವಾದ ಪಡೆದು, ಮನದಣಿಯ ಮಾತಾನಾಡಿಸಿ, ಸ್ವಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ತೋಚಿದ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಟ್ಟು ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಇರುವ ಏನೋ ತುಂಬು ತೃಪ್ತಿ, ಹೆಮ್ಮೆ ಅವರಂತೆಯೇ ನಾವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಹಾರೈಕೆ ಇರುವಂತೆ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ ಭಾರತೀಯಳಾದ ನನಗೂ ಅದೇ ತೃಪ್ತಿ, ಹೆಮ್ಮೆ ನನ್ನ ಅಲೌಕಿಕ ಆನಂದ ನೂರ್ಮಡಿಯಾಗಿತ್ತು. ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ದರ್ಶನಾನಂತರ ಬೇರೆಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗುವ ಬಯಕೆಯಾಗಿಲೇ ಉತ್ಸಾಹವಾಗಿಲೇ ಈಗ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಭಾವನೆ ಬಹುಮಂದಿಯಲ್ಲಿತ್ತು ಮೊದಲೇ ನಿಶ್ಚಿಯಿಸಿದಂತೆ ಬಾಘೇಶ್ವರ-ಬೈಜನಾಥ-ಕೌಸಾನಿ-ನೈನಿತಾಲ್ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಒಂದು ದಿನ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ತಲುಪುವುದೆಂದಾಯಿತು.

ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎಂಟುಗಂಟೆಗೆ ಧಾರ್ಕುಲಾ ಬಿಟ್ಟವರು ಥಲ್-ಚೌಕೋರಿ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಬಾಘೇಶ್ವರದ ಸಂಗಮ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ಸಮಯ. ಹುಲಿಯ

ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಶಿವ ಬಾಘೇಶ್ವರನ ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯದ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನಿಂತು ಸಗುವ ಗೋಮತಿ ನದಿ, ದೇವಾಲಯದ ಮಗ್ಗಲಿನ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಮುತ್ತಿಡುತ್ತ ಹರಿಯುವ ಸರಯೂ ನದಿ, ಈ ಎರಡೂ ವಿಶಾಲ ನದಿಗಳು ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂಗಮವಾಗಿ ಮತ್ತೂ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಸಾವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸರಯೂ ನದಿಯಾಗಿ ಹರಿದು, ಹಸಿರು ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವೆ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿತ್ತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಇಳಿಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಹರವು ತನ್ನೊಡಲಿಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿತ್ತು. ತಂಡದವರಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಕಾರಣ ನದಿಗೆ ಇಳಿವ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಾಗಿತ್ತು.

ಬಾಘೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದೊಳಗೆ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಮತ್ತೆ ನದೀ ದಡಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗಬೇಕೆನಿಸುವಂತೆ ಅಲ್ಲಿ ಕವಿದಿದ್ದ ಕತ್ತಲೆ. ಅಮೂರ್ತವಾದುದನ್ನು ಅಮೂರ್ತವಾಗಿಯೇ ಕೈಲಾಸದಂಗಳದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದವಳಿಗೆ, ಇಲ್ಲಿನ, ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅದೇ ಅನುಭವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪಡೆದವಳಿಗೆ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ ಉಸಿರುಗಟ್ಟಿಸಿತ್ತು. ಅಮೂರ್ತವಾದುದನ್ನು ಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಕವಿದಿರುವ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಣತೆ ದೀಪಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಧಿಗಳ ಮೂಲಕ ಕಾಣುವ ಯತ್ನ ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸಿತು. ನದೀ ದಂಡೆಗೆ ಮರಳಿದಾಗಲೇ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವಾದದ್ದು.

ಎರಡು ಗಂಟೆಗಳ ಬಸ್ ಪ್ರಯಾಣದ ನಂತರ ಕಾಟ್ಯಾರ್ ಕಣಿವೆಯ ಬೈಜನಾಥಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು. ಕುಮಾವ್ ಮತ್ತು ಫಡವಾಲ್ ಪ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಐನೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಆಳಿದ ಕಾಟ್ಯಾರ್ ರಾಜವಂಶದವರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಬೈಜನಾಥದ ಮೊದಲಿನ ಹೆಸರು ಕಾರ್ತಿಕೇಯಪುರ. ಈ ನಗರವನ್ನು ಹಾದುಹೋಗುವ ಗೋಮತಿ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿನ ಬೈಜನಾಥ-ವೈದ್ಯನಾಥೇಶ್ವರನ ದೇವಾಲಯದೊಂದಿಗೇ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಯ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ಇವೆ. ೧೨-೧೩ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಶೈಲಿಯ ವಿಶೇಷ ನಮೂನೆಗಳು. ಒಳಗಿರುವ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದು ಏಳುನೂರು ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಳೆಯದೆನಿಸದೆ ಹೊಸತು ಹೊಳಪಿನದಾಗಿವೆ. ಇದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ, ವಿಗ್ರಹಚೂರರ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ದೇವಾಲಯದೊಳಗೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಜಾಲರಿಯ ಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಸೇರಿ ಅದರಲ್ಲಿನ ಬೀಗ ನಮ್ಮನೈದುರುಗೊಳ್ಳುವುವು.

ದೇವಾಲಯದೊಳಗೆ ಹೇಗೇ ಇರಲಿ, ಅದರ ಹೊರ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಗೋಮತಿ ನದಿಯ ತಿಳಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಈಜಾಡಿದ್ದ ದೊಡ್ಡ ಮಹಸೀರ್ ಮೀನುಗಳು, ದಡದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿದ್ದ ಮಹಾ ವೃಕ್ಷಗಳು, ಸುತ್ತಲೂ ಹಬ್ಬಿದ ಹಸಿರು ಮಲೆಗಳು ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಹೊಚ್ಚಿರುವ ಶುಭ್ರನೀಲಾಕಾಶ ಎಲ್ಲವೂ ಅನಿರೀತನನ ನಿರೀತನಗಳಾಗಿ ಕಂಡವು. ಬೀಸಿದ್ದ ಗಾಳಿ ವಿಶ್ವಚೇತನದ ಕೇತನವಾಗಿತ್ತು.

ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬರುವಾಗ ಏನೆಲ್ಲಾ ಕಸ ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಂದರೂ, ಜನ ವಸತಿಗಳನ್ನು ಹಾಯ್ದು ಬಂದರೂ ಕೊಳಕಾಗದ ನದಿಗಳು ಹಿಮಾಲಯದೊಡಲನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದೋಡನೇ ಹೊಲಸಾಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಚ್ಚರಿಯಾಗುವುದು. ಪವಿತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಋಷಿಕೇಶ, ಹರದ್ವಾರ, ಅಲಹಾಬಾದ್, ಕಾಶಿ, ಅಯೋಧ್ಯಾ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಗರಗಳಲ್ಲಿನ

ನದೀ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿರುವ ಹೊಲಸು, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲಿಬರುವ ಕಲಶ ಪವಿತ್ರ ಭಾವನೆಯ ಬದಲಿಗೆ ಜಗುಪ್ಪೆ ತರುವುದು. ಆದರೆ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ತೊರೆ ನದಿಗಳ ನೈರ್ಮಲ್ಯ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅವುಗಳಿಗೇ ತಲೆ ಬಾಗುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿವುವು. ಇಲ್ಲಿನ ಪವಿತ್ರ ನಿರ್ಮಲ ಪ್ರಕೃತಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದೇಹಿಯ ಸುಳುಹು ಬಹು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಗುವುದು.

ನಾಲ್ಕು ವಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಅರೇಳು ಗಂಟೆ ಕಾಲ ನಡೆದು ಸಾಗಿದ್ದವರಿಗೆ ದಣವನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಂದು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಧಾರ್ಚಲಾದಿಂದ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಟವರು ಸುಸ್ವಾಗಿ ಹೋದವು. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ ಅನುಭವ. ಮೊದಲ ದಿನ ಸರ್ಪರಿ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಕೂತಲ್ಲೇ ಚಡಪಡಿಸಿದವು - ನಿದ್ರೆ ಹೋದವು, ಬೇಸರವನ್ನು ಕಳೆಯಲು ಅಳಿದುಳಿದ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಮುಗಿಸಿದವು, ಹಾಡಿದವು ಹರಟಿದವು. ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಸೊಗವಿದೆಯೆನ್ನುವುದು ಇಂದು ಮನದಟ್ಟಾಯಿತು. ಬಸ್ಸು ಕೌಸಾನಿ ಗಿರಿಧಾಮವನ್ನು ಬಳಿಸಾರಿದಂತೆ ಸಂಜೆಯಾಗಿತ್ತು. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಲು ಕೇವಲ ಅರ್ಧಗಂಟೆ ಉಳಿದಿತ್ತು. ಬಸ್ಸು ಕೌಸಾನಿ ಗಿರಿ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಮೇಲೇರಿದಂತೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ತ್ರಿಶೂಲ, ನಂದಾದೇವಿ, ನಂದಕೊಟ್ ಪರ್ವತ ಹಿಮಶಿಖರಗಳು ಬಹಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ಸಂಜೆ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಗುಡ್ಡಗಳಾಗಿ ಥಳಥಳಿಸಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನ ಸೆಳೆದರೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಬಯಲಿಗೆ ಇಳಿದಿಳಿದು ಹೋಗಿದ್ದ ಗುಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಇತ್ತಲೂ ನೋಡಿ ಎಂದು ಗೋಗರೆಯುವಂತಿತ್ತು. ಸೂರ್ಯಸ್ತದ ಮನೋಹರ ದೃಶ್ಯಗಳಿಗಾಗಿಯೇ ಕೌಸಾನಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಗಿರಿಧಾಮವಾಗಿರುವುದು. ಸುಮಾರು ೮೪೦೦ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರಕ್ಕೇರಿ ಕೆ.ಎಮ್.ವಿ.ಎನ್ ಪ್ರವಾಸಿ ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲಿಳಿದು ಬಿಸಿಲು ಮಚ್ಚಿಗೆ ಏರಿ ನಿಂತಾಗ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳಿದ್ದವು. ಈ ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳು ಸೂರ್ಯ ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾದ ಕ್ಷಣಗಳು ಹೇಮಮಯ. ಇಂದಿನ ಸಂಜೆಯೂ ಭಗವಾನನ ಕೃಪೆಯಾಗಿ ಅವನ ನಿರ್ಗಮನದ ಮೋಡಗೊಳಗಾಗಿದ್ದವು.

ಕೌಸಾನಿಯಿಂದ ಕಾಣುವ ಹಿಮ ಶಿಖರಗಳ ವೈಭವವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ನಮ್ಮ ಉದ್ಗಾರದಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರವೇ ಮತ್ತೆ ಆವರಿಸಿತು. ಈಗೀಗ ಏನನ್ನು ಕಂಡರೂ ಆ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಆ ಸರೋವರಕ್ಕೇ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗಲು ಮನ ತುಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಒಂದು ನಶೆಯಂತೆ ಮತ್ತಾವುದೂ ಕಾಣದು ರುಚಿಸದು. ಬೇರಾವುದೂ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಮಲು ಅನೇಕರ ತಲೆಗೇರಿತ್ತು.

ತಾಯಿತಂದೆಯರ ಪಾರ್ವತಿ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಾದದಲ್ಲೇ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಕಂಡ ಗಣಪನಂತೆ ವರ್ಣನಾ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕುಳಿತಲ್ಲೇ ಅನುಭವಿಸಬಲ್ಲವರು ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯಾತರು. ನಾವು ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಜಾಯಮಾನದವರು, ಸಶರೀರಿಗಳಾಗಿ ಕೈಲಾಸ-ಮಾನಸ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರಮಪಟ್ಟವರು. ನಾವು ಇನ್ನೂ ಅದರ ಗುಂಗಿನಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದಿದ್ದು ಸಹಜವೇ.

ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದಂತೆ ಕತ್ತಲಾವರಿಸಿ ಕೆಳಗಿನ ಕೌಸಾನಿ ಊರಿನ ಅಂಗಡಿ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ದೀಪಗಳು ಬೆಳಗಿದವು. ಸಂಜೆ ಹೊನ್ನೂರಾಗಿದ್ದ ಕೌಸಾನಿ ಈಗ ಕನಸಿನೂರಾಗಿ ಬೆಳದಿಂಗಳ ಜೋಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಳದಿಂಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಮೃದುವಾಗಿದ್ದ ಸುತ್ತಲಿನ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಕೌಸಾನಿಗೆ ಮಧುರ ಮೌನ ಜೋಗುಳ ಹಾಡಿದ್ದವು. ರಾತ್ರಿಯ ಈ ನೀರವತೆ ಹೃದಯದ ಮಿಡಿತವನ್ನು ಮೌನವಾಗಿಸಿದ ಅನುಭವ. ವಾದ್ಯ ಮೇಳದ ಧ್ವನಿ-ಗತಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮೇಲೇರಿ ತೀವ್ರವಾಗಿ ತುದಿಮುಟ್ಟಿ ನಿಂತಾಗಿನ ತುಂಬು ಮೌನದಂತೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಪ್ರವಾಸದ ಕೊನೆಯ ಈ ರಾತ್ರಿಯ ಮೌನ ವಿಶೇಷವಾಗಿತ್ತು. ಮೌನ ಮುಕ್ತಾಯ ಹಾಡಿತ್ತು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎಂಟು ಗಂಟೆಗೆ ಕೌಸಾನಿಯಿಂದ ಹೊರಟು ರಾಣೀಬೀಟ್ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸಿಗುವ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು, ನಿಸರ್ಗ ಸುಂದರ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನೈನಿತಾಲ್ ಸೇರಿದಾಗ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆ. ಇಲ್ಲಿನ ನೈನಾಪೀಕ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ನೈನಾದೇವಿ ಮಂದಿರವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೆಳಗಿಳಿದಾಗ ಸಂಜೆ ಆರರ ಸಮಯ. ಅಗಲೇ ದಟ್ಟಿಸಿದ ಮೋಡಗಳು ಅಗಸವನ್ನು ಬೂದು ಮಾಡಿದ್ದವು. ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಮುಸಲಧಾರೆಯಾಗಿ ಜಡಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ತಂಡದ ಅನೇಕ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಚದುರಿಕೊಂಡಿದ್ದವರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರಲ್ಲೇ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿಯಾಗಿದ್ದವು. ನೈನಿತಾಲ್‌ನಲ್ಲೇ ಪುನಃ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೊಡಗಿದ ಮಾಮೂಲೀ ವ್ಯಾಪಾರೀ ಮನೋಭಾವದ ಜಿಗುಟನ್ನು ತೊಳೆಯಲೆಂಬಂತೆ ಮಳೆ ಸುರಿದರೂ ಎಲ್ಲರ ಕೈಯಲ್ಲೂ ಕೊಂಡ ಸಾಮಾನಿನ ಹೊರೆ. ಅದನ್ನು ಜತೆನ ಮಾಡಲು ಒದ್ದಾಟ. ಭಾಪುರೇ! ಲೌಕಿಕ ಬದುಕೇ, ನಿನ್ನಾಳ ಅರಿವುದೆಂತು? ನಿನ್ನಂಟು ಎಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿ! ಸರಳವಾಗಿ ಬದುಕಲು ಸಾಧ್ಯ-ಸುಲಭವೆಂಬುದು ಸ್ವಾನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದರೂ ಮತ್ತೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೊರೆಯ ಬದುಕು.

ಇಂದಿನ ಬಹುಭಾಗ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ೩೨೦ಕಿ.ಮೀ. ದಾರಿಯನ್ನು ಕ್ರಮಿಸಿ ದೆಹಲಿಯನ್ನು ಆಗಸ್ಟ್ ೩೦ರಂದು ತಲುಪಿದಾಗ ಸಾಯಂಕಾಲ ಐದು ಗಂಟೆ. ದೆಹಲಿಯ ಯಾತ್ರಿ ನಿವಾಸದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಗಳನ್ನೆದುರುಗೊಳ್ಳಲು ಬಂದ ಜನ ಸಮೂಹ. ಇಡೀ ತಂಡವನ್ನು ಒಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂಬಂತೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬಂಧುಮಿತ್ರರ ಸಮೂಹ. ಬಸ್ಸಿನಿಂದಿಳಿದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನೂ ಕೈಹಿಡಿದಿಳಿಸಿ, ಕೈಗೆ ಹಾರ, ತಾಂಬೂಲ, ಪೇಡೆಗಳನ್ನಿತ್ತು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡವರೆಷ್ಟೋ ಜನ. ವಯಸ್ಸು ಗಮನಿಸದ ಕಾಲುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರೆಷ್ಟೋ ಜನ. ಮರುದಿನ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಆತಿಥ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆಶಿರ್ವದಿಸಿರೆಂದು ಆಮಂತ್ರಿಸಿದವರು ಅನೇಕ ಮಂದಿ. ನಿಮ್ಮ ಯಾತ್ರೆ ಹೇಗಿತ್ತು? ನಿಮ್ಮ ಅನುಭವಗಳೇನು? ಎಂದು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೇಳಿದವರಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ. ವಿವಾಹದ ಮರುದಿನ ಮದುವೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಮೊದಲ ರಾತ್ರಿಯ ಅನುಭವವನ್ನಂತು ಬಣ್ಣಿಸಿಯಾಳು? ಕಣ್ಣು ಮಿಂಚು-ತುಟೆಯ ನಗೆ-ಕೆನ್ನೆ ಕೆಂಪು ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರಷ್ಟೇ. ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ನಮ್ಮಿವರನ್ನೇ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಅಲೌಕಿಕವಾದೊಂದು ಅನುಭವ ಪಡೆದವರು ನಾವು ಏನು ಹೇಳಿಯೇವು? “ಆತ್ಮಾನಂದ ತಂದ ಯಾತ್ರಾನುಭವ, ಅನುಭವಿಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನಿಮಗೂ ಈ ಸದವಕಾಶ ಸಿಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇವೆ.” ಎಂದು ಕೈಮುಗಿದವಷ್ಟೆ.

ಹಿನ್ನುಡಿ

ಕೈಲಾಸ - ಮಾನಸ ಯಾತ್ರಾ ಪ್ರವಾಸ ಹೊರಡುವ ನನ್ನ ನಿರ್ಧಾರ ಪ್ರಜ್ಞಾಘಾತವು ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೇ ರೂಪಗೊಂಡಿದ್ದು, ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡ ಸೂಚನಾಪತ್ರ ಓದಿದೊಡನೇ ಅರಿವಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಸೂರ್ಯೋದಯದಷ್ಟೇ ಖಚಿತವಾದ ನಿರ್ಧಾರ. ಅನಿಶ್ಚಯ ಚರ್ಚೆ-ವಾದಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದೆ ಒಮ್ಮನದ ಇತ್ಯಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಧಾರದಲ್ಲಿನ ಮನಶ್ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯದಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರವಾಸ ಹೊರಡುವ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದ ಬಂಧುಮಿತ್ರರದು ಹಲವು ತರಹೆಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ.

- “ನಿನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೇ ಮೂವತ್ತಾರು ಸಾವಿರದಷ್ಟು ಖರ್ಚು? ನಾನಾದರೆ ಇದೇ ದುಡ್ಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಡವೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.”

- “ಕೈಲಾಸ- ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಬರೀ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹೆಸರಲ್ಲವೇ? ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಈ ಜಾಗ ಇದೆಯೇ? ಎಲ್ಲಿ? ಅದರ ಬದಲಿಗೆ ನೇಪಾಳ- ಹಾಂಗ್ ಕಾಂಗ್ ಅಥವಾ ಸಿಂಗಪುರ್ ನೋಡಿ ಬರಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲ.”

- “ವುಗನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ಹೊರಟಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಅವನಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ?”

- “ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ್ನಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣವೆನ್ನುತ್ತೀರಿ, ಒಬ್ಬರೇ ಹೊರಟಿರುವಿರೇಕೆ? ನಿಮ್ಮವರು ಒಪ್ಪಿ ಕಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯ!”

- “ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಸಮವಿತ್ತು. ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ. ಈಗಲೇ ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನುವ ಹಠವೇಕೆ?”

- “ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಬೆಟ್ಟ ಗುಡ್ಡ ಹತ್ತಿ ಇಳಿಯುವ ತಾಕತ್ತಿರುವಂತಿಲ್ಲ. ಯೋಚಿಸು. ಮುಂಗಡ ಹಣ ಹೋದರೆ ಹೋಗಲಿ.”

- “ಒಬ್ಬಳೇ ಹೋಗಿ ಬರುವ ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಿರುವೆ. ಸಂತೋಷ. ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟವರನ್ನು ತಡೆಯುವುದು ಸಲ್ಲದು. ಕೈಲಾಸಪತಿಯ ದರ್ಶನವಾಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸುವೆ.”

- “ನಿಮಗೆ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರವಾಸದ ಅದೃಷ್ಟ ಮಿಲಾಯಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನದೆಲ್ಲವನ್ನು ಮರೆತು ಮಿಷಿಯಾಗಿ, ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗಿಯಾಗಿ, ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಪ್ರವಾಸ ಎಂಜಾಯ್ ಮಾಡಿ ಬನ್ನಿ. ಬಂದ ಮೇಲೆ ದಿನದಿನದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಸುಲಭವಾಗುವಂತಹ ದಿನಚರಿ

ಬರೆದಿಡಲು ಮರೆಯದಿರಿ. ಮರಳಿ ಬಂದು ನಮ್ಮನ್ನೂ “ಮಾನಸ ಪ್ರವಾಸ” ಮಾಡಿಸಿ.”

ಎಲ್ಲ ನಕರಾತ್ಮಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕುರುಡು ಕೆವೆಡಾಗಿಸಿತ್ತು ನನ್ನ ಮೊಂಡುದೈರ್ಯದ ಅಚಲ ನಿರ್ಧಾರ. ಇತರರನ್ನೇಕರಿಗೆ ಅಕಾಲವೆನಿಸಿದರೂ ನನಗೆ ಇದೇ ಸಕಾಲವೆನಿಸಿತು. ಅವಕಾಶ ಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಂದೆಂದೂ ಈ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಲಾರನೆಂಬ ಅಂತರಾಳದ ಅನಿಸಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಈ ಪ್ರವಾಸ ನನಗೆ ‘ನಾನು’ ಕೊಟ್ಟ ಉಪಹಾರ.

ದಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಪರಿಚಯವಾದ ತಂಡದ ಸದಸ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಪೂಜಾ ವಿಶೇಷ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಹೊರಟ ಭಕ್ತಿಯಾತ್ಮಿಕರಾದರೆ ಕೆಲವರು ಹಿಮಾಲಯದ ಸೀಮಾಂತ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಸಿಕ್ಕ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದೆಂದು ತಮ್ಮ ವಿವಿಧ ನಮೂನೆಯ ಕ್ಯಾಮರಾ, ಮೂವಿಕ್ಯಾಮರಾ ಹೊತ್ತು ಹೊರಟ ಭಾಯಾಗ್ರಾಹಕ ಟ್ರೆಕ್ಕರ್ಸ್ - ಚಾರಣಿಗಳು. ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ನನ್ನಂಥವರು ಕ್ಷೇತ್ರ ಯಾತ್ರೆಯ ಅಥವಾ ಚಾರಣದ ಪೂರ್ವಾನುಭವವಿಲ್ಲದೆ, ಯಾತ್ರಾರ್ಥಿಯ ಪೂರ್ಣರೂಪದ ಭಕ್ತಿಯಾಗಲೀ ಚಾರಣಿಗನ ದೇಹದಾರ್ಢ್ಯ ಸಲಕರಣೆಗಳಾಗಲೀ ಇಲ್ಲದೆ, ಯಾವುದೇ ಪೂರ್ವಾಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ, ನಿರೀಕ್ಷೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ‘ಖಾಲಿ ಹಾಳೆ’ ಗಳಾಗಿ ಹೊರಟಿದ್ದೆವು. ಅಚ್ಚೊದೆ ಸರೋವರ - ಶಿವನ ಅಟ್ಟಹಾಸವನ್ನು ನೋಡುವ ಅಮೂರ್ತ ಕನಸಿನ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಹೊರಟವಳು ನಾನು.

ನನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರವಾಸಗಳಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಈ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಬಂಧು ಮಿತ್ರರಾರು ಇಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿ ಹೊರಟವಳು. ಅಪರಿಚಿತ ಯಾತ್ರಿಕರ ತಂಡದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಪಾದಯಾತ್ರಾ ಪ್ರವಾಸದ ಅನುಭವಗಳು ಅನನ್ಯ ಲಭ್ಯ. ವಿಭಿನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ವಿವಿಧ ಮಗ್ಗುಲುಗಳ ಪರಿಚಯ ಈ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಾಯಿತು. ವ್ಯಕ್ತಿ ತಾನು ಪಡೆದ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುವ, ತನ್ನ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಒತ್ತು ಕೊಡುವ ರೀತಿಯ ‘ಪ್ರದರ್ಶನ’ ವಾಯಿತು. ಪ್ರವಾಸದ ದಿನಗಳು ಒಂದೊಂದೇ ಕಳೆದಂತೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ನಿಜರೂಪ ಹೊರಬಂದಿತ್ತು. ಕೆಲವರಿಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಶಿವಿರವನ್ನು ತಲುಪಿ ‘ಉತ್ತಮ’ ಜಾಗ ಹಿಡಿಯುವ ಛಲ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದುಡುದುಡು ಓಟವಾದರೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ಸದಾ ಭಗವನ್ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತ್ತ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅತ್ತಿತ್ತ ಹರಿಯಗೊಡದೆ ‘ಏಕಾಗ್ರ ಚಿತ್ತ’ದಿಂದ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ದೈವ ಭಕ್ತಿಯ ಕಡಿವಾಣ. ಕೆಲವರಿಗೆ ಕುದುರೆ ಅಥವಾ ಯಾಕೆನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಇಡೀ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಮಾಡಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿಪತ್ರಗಳಿಸುವ ಹೆಚ್ಚುಕೆಯಾದರೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ಹಣಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ನಡೆಯಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೊಂಡರೂ ಕುದುರೆಯವ ಅಥವಾ ಯಾಕೆನವ ಬಲವಂತದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿಳಿಸಿ ನಡೆಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಪ, ದುಗುಡ. ಕೆಲವರಿಗೆ

ತಮ್ಮ ನಾಸ್ತಿಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯನಿಸಿ ಅದನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡಿದ ಬೇಕಿಲ್ಲದ ತರ್ಕ ವಾದಗಳು. ಇವರನ್ನು ಸರಿದಾರಿಗೆ ತರಬೇಕೆಂದು ಪಣತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಆಸ್ತಿಕರ ಬುದ್ಧಿವಾದ, ಪರೋಕ್ಷ ಒತ್ತಾಯ. ಕೆಲವರಿಗೆ ರಕ್ತದೊತ್ತಡ, ಸಕ್ಕರೆ ಖಾಯಿಲೆ ದಮ್ಮು ಇತ್ಯಾದಿ ಆರೋಗ್ಯದ ತೊಂದರೆಗಳಿಂದ ಅನಾನುಕೂಲವಾದರೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಭಾಷೆ ತಿಳಿಯದ ತೊಡಕಿನಿಂದಾಗಿ ಚರ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಲಾಗದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ನನಗೆ ಇದಾವುದೂ ತೊಂದರೆಗಳಿಲ್ಲದೊಂದು ವರವೇ ಆಗಿತ್ತು. ನನಗೂ ನನ್ನದೇ ಆದ ಇತಿಮಿತಿಗಳಿದ್ದವು. ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೇ ಬೋರೂರಿದ್ದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಭಯ; ಹಗಲುಗನಸು ಕಾಣುತ್ತ ಮೈಮರವ ಸ್ವಭಾವ; ಮುಂಗೋಪದ ಅತಿ ಭಾವುಕ ಮನಸ್ಸು; ನಿದ್ರೆಗಾಗಿ ಊಟವನ್ನಾದರೂ ಬಿಡುವ ಮತ್ತು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅತಿ ಕಡಿಮೆ ಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸುವ ಸೋಮಾರಿತನ, ಬೆಳಗ್ಗೆ ಸ್ನಾನವಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಹೊರಡುವ ಅಥವಾ ಊಟ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ ವಿಲ್ಲದ ದಿನಚರಿ; ತುಸು ಸ್ಥೂಲವನ್ನಬಹುದಾದ ಮಟ್ಟಿನ ದೇಹದ ಗಿಡ್ಡ ಕಾಲುಗಳ ಚಿಕ್ಕ ಹೆಜ್ಜೆಯ ವೇಗವಿಲ್ಲದ ನಡಿಗೆ; ಮನೆಗೆಲಸದ ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರಾವ ರೀತಿಯ ವ್ಯಾಯಾಮ ಅಥವಾ ದೂರದ ನಡಿಗೆಯ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ದಿನಚರಿ- ಇವಾವುದೂ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರವಾಸದ ಪೂರ್ಣಾನಂದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗದಿದ್ದುದು ನನ್ನ ಸುದೈವ.

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಗಳಾಗಿ, ಪತ್ತಿಯಾಗಿ, ಸೊಸೆಯಾಗಿ, ತಾಯಿಯಾಗಿ, ಗೃಹಿಣಿಯಾಗಿ, ಉಪನ್ಯಾಸಕಿಯಾಗಿ ಇತರರ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರುಗಟ್ಟಿದಂತಾಗಿದ್ದವಳಿಗೆ ಈ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ನನ್ನಂತೆ ನಾನಿರಲು, ನನ್ನ ಸ್ವಭಾವ ಸಹಜ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರಲು ಸಿಕ್ಕ ಅವಕಾಶ ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನಿಂದ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ನಿರೀಕ್ಷೆಮಾಡದೆ ನನಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ರಿಯಾಯಿತಿ ತೋರದೆ ನನ್ನನ್ನು ಕೇವಲ 'ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ' ಪರಿಗಣಿಸಿ ನಿಸ್ಸಕ್ತ ಪಾತ ಭಾವದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ ಯಾತ್ರಿಜನ ಮತ್ತು ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಬಂದ ಇತರ ಜನ ಮಾನವ ಸಹಜ ಪ್ರೀತಿ ತೋರಿದ್ದರು. ಇದೇ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕುಂದುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ನನ್ನ ವಿಶೇಷತೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮುರುಟಿದ್ದ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿದರು. ಪರಸ್ಪರ ಸಹಕಾರದಿಂದ, ತಾಳ್ಮೆಯ ರಚನಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವದಿಂದ, ಎದುರಾದ ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಗೆ ಮೀಟುಗೋಲಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯನ್ನರಿತೆವು. ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಕಲೆಹಾಕಿದ 'ಬೇಕು-ಬೇಡಗಳ' ಕಸವನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿನ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಗಳಿಸಿದೆವು. ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಮಾನಸಿಕ ನಿಲುವುಗಳಿಗೆ ಮಾನ್ಯತೆಕೊಟ್ಟು ಅವನ ನೆಲೆಯಿಂದಲೂ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರ್ಥೈಸುವ ತಾಳ್ಮೆ ಹೃದಯ ವೈಶಾಲ್ಯ ಅಪ್ಪಿಷ್ಟ ಲಭಿಸಿತು.

ಲಿಪುಲೇಖವರೆಗಿನ ಒಂಭತ್ತು ದಿನಗಳ ಚಾರಣ ಒಂದು ವಿಧದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವ'ಪರಿಚಯದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ದಿನವೂ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಎಚ್ಚರಾಗುವ ಮೊದಲೇ ದಾರಿಗಳಿಂದು ನಡೆಯುವಾಗಿನ ಏಕಾಂತ, ಅದೂ ಕೂಡ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಚಿಕ್ಕಿರೂಪದ ಏಕಾಂತ. ಆತ್ಮವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವ ಚಿಂತನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರೇರಣೆ, ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳು ಸ್ವಾನುಭವದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಾಧನಗಳೆಂಬ ಅರಿವು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೊದಿಯಲ್ಲ - ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅರಿವು. ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯದಾಗಿತ್ತು. ಈ ಮೂರೂ ಸಾಧನಗಳ ರೀತಿಯನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸುತ್ತ ಕೊರುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಏರಿಳಿತದ ನಡಿಗೆ ಸಾಕಾಗಿ ದೇಹ ಸೋತು ಬಾಯಾರಿ ಕುಳಿತಾಗ ಮನಸ್ಸು ಮುಂದಿನ ಶಿಬಿರದ ಆಸೆಯಿಂದ ದೇಹವನ್ನೆಳೆದು ಹಾಕುತ್ತಿತ್ತು. 'ಇನ್ನಷ್ಟು ದೂರ?' , 'ಇನ್ನಾವ ರೀತಿಯ ಆಪತ್ತು?' ಎಂದು ಮನಸ್ಸು ಚಿಂತಿಸಿ ಮುಂದುವರಿಯಲು ನಡೆದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲುಗಳು ಮುಂದಿನ ಶಿಬಿರವನ್ನು ತಲುಪಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ರೀತಿಯ ವಿಚಿತ್ರ ಅನುಭವಗಳಾಗಿರುವುದು ಅನೇಕ ಸಲ. ದೇಹ ಮನಸ್ಸುಗಳ ಪರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಅನೇಕ ಸಲ ನಗುವಾಗಿ ಹೊರಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಸಹಯಾತ್ರಿಗಳು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೇ ನಗುವಳಿಗಳು - 'ಪಾಗಲ್ ಕಹೀ ಕಿ' ಎಂದು ಅಣಕವಾಡಿದುದೂ ಉಂಟು. ನಗುವಿನ 'ಪರದೆ'ಯ ಹಿಂದಿರುತ್ತಿದ್ದ 'ಬಯಲು'ತನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶೂನ್ಯತೆ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ದಿಗ್ಗಿಲು ತರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ರೀತಿಯ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದವರೆಗಿನ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಜೊತೆಗೆ ಮನಸ್ಸು ಕೂಡ ದಣಿದಿರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ದಣವಿನಲ್ಲೂ ವಿಚಿತ್ರ ರೀತಿಯ ಶಾಂತಿ - ಪುನಶ್ಚೇತನಗೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯ ವಿಚಿತ್ರ ಅನುಭವ. ಒರಸಿದ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿನ ಸ್ಫುಟಿತ - ತೀವ್ರತೆಯ ಹೆಚ್ಚಳದ ಅನುಭವ. ಹೊಸದು ದಿನಚರಿ ಹೊಸದು ಕೂಟ- ನೋಟ - ಊಟ - ಉಡಿಗೆ ಹೊಸದು ಭಾವ ಅನುಭವ. ಟಂಕಸಾಲೆಯಿಂದ ಬಂದ ಹೊಸನಾಣ್ಯದಂತೆ ನಾವೇ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವಂತಹ ಅನಿಸಿಕೆ.

ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿಯ ಪೂರ್ವ ಸಿದ್ಧತೆ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಅವಶ್ಯವಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದು ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಗದ ಒಂದು ಭಾವ ಸತ್ಯ. ಭೌತಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ದಾಟಿ ನಿಂತ ನಿತ್ಯಭಾವಸತ್ಯ. ಕರಣಗಳನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸದಿದ್ದರೆ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಗದ ಒಂದು ಭಾವಸತ್ಯ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಡೆದು ಬರುವ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಮಾಡುವ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ, ನಮಸ್ಕಾರ, ಪೂಜೆ, ಮಂತ್ರಜಪ, ಏರಿಸುವ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುತೋರಣಗಳು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಇವು ತಂದುಕೊಡುವ 'ಶ್ರದ್ಧೆ' ಮುಖ್ಯ. ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆ ಕೊಡುವ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ವಿಶ್ವಚೇತನವೆಂಬ ಮುಕ್ತ ಮನಸಿನ ದೃಢ ವಿಶ್ವಾಸದ ಭಾವಶುದ್ಧಿಯ ಶ್ರದ್ಧೆ. ಪಡೆದ ಭಾವ ಶುದ್ಧಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಲ್ಲೆವಷ್ಟೆ. ಈ ವಿಶ್ವಾಸದ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬರಿದೇ ನೋಡಲು ಬಂದವರಿಗೆ ಕಾಣುವುದು ಮರುಪ್ರದೇಶದ ಬೋಳು ಬಟ್ಟೆಗಳ ನಡುವೆ

ನಿಂತಿರುವ ಶಿಖರ, ಅದರ ಸಮೀಪ ಹರಡಿರುವ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸರೋವರ.

ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರ ಮತ್ತು ಮಾನಸ ಸರೋವರ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯ ಪ್ರತೀಕಗಳು. ಈ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಸತ್ಯ. ಭಾವಸತ್ಯ. ಈ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ನನ್ನನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಿದ್ದು ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಒಂಭತ್ತು ದಿನಗಳ ಚಾರಣ. ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗಿನ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿನ ವನಸಿರಿಯಲ್ಲಿ ಓಲಾಡಿದ ಮನಸ್ಸು ಗಿರಿ ಪಂಕ್ತಿಗಳನ್ನು ದಾಟುತ್ತ ಉತ್ತರಕ್ಕೇರಿ ಹೋದಂತೆ ರುದ್ರ ರಮಣೀಯ ದೈತ್ಯ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಹಂ' ಭಾವವನ್ನು ಬಿಡಲೊಪ್ಪದೆ ಹಿಡಿದಿರಲೂ ಆಗದೆ ತುಯ್ಯಾಡಿತ್ತು. ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶದ ಗಂಭೀರ ಶೂನ್ಯವನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ನಂತರ 'ಅಹಂ' ಭಾವವಿಲ್ಲದಾಗುವ ಭಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ಸೋಹಂ' ಭಾವದ ತಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಲ ತೂಗಿ ತೊನೆದಾಡಿತು. ವಯಸ್ಸು ಲಿಂಗಗಳ ಅರಿವೂ ಇಲ್ಲದಾದ ಈ ಭಾವದಲ್ಲಿದ್ದುದೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ - ತುಂಬಿನಂತೆ ಮೌನ. ಚಿತ್ರ ಸಂವಾದ ನಿಂತ ಮೌನ. ರಾಶಿಯಾಗಿ ನಿಂತ ಶಿವನ ಅಟ್ಟಹಾಸದ ಹಿಂದಿನ ಮಹಾಕಾಲದ ಅನಂತ ಮೌನ.

ಈ ರೀತಿಯ ಅನನ್ಯ ಪರಿಸರವನ್ನು, ಇಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅಖಂಡತೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪಡೆಯುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಚ್ಛಿಸದೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ಅಭಿವೃದ್ಧಿ', 'ಅಧುನಿಕತೆ' ಯನ್ನು ಒಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟವರು ಟಿಬೆಟಿಯರು ಆತ್ಮವನ್ನು ಬಾಗಿಸದ ಮಂಕುತಿಮ್ಮರಾಗಿರುವರೇನೋ! ಅವರ 'ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ' ಹೋರಾಟದ ಹಿಂದಿರುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯ ಸುಳಿವು ಸಿಕ್ಕಿತ್ತಿಲ್ಲ.

ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟವಳು ದೆಹಲಿ ಸೇರಿದಾಗ ಮೈಸೂರಿನವಳೆನಿಸಿಕೊಂಡ, ಲಿಪುಲೇಖ ಪರ್ವತವನ್ನೇರಿ ನಿಂತಾಗ ಭಾರತೀಯಳಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಟಿಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲಿಟ್ಟವಳು ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯಲ್ಲಿ 19000 ಅಡಿಗಳ ಎತ್ತರಕ್ಕೇರಿದಾಗ ದಿಗಂತವನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತ ಕೇವಲ ಮಾನವಳಾಗಿ ದೇವನೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೂ ಬಿಡದೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿ 'ನನ್ನನ್ನು' ಬಿಚ್ಚಿ ಬರಿದು ಮಾಡಿ ತನ್ನೊಳಗೇ ಇಳಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಕರಗಿಸಿದ ಅನುಭವ. ಭತ್ತದ ಕಾಳು ಅರಳಿ ಅರಳಿ ಸಿಡಿದು ಭತ್ತದ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಡೆದು ಹೊರಗೆಲ್ಲಾ ಚೆಲ್ಲಿಹೋದ ಅರಳಿನಂತೆ! 'ಸಿದ್ಧ'ವಾಗಿರುವ ಅಲ್ಪವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸಿ 'ಸಾಧ್ಯ'ವಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿ 'ನನ್ನ' ಚಿತ್ರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡಿಸಿದವಳು ಅಸೀಮ ಚಿತ್ರಕಾರ್ತಿ ಪ್ರಕೃತಿ.

ಮನೆಯಿಂದ ಒಂಟಿ ಹೊರಟಾಗ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ದೀರ್ಘ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸ - ಮಾನಸ ನೋಡಿಬರುವ ಸಾಹಸಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಳಿದಿದ್ದೇನೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹ, ಅಸಾಮಾನ್ಯ ನಿಸರ್ಗ ಸುಂದರ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸುವನೆಂಬ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಕಲ್ಪನೆಯತ್ತೇ ವಿನಹ ಆಗಲಿದ್ದ ಅನುಭವದ ಸುಳಿವು ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಂದುಕೊಂಡದ್ದೇ ಒಂದು ಆದದ್ದೇ ಬೇರೊಂದು. ಪ್ರವಾಸದ

ಮೊದಲ ಒಂದು ವಾರದಲ್ಲಿ ನನ್ನ 'ಒಳಗಣ್ಣಿನ ಶಸ್ತ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ' ನಡೆದಿತ್ತು. ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸದ ನಂತರ ಪ್ರಪಂಚವೇ ಬದಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ನೋಡುವ ಮುಟ್ಟುವ ಕೇಳುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಗತಿಯಲ್ಲೂ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಕೈಪಾಡ ಕಾಣುವಂತಾಯಿತು. ಚಿಟ್ಟೆ ಹಾರಿದರೇ ಹಿಗ್ಗು, ಬಂಡೆಗಲ್ಲು ಉರುಳಿದರೂ ಹಿಗ್ಗು. ಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದಾಗಲೂ ಹಿಗ್ಗು - ಕಾಲಿಗೆ ಮುಳ್ಳೊತ್ತಿದಾಗಲೂ ಹಿಗ್ಗು!.

ಇಂದ್ರಿಯಾನುಭವದ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ನಿಖರ ರೂಪ - ತೀವ್ರತೆಯ ಸೊಗಸು. ಮನದಲ್ಲಿ ಏನೇ ಭಾವ ಮೂಡಿದರೂ ಅದನ್ನು ಹೊರನಿಂತು ನೋಡುವ ಪೃಥಕ್ ಭಾವ. ಈಗ ಕೋಪವಾಗಲೀ ದುಃಖವಾಗಲೀ ಸಂತೋಷವಾಗಲೀ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಒಡನೆಯೇ ಈ ಭಾವಗಳ ಹಿಂದೆ ಸರಿದು ನೋಡುವ ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವವೊಂದು - ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದ ಸಮಾಧಿ ಸಮ ಭಾವವೊಂದು ಮೂಡಿ ಬಂದು ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತೆ ತಿಳಿಯಾಗುವುದು ಅರಿವಿಗೆ ಬರುವುದು. ಮಾಡುವುದೆಲ್ಲಾ ಆಗುವುದೆಲ್ಲಾ ಪೂರ್ಣವೊಂದರ ಭಾಗವೆಂಬ ಭಾವ. ಮೊದಲಿನ 'ಕೊರಕೊರೆ' ಇಲ್ಲದ 'ತುಂಬು'. ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಬೇಡವೆಂಬ ವೈರಾಗ್ಯವಲ್ಲ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಮನಸಾರೆ ಅನುಭವಿಸುವ ಮೋಜು! ಕಷ್ಟವಾಗಲೀ ಸುಖವಾಗಲೀ ಹಿರಿದಾದುದೊಂದು 'ಸುಖ'ದ ಭಾಗವೆಂಬ ಆತಂಕರಹಿತ ಭಾವ.

ಪೃಥ್ವಿಯ ಮಾನದಂಡ ಹಿಮಾಲಯದ ಪರ್ವತಗಳು; ಶಿವಶಕ್ತಿಯ ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ ಕೈಲಾಸದ ಪರಿಸರ; ಮಾನಸದ ಸ್ಥಿತಿಕ ಶುದ್ಧ ವಿಶಾಲ ಜಲರಾಶಿ - ಈ ಮೂರು ಸೇರಿ ಬರೆದ ಸತ್ಯ ಕಥೆಯಾಯಿತು ಈ ಪ್ರವಾಸ. ಈ ಕಥೆಗೆ ಹಿನ್ನಡಿ ಬರೆದು ತನ್ನ ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತಿತು ಓಂ ಪರ್ವತದ ಬೀಜಾಕ್ಷರ.

ಓಂ ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ ಪೂರ್ಣಾತ್ ಪೂರ್ಣಮದಚ್ಯತೆ|

ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ ಪೂರ್ಣಮೇವಾಪಶಿಷ್ಯತೆ||

ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ||

ಯಾತ್ರಾಮಾಹಿತಿ

ದೆಹಲಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಕೈಲಾಸ - ಮಾನಸಸರೋವರ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಆಯ್ಕೆಯಾದೊಡನೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ರೂ. ಗಳ ಮುಂಗಡ ದಣವನ್ನು ಕುಮಾರ್ ಮಂಡಲ ಪಿಕಾಸ ನಿಗಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವುದು ಯಾತ್ರೆಯ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ. ದೆಹಲಿಗೆ ದೊರಡುವಾಗಲೇ ಒಯ್ಯಬೇಕಾದ ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳೆಂದರೆ ಪಾಸ್ ಪೋರ್ಟ್, ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣಾ ವರದಿ, ಕ್ರಾಮರಾದ ಪ್ರಾಣಪಿವರ ಪತ್ರ, ಇಂಡಮಿಟಿ ಬಾಂಡ್ ಮತ್ತು ಚೀನಾದ ಪೀಸಾ ಮತ್ತಿತರ ಬಾಬಿಗೆ ದಣ - (ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತೈದು ಸಾವಿರದಷ್ಟು) ವಿದೇಶೀ ವಿನಿಮಯದ ಏಳುನೂರ ಐವತ್ತು ಡಾಲರ್‌ಗಳನ್ನು ವಿದೇಶಾಂಗ ವ್ಯವಹಾರ ಮಂತ್ರಾಲಯದವರ ಸಹಕಾರದಲ್ಲಿ ದೆಹಲಿಯ ರಿಸರ್ವ್ ಬ್ಯಾಂಕಿನಿಂದ ಪಡೆಯಬಹುದು. ಟಿಬೆಟ್‌ನ ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಆರುನೂರು ಡಾಲರ್‌ನಷ್ಟು ದಣವನ್ನು ಚೀನಾ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾವತಿಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು.

ಯಾತ್ರಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಲಾವಧಿ

ದಿನ	ಬಿರದಿಂದ	ಬಿರಕ್ಕೆ	ದೂರ(ಕಿ.ಮೀ)	ಎತ್ತರ(ಅಡಿ)
೧.	ದೆಹಲಿ	ಅಲೋರಾ	೩೭೦(ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ)	೫,೫೦೦
೨.	ಅಲೋರಾ	ಧಾರ್ಕುಲಾ	೨೭೦	೨,೯೭೦
೩.	ಧಾರ್ಕುಲಾ	ಪಾಂಗು	೨೬	೭,೨೬೦
	ತವಾಘಾಟ್‌ನಿಂದ	ಚಾರಣ ಪ್ರಾರಂಭ	೯ (ಚಾರಣ)	೬,೯೬೦
೪.	ಪಾಂಗು	ಸಿರ್ಬಾ	೧೦(ಚಾರಣ)	೮,೪೫೦
೫.	ಸಿರ್ಬಾ	ಗಾಲಾ	೧೦	೮,೦೫೦
೬.	ಗಾಲಾ	ಮಾಲ್ಪಾ	೧೧	೬,೭೬೫
೭.	ಮಾಲ್ಪಾ	ಬುಧಿ	೯	೮,೪೪೫
೮.	ಬುಧಿ	ಗುಂಜೆ	೧೫	೧೦,೬೨೫
೯.	ಗುಂಜೆ	ಕಾಲಾಪಾನಿ	೧೦	೧೧,೮೮೦
೧೦.	ಕಾಲಾಪಾನಿ	ನಾಬಿದಾಂಗ್	೮	೧೩,೮೦೦
೧೧.	ನಾಬಿದಾಂಗ್	ಲಿಪುಲೇಖ್	೭+	೧೬,೭೩೦
೧೨.	ಲಿಪುಲೇಖ್	ತಕಲಾಕೋಟ್‌ಗೆ	ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ	೧೪,೦೦೦

ಟಿಬೆಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳ ಪ್ರವಾಸದ ನಂತರ ಮತ್ತೆ ಇದೇ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಮರಳಿ ಧಾರ್ಕುಲಾದಿಂದ ಬಾಗೇಶ್ವರ, ಬೈಜನಾಥ ಮೂಲಕ ಕೌಸಾನಿ, ನೈನಿತಾಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಎರಡು

ದಿನ ಕಳೆದು ಹದಲಿಗ ಮರಳುವುದರಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಯಾತ್ರೆಯವಧಿ ಮೂವತ್ತರಡು ದಿನಗಳು.

ಟಿಬೆಟನ್ ಟೆಲಿಕೋಂಟ್ ಪದರಿಗೆ ಬಂದೊಡನೆಯೇ ಕಸ್ತೂರ್ ಮತ್ತು ಇಮಿಗ್ರೇಷನ್ ಕಾರ್ಯ. ಕಾಲಮಾನದ ಅಂತರ ಸುಮಾರು ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತ - ಬೇಸಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ದಿನ ಪಿಡೀಶಿ ವಿನಿಮಯ ಹಣ ಪಾವತಿ ಮತ್ತು ಆವಶ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಖರೀದಿಗಾಗಿ ಮೀಸಲು. ಮೂರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಯಾತ್ರಾರಂಭ.

ದಿನ	ಅ ತಂಡ ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ	ಬ ತಂಡ ಮಾನಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ
೧೨.	ದಾರ್ಜಿನ್	ದೋರೆ
೧೪.	ದಿರಾಪುಕ್	ಚುಗು
೧೫.	ಜಾಂಗ್ ದಿರಾಪುಕ್	ಜೈದಿ
೧೬.	ಮಾನಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ	ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ
೧೭.	ದೋರೆ	ದಾರ್ಜಿನ್
೧೮.	ಚುಗು	ದಿರಾಪುಕ್
೧೯.	ಜೈದಿ	ಜಾಂಗ್ ದಿರಾಪುಕ್
೨೦.	ಜೈದಿ	ದಾರ್ಜಿನ್
೨೧.	ಟೆಲಿಕೋಂಟ್‌ಗೆ ಎರಡು ತಂಡಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮರಳುವುದು.	
೨೨.	ಖೋಜಾರ್ ನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಸಂದರ್ಶನ	
೨೩.	ಕಸ್ತೂರ್ ಹಣದ ವಿನಿಮಯ ಮತ್ತು ಇಮಿಗ್ರೇಷನ್ ಕಾರ್ಯ.	

ಮೂರನೆಯ ದಿನ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಕಾಲಾಪಾನಿಯಲ್ಲಿ ತಂಗುವುದು. ವಸತಿ-ಆಹಾರ-ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ ಸರ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಕುಮಾವನ್ ಮಂಡಲ ವಿಕಾಸ ನಿಗಮದ ಸಹಕಾರದಲ್ಲಿ ಲಿಪುಲೇಖವಾಗಿ 'ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಪೈಬರ್ ಗ್ಲಾಸ್ ಗುಡಿಸಲು ಮತ್ತು ಟಿನ್ ಶೆಡ್‌ಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇರುವುದು. ಶೌಚಾಲಯಗಳ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಉಂಟು. ಜನರೇಟರ್‌ನಿಂದ ಸೀಮಿತ ಕಾಲದವರೆಗೆ ವಿದ್ಯುತ್ ಎಲ್ಲ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುವುದು. ಹಾಸಿಗೆ ಹೊದಿಕೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವರು. ಟಿಬೆಟನ್ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತೆ, ರಜಾಯಿಗಳು ದೊರೆಯುವುದು. ಆದರೆ ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ ಸೌಲಭ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಭಾರತ ಯಾತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಶಾಕಾಹಾರಿ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕೆಎಮ್‌ವಿಎನ್‌ನವರೇ ಮಾಡುವರು. ಟಿಬೆಟನ್‌ನಲ್ಲಿ ಟೆಲಿಕೋಂಟ್‌ನಲ್ಲಿರುವವರೆಗೆ ಶಾಕಾಹಾರಿ ಊಟವನ್ನು ಒದಗಿಸುವರು. ಇತರ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಗಳೇ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಲೆಯನ್ನು, ಕೆಲವು ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಶಿಬಿರದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರಿಂದ ಪಡೆಯ ಬಹುದಷ್ಟೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ದಡಲಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರೀಕುಕ್ ಆಹಾರದ ಪ್ಯಾಕೆಟ್‌ಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾಲದ ಅಡುಗೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಮಾಡುವುದು.

ಉಡುಪು-ಸಾಧನಗಳು :- ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಗೆ ದೋಗುವ

ಮಾರ್ಗವೂ ಹದಿನಾರು - ಹತ್ತೊಂಭತ್ತು ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳೆತ್ತರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಶೀತಗಾಳಿ, ಮಂಜು, ಮತ್ತು ಪರ್ವತೀಯ ಹವಾಮಾನ ತ್ರಾಸದಾಯಕವಿರುವುದು. ಇವುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯುವಂತಹ ಉಣ್ಣೆ ಉಡುಪುಗಳು- ಇತರ ಸಾಧನಗಳು ಅಗತ್ಯ. ಕುಲಾವಿ, ಸ್ವೆಟರ್, ಕೈಗಾಸು, ಉಣ್ಣೆಯ ಮತ್ತು ಹತ್ತಿಯ ಕಾಲ್ಟೀಲಗಳು, ಟ್ರೆಕ್ಸಿಂಗ್ ಶೂಗಳು, ಕಪ್ಪು ಕನ್ನಡಕ, ರೈನ್‌ಕೋಟು, ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳು. ಟಾರ್ಪ್, ಮೋಂಬತ್ತಿಗಳೂ ಅವಶ್ಯಕ ವಸ್ತುಗಳೇ! ಕೈಲಾಸಮಾನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೇಸಿಗೆಯಕಾಲವಾದರೂ ಜುಲೈ ಆರಂಭದಲ್ಲೇ ಭಾರತದ ಕಡೆಗೆ ಮುಂಗಾರಿನ ಮಳೆಗಾಲ. ಹಿಮಾಲಯದ ತಪ್ಪಲಿನ ಮಾರ್ಗದ ಮೊದಲ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳ ಚಾರಣ ಮಳೆಯಲ್ಲೇ ಆಗುವ ಸಂಭವ ಹೆಚ್ಚು. ನಂತರದ ನಾಲ್ಕೈದು ದಿನಗಳ ಚಾರಣದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಕಡಿಮೆಯಾದರೂ ಚಳಿಗಾಳಿ ಬಿರುಸಾಗಿ ಬೀಸುವುದು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಳಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು. ದಿನದಲ್ಲಿ ನೇರ ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪವೂ ಹೆಚ್ಚು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗಲ ಪಟ್ಟಿಯ ಹ್ಯಾಟ್ ಅಥವಾ ಟೋಪಿ ಧರಿಸಿ ಮುಖಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣೆಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಬಗಲ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೊತೆ ಕಾಲ್ಟೀಲವಿಟ್ಟಿರುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಮಳೆಯಾಗುವುದೋ ದೇಳು ಬಾರದು.

ಸಾಮಾನು - ಸಾಗಣೆ:- ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಕಿಲೋಗ್ರಾಂನಂತೆ ಲಗ್ಗೆಜನ್ನು ಕೆ. ಎಂ. ವಿ. ಎನ್‌ನವರು ಸಾಗಿಸುವರು. ಹೆಚ್ಚಿನ ತೂಕವಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಣೆನಿಸಿದರೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಪಡೆಯಬಹುದು ದಿನಕ್ಕೆ ೨೦೦ ರೂ ನಂತೆ. ಅಥವಾ ದಿನಕ್ಕೆ ಎಂಭತ್ತು - ತೊಂಭತ್ತರಂತೆ ಕೂಲಿಯಾಳನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಲಿಪುಲೇಖ್‌ನಲ್ಲಿ ಕುದುರೆ, ಕೂಲಿ ಸಿಗುವುದು. ಮಧ್ಯಂತರದ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸೌಕರ್ಯ ಸಿಗಲಾರದು. ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೆ ಕೂಡ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೋರೆ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಬಹುದು. ಕೈಲಾಸ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೆ ಯಾಕ್ (ಚಮರೇ ಮೃಗ) ದಾರ್ಜಿನ್‌ನಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದು. ಇವುಗಳಿಗೆ ನಿಗದಿತ ಯುವಾಂಗಳನ್ನು ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ನಲ್ಲೇ ಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು.

ವೈದ್ಯಕೀಯ:- ಗುಂಜೆವರೆಗೆ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಸರಕಾರ ಯಾತ್ರಿಗಳಿಗೆ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಸೌಲಭ್ಯವೊದಗಿಸುವುದು. ಗುಂಜೆವರೆಗೆ ಇಬ್ಬರು ವೈದ್ಯರು ಯಾತ್ರಿ ತಂಡದೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುವರು. ಗುಂಜೆಯಿಂದ ಲಿಪುಲೇಖ್‌ವರೆಗೆ ಇಂಡೋ ಟಿಬೆಟಿಯನ್ ಬಾರ್ಡರ್ ಪೊಲೀಸ್‌ನವರು ಈ ಸಹಾಯವನ್ನೊದಗಿಸುವರು. ಯಾತ್ರಿಗಳು ತಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದುತ್ತಮ. ರಕ್ತದೊತ್ತಡ, ಹಮ್ಮು, ಡಯಾಬಿಟಿಸ್, ಹೃದಯದ ತೊಂದರೆ, ಮೂರ್ಛೆ ರೋಗಗಳು ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಉಲ್ಬಣಗೊಂಡು ಪ್ರಾಣಾಂತಿಕವಾಗಬಹುದು. ದೇಹಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಅರ್ಥ. ದೆಹಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮುನ್ನೇ ಪೂರ್ಣ ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣೆಯಾಗಿ, ಅದು ಪರದಿಯನ್ನು ಒಯ್ಯಬೇಕಾಗುವುದು. ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಡೋ ಟಿಬೆಟಿಯನ್ ಬಾರ್ಡರ್ ಪೊಲೀಸ್ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತಪಾಸಣೆ ನಡೆಯುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾದವರು ಮಾತ್ರ ಮುಂದುವರಿಯುವರು. ಐದು ದಿನಗಳ ಕಾಲ್ಪಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೋದವರ ದೇಹಾರೋಗ್ಯದ ತಪಾಸಣೆ ಪುನಃ ಗುಂಜೆಯ ಮಿಲಿಟರಿ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು. ಟಿಬೆಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಸಹಾಯವೂ ಸುಲಭದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಲಾರದು. ಪರ್ವತೀಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಭೇದಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಯಾತ್ರಿಗಳು ಮಲ ಸಾರಕತೆಗೆ ಔಷಧಿ ಹೊಂದಿರುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಜೊತೆಗೆ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಾಲ್, ಗ್ಲೂಕೋಸ್, ಇಸಬ್‌ಗೋಲ್,

ಕ್ರೋಸಿಸ್, ವಿಟಾಮಿನ್ ಮಾತ್ರಗಳು, ವಿಕ್ಸ್ ಇನ್ಫೇಲರ್, ವ್ಯಾಸಲೀನ್ ಕ್ರೀಮ್‌ಗಳು ಅವಶ್ಯಕ.

ಭಾಯಾ ಚಿತ್ರ:- ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿದಂತೆ ಬ್ಯಾಟರಿಗಳು ಬೇಗ ಬರಿದಾಗುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬ್ಯಾಟರಿಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದು ಸೂಕ್ತ. ಧಾರ್ಖಲಾವರೆಗೆ ನಂತರ ಟಕಲಾಕೋಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬ್ಯಾಟರಿಗಳನ್ನು ರೀಚಾರ್ಜ್ ಮಾಡಲವಕಾಶವುಂಟು. ಟಿಬೆಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಮರಾಗಳನ್ನು ವಿಡಿಯೋ ಕ್ಯಾಮರಾಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾತ್ರಾಮಾರ್ಗವು ಸೀಮಾಂತ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮೂಲಕ ಇರುವುದರಿಂದ ಭಾರತದ ಕಡೆಗೆ ಭಾಯಾಚಿತ್ರ ತೆಗೆಯಲು ವಿಶೇಷ ಅನುಮತಿ ಬೇಕು. ದೆಹಲಿಯ ವಿದೇಶಾಂಗ ವ್ಯವಹಾರ ಮಂತ್ರಾಲಯವೇ ಅನುಮತಿ ಪತ್ರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ದೆಹಲಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಮೇಲೆ ಉತ್ತಮ ದರ್ಜೆಯ ಫಿಲ್ಮ್ ರೋಲುಗಳು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ರೋಲುಗಳನ್ನು ದೆಹಲಿಯಲ್ಲೇ ಕೊಂಡು ಒಯ್ಯುವುದು ಸೂಕ್ತ.

ಲಯಸನ್ ಆಫೀಸರ್:- ಭಾರತೀಯ ಮತ್ತು ಚೀನೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೊಡನೆ ಯಾತ್ರಿತಂಡದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಸುಲಭ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧಿಸಲು, ಯಾತ್ರಾಕಾಲದ ಸರಕಾರೀ ನಿಯಮ - ರೀತಿಗಳನ್ನು ಸುಗಮಗೊಳಿಸಲು, ಯಾತ್ರೆಯು ಸರಕಾರೀ ತೊಡರುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲು ಲಯಸನ್ ಆಫೀಸರ್ ಒಬ್ಬರು ಪ್ರತಿಕಂಡದೊಂದಿಗೆ ಹೊರಡುವರು. ಇವರನ್ನು ವಿದೇಶಾಂಗ ವ್ಯವಹಾರ ಮಂತ್ರಾಲಯವೇ ನಿಯೋಗಿಸುವುದು. ಇವರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಗಳ ಪೂರ್ಣಸಹಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಯಾತ್ರೆ ಸುಗಮ ಸಾಧ್ಯ.

ಗ್ರಂಥ ಸೂಚಿ

೧. 'ಕನ್ನಡ ಕಾಳಿದಾಸ ಮಹಾ ಸಂಪುಟ' ; ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟ.
೨. 'ಮಂಕು ತಿಮ್ಮನ ಕಗ್ಗ' ; ಡಿ. ವಿ. ಜ.
೩. 'ಎಮಾಂಗ್ ಬುದ್ಧಸ್ ಮೆನ್' ; ಚಲಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಾತ್ಮ ಕ್ಲೈಮನ್ಸ್ ಕುಬಿಯವರ ಸಂದರ್ಶನ ಎಸ್. ಆರ್. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಅವರಿಂದ-ಡೆಕ್ಕನ್ ಹೌಲ್ಡ್ ೭.೨.೯೭.
೪. 'ಕುಮಾವ್' ; ಡಾ. ಪುಷ್ಪಿನ್ ಫರ್ತಿಯಾಲ್.
೫. 'ನಾಗರ್ ಕೆ ಬೇಟೆ ಪರ್ವತರಾಜ್ ಹಿಮಾಲಯ್ ಕಾ ಜನ್ಮ' ; ಡಾ. ಖಡ್ಗಸಿಂಹ್. ವಾಲ್ಡಿಯಾ- ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ ಹಿಂದೂಸ್ತಾನ್.
೬. 'ಕೈಲಾಸ್ ಮಾನಸರೋವರ್ ಯಾತ್ರಾ' ; ಮಿನಿಸ್ಟ್ರಿ ಆಫ್ ಎಕ್ಸ್‌ಟೆರ್ನಲ್ ಅಫೇರ್ಸ್.
೭. 'ಹಿಮಾಲಯ' ; ಹರ್ಬರ್ಟ್ ಟಿಕಿ.
೮. 'ಕೈಲಾಸ್ ಮಾನಸರೋವರ್' ; ಶ್ರೀ ಪ್ರಣವಾನಂದ.
೯. 'ಎ ಸ್ಟೇಂಜರ್ ಇನ್ ಟಿಬೆಟ್' ; ಸ್ಕಾಟ್ ಬೆರಿ.
೧೦. 'ಎ ಹ್ಯಾಂಡ್ ಬುಕ್ ಆಫ್ ಟಿಬೆಟನ್ ಕಲ್ಚರ್' ; ಎಚ್. ಎಚ್. ದಲೈಲಾಮಾ.
೧೧. 'ನ್ಯಾರಿ ಟಿಬೆಟ್ ಚೈನಾ'.

REACTIONS OF THE KAILAS - MANAS AROVAR ON WESTERN MINDS

It will not be out of place if a few lines are quoted here from the "Trans -Himalaya" of Dr. Sven Hedin, giving the reactions of these two Holy places on his mind.

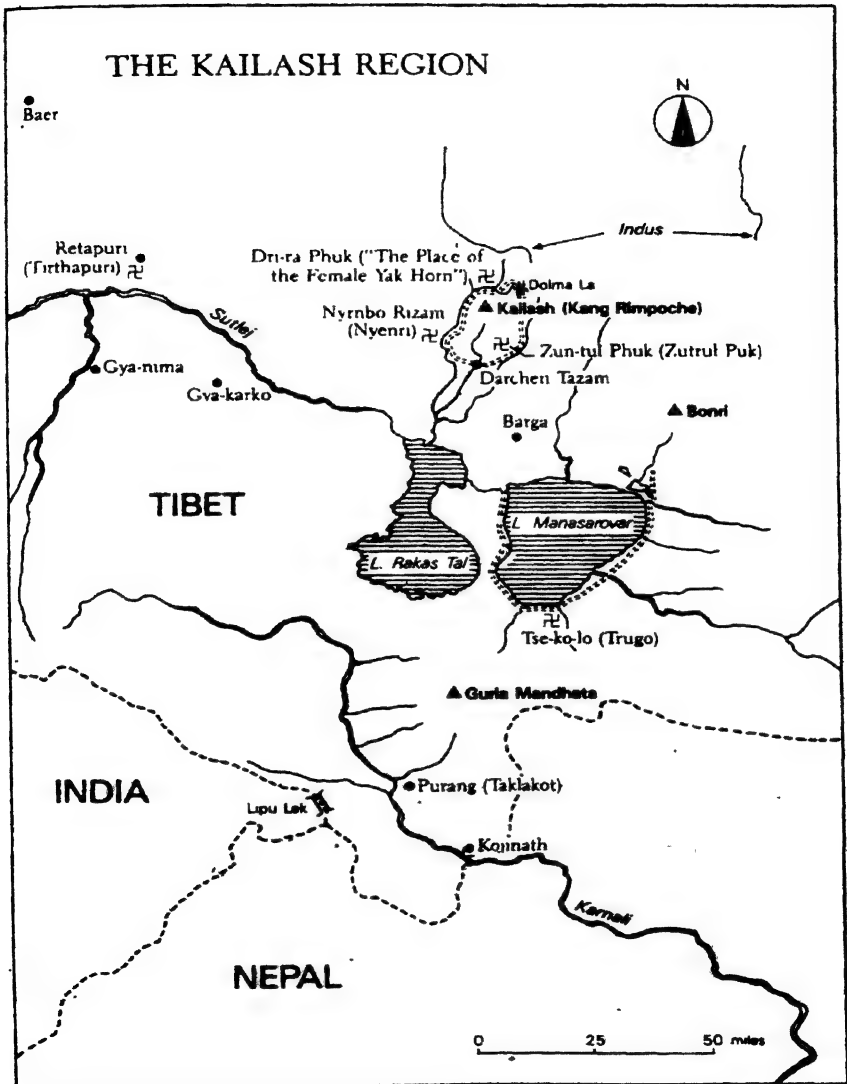
"The stranger also approaches Kang-rimpoche with a feeling of awe., It is incomparably the most famous mountain in the world Mount Everest and Mount Blanc cannot vie with it.

"Manasarovar is the abode of

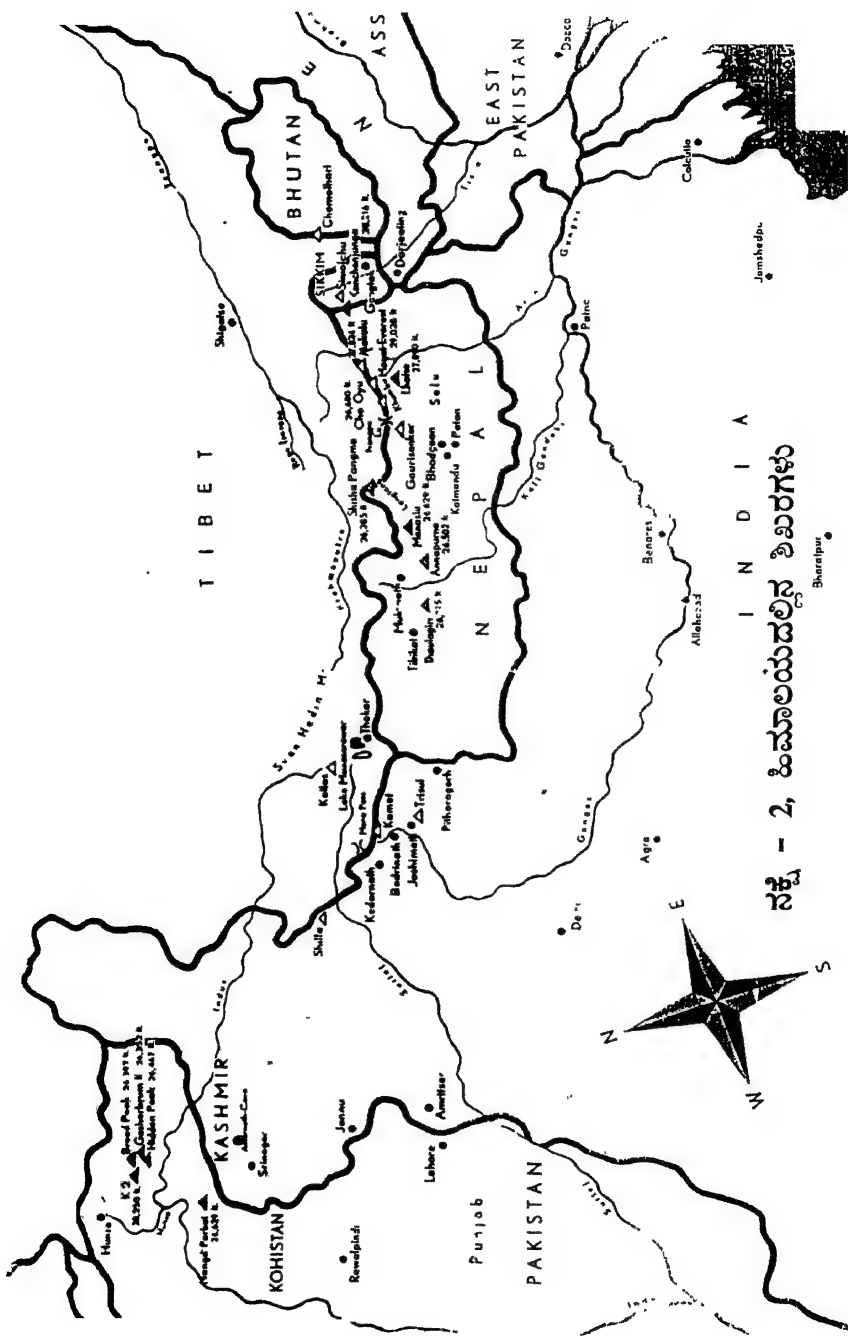
sanctity and of peace.....No language on earth contains words forcible enough to describe the view from it over the lake.....I, too, was the victim of an illusion which almost made me catch at the parapet for support. I wondered whether it was a fit of giddiness..... A dream - picture in the most ethereal transitory tones floats before us. We seem to stand on a promontory jetting out into space which yawns around us and in frontI should have liked to remain a while under its enchantment I enjoy the voyage to the full, for nothing I remember in my long wandering in Asia can compare with the overpowering beauty of this nocturnal sail..... Two flocks of geese are swimming on the water producing diverging ripples. All is so indescribably quiet; so ethereal, transparent and transitory, so subtle and sensitive, that I scarcely dare breathe. Never has a church service, a wedding march, a hymn of victory, or a funeral made a more powerful impression on me..... Wonderful, attractive, enchanting lake! Theme of story and legend, playground of storms and changes of colour, apple of the eye of gods and men, goal of weary, yearning pilgrims, holiest of the holiest of the lakes, are thou, Tso-mavang, lake of all lakes. Navel of old Asia, where four of the most famous rivers of the world, the Brahmaputra, the Indus, the Sutlej and the Ganges, rise among gigantic peaks.....Manasarovar is the pearl of all the lakes of the world. Hoary with age when the books of the Veda were written..... Oh! what a wonderful lake it was! I have no words to describe it. To my dying day I shall never forget it, and even now is in my mind as a legend, a poem and a song. Nothing that I can recall through all my wandering can compare with

overwhelming beauty of this night journey. It was like listening to the silent and mighty throbs of the heart of Nature..... It seemed as though the landscape, ever-changing as the hours creep slowly by, were unreal; as though it no longer belonged to this earth, but lay on the borders of the world beyond, nearer to Heaven, the region of dreams and phantasies, of hopes and longings, a mysterious fairy land, rather than to this earth of men and sinners, of worldliness and vanity..... I threw a farewell glance at Tso-mavang, and experienced a feeling of bereavement at the thought that. I must now leave its shores."

August Gansser writes, "The fundamental idea of Asiatic Religions is embodied in one of the most significant temples I had ever seen, a sun-lit rock and ice! Its remarkable structure and peculiar harmony of its shape, justify my speaking of Kailas as the most sacred mountain in the world the holiest mountain for Asiatic religiousThe Kailas, not only is the holiest mountain in the World and the Sublime Throne of the Gods."

ಕೈಲಾಸ. ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ನಕ್ಷೆ

I N D I A

ನಕ್ಷೆ - 2, ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಶಿಖರಗಳು

Burelpu.

ತಿಬ್ಬುತಿಬ್ಬುರ
ಟೆಫಿಸ್ ಸಾಗರ

130-140 ಕೋಟಿ
ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ

ಸಂಕೋಚಿತ ಸಾಗರ

60-65 ಕೋಟಿ
ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ

ನವೋದಿತ ಹಿಮಾಲಯ

10-11 ಕೋಟಿ
ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ

ಕಿಶೋರ ಹಿಮಾಲಯ

25-30 ಲಕ್ಷ
ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ

ಪ್ರಾವಾರ
(ಮ್ಯಾಂಟಲ್)

ಕೆಳಗಿನ
ಭೂ ಪಟ್ಟ

ಮೇಲಿನ
ಭೂ ಪಟ್ಟ

ಪದರಗೊಂಡ
ಮರಳು ಮಣ್ಣು

ಜಲರಾಶಿ

ಹಿಮಾಲಯದ ಜನನ

ಸ್ವರ್ಗದ ಕಡೆಗೆ ಏರಿನಿಂತ ಗೊಂಪಾ

ದೇವಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಹೊಳೆವ ಗೌರಿಕುಂಡ

ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರ ಕಣ್ಣಿನ ಮೂಲಕ ನಾವು ಅದ್ಭುತ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ
ಕಿವಿಯ ಮೂಲಕ ನಾನಾರೀತಿಯ ಸದ್ದುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಈ ಪ್ರವಾಸ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ
ಒಂದು ಡಾಕ್ಯುಮೆಂಟರಿಯ ಹಾಗೆ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ತುಂಬ ಹಸಿದಾಗ ಎಂಥದೇ
ಆಹಾರ ಸಿಕ್ಕಾಗ ತಿನ್ನುವ ಸುಖ, ದಣಿದಾಗ ಸಿಗುವ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯ ಸುಖ, ಯಾರ್ಯಾರೋ
ಅಪರಿಚಿತರ ನಡುವೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಮರೆಯುವ ಆನಂದ, ಹೀಗೆ ತಾರಾಮೂರ್ತಿಯವರ ಪ್ರವಾಸ
ನಮಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಲಾದರ್ಶಿನಿ

ನಂ. 13/2, ಮೊದಲನೆ ಮಹಡಿ, 4ನೇ ಬೀದಿ, ನಾಗಪ್ಪ ರಸ್ತೆ,

ಪ್ಯಾಲೇಸ್‌ನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು - 560 003

ದೂರವಾಣಿ : 3363605